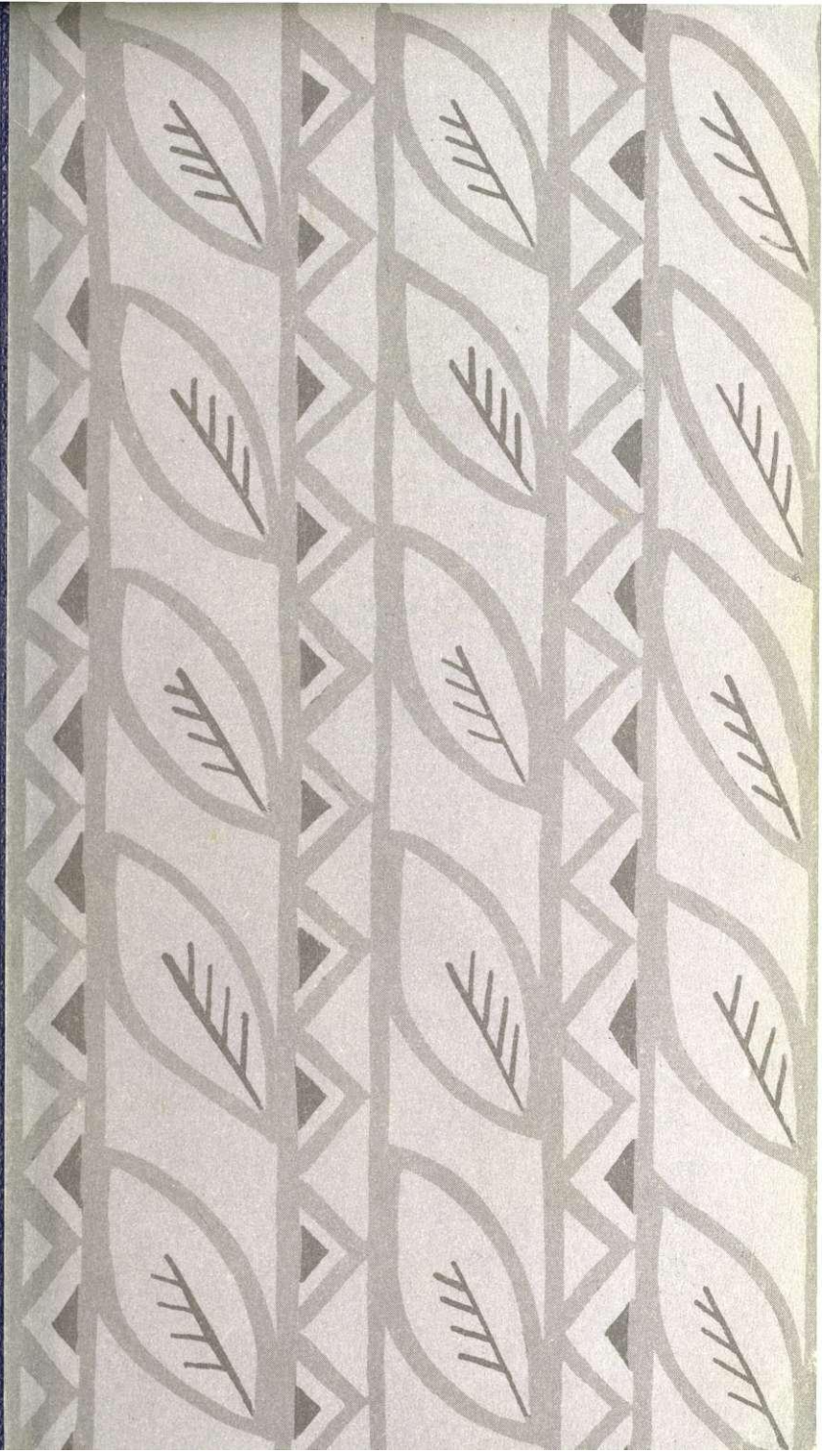

MAILA TALVIO
KOOTUT
TEOKSET
II

MAILA TALVIO

KOOTUT TEOKSET

II

MAILA TALVIO

Valokuva noin vuodelta 1901.

Maila Talvio

KOOTUT TEOKSET

II

KANSAN SEASSA

PIMEÄNPIRTIN HÄVITYS

JUHA JOUTSIA

MUUAN ÄITI

Porvoo • Helsinki

WERNER SÖDERSTRÖM

OSAKEYHTIÖ

SISÄLLYS

KANSAN SEASSA	7
PIMEÄNPIRTIN HÄVITYS	71
JUHA JOUTSIA	271
MUUAN ÄITL	483

KANSAN SEASSA

KUVAUS KEVÄÄLTÄ 1809

Ensimmäinen painos ilmestyi 1900

I

Hevonen seisahtui talon eteen, herra hypähti rattailta, maksoi ja astui parilla askeleella ylös portaat.

Iida seisoi ikkunassa ja näki hänet aivan hyvin, mutta hän vetäytyi kiireesti pois, juoksi viereiseen huoneeseen, ja kun kello soi, oli hän työssä, ompeli niin ahkerasti, että näytti siltä kuin vasta vieraan askeleet olisivat hänet herättäneet.

— Maisteri Airanen, todellako! Tervetuloa. Olkaa niin hyvä ja istukaa. Näettekö, tämä tulee teidän arpa-jaisiinne. Eikö se ole kaunis!

Eihän maisteri voinut sitä tarpeeksi ylistää. Se oli pöytäliina. Verka oli pehmeän vihreää, ei heleää, mutta ei myöskään liian tummaa. Tilattu Käsityönystäviltä, taiteilijan piirustuksen mukaan ja heidän ompeluseuransa ompelema.

Nuori neiti, joka sitä piteli vieraan silmien edessä, oli hänkin sangen soma. Maisteri katseli tyttöä yhtä paljon kuin liinaa, ja tyttö sen kyllä tunsu. Hän olisi suonut voivansa pysyä punastumatta, mutta ei mahtanut sille mitään, että veri yhä polttavampana nousi kasvoille. Vihdoin ei ollut muuta nevoa kuin viskata koko arpa-jaisvoitto käsistään ja keksiä jotakin sanottavaa. Kahvia heillä oikeastaan jo oli juotu, mutta hän kysäisi, vierastaan silmiin katsomatta, saisiko tarjota kahvia.

Hänen hetkiseksi kadotessaan kyökkiin jäi maisteri yksin.

Mielihyvällä katseli hän ympärilleen. Koti oli todella hauska. Kaikki tyylikästä ja siistiä. Perhe olikin varakas — ei suinkaan silti, että varakkaissa kodeissa aina oli aistikasta, jumala paratkoon! Rouva Strömmer oli

muutamia vuosia sitten myynyt maatilansa ja muuttanut Helsinkiin. Olihan se luonnollista, sillä tyttäret olivat silloin kouluiässä. Tämä lida neiti oli nyt parhaimmillaan. Iloinen, pirteä, osasi pukeutua, ei ollut liian arvokas eikä lyhytnokkainen. Joskus punastui ja arkaili ja kävi vieraampien seurassa hämilleen. Mutta se epäilemättä tapahtui tottumattomuudesta ja sitä paitsi puki häntä.

— No, neiti Strömmer, joko olette päättänyt, lähdetekö kesäksi ulkomaille?

Lida seisahtui sohvapöydän eteen ja alkoi tehdä siihen tilaa kahvitarjotinta varten. Hänellä oli heleä, puhdas iho, pehmeä, ruskea tukka, ruskeat silmät, jotka aina näyttivät vähän kosteilta, ja hiukan liian suuri suu. Kasvot olivat kapeat, säännölliset ja ilme niissä miellyttävä. Otsan ympärillä, joka oli paljas, liehui hentoja, kiharaisia hiussuortuvia, joista ei voinut tietää, olivatko ne tahallaan heitetty liehumaan vai olivatko ne vahingossa irtaantuneet. Hän oli tummansinisessä, yksinkertaisessa puvussa. Kaulassa oli valkea, kovaksi tärkätty kaulus ja tulipunainen kravatti.

— En, se ei vielä ole varma.

— Miksi te huokaatte tuota sanoessanne!

— Onhan inhoittavaa, kun ei tiedä mitä tehdä. Tekisi mieli laulujuhlaan ja luokkakokoukseen ja ulkomaille ja ...

Airanen hymähti.

— Ja noitten eri mahdollisuuksien välillä te horjuttel! Ja minä joka aina luulin, ettette ollut mikään tavallinen pyhäkoulunopettaja tai jatko-opistolainen ...

— Kuinka niin? En iässäni ole opettanut pyhäkoulussa enkä ikinä aio jatko-opistoon ...

— Hauska kuulla. Minä jo pelkäsin ...

Lida ei oikein tietänyt loukkaantuako vai ollako hyvillään. Hän rupesi nauramaan.

— Pelkäättekö, että pyhäkoulussa antaisin kovin huonoa esimerkkiä tai että jatko-opistossa olisin kuin nuori viini vanhoissa leileissä ...

— En sitä. Mutta teidät voisivat siellä tehdä oikean kristillissiveellisen naisen perikuvaksi ...

— Olisiko se sitten niin paha? kysyi lida hymyillen

sekä silmillään että suullaan ja hiljaa keikutellen päättään.

Airanen teki, vastauksen asemasta, liikkeen kädellään ja vastasi:

— Niitähän meillä on niin tarpeeksi. Niiden lukumäärää toisesta ei tarvitse lisätä. Mutta joka tähän Suomenmaahamme kasvattaa lisää yhden pirteän, niin sanoakseni monisärmäisen naisen, se tekee isänmaallisen työn.

— Ja minun kauttani te nyt aiotte tällä tavalla palvella Suomea . . .

— Niin, jos te sallitte.

Iida istuutui ja otti työnsä. Hänen kasvojensa ilme vaihteli joka hetki. Hän hymyili koko ajan.

— No, ja jos minä nyt sallin, niin mitä säättää teidän ensimmäinen käskynne?

— Että lähdette ulkomaille. Lupaan tehdä teille hyvän matkasuunnitelman, neuvoa hotellit ja pensionaatit, antaa suosituksia kaikenlaisten intresanttien ihmisten luo . . . saatte nähdä, että palaatte vallan uutena ihmisenä.

Maisteri alkoi kertoa ulkomaanmatkoistaan. Hän kuvasi Reinin seutuja, viinitarhoja, joita aurinko hautoo, ja viileitä iltoja balkongilla, kun hämärästä häämöttävät »pyhän virran rannat» ja iltakello soi jostakin etäisestä luostarista. Hänellä oli ollut hauskoja seikkailuja erään ruotsalaisen perheen kanssa, joka matkusti huvikseen. Tytär oli ollut aika näppärä. He olivat tutustuneet Hampurissa suuressa omnibussissa, joka kuljetti vieraita pitkin kaupunkia. Sittemmin sattuiivat he samaan junaan, samaan hotelliin, sanoivat jo monta kertaa toisilleen juhlalliset jäähyväiset ja tapasivat toisensa taas äkkiarvaamatta jossakin taulugalleriassa tai vanhassa kirkossa. Thüringin metsissä olivat hän ja neiti eksyneet seurueesta ja harhailleet kahden koko päivän.

Iida kuunteli hehkuvien poskin, silmissä matkakuume. Kertojan innostus tarttuu häneen tarttumistaan ja hänen verensä alkaa kuumempana vuotaa suonissa. Hän joutuu kuin lumouksen valtaan, hän tuntee jo ympärillään noiden suurten metsäin varjot ja luulee näkevänsä Reinin kulkevan viinitarhojen välitse . . . Nähdä Dresdenin kuu-

luisa madonna, kävellä »unter den Lindenillä», etsiä edelweiss-kukkaa lumien keskeltä!

— Minä lähden, minä lähden! huudahtaa hän äkkiä ja karkaa ylös sohvasta. — Matkustaminen mahtaa olla ihanaa! Minä tunnen jo, että mieleni on saanut ikäänkuin siivet!

— Arvasinhan minä sen, sanoo maisteri hyvillään. — Mutta te ette saa muuttaa mieltä nyt kun jäätte yksin. Nämä sanat palauttavat Iidan todellisuuteen.

— Olette oikeassa. Sinne on vielä niin pitkä matka, että ehdin tehdä vaikka miten monta päätöstä.

— Mutta mikä estää teitä lähtemästä nyt piakkoin? Mikä teitä pitelee täällä Helsingissä? Onko ehkä sittenkin se pyhäkoulu, vai ompeluseurako ...

— Älkää nyt olko häijy. Enhän minä voi lähteä ennenkuin saan matkaseuraa.

— Ja mikä hätä teillä olisi yksin jossakin pensionaatissa. Nuorelle naiselle on hyvin kasvattavaa joskus olla oman onnensa varassa ...

— Mutta minä huomaan, että teillä on uskomattoman suuret opettajanlahjat...

— Minä noudatan vain sopimustamme. Meidänhän yhdessä piti kasvattaa teistä pirteä...

— No niin. Minä lupaan ajatella asiaa, hyvä herra opettaja.

Iida tulee hämilleen. Hänestä tuntuu siltä kuin tuo maisteri taas yrittäisi kohdella häntä koulutyttönä, jolle määrätään läksyt. Sitä hän ei suinkaan salli. Siitä suhteesta täytyy tulla loppu. Mutta samalla ei hän mitenkään tahdo kadottaa maisterin suosiota. Hän on kaikista hänen tuttavistaan hauskin, niin hieno ja varma käytöksessään ...

Iida vaihtaa äkkiä puheenaihetta ja mainitsee arpajaisista, jotka ovat muutaman päivän perästä ja joissa he yhdessä tulevat myymään arpoja. Samassa tekee hänen ajatuksensa taas hyppäyksen ja hän kysäisee, mistä maisteri oikeastaan on kotoisin. Hän on sitä jo monesti tahtonut kysyä, mutta ei ole tietänyt, sopsisiko ruveta tunkeutumaan vieraan ihmisen asioihin.

Maisteri on avomielinen — miksei olisi! Hän on ta-

lonpojan poika, kotoisin Airasen talosta Hämeessä. Entä neiti Strömmer? Olisi hauska kuulla jotakin hänestäkin.

Lida kertoo mielellään. Hänen isänsä oli maanviljelijä, mutta ei hän tätä paljon muista, sillä he olivat aivan lapsia, kun hän kuoli. Hän kävi ensin koulua pikkukaupungissa, muutaman peninkulman päässä kotoa. Kaikki ihmiset siellä tunsivat toisensa ja palovahti kulki kadunkulmasta toiseen ilmoittamassa, että »kello on kaksitoista lyönyt...» Pitäjä oli ikävä kaikin puolin. Sivistyneitä oli niin vähän, he asuivat hajallaan siellä täällä. Muuan serkku siellä oli, joka ikäänkuin piti jonkinlaista hovi-elämää, ja kesällä ja jouluaikaan huviteltiin muutenkin. Mutta talvet, ne olivat aivan kuolettavat! Ja olisivatpa talonpojat olleet silloin, kuten kuuluvat olevan Hämeessä, sivistyneitä ja harrastavia, mutta nämä olivat niin raakoja, ettei seurustelua heidän kanssaan ollut ajatteleminenkaan. Kouluja pelkäsivät kuin ruttoa. Että joku pitäjän rikkaista talollisista olisi pannut poikansa lyseoon — ei! Ei edes kansakouluun. Torpparien kanssa oli kovin vaikea tulla aikaan. Äitiä eivät totelleet vaan pettivät minkä jaksoivat. Pehtoorin kanssa riitelivät yhtämittaa. Äiti ei olisi tahtonut myydä tilaa, hän kun oli tottunut asumaan maalla. Vihdoin oikein harmistuttuaan suostui myymään, vaikkei tilasta tarjottu edes kohtuullista hintaa. Olihan elämä Helsingissä paljon huolettomampaa ja hauskem-paa. Äitikin jo oli myöntänyt, että oli ollut hullua niin kauan kiusaantua siellä raakojen ihmisten keskellä... Olihan sitä Kalliolaa alussa ikävä, varsinkin kesällä. Eikä äiti voinut sitä koskaan unohtaa. Mutta mahdoton siellä sentään olisi ollut ajan pitkään tulla toimeen sen raa'an kansan tähden.

Se oli hänen lohdutuksensa aina kun hän syntymä-talostaan puhui. Sillä vaikka siellä oli ollut niin paljon ikävyyksiä, niin säilyi hänen mielessään muisto siitä surumielisen kauniina ja kun hän sitä ajatteli, niin pisti tunteitten alta esiin ikäänkuin oka, jotakin katkeraa, jonka syytä hän ei tietänyt. Ei, sen kansan kanssa oli mahdoton tulla toimeen.

Maisteri nousi lähteäkseen.

— Miettikää nyt sitä matkaa. Ihmisen pitää nauttia niin kauan kuin hän on nuori.

— Niin nauttia! Ei ajatella surullisia asioita, jotka jo ovat ohi. Elämä on sentään kaunista ja rikasta ja nuoruus niin lyhyt! Kiitos käymästänne. Näkemiin asti.

II

Siitä oli kulunut vasta muutama päivä — tuntui siltä kuin olisi mennyt vuosia.

Menneisyyden ja nykyisyyden välille oli äkkiä laskeutunut seinä, muuri, jonka tuolla puolla vallitsee auringonpaiste ja tällä läpitunkematon sumu. Muutos oli tapahtunut äkkiä niinkuin etelässä auringon laskettua tulee yö. Ja ihmiset, tottumattomina pimeään, kulivat hapuillen tietäen rajuilman häälyvän päittänsä päällä, tietäen salamoiden ja rakeitten likenevän ja turhaan etsien keinoa millä torjua turmiota.

Lida oli aamulla soittanut tavanmukaiset sormiharjoituksensa ja koetti ryhtyä valmistamaan ranskantuntiaan. Mutta ajatukset eivät pysyneet koossa, hän oli niin levoton, kaikki tuntui olevan sekaisin hänen päässään, ruumis oli raukea ja sydän löi jotta kuului. Äiti koetti häntä lohduttaa, selitti, että ehkä kaikki vielä kääntyy parhain päin. Mutta se ei häneen pystynyt. Hänen mielensä oli mustempi kuin koskaan ennen, hän pelkäsi tavalla, jota hän ei koskaan ollut tuntenut. Olihan hän pelännyt omaisen puolesta, jota kuolema oli kierrellyt, oli hän hengessä tuntenut senkin, millaista olisi, jos hänen rakkaimpansa häneltä riistettäisiin. Mutta se ei sittenkään ollut tuntunut näin synkältä, näin läpeensä surulliselta.

Sillä näinä päivinä oli tuntunut siltä kuin jokainen vastaantulija olisi astellut hautausmaatossa, ja se mitä he kaikki saattoivat hautaan, oli Suomi, syntymämaa.

Lidasta tuntui siltä, ettei hän enää voi hengittää. Huoneessa ei ole ilmaa! Hän nousi, puki ylleen päällysvaatteet ja riensi ulos.

Oli sumuinen, lämmin päivä, tuskin nimeksikään pakasta. Ihmiset liikkuivat ikäänkuin varpaillaan, kuis-

kaellen keskenään, ja jos joku naurusuin tuli vastaan, niin vaikutti hänen naurunsa kuin nauru parien ääressä. Ilma oli huhuja niin täynnä kuin on tulipalolla lentäviä kekäleitä. Ne tuntuivat mahdottomilta, niitä teki mieli epäillä, mutta olihan *sekin* ollut mahdollista!

Ylioppilastalolle näkyi kulkevan paljon kansaa. Niin todellakin, siellähän tänään ovat arpajaiset.

Hän yhtyi joukkoon ja astui ylös portaita. Kuinka siellä oli hiljaista sielläkin! Ihmiset näyttivät huolestuneilta ja puhuivat kuiskaten, ikäänkuin sairas olisi ollut talossa. Iida tuli ajatelleeksi entisiä aikoja, jolloin hän nuorena tyttönä täällä tanssissa liehui. Hän oli purskahtamaisillaan itkuun. Ei siksi että hän olisi entisiä iloja kaivannut, vaan siksi että nyt näytti koittaneen aika, joka teki jokaisen ilon mahdottomaksi.

Hän sattui tuttavaryhmään, joka oli seisahnut suuren, komean ryijyn eteen. Se riippui seinällä muitten voittojen joukossa ja ihmiset olivat nähtävästi kerääntyneet siihen sitä ihailemaan. Mutta eivät he siitä puhuneet, mielenkiihoituksissa näyttivät olevan.

— Meidän täytyy pukeutua surupukuun, virkkoi muuan naisista. — Miksemme koko maailmalle näyttäisi että suremme?

— Minä aivan vaistomaisesti eilen riistin yltäni kaikki mikä oli räikeää, vastasi hiljaa nuori tyttö.

— Nuo ovat ulkonaisia asioita, huomautti joku herroista. — Voihan ne olla hyvät nekin, mutta paljon tärkeämpien velvollisuuksien täyttämistä meiltä nyt vaaditaan.

— Niin, kun tietäisi mitä voisi tehdä.

— Voi, minä olisin valmis mihin tahansa!

Syntyi hetken äänettömyys, sitten puhui muuan naisista, joka tähän asti oli ollut ääneti:

— Eiköhän meidän itsekunkin ensi velvollisuus liene todenteolla alkaa kasvattaa itsestämme kelpo ihmisiä Suomen tähden. Meidän täytyy osata luopua omista eduistamme ja nautinnoistamme, katsoaksemme ainoastaan yhteistä hyvää.

— Niin. Mutta miten esimerkiksi?

— Tarkoitamme jokapäiväisessä elämässämme, kaikenlaisissa pikkuasioissakin ... Meidän pitää ruveta aja-

maan raittiusasiaa, työväenasiaa... Ei juuri niin että kaikki lähtisimme esitelmämatkoille, mutta että omalla esimerkillämme tukisimme raittiusrientoja ja omasta kodistamme alkaisimme parantaa työväen tilaa, toimittamalla esim. palvelijoillemme tilaisuutta edistykseen ja...

Lida tuli muistaneeksi, että hänellä yhä oli yllään sininen puku. Sen punaisen ruusukkeen hän todella vaistomaisesti oli riisunut, mutta sininen puku alkoi häntä nyt hävettää ja hän päätti ensi tilassa lähteä kotiin. Maisteri Airanen seisoi hänen vieressään, suupielissä pilkalinen hymy.

— Niin, niin, te raittiusapostolit! virkkoi hän. — Saarnaisittepa kansalle sivistystä sensijaan että aina kuvaillette sille viinaa ja alkoholia ja taas viinaa. Uskokaa minua: enemmän hyötyä olisi saarnoistanne ja kau niimpi olisi ammatinne.

— Kuinka voi sivistyttää kansaa joka juo?

— Sivistyksen tullessa lakkaa juominen itsestään.

— Sitäpä eivät sivistyneemme aina ole osoittaneet.

Lida siirtyi pois tuttaviansa ryhmästä, oli vähän aikaa katselevinaan voittoja ja livahti sitten ulos ovesta. Tuntui paremmalta, kun hän sai ylleen mustan päällystakkinsa, joka oli niin pitkä, että se peitti puvun. Kadulle tultuaan hän unohti koko asian ja hänet valtasi taaskin sama levottomuus, joka viime päivinä oli lennättänyt häntä paikasta toiseen.

Hän alkoi harhailla katuja, tietämättä missä oli ja minne meni. Tuntui siltä kuin maa olisi huojunut askelten alla ja hänen olisi täytynyt etsiä jotakin kohtaa, joka on kiinteä ja horjumaton. Jostakin täältäpäin sen täytyy löytyä. Suoraan eteenpäin, kiireesti!

Tuli vastaan tuttu tori, kirkko, senaattirakennus, yliopisto ja keskellä toria muistopatsas. Hän pysähtyi hengästyneenä ja jäi katsomaan eteensä. Ne olivat siis kaikki paikoillaan ja maa niiden alla seisoj lujana kuin paasi, jonka perustus on syvällä, aina maan sydämessä asti.

Tuntui hyvältä. Hän seisoj siinä pitkän aikaa ja alkoi tyyntyneempänä astella kotiin.

Vastaantulijat olivat vakavan näköisiä. Heidän kas-

voistaankin huomasi, että heidän mielissään liikkui se yksi ainoa asia... Mutta keitä olivat nuo oudot, kalpeat ihmiset, jotka ikäänkuin vaanien tähystelivät ympärilleen? ... Kadunkulmasta tulla löyhytteli parvi nuoria miehiä ja naisia. Heidän poskensa hehkuivat, he nauroivat ja laskivat leikkiä. He eivät puhuneet vierasta kieltä kuten nuo toiset. Iida säpsähti. Hänen ensi ajatuksensa oli pysähdyttää heidät ja kysyä heiltä, eivätkö he tiedä mitä on tapahtunut. Mutta he sutkahtivat hänen ohitsensa, ennen kuin hän sai sanaakaan lausutuksi, ja hän kuuli ainoastaan heidän naurunsa, joka eteni torille päin, josta hän oli tavannut liikkumattoman pohjan jalkainsa alle.

Äkkiä muistui hänen mieleensä seuraava kuva: työmiehet jossakin Helsingin tehtaassa olivat tehneet lakon ja isännät tilasivat työmiehiä Venäjältä. Eräänä aurinkoisena päivänä, kun pääkaupungin esplanadeilla kukkaisistutukset vielä olivat upeimmillaan, saapui tilattu joukko Helsinkiin: pitkä jono punapartaisia, kalpeita ihmisiä, ryysyisissä, liankarvaisissa puvuissa, selässä haisevat reput, kasvoissa tylsä ilme. Ja helsinkiläiset seisahduttivat kulkunsa aurinkoisella kadulla ja jäivät kiusallisen tunteen valtaamina heihin katsomaan. Tuntui siltä kuin likaisuuden, poljetun ihmisyyden armeija olisi heidän kanssaan marssinut kaupunkiin.

Miksi tuli kuva juuri nyt hänen mieleensä? Selvitämäänpö hänelle, että noiden uusien tapausten kanssa astuu pimeyden valta Suomeen?

Miksi se tulee ja eikö sitä mitenkään saa estetyksi? Onko sen tulo aivan välttämätön ja ovatko ehkä suomalaiset itse jollakin lailla kutsuneet sen, niinkuin kutsuivat harmaan joukon saapumaan sinä kirkkaana syyspäivänä? Onko sillä ehkä liittolaisia suomalaisten joukossa, ehkä noitten, jotka äsken nauraen tulivat vastaan? Miksi tämä kaikki tapahtuu? Onko Suomen kansa rikoksilla tämän kaiken ansainnut, vai onko se viaton?

Hän oli tullut Vanhankirkon kohdalle, kun hän huomasi, että eipä hän täällä asu. Ajatuksissaan oli hän vaeltanut, tietämättä minne. Kello mahtoi olla kolme, sillä koululaisia vilisi joka taholla. Pari hänen sisarensa tovereista karkasi itkettynein kasvoin kysymään: »Iida,

tiedätkö sinä...?» Heidän huuliltaan tulvaili joukko kysymyksiä, mutta Iida ei voinut niihin vastata. Hän ainoastaan kehoitti heitä pysymään levollisina ja ahkerina. Siten he parhaiten täyttäisivät velvollisuutensa isänmaata kohtaan.

Väsyneenä, lamaanuneena tuli hän kotiin. Hänen huoneessaan tuntui kylmältä ja vieraalta, sillä hän ei moneen päivään ollut kajonnut pikkukoristuksiin, joitten järjestäminen kuului hänen viihtymisensä pääehtoihin.

Kyökissä tapasi hän äitinsä ja palvelijattaren valmistamassa päivällistä. Äiti loi häneen jo oversa huolestuneen katseen ja kysyi, mitä uutta kuuluu. Mutta Iida ei ollut kertonut paljon, ennen kuin hän purskahti itkuun, ja nähdessään neidin itkevän ei palvelustyttökään voinut hillitä itseänsä.

— Älkää itkekö, lapset, puheli rouva, — kaikki näyttää ehkä pahemmalta kuin se onkaan ...

Iida läksi huoneeseensa ja yritti ryhtyä työhön, mutta hän ei saanut ajatuksiaan pysymään koossa. Aina ne palasivat siihen epämääräiseen, kamalaan, joka ukkospilvenä häälyi taivaalla, uhaten, jollei pelastusta tulisi, hävittää kaikki mikä suomalaiselle on pyhää ja kallista ...

Oli jo pimeä huoneessa. Hän heittäysi polvilleen permannolle ja kytki kätensä ristiin:

— Pelastusta! äänteli hän itsekseen. — Kuka meidät voi ja kuka meidät tahtoo pelastaa? Kuka meitä ajattelee, kuka meille myötätuntoisuutensa lahjoittaa, kuka siitä välittää, mitä kansallisuutta niemen asukkaat pohjan perillä ovat? Maailman mahtavat, joitten sana voisi merkitä, eivät tule sanaansa lausumaan. Heillä ei ole aikaa, heillä on itselläänkin yllin kyllin ajattelemista. Mitä tehdä, mihin ryhtyä?

— Jumala, lapsuuteni Jumala, sinä olet ennenkin minun kansaani ohjannut, ethän heitä nytkään!

— Meidän täytyy vain jokaisen tietää, millä kannalla asiat ovat ja mistä pelastuksemme on haettava. Meidän täytyy unohtaa oma itsemme, persoonalliset etumme ja

halumme, antautua lahjomattomasti oikeutta palvelemaan ja kaikessa alistua Kaikkivaltiaan johtoon ...

— Suomen kansa kantaa sittenkin omista käsissään kohtalonsa. Sillä jos se on sisällisesti väkevä, niin eivät ulkonaiset kahleet sitä sorra. Ne voivat kehityksen joksikin ajaksi keskeyttää, mutta häviötä ne eivät saa aikaan.

— Mutta onko minun kansani sellainen? Tuleeko jokainen sen jäsenistä käsittämään meidän asemamme vakavuuden, tahtooko hän tuntea ja täyttää velvollisuutensa? Olenko minä itse valmis, jos vaaditaan, uhraamaan sen, mikä tähän asti on ollut minusta hauskaa?

— Olen, vastaa hän, — tahdon olla? Mutta sanoja lausuessaa vapisee hänen rinnassaan ja hän koettaa rauhoittaa itseään sillä, että jos *hän* onkin heikko, niin *muut* ovat väkevät.

Niitä kummallisia aikoja!

Tuntuu siltä kuin viha ja vaino todellakin olisivat lakanneet, kuin ihmiset halajaisivat pyytää anteeksi ja suoda anteeksi kaikki keskinäiset kaunat. Riidat, jotka vielä muutamia päiviä sitten olivat veljiä erottamassa, ovat lakanneet; niin turhilta, niin pieniltä tuntuvat huolet, jotka vielä hiljan painoivat mieltä, sen ainoan suuren rinnalla, jonka eteen suomalaiset nyt ovat katsotut mahdollisiksi toimimaan. Syntyperä, virka-arvo ja varallisuus ovat kadottaneet merkityksensä, jokainen on oikeutettu elämään ainoastaan siinä määrin kuin hän on altis rakastamaan isänmaataan.

Siltä näyttää ensi hetkessä. Mutta pian osoittautuu, ettei vaaran hetki olekaan kyennyt tekemään kaikkia suomalaisia sovinnollisiksi. Alaluokan vanha viha yläluokkaa vastaan leimahtaa ilmielekkiin. Osa alaluokkaa kieltäytyy ottamasta osaa toimenpiteihin, joihin yläluokka kehoittaa sitä liittymään ja joiden tarkoitus on puhtaasti isänmaallinen. Se on sen kosto. Isänmaan asiaa ei sille ole olemassa, sillä on ainoastaan sotansa yläluokkaa vastaan.

Kuka on oikeassa, kuka väärässä?

Kun kaksi riitelee, niin on tavallisesti kummassakin syytä. Mutta kamala on sisällinen sota keskellä ulkonaista vaaraa ... Miksei syyllinen riennä tunnustamaan

syylisyyttään ja se jota vastaan on rikottu antamaan anteeksi? Miksei kova aika vaikuta mielenmuutosta kaikissa? Nyt pitäisi omantunnon olla herkimmillään, nyt jos koskaan mielen alttiina vaikutuksille. Miksei taivaan merkeistä oteta vaaria?

III

Eräänä päivänä asteli Iida kadulla näitä kaikkia miettien, kun hänen vastaan sa tuli nainen, jota ei hän vuosi-kausiin ollut nähnyt. Se oli hänen serkkunsa maalta, hänen kotipitäjästään.

Heidän iässään oli kymmenen vuoden ero eivätkä he olleet koskaan olleet ystävät, mutta tekemättä itselleen selkoa miksi, likeni Iida häntä nyt ystävällisemmin kuin koskaan ennen, painoi miltei lämpimästi hänen kättään ja alkoi kysellä kotipitäjänsä kuulumisia.

Paljon oli hän muuttunut, vanhentunut ja käynyt vaatimattoman näköiseksi, hän joka aikoinaan oli pitäjän nautinnonhimoisin nainen, nainen jota muut naiset vihasivat salatulla vihalla ja kadehtivat huonosti peitetyllä kateudella. Hän vastasi Iidan kysymyksiin arasti ja hiukan teeskennellysti. Hänen äänestään ja jokaisesta hänen liikkeestään ilmeni luonne, joka on tottunut käskemään ja hallitsemaan, mutta joka on vaikutusvaltansa kadottanut ja joka tietää entisten »ystäviensä» vahingonilolla seuraavan nöyryytystään.

Hän ei enää kantanut sitä aatelista kilpeä, josta hän aikoinaan oli koko lailla ylpeillyt. Hänen ensimmäinen miehensä oli kuollut, hän oli uusissa naimisissa ja hänen nimensä oli nyt Alma Hellman.

— No mitä siellä nyt sanotaan tästä kaikesta? kysyi Iida, serkkunsa hetkeksi vaietessa.

— Ollaanhan siellä levottomia.

Pitäjässä oli liikkunut oudonnäköisiä miehiä, jotka huonolla suomenkielellä olivat kuvanneet tulevia kultaisia aikoja. Ja moni köyhä oli uskonut heidän sanoihinsa. Eikä kukaan pitäjäläinen saanut heidän uskoansa horjumaan.

— Jos joku täältä Helsingistä tulisi selittämään, niin ehkä he uskoisivat, mutta me emme voi mitään vaikuttaa, lisäsi hän lopuksi.

— Niin, sanoi Iida, — talonpojat siellä eivät aina ole tottuneet herrasväkiinsä luottamaan.

— Valitettavasti eivät. Mutta surullista on sentään, että heidän nyt pitää langeta pettäjien käsiin. Jos joku täältä ottaisi tullakseen selittämään asioita, esimerkiksi pitämällä esitelmiä tapahtumista... Mitä jos sinä tulisit?

— Minä!

Iida säpsähtää. Toiselta puolen tuntuu hänestä mahdottomalta, että hän menisi, toiselta puolen on se aivan päivänselvää. Sillä kuka vieras niin hyvin kuin hän tuntisi olot hänen kotipitäjässään, sen sekä valo- että varjopuolet. Hän on tässä kulkenut miettimässä, mitä voisi tehdä isänmaansa hyväksi: tuossa nyt avautuu eteen viittatie!

— Niin todellakin, jatkoi rouva Hellman, — minä luulen, että sinä olisit hyvin sopiva. Sinä olet pitäjäläinen, tunnet olot perin pohjin etkä kuitenkaan enää kuulu pitäjään, vaan tulet ulkopuolelta.

— Mutta enhän minä osaa puhua!

— Vai et. Olethan sinä ottanut tunteja lausunnassa ja kyllä esiintynyt lausujana ...

— Niin, mutta se on sentään toista.

— Kyllä sinä osaisit! Tule pois jo mukaani, kun huomenna lähdén kotiin!

Iida lämpeni hänen sanoistaan. Hänestä tuntui siltä, että miksei hän lähtisi! Hän näki jo hengessä nuo laajat talviset maisemat ja nuo ahavoituneet talonpoikaiset kasvot, joita ei hän vuosikausiin ollut nähnyt. Kotiseutu alkoi kutsua ja viitata. Rakas se sentään hänelle on, enemmän kuin hän tietääkään. Saada puhua sen kansalle!

— Kiitos, kiitos, sanoi hän hymyillen. — En minä nyt vielä. Ajattelen ensin asiaa ja onhan hyvin mahdollista, että tulen.

He erosivat vanhoina ystävinä.

Mutta Iida sai nyt paljon ajattelemista. Hän epäili mitä tehdä. Ehkä sittenkin joku vieras ja esitelmänpi-

toon tottunut henkilö sopisi paremmin... Ja hän ryhtyi puhuttelevaan tuttaviaan ja kehoittamaan heitä lähemmään, mutta jokaisella oli oma kotipitäjänsä ja muut tehtävänsä.

Jota enemmän hän asiasta puhui ja sitä ajatteli, sitä enemmän eläytyi hän entisiin aikoihin, jotka olivat kulu-neet maalla, syntymäkodissa. Hän oli siellä ollut yksin, tuntenut maaksi maatuvansa, hänen elämänsä oli ollut ilotonta ja hän oli tuhlannut koko voimansa siihen, että saisi äidin myymään Kalliolan ja muuttamaan Helsinkiin. Hän oli itkenyt, rukoillut, tuskastellut, soimannut... Nyt hänelle äkkiä selveni, että olisi voinut olla toisin: hän olisi voinut olla onnellinen ja tehdä muita onnelliseksi! Häneltä oli puuttunut seuraelämää ja vai-kutusala, sillä naapureina oli ollut pelkkiä torppareja. Siinä oli onnettomuus, ettei hän ollut ymmärtänyt seurustella heidän kanssaan. Hän oli nähnyt nälkää täysien jyväläärien ääressä!

Eikä sitä silloin ymmärtänyt kukaan muukaan pitäjässä. »Herrasväet» puuhasivat haarallaan, talonpojat omallaan. Herrasväen keskustelukielenä oli ruotsi — ei suinkaan aina siksi että he olisivat olleet niin ankaria ruotsinmielisiä. Päinvastoin saattoivat he tunnustautua suomalaiseen puolueeseen, mutta puhekielenä oli ruotsi. Se oli vanha tapa — eiväthän he palvelijainkaan silmissä olisi olleet »herrasväkeä», jos olisivat puhuneet samaa kieltä kuin rengit ja piiat. Usein eivät he osanneet suomea kuin senverran, että osasivat tehdä ymmärretyiksi käskyt ja määräykset. Ja olihan koko joukko perheitä, pitäjän varsinainen »hienosto», joka oli rutiruotsinmielistä ja piti kunnianaan olla sitä. Kansa oli ammoisista ajoista tottunut siihen. Se oli sen mielestä kuin olla piti.

Kesällä ja jouluna, kun oli koolla nuorisoa, pitivät herrasväet lystiä, panivat toimeen huviretkiä, iltamia, kansanjuhlia — ainahan tarvittiin varoja köyhille kansakoululapsille ja pakanalähetykselle. Tosin tulot useimmissa tapauksissa supistuivat sangen vähiin, mutta hauska oli harjoitella näytelmäkappaleita. Tavallisesti oli toinen kappale ruotsalainen — pääasia oli tietysti, että hienosto sai esiintyä — ja toinen suomalainen. Näytännön jälkeen tehtiin sitten huviretki johonkin talonpoi-

kaistaloon, jossa oli suuri sali ja tanssittiin aamuun asti. Nimittäin nuoret tanssivat, tädit istuivat pitkin salin seiniä ja herrat viereisessä huoneessa totilasiensa ääressä. Rengit katselivat ikkunoista ja piiat ovista, minkä askareiltaan ehtivät.

Joskus panivat pitäjän kauppiaat, lukkari ja muut »puoliherrasväet» toimeen iltamia tanssineen, mutta niistä puhui hienosto suurella ylenkatseella ja jos joku heidän seurapiiristään läksi sinne tanssimaan, niin teki hän itsensä syypääksi tahdittomuuteen, joka vasta pitkien aikojen perästä annettiin anteeksi ja jota ei koskaan unohdettu.

Vapunpäivänä pappilassa ja ompeluseuroissa, jotka työskentelivät pakanalähetyksen hyväksi, oli läsnä talonpoikaisemäntiäkin. Pappilan rouva kyllä koetti välittää seurustelua kummassakin leirissä jutellen milloin suomea, milloin ruotsia, mutta kun muut herrasväet itsepintaisesti puhuivat ruotsia, jota eivät emännät ymmärtäneet, niin jäivät he pian johonkin nurkkaan ja kartanonrouvat unohtivat heidät kokonaan. Seuraavalla kerralla jäi joku emännistä pois, seuraavalla taas joku ja pian oli ompeluseurassa vain herrasnaisia, jotka eivät tarpeeksi osanneet moittia noita rikkaita emäntiä heidän välinpitämättömyydestään ja mahdottomuudestaan. »Me olemme ottaneet heidät mukaamme ja olleet heille kaikin puolin ystävällisiä. Mutta he ovat niin tyrtyneet, että on mahdotonta saada heitä innostumaan mihinkään. Mitä heille voi? Olkoot poissa.»

Kuinka toisin olisi voinut olla! He eivät olisi jääneet pois, jos he olisivat tunteneet, että herrasnaiset heitä *tahtoivat* joukkoonsa, että he välittivät heidän asioistaan ja mielellään puhelivat heidän kanssaan. Mutta he tunsivat vaistomaisesti, että heidät armosta, näön vuoksi otettiin mukaan, ettei heitä täällä kaivattu.. Olisipa ollut sivistyneitten elämässä sisältöä, olisipa heidän elämänsä ollut sellaista, että rahvaan olisi täytynyt sitä kunnioittaa, niin ehkä olisivat talonpojat panneet lapsensa kouluun ja ennen pitkää olisi pitäjä näyttänyt aivan toiselta. Mutta nyt suorastaan pelkäsivät talonpojat kouluja ja taistelivat kourin kynsin kaikkea vastaan, mikä heidän lapsistaan olisi tehnyt »herroja».

Sillä herrasväet olivat kaikkina aikoina eläneet kieli-muurinsa ja »hienoutensa» takana kuin linnoituksessa, ajatelleet vaatteitaan ja huvituksiaan ja antaneet kansalle useimmiten mitä pelottavimman kuvan sivistyksestä.

Sivistyksestä! Mitä yhteistä heillä itse asiassa oli sivistyksen kanssa? Ei muuta kuin kuori — herran vaatteet ja rikkaan nautinnonhimo. Sydämensivistyksestä ei puhettakaan, enempää kuin tiedoistakaan. Mitä olisivat he oikeastaan voineet kansalle antaa, jos olisivat tahtoneetkin? Herrasluokan varjopuolet eikä mitään, joka ruumiillisessa työssä uupuneen ihmisen elämään olisi tuottanut valoa ja tyydytystä.

Herrat tavallisesti saapuivat kotiin pidoista juovuksissa. Rengit saivat taluttaa heidät sisään. Metsästysretkillään yöpyivät haltijat syrjätorppiin ja joivat siellä yökaudet. Torpantytön tai piian vietteleminen ei ollut ensinkään tavatonta. Tuomarit ja heidän apulaisensa läksivät käräjätupaan suoraan pelipöydän ja lasin äärestä, vietettyään siinä yönsä. Miten monesti he tulivatkaan langettaneiksi tuomioita rikoksista, joihin he itse sekä salaa että maailman tietten olivat tehneet itsensä syypäiksi. Ja tällaisia haltijoita tuli kansan kunnioittaa ja totella ja tällaisten tuomarien huulilta oppia lain pyhyyttä!

Lida joutuu näitä ajatellessaan epätoivoon. Miksei hän ennen ole tullut mitään huomanneeksi, hän joka tämän kaiken on tietänyt vuosikausia, hän joka muinoin eli pitäjänsä herrasluokan elämää ottaen osaa kaikkiin sen turhuuksiin. Elämä siellä tuntui tyhjältä ja ikävältä, mutta että velvollisuuden laiminlyönti oli rikos muita kuin omaa itseä kohtaan, s.o. kansaa kohtaan, sitä ei hän koskaan ollut tullut ajatelleeksi!

Olihan siellä maaseudulla sentään paljon hyviäkin ihmisiä, säätyläistenkin joukossa! He soivat itse asiassa talonpojille ja alustalaisille kaikkea hyvää. Toivathan yläluokan naiset kyökkiinsä kerjäläislapsen ja kestit-sivät sitä, olivathan herrasväet talkoojuhliissa tuvassa tanssimassa alustalaistensa kanssa ja antoihan kartanon herra kaikenlaisia käytännöllisiä neuvoja torpparilleen ...

Mutta torppari, joka oli pukeutunut kirkkovaatteisiinsa lähteäkseen kartanoon, sai tavallisesti seisoa eteisen ovensuussa puhutellessaan patruunaa ja jos patruuna oli hyvällä tuulella, niin käski hän alustalaisensa »kyökin puolelle» saamaan kahvia. Piika sitä hänelle sitten kaatoi, kaatoi kuppeihin, jotka vielä olivat edellisen torpparin jäljeltä kahvinkarvaisina sekä alta että päältä. Se ei itse asiassa miestä häirinnyt, sillä tavallisesti ei hänen oma emäntänsäkään liiallisella pesemisellä tahtonut kahvikuppejaan kuluttaa. Hänestä se oli niinkuin olla piti.

Hän oli kyllä siihen tottunut, mutta kartanossa olisi sitä tottumusta pitänyt horjuttaa. Mies olisi kotona kertonut, kuinka kartanossa oli, ja vaimo olisi ehkä alkanut seurata esimerkkiä.

Toverillinen seurustelu, jolloin alustalainen olisi tuntenut tasa-arvonsa ihmisenä isäntäväkensä rinnalla, ei pitäjässä tullut kysymyksenkään. Se oli aina herrasväen puolelta alentumista.

Jos patruuna olisi vienyt sunnuntaivaatteisiin puetun torpparinsa työhuoneeseensa ja he siellä olisivat jutelleet kuten ainakin ihmiset, jotka ovat riippuvaiset toisistaan ... He olisivat siellä juoneet kahvia yhdessä ... Jos herrasnaiset olisivat seurustelleet talonpoikaisnaisten kanssa antaen heille sitä mikä heissä oli hyvää ja oppien heiltä heidän kokemuksiaan — kuinka toisin olisi nyt ollut Suomessa! Rikkaampia oltaisiin moleminpuolisesti, vähempi olisi se juopa, joka nyt keskellä ulkonaista vaaraa hajoittaa Suomen kansan!

Miksei ennen ole tätä huomattu?

Siksi että on nukkuttu. Ei ole rikottu niin paljon pahuudesta kuin ajattelemattomuudesta ja saamattomuudesta. Tehdyt synnit ovat enimmäkseen laiminlyönnin syntejä.

Iida on seisahduttanut kulkunsa kadulla ja jäänyt tuijottamaan eteensä. Hän ei pääse siitä, että suomalaiset itse tavallaan ovat kutsuneet maahan pimeyden vallat, että *häinkin* osaltaan laiminlyönneillään on vaikuttanut siihen, että Suomea nyt näin koetellaan.

— Mutta nyt meidän täytyy nousta! ääntää hän itsekseen, kääntyy ympäri ja alkaa kiireesti astua kotiin

päin, ikäänkuin päätöksen toimeenpano nyt juuri olisi kysymyksessä.

— Iida, lausuu hän hetkisen kuluttua hiljaa ja hänestä tuntuu siltä kuin hänen olentonsa olisi jakautunut kahtia ja toinen antaisi käskyjä toiselle: — Iida, sinä lähdet nyt maalle ja tunnustat siellä kaikki. Se ei ole hauskaa eikä helppoa, mutta jollei meillä ole rohkeutta katsoa totuutta silmiin ja tunnustaa rikoksiamme, niin emme ikinä saata parantua. Ja nyt, jos koskaan, on aika Suomen kansan vapautua paheista, puhdistua, pyytää anteeksi, antaa anteeksi ja nousta eheänä kansana oikeutta palvelemaan!

Tämä kaikki selviää hänelle lahjomattomana totuutena, käskynä, jota täytyy totella. Hän lähtee, se on yhtä selvä asia kuin että hän menee soittotunnilleen. Ja koko sen illan suunnittelee hän jo, miten hän esitelmänsä järjestää.

Mutta aamulla näyttävät hänen puuhansa hänestä sulalta hullutukselta. Hän on liioitellut. Ei se elämä siellä kotipitäjässä nyt niin hirmuista ollut ja eihän sellainen ole maaseudulla yleistä. Suomessa ovat asiat paremmalla kannalla kuin monessa muussa maassa. Juopa säätyluokkien välillä on ollut maailman alusta ja tulee olemaan maailman loppuun asti. Ei sellaisiin käy kajoaminen. Hän on hullu, kun itseään näin kiduttaa — eihän hän kuitenkaan pysty maailmaa parantamaan.

Hän on aamulla niin järkevä, mutta illalla ja yöllä palaavat taas mielikuvat. Hengessä näkee hän kaukaiset seudut, joita ei hänen jalkansa ole vuosikausiin astellut, hän näkee ihmiset ja puhuu heille.

— Rakkaani, sanoo hän, — ei ole se kristitty, joka sunnuntaisin käy kirkossa, viikolla vihaten ja vastaan taistelematta eläen synnissä. Ei ole se sivistynyt, joka on pukeutut ylleen sivistyksen ulkokuoren ja jättänyt sydämeensä raakuuden. Ei ole papille kyllä, että hän saarnaa, kastaa, vihkii avioliittoon ja hautaa, ei opettajalle kyllä, että hän opettaa viisi tuntia päivässä. Paljon enemmän heiltä vaaditaan. Olkoon tästälähin jokaisen suomalaisen elämä saarnaa, rehellistä taistelua pahaa vastaan. Isäntä olkoon alustalaisilleen, palve-

lijoilleen, perheelleen isä, jota kunnioitetaan ja rakastetaan, emäntä olkoon äiti, joka lempeällä vakavuudella ohjaa, sovittaa, neuvo. Paljon olemme me herrasväet rikkoneet, huonosti olemme me sivistystä edustaneet, mutta vielä on aikaa nousta...

Hän herää omiin sanoihinsa. Otsa ja kädet ovat hiessä, sydän sykkii kiivaasti. Hän iloitsee siitä, että tämä olikin vain unta ja päättää, ettei siitä ikinä tule todellisuutta.

Mutta hän ei saa rauhaa. Käskijä hänen rinnassaan ei vaikene, ennen kuin kotipitäjän kirkkoon on lähetetty kuulutus ja määrätty päivä, jolloin hän lähtee matkaan.

IV

On pimeä ilta, sataa ja tuulee. Juna on täpösen täynnä koululaisia, jotka lähtevät pääsiäislomalle. Alussa käy vaunussa kihinä ja hyörinä kuin muurahaispesässä, mutta vähitellen hiljenevät äänet, päät vaipuvat seiniä ja olkapäitä vasten ja ennen pitkää ei kuulu muuta kuin nukkuvien hengitys ja jyry ja veturin puhkina.

Iida istuu vaununnurkassa, silmät kiinni, pää nojautuneena ikkunan pieleen. Mutta ei hän nuku. Hän kyselee itseltään kymmenennettä kertaa, ovatko todella esitelmät, runot ja muut välttämättömät kapineet matkassa, sillä mikä hänen eteensä tulisikaan, jos olisivat unohtuneet... Onko Alma saanut hänen kirjeensä, onko kuulutus sunnuntaiksi ennättänyt kirkkoon? ... Hetkeksi voittaa väsymys, hän on jo vaipumaisillaan horrokseen, mutta herää siitä, että on seisovinansa puhujalavalla ja lausumassa:

»Tää kansa Herran kansa on,
On kansa kalliolla» ...

Puoliyön aikana tullaan lähtöasemalle. Rouva Hellman on pitänyt lupauksensa ja lähettänyt hevosen vastaan. Ajomies on tuttu ja saattaessaan neitiä kestikievariin yöksi kertoo hän viimeiset kuulumiset kotoa.

Seuraavana aamuna varhain lähdetään matkaan.

Taivas on pilvessä ja kun pari kilometriä on ajettu, alkaa tulla vedensekaista lunta suurina siekaleina. Tie upot-

taa, reki kulkee enimmäkseen toisella syrjällään, tuon tuostakin vajotakseen syviin raiteisiin ja sitten taas töysähtäkseen niistä ylös. Metsässä on vielä korkeita kinoksia. Puitten oksat valkenevat valkenemistaan, sillä niille langettuaan ei lumi sula, vaikka se vetenä virtaa alas sekä lidan kasvoja että rengin niskaa ja vaikka se reenpeitteelle tultuaan muuttuu vesihelmiksi. Pensastoihin muodostuu kokonaisia lumipesiä ja telegraafilangat ovat kuin pumpulihahtuvien peitossa.

Ensimmäisen peninkulman aikana juttelevat he ahkerasti, mutta sitten he vaikenevat. Iida nauttii hiljaisesta kulusta metsän läpi, josta ei kuulu hiiskahdustakaan. Siitä on monta vuotta kun hän tätä tietä kulki, mutta merkillisimmät mäet, kartanot ja käänteet muistaa hän selvästi. Hän eläytyy eläytymistään menneisyyteen, kokemukset viime vuosikymmeneltä katoavat, hän astelee latua, jota asteli kymmenen vuotta sitten. Hän elää haikean tunteen vallassa, se viihdyttää, se tuottaa lepoa.

Mutta ei ole viisasta kääntää päätänsä ja liikahtaa reessä, kun taivaan täydeltä sataa lumiräntää, sillä se tekee turkinkauluksen läpi väyliä niskaan ja ennen pitkää valuu kylmä virta alas selkää.

Suloista on päästä kestikievariin kuivaamaan vaatteitaan ja syömään. Pieni kaupunki näyttää aivan muuttumattomalta ja kestikievarissa on kaikki entisellään. Kadut ovat kellertävän lumisohjon peitossa ja pilvistä lankeaa yhä suuria siekaleita taukoamatta.

Aikansa kuluksi päättää Iida telefonoida Helsinkiin ... Hän tapaa kestikievarisalissa joukon herrojen tapaan puettuja miehiä, jotka istuvat olutlasien ääressä, puhellen korkealla äänellä, nauraa räkättäen ja tuon tuostakin sylkäisten. Iida kuulee, puhellessaan sentraaliin, että he puhuttelevat häntä, ja kun hän astuu heidän ohitsensa, niin ojentaa muuan kättään hänen perässään.

Äskeinen tunne, jonka herätti yksinäinen metsä ja lumisade, on kuin pyyhkäisemällä poissa. Hänen tekee mielensä astua noiden miesten eteen ja koko nykyhetken tapahtumien nimessä kysyä heiltä, kuinka he saatavat istua tuossa. Eivätkö he tiedä mitään, vai...? Hänen mielensä joutuu kuohuksiin, taas tuntuu siltä,

että suomalaiset itse kutsuvat maahan pimeyden val-
lat ... Hän tahtoisu suoraa päätä lähteä pois täältä, eteen-
päin, jottei tarvitsisi kuulla noiden miesten naurua.
Mutta täytyyhän hevosen saada levätä.

Onkohan elämäkin tässä kaupungissa muuttumatonna?
Vieläköhän täällä juodaan niinkuin ennen? Eiköhän
herroilla vieläköhän ole muita harrastuksia? Kun maa-
laiset tänne tulivat, niin joivat he täällä rahansa ja
jos kelpo nuorukainen tänne muutti, niin tuli hänestä
renttu... Jos täällä kaikki on ollut entisellään, niin
eikö tämäkään aika mitään vaikuta?

Rekeen astuessaan kuulee lida yhä salista raakoja
ääniä ja naurua. Ne seuraavat häntä pitkän aikaa,
vaikka kaupunki jo on jäänyt hänen taakseen ja hämärä
ja metsä vain ovat hänen ympärillään. Päästäkseen
ajatuksistaan alkaa hän jutella Antin kanssa. Se on
hyväluontoinen, perin rehellinen mies, mutta hiukan
typerä. Valtiolliset asiat näkyy hän ymmärtävän seka-
vanlaisesti, sen hän vain tietää, että vaikka kirveeseen
tarttuu ja vaikka sotaan lähtee, jos tästä ruvetaar
ahdistelemaan... Hän kohtelee hevosta kuin vanhaa
toveria, jonka kanssa on monet matkat yhdessä tehty
ja monet kovat koettu. Hän ei sitä lyö eikä riuhto
ohjaksista, vaan kävelee rinnalla ylämaat, tarkastelee
valjaita ja juottelee kaivoilla maantielaidassa, jotka he-
vonenkin näkyy tuntevan ennestään.

On jo ilta. Tie vie läpi seutujen, jotka ovat miltei
asumattomia. Molemmiin puolin kasvaa vankkaa tukki-
puuta. Lida muistaa aikaisemmilta lapsuudenajoiltaan
asti kuulleensa puhuttavan, että näillä kankailla tapah-
tui murhia ja liikkui rosvoja. Hän käsittää, että pahan-
tekijän mahtaa olla hyvä paeta tänne jylhään luontoon,
käsittää myös sen, että noiden mökkiläisten, jotka asu-
vat täällä peninkulmien päässä muiden ihmisten ilmoilta,
täytyy elää sovussa rosvojen kanssa, jos mielivät hen-
kensä säilyttää... Hän katselee metsään, valkeaan, sy-
vään hongikkoon. Ei tuule, mutta latvoissa käy kohina,
tyyni, intohimoton ääni, kuin laulu Tuonelan tuvilta...
Tuolla liikkuu lumella varjo. Olisiko se murhamies,
koditon ihminen ilman omantunnon rauhaa?

Vähitellen harvenee hongikko ja he ajavat asutum-

mille aloille. Iida alkaa jo tuntea seudut, tasaiset pelot, kartanot... Tuolla edempänä on kirkko. Ja tuossa vilkkuu jo, valaistuna kuin ennen suuria pitoja varten, Alma Hellmanin koti____Siellä mahtaa olla vieraita, tulta tulvii pitkän rakennuksen joka ikkunasta.

Onko tämä totta vai onko se unta? Täälläkö hän todella on, täällä kaukaisessa kotipitäjässä?

— Syntymäseutu, ajattelee hän itsekseen, — mikä ihmeellinen tenho sinussa on! En ole tietänyt, mikä mahti sinä olet, en ole tietänyt, että näin sinua rakastan, kunhan voisin tehdä jotakin hyväksesi! Jumala joka minut tänne lähetit, ole mukanani ja sano minulle, mitä minun pitää tehdä, miten minun pitää puhua. Itse en tiedä, itse olen ollut paha ja elämäni on ollut erehdystä — sinä, Jumala, jolla on kaikki voima ja joka heikostakin voit tehdä aseesi, ole minun kanssani!

He ajavat sisään tutusta portista, jota varjostavat suuret puut. Portaiden edessä seisoo palvelustyttö lyhty kädessä, ja portailta huutaa talon rouva jo »tervetuloa» tulijaa vastaan ... Hetkeksi tuntuu lidasta taaskin siltä kuin ajat kymmenen vuotta sitten olisivat palanneet: hän on äitinsä kodista tullut serkkunsa komeaan kotiin tanssiaisiin ... Mutta sydämellisemmin kuin ennen painaa talon rouva hänet syliinsä, eikä ole hänen pukunsa loistava kuten silloin. Nyt on hän vaatimatommassa, mustissa vaatteissa ja Iida tuntee, että hän tällaisena pitää hänestä enemmän. Mutta samassa muistuu hänen mieleensä valaistu huoneisto ja kuiskaten kysyy hän:

— Onko vieraita?

— Ei, vastaa Alma, — kuinka niin?

— Kun talo oli niin valaistuna.

— Tietysti sinua varten, kultaseni! naurahtaa Alma ja vie vieraansa sisään. Sohvalta eteisessä nousee heitä vastaan sileäkarvainen jahtikoira ystävällisesti vingahdellen ja heiluttaen häntäänsä. Alman päästellessä vaatteita lidan yltä astuu talon isäntävainajan huoneesta herra, jonka Alma esittelee miehenään, samalla kehoittaen serkkuaan ja miestään sinuttelemaan toisiaan.

Herra Hellman sopertaa jotakin, että on hauska tu-

tustua, silittelee koiraansa, tekee pari kysymystä tiestä ja ilmasta ja lähtee sitten takaisin omalle puolelleen.

Alma ja Iida astuvat huoneesta huoneeseen, Iida tahtoo nähdä kaikki, uudistaa muistojaan menneiltä ajoilta. Kuinka ne suojat tuntuvat suurilta, miltei ruhtinaallisilta! Kaikki on melkein samassa järjestyksessä kuin ennen, vierashuoneen permannon peittää sama kallisarvoinen matto, huonekalut ovat samat pehmeät, punaiset ja seinillä riippuu samat taulut ja peilit.

— En käsitä, virkkaa Iida vihdoin, — kuinka kaikki on saattanut näin säilyä!

— Se näyttää siltä, vastaa Alma hiukan katkenneesti ja ikäänkuin mielenliikutustaan vastaan taistellen, — nyt illalla, tulen valossa, mutta päivällä kyllä näet, että kaikki on kulunut.

— Entä kuinka sinä itse oikeastaan jaksat?

— Niinkuin kotini! pääsee häneltä tukahdutetusti. Ja samassa alkaa hän aivan muuttuneella äänellä kertoa Iidalle, miten he kirkkoherran ja kansakoulunopettajien kanssa ovat järjestäneet kokoukset. Huomenna, pitkänä perjantaina iltapäivällä on kokous Mäkelän koululla, seuraavana päivänä Hirvijärvellä, sitten Tuuliosissa, sitten Ahokankaalla, sitten kirkonkylässä, sitten Hukkilassa ja vihdoin Hongiston koululla, jos sinne nyt pääsee, kun jäällä on niin paljon vettä.

— En huolinut määrätä Kalliolaan mitään kokousta, sillä ajattelin, että sinusta ehkä olisi kiusallista tulla sinne. Siellä on kaikki niin muuttunut, rakennukset ränstyneet ja tuuli kaatanut puita ... Mutta minä aivan unohdan antaa sinulle ruokaa, keskeyttää hän äkkiä ja rientää kyökkiin.

Illallispöydässä on herra Hellman läsnä. Hän on komea mies, siistissä, muodikkaassa puvussa. Kasvot ovat hienot ja sivistyneet, hän tekee läpeensä miellyttävän vaikutuksen — ensi hetkessä. Mutta jo seuraavassa ilmenee hänen käytöksessään, hänen tavassaan puhua, jotakin jota Iida ei ymmärrä. Hän ei katso silmiin, hän puhuu omituisella varovaisuudella, ikäänkuin ei hän tietäisi, kohdellako vierastaan ystävänä vaiko vihollisena. Hän syö paljon ja silminnähtävällä nautinnolla. Pari kertaa vastaa hän rouvansa huomau-

tuksiin hermostuneesti, miltei ärtyisästi. Rouva taas puolestaan puhuu vältellen, lausuen asioista niin yleisiä arvosteluja kuin suinkin. Iida tahtoo likemmin kuulla, miltä kauppias nykyään näyttää ja vähän aikaa luistaa keskustelu erinomaisesti. Tietäähän sen, miten tavallinen, raaka talonpoika herrastaloa hoitaa. Paitsi että hän on antanut rakennusten rappeutua ja kaatanut puita puistosta, niin on hän myynyt kaiken metsän ja tah-toisi nyt päästä koko talosta. Kun tämä keskustelu-aihe on käytetty loppuun, niin syntyy taas kiusallinen hiljaisuus. Iida tuntee, ettei Alman ja hänen miehensä väli ole hyvä. Hän on kuin kahden tulen välissä ja helpommin hengittää hän, kun ateria on loppunut, herra Hellman toivottaa hyvää yötä ja rouva saattaa hänet hänelle määrättyyn makuuhuoneeseen.

Se on rakennuksen toisessa päässä, pieni, lämmin huone, jonka ikkunat antavat puutarhaan päin. Seinän takana ovat Alman miesvainajan huoneet, kolme suurta, kolkkoa huonetta, joissa Iida muistaa kansan kertoneen kummittelevan.

— Sinä olet kai hyvin väsyksissä? kysyy rouva Hellman. — Lähdenkö pois, vai saanko hetkisen jutella kanssasi?

Iida vakuuttaa, ettei hän vielä ole väsyksissä, hän ei kuitenkaan saisi unta. Hän on itse asiassa kiitollinen siitä, ettei hänen vielä tarvitse jäädä yksin, sillä hänet on vallannut omituisen kolkko tunne, häntä pelottaa jäädä tänne suuren rakennuksen päähän yöksi. Onhan se hullutusta, tietäähän hän, ettei hänelle mitään tapahdu...

Alma on istunut hänen vuoteensa laidalle, kädet ristissä sylissä. Hän näyttää odottaneen serkkunsa tuloa, saadakseen hänelle puhua, sillä hänen sydämensä on täynnä. Mutta hän epäilee, onko hänellä oikeutta paljastaa huolensa ja voiko tuohon tyttöön luottaa. Eikä hän oikeastaan mielellään nöyryy valittamaankaan...

Iida katselee häntä hänen siinä istuessaan ja hänet valtaa sääli. Kuinka hän on muuttunut, laihtunut, kuinka tukka on käynyt harvaksi ja kuinka otsaan on syntynyt uurteita? Hän ei ole ollut sairas, hänen on siis täytynyt henkisesti kärsiä ...

— Kun tämä koetuksen aika nyt todellakin jotakin vaikuttaisi, virkkaa hän vihdoin ja nostaa katseensa, joka pitkän aikaa on tähdännyt permantoon.

— Ole varma siitä, että se vaikuttaa, vastaa Iida lämpimästi. — Onhan se jo vaikuttanut. Kuka olisi uskonut, että kielipuolueemme lakkaisivat ja kuitenkin eivät ne enää ole olemassa, vaan me seisomme yhtenä yksimielisenä kansana.

Rouva Hellman vaikenee hetkisen.

— Kunhan ei se olisi enemmän näennäistä, sanoo hän vihdoin. — Ehkei ajattelevissa piireissä, mutta suuri yleisö ei varmaankaan ole muuttanut mieltään. Ainakin täällä maaseudulla puhutaan »suomenmielisistä» ja »ruotsinmielisistä» aivan kuin ennen.

— Vaikutus ei ehkä vielä ole ehtinyt tänne...

— Jos, jatkaa Alma, ikäänkuin ei hän olisi kuullut serkkunsa viime sanoja, — jos me saisimme takaisin kaikki mitä olemme kadottaneet, niin eiköhän tuli taas leimahtaisi ilmi liekkiin?

Iida ei vastaa mitään. Jonakin epäilyksen hetkenä on hän tehnyt itselleen saman kysymyksen, voimatta vastata siihen.

— Vieläkö täällä pitäjässä juodaan niinkuin ennen? kysäisee hän, vaihtaakseen puheen aihetta.

— Voi, voi! huudahtaa Alma ja hänen silmissään leimahtaa.

Iida hämmästyä hänen kiihkeyttään ja käsittää kajonneensa arkaan kohtaan. Juoppous se varmaankin on hänen ristinsä. Samassa muistuu hänen mieleensä, että herra Hellman illallispöydässä joi olutta. Eihän se itse asiassa mitään niin ihmeellistä ollut, mutta...

— Talon pehtoori juo, rengit juovat, torpparit samoin, kauppias tuolla maantienlaidassa on rapajuoppo. Pidoista palaavat herrat miltei aina humalassa. Eihän ole kaunista sitä kertoa, mutta sellainen on katsantokanta pitäjässämme, että yksin naistenkin mielestä mies on hauskenempi, jos hän on hiukan juonut kuin jos hän on aivan selvä... Ja eihän täällä menesty muut kuin epäsäännölliset miehet ja puolisivistyneet naiset. Muita vihataan ja yleinen mielipide tuomitsee heidät...

Hän vaikenee hetkeksi, ikäänkuin omia sanojaan pelästyen ja jatkaa sitten tyynemmin:

— Onhan täällä sentään kelpo ihmisiäkin, säätyläistenkin joukossa, mutta he eivät koskaan puutu osoittamaan, etteivät he hyväksyisi sitä elämää, jota täällä suurin osa herrasväestä viettää. He ummistavat silmänsä ja vaikenevat, sillä he tahtovat elää sovussa ja rauhassa. Eivätkä yksin säätyläiset ole syypäitä, sillä kyllä meidän rikkaat talonpoikamme ovat tavattomasti takapajulla... Koulua pelkäävät kuin surmaa. Eihän täältäpäin ole tullut ainoatakaan talonpoikaisylioppilasta.

— Niin, »sivistyneitten» esimerkki ei juuri ole ollut omiaan houkuttelemaan talonpoikien lapsia antautumaan koulutielle. Mutta eiköhän tästä nyt tule suuri käänne.

— Niin, kunhan tulisi!

Alma tuntuu rauhallisemmalta nyt kun on saanut hiukan puhua ja lausuttuaan hyvää yötä jättää hän huoneen. Iida jää yksin. Hänen ei ole uni eikä hän tunne väsymystä.

Pitäjässä on siis kaikki entisellään. Täällä ei vielä tajuta, mitä aika kansalaisilta vaatii. Täällä nukutaan vieläkin. Ja jollei edes tämä aika herätä...

— Hyvä Jumala, avaa meidän silmämme, auta meitä tulemaan kelpo suomalaisiksi, sillä muuten olemme hukassa:... Autathan, Jumala, annathan anteeksi etkä heitä meitä sortumaan!

Sammuttaessaan kynttilää kuulee Iida kellon seinän takana lyövän kaksitoista. Hän ei enää pelkää. Niin likellä Jumalaa kuin sinä yönä ei hän pitkiin aikoihin ole ollut.

Ikkunan alla seisoo pensas, jonka oksat ovat kokonaan lumihahtuvien peitossa. Sen syrjästä saattaa erottaa lumisen puutarhan.

V

Seuraava päivä oli pitkäperjantai.

Lumisade oli lakannut, räystäät tippuivat, varpuset raksuttivat pensastoissa pihamaalla. Iida kuuli huomen-

kelloja soitettavan ja näki kansan sekä jalkaisin että hevosella rientävän kirkkoon. Kun hän vihdoin itse astui tuttua tanhuua kirkkoa kohti, oli jumalanpalvelus jo mahtanut alkaa, sillä kirkonmäellä ei näkynyt kuin hevosia. Ne olivat sidotut aitaan, toisten eteen oli pantu heiniä, toiset söivät kauvoja pussista, joka oli kiinnitetty pään ympäri. Pari nuorta miestä seisoi kellotapulirakennuksen takana tupakoimassa.

Iida kulki kuin unissaan, sydän väristen, huulet so-pertaen rukousta. Avatessaan kirkon ovea tuntui hänestä juhlalliselta kuin jos hän olisi astunut iäisyyden kynnykselle. Hiljaa, uskaltamatta katsoa ympärilleen, vai-pui hän likeisimpään penkkiin ja kätki kasvot käsiinsä.

Kun hän vihdoin nosti silmänsä, näki hän ympärillään puhtaat, valkeat seinät, tutun alttaritaulun, joka kuvasi Kristuksen kirkastusta, hopeiset haarakynttiläjalat alttaripöydällä ja penkeissä tutunnäköisiä kasvoja. Urkuja soitettiin kauniisti, pappi nousi saarnastuoliin ... Sakariston ovensuussa seinällä riippui kulta-kehyksissä kirjoituksia, joihin hän ennen tuskin oli huomiota kiinnittänyt — hallitsijavakuutukset.

Pappi luki saarnansa yksitoikkoisesti, sanoja venytellen. Iida ei voinut häntä seurata, mutta hän nautti hiljaisuudesta ja lapsuudenaikaisesta tunnelmasta, joka täällä häntä ympäröi, ja katseli kirjoituksiin sakariston ovensuussa. Ensimmäisen saarnan loputtua hän läksi pois kirkosta.

Kartanon pihassa oli häntä vastassa suuri koiralauma, ainakin kuusi koiraa, hyväluontoisia jäniskoiria, jotka paikalla tekeytyivät ystäviksi. Eteisen sohvalla vinkui kaunis lintukoiria ja talon isäntä istui huoneessaan järjestelemässä ampumavehkeitään. Kaikesta päättäen oli hän innokas metsästäjä.

Päivällisille tuli muuan herra, joka vasta lyhyemmän ajan oli oleskellut pitäjässä. Herra Hellman tarjosi hänelle ruokaryppyä, mutta hän ei ottanut.

— No mikä nyt on kun ei kelpaa! sanoi isäntä hiukan epävarmalla äänellä ja tyhjensi itse lasinsa.

Vihdoin oli jo aika lähteä kokoukseen.

Iidaa pelotti... Häntä hullua tyttöä, että hän oli lähtenyt tälle retkelle itseään kiduttamaan! Sillä var-

maan ei siitä kuitenkaan ole mitään hyötyä ... Kokoustalon aitavierillä oli hevosia ja ikkunoista näkyi naisten päitä. Pihamaalla ja kuistilla seisoi kymmenkunta miestä ... He odottavat kaikki häntä ja hänen puheitaan, hänen pitää osata kiinnittää puoleensa heidän huomionsa pariaksi tunniksi...

Ystävällisenä astui talon isäntä Iidaa ja rouva Hellmania vastaan. Iida muisti hänet vallan hyvin isänsä ajoilta. Se oli viisas mies, varakas mies ja etevä maanviljelijä, mutta joi vahvasti ja hänen poikansa oli suuri juoppo.

Hetkisen perästä tuli opettajatarkin toivottamaan vieraista tervetulleiksi. Hän oli kalpea, hento nainen ja näytti vaivoin kantavan käsivarrellaan lastaan, joka tuon tuostakin kitisi. Sensijaan oli hänen miehensä punaposkinen ja hyvinvoivan näköinen. Koulu sijaitsi isännän suuressa asuinrakennuksessa ja sali, jopa porstuakin oli jo kerääntynyt väkeä täyteen. Myöskin naapurikartanon herrasväet olivat saapuneet.

Iida oli ottanut mukaansa puolisataa laulukirjaa, jotka lainaksi jaettiin yleisölle, ja pian vyöryi juhlallinen virsi salissa.

Hän seisoo puhujalavalla veisaten noiden muiden mukana. Hänen edessään on nuoria ja vanhoja, puolisoikeista ruotilaisukoista pieniin koulutyttöihin, jotka varmaan tulevat ymmärtämään sangen vähän hänen puheestaan. Siinä on köyhää kansaa ja varakkaammanlaista väkeä, kaikki näyttävät tutuilta, mutta ainoastaan, harvoja hän tuntee.

He kuuntelevat puhetta tyyninä, liikkumattomin katsein, hiukan tottumattomina toimitukseen, mutta näyttäen käsittävän kaikki. He eivät puhele keskenään, vaan seuraavat tarkkaavaisesti ja käyvät tavattomalla innolla laulamaan, kun Iida esitelmän välissä ehdottaa laulua. He ovat siinä lyhyessä ajassa niin ehtineet ihastua laulukirjoihin, että he väkiseläkin tahtovat ne ostaa.

Myöskin nuorisoseurakysymys herää kokouksen lopulla vireille. Seuran perustamisesta on jo kauan ollut puhetta. Kyllä se nyt lopultakin on perustettava ...

Alku on aina vaikein ja ensi päivä hirsipuussakin

pahin. Seuraavana päivänä tuntui lidasta lähtö kokouspaikkaan jo paljon keveämmältä.

Hän ei koskaan ollut käynyt Hirvijärven metsäkullamalla, mutta aikaisimmasta lapsuudestaan asti oli hän kuullut mainittavan »Hirvijärven rikkaita». Kylään oli vasta viime vuosina tullut sekä maantie että koulu. Tilat olivat pieniä ja torppareja ainoastaan nimeksi. Joskus oli hänen isänsä puheilla käynyt Hirvijärveltä joku isäntä, sarkatakkiin puettu, jyrävä, itsetietoinen mies, jota isä oli kohdellut erikoisella kunnioituksella.

Oli kirkas päivä, hanget siinsivät, koivumetsä punersi ja ilmassa oli keväinen tuoksu. Tie oli asumatonta, siellä täällä vain tuli vastaan köyhännäköinen tölö. Vihdoin erottiin valtatieltä ja kun kylätietä oli parin tunnin verran ajettu, niin alkoi sen päästä kuulua koiranhaukuntaa. Eteen aukeni loiva rinne harmaine mökkeineen ja punaisiksi maalattuine taloineen. Tie kiersi tuhannessa mutkassa ylös rinnettä, ohi kuis tien, joiden edessä siat tonkivat, varpuset raksuttivat ja koirarakki haukkui, kohti uutta, vielä maalaamatonta rakennusta, joka oli suurin koko kylässä ja sijaitsi muita korkeammalla: koulua.

Täällä siis asuvat »Hirvijärven rikkaat», pitäjän vapaa talonpoikaisluokka.

Heidän kylänsä tekee iloisemman vaikutuksen kuin seudut, joiden läpi tähän asti on matkustettu. Hauskasti punoittavat talot hankien keskellä — vai lieneekö se auringon ansio, joka tänään antaa kultiansa niin runsaasti tulvia yli seudun?

Opettaja tulee vastaan jo portailla, lausuu reippaasti »tervetuloa» ja auttaa neidin reestä. He astuvat suureen, valoisaan koulusaliin, jossa urkuharmonion ympärillä seisoo muutamia nuoria miehiä laulamassa. Ikkunoista näkyy laaja savolainen maisema: harjanteiden selkiä, jotka aaltojen lailla ylenevät ja alenevat aina taivaanrantaan saakka, joka on läpikuultavan puhdas.

Laulu lakkaa ja laulajat tulevat tervehtimään tulijaa. He ovat siisteissä puvuissa, heidän tervehdyksensä on kohtelias ja heidän kasvoistaan näkee paikalla, että he ovat tottuneet ajattelemaan.

— Oletteko te käyneet kansanopistoa? huudahtaa Iida välittömästi.

Kyllä. Tuo Heikkilä paraikaa käy ja Mustonen kävi viime vuonna. Muut eivät ole olleet tilaisuudessa, vaikka kyllä olisi ollut halua. Mutta lainakirjaston ovat he tutkineet kannesta kanteen ja sanomalehtiä he seuraavat tarkasti... Kunhan näillä seuduin vain olisi enemmän harrastusta. Mutta jos täällä jotakin uutta alkaa, niin jo nousevat miltei kaikki vastustamaan ja pilkkaamaan ja panettelemaan. Nuorisoseuraakin on aiottu perustaa jo pitkän aikaa, mutta eihän siitä mitään tule... Kansakoulussa on sentään viime vuosina ollut paljon oppilaita, mutta kansanopistoa katsotaan vielä kieroisin silmin. Santalan isäntäkään, vaikka on niin kelpo mies ja vaikka varoja kyllä olisi, ei tahdo päästää opistoon tytärtään, joka on niin lukuhaluinen ...

Hetkisen kuluttua ovat he laulukirjasta tavanneet laulun, jota kansanopistossa usein laulettiin ja heidän nuoret äänensä täyttävät kaikuva salin. Iida seisoo heidän joukossaan, vuoroin silmäillen sydänmaista maisemaa, jota aurinko kultaa, vuoroin noita nuoria, jotka laulavat...

Heillä on täällä paljon vaikeuksia, heitä ei ymmärretä eikä heidän harrastuksiaan tunnusteta. Mutta heitä on jo kantajoukko. Kipuna on syttynyt sydänmaahan eikä se sieltä sammuu, vaan hehkumistaan se hehkuu, kunnes leimahtaa liekiksi. Heidän joukkonsa tulee, jos he vain hyvällä esimerkillä ja kestäväällä innolla jaksavat toimia, kasvamistaan kasvamaan. Ehkä jo parinkymmenen vuoden kuluttua jokainen lapsi täällä saa nauttia koulun siunausta, ehkä silloin valkea lakki koristaa monen neidon ja nuorukaisen päätä... Ehkä juuri täältä, pitäjän itsenäisten talonpoikien kulmalta nousee se hengen aateli, joka pitäjäläisille näyttää, ettei nimi eikä synnynnäinen sääty eikä raha ihmistä aateloi, ettei muodikas puku eikä ylellisyys tavoissa korota häntä sivistyneiden luokkaan, vaan että hengen aateliin ja tosisivistykseen kuuluu paljon, paljon enemmän ...

Iida katselee noita nuoria, joiden rinnat innostuk-

sesta kohoavat, ja hänet valtaa suuri onni. Hänen tekisi mieli jäädä tänne sydänmaalle heidän kanssaan, heidän ja heidän siskojensa rinnalle tekemään työtä, kunnes hänenkin kouransa kävisivät työnteosta koviksi kuten heidänkin ovat...

He kertovat, että ovat valmistaneet ohjelmaa, hänelle avuksi. Heikkilällä on puhe ja runo ja pari noista muista miehistä on valmistanut vuorokeskustelun.

Mutta jo alkaakin saliin kerääntyä yleisöä — kuinka toisenlaista kuin eilinen yleisö! Eroa on vaatteissa ja ulkonaisessa käytöksessä, mutta vielä enemmän kasvoissa. Näille ihmisille on helppo puhua, heidän kasvojensa ilmeessä on jotakin, joka antaa sanoille siivet. He eivät ole vilkasta väkeä, joka ensi hetkessä viehättyisi, mutta he ovat jyrkevää kelpo väkeä, joka on tottunut ajattelemaan, arvostelemaan ja järkevästi käsittämään asiat. Heissä on riippumattomuuden leima, he tietävät arvonsa, tietävät tulevansa omilaan toimeen.

Aika rientää kuin siivillä. Iida ei huomaa sen kulua. Niin paljon on hänellä puhumista noille isännille, emännille, heidän perheilleen ja palvelijoilleen. He käsittävät hänet, hän saattaa heille puhua suoraan. Hänen kirjavarojaan menee kaupaksi suuret määrät ja onnellisena, miltei kaipauksella jättää hän Hirvijärven.

Ilta on ihana. Auringon laskettua on pakastunut, taivaalla ei näy ainoatakaan pilveä, ainoastaan ruskoja, jotka hohtavat punaisissa, sinertävissä ja kullan-karvaisissa väreissä, vähitellen himmetäkseen vastaanottamaan tähtiä. Ilma on läpikuultavaa; joka siemauksen mukana luulee hengittävänsä keuhkoihinsa nuoruutta ja terveyttä.

Tie Hirvijärveltä Tuuloisiin ei ole peninkulmankaan pituinen, mutta siihen kului monta tuntia. Peltojen poikki kulki pari jälkeä ja hevonen asteli siinä askel askeleelta, vaipuen kinoksiin vatsaa myöten. Yli aidan, josta ainoastaan seipäät näkyivät, laskeuduttiin niitylle, siitä taas mäelle, ajettiin useiden pihamaiden poikki, reki kallellaan, lakkaamatta ollen vaarassa kaatua. Äkkiä loppuivat jäljet ja hevonen tupsahti suinpäin han-

keen. Ei ollut muuta neuvoa kuin riisua se, kääntää reki ja lähteä takaisin. Mutta pian löytyi mestästä hyvä tie ja se vei, kuperkeikkoja tuottamatta, perille asti.

Tuuloinen on kyllä talo, mutta se ei ole niitä suuria kartanoita, siihen ei kuulu kuin noin kaksikymmentä torppaa pitäjän äärimmäisessä päässä.

Torpparit ovat köyhää, nöyrää väkeä, joiden koko ajan anastaa taistelu jokapäiväisestä leivästä. He kuuntelevat kyllä hartaasti, mitä neiti heille tuossa puhuu, mutta tuntuu siltä kuin eivät he voisi arvostella, mitä heille sanotaan eivätkä pystyisi puhuttua käsittämään. He kuuntelevat häntä mielellään, sillä moni näillä seu-duin muistaa hänet lapsuudenajoilta. Kalliolan kartano ei ole tästä hyvinkään kaukana. He ovat tulleet tänne uteliaisuudesta, näkemään miltä hän nyt näyttää.

Lida tuntee sen. Hän pukee sanansa niin yksinkertaiseen muotoon kuin suinkin, hän koettaa sanoa sa-nottavansa hauskaasti ja voimakkaasti, mutta tuon tuos-takin haukottelee joku tai alkaa kuiskaten jutella naa-purinsa kanssa.

Noilla raukoilla on hyvä tahto, he ovat nöyrää väkeä, mutta he eivät jaksa kuunnella eivätkä pysty käsittä-mään. He tekevät parastaan, he uhraavat roponsa kir-joihin, tulevat ystävällisesti neitiä kiittämään ja vanhat tuttavat itkevät mielenliikutuksissaan.

Muiden joukossa on muuan Malakia Koivula, jonka lida muistaa vallan hyvin. Äiti auttoi häntä joskus, vaikkei hän alustalaisiin kuulunutkaan, sillä hän oli aina niin köyhä ja surkea. Nyt on hän käynyt entistä kalpeammaksi ja laihemmaksi...

Hän muutti tänne toisesta päästä pitäjää. Hänellä ei ollut edes hevosta, vaan omien olkapäitensä päällä hän ja hänen vaimonsa kantoivat hirret uuteen ko-tiinsa. Metsä aukaistiin pelloksi ja pellon laitaan nou-sivat hökkelit, pirtti, jossa oli pari korttelin korkuista ikkunaa, aitta, sauna ja navetta. Torpan nimeksi pan-tiin Koivula.

Halla rupesi sitten jokavuotiseksi vieraaksi. Uutinen oli lopussa jo ennen kuin ensi lumi oli langennut. Puute toi mukanaan taudin ja lasten parvi yhä lisääntyi. Mie-

hellä ei, kun hän meni taloon suorittamaan veropäiviään, koskaan ollut kontissaan muuta evästä kuin leipä, kuiva reikäleipä. Olihan Koivulassa lehmä, mutta lapset tarvitsivat maidon, eikä sitä niin paljon tullut, kun ei ollut, mitä syöttää lehmäraukalle.

Yhteen aikaan oli Koivulassa hevonenkin, Tähti niminen, koska sillä oli valkea pilkku otsassa. Malakia oli ostanut sen pienenä varsana eikä siitä koskaan tullut täysikasvanutta hevosta. Se surkastui ennenaikojaan, sillä siinä iässä, jolloin muut hevoset viettävät aikansa syömisellä ja huolettomalla kisalla, kynti Tähti jo kangasta ja kuljetti jyviä myllyyn. Koivula ei ollut paha mies ja häneen koski, kun hän näki Tähden kokonaan seisautuvan kehityksessään ja vanhan takun aina rehoittavan sen selässä. Mutta mitä tehdä, köyhällä ei ole varaa pitää joutilasta karjaa!

— Heitä sinä koko Koivulasi, sanoi isäntä, — ja rupea muonamieheksi taloon. Saat asua lämpimässä pirtissä eikä ruoasta tule koskaan puutetta. Paljon huolettomammille päiville pääset.

Koivula kyllä ymmärsi, että isäntä tarkoitti hyvää. Mutta mikä lienee vetänyt yhä vain kuokkimaan sitä sarkaa, jonka itse korvesta oli raivannut...

— No, vieläkö se Malakia yhä on Koivulassa? kysäisee neiti tervehdittyään.

— Siinähän minä vielä, vastaa mies, vieden työssä kangistuneen käden silmäkulmaansa kohti. — Eihän siitä tahdo hennota luopua niin kauan kuin isäntä vain pitää...

— No, joko pelto kasvaa niin että elättää?

— Ei, ei elätä.

Mahtaa tuntua toivottomalta tehdä tällainen tunnus kymmenen vuoden hien ja työn jälkeen. Mutta loistaahan tunnustus, sanoittakin, hänen kasvoistaan, jotka ovat harmaankarvaiset ja täynnä uurteita, hänen käsistään, jotka ovat kovat kuin kuivettunut nahka...

On se kummallinen luonnonlaki, joka kytkee ihmisen turpeeseen, josta hän on elatuksensa irti raastanut. Maa vetää häntä puoleensa niinkuin magneetti rautaa. Sekö salaisuus siinä on, että ihminen maasta on tullut ja maaksi jälleen on tuleva?

Siinä korven laidassa myyrii Malakia, kokee petty-myksen toisensa perästä, puute ei lopu häneltä koskaan, leipähuolet eivät koskaan heitä. Hän tekee työtä veriin asti, vuoroin talossa, vuoroin kotona. Lapset eivät saa jäädä jatkamaan siitä, missä isä väsyi, he hajoavat kuin akanat tuuleen ja isä ja äiti päättävät päivänsä vaivais-talossa tai toisen pirtinnurkassa. Tämän tietää Malakia, tietää, että isäntä voi ajaa hänet pois, koska vain tahtoo, ettei hänen poikansa saa periä Koivulaa, tietää, että siihen tulee vieras. Ja kuitenkin riippuu hän kiinni turpeessa, jolla hänen mökkinsä seisoo. Mutta hänen työnsä on ilotonta, häntä ei elähytä tulevaisuudentoivo eikä luottamus onnellisempiin aikoihin.

Kuinka toisin olisi, jos turve olisi hänen omansa! Olisipa joku rikas mies, joka toimittaisi hänelle mahdollisuuden päästä sen omistajaksi, miten toisenlaiseksi muuttuisi hänen elämänsä, miten paljon valoisammaksi! Olisi siinä huolia kuten ennenkin ja kysyisi se työtä, mutta olisihan luottamus tulevaisuuteen ja toivo parempien päivien koittamisesta, ei tosin itselle vaan pojalle. Ja tällaisia ihmisiä on niin paljon. Suuri osa Suomen kansaa, pohja, jolle koko kulttuuri on perustettu...

Näiden nurjien ja kurjien olojen täytyy muuttua!

Tällaiset ajatukset hyörivät lidan päässä, hänen ajaessaan Tuuloisista Ahokankaalle, jonne kokous on koolutettu iltapäiväksi. Tässä kyllä on harkitsemista kaupunkilaisneitoselle, jonka piti lähteä ulkomaille. Hän tulee nyt keskelle suurten kartanoiden torppari- aluetta.

Aikoja sitten pakeni päivä pilveen ja tuuli alkoi käydä. Se kiskoo lunta irti hangesta nostaen taivaan ja maan välin ainoaksi lumiryöpyksi. Tiet ovat tukossa, asuntojen nurkissa vinkuvat vihurit kierrellen solia, siirrellen kinoksia paikasta toiseen.

Kun Iida astuu Ahokankaan pirttiin, on avara huone väkeä täynnä. Se on varakkaamman näköistä kuin Tuuloisissa, mutta sille on tavattoman vaikea puhua. Iida tuntee, ettei yleisö hänen sanojaan usko, ettei se häneen luota. Ihmiset istuvat jäykkänä kuin patsaat, liikkumattomin kasvopiirtein. Heissä on jotakin aivan tylsää ja välinpitämätöntä, epäluuloista...

Iida koettaa puhua heidän tunteilleen, hän käyttää sanoja, jotka muualla ovat saaneet mielenliikutuksen heräämään kyyneliin asti. Hän rupeaa ankaraksi, vakavaksi, heltyy siitä ystävälliseksi, laskee leikkiä — ei mikään vaikuta, ilmeet kuulijain kasvoissa pysyvät liikukumattomina. Joku lähtee pois kesken. Ja kokouksen lopussa ei kukaan osta kirjaa.

Iida on jo tottunut siihen, että esitelmien jälkeen syntyy jonkinlainen seurustelu. Hänen ympärilleen on tavallisesti kerääntynyt kansaa kiittämään tai kyselemään kirjoista. Se tapahtui sillä puolen pitäjää, jossa hän oli vähemmin tuttu. Täälläpäin, joka on likempänä hänen entistä kotiaan, eivät tule. Yleisö Ahokankaan suuresta tuvasta hajaantuu sanaa lausumatta, kirjaa ostamatta. Iida yrittää paria miestä pidättää tehden jonkun kysymyksen, mutta vastaukset ovat niin lyhyitä, ettei hän voi jatkaa.

He epäilevät häntä... Miksi? Eivätkö he tiedä, eivätkö he näe, että hän rakastaa heitä ja tahtoo heidän parastaan? He ovat nähtävästi tottuneet siihen, ettei »herroilta» ole odotettavissa mitään hyvää, heidän puheensa tarkoittaa vain heidän omia etujaan, ovat ehkä palkanneet tuon Kalliolan entisen neidin ja käyttävät nyt pitkin pitäjää ...

Sitäköhän he todella ajattelevat?

Häntä hullua tyttöä, joka tänne läksi, noiden katkerien ihmisten joukkoon, pois lämpöisestä kodistaan, itseänsä kiduttamaan, saamatta aikaan mitään hyvää!

Hänestä tuntuu äkkiä pelottavan kolkolta. Hän on yksinään, vieraana, orpona keskellä omia kansalaisiaan, syntymäpitäjässään. Pirttiin on vielä jäänyt kymmenkunta henkeä, talonpoikaa, ja hän, herrasnainen. Nurkissa vinkuu ja rytisee, piipunreiässä humisee ja soi. Myrsky tärisyttää huonetta, röykyttää kattoja ikäänkuin nostaakseen sen ilmaan ja sitten hajoittaakseen kaikkiin ilmansuuntiin ne, jotka huoneessa ovat... Heidän täytyy käydä käsi käteen ja lujasti pitää kiinni...

Hänessä herää mielikuva, että he kaikki ojentavat toisilleen kätensä ja liittyvät piiriin, ainoastaan hän, herrasnainen, jää ulkopuolelle...

— Mikset liittynyt meihin silloin kun päivä paistoi,

kuulee hän äänen puhuvan, — miksi silloin pysyit erilläsi? Nyt on meidän vuoromme ...

Hän on seisonut selin pirttiin, painuneena järjettämään kirjoja matkalaukkuunsa. Hän herää ajatuksiin siitä, että joku tönäisee häntä olkapäähän.

Se on keski-ikäinen mies siistissä puvussa.

— Kiitoksia, ryökinä, lausuu hän, ojentaen lidalle kouransa, jää hetkeksi häneen katsomaan ja poistuu sitten hitaasti.

Mutta kyyneleet nousevat lidan silmiin ja hänen tekisi mieli langeta polvilleen kiittämään tuota miestä hänen sanoistaan. Sillä ei hän vielä koskaan ole ollut niin ystävällisyyden tarpeessa kuin tänä hetkenä ...

Ei ole tämä kansa niin kovaa ja luoksepääsemätöntä kuin miltä se näyttää. Siltä on riistetty luottamus parempiosaisiin ... Ja voi heitä, jotka sen ovat riistäneet!

Matkalla kirkonkylään muistuvat lidan mieleen taas entiset ajat... Tuleeko hänen huomisessa kokouksessa kirkonkylän kansakoululla paljastaa kaikki, sekä tahalliset että laiminlyömissen synnit? Tuntuu siltä että täytyy ...

Hän on mietetön! Kuka hänelle olisi määrännyt sellaisia velvollisuuksia, hänellä ei edes ole oikeutta kajota yksityisten elämään! Onhan se kunkin oma asia, kuinka hän tulee toimeen alustalaistensa kanssa, hänen oma vahinkonsa, jollei häntä rakasteta eikä kunnioiteta... Ei ole hän, lida, pitäjän sielunpaimen, hyvä kunhan hän pitää puhtaana omankin kynnyksensä.

Niin! Jospa seuraukset yksityisen elämästä kohtaisivatkin vain häntä itseään! Silloin olisi hänellä oikeus elää miten hyvänsä. Mutta hänen tekonsa tulevat koko hänen kansansa teoiksi, sille joko kunniaksi tai häpeäksi, siunaukseksi tai kiroukseksi. Suomen kohtaloa kantaa käsissään jokainen yksilö tässä maassa. Sentähden täytyy yksilöltä vaatia nuhteetonta elämää ...

Tähän saakka on nukuttu. Vaaran hetki on useita herrättänyt. Täytyyhän heidän huutaa niille, jotka vielä ovat ummessa silmin ...

Ei! Hän ei sano heille mitään, hän ei saata sanoa. Heillä on silmät nähdä, korvat kuulla ja omatunto, kuten hänelläkin ...

Hän arvosteleo asioita liian yksipuolisesti. Hän syyttää yksin herrasluokkaa. Yhteiskunnallisia epäkohtiahan on kaikissa maissa, Suomi on sentään onnellisempi kuin monet muut siinä suhteessa ...

Hän ei pääse selvyyteen, hän ei tiedä mitä tehdä. Hän vain tuntee avuttomuutensa, mitättömyytensä. Ei olisi pitänyt näin kykenemättömänä lähteä tällaiselle matkalle.

Yöllä ei hän saa unta ja seuraavana päivänä täytyy hänen panna parastaan pysyäkseen levollisena ja kootakseen ajatuksensa.

VI

Päivä on kirkas ja kylmähkö, toinen pääsiäispäivä. Kirkkoväestä on suuri osa ajanut koululle, ollakseen läsnä kokouksessa. Tuuli nuolee peltoja, jotka siellä täällä ovat paljaina, ja kohisee hautausmaan puissa, vastapäätä kansakoulua. Kellastunut heinä kiviaidalla nuokkuu, hiljaa kahisten.

Koulusalissa on koolla paljon kansaa. Herrasväet istuvat ensimmäisissä penkeissä. Ystävällisesti tulevat he tervehtimään lidaa ja kyselemään, miten äiti jaksaa ja mitä Helsinkiin kuuluu. Itse Kullan patroonakin on saapunut kunnioittamaan kokousta läsnäolollaan. He eivät näe, miten hänen sydämensä vapisee, mikä tuska täyttää hänen rintansa. Hänestä tuntuu siltä kuin hänet olisi raastettu oikeuden eteen tekemään tiliä omista ja kaikkien näiden ihmisten pahoista teoista.

Hän kuulee virttä veisattavan, kuulee kirkkoherran alkavan pitää hengellistä puhettaan. Hän tahtoi seurata sitä, mutta hän ei saa selvää sisällöstä, sillä hän erottaa vain yksityisiä sanoja. Kirkkoherra lukee puheensa paperista, tuon tuostakin luoden kuulijoihinsa katseen. Hän puhuu selvällä, yksitoikkoisella äänellä ja lauseen lopussa on omituinen, unettava nuotti.

Hänen lopetettuaan astuu puhujalavalle lida. Hän vapisee, jalat tuskin häntä kannattavat. Mutta ensi sanojen kanssa katoaa pelko, hän saa takaisin mielenmalttinsa ja ensimmäinen esitelmä menee vallan levollisesti.

Sittemmin kiihtyy hänessä tarve saada puhua ja tuntuu helpotukselta sanoa kaikki, mikä viime aikoina on kalvanut mieltä.

Hän puhuu entisistä ajoista, miten oli ja miten *olisi voinut olla*. Ihminen huomaa usein vasta onnen menetettyään, että hän sen omisti. Vasta sittenkö, kun suomalaisilta vapaus on viety, he käsittävät, että heillä se oli, sittenkö vasta, kun on myöhäistä?

Ihmiset ovat käyneet vakaviksi, salissa ei kuulu hiiskahdustakaan. Puhuja on riistänyt kuulijat mukaansa ja tuntee, että he uskollisesti häntä seuraavat. Hetki tuo sanat hänen suuhunsa, hän innostuu, hän leimahtaa liekiksi, hän nöyrtyy, tunnustaa, paljastaa itsensä ja kaikki nuo muut. Hän manaa esiin vainajat, isät ja äidit, jotka nukkuvat ikiuntaan tuolla tien toisella puolella, hautausmaassa. He jättivät lapsilleen vapaan maan ja vapaana täytyy nykypolven tämä maa jättää lapsilleen. Missä tähän asti on nukuttu, siellä on nyt noustava, missä tähän asti on leiminlyöty, siellä on nyt kaksinkertaisin innoin käytävä työhön. Kouluja kyliin, valoa pimeimpäänkin pirttiin! Pois raja-aidat erottamasta veljiä — ovathan, kaikki suomalaisia ja tarvitsevat toisiaan. Anteeksi mitä on rikottu — sillä paljon on rikottu ja paljon laiminlyöty molemmin puolin. Ja pyyhkiköön taivaan pyhä Herra pois Suomen kansan pahat teot niinkuin hän pyyhkii pilven pimittämästä taivaan lakea, siunatkoon hän Suomea ja varjelkoon sitä...

Puhuja on joutunut mielialan valtaan, jommoisessa ei hän ikinä ennen ole ollut. Hän ei ole maan päällä eikä ihmisenä, joka erehdyksissä vaeltaa elämän tietä. Hän on ulkopuolella itseään, toinen puhuu hänen suunsa kautta, toinen häntä aseenaan heiluttaa. Tuntuu siltä kuin häntä nostettaisiin pilven laidan päällä, kuin ei hänellä olisi ruumista. Sinä hetkenä on hänestä väistynyt paha, hänessä on päässyt vallalle hyvä, henki Jumalan hengestä. Se häntä johtaa, sitä hänen täytyy totella. Hänellä ei ole omaa tahtoa.

Mieliala katosi samassa hetkessä, jolloin hän astui alas puhujalavalta. Tuntui siltä kuin hän olisi siirtynyt toisesta maailmasta toiseen.

Hän tunsikin itsekin, että hänen armoitettu hetkensä oli ollut, ettei se enää palaja.

Miten saattaa ihminen, intohimojen, mielitekojen ja muiden tuulten ajama lapsi sellaisen pyhyiden hetken saavuttaa? Miten saattaa hänen sydämessään asuva perkele niin kokonaan väistyä enkelin tieltä, vaikkapa vain hetkeksi? Hän mietti sitä monesti jälkeenpäinkin, voimatta sitä selittää.

Tunne hävisi häneltä äkkiä, niinkuin päivä peittyy pilveen. Mutta se oli kuulijoihin ehtinyt vaikuttaa. Ihmiset olivat vesissä silmin.

He, varsinkin herrasnaiset, tulivat painamaan hänen käsiään ja kiittämään häntä. Iidasta tuntui pahalta. He kiittävät *häntä*, he luulevat, että *hän* puhui, eihän *hän* sitä tehnyt. Toinen, toinen ...

Kansakoulunopettajatar, joka oli syntyisin pitäjän hienoston tunnustamasta perheestä ja joka sentähden aina oli saanut vapaasti seurustella herrasväkien kanssa, oli pyytänyt muutamia tuttavien luokseen kahvia juomaan. Suuresta salista oli siirrytty hänen kamariinsa, istuttiin siellä höyryävien kuppien ääressä ja puheltiin päivän tapahtumista.

Rouva Hellman oli harvinaisen levottoman näköinen. Hänen poskensa paloivat ja liikkeet olivat hermostuneet. Vihdoin puhkesi hän selittämään syytä mielialaansa.

— Tiedättekö, kun Kullan patroona oikein suuttui. Hän tuli minun luokseni tulipunaisena kasvoiltaan, teki kumarruksen ja sanoi: »Minulla on kunnia kiittää puheesta. Mitään niin hävytöntä en iässäni ole kuullut.» »Pitäkää hyvänänne! Se koira vinkaisee johon kalikka sattuu!» vastasin minä. Ja puhkuen kuin vihainen kalkkuna läksi patroona luotani.

Seura purskahti nauruun.

— Tietäähän sen, ettei se Kullan patroonasta hauskalta tuntunut, kun sanottiin, että hengen-aateliuteen kuuluu muutakin kuin peritty nimi!

— Ja että piikoja ja renkejä ja torppareita tulee kohdella vertaisinaan! Ja toimittaa kaikille kouluja.

— Ja että juomatapa olisi hyljättävä.

— Mutta, lausui Iida vihdoin, — sellaistaahan elämä täällä oli — ainakin muutamia vuosia sitten.

— Oli ja on vieläkin, virkkoi kansakoulunopettajatar. — Mutta sitä ei heidän mielestään saisi lausua julkisesti.

— Herrasväet eivät edes osanneet eivätkä tahtoneet oppia kansan kieltä, me emme tehneet mitään kansan hyväksi, jatkoi lida. — Me näytimme sille vain huonoa esimerkkiä.

— Niin, se on totta.

— Mutta nyt tehdään pyhä päätös, että tapain tulee muuttua. Päätetään ryhtyä oppimaan suomea ja seurustelevaan kansan kanssa. Aletaan käydä talonpoikaiskodeissa, pannaan toimeen iltakouluja...

Erittäin innokas oli pikku postineiti. Hän on haaveksiva tyttönen, ilman omaisia ja likempia ystäviä. Häntä huolestuttaa pitäjän herrasväkien riitainen suhde. Kaikkihän täällä riitelevät ja rettelöivät, kaikki panettelevat toisiaan eikä harrastuksia löydy ensinkään. Hän tahtoi niin sanomattoman mielellään tehdä jotakin synnyinmaansa ja kansansa hyväksi..

Lida sulkee hänet syliinsä, kuultuaan hänen sanansa, sillä hänen käy häntä niin sääli. Kuinka yksin hän on täällä, tyttö raukka! Hän on niin hentoinen ja niin avuton, vaikka kasvoista kyllä näkee, ettei hän enää ole lapsi, että hän likenee kolmattakymmentä ikävuottaan ... Lidasta tulee hänelle äkkiä neuvonantajatar ja vanhempi sisar, jolle hän kirjoittaa kirjeitä, täynnä ihailua ja myötätuntoisuutta.

Myöskin Kullan patroonan rouva ottaa lämpimästi osaa neuvotteluihin, miten kansansivistystyö olisi järjestettävä. Häneen ei siis ole vaikuttanut hänen miehensä loukkaantuminen, ehkä päinvastoin hän on sovinnollisesti vaikuttanut patroonaan.

Kirkonkylän opettajatar ottaa levittääkseen laulukirjaa, joka hänen mielestään on erittäin hyvä. Jokainen on innoissaan, kaikki myöntävät, että tähän asti on nukkuttu, ja päättävät että nyt on herättävä.

Samaa mieltä Kullan patroonan kanssa on ainoastaan herra Hellman. Hän on viime kokouksesta asti ollut kuin ukkospilvi. Hän näyttäytyy ainoastaan ruoka-aikoina, tuijottaa silloin äreänä eteensä, vaikenee itsepintaisesti ja jos hän suunsa avaa, paitsi syödäkseen tai juodakseen,

niin päästää hän ilmoille pistosanoja tai kiukkuisia vastauksia.

Lida tuntee, että syynä hänen suuttumukseensa oli se viime puhe siellä koululla. Hän soisi mielellään, että herra Hellman suoraan hänelle purkaisi ajatuksensa. Mutta sitä ei hän tee. Ehkä sensijaan rouva saa vastaanottaa koko tulvan ...

Herra Hellman nukkuu kauan, syö paljon, juo vielä enemmän, lukee sanomalehdet, hoitaa ampumavehkeitään, silittelee koiriaan — siinä koko hänen työnsä. Lidan ei ole vaikea saada siitä selvää, sillä sen tietää koko pitäjä, vieläpä naapuripitäjätkin. Hänellä on komea ulkomuoto, sangen paljon älyä, hän saattaa olla käytöksessään miellyttävä ja kaikin puolin rakastettava. Hänellä on paljon velkoja, hän elää rouvansa kustannuksella, juo hänen varoillaan, kohtelee häntä häijysti eikä koskaan tee mitään, jota ihmiskielellä työksi kutsutaan.

Muhkeaan ulkomuotoon nuori leski tietysti rakastui. Mutta kuinka kamalaa elää terveen, rotevan miehen kanssa, joka ei tee muuta kuin syö, juo, nukkuu!

Kuinka hän on saattanut sellaiseksi tulla? Onko hänen vaikuttanut perinnöllisyys vaiko kasvatus kodissa, toveritko ...? Ja eikö hän vielä voisi muuttua, mies parhaimmassa iässään? Varmaankin on hänen elämässään hetkiä, jolloin hän tuntee asemansa koko häpeällisyyden, jolloin hän kärsii, katuu, on epätoivoissaan. Maailma, joka tuomitsee ja pilkkaa, näkee hänet tyynenä ja näennäisesti elämään tyytyväisenä, se ei tiedä, ei aavista miten kamalat voivat olla hänen sieluntuskansa! Jos tuollaisena pimeänä hetkenä joku voisi puhalttaa häneen parannuksen toivon, jos vaimo, toverit, ystävät yhtyisivät liittoon häntä tukeakseen, niin eiköhän hän voisi nousta! Jollei hän juominkeihin saisi seuraa, jos yleinen mielipide tuomitsisi hänen työttömyytensä ja pakottaisi hänet työhön, jos kanssaihmiset hienotunteisesti auttaisivat häntä joka askeleella, niin *täytyisihän* hänen muuttua!

Mutta yleinen mielipide ei häntä tuomitse, kanssaihmiset eivät häntä auta, ystävät ja toverit pitävät hänestä juuri sellaisena kuin hän on. Selän takana naure-

taan, ei kukaan lausu hänelle itselleen totuutta. Hän on juomingeissa hauska toveri ja jos häntä huvittaa elää työttömänä, niin eihän se keneenkään kuulu.

Siinä se on. Jos hän yrittäisi nousta, niin olisivat kaikki kädet pitelemässä häntä entisessä loassa. Hän ei yritäkään.

Jäljellä oli nyt kaksi kokousta vastaisessa päässä pitää. Toisessa — klo 11 aamupäivällä — astui kansakoulunopettaja Iidaa vastaan aivan humalassa, silmä korkealle turvonneena. Hänen vapisevat kätensä eivät kykene soittamaan virttä loppuun. Yleisön joukossa istuvat koululaiset, hänen omat oppilaansa.

Hän on lahjakas mies ja ensimmäisenä vuonna täällä asuessaan eli hän säännöllisesti, johti paikkakunnan henkisiä harrastuksia, jopa raittiusseuraakin. Mutta sittemmin on hän juonut ja kylä hänen kanssaan. Monta monituista kertaa on hän juopuneena astunut luokkansa eteen. Lienehän hänelle siitä muistutettu, mutta seurauksitta.

Samana iltana on kirkonkylän herrasnaisia koolla Hellmanilla. Kuinka he ovat ystävälliset ja rakastettavat Iidaa kohtaan.

— Minä niin sinua odotin päivällisille, sanoo ruustinna, — lapset niin olisivat tahtoneet sinua nähdä.

— Te ette ollenkaan säästä itseänne, livertää posti-neiti, — mahdatte olla hyvin väsyksissä.

— Ikävä, ettei se kansakoulunopettaja nyt edes kokouksen ajaksi voinut pysyä selvänä, huomauttaa kirkonkylän opettajatar.

— Kyllä minä aion sinulle jo edeltäkäsin sanoa, virkkaa taas ruustinna, — ettet pahasti pelästyisi, jos hän olisi vähän noin ... Sillä hän on niin harvoin selvänä. Mieheni on kyllä häntä nuhdellut, mutta...

— Hän on niin osannut päästä piiritarkastajan suosioon, että tämä häntä suojelee, eikä hän pelkää mitään ...

— Olisi se vain hyvä, jos sinä Helsingissä voisit käydä tarkastajalle siitä valittamassa ...

Iida ottaa esiin paperin, jonka toinen sivu on täyteen kirjoitettu, ja merkitsee siihen: »mennä valittamaan juoposta opettajasta». Hän on siihen kirjoittanut kaikki

mitä pitäjäläiset ovat uskoneet hänen tehtäväkseen, kun hän Helsinkiin tulee: hankkia pitäjän uusille yhdistyksille sääntöjä, sanomalehtiä lukutupiin, laulukirjoja, ope-
mänpitäjiä ym.

— Kun sinä kesäksi voisit asettua tänne! huudahtaa Alma tuontuostakin.

— Minä olen aikonut lähteä ulkomaille!

— Ulkomaille! Älähän nyt. Onhan siihen aikaa tulevaisuudessakin. Asettukaa te koko perhe kesäksi tänne! Onko nyt aikaa ajatella ulkomaanmatkoja!

— Niin auttaisitte meitä suuren kansanjuhlamme toimeenpanossa ...

— Kyllähän se kovin hauskaa olisi. Joka tapauksessa koetan hankkia esitelmänpitäjät...

He ovat kaikki hänelle niin kiitolliset ja jäähyväiset heidän välillään ovat mitä sydämellisimmät.

Iidaa väsyttää. Hän on viikon aikana lakkaamatta antanut hengestään, pusertanut aivoistaan, langennut mielialasta toiseen, mielenliikutuksesta mielenliikutukseen. Tuntuu siltä kuin ajatuskyky olisi kulunut loppuun, kuin ei hänen henkensä enää pystyisi mihinkään. Päästä pistelee, aivoissa polttaa, jäsenissä kierteleä äkäinen särky, siirtyen milloin käsivarsista jalkoihin, milloin päinvastoin. Ääni on vallan lopussa, kurkku on kuin kiinni turvonnut.

Häntä alkaa pelottaa, ettei hän pääse kotiin, vaan että hän sairastuu matkalla. Hän pyörtyy ehkä eikä enää jaksa nousta, hän jää ehkä tänne vieraitten ihmisten joukkoon sairastamaan pitkäksi aikaa.

Ei! Hänen täytyy päästä kotiin.

Hän jännittää tahtonsa äärimmilleen, hän keskittää kaikki halunsa siihen, että pysyisi pystyssä Helsinkiin asti.

Onnellisesti hän saapuukin kotiin.

Siellä on sille aikaa tapahtunut yhtä ja toista: sanomalehtilakkautuksia, kotitarkastuksia, vangitsemisia.

Vasta parin päivän perästä saattaa hän alkaa muistella, mitä hän matkallansa sai kokea, ja alkaa täyttää lupauksiaan. Hän joutuu nyt mitä vilkkaimpaan kirjeenvaihtoon pitäjäläisten kanssa, hän viettää tuntikausia

telefonin ääressä, kulkee kirjakaupasta kirjakauppaan ja miettii yöt päivät, miten hän parhaiten saattaisi tulla sen luottamustoimen arvoiseksi, jonka kotiseutu hänelle on uskonut.

Se tuottaa hänelle suurta iloa, hän on siitä niin ylpeä!

Sinne menee kirjoja suuret määrät, laulukirjojakin satoja kappaleita, ja aina vain tilataan lisää. Ruotsinkieliset lehdet tietävät kertoa, että Kullan herra on Ahokankaan uudelle koululle lahjoittanut 300 mk. On siis leppynyt hänkin!

Eräänä päivänä tapaa Iida kadulla maisteri Airasen.

— No neiti, alkaa hän heidän tervehdittyään, — koska te lähdette?

Iidan silmät lentävät selälleen ja hymyillen vastaa hän:

— Olen jo palannut kotiin!

— Ulkomailtako?

— Ei, mutta kotipitäjästäni.

— Vai oletteko te käynyt siellä. Mikä tuulenpuuska teidät sinne vei?

Iida alkoi kertoa hänelle matkastaan ja miksi hän läksi...

— Miksi te nauratte? keskeyttää hän äkkiä puheensa ja veri nousee hänen kasvoilleen.

— Etteköhän te nyt liioittele...? Mahtaako se sivistyneen säädyn »juominen», kuten te suvaitsette sitä nimittäin, ja sivistymättömyys nyt todellakin olla niin vaarallista?

— Mutta minähän olen viettänyt koko nuoruuteni ajan paikkakunnalla! kiihoittuu Iida puhumaan. — Luuletteko, että minä ilokseni puhun pahaa syntymäseutuni herrasväistä, joihin aikoinaan itse kuuluin...

— Te puhutte kuin vähintään olisitte seitsemänkymmenen vuoden vanha eukko...

— Olkaa huoleti, en enää sano mitään.

— Te loukkaannutte, neiti. Älkää sitä tehkö, vaan puhukaa nyt kärsivällisesti eteenpäin. Näettehän tässäkin edessänne pakanan, jota ehkä sentään kannattaisi kääntää... Kuulkaa nyt, neiti, te raittiusväet, te ette käsitä, että juomatapa kyllä lakkaa itsestään, kunhan kansa enemmän sivistyy...

— Sivistyksen puutteestako useimmat niistä nuorista juristeista, jotka istuvat käräjiä siellä maaseudulla, viettävät yönsä pelipöydän ja lasin ääressä, sieltä suoraan astuakseen käräjätupaan? Sivistyksen puutteestako kaupungin piirilääkäri eräänä iltana saapui sinne maalle vieraisiin niin humalassa, että kaatui pitkäkseen keskelle salin lattiaa kaataen mennessään kukkaruukun? Sivistyksen puutteestako ...?

— Epäilemättä sivistyksen puutteesta.

— Niin, ehkä sivistyksen, sydämensivistyksen, mutta ei tietojen ...

— Koska tuo kaikki nyt tapahtui, neiti?

— Ei siitä valitettavasti ole kauan.

Molemmat vaikenevat hetkisen ja astuvat kiireesti alas katuja.

— No niin, saarnatkaa te vain, koska te noin saatte koko pitäjiä nousemaan, sanoo maisteri vihdoin.

Iida katsoo hänen pitkään, saadakseen selville, mitä hän ajattelee.

— Luuletteko, että minä huvikseni sen matkan tein?

— Teillä naisilla on niin omituiset hovit... Teille on itsekidutuskin huvia.

— No niin. Onhan siitä jonkinlainen tyydytys, jos sillä on saanut aikaan jotakin hyvää.

— Mutta minun tarkoituksenihan ei laisinkaan ollut keskustella tästä. Tahdoin kysyä, lähdettekö ulkomaille?

— En kai lähde. Kotipitäjässäni on kesällä suuret kansanjuhlat ja minä luultavasti asetun sinne valmistamaan niitä.

— Vai niin.

He eroavat. Iide tuntee, että he ovat joutuneet kauaksi toisistaan. Hän tahtoo huutaa, pidättääkseen häntä vielä menemästä ... Samassa kääntyy maisteri, ikäänkuin hänen ajatuksensa arvaten, ja katsoo taakseen. Iida näkee hänen hymyilevän tavalla, joka häneen koskee, avaa kiireesti oven, astuu sisään ja paistaa sen kiinni jälkeensä.

Mitä hän siitä välittää, mitä tuo maisteri sanoo! Tietäähän hän itsekin, että se mihin hän näin vakavissaan yrittää, on peräti lapsellista. Mutta kun ei nyt vielä käsitä, mihin kelpaisi. Onhan hänellä sentään puhdas omatunto.

VII

Mutta kotipitäjässä on mieli äkkiä tehnyt kokokaanonoksen. Kirkonkylän herrasväet ovat alkaneet tarkemmin miettiä asiaa ja huomanneet, että heidän arvolleen on alentavaa antaa tuollaisen tytönletukan tulla neuvomaan itseään. Ikäänkuin eivät he tietäisi oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan ...

Varmaankin se on se rouva Hellman, joka on usuttanut tuon neidin tulemaan tänne Helsingistä asti. Häntä pitää pistellä kaikissa mahdollisissa tilaisuuksissa...!

He päättävät lakata seurustelemasta Alman kanssa, he tervehtivät häntä kylmästi ja kankeasti, he ilmoittavat, etteivät he tahdo olla osallisina missään yrityksissä, joissa hän on mukana.

Alma taas puolestaan käy kovaksi ja katkeraksi. Olkoot vain poissa hänen yrityksistään, tulee hän toimeen ilman heitäkin. Hän liittyy kansakoulunopettajiin — niihin tietysti, jotka eivät kuulu hienoston seurustelu-piiriin, kansanopistolaisiin, lukkariin ym. Heidän seuransa itse asiassa antaa paljon enemmän tyydytystä...

Ennen pitkää on pitäjä kahtena leirinä, jotka eivät suvaitse toisiaan.

Kun Iida saa siitä tiedon, niin koskee se häneen kipeästi,

Olisihan hänen pitänyt käsittää, ettei hänestä ole nemään kotiseudulle lähetyssaarnaajaksi. Kukaan ei ole profeetta omalla maallaan. Nuo herrasväet ovat nähneet hänen kasvavan joukossaan, hän ei missään suhteessa ole ollut heitä etevämpi ja äkkiä nousee hän mestaroimaan tekoja, joihin hän itse otti osaa!

Mutta mikseivät he heti, hänen siellä ollessaan, ilmoittaneet närkästystään? Miksi kohtelivat he häntä niin kaikin puolin ystävällisesti? He tapasivat toisensa useina päivinä, heillä olisi ollut aikaa punnita hänen puheitaan ja miettiä, ansaitsiko hän heidän ystävällisyyttään. *Täytyihän* heidän huomata, missä hengessä hän toimi. Ja jos heidän mielestään olisi ollut muistuttamisen varaa, niin mikseivät sanoneet suoraan, mikseivät oikaisseet? Hän olisi ollut heille niin kiitollinen ...

He eivät vielääkään käänsi, ettei nyt ole aika veljesten

riidellä, vaan että yksimielisyydessä on ainoa pelastus. Tuntuu siltä kuin tehdyt synnit sittenkin olisivat tahallisia ...

Tai hänkö teki väärin, kun kotipitäjään läksi? Sinne olisi ehkä pitänyt lähettää toinen. Mutta kuka olisi lähtenyt? Ei ehkä olisi pitänyt kaivaa päivänvaloon vanhoja syntejä — mutta kun ne yhä kestävät. Ja kuinka taitaa joku tehdä parannusta, jollei hän ensin näe ja tunnusta rikkoneensa?

Ajatukset kalvavat lidaa yöt ja päivät ja kirjeet, jotka kotipitäjästä tulevat, ikäänkuin valavat öljyä tuleen. Kuinka he mahtavat häntä panetella, nuo samat rouvat ja neidit, jotka vasta olivat hänelle niin rakastettavia? Ja joka heidän hampaisiinsa joutuu, kyllä se on kuin piikkitynnörissä!

Valoisampina hetkinä sanoo hän itselleen, että kaikki on mielikuvitusta ja että Alma Hellmankin liioittelee. Se nyt on ihmisten tapa, että heidän pitää saada haukhatta, eivät he sillä pahaa tarkoita ja kyllä he pian leppyvät. Ihmiset tarvitsevat keskustelunaihetta — niinkuin ei sitä tähän aikaan olisi ollut! — Ei tuollaisista pikkuasioista pidä välittää, ei olla niitä huomaavinaanakaan.

Hän päätti toimia ikäänkuin ei mitään olisi tapahtunut. Hän kirjoittaa pikku postineidille, kertoo hankkineensa hyvät esitelmänpitäjät kesäiseen kansanjuhlaan, tekee kaikenlaisia ehdotuksia ohjelmaan ja kansansivistystyöhön nähden, hän valikoi parhaimmat seuranäytelmät, mitä käsiinsä saa, ja lähettää ne pitäjään. Mutta hänen kirjeisiinsä ei tule mitään vastausta. Postineiti, joka pari viikkoa sitten vielä kirjoitti mitä alttiimpia kirjeitä, ei nyt hiiskahda sanaakaan.

Eikä vastaa ruustinnakaan, jolta hän pyytämällä pyytää selitystä.

lidan täytyy jo alkaa uskoa, ettei rouva Hellman ole liioitellut, vaan että kaikki on totta: herrasväet eivät tahdo olla missään tekemisissä aiotun kansanjuhlan kanssa, koska siellä tulee esiintymään sama »hävytön puhuja, joka pitäjässä hiljan kävi». Eivät muut puhujat myöskään ole heidän mieleensä, näytelmäkappaleen ovat he jo itse valinneet eivätkä kaipaa »helsinkiläisiä arvostelijoita». Ruustinna ehdottelee, että tästä lähin

tarkastettaisiin kaikki puheet ja esitelmät, ennenkuin ne saadaan kansan kuullen esittää... Laulukirjat, joihin mitä tarkimmalla valinnalla on otettu ainoastaan virsiä, raittius- ja isänmaallisia lauluja, on äkkiä huomattu vahingollisiksi, sillä kansa käyttää niitä sellaisella innostuksella, että ne — voivat ruveta kilpailemaan virsikirjan kanssa!

Nämä uutiset saavat lidan vallan ymmälle. Hän ei käsitä mitä uskoa.

Luulevatko he, että hän puuhaa tuota juhlaa vain saadakseen itse loistaa siellä ja niittääkseen kunnian sen onnistumisesta? Sehän on autettu sillä, että hän jää pois sieltä... Tosin hän on siitä juhlasta suuresti iloinnut, tosin hän tekee parastaan, jotta siitä tulisi isänmaallisen innostuksen juhlahetki, joka kauan aikaa säilyisi läsnäolijain muistossa... Onko se väärin? Eikö hän saisi sitä toivoa?

Pitäjäläiset ovat näytelmäkappaleeksi valinneet kohtausten käräjätuvasta. Se on koko raakuudessaan esitettyinä satuttava, samanlaisia tapauksia kokee kansa keskuudessaan usein. Mutta siinä ei ole mitään mieltä ylentävää eikä kaunista. Hän ehdottelee, että sijaan otettaisiin joku toinen kappale, mutta herrasväkien ylpeys ei salli, että niin tapahtuisi.

Muutamia päiviä senjälkeen, kun lida oli pitäjästä lähtenyt, oli Kullassa vietetty nimipäiviä. Lapset olivat alkaneet tanssia ja vanhemmat olivat yhtyneet tanssiin... Juominkeja oli jo ollut useita...

Isku, joka kohtasi isänmaata, ei siis ole noihin herrasväkiin vaikuttanut. Miten paljon vaaditaan, jotta he heräisivät? Siellä he nyt kuluttavat voimiaan keskinäisessä riidassa, sensijaan että kilvan kiirehtisivät sitä suurta suota viljelemään, joka aina on hallaöiden paras liittolainen. He lahjoittavat koululle satasen ja ovat silloin mielestään tehneet suuren uhrauksen kansan hyväksi. Se mitä kansa kipeinten kaipaisi — että sivistynyt esimerkillään, persoonallisella seurustelullaan ja olojen parantamisella nostaisi sen täyteen ihmisarvoon — sitä ei herra sille anna. Hän ei ajattele eikä tunnusta, että hän on kansan jäsen ja kansasta riippuvainen. Hän heittää sille rahasumman kuten kerjäläiselle leipäpala-

sen — se on mukavinta — ja on mielestään tehnyt enemmän kuin velvollisuus olisi vaatinut.

Hän, Iida, on häijy! Minkä tähden hän aina edellyttää pahinta, minkä tähden ei samalla parasta? Minkä tähden ei esimerkiksi Kullan patroonan lahjoitus olisi voinut aiheutua vilpittömästä tarpeesta saada tehdä hyvää ja sovittaa? ...

Sehän on mainio asia, että kouluille lahjoitetaan rahaa. Se on itse asiassa paljon hyödyllisempi tapa sovittoa kuin se tapa mitä hän, Iida, käyttää — sovittaessaan tuskillaan.

Sillä hänen kärsimyksistään ei hyödy kukaan ihminen, kun sensijaan Kullan herran rahoilla viedään uutta koulua eteenpäin aika lailla. Mitä jos tästä tekisikin kokokäännöksen — lahjoittaisi vähän rahoja kansansivistykselle ja lähtisi itse huilaamaan ulkomaille! Se ammatti, johon hän viime aikoina on ruvennut, on totisesti ikävä: keksiä kaikkialla puutteita ja vikoja, kärsiä jokaisesta epäkohdasta. Ei maailmaa paranneta paljastamalla pahaa. Pitää selittää asiat parhain päin. Ei pidä vetää esiin varjoja, vaan nostaa valon soihtua korkealle!

Ulkomaille! Heittää kaikki tyynni! Palkatkoot hänen rahoillaan väkeä, joka opettaa kansaa. Niin sanoo äitikin ja ystävät...

Mutta Iida ei sittenkään pysty tekemään varmaa päätöstä. Hän ei jaksa ajatella, hermot ovat kipeät.

Hitaasti edistyy kevät. Pilvisenä, kylmänä koittaa Vapunpäivä.

Jo varhaisena aamuna alkaa liike kadulla: työmiehiä ja naisia, punaiset merkit rinnassa, ylioppilaita, valkeat lakit päässä, ruusu napinlävessä. Heitä katsellessa valtaa hänet halu lähteä mukaan, viettämään kevään päivää, olemaan nuori ja iloinen.

Pannako päähän kesähattu? Tekisi mieli. Mutta ei, mieluummin vaikka karvalakki! Hän panee huopahatun ja lähtee.

Kadulla tapaa hän kaksi tuttua naisylioppilasta. He ovat iloiset, naureskelevat ja kävelevät miltei puolijuoksua. He ovat menossa kukkia hankkimaan. Onhan tämä heidän vaikeitten lakkiansa ensi Vappu.

— Olisi sietänyt tulla vähän kauniimpi ilma, huomauttaa toinen.

— Kunhan ei alkaisi sataa!

Siellä täällä näkyy vielä kappale koleata taivasta, mutta pilvien laumat lisääntyvät lisääntymistään.

— No lida, sanoo toinen tytöistä, — sinähän olet liikunut siellä maalla pitämässä vaarallisia puheita...

— Sanopas muuta! Mutta mistä sinä sen tiedät?

— Huhu kertoo... Ei, ei. Tätini, joka on »äitien yhdistyksen» puheenjohtaja, kuten tiedät, sai tässä jokin päivä sitten kirjeen eräältä rouvalta sieltä sinun kotipitäjästäsi ... Mikä kumma hänen nimensä nyt oli? Joku *von ... von ...*

lidan posket ovat käyneet tulipunaisiksi.

— Kyllä minä tiedän, ketä tarkoitat. Jatka nyt vain!

— No niin. Hän kirjoittaa siinä, että pitäjäläiset ovat esiintymiseesi hyvin tyytymättömät ja että sinä olet yllyttänyt kansaa herrasväkeä vastaan ja että yhdistys pitäisi siitä huolta, ettet enää tule pitäjään ...

Hän purskahtaa nauruun ja jatkaa:

— Et usko, kuinka se kirje oli kiukkuinen ja hullunkurisesti kirjoitettu!

— Mutta, alkaa lida, — kuinka he juuri sinun tädillesi tuon kirjoittavat. Mitä hänellä on asian kanssa tekemistä?

— He luulevat, että meidän yhdistyksemme oli sinut lähettänyt, sinä kun levittelit yhdistyksen toimittamia kirjasia ...

— Mutta ovatko he vallan hulluja!

— Mahtavat olla. Niin, ja sitten sinä olit suututtanut piiritarkastajan pahanpäiväisesti, kun menit kajoamaan hänen alaansa.

— Mitä sinä nyt tarkoitat? En ymmärrä mitään ...

— Sinähän tapasit siellä jonkun kansakoulunopettajan humalassa ja menit siitä kantelemaan ...

— Niin ... No?

— Niin no, siitä ei piiritarkastaja pitänyt eivätkä pitäjäläisetkään.

— Itsehän he minua kehoittivat...

— Vai niin. En minä sitten ymmärrä.

Kadunkulmassa on pieni tyttö kukkakimppuja kaup-

paamassa. Parhaat on jo viety, jäljellä on vain surkastuneita. Tytöt tarkastavat niitä ja tinkivät hiukan, mutta eivät sitten huoli, vaan päättävät mennä kukka-kauppaan.

Lidalta on kadonnut kaikki halu lähteä mukaan.

— Tule nyt vain, kehoittavat tytöt. — Mitä sinä heistä välität. Tietäähän sen, kummoista maalaisherrasväet ovat. Pikkumaisia ja ...

Lida lähtee kotiin.

Kenenkään huomaamatta pääsee hän huoneeseensa ja viipyy siellä ääntä antamatta, voimatta selvästi ajatella mitään.

— Mitä sinulle on tapahtunut, lapsi? utelee äiti huolestuneena ja jatkaa, kun ei lida vastaa: — sinä olet niin muuttunut sen matkasi jälkeen, ettei sinua ensinkään tunne. Puhuisit kerran äidillesi suoraan ...

— Ehkä äitikin suuttuisi kuten kaikki muut, pääsee lidalta hiljaa.

— Olethan sinä taitanut olla vähän varomaton, lapseni, sillä eivät ihmiset syyttä suutu. Ne ovat arkoja asioita, ei niihin pidä koskea. Mutta älä nyt itke, kyllä he siitä unohtavat ja leppyvät.

Lida irroittautuu äidin sylistä, painaa otsansa pöytää vasten ja itkee yhä katkerammin. Häntä ei ymmärrä äitikään. Hän luulee hänen itkevän siksi, että on kadottanut kotipitäjänsä herrasväkien suosion.

— Sinä olet kipeä, lida lapseni, puhelee äiti hyväillen. — Sinun pitää lähteä ulkomaille. Siellä haihtuu mielestäsi koko tämän talven ikävät... Onhan nuorella tytöllä nyt muutakin tekemistä kuin istua suremassa ja itkemässä. Nyt minä telefonoin!

Hän telefonoi eräälle tuttavalle neidille, joka myöskin lähtee ulkomaille ja joka on tahtonut lidaa matkakumppaniksi. He kuuluvat sopivan, että neiti illalla tulee heille.

Lida ei pane vastaan. Ehkä sillä lailla on parasta.

Illansuussa, ennen vieraan tuloa, lähtee hän hiukkasen kävelemään, selvittääkseen särkevää päätään.

Ulkona yhä sataa lumensekaista vettä, mutta siitä huolimatta on liikkeellä paljon ihmisiä. Toiset yrittävät pysytellä sateenvarjojensa alla, toiset ottavat, leikkiä lyö-

den, vastaan taivaan kuurat suoraan kasvoihinsa. Esplanaadi vilisee sunnuntaipukuista nuorta väkeä, joka nauraa hihittää. Toiset ovat juovuksissa, toiset selvinä. Suomalaisten joukossa luikkii kalpeita sotamiehiä ja santarmeja, silmät auki, korvat pystyssä.

Iidaa hävettää, että he näkevät suomalaisia humalassa. Hän ei soisi heille sitä aihetta vahingoniloon. Hän kuvittelee, että he siinä astuvat näennäisesti välinpitämättöminä, mutta mielissään mutisten: juokaas, pojat, juokaas! Sitä parempi meille, sitä helpommin me teidät nautistamme — ja sitä helpompi teille itsellenne alistua!

Yleisö ei ole arkatuntoista, ei väistetä syrjään, kun toinen tulee vastaan, vaan kyynärpäillä tuoppien tunkeudutaan vastaantulijain ohi.

Iida rientää, minkä pääsee, pois heidän joukostaan. Hänet on vallannut inhon tunne, josta hän turhaan koettaa päästä. Hän suuntaa askeleensa yli Rautatientorin Kaisaniemen porttia kohti.

Villensaunan hotellin edustalla kävelee kolme herraa, valkeat lakit päässä, kaulatusten. He hoipertelevat, laulavat ja näyttävät olevan valmiina sulkemaan syliinsä koko maailman. Iida tekee kaaren ja pääsee heidän huomaamattaan sivuitse.

Puistosta kuuluu laulua. Hän miettii jo, kääntyäkö takaisin, mutta eihän vielä ole myöhäistä ja Kaivopuistossahan tänään vietettiin Vappu.

Alastomina ovat puut, ruohotonna maa, sohjona asetuu lumiräntä lammen pinnalle, jaksamatta sulaa. Ylempää tietä astelee joukko valkolakkisia. Iida pelkää katsohtaa heihin, sillä jos ... Mutta miksi aina edellyttää pahinta? Ehkä he vain muuten ovat noin iloissaan. Onhan tänään kevään päivä.

Suurelle kentälle on penkin ympärille kerääntynyt lauma poikia. Heidän keskellään on jotakin, joka näyttää olevan heidän ilveilynsä aiheena, ja heidän rähinänsä kajahtelee pitkin puistoa.

— Mikäs herran nimi on? kuulee hän heidän kysyvän ruotsalaisella helsinkiläismurteella.

— Entä missäs herra asuu? Vai tässäkös yö vieteen ...

— Mikäs herra on ammatiltaan?

Penkillä istuu mies, valkea lakki päässä. Pojat nyp-pivät häntä käsivarsista, tanssivat hänen edessään, näyt-tävät hänelle pitkää nenää. Hän yrittää tuon tuostakin häättää heitä luotaan, mutta ei saa käsivarsiaan taipu-maan kuin kömpelöön liikkeeseen, joka panee pojat täyttää kurkkua nauramaan.

— Helkkarissa sentään, kuinka korea lakki! Lainaap-s vähän minulle!

— Ja minulle!

Pojat riitaantuvat lakista, se kulkee päästä päähän ja singahtaa vihdoinkin lyyryineen päivineen penkin alle.

Iida kääntyy ja alkaa juoksujalkaa paeta. Pois täältä, niin kauas kuin suinkin!

Mitä tässä auttaa taistella vastaan? Paras antaa mennä myötävirtaa!

Hän purskahtaa kipeään nauruun ja nauraa hyvän aikaa seisten keskellä Rautatientoria.

Hänen tulee kylmä ja kyynel virtaavat silmistä, mutta täytyy vain nauraa.

Sillä tämä tuntuu niin mukavalta. Hän katselee nyt maailmaa vallan toisin silmin kuin äsken: kaikki tun-tuu luonnolliselta, on kuten olla pitää! Iloitkoot ihmi-set kevään päivänä. Ylioppilaat ennen kaikkea! Palat-koot entiset ajat. Sillä ennen oli ylioppilaselämä rikasta ja se kasvatti suuria miehiä. Ja silloinkin juotiin. Nyt kun ylioppilaat ovat siivompia ja raittiimpia, niin ovat he käyneet tyhjiksi ja köyhiksi.

Juokaa, pojat, juokaa! Sitä helpompi on teitä nutis-taa ja sitä helpompi teidän — alistua! Ehkä te sitä paitsi tulette intelligentimmiksi. Niinhän väitetään...

Sinä iltana suunnitellaan ulkomaanmatka valmiiksi.

— Muista, ettet saa peräytyä, huomauttaa lidan tu-leva matkatoveri, kotiin lähtiessään.

— En, en. Mitä minä täällä Suomessa turhaan kidut-taisin itseäni!

— Se on siis päätetty asia: kesäkuun ensi päivinä läh-detään!

VIII

Suomessa oli vielä kylmä, turhaan yritti lehti puihin puhjeta. Mutta Itämeren takana jo kukkivat sireenit ja etelämpänä ovat lehmukset, ruusut ja jasmiinit täydessä kukassa.

Mikä hyörinä kaduilla ja toreilla ja kaupoissa, mikä loisto, alkaen kirkoista ja palatseista puoteihin ja ulkoravintoloihin! Täällä eivät paina päivän huolet, täällä ei eletä kitumalla, täällä nautitaan täysin siemauksin. Täällä ehkä todellakin unohtuvat talviset tunteet.

Iida *tahtoo* ne unohtaa, hän tahtoo heittää kaikki huolet, hän tahtoo kerrankin elää!

He ovat joutuneet hauskaan pensionaattiin, he saavat joukoittain tuttavvia, he käyvät oopperoissa, teattereissa, huviretkillä kaupungin ympäristöissä. Illoin on puistoissa musiikkia ja ilotulitus muuttaa seudut satumaailmoiksi.

Suloiselta tuntuu tuon tuostakin paeta koko tästä elämästä, astua viileään kirkkoon, painua penkin pohjaan, sulkea silmät, kuunnella soittoa ja laulua ja tuntea tuoksua pyhästä savusta. Soittajia ei näy eikä tiedä mistä päin laulu kuuluu, mutta sävelet soivat miltei yliluonnollisina ja kun joskus silmiä raottaa, niin näkee leijailevan savun takaa pappien ja kuoripoikien liikukuvan ja korkeitten vahakynttiläin palavan alttarilla, joka hohtaa kullalta ja hopealta. Siinä rauhoittuu, siinä unohtaa...

Ja työ — kielenoppiminen ja soittotunnit — on kuin leikintekoa.

Mutta eräänä päivänä tulevat sanomalehdet Suomesta, paksu tukku lehtiä, parin viikon numerot. Siellä kotona on yhä kylmää, jäitä järvissä ja tulvat nousevat nousemistaan.

Senjälkeen käy huolettomuus lidalle mahdottomaksi.

Vähän ennen juhannusta saa hän kirjeen, joka on osoitettu Helsinkiin ja sieltä lähetetty tänne. Se on hänen kotipitäjästään. Tuuloisten nuori seura panee toimeen juhlat ja pyytää häntä hartain sanoin juhlapuhujaksi.

He siis vielä välittävät hänestä, kaikesta huolimatta!

He eivät tuomitse eivätkä hylkää... Kuinka hän on heille kiitollinen.

Hänen silmäinsä eteen nousee kaukainen kylä ja ihmiset, joiden käsi on kovettunut auran kurjessa. Onpa heillä nyt puuhaa, kun heidän tulee valmistaa kokonaiseen iltamaan ohjelma! Pitkät ovat matkat, mutta kokoon tullaan ja yhdessä tuumitaan. Siinä on huolestuneita, kesää odottelevia miehiä ja tirs kuvia, tanakoita tyttöjä... Päätetään ottaa näytelmäkappale. Sehän täälläpäin on vallan uutta... Ja lidan he ottaisivat mukaansa, nuo hyvät ihmiset!

Kuinka mielellään hän menisikin, jollei matka olisi näin pitkä. Mutta näin ollen täytyy heille kirjoittaa, ettei hän voi tulla.

Kirjeen lähdettyä syntyy hänessä ajatus:

— Mitä merkitsee matkan pituus sille, joka oikein tahtoo!

Ja siihen hän vastaa:

— Niin, mutta tuottaahan sekin hyötyä isänmaalle, jos minun henkeni täällä rikastuu. Olisihan hullutusta lähteä, kun on pitkän, kalliin matkan päässä.

— Sinun isänmaanrakkautesi on savua, suitsutusta, tyhjää sanahelinää. Sinä palvelet isänmaatasi silloin, kun se sinulle on mukavaa, kun se kunnianhimollesi voi tuottaa jonkun voiton. Uhrata et voi, luopua nautinnosta et tahdo. Ja sinä puhut isänmaanrakkaudesta!

Lida vaipuu mietteisiin.

Niin, se on aivan totta: täällä on huoletonta ja hauskaa ja siksi hän ei tahdo lähteä... Hän tuomitsee kotipitäjän herrasväkeä siitä, etteivät he tahdo luopua tanssiaisista ja juomingeista, edes tällaisina aikoina. Onko hän nyt itse parempi — huvittelee niinkuin hekin!

Ei! Pois täältä, kotiin! Älköön olko isänmaanrakkaus sanahelinää, vaan työssä ja toimessa se on toteutettava.

Taas pakenee uni hänen vuoteensa äärestä... Suomessa on niin kylmä. On ehkä tulossa nälkävuosia ja kovia aikoja.

Hänen täytyy lähteä. Täällä ei hänelle enää ole rauhaa.

He eivät häntä odota. Sitä suuremmaksi tulee heidän ilonsa, kun hän ilmestyy heidän joukkoonsa.

Hän ilmoittaa jo tuttavilleen, että hän lähtee. He eivät ota sitä uskoakseen ja pitävät hänen sanojaan leikkinä. Matkatoveri nostaa pienen toran, mutta lopettaa pitämällä hänen puhettaan pilantekona. Hän ei huoli kiistellä heidän kanssaan, luulkoot mitä tahansa. Hänen päätöksensä on valmis.

Puhe syntyy aivan kuin itsestään. Yön hetkinä ja yksinäisyydessä puistossa liittyvät lauseet toisiinsa.

Mutta äkkiä katkeaa ajatus, silmissä hiukaisee omittuisesti ja tuntuu siltä kuin maa katoaisi jalkojen alta. Hän kaatuisi, jollei saisi kiinni toverinsa käsivarresta.

Vähitellen hän siitä tointuu, mutta kohtaukset alkavat uudistumistaan uudistua. Hän kadottaa kaikki säikeet puheestaan, hän ei kykene pitämään koossa mieltään. Ainoastaan lähtö hänellä on selvillä: hänen täytyy lähteä. Se on välttämättömyys, se on hänen kohtalonsa, josta ei hän pääse mihinkään. Eihän häntä kukaan odota ja osaahan puheen pitää kuka tahansa. Hän ei tee itselleen selvää siitä, *miksi* hänen pitää lähteä. Tuntuu vain siltä, että *täytyy*.

Mutta jos häntä, hänen yksin ollessaan matkalla, alkaa tuolla lailla pyörryttää? Jos hän horjahtaa ja putoaa junan alle?

Vaistomaisesti valtaa hänet jo sitä ajatellessa kamala tunne: olla astumassa toisesta vaunusta toiseen, pyörryttä, retkahtaa vaunujen väliin, hetkeksi jäädä riippumaan kiinni vaatteista, mennä murskaksi, kädet ja jalat irti ruumiista, hengen sentään lähtemättä . . .

Mielikuvitus luo vähän väliä hänen eteensä tämän kuvan ja hän tulee lopulta vakuutetuksi sen toteutumisesta. Valoisina hetkinä sanoo hän itselleen, että nuo tuollaiset hullutukset ovat heitettävät ja voitettavat, mutta toisena hetkenä riistävät ne hänet mukaansa eikä hän pääse niistä.

Hänen täytyy luopua matkastaan.

Tuttavat vakuuttavat kaiken aikaa tietäneensä, että hän laski leikkiä . . . Mutta hänpä näyttää heille, että se oli täyttä totta. Hän lähtee kotipitäjään, koska siellä vielä on niitä, jotka tahtovat häntä nähdä, Ja ehkä

herrasväetkin jo ovat leppyneet. Hän lähtee niihin suuriin juhliin. Heinäkuuksi täytyy hänen tulla terveeksi.

Miten ne herrasväet hänet ottavat vastaan, kun hän tulee? Kohtelevatko ehkä ystävällisesti ikäänkuin ei mitään olisi tapahtunut, ikäänkuin eivät he ikinä olisi hänestä pahaa sanaa langettaneet. Ja hän, mitä hän vastaa heille? Sanooko, että he häneltä ovat hävittäneet kuukausien rauhan sensijaan, että he kaikki yhdessä olisivat työskennelleet saman asian eteen? Ei, hän ei sano mitään. Heidän ei tarvitse sitä tietää. Ja unohtaa sen tahtoo hänkin, kunhan he vain ovat muuttaneet mieltä.

Tuttavat alkavat suosittaa hänelle vuoristoa, joka ei ole kuin muutaman tunnin rautatiematkan päässä. Siellä iäisten lumien varsilla on moni ennenkin saanut takaisin terveytensä.

Hän joutuu kahden vaiheille.

Kiipeillä kukkuloita, kädessä koukkusauva ja jalassa piikkipohjakengät! Samota laaksonpohjia, pitkin vuoristopurojen laitoja! Pysähtyä kylään lepäämään ja juomaan viiniä viinitarhan äärestä, sitten taas alkaakseen retkeä ylöspäin, kohti edelweisskukkaa ja alppiruusua. Siellä hengittää läpikuultavaa, keveää ilmaa, joka on puhdasta kuin terveys. Ympärillä huippu huipun vieressä, metsää, kivilouhikkoa, äkkijyrkkiä seinämiä ja niiden välillä laaksoja kukoistavine kyli-neen ...

Tätä ajatellessa alkavat veret hänen suonissaan nopeammin kiertää, hermot takovat ja hänet valtaa suuri kaiho päästä sinne ylös, pois ihmisten ilmoilta luonnon vapauteen ..

Nähdä auringon nousevan alpeilla, nähdä iltaruskojen sytyttelevän lumia, nähdä päivän vaihtuvan yöksi ja sieltä korkealta, pienen alppimajan kynnykseltä katsella tähtitaivasta!

Hän jää tänne. He eivät häntä tarvitse kotona. . .

Eräänä päivänä istuu hän tavallisella paikallaan puitossa, kädessä kirja. On tavattoman kuuma. Ihmiset liikkuvat väsyneesti, herrat pitäen hattua kädessään ja tuon tuostakin pyyhkien hikeä otsaltaan. Miekkö-

nen, joka täältä kuumasta pääsee vuoristoon! ... Hän hankkii sellaisen mukavan vuoristopuvun ja pienen hatun, jonka reunojen alta aurinko mielin määrin pääsee paahtamaan...

Hänen silmänsä ovat sattuneet puuhun, joka seisoo toisella puolen tietä ja joka kai aina on seisonut siinä, vaikkei hän ole tullut sitä huomanneeksi. Se on valkorunkoinen puu, oksat riipuksissa. Koivuhan se on! Mutta toisenlainen kuin koivut Suomessa. Eiköhän täältä mistään tapaisi samanlaista? Hän nousee ja alkaa etsiä, mutta ei löydä. Ja siinä, puolihorroksissa kuumasta, kiertäessään puistoa, luo hän eteensä suomalaisen maiseman järvineen, valkorunkoisine koivuineen.

Laskeutua nurmelle koivun alle, avopäin, avojaloin, yllä kevyt pukul! Tuntee heinänhelveitten karistelevan pölyään kasvoihin, katsella lehvien läpi pohjoista tai-vasta ... Saada riisuutua ja paiskautua veteen, jonka alla on hiekkapohja!

Hänen sydämeensä koskee. Taas on hän tienhaarassa eikä tiedä kunne kulkea.

Kunhan sieltä kotoa tulisi kirje, joka kehoittaisi joko lähtemään taikka jäämään! Mutta kirjettä ei tule.

Kunhan hän vain tietäisi tekevänsä jotakin hyötyä. Mutta jos herrasväet ja talonpojat nyt ovat sopineet keskenään ja yhdessä puuhaavat ja hän tulollaan taas heidät erottaa ... Mutta jos taas ne, jotka ovat hänen ystäviään ja tarvitsisivat hänen apuaan, luulevat että hän vain huvinhalusta viipyy siellä ulkomailla.

He eivät saa sitä luulla. Hän ei siedä, että he sitä luulevat. Hänen täytyy lähteä. Tällä kertaa ei hän kallista korvaansa millekään ehdotuksille, sillä jos hänen päätöksensä alkaa horjua, niin sitä taas seuraa uudet epäilykset ja niitä pelkää hän enemmän kuin mitään muuta.

Sattumalta saa hän matkaseuraa Ruotsiin asti ja miltei sairaana lähtee hän matkaan. Mutta vähitellen tyyntyy hän. Hän ei ajattele mitään, ei taistele vastaan, hän kulkee kohtaloansa kohti, olkoon se mikä tahansa.

Suomessa on sillaikaa ehtinyt tapahtua paljon. Siellä on käynyt lähetystö Euroopan oppineita. He ovat Suo-

melle lausuneet sivistyneen maailman myötätuntoisuuden tunteet, he ovat innostuttaneet rohkeuteen ja kesävyyteen. Lukiessaan lehdistä kertomuksen lähetystön kulusta läpi Suomen saa lida kuin uutta elämää ja hänen rintansa laajenee onnesta ja kiitollisuudesta.

Yleisenä keskustelunaiheena rautatievaunussa on Euroopan lähetystön matka. Mistä muusta sitten voitaisiin puhua! Onhan se suloinen lohdutus suruisille mielille, paras tunnustus työntekijöille — mutta tunnustus joka *velvoittaa*.

Suomessa on kesä nuorena, lehti puussa vielä kehittymättömänä, yö valoisa. Tuntuu oudolta tietää, ettei Helsingin asemalla ole ketään omaista vastassa.

Äkkiä herättää lidan puolihorroksista tuttu ääni:

— Hyvää iltaa! Pitääkö minun uskoa silmiäni, onko se todella neiti lida Strömmer ilmi elävänä?

— Maisteri Airanen, todellako! Oikein hauska nähdä edes joku tuttu.

Maisteri on polkupyöräpuvussa, lippalakki päässä. Hän hoitaa täällä Helsingissä viransijaisuutta ja on vain ollut käymässä maalla, pari peninkulmaa viime asemalta. Ei hän ole odottanut tapaavansa neiti Strömmeriä täällä. Kuinka tämä oikeastaan on selitettävä?

lida kertoo hänelle kaikki.

Hetkisen maisteri vaikenee.

— Olette siis, alkaa hän vihdoin, — tullut sieltä Alppien rajoilta asti — pitääksenne puheen kotipitäjänne kansanjuhlassa?

Veri nousee lidan kasvoihin.

— Onko se sitten niin hullua?

— Menkää te nyt mieluummin johonkin kylpylaitokseen hermojanne parantamaan, sillä tämä ei enää ole terveen ihmisen teko... Tulla tänne *sieltä*... ja sellaisen asian takia!

— Kun minä en saanut rauhaa.

— Olisinpa tietänyt sen, niin en olisi kehoittanut teitä lähtemään ulkomaille!

— En minä lähtenyt siksi, että te kehoititte. Olisin minä muutenkin mennyt. Ja onhan se retki nyt hyvä tehtynä. Tiedän ainakin, etten ensi hetkessä tee sitä uudelleen.

— Senkö vain te sillä retkellä olette oppinut?

— Muun muassa sen.

Maisteri hymähtää.

— Te naiset, te naiset, olette te omituista väkeä. Itsekidutus se on teidän nautintonne. Se on se sunnuntaihoukutus tunnelma tai miksi sitä nimittäisin, sittenkin pohjasävelenä teissä kaikissa!

Hetkisen kuluttua muistuu lidan mieleen jotakin ja hän virkkää hymyillen:

— Muistatteko vielä, teidänhän piti kasvattaa minusta pirteä ja monisärmäinen nainen ...

— Niinhän piti! Teihin tuntuu nyt tulleen muutama särmä lisää. Se on erittäin hyvä, jollei se ole tapahtunut entisten särmäin kustannuksella. Tunnenhan minä oikeastaan tuon innostuksen. Jos tässä rupean avomieliseksi, niin jo tässä muutamana päivänä olin lupautumaisillani pitämään esitelmää eräässä rauttiusiltamassa... Ja kyllä ne meidän nuoremme läksivät täältä kesälaitumelle niin ladattuina että... Kuinka kauan se sitten kestänee! Isänmaallinen innostus kuuluu aikaan — teillä myöskin!

— Arvelette sen olevan ohimenevää laatua!

Lida säpsähtää. Olisiko tuo oikeassa? Totuttai-siinko tähänkin, väsyttäisiinkö suremaan ja — innostumaan?

Hän huomaa maisterin olevan sanomaisillaan jotakin myrkyllistä. Hänen ajatuksensa juoksu katkeaa ja hän huudahtaa, torjuakseen sitä, mitä hän mahdollisesti sanoisi, rukoilevalla, puoleksi surumielisellä äänellä:

— Olkaa hyvä, vaikkapa vain hetkisen ajaksi ja sanokaa minulle, ovatko ajatukseni todella olleet teidän mielestänne niin ... niin mielettömät?

— Tjaa... olkoon se minusta kaukana, että rupeaisin tuomitsemaan viattomia pieniä privaattihuvejanne ...

Lida puraisee kokoon huulensa ja tuntee ikäänkuin jäykistyvänsä. Senjälkeen ei keskustelu heidän välillään enää tahdo luistaa ja molemmat tuntuvat toivovan, että matka loppuisi.

Lida tapaa kodin kesäkunnossa: ikkunat ja huonekalut ovat peitossa, naftaliininhajua kaikkialla.

Varhain seuraavana aamuna telefonoi hän äidilleen

maalle. Äiti pelästyy pahanpäiväisesti eikä käsitä, mitä tämä nyt taas tietää. Tulla kesken pois!

— Ethän vain aio lähteä sinne kansanjuhlaan, rakas lapsi!

— Aion, äiti. Juuri siksi tulin kotiin.

— Et saa mitenkään lähteä sinne, hätääntyy äiti. — Muista se! Äiti on pyhästi luvannut, ettet sinä sinne tule, että olet ulkomailla ...

— Kuinka äiti on voinut mennä sellaista lupaamaan! Kun minä sieltä asti olen tullut varta vasten, äiti rakas ...

Äidin ääni melkein itkee, hänen jatkaessaan:

— Sieltä on kirjoitettu minulle... on kerrottu mitä sinä puhuit... kaikki ovat sinulle vihoissaan... ja minulle myös, joka olen sinun äitisi ja aivan viaton ...

— Mutta äiti, ei äiti toki noin... Koska se kirje tuli? Johan he toki ovat leppyneet.

— Ei siitä ole kuin pari päivää. Minun syykseni panivat kaikki. Kuinka sinä, rakas Iida, menet sellaisia asioita puhumaan! Kansan kuullen, renkien ja piikojen kuullen sanot, että herrasväet ovat juoneet eivätkä ole osanneet suomea! Siitäkös se alhainen kansa oikein pöyhistyy! Jo nyt ovat niin ylpeitä, etteivät tiedä mitä tahtovat! Kyllä sinä tällaiset paljastuksesi saat tuntea läpi elämäsi.

— Kaikki oli totta, mitä sanoin, äiti...

— Mutta sinulla ei ole oikeutta mennä tuomitsemaan muita. Vastatkoon kukin teoistansa. Kansa on niin sivistymätöntä, että tuollainen puhe vaikuttaa suoras-taan yllytyksenä ...

— Kiirehtikää! muistutetaan ruotsinkielellä telefoni-sentraalista.

— Sinä lupaat siis, lapseni, ettet lähde! Toki äidillesi sen teet mieliksi...

— Teen, teen, äiti. En lähde...

Hän ei enää saa mitään sanotuksi, vaan hoippuu huoneeseensa, koettaa niellä nyyhkytystään ja vaipuu vihdoin permannolle. Tuntuu siltä kuin jokin hänen sisänsään olisi särkynyt.

Hän tuntee olevansa niin yksin — ei ketään ystävää. Hän on alakuloinena, lamassa, häntä pelottaa.

Kunhan hän edes voisi katua sitä mikä on hänet tähän

yksinäisyyteen syössyt! Kuinka suloista olisi lähteä sinne maalle tunnustamaan rikkoneensa, peruuttamaan sanansa ja saamaan anteeksi! Äidinkin tähden. Mutta mitä on hän tehnyt, mitä rikkonut, miksi ovat he häneen suuttuneet?

Hän ei voi katua. Hän on puhunut totta.

Alastomana tosiasiana pysyy, ettei vaaran hetki ole liittänyt yhteen, vaan että vielä löytyy sijaa veljesvihalle. Koska avautuu joka silmä, koska herää joka mieli? Eikö tämä isku riitä, tarvitaanko vielä enemmän?

Olisipa nyt kotitalo heidän hallussaan! Kyllä hän tietäisi, miten elämänsä asettaisi. Ei pitäisi häneltä seuraa puuttuman eikä työtä!

Mutta entä jos äiti, se hyvä äiti, suostuisi ostamaan Kalliolan takaisin. Se on myytävänä ja äitihän aina on ikävöinyt sitä... Ei, ei, ei! Se on ränstynyt ja rappeutunut eikä äiti jaksaisi kestää nähdä sitä sellaisena. Naisten hoidettavaksi on se liian suuri. Eikä sitä tarvitse lähteä sinne asti kansaa etsimään. On sitä Helsingissäkin!

Siinä kotiseudussa on sentään omituinen tenho, sinne hän ikävöi... Kuinka siellä nyt on puuhaa! Seppeleitä sidotaan, lipputankoja nostetaan. Ympärillä aaltoavat järvet, viljavainiot, metsät... Miksei hän saanut olla siellä mukana!

Kuinka hänen tekisi mieli lakata ajattelemasta ja muistamasta, paeta luontoon, kuten ihminen, joka on kaikki koettanut ja kaikkeen kyllästynyt! Mutta ei tässä nyt auta. Selvyyteen tässä on päästävä, valittava tie, jonka päässä viittaa omantunnonrauha. Ei kelpaa syyttää syytä toisen niskoille. Omasta itsestä on alettava.

Mutta miten?

Elinehto Suomelle on sisällinen sopu. Sitä täällä ei ole. Täällä raivoavat yhä kieliriidat, täällä taistelee kourallinen ihmisiä heikkojen ja kovempiosaisen oikeuksien puolesta — parempiosaiset, »yläluokka», pitelee kourin kynsin kiinni entisistä eduistaan. Se tekee sen osaksi ymmärtämättömyydestä tai ajattelemattomuudesta, mutta pääasiallisesti itsekkyydestä. Ja se osa alaluokkaa, joka on herännyt ymmärtämään, että sille

tehdään vääryyttä, käy kovaksi ja katkeraksi eikä tahdo tunnustaa muuta vihollista kuin — yläluokan.

Siinä se on arka paikka, siinä sopiva haavan kohta. Eikä täällä sopua synny ennen kuin kaikki ovat saaneet oikeutensa. Ja vasta sitten Suomi on väkevä ja voitattamaton.

Iidasta tuntuu siltä kuin hänen edessään olisi suuri vuori... Naisen voimilla käydä sitä vastaan! Se on mielettömyyttä...

»Jos teillä olisi usko niinkuin sinapin siemen, niin te ...

— Niin Jumala, minä uskon, ettet hylkää Suomea, että autat meitä siirtämään vuoriakin ...

PIMEÄNPIRTIN HÄVITYS

Ensimmäinen painos ilmestyi 1901

I

Maantie, joka niillä seuduin kulki, ei ollut mikään valtatie. Vähäinen oli siinä liike eikä siitä talvisin ajettu lumirekeä. Se oli rakennettu köyhinä vuosina, jotta ihmiset saisivat leipää. Se johti kirkolta sydänmaan kyliin. Mutta siitä oli vielä hyvän matkaa Kalle Aukustinpojan torpalle Pimeänpirtin kankaalla.

Yksin oli torppa jäänyt keskelle korpea, vasta pitkien virstojen päässä asuivat naapurit, ja he olivat alun pitäen vieroneet Pimeänpirtin väkeä. Sillä Kalle Aukustinpojan vaimo ei ollut heikäläisiä, hän oli Kankaanpään kartanon kasvatti ja mamsseli. Siitä oli kyllä jo hyvä joukko toistakymmentä vuotta, kun hän korpeen muutti, ja herraskiilto oli hänestä kulunut melkein jäljettömiin, mutta huoneet hän aina piti kovin hienoina, aivan kuin alituisesti olisi odottanut vieraita, kamarin ikkunoissa piti olla kartiinit ja nurkassa oli sohva kuin herrasväissä. Paikkakunnan vaimoilla oli paljon puhumista hänestä, ylpeä hän heidän mielestään oli ja sentähden eivät he koskaan kotiutuneet Pimeässäpirtissä.

Kalle Aukustinpoika itse oli perin kelpo mies, hyvänluontoinen ja avulias. Mielellään hänen tykönsä olisi mennyt ilman asiaakin ja viipynyt puhelemassa pirtin penkillä. Se oli iso pirtti ja sen ikkunoista tuli valoa kuin kirkon ikkunoista. Eihän se vaimokaan, se Liena, oikeastaan koskaan puhunut epäystävällistä sanaa, ja niinhän sen vaatteet olivat kuin talonpoikaisen ihmisen ainakin, mutta sen käytöksessä oli jotakin, joka piti ihmiset loitolla, se ei ollut vain akkojen juoruja, sen myönsivät miehetkin. Lisäksi asui Pimeässäpirtissä Kallen vanha isä, »Pimeänpirtin vaari», jota ihmiset puoleksi leikillä.

puoleksi tosissaan kutsuivat noidaksi. Hän oli kolkko mies ja hänen vaimovainajallaan oli ollut pahat silmät, joilla hän oli katsellut tauteja ihmisten lapsille ja elukoille. Vielä tänäkin päivänä, kun kylän lapset olivat tottelemattomia, uhkasi äiti huutaa »Mörköä» tai »Liikaa», ja jos lapset kysyivät, mimmainen se Mörkö tai Liika on, niin vastasi äiti: »Sellainen kuin Pimeänpirtin vaari.»

Vaari ei liikkunut mihinkään Pimeästäpirtistä. Hän ei koskaan käynyt kirkonkylässä eikä hän polvistunut niiden raihnaiden joukossa, jotka lukukinkereillä etsivät yhteyttä Herran kanssa hänen pyhässä ehtoollisessaan. Joka vaarin näki, näki hänet ruuhessa järvellä tai metsässä kiskomassa pajunkuoria ja tuohia tai kutomassa verkkoa pirtin pöydänpäässä. Pari kertaa vuodessa, joulun ja juhannuksen edellä, kävi hän kauppamiehessä noutamassa nuuskaa ja tupakkia. Ihmiset olivat tietävinään, että vaari on rikas, vaikka hän käy niin risaisissa vaatteissa: hänellä on aarre metsässä.

Paimenet olivat helluntaiyönä nähneet sinertävän valkean palavan Pimeänpirtin kankaalla, juuri sellaisen valkean, joka syttyy maan pinnalle, kun povessa on kultaa ja hopeaa. Ja seuraavana yönä, juuri ennen aamun koittoa, olivat he hiipineet kaivamaan sitä paikkaa, missä ihmeellinen liekki oli värähdellyt, mutta ei sieltä löytenyt kuin soraa ja santaa. Aarre ei noussut, kun eivät kaivajat osanneet sanoja, joilla vaari sen oli manannut maahan.

Vähänpä nykyajan ihmiset oikeastaan vaarista tiesivät. Hänen ikäisiänsä oli harvoja elossa eikä ketään täälläpäin. He kyllä olisivat osanneet sanoa, miksi vaaria pelättiin: vaaria oli aikoinaan epäilty nuoren siskonsa surmaamisesta, vaikkei asiaa ollut saatu näytetyksi toteen. Noin viisikymmentä vuotta sitten oli hänestä kerrottu, ettei hän koskaan uskalla ajaa partaansa, sillä hänen poskessaan on veripilkku, joka ei lähde saippualla eikä lipeällä.

Vaari ei koskaan ollut yrittänyt poistaa epäluuloa, jolla häntä katsottiin. Hän ei välittänyt ihmisistä ja hän soi mielellään, että he pysyivät alallaan. Mutta ei hän kotiväelleen ollut paha, piti lapset oikein hyvänä. Hän

oli kuin uskollinen koira, joka vieraille murisee ja antaa heidän pysyä siinä luulossa, että puree, mutta on valmis veriin asti puolustamaan omiaan.

Ei tullut kysymykseenkään, että poika ja miniä olisivat kohdelleet vaaria pahasti. Kalle oli hyvä poika, hän koetti ottaa varteen kaikki isän neuvot. Liena taas täytti aran tottelevaisena vaarin tahdon. Hän oli polttanut kirjansakin, rakkaat ruotsinkieliset kirjansa, jotka oli saanut Kankaanpään vanhalta armolta, sillä vaari ei sietänyt sellaisia herraskaluja. Pimeässäpirtissä ei saanut olla mitään maallisia »renkutuksia», ainoastaan aapinen, postilla, katkismus, raamattu ja virsikirja. Kuvien tähden oli Liena salaa säilyttänyt kertomuksen Kenovievasta, mutta senkin vaari sai käsiinsä. Hän oli kerran tavannut Pimeänpirtin lapset yhdessä paimenten kanssa metsässä, katselemassa Kenovievaa, ja pikku Hanni, joka ymmärsi ruotsia ja osasi lukea, oli itkusilminertonut heille liikuttavaa kertomusta. Äkkiä oli vaarin katajainen keppi alkanut paukkua likeistä puunrunkoa vastaan ja hänen äänensä oli jymissyt, jotta kangas kaikui. Mutta peloissaan olivat lapset paenneet, eivätkä he enää sen päivän perästä Kenovievaa nähneet.

Lasten kasvatuksesta yritti vaarin ja hänen miniänsä välille joskus nousta riitaa. Vaari vaati niin mahdottomia. Lapset eivät saaneet kutsua äitiä mummaksi eikä äiti olisi saanut puhua ruotsin sanaa Hannille. Ja se oli Lienan suurimpia iloja. Muut lapset olivat niin paksupäisiä, ettei se heidän kanssaan olisi saattanut tulla kysymykseenkään, mutta Hanni..! Vaari ei olisi sallinut ommella pienintäkään koristusta lasten vaatteisiin eikä opettaa poikia kumartamaan, kuten äiti tahtoi. Ei hän myöskään sietänyt äidin pientä vieraskamaria, jonka ikkunoissa oli uutimet, lattialla punaraitaiset matot, nurkassa sohva ja seinällä Kankaanpään herrasväen kuvat... Lienan sydämessä yritti katkeruus päästä valloilleen. Eikö hän jo tarpeeksi ollut kärsinyt ja kieläytynyt! Mutta kun hän siitä tyyntyi ja meni omaan itseensä, niin jo kävi taas hiljaiseksi ja nöyräksi.

Niitä syviä metsiä Pimeänpirtin ympärillä! Jos siellä aura kilahtaa kaskimaan kiveen, niin on auran kurjessa Kalle Aukustinpojan käsi, ja jos hongan tyveen iskee

kirves, niin on sama käsi sitä kirvestä ollut heiluttamassa. Ei ole täällä muita ihmiseläjiä. Puissa hyppivät oravat, halmeitten laidassa seurustelevat jänikset, ja kettu ja sudet tulevat aina torpan veräjälle asti tavoittelemaan saalista.

Parikymmentä vuotta sitten on kulo käynyt nuolemassa Pimeänpirtin korpea. Sentähden makailee siellä ristiin rastiin toistensa päällä kaatuneita honkia sammalten ja variksenvarpaitten peitossa, latvapuoli lahonneena punertavaksi mullaksi. Entisen sijalle on noussut uusi metsä, jonka kuori on karvainen ja oksissa riippuu pitkää, harmaata naavaa.

Miten kumma elämä siellä kaukaisessa korvessa, kun kevät tekee sinne tuloaan! Asutuilla mailla, missä ihmiskäsi korjaa pois talven jätteitä, missä ihmissilmä seuraa lumen vallan pakoa, tulee kevät kuin riemulla ja suurella ilolla. Purot kulkevat kuin leikkiä lyöden, lehtisilmut rävähtävät auki iloisesti kuin lapsen silmä, joka herää hyvästä unesta onnellisessa kodissa, kukkaset puhkeavat kuin juhliin. Mutta sydänmaan yksinäisyydessä nousee heinä risujen ja sammalten alta kuin arastellen. Ja vaikka aukeaakin koivuihin lehti ja vaikka havupuut työntävätkin uusia kasvaimia, niin aina hämmöttää alta se pitkä, harmaa sammal, johon ei päivä koskaan ole päässyt paistamaan ja joka on inunut ja pärissyt siinä kaikissa tuulissa monena kesänä ja talvena. Ei nouse sydänmaan rinteille koreita kukkia. Kalpea on kukoistus mustikanvarressa ja valkoinen on metsäntähti. Kaatuneen hongan juuresta ylenee nuori pihlaja, suitsuttaen vesoja ja kukkia ja lemua riemukkaammin kuin sydänmaan muut puut. Sen huumaavassa tuoksussa seisovat heinänhelpeet, sammaleet ja suopursut ikäänkuin outojen aavistusten alaisina. On valoisa yö, kevät on tullut hiljaa, huulilla surumielinen hymy ja hiuksissa seppel metsäntähdistä.

Entä sitten talvi kaukaisessa korvessa! Se on yksinäinen ja hiljainen kirkonkylässä, kun tuiskut tukkivat tiet ja pakkanen karkottaa ihmiset liki lieden kylkeä, mutta aukaiseehan siellä sentään kruunun aura tiet ja tulee-han sinne sentään posti viesteineen suuresta maailmasta, jos vähän myöhästyykin. Mutta sydänmailla, missä py-

ryt viikkokausiksi katkaisevat yhteyden muuhun maailmaan, siellä vasta on yksinäistä ja hiljaista! Kun ihminen hämärän haihtuessa luo katseen ulos töliinsä ikkunasta, niin on kinoksia ikkunan tasalla ja lunta sileänä kenttänä yltympärillä. Ei näy tietä saunaan eikä talliin eikä navettaan. Tuskin erottaisi kaivoa, jollei olisi tullut merkityksi seipäällä. Maa on yhtenä sileänä, eheänä pintana, niinkuin meri pienoisen luodon ympärillä. Ei aukea porstuan ovikaan, sillä jättiläisnietos on noussut sen eteen yön aikana. Niin on torppa hankien keskellä kuin merenkulkijan hauta asumattomalla saarella.

Liena, Kankaanpään entinen »Leni mamsseli» on jo ehtinyt tähän elämään tottua. Oi, kuinka hänen ensin oli ikävä, kuinka hän halasi kuulla uutisia kirkonkylästä ja kuinka hänen kuitenkin täytyi niitä pelätä! Nyt ei hän ikävöi eikä pelkääkään. Joitakuita kertoja hän avioliittonsa ensi aikoina kävi entisessä kodissaan. Vaikeaa oli nähdä tuttuja paikkoja eikä hän patruunan ja armon ystävällisin sanoihin osannut vastata muuta kuin itkemällä ... Ei hän pitkiin aikoihin enää ole päässytäkään kirkolle, sillä lapset ovat kahlehtineet kätkyen ääreen.

Täällä sydänmaassa on rauhaa ja työtä. Täällä muuttuu koneeksi, joka aamusta iltaan tekee ruokaa, vaatetta, lapsia eikä yölläkään saa lepuuttaa rumentuneita jäseniään. Sillä yöllä pitää viihdy teliä ja kapaloida nuorinta lasta. Mutta vieressä kuorsaa aviomies, suu selälleen, vedellen häiritsemätöntä unta kuin hirssiä. Kuinka Liena välistä tuntee vihaavansa häntä! Hän hänet tänne kuljetti, repi kuin kasvitarhasta kukan ja vei suohon mätänemään. Hän mätäneee täällä, kuihtuu, kuolee, kun ei koskaan enää pääse ihmisten joukkoon, joitten kanssa voisi puhella huolettomasti ja iloisesti kuten ennen... Vai untako lieneekin, että hänkin kerran oli nuori, iloinen, sorja! ... Kuinka häntä iljettää tämä elämä, kuinka hän vihaa tuota miestä!

Ei, ei, ei! Anteeksi, armollinen Jumala! Ne sanat pääsivät suusta, ei sydäimestä, sillä onhan hän koko sielustaan ja mielestään kiitollinen Kallelle. Hänhän hänet pelasti. Ilman häntä kiertelisi hän ehkä vieläkin hylkynä maailmalla eikä olisi hänen lapsellaan, hänen

pikku Hannillan isää ... Liena pelästyy omia ajatuksiaan ja katselee hätäntyneenä ympärilleen: eihän kukaan vain herännyt, eihän kukaan vain unissaan nähnyt hänen ajatuksiaan!

Nämä asiat ovat niin salaisia, ettei niitä saisi ajatellaakaan muuta kuin kahdenkesken itsensä kanssa. Kukaan ei koskaan saa niitä tietää, hänen täytyy viedä ne mukaansa hautaan. Omaksi lapsekseen luulee Kalle Hannia ja Kallen ja Lienan lapsena on hän kirkonkirjoihin merkitty. Sen täytyy niin olla, sille ei voi mitään — täytyihän hänen hankkia lapselle isä! ... Se oli rikosta, se oli petosta, mutta onhan hän saanut kärsiä rikoksestaan! Ja nyt se on peitetty ja unohdettu, ei kukaan aavista mitään. Kaikki ovat tyytyväisiä ja onnellisia. Kalle rakastaa Hannia — kuka ei Hannia rakastaisi! Onko nähty sen suloisempaa lasta, kuka saattaa sillä lailla kietoa käsivarret kaulaan ja katsella suurin syvin silmin! Vanha vaarikin, juro tervaskanto, joka kaikille ärisee, pitää Hannia silmäteränään. Hän on torpan ilo, Pimeämpirtin päivänpaiste! ... Ne vanhat asiat ovat haudattavat ... Niin, kunhan voisivat unohtua Lienaltakin! Eivät tahdo haihtua, eivät antaa rauhaa, vaikka hän on sanonut elämälle hyvästi ja hautautunut korpeen.

Syksyillat ovat pahimmat. Kun Kalle viipyy kirkkoretkellään ja vaari on pannut saunaan maata ja lapset kaikki nukkuvat, on Lienalla tuska ja sielun ahdistus. Sataa, tuulee, pimeys on läpitunkematon eikä unta tule silmiin — hänen täytyy muistaa erästä samanlaista iltaa toistakymmentä vuotta sitten ...

Hän oli kulkenut puutarhan takaportista, se parkaisi pahasti ja hänen sydämensä seisahtui pelästyksestä, että koko talo heräisi. Mutta ei sitä kukaan kuullut, sillä tuuli kovasti. Hänen hartioillaan oli harmaa saali ja toisella kädellään piteli hän sen kulmia kiinni, painaen niitä sydänalaansa vastaan. Sitä tuskaa, sitä epätoivoa ...! Maa oli liejuna, savi luisutti. Hän kiersi päärakennuksen kulman ja pysähtyi kulmakamarin ikkunan alle, kuunteli, kuunteli. Hän pisti saalinnurkkia hampaittensa väliin, jotta se pysyisi ympärillä, kapusi kivi-jalalle, tarttui käsin ikkunalauskaan ja nosti kasvonsa ikkunan tasalle ... Koputti ruutua ... koputti vielä ... ja

vielä. Huoneen perän sängystä nousi ihminen valkeissa yövaatteissa ja läheni ikkunaa. Otto-herra, hänen rakkaansa ... Se näytti nyrkkiään ja otti pöydältä asean, jolla uhkasi. Ei tyttö välittänyt siitä, piteli vaan itseään riipuksissa ikkunanpielessä. Vihdoin aukeni ikkuna. Oi kuinka hän itki ja rukoili! Mutta se oli kuin kivi, ei sulanut, hääti vaan pois ja lupasi lyödä, jollei lähde. Liena ei lähtenyt, eihän hän voinut lähteä, hän rukoili hartaammin kuin jos olisi henkensä edestä rukoillut. Äkkiä tunsu hän sormiaan työnnettävän jollakin kovalla, silloin ne lamaantuivat ja hän retkahti alas ja jäi pitkäksi aikaa voihkimaan liejuiselle maalle. Kun hän vihdoinkin siitä heräsi, käsitti hän, että nyt on kaikki lopussa ja hätä edessä.

Jospa se kaikki saisi jäädä hänen omaksi salaisuudekseen, niin voisihan sen kantaa, voisipa ehkä iloitakin, mutta sen saa aikoinaan maailma tietää, ja mihin hän, kurja, silloin joutuu! Ei ole ketään, jolle voisi uskoutua ja jolta voisi etsiä turvaa ja neuvoa. Armo on sairaana eikä se sitä ikinä uskoisi kummipojastaan, häntä, tyttöä syyttäisi kaikesta ja ajaisi maantielle. Ja jos hänen sanojaan uskoisikin, niin ei hän niitä ikinä saisi omalla äänellään lausutuiksi. Ne tarttuisivat kurkkuun ja tukahuttaisivat, mutta maalle eivät tulisi...

Niitä kauheita öitä ja päiviä! Ei saanut itkeä ihmisten nähden, ei valittaa eikä vaikeroida. Piti teeskennellä, valehdella, laskea ja punnita. Satasen tuntia mietittyään hänen laskunsa olivatkin valmiit. Minkä piti tapahtua, sen piti pian tapahtua!

Sateisena sunnuntai-iltapäivänä kahli hän liejuista maantietä myöten pienelle punaiselle mökille hautausmaan takana. Siellä tapasi hän puoli juopuneen miehen, sairaan lapsen ja hiljaisen vaimon, jonka hän paikalla tunsu kosijansa Kalle Aukustinpojan sisareksi. Hänelle hänen piti saada sanotuksi, että Kallelle lähetettäisiin tieto, että... Kuinka hän lienee saanut asiansa puhutuksi, sitä ei hän itsekään käsittänyt, mutta vaimo tuli niin iloiseksi, että oli kaulaan kapsahtamaisillaan ja keitti kahvia, ja sitä Lenin täytyi juoda. Mutta kun hän vihdoinkin pääsi näkemästä noita kasvoja, joissa oli samat rehelliset, siniset silmät kuin Kallen kasvoissa ja sama

valkoinen tukka, niin hävetti ja inhotti siihen määrään, että olisi tehnyt mieli heittäytyä ojaan, joka oli puolillaan rapakkoa. Siinä hänen oikea paikkansa olisi ollut!

Kalle, uskollinen kosija, saapui raha-ansioiltaan kuin linnun siivillä. Hän oli kuin soka onnestaan, häntä oli helppo pettää. Sisaren pientä epäilystä oli vaikeampi kumota, mutta Kalle välitti viis siitä mitä maailma ajatteli ja vei morsiamensa ehdoitta ja kysymyksittä pappilaan. Voi, Leni olisi suonut maan ratkeavan nielemään heitä molempia kitaansa.

Kevään tultua muuttivat he Pimeänpirtin korpeen. Patruuna olisi mielellään antanut torpanpaikan likempäänkin, mutta Liena tahtoi kauas. He saivat täydellisen verovapauden viideksi vuodeksi ja hyvät myötäjäiset. Vähitellen he kotiutuivat torppaansa ja maailma unohti heidät. Kunhan vain he itse olisivat voineet unohtaa! Tai lieneehän muilla ollutkin rauha, muilla, joilla oli hyvä omatunto, mutta ei perheen äidillä, Liena-raukalla.

Hauskalta näyttää pirtissä talvi-illoin, kun perhe on koolla ja valkea loimottaa liedessä. Isä veistelee. Perunapata ja liimapannu porottavat rinnan arinalla. Lastukasassa leikkivät lapset. Hanni on jo auttavinaan vanhempia, hän hoitelee liimapannua ja kiikuttaa kehtoa, mutta unohtuu hänkin kesken vakavinta puuhaansa leikkimään. Hän kietaisee lastukiehkurat rannerenkaiksi ja sormuksiksi, panee pään kallelleen ja ihailee siinä omia käsiään.

Isä veistää kaunistaa arkkua Isontalon rikkaalle isännälle, joka kuoli alkuvuodella, ja lapset temmeltävät arkun pohjalla.

— Älkää, älkää hyppikö, lapset, varoittaa isä, — ettekö tiedä, että tämä on ruumisarkku.

Mutta lapset eivät ole tottuneet isää tottelemaan ja jatkavat kisaansa, ikäänkuin eivät olisi kuulleetkaan.

— Mitenkä se kuollut pannaan? kysäisee joku kimalalla lapsenäänellään.

— Näin vaan makaamaan kuin sänkyyn.

— Oliko se isäntä näin iso mies?

— Mene pois, niin minä näytän.

— Ja sitten kansi päälle...

— Kyllä te vielä aikoinanne saatte sitäkin makuusi-

jaa koettaa, virkkaa vaari äreästi verkoltaan pöydän päästä ja luo leikkiviin kalsean katseen silmälasiansa päällitse. Lapset vaikenevat paikalla ja leikki lakkaa, sillä vaaria he pelkäävät, kun vaari tuollaisella äänellä sanoo. Vaarin tarkoitus on oikeastaan katsahtaa Hännin mutkiin. Mitäs peliä se oikeastaan niillä lastuilla pitää? Mistäs se on oppinut noita kiehkuroita tuolla tavalla kiertämään käsiensä ympäri?

Liena seuraa lapsia rukkinsa äärestä. Hänenkin tarkoituksensa on ollut lopettaa kolkko leikki ruumiskirstussa, mutta vaari on ennättänyt ennen häntä.

Niin, niin. Tuossa ne lapsikullat nyt pyörivät, iloinen on heidän mielensä ja omatunto puhdas, ei ole huolia, ei peloita pyörähdellä ruumiskirstussa. Mutta kuinka kauan sitä kestää? Koska aukenevat heidän silmänsä, koska näkevät he olevansa sydänmaassa, jonka takana on kirkonkylä ja kaupunki hyvän- ja pahantiedon puiheen? Jo he tuon tuostakin kyselevät kirkonkylää ja kartanoa ja koulua. Kuinka mielellään Liena soisi heidän pääsevän täältä sydänmaalta, synkkään täällä on ja ilotonta. Mutta maailma peloittaa häntä. Miten kävisi siellä hänen lastensa, miten hänen pikku Hanninsa?

Se on vaaleakutrinen, sinisilmäinen lapsi, kaunis kuin kuva, hento ja taipuvainen, herkkä heruttamaan sekä hymyä että kyyneliä. Se on viisas, juoksee äidin asioilla ja hoitelee Liisua, joka vielä kangertelee kehossa. Sitä se rakastaa, kantaa retuuttaa, tanssittelee ja laulattaa. Ei ole kenenkään tarvinnut opettaa Hannia lukemaan. Itsestään on oppinut ja lukea osaa mitä kirjaa hyvänsä. Kuinka se Hanni illalla maata pannessa osaa rukoilla! »Että hyvä Jumala suojelisi isää ja vaaria ja kaikkia sisikoja ja Misseä ja Pikkua ja kukkoa ja kanaa ja parantaisi Jussin sormen ja varjelisi pikku Hannia.» Ja kuinka se lapsi osaa laulaa! Helisemällä helisee sen ääni äidin äänen rinnalla, kun on luettu Jumalan sanaa ja sitten veisataan virsi. Tutummat virret se osaa ulkoa, veisaa kädet ristissä, poskilla puna ja suuret silmät tähdättyinä taivasta kohti.

Hannia katsellessa käy äidin mieli niin helläksi, että kyynelet nousevat silmiin. Hän ei itsekään tiedä, suruako tuntee vai iloako. Ehkäpä enemmän pelkoa. Val-

tavana nousee hänen mieleensä aavistus: sen lapsen ei käy hyvin! Jumala etsiskelee isäin pahat teot lasten päälle, Hanni saa ehkä kantaa rangaistukset äidin rikoksista. Hyvä Jumala, lähetä mitä muuta hyvänsä, kunhan ei sitä! Eihän toki viatonta rupea rankaisemaan, onhan Hanni juuri niitä puhtoisia, joille taivaan valtakunta kuuluu. Hän on oikeastaan liiankin hyvä tälle maailmalle, ehkä Jumala sen tähden tahtoisikin korjata hänet taivaaseensa... Paras se olisi, äiti tuntee sen sydämessään, jos Hanni kuolisi. Silloin olisi hän korjuussa eikä äitiä kalvaisi tämä kauhea pelko. Mutta tuskin on tunne päässyt äidin mielessä syntymään, kun jo koko hänen luontonsa nousee sitä vastaan: hän ei voi elää ilman Hannia! Älä ota, armollinen Jumala, rankaise jollakin toisella tavalla, ota jotakin muuta, vaikkapa joku noista toisista lapsista! ... Ajatus on hirveä ja synnillinen, anna, armias Jumala, se anteeksi, mutta jätä Hanni pimeään maailmaan, jätä hänet hymyllään lohduttamaan!

Äiti ei tahtoisikaan itselleenkaan myöntää, että Hanni on hänen sydäntään likempänä kuin muut lapset. Hän selittää sen sillä lailla, että Hanni on vanhin ja viisain, että hänestä jo on paljon apua kotiaskareissa, että hän niin hellästi osaa vaalia pieniä siskojaan...

Vaari käy lisäämässä saunan uunia ja kokoaa pirttiin tultuaan lapset ympärilleen, alkaakseen kertoa heille tapauksia Jumalan kansan historiasta. Hän kuvaa paratiisia, ensimmäistä ihmisparia ja käärmettä. Hän joutuu puhumaan maailman turhuudesta ja pahuudesta. Oi, jospa ihminen huomaisi, että jota loitompana hän osaa pysyä maailmasta, sitä paremmin säilyy hänen oman tuntonsa rauha. Oi, jospa ihminen ymmärtäisi karttaa kiellettyä hedelmää, ennenkuin hän huomaa olevansa alasti, ennenkuin on myöhäistä!

Hanni katsoo häneen suurin, sinisin silmin ja hypistelee lastukiehkuraa ranteensa ympärillä.

— Vaari, virkkaa hän totisena, — kuinka se käärme tuli?

— Se ei madellut, kuten meidän päivinämme, se tuli kahdella jalalla.

— Vaari, eikö se enää koskaan tule kahdella jalalla?

— Tulee, lapseni, kun se tulee ihmisen hahmossa, joka tahtoo vietellä meitä syntiin.

— Onko se koskaan tullut Hannin luo?

— On ehkä jo tullut, sillä käärme on sama kuin paha henki ja pahasta hengestä on jokainen paha ajatus, joka ihmisen sydämeen tulee.

— Ei Hanni vielä ole nähnyt käärmettä, joka olisi kävellyt kahdella jalalla.

— Hanni saa ehkä vielä nähdä, kun tulee suureksi.

— Mitä Hannin silloin pitää tehdä?

— Paeta, lapseni!

— Mutta jos ottaisi kepin ja löisi.

— Ei se auta, ei sitä käärmettä lyödä tavallisella kepillä, ihmisen täytyy vyöttää itsensä Jumalan sanan kaksiteräisellä miekalla, ottaa päällensä uskon kilpi ja kaikki taivaan sota-aseet, sillä ...

Mutta vaari ei ennätä lopettaa lausettaan, sillä Hanni purskahtaa itkuun ja pakenee äidin turviin.

— No lapseni, lapseni, lohduttaa Liena, — ei käärme pienten lasten luo tulekaan.

— Äiti, Hanni ei tahdokaan tulla suureksi, Hanni tahtoo aina olla lapsi.

Hanni itkee aivan nääntyäkseen, hän ei rauhoitu mistään pyynnöistä eikä vakuutuksista. Äiti pelästyy hänen sairastuneen, nostaa hänet käsivarsilleen ja kantaa sänkyyn. Yhä vielä Hanni itkee, tuntuu niin hyvältä, kun he kaikki ovat ympärillä häntä vaalimassa ja hoitamassa. Hän tuntee nyt aivan selvästi, että se suuri käärme, joka kävelee kahdella jalalla, on pistänyt häntä käsivarteen. Voi kuinka siihen koskee!

— Mikä tuli? kysyy äiti hätääntyneenä.

— Tuohon, mamma, käsivarteen se pisti!

— Mikä pisti, oma lapseni?

— Se suuri käärme!

— Eihän, eihän, lapseni!

Äiti lohduttelee, silittelee Hannin päätä ja kostuttaa ohimoja kylmällä vedellä.

— Mitä ne lasta pelästyttävät! rauhoittaa hän suudellen Hännin otsaa.

Mutta vuoteen jalkopohjissa seisoo vaari ankarana kuin se Jumalan enkeli, joka ajoi Aatamin ja Eevan pa-

ratiisin yrttitarhasta. Hän ei räpäytä silmiään, huulet ovat lujasti koossa ja katse tuijottaa ankarasti Hanniin. Hänellä ei ole ainaakaan lohdutuksen sanaa sairaalle lapselle.

— Tyttö-raukka, pääsee häneltä vihdoin kolkosti, hiljaa kuin unessa, — sinulla on perkele!

Hanni lakkaa paikalla itkemästä, kääntää pois kasvonsa ja pidättelee nyyhkytyksiään. Hän ei pitkiin aikoihin uskalla katsoa ylös, sillä hän kuvittelee vaarin yhä seisovan vuoteen ääressä. Vihdoin tirkistää hän salaa sormiensa lomitse, joita on pitänyt silmillään, ja kun huomaa äidin olevan yksin, kuiskaa:

— Mamma, se oli vaari, joka pisti!

— Eihän lapseni, hymyilee äiti, onnellisena siitä, että Hanni tointuu, — ei kukaan ole pistänyt mamman omaa Hannia. Mamma antaa Hannille sokeripalan. Hanni on nyt hiljaa siinä, kunnes mamma palaa.

Hänen pitää jättää Hanni, sillä lehmät ovat lypsettävät.

Liena on erehtynyt luullessaan, että hän yksin kärsii sieluntuskia Pimeänpirtin torpassa. Vaari on toinen, jonka mieestä rauha tuon tuostakin pakenee.

Hän on kulkenut saunaan ja istuu lavitsalla, pää käsien varassa.

— Jumala, Jumala, äänтелеe hän itsekseen, — kiivas Jumala, mistä hän on oppinut lastukiehkuroita sillä lailla kiertelemään ranteittensa ympäri? Mistä vikuroimaan päätä kallelle, mistä puhumaan silmillään, mistä itkemään kuin hullu? Jumala, Jumala, sisareni henki elää siinä lapsessa! Lapsi raukka, käärme on tuleva luoksesi moninaisissa muodoissa!

Saunassa on tikua, vaari huomaa, että täällä pyörtyy, jollei siirry raikkaaseen ilmaan. Hän lähtee siis, kulkien seinää myöten, asettuu kynnykselle, ottaa kouraansa lunta ja vie otsalleen. Tuulen kohina kuuluu ikäänkuin etäältä. Hiillos riutuu, lunta sataa suurina hiutaleina... Kirjava keto kesällä, ihmisikä kirjavampi!!

Hänkin oli nuori ja ajeli Alhon herran kanssa metsästysrekillä ja pidoissa. Iloinen oli herra, hurja hevonen, välkkyvät valjaat ja rohkea renki. Kun he riensivät

kylän halki ja ihmisten korviin sattui heidän kulkustensa kilinä, niin jo karkasi ovensuihin lapsia ja tyttöjä ikkunoihin, mutta joka tiellä sattui olemaan, sai korjautua syrjään minkä pääsi. Sillä herra saattoi olla sillä tuulella, että antoi mennä vaikka ihmisten päällitse, jolleivät hankeen osanneet.

— Ann' mennä, Akku, ann' mennä! huusi herra, kun ei itse halunnut olla ohjaksissa. — Saat hyvän ryydyn, jos tunnissa ollaan perillä.

Tunnissa oltiin ja ryyppy saatiin, mutta ori oli vaahdossa eikä moneen päivään kyennyt ajettavaksi...

Oli pakkanen ja tähdet tuikkivat. Oli jo kulunut tuntikausi siitä, kun oli käsketty valjastamaan hevosia, mutta yhä kuului hoilutus ja rähinä herrojen kamarista. Siellä laulettiin ja huudettiin ja lasit kilisivät. Akustia paleli. Hän painiskeli Kankaanpään kuskin kanssa lämpimäkseen. Toisia miehiä oli nukkunut rekiin. Vihdoin viimein ovet avautuivat ja Alhon hevosta huudettiin portaiden eteen. Herra sieltä tulla luhjusteli, piika talutti toiselta puolen, isäntä-patruuna toiselta. He tepastelivat lumessa, ikäänkuin olisivat opettaneet lasta kävelemään ja vihdoin retkauttivat »lapsen» Akustin rekeen. Se vain mörisi sieltä, kun peitettiin vällyihin, ja antoi rauhallisesti viedä kotiin asti.

Mutta kun se oli selvempänä, niin silloin ei ajettu-kaan kotiin vaan ajettiin kestikievariin. Ja siellä palveli yhteen aikaan Akustin nuori sisar, Milja.

Hiki nousee vanhan miehen otsalle, kun hän näitä muistelee. Vuodet eivät ole saaneet mitään haihtumaan hänen mielestään. Yhtä selvästi kuin kiukaan tuossa ja riutuvat hiilet ja lavitsan ja nokisen hangon, jota pitelee käsissään, muistaa hän keltaiseksi maalatun kestikievarirakennuksen, vinttikaivon maantien laidassa, peltitaulun, jossa oli hevosenkuva ja kestikievarin nimi sekä virstamäärät likikestikievarieihin... Lasikuistilta tultiin saliin, pöydällä ovensuussa oli päiväkirja ja mustepullo, ikkunoissa punaisesta paperista tehtyjä kukkasia... Milja tulee saliin punaposkisena, rinnat korkeina. Herra lähenee häntä, taputtaa poskea, tarttuu vyötäisiin. Akusti näkee kaikki ikkunasta. Hänen virensä alkaa kiehua, häntä pyörryttää...

Ei hän enää tiedä mitä tekee...

— Äh siinä, vieläkö naurat, vieläkö heiluttelet itseäsi herrojen edessä, vieläkö päästät kamariisi? Äh siinä, rukoiletkos, kadutkos ...?

Jo, jo lakkasi liikkumasta, jo lähti henki, silmät nurin ...

Jumalan kiitos, nyt se on pelastettu!

Vaari suistuu permannolle ja hänen ajatuksensa katkeavat ...

Tuulee, koivu kaivon luona huojuu ja humisee. Lumi menee valkeina kiehkuroida nurkkiin ja soliin. Tienpaikat tasaantuvat tasaantumistaan, pellonaidan syrjälle on jo syntynyt harja, jonka pää on kiertynyt koreaksi kaareksi kuin laine.

— Jokos sauna joutuu? kysyy Liena ovelta, mutta ei saa vastausta. Hän luulee, ettei vaari ole saunassa, ja on jo astumaisillaan hänen päälleen. Äkkiä hän huomaa vanhuksen permannolla ja alkaa liikutella häntä, mutta kun ei saa henkiin, karkaa voivotellen ja päivitellen talliin, jossa tietää Kallen olevan illastamassa hevosiä.

— Tule, hyvä ihminen, auttamaan, hän huutaa jo oven takana, — vaari on saanut häkää päähänsä.

Kallelta ei tule vastausta. Hän sekoittaa jauhoja ruuheen. Hangan haarat koluuttavat ruuhen pohjaa, varsi keikkuu Kallen pään päällä ja hänen kainalonsa alitse koettaa Pikku päästä nuolemaan jauhoja silpuksien päältä. Leikillä nipistelee se isäntänsä hihaa ja isäntä puhelee sille ystävällisesti kuin hyvälle toverille. Tallin seinät ovat homeenkarvaiset, lyhty seisoo nurin käännetyin saavin pohjalla ja talikynttilässä on pitkä karsi. Liena raottaa ovea ja uudistaa sanansa kiivaasti.

— No vielähän tästä nyt ehtii, selittää Kalle vain ja juottaa vielä hevosen, ennenkuin lähtee liikkeelle.

Lumihangessa saavat he vaarin tointumaan ja heidän käsivarsiensa varassa astelee hän tupaan.

Siellä ovat lapset jo asettuneet aterialle. He kuorivat perunoita kilpaa. Hannin edessä pöydän nurkalla on suuri, kellertävä kasa, hänen poskensa hehkuvat ja innoissaan, huomaamatta mitään ympärillään, vetelee hän kuorta yhä uusista perunoista.

— Minä voitin, minä voitin huutaa hän ennen kuin viimeinen peruna vielä on kuorittukaan.

— Niin, puolustautuu Jussi, vanhin pojista, nyrpeästi, kun minulta putosi puukko. Isä, kuulkaas, ottakaas minulta, minun perunani ovat suuremmat, tuo Hanni tekee aina petosta, se ottaa niin pieniä...

— Pikemminhän taas suuren kuorii kuin pienen, sanoo Hanni ja kastaa jo perunaa suolakalakuppiin. — Äiti ottaa Hannilta. Makeammat pienet ovat kuin suuret. Äiti ottaa nyt Hannilta.

— Entäs kuka antaa vaarille? kysyy isä vakavasti, — ettekös näe, että vaari on sairaana.

Hanni heitältää niskaansa.

— Hanni vain ei anna! huudahtaa hän säihkyvin silmin ja hänen kasvonsa käyvät veripunaisiksi.

— Aijai! Entä jos vaari kuolisi!

Silloin Hanni pyyhkäisee perunakasan pöydän kulmalta esiliinaansa, sitaisee suutaan hihaansa ja karkaa vuoteen ääreen, johon vaari on laitettu pitkäkseen.

— Ottakaa, vaari-kulta, ottakaa kaikki!

Vaari katsahtaa lapseen arasti, ikäänkuin olisi tehnyt sille väärin ja laskee kätensä pellavankarvaiselle päälle.

Sinä iltana ei Hannia millään tahdo saada panemaan levolle. Heti kylvystä ja illalliselta päästyä alkaa hän kiusata äitiä.

— Eikö äiti kertoisi sitä Hannin satua?

— Ei äiti ehdi. Nythän on yö ja kaikki panevat maata.

— Äiti, mamma! Hanni tahtois kuulla sen prinsessa Mirandan laulun.

— Ei nyt! Ei äiti nyt ehdi.

Mutta Hanni on saanut päähänsä, että hänen juuri tänä iltana pitää saada kuulla sekä satu että laulu, vieläpä nähdä tanssikin, jota äiti osaa tanssia. Hän seuraa äitiä kaikkialle: hän kantaa pois ruokia hänen kanssaan, valmistaa vuoteita hänen avukseen, riisuu pikku siskoja sänkyyn. Vihdoin, kun hän ei enää ymmärrä, miten voisi auttaa, istuutuu hän penkille ja seuraa siitä nyrpeänä äitiä, joka yhä pesee patoja ja kulkee aitoissa. Isä jo panee levolle ja vaari on saatettu saunaan. Hanni

yhä kiikkuu penkillä. Vihdoin ottaa äiti vielä luudan ja lakaisee lattian. Hannin on kovin uni, mutta hän ei tahdo nukkua. Hän kimmahuttaa ylös nurkastaan, käy äidin helmoihin ja alkaa taaskin pyytää. Sillä tytöllä niitä on sanoja! Se se osaa houkutella. Hän selittää, että vain tahtois nähdä unta Mirandasta, ja eihän hän sitä voi, jollei mamma kerro, mamma-kulta!

— Hannilla ei ensinkään ole sydäntä, selittää äiti, — kun ei jätä mammaa rauhaan. Mamma on väsyksissä.

Silloin Hanni laskee pienet kädet silmilleen, huokaa ja vaikenee. Sen lapsen huokausta on mahdoton vastustaa.

— No, tule nyt sitten! sanoo äiti ja vetää hänet pimeän porstuan läpi vieraskamariin.

Ensin siellä on ihan pimeä, mutta äidin taskussa on aina tulitikkuja ja hän sytyttää lampun, joka seisoo pöydällä sohvan edessä. Hän istuutuu nojatuoliin, hengittää syvään ja Hanni kapuaa hänen syliinsä, hiljaa, ylen onnellisena, sydän täynnä lämpöä ja hyväilemisen halua.

Huoneessa on vähän viileä, sillä eihän sitä lämmitetä kuin sen verran, etteivät kukkaset kuole, mutta kaikki on järjestyksessä, hienona ja juhlallisena. Mattojen punaiset raidat helkkyvät maalaamattomalta permannolta, uutimet ovat puhtaat ja läpikuultavat, sänky kohollaan valkeita, pitsitettyjä tyynynpäällyksiä. Seinäpaperit ovat haaltuneet niinkuin kuvatkin, jotka riippuvat seinillä, mutta Hannin mielestä on kaikki täällä niin äärettömän kaunista. Hän on täällä niin ylen onnellinen. Mammakin on niin kokonaan hänen omansa. Hän saa silittää poskia ja tukkaa ja suudella silmiä ja suuta ja otsaa. Miksi mamman silmissä on kyyneleitä? Onhan Hanni mamman luona! Hanni rakastaa mammaa!

— No, mamma, kerro nyt! ... Saahan Hanni sanoa mammalle »sinä». Se on niin hauskaa!

Liena katselee häntä kyyneltensä läpi ja pusertaa häntä rintaansa vastaan. Hanni on sittenkin hänen ainoansa, hänen lohdutuksensa, hänen elämänsä aurinko. Kun saisi hänelle puhua kaikki, uskoutua hänelle kokonaan. Hän, äiti, on avuttomampi kuin lapsi hänen polvellaan, hän tarvitsisi turvaa ja neuvonantajaa.

— Noo, mamma! kuiskaa Hanni ihan äidin korvan juuressa, salaperäinen odotus silmissä.

Äiti silittää hänen hiuksiaan ja alkaa kertoa. Hän on nuoruudessaan lukenut satunsa ja itse sepittänyt lisää. Hän kuvaa linnaa, jonne johtaa pihlajakuja ja jonka päässä, portilla, kasvaa kaksi korkeaa kuusta. Pihamaalla on punaisia, keltaisia ja valkeita ruusuja ja ruusujen keskellä käyskelee prinsessa Miranda, hoitelee niitä, katkoo kuivia oksia, sitoo ja suojaa tuoreita. Hän on kaunis kuin päivä, hänellä on siniset silmät ja kullankarvainen tukka. Tahtomattaan, ehkäpä tietämättäänkin antaa äiti hänelle omat piirteensä. Hän kuvaa hänet sellaiseksi jollaisena itse nuorena oli, pukee hänet omiin vaatteisiinsakin, vaikka luoden villasta silkkiä.

Kauas kuuluu maine Mirandan kauneudesta ja kosojoita tulee hänelle kaikista maista. Tulee Itämaiden kuuluisa kuningas mustine orjineen ja tuo kultia ja hopeita. Tulee Ahti, meren kuningas, ja tarjoaa kaiken kunniansa. Tulee vihdoinkin ylpeä Vuorenpeikko, tarjoten rikkautensa. Mutta kaikki hylkää Miranda.

Eräänä iltana on hänen isänsä linnassa kutsut ja paljon kansaa koolla. Puettuna kultaan ja silkkiin loistaa Miranda itse tähtenä muitten keskellä. Äkkiä tulee kansanjoukosta nuorukainen. Hänen päässään ei ole kruunua eikä sormissa sormuksia, ei kukaan edes tiedä, kuka hän on ja miten hän on linnaan päässyt. Hän astuu Mirandan luo, pää pystyssä, keltainen tukka liehuen hartioilla, ja pyytää häntä tanssiin. Ensin Miranda hämmästyttää ja närkästyttää, mutta pojan katse on niin kirkas, ettei hän voi sitä vastustaa. He alkavat tanssia...

— Mamma! keskeyttää Hanni loistavin silmin ja sävähtää maahan, — näytä, tanssi!

— Ei, ei! kuiskaa äiti pelästyneenä. — Ei nyt, johan nyt on yö!

— Mamma, hyvä, kaunis mamma, näytä, tanssi! Hanni on prinsessa, ole sinä nuorukainen ...

Kun ei äiti liiku, niin tanssii Hanni yksin, kädet vyötäisillä, hiukset liehahdellen, pää kallellaan, suu hymyssä ...

— Näinkö, mamma? Onko tämä oikein?

Äiti tuntee, että tämä on mielettömyyttä, että tässä pitäisi torua, kiireesti nousta ja palata todellisuuteen. Mutta ennenkuin hän ehtii tehdä päätöstä, kapsahtaa Hanni hiestyneenä, joka jäsen sävähdellen, takaisin hänen polvelleen, kietoo käsivarret kaulaan, avaa suunsa ja peittää sillä koko äidin suun.

— Kuinka sitten, mamma?

— Nyt nukkumaan, heti paikalla!

— Entä loppu, mamma?

— No, siitä tuli häät, jotka kestivät kahdeksan päivää ...

Hän irroittaa Hannin kädet kaulastaan, sammuttaa lampun ja vie Hannin tupaan.

— Katso, kuinka kaikki nukkuvat, kuiskaa hän nuhdellen. — Hanni joutuu nyt kanssa. Hanni on niin iso tyttö, että pitää osata itse riisuutua!

Hetkisen vaikenee Hanni ikäänkuin mietteisiin vaipuneena.

— Luuleeko mamma, että Hanni tuntisi Mirandan linnan, jos joskus näkisi? kysäisee hän äkkiä.

Liena säpsähtää. Sitä mahdollisuutta ei hän ikinä ole tullut ajatelleeksi.

— Ei Hanni sitä voi nähdä, selittää hän, — eihän Mirandan linnaa ole missään. Tämä on vain satua kaikki tyynni. Hanni panee nyt kädet ristiin ja siunaa itsensä.

Hanni tottelee. Mutta päästyään Herran siunaukseen hän keskeyttää äkkiä rukouksensa ja kysyy:

— Pitääkö rukoilla ainoastaan ihmisten edestä? Eikö eläintenkin edestä?

— Kyllä. Kaikkien luotujen edestä. Ensin ihmisten, sitten eläinten.

— Miksi ensin ihmisten?

— Koska ihmisillä on sielu ...

— Mutta miksei eläimillä ole sielua?

— Nuku nyt, lapseni, äläkä enää kysele. Kun sinä tulet suureksi, niin sinä ymmärrät kaikki nämä asiat.

— Äiti, eikö tosiaankaan eläimillä ole sielua?

— Ei, lapseni.

Äiti korjaa ryijyä Hannin ympärille ja lähtee sulkemaan ovia. Hetkiseksi pysähtyy hän portaille ja vetää

henkeään. Ei mistään kuulu elävän ääntä, hiljaa kuin hieno hiekka sihahtaa lumiryöppy ajaessaan ohi, ja korvesta kuuluu kumea kohina, metsän surullinen tuutilaulu nukkuvalle sydänmaalle.

Ei ole Hanni luotu tätä korpea varten. Haudassa hän on täällä. Saleissa hän olisi omansa, silkkiin puettuna, hymyssä ja tanssissa... Kuitenkin: varjele armollinen Jumala sinne joutumasta!

Liena kaapii luodantyvellä lumen porstuan oven välistä ja vetää sen kiinni. Pistää sitten tuvan oven moppiin. Eihän sitä täällä tarvitsisi, sillä ei täällä varkaita liiku... Tuvan pöydällä palaa kitupiikki, ulottaen kuvan pienestä liekistään kattoon asti. Ikkunain alla seisoo Kallen tekeillä oleva työ, ruumisarkku. Pesässä hehkuu hiillos, pankolla torkkuu kissa mustan paidan viressä. Leveässä sängyssä makaa Kalle ja pienempiä sänkyjä on pitkin peräseinää. Liena kulkee toiselta toiselle peittelemässä lapsia.

Noo! Hanni vain ei vielä nuku, lepää silmät selällään ja tuijottaa kattoon.

— Mamma, kuiskaa hän, — Hanni luulee sittenkin, että eläimillä on sielu. Hanni on katsellut Pikun silmiä ja huomannut, että Pikulla on sielu. Kuinka Pikku muuten osaisi nimelleen hirnua? Ja kun Missekkin osaa erottaa Jussin Hannista. Mamma, eikö se ole sielua?

— Kyllähän Hannilla riittää kysymyksiä, sanoo äiti oikein ankarasti, — mutta nyt pitää nukkua.

— Mamma, oliko prinsessa Miranda ...

— Ei, tämä ei kelpaa ...

Hanni vilkaisee äitiin ja huomaa, että äiti tarkoittaa totta. Silloin hän asettuu huppuun ryijyn sisään ja kääntyy seinään päin.

II

Alhon ja Kankaanpään kartanot olivat parin virstan matkan päässä toisistaan, saman järven rannalla. Alhon omistivat von Holtenit, Kankaanpään Liijefeitit. Molemmat suvut, alkuaan kotoisin Ruotsista, olivat jo vuosisadan hallinneet ja vallinneet kartano jaan, joihin kuu-

lui suurin osa pitäjää. Väli perheiden kesken oli vuoroin huonompi, vuoroin parempi. Aina niiden välillä vallitsi pieni kilpailu. Molempien sukujen rouvia oli ammoisista ajoista kutsuttu »armoksi.» Alholaiset veivät voiton kankaanpääläisistä pitojen komeudessa ja ylellisyydessä. Kankaanpääläiset elivät yksinkertaisemmin ja aluskunta piti heitä hyvinä haltijoina. Alholaisia pelättiin ja pidettiin kovina haltijoina.

Tapahtui sitten, että Alhon patruuna kerran, palalessaan yölliseltä retkeltään, tavattiin kuolleena reestään. Murhamiehestä ei näkynyt merkkiä, ehkä taivas itse oli määrännyt iskun varoitukseksi ja hyvitykseksi patruunan ystäville ja koko pitäjälle. Kolkko kuolemantapaus lopetti yhdellä lyönnillä iloisen elämän Alhosta. Armo kääntyi sairaaksi eikä enää vastaanottanut vieraita. Patruuna-vainajan kerrottiin kummittelevan suurissa suojissa sydänyöllä. Hän nähtävästi haki armoaan, koska lakkasi käymästä, kun armo vuoden perästä kuoli.

Nyt joutuivat Alhon alaikäiset lapset, Kustaa ja Otto, Kankaanpään patruunan holhoukseen. Kustaa oli monta vuotta vanhempi Ottoa ja sai pian haltuunsa perintötilansa. Otto pysyi vielä lastenkirjoissa. Kustaa meni naimisiin ja joutui perheelliseksi mieheksi. Ottoa pitivät Kankaanpään vanhat herrasväet miltei omana poikanaan. Eihän heiliä ollut perillistä, se oli aina ollut heidän suuri surunsa. Otto sitä jossakin määrin lievensi, hänen hyväkseen he nyt työtä tekivät, häneen kiinnittivät toiveensa.

Otto kävi koulua Helsingissä ja kun hän tuli lomalle kotiin, asui hän tosin Alhossa, mutta häntä odotettiin jo heti seuraavana päivänä Kankaanpäähän käymään ja hän viipyi usein pitempiäkin aikoja. Hän saapui uusissa vaatteissaan, jotka oli saanut koulun päättäjäisiin, ja joka kerta ihmeteltiin hänen kasvamistaan. Hyvän aika, johan hän oli Minette-tädin pituinen! Kävi sedän korkuiseksi, kasvoi ylitsekin!

— Mihinkä sinä, poika, oikein aiotkaan? huudahti patruuna, taputtaen häntä olkapäälle. Sitten asetti hän päähänsä silmälasit ja avasi kahisevan paperin, jonka lyseolainen oli antanut hänen käteensä. Hänen sitä tutkiessaan vallitsi huoneessa hiljaisuus, vain ruokasalista

kuului kahvikuppien kalina. Patruuna ojensi Oton todistuksen vaimolleen. Minette-rouvan silmät olivat heikot. Hän ei saanut selvää mistään, mutta hän katseli kuitenkin tarkkaavaisesti paperia. Sitten antoi hän sen takaisin Otolle, tarttui hänen käsiinsä, veti hänet luokseen, syleili häntä lämpimästi ja suuteli otsalle. Oton kasvot olivat tämän kestäessä tulipunaiset. Hän pelkäsi, hän oli varma siitä, että se tyttö, se Leni, on jossakin ovenraossa tirkistelemässä ja virnistelemässä.

Setä oli kadonnut työhuoneeseensa ja kun hän sieltä palasi, oli hänen kädessään kultaraha. Sen sai Otto. Sitteen tuli jo vapaampi ja parempi olla. Ohjelman virallinen puoli oli ikäänkuin suoritettu ja alettiin seurustella.

— No, Leni, tuotko meille jo enemmän kahvia? huusi täti. Ihan tahallaan oli hän tänään määrännyt, että Leni tarjoaisi kahvia, jotta nuorten suhde kävisi selväksi, että he käsittäisivät, että toinen on palvelustyttö, toinen herra.

He olivat nimittäin aina näihin asti seurustelleet tovereina, koska sattuiivat olemaan yhdenikäiset. Nyt olivat he käyneet liian suuriksi toisilleen.

Leni oli köyhien lapsi, nälkävuosina olivat Kankaanpään herrasväet armahtaneet häntä ja ottaneet hänet taloonsa. Kuka hyvänsä olisi kadehtinut hänen asemaansa, hän oli kerrassaan hyvillä päivillä. Eihän hänellä ollut muuta tekemistä kuin järjestellä herrasväen hienoissa huoneissa, kutoa kankaita, leipoa ja silloin tällöin lukea ääneen armolle. Mutta se kiittämätön letukka ei ensinkään ollut tyytyväinen kohtaloonsa. Se oli iloinen, kaunis tyttö, mutta se ei saanut näyttää kauneuttaan salissa enempää kuin väentuvassakaan. Herrasväen kanssa seurustelemaan oli hän liian huono ja renkien ja piikojen joukossa nauramasta oli armo ankarasti kieltänyt, sillä siihen oli hän liian hyvä. Hän oli siltä väliltä, ja se oli hirveän ikävää ja yksitoikkoista.

Otto von Holtenin joulujoulu- ja kesälomia oppi hän pitämään rajapyykkeinä elämänsä tasaisella taipaleella. Otto-herraa odottaessa kävivät työt talossa kuin tanssien. Puiston piti olla ihan järjestyksessä, nurmikat laakaistuina, lavat kylvökunnossa, hedelmäpuut ja pensaat mullitettuina, käytävät hiekoitettuina. Tai piti jou-

lusiivousten olla ohi, oluen pantuna ja leivosten leivotuina.

Helposti saatiin Alhosta tietää, koska hevonen oli lähetetty vastaan asemalle, ja tulon jälkeisenä aamuna alettiin Ottoa hyvissä ajoin odottaa Kankaanpäähän. Leni, jonka kangaspuut olivat ikkunan ääressä, joten hän saattoi nähdä tielle, sai toimekseen valvoa, koska tutut ajopelit ilmestyisivät tienkäänteeseen. Samassa hetkessä pantiin kahvipannu tulelle ja leipäkori täytettiin kaikenlaisilla herkuilla.

Sykkivin sydämin ja salaa katseli Leni uudinten takaa entistä leikkitoiveriaan, jonka kanssa ei enää sopinut leikkiä. Kuinka hän oli miehistynyt ja käynyt kauniiksi!

Oli kuin suuri, lämmin laine olisi alkanut nousta tytön sisässä ja posket täyttyivät kuumalla verellä. Hetkisen aikaa hän painoi käsiä rinnalleen, ikäänkuin tyynnyttääkseen aaltoa, mutta astui sitten eteiseen, Ottoherraa vastaan... Täti ja setä siellä jo ihmettelivät kummipoikansa kasvamista, piika auttoi yltä palttoon, armo kävi kiinni käteen, patruuna hartioihin ja niin viettiin nuorukainen saliin. Leniä ei kukaan ollut huomaa-vinaan.

Hänen lämmin suloinen tunteensa kävi äkkiä katkeraksi, kädet pusertuivat nyrkeiksi ja kyyneleet kohosivat silmiin. Kuinka hän tunsu vihaavansa sekä Ottoa että armoa ja kaikkia. Hänpä ei menekään tarjoamaan kahvia, kun käsketään, hän ei ensinkään näyttäydä.

Mutta hetkisen oltuaan ruokasalissa ja oven takaa kuunneltuaan heidän ääniänsä valtasi hänet niin suuri uteliaisuus, että hän sittenkin päätti tarjota kahvit ja hillot ja omenat — talviomenat Kankaanpään omasta puutarhasta.

Kaiken aamua oli hän pukeutunut, mutta yhä vielä teki hänen mielensä peilin edessä tarkastaa, olivatko hiukset hyvin. Hän valeli kasvojaan vedellä, mutta yhä ne vaan hehkuivat ja hän astui saliin niin hämillään, että tuskin uskalsi silmiään nostaa...

Otto-herran todistus ei ollut oikein hyvä ja hän selitti voimiensa takaa, että heidän koulussaan ollaan ankarampia kuin missään muissa kouluissa. Mitäpä nuo

vanhat ihmiset sitten olisivat ruvenneet poika-raukkaa nuhtelemaan! He uskoivat niin mielellään hänen sanoihinsa. Täti suuteli häntä otsalle ja setä taputti olkapäälle ja veti esiin kultarahansa.

Otto oli aina harmitellut noita tapauksia ja suudelmia. Ihan varmaan se tyttö, se Leni oli jossakin katselemassa! Hän ei voinut kärsiä sitä tyttöä, häntä hävetti muistellakin, että he joskus olivat leikkineet yhdessä. Hän päätti nolata hänet perinpohjin, päätti olla aivan tuntematta häntä. Mutta kun Leni tuli saliin ja seisahtui tädin eteen, niin vilkaisi Otto häneen syrjästä ja hämmästyi, sillä tyttö oli aivan muuttunut: hänen hameensa helmat ulottuivat lattiaan asti, vartalo oli kuin täysikasvaneilla ja päälaelle oli koottu pehmeä, kiiltävä hiusmätäs. Hänen silmänsä olivat hyvin kauniisti maahan luodut. Oton teki äkkiä mieli mennä häntä tervehtimään, oikein kädestä, mutta samassa muisti hän päätöksensä, muisti myöskin, ettei se sedän ja tädin talossa olisi sopinut, ja punastui omia ajatuksiaan. Hän odotti jäävänsä kahdenkesken Lenin kanssa, sillä hän tunsu, että hänen välttämättömästi täytyy saada sanoa hänelle jokin sana. Siihen ei kuitenkaan ilmaantunut tilaisuutta. Rekeen noustessaan vilkaisi hän ikkunoihin ja erotti silloin selvästi uudinharjojen takaa tytön kukoistavat kasvot. Mutta ne hävisivät samassa.

Ensimmäisenä joulupäivänä tuli Otto Kankaanpäähän enemmän saadakseen nähdä Leniä kuin tervehtiäkseen vanhuksia.

Setä nukkui päivällisuntaan ja täti, kissa sylissä, uinui ruokasalin suuressa nojatuolissa. Hän ilostui suuresti, kun Otto tuli, ja rupesi paikalla purkamaan hänelle huoliaan. Hänen oli kesken joulupäivää pitänyt torua Leniä.

— Jaa, minä en tiedä, mitä minun pitää siitä työstä ajatella! huokasi hän. — Omana lapsenamme olemme häntä pitäneet, kaikki olemme koettaneet hänelle antaa. Näillä omilla käsilläni olen opettanut häntä ompelemaan ja kirjoittamaan ja tänään, ihan yhtäkkiä hän purskahtaa itkuun ja sanoo, että lähtee pois meiltä.

— Onko se mahdollista! sopersi Otto, peläten että hänen sydämensä tykytys kuuluisi.

— Hän syyttää minua siitä, ettei saa olla nuori eikä huvitella. Olenko minä koskaan kieltänyt häntä huvittelemasta, kun se tapahtuu sopivaisuuden rajain sisäpuolella, mutta ymmärtäähän jokainen, ettei se sellainen, mitä hän nyt tahtoo, käy päinsä. Hän tahtoisi huomisiin tanssiaisiin, oletko mokomaa kuullut...! Hän aivan unohtaa kuka hän on: kerjäläisvaimon lapsi!

Otto hämmästyí. Vai heidän, herrasväen tanssiaisiin! Niin, olisi se tuntunut aika kummalliselta, jos hän olisi ilmestynyt sinne muitten vieraitten joukkoon ... Olisi kohan hän saanut tanssia?

— Kukaan ei voine syyttää minua ylpeydestä, jatkoi vanha rouva kiihkeästi. — Minä kohtelen renkiä ja piikkaa kuin vertaistani, jos he ymmärtävät antaa minulle minun arvoni. Mutta liian tutunomaisiksi eivät he saa ruveta. Sitä minä en kärsi.

— Tietysti, sopersi Otto. Hänen ajatuksensa kierteli pitkän aikaa, etsien sanoja, joilla taitaisi rauhoittaa loukkaantunutta armoa.

— Missä ... missä se Leni nyt on? kysyi hän vihdoin niin väliinpitämättömänä kuin suinkin.

Rouva Liljefelt lähetti palvelijan noutamaan mamsselia. Mutta mamsseli ei tullut.

— Näetkö sitä sisua, Otto, näetkö!

Otto kävi ensin hyvin neuvottomaksi, mutta hetkisen perästä pääsi hän sanojen päähän kiinni ja sai aikaan enemmän kuin ikinä itsekään olisi voinut toivoa.

Leni istui huoneessaan nyrpeänä, itkettynein kasvoin, ankarasti miettien, mihin nyt suuntaisi kulkunsa, sillä hän ei rupea olemaan täällä, hän kuolee täällä ikävään, hän menehtyy ja tukahtuu... Ah, kuinka hän vihaa armoa ja ...

Samassa kuului koputus oveen ja kynnykselle astui Otto herra. Leni tunsí hänet paikalla, vaikkei huoneessa ollut muuta valoa kuin se, minkä pilvien peittämä kuu loi, ja sävähti kiireesti seisomaan, silitellen hiuksiaan.

— Hyvää iltaa, alkoi Otto hämillään. — Minä... minä ... mitä kuuluu?

— Ei mitään, vastasi Leni kuivasti ja jäi paikoilleen.

Ottokaan ei tullut lähemmäksi. Heidän välillään olivat valkealla vaatteella peitetyt kangaspuut, niiden ohi nä-

kyi Lenin voimakas vartalo ikkunaa vastaan. Otto näki. miten hänen rintansa kohoili.

— Armo ... täti pyytää tulemaan luokseen, jatkoi Otto epävarmasti.

Ei vastausta.

— Täti odottaa.

Leniltä pääsi pieni nauru, katkera ja kiukkuinen.

— Jos mentäisiin ...

— Eikö hän sitten vielä ole tarpeekseen torunut! puhkesi Leni puhumaan. — Minä en tule, en tahdo häntä nähdä.

Otto likeni pari askelta.

— Tietääkös Leni, mitä hän juuri ehdotti? Että me tanssittaisiin.

— Tanssittaisiin! Kuka ja kuka?

— Minä ja Leni. Ruokasalissa.

— Minä! huudahti Leni, — minäkö ja ... ja ... Otto-herra?

— Niin, niin, täti istuu jo soittokoneen ääressä.

Otto tarttui hänen käteensä. Kuinka se oli kuuma!

Ensin hän vastusti, ikäänkuin olisi tahtonut olla päätokselleen uskollinen, mutta sitten koko hänen katke-ruutensa laukesi, hänen nyrpeytensä haihtui kuin pyyhkäisemällä ja kun he tulivat valaistuun ruokasaliin, olivat hänen kasvonsa säteilevässä hymyssä. Nojatuolissa nukkui nyt vain vanha kissa, sillä armo istui todella salissa soittokoneen ääressä.

— No, Leni, huusi hän ystävällisellä äänellä ruokasaliin, — herra von Holten on luvannut tanssia sinun kanssasi. Nostakaa nyt pöytä syrjään, niin voitte tanssia.

Sitten alkoi hän kosketella soittokoneen vanhoja, heikkoja kieliä vanhoilla, kankeilla sormillaan ja pääsi vihdoinkin kiinni ainoan vanhan valssinsa päähän. Mutta Lenin mielestä oli tämä soitto ihanaa, hänen sydämensä sykki kuuluvasti eikä hän uskaltanut nostaa silmiään. Otto-herra tarttui pöydän toiseen päähän, Leni toiseen, ja yhdessä käden käänteessä siirsivät he koko kapineen nurkkaan.

— Kunhan minä nyt osaisin! kuiskasi Leni Oton kiertäessä käsivarttaan hänen ympärilleen.

Se oli kaunis tyttö, jota Otto piteli käsissään. Hän hurmaantui, kun sitä katseli.

Silmä oli maahan luotu, sen kansi oli kalpea ja lahea kuin lumivuokon lehti ja siitä valui sinertäviä, hienoja suonia, jotka päättyivät silmän ripseihin. Mutta poskea vastaan näyttivät ripset pitkiltä, mustilta... Kuinka hänen hiuksensa lemusivat lehahtaessaan tanssitoverin kasvoja vastaan! Kuinka hänen ruumiinsa oli pehmeä ja lämmin, kuinka se värähteli!

— Sehän menee mainiosti! vastasi Otto vihdoin hänen viime sanoihinsa. — Kuka onkaan ollut opettajana?

— Minä itse vain. Olen katsellut, kuinka herrasväet tanssivat... Voi kuinka tämä on lystiä! Ettekö jaksaisi viedä vielä kovemmin... noin, noin! Kuinka te saitte tätinne suostumaan?

— Selitin hänelle, että... olette nuori.

— Kuinka te olette hyvä, Otto-herra...! Jos te käsitteisitte, miten ikävää se on, kuin ei kuulu herrasväkeen eikä talonpoikiin, kun ei saa jutella neitien kanssa eikä piikojen kanssa...

— Kyllä minä ymmärrän.

Kun he tanssivat nojatuolin ohi, sattui Lenin esiliina sitaisemaan nukkuvan kissan korvaa. Se loukkaantui siitä, korva ei nää oiennut, vaan jäi loppuun ja vihdoin kissa nousi, oikaisi selkäänsä ja hyppäsi maahan, suuttuneena koko tästä uudenaikaisesta komennosta. Se vain huvitti tanssivia. Lenin mieleen muistui ohimennen, kuinka hirveästi hän kerran oli suuttunut Otolle, kun Otto oli sitonut kiven saman kissan kaulaan ja kiusannut sitä rannassa. Mutta siitä oli monta vuotta ja häntä kummastutti, että hän oli saattanut Otolle suuttua. Nyt ei hän varmaankaan olisi voinut suuttua mistään! Otto-herra olisi hänelle saanut tehdä mitä hyvänsä!

— Aijai, jatkoi hän hetken perästä, — kuinka minun tekisi mieli niihin huomisiin tanssiaisiin! Armo sanoo, ettei kukaan viitsisi tanssia kanssani, mutta tanssittehan tekin, Otto-herra, ettekö?

Siihen kysymykseen ei Otto todellakaan olisi voinut vastata, mutta hän keksi äkkiä keinon ja virkkoi:

— Minäpä tiedän jotakin vielä haus Kempaa. Jäädään tänne Kankaanpäähän ja tanssitaan täällä!

Leni ilostui niin, ettei hän keksinyt mitään sanomista. Laine hänen sisässään oli pulpahtamaisillaan yli laitainsa, kyönelet tuntuivat jo silmissä.

— Niin me tehdään, jatkoi Otto varmemmin. — Mahavatkohan täti ja setä lähteä?

— Kyllä he ainakin aikovat. Mutta kuka meille soittaa?

— Emme tarvitse soittoa!

Heidän äänensä olivat alenemistaan alenneet, lopulta he puhuivat kuiskaten ja vihdoin kokonaan vaikenivat, onnellisina päätöksestään.

Äkkiä lakkasi soitto ja Otto tunsu, että hänen täytyy päästää Leni käsistään. Leni vei käden otsalleen, ikäänkuin häntä olisi pyörryttänyt, hän ei taaskaan uskaltautunut katsoa ylös ja unohti kokonaan kiittää tanssitoveriaan. Kun hän sen huomasi, oli jo myöhäistä ja hän riensi vain juoksu jalan saliin kiittämään armoa. Hänen olisi tehnyt mieli karata vanhan rouvan kaulaan, hänen siinä istuessaan soittokoneen ääressä kuin unelmiin vaipuneena. Koko maailma tuntui niin ihanalta, niin kaunis oli salikin. Sitä valaisi ainoa kynttilä, paksussa hopeaj alassa soittokoneen kannella, kasvit loivat suuria varjoja valkeille seinille, joilla riippui perhekuvia, maa-laamattomalla permannolla juoksi valkoisia, siniraitaisia mattoja, kattokruunun hiotut lasit välkkyivät taivaankaaren kaikissa väreissä.

— Kiitoksia, armo! kuiskasi Leni, ylen onnellisena, valmiina mihin tahansa.

— Pidä hyvänäsi, lapsi, vastasi armo kummissaan ja hiukan hämillään jalomielisen suostumuksensa odottamattoman suuresta vaikutuksesta. — Toivottavasti sinä nyt käsität, että minä aina olen ajatellut parastasi... No niin, no niin... Kiitä nyt vain herra von Holtenia, sillä hänhän tämän oikeastaan pani alkuun.

Otto oli ruokasalin kynnyksellä ja Leni likeni häntä hiukan keikaillen, mutta hyvin hämillään, sillä hän ei oikein tietänyt, pitikö Otto-herralle nyt niitata vaiko vain kumartaa. Lopuksi hän sitten teki ujon liikkeen, joka oli puoleksi niaaus, puoleksi kumarrus. Laine hänen rinnassaan nousi suurena, lämpimänä, taivaan karvaisena.

Hän vaikutti Ottoonkin ikäänkuin hän olisi näkynyt sinertävän laineen läpi. Hänessä oli jotakin niin utuista, kiehtovaa ja houkuttelevaa . . .

— Nostakaa nyt ruokasalin pöytä paikoilleen, kehoitti täti.

Pöytää nostaessa loivat he toisiinsa vielä katseen ja se katse puhui paremmin kuin kaikki sanat. Sitten piti Lenin mennä toimittamaan sisään teetä, patruuna tuli ruokasaliin ja ilta kului niin hauskasti, ettei sellaista iltaa ollut koskaan ollut.

Otto jäi Kankaanpäähän yöksi. Hänellä oli siellä oma kulmakamari, jossa hän jo ennenkin oli viettänyt monta yötä. Alhossa ei häntä kaivattu, tiedettiin, ettei hän ollut hukassa.

Lenin silmiin ei tahtonut tulla unen hiventä. Hän lepäsi liikkumattomana vuoteellaan ja sydän takoi särkyäkseen. Mielessään kertasi hän jokaisen hänen sanansa, hänen liikkeensä ja katseensa. Se ei ole unta, se on todella totta ja tapahtunutta! Hän on korotettu sen sorjan pojan rinnalle niinkuin sadussa tuhkimus... Onko kukaan kuolevainen niin onnellinen kuin hän? ... Mutta kestääkö tätä, eikö sittenkin päivä peity pilviin, ja hän herää näkemään, että se kaikki oli unta, valo, joka syttyi juhlayönä ja katoaa juhlien kanssa!

Yö on tyyni ja pimeä, ikkuna on alhaalta vetäytynyt kuuraan. Hän tuijottaa jäätähtiin ja tuntuu äkkiä siltä, kuin talviyöstä ojentuisi koura tavoittelemaan hänen onneaan. Se on armo, hänen emäntänsä, joka ei ikinä suostu hänen onneensa. Hän tulee, hän tulee! ... Ei, hän ei tahdo ajatella sitä, hän tahtoo vain muistella Ottoheraa, jonka kanssa hän tanssi! Mutta jos hänkin laskee leikkiä eikä jääkään huomenillalla kotiin . . . Leni hypähtää istumaan, ojentaa kätensä ikäänkuin pitääkseen kiinni jotakin ja purskahtaa itkuun. .. Tuntuu niin oudolta tietää, että hän, hän, hän on täällä samassa talossa! Oi kuinka peloittaa . . .

Ottokin on mennyt levolle epätavallisessa mielentilassa. Hänkään ei saa ajatuksistaan, että se tyttö on täällä parin kolmen oven takana, jotka ehkä eivät ole lukossakaan. Hän on yhä tuntevinaan, että vaaleat hius-suortuvat hipaisevat hänen kasvojaan ja että tuossa hä-

nen silmäinsä alla on silmäluomi kalpean pehmeänä kuin lumi vuokon lehti, josta valuu alas sinertäviä suon-
nia. Hänen katseensa hipoo alas silmäluomea, kaulaa,
rintaa... Mikä siinä työssä onkaan, joka houkuttelee
ja kiehtoo?

Hän nukkui pikemmin kuin Leni, mutta näki hullun-
kurisia unia, joihin aina sekaantui Leni.

Kun hän aamulla ehdotti jäävänsä tanssiaisista pi-
tääkseen seuraa Lenille, purskahti täti suureen nau-
ruun. Otto punastui korvia myöten ja selitti tarpeetto-
malla kiihkolla, että hänellä tietysti olisi paljon haus-
kempi tanssiaisissa. Hän vain ajatteli, koska se tyttö nyt
on niin huvinhaluinen . . .

— Jumala siunatkoon sinun hyvää sydäntäsi! sanoi
täti. — Mutta täytyyhän tytön oppia järkeä. Käsitäthän
sinä, mitä huomiota se herättäisi, jos kuultaisiin, että
Otto von Holten istuu pitämässä seuraa Kankaanpään
talousmamsselille . . .

Talousmamsseli! Niin, sitä se eilinen tyttö oli. Jota
hän oli pitkin yötä ajatellut ja jonka kauneutta hän oli
pitänyt niin hienona! Hän muisti äkkiä, että sillä oli
suuret, karkeat kädet ja mustuneet kynnet. Se oli kuin
olikin talousmamsseli! Hyi, jo häntä hävetti! Setä tuli
vielä lisäksi siihen ja rupesi tekemään hänestä pilaa.

— Sitähän voitaisiin selittää miten hyvänsä, sanoi
täti. — Ei, rakas Otto, tule sinä vain meidän kans-
samme.

— Leikkiähän se oli, selitti Otto pontevasti ja ru-
pesi kovasti mielimään tupakkaa. Tähän saakka
oli hän tupakoinut vain salaa, mutta nyt hän äkkiäar-
vaamatta aivan julkisesti ja ujostelematta kysyi sedältä,
saisiko hän mennä ottamaan sikaarin. Setä hymähti ja
antoi suostumuksensa, häntä huvitti nähdä, että poika
alkaa miehityä.

Senjaikkeen ei Otto vahingossakaan puuttunut puhei-
siin Lenin kanssa. Ja Leni tunsu, että koko sen illan onni
on pyyhkäistävä pois mielestä niinkuin uni päivän tul-
len. Mutta on unia, joita ei saa pois päivälläkään, eikä
Leni saanut tätä. Se kalvoi häntä ja kulutti kuin tauti.
Jota enemmän muuria hänen ja Oton välille korotettiin,
sitä kuumemmaksi hän kuumeni.

Kaiken talvea kutoi täti sukkia kummipojalleen. Hänen täytyi heikkojen silmiensä takia käyttää vaaleita lankoja, mutta kun silmikko putosi, niin täytyi Lenin tulla sitä nostamaan. Joskus kysyi armo Lenin mielipidettä sukkien raidoittamisestakin. Pari kertaa lähetettiin Otolle laatikollinen leivoksia: pipari- ja sokerikakkuja, roonia, kanelileipiä ja manteliekiekuroita — kaikkea, mistä tiedettiin Oton pitävän. Leni leipoi jokaiseen piparikakkusydämeen sydämensä ikävät ja surut ja toivoi koko mielensä hartaudella, että Otto nakerrellessaan leivoksia ehkä muistelisi häntäkin.

Mutta hänen sydämiään söi moni muukin kuin Otto-herra itse. Otto kutsui luokseen joukon iloisia poikia ja Kankaanpään herkuilla oli hyvä menekki. Päälle ryyppättiin punssia. Pullot olivat kätkeyt piironginlaatikkoon ja juomalasista tai pullonsuusta otti jokainen kulauksensa.

Samana keväänä piti Oton tulla ylioppilaaksi ja Kankaanpään herrasväki oli jo kauan miettinyt, miten tätä merkkitapausta olisi vietettävä. Vihdoin olivat he tulleet siihen johtopäätökseen, että he tarjoavat Otolle Kankaanpään aivan polkuhinnasta. Hehän ovat vanhoja ja kivullosia ja vaikka pehtori olisikin kunnon mies, niin ei hänen silmänsä ole samanarvoinen kuin isännän silmä. Eihän heillä ole ketään likeisempää kuin Otto, hänhän on kuin heidän oma poikansa. Jos he nyt Kankaanpäästään luopuvatkin, niin jäähän heille vielä sitenkin tarpeeksi, ja jakakoot kaukaisemmat sukulaiset heidän kuoltuaan sen keskenään.

Kankaanpäähän toimitettiin puusepät ja maalarit ja muutaman viikon aikana kalkuteltiin aamusta iltaan vanhassa talossa. Kuinka nuori ylioppilas tuleekaan ilostumaan, kun hän tapaa kaikki niin uutena ja siistinä ja kun hän vielä lisäksi saa kuulla, että koko talo tulee hänen omakseen! Vanhukset iloitsivat jo edeltäkäsikin sydämen pohjasta.

Leni pantiin kutomaan uusia mattoja hänen huoneensa lattialle. Hän ryhtyi työhönsä kiihkeästi ikäänkuin sillä ravitakseen mielensä nälkää ja päästäkseen Otto-herraa likemmä. Tavallaan se lohduttikin, sillä syntyi hän hänen käsissään vaate, jota hänen jalkansa

tulisivat koskettamaan. Oi, kuinka hän olisi suonut itse olevansa sen vaatteiden sijassa, saavansa lyyhistryä vaikkapa maan tasalle... Oi, kuinka hänen oli ikävä, ikävä!

Tuli kirkkaita, keväisiä päiviä ja lumi suli hänen silmiensä alla, mutta hän vain suri, ja heiluttellessaan sukkulaa, äänteli itsekseen ikäväänsä.

Nähdessään kirjavat raidat täytyisi Oton muistaa kehen kamarissa kangaspuut seisovat ja silloin täytyisi hänen ajatella tyttöä, joka häntä rakastaa...

Puuseppien joukossa oli muuan Kalle-niminen mies, joka tuon tuostakin puhutteli Leniä, kun sattui hänet näkemään. Milloin hän huomautti, että on kaunis ilma, milloin sanoi ilmaa rumaksi. Se oli harteava, rehellisen näköinen mies. Leni huomasi hänet sivumennen. Mutta eräänä sunnuntaina sattuiivat he yhteen, molemmat matkalla kirkkoon. Heille tuli puolen virstan pituinen yhteinen matka ja kun Lenin päähän äkkiä muistui asia, jossa ehkä tästä miehestä saattaisi olla apua, puhutteli hän miestä.

— Tehän olette kirvesmies, virkkoi hän. — Ettekö tekisi minulle kukkatelineitä? Kukkanit seisovat liian matalalla. Aurinko ei ylety niihin.

— Se on paha, ettei aurinko ylety, vastasi mies huolestuneesti, ikäänkuin olisi ollut kysymys ihmishengestä, joka ei tule toimeen ilman aurinkoa. Ja samalla katsahti hän arasti ja ihaillen mamsseliin.

Lenissä heräsi halu olla ystävällinen tuolle miehelle. Hän ei ollut ruma, kyllä hiukan kömpelö, mutta aika hauskan näköinen.

— Oletteko ennen tehnyt kukkatelineitä? kysyi hän ja hänen silmänsä loistivat lempeästi. — Vai ettekö? No, mitä te olette tehnyt?

— Rakennustoissähän minä enimmäkseen, ja sitten veistellyt kaikenlaisia, tuoleja ja pöytiä ja ruumiskirstuja ja ...

— Ruumiskirstuja! keskeytti Leni ja silmien suuri terä vetäytyi pelästyneeksi ja ikäänkuin musteni. Ja se pysyi yhä mustana, vaikka suu jo hymyili, kun hän jatkoi: — Joko te nyt noin nuorena rupeatte tekemään kuolleille majoja. Ihan minua peloittaa!

Nyt hymähti tuo vakava mieskin ja kävi oikein miellyttävän näköiseksi. Hänellä oli niin suuret siniset silmät.

— Kuoliahan meidän kaikkien pitää!

— Kunhan eivät kukkani kuolisi, kun joutuvat telineittenne päälle!

He nauroivat molemmat ja juttelivat lopputien oikein iloisesti ja tutunomaisesti. Kirkon ovesta he vielä astuivat yhdessä, mutta sitten erkani Leni naisten penkkeihin, nuorukainen miesten puolelle.

Parin päivän perästä tuli Kalle ruokatunnillaan tuomaan telineitä. Ne olivat kauniisti kirjaillut, ja kun Leni kysyi, mitä hän on velkaa, niin vastasi mies ettei mitään. Ja oikein hän loukkaantui, kun Leni vain olisi tahtonut maksaa.

Samana päivänä, jolloin korjaustyöt kartanossa lopuivat, läksi Leni kävelemään. Oli lämmin, valoisa ilta. Hiirenkorvat puhkeilivat ja lintuja ilakoi joka oksalla. Hän kokoili vuokkoja ja kissankäpäliä tien vierestä ja kulki kaihoihinsa vaipuneena. Otto-herran tulo likeni likenemistään.

Äkkiä huomasi hän miehen seisovan keskellä tietä, kädessään koppa, jossa oli höylä ja muita työkaluja. Mies asetti kopan pientareelle ja läheni Leniä hitain askelin, katse maahan luotuna.

Ensin Leni kavahti, mutta huomasi samassa, että se hän on se puuseppä. Mies tervehti ja pysähtyi, mutta ei pitkään aikaan virkkanut sanaakaan. Leni järjesteli kukkasiaan.

— Mikä teidän on? kysyi hän vihdoin. — Näytätte niin surulliselta.

— Minä vähän puhuisin mamsselille, kun ette suuttuisi.

— Mitä minä suuttuisin!

— Ehkä siksi, että olette mamsseli ja minä vain talonpoika.

— Puhukaa nyt vain! kehoitti Leni hiukan levotto-
mana.

— Eihän sellaisia pitäisi puhua kuin vertaisilleen.

Hän jäi taas pitkäksi aikaa ääneti katsomaan eteensä ja hypistelemään petäjän kylkeä suurella kourallaan.

Leni seurasi hänen temppujaan hämmästyneenä. Koko hänen silmänsä oli ainoana suuren teränä, josta milloin loisti levottomuus, milloin veitikkamainen huudahdus: mitä sinä, hyvä mies, nyt oikein tahdot? Nuori puuseppä ei sitä huomannut, hän oli hyvin tosissaan.

— Minä pyytäisin, pääsi häneltä vihdoin, — että mamsseli tulisi minun vaimokseni.

Leni oli purskahtamaisillaan nauruun, mutta pidättyi. Vai sitä se oh! Oli hän ehkä sitä hiukan pelännyt.

— Mutta ettehan te ensinkään tunne minua, sanoi hän vihdoin jotakin sanoakseen.

— Jaa minäkö? Ei mamsseli tiedä, kuinka kauan minä olen teidän mutkiinne katsellut! Rippikouluakin käytiin yhteen aikaan, vaikka mamsseli kävi yksityisesti rovastin edessä. Ja kun juhannusaattopäivänä herrasväki kaikki oli kirkkoa koristamassa, olin minä kantamassa koivuja. Minä muistan mamsselin puvunkin ihan niinkuin tämänpäiväisen aamiaisen, muistan senkin, kun herrasväki sunnuntaina tuli kirkkoon ja mamsseli istui vaunuissa vastapäätä armoa ja patruunaa... Sitten kun suomalainen rippi jo oli ollut, jäin minä vielä kirkkoon ruotsalaiseen. Mamsseli niin itki, kun astuitte alttarille ...

Leniä liikutti kuunnella miehen kömpelöjä sanoja. Vai oli siis ollut ihminen, joka kaikkina näinä vuosina oli kantanut häntä mielessään, kärsinyt, kuten hän itse Otto-herran takia! Se tuntui hyvältä, eikä Lenillä ollut sydäntä sanoa, ettei hän ollut nuorukaista edes huomannut.

— Taidan minäkin nyt muistaa teidät, puhui hän. — Mutta en minä tätä olisi odottanut!

— Mistäs mamsseli sitä. Ja enhän minä nyt heti tahdo vastausta. Lähden tästä matkalle. Jos sitten tulooni asti olisitte ehtinyt ajatella. Tai jos niinkuin aikaisemmin olisitte päättänyt, niin voisitte vain sanoa sisarelleni, joka on sen suutarin vaimona siellä punaisessa mökissä hautausmaan takana ...

— Punaisessa mökissä hautausmaan takana, toisti Leni kuin unissaan, varmana siitä, ettei ikinä mene sitä sanaa viemään.

Mies puhui hänelle vielä pitkältä, puhui tyynellä

äänellään, josta mielenliikutus, toivo ja epätoivo värähteli. Leni katseli häneen vilkkumatta, nyökäytti tuon tuostakin päätään tai hymyili, mutta ei hän kuunnellut miehen sanoja. Hänen ajatuksensa olivat ihan epämääräiset ja tietämättään kylvi hän toivoa nuoren miehen rintaan. Hyvästi jättäessä painoi hän silmänsä maahan, häneen koski, hänen kävi sääli.

Niin he erosivat. Leni luuli nähneensä hänet viimeisen kerran eikä häntä sen enempää ajatellut.

Otto-herra ei läpäissyt ylioppilastutkinnossa. Sitä mahdollisuutta ei kukaan ollut tullut ajatelleeksi ja se pani mielet kuohuksiin.

Patruuna suuttui.

— Pojalta ei puutu päätä, torui hän, — mutta se on laiska. Ei se nyt Kankaanpäästä saa, minä vain en sille Kankaanpäästä anna!

— Mutta, yritti armo välittää, — jos hänelle nyt todella on tehty väärin. Tiedämmehän, miten persoonallisia opettajat voivat olla...

— Mitä syytä kenelläkään olisi häntä vainota. Se lujus luulee voivansa meidän vanhojen päähän ajaa mitä palttua hyvänsä, mutta hän erehtyy. Minun silmäni ovat jo auenneet, minä en enää sokeasti usko häneen... Ja kirjeessä sitten ilmoittaa kaiken tämän. Olisi vain saanut tulla itse puhumaan... Ruotsiin, Ruotsiin sitä sitten lähdetään niinkuin karkulaiset ainakin.

— No mutta etkö ymmärrä, ettei hän uskalla tulla kotiin...

— Se on kurjaa, se on raukkamaista! Mutta millähän rahoilla hän aikoo Ruotsiin lähteä? Olisi hauska tietää, Veli hänelle ei lähetä rahoja, eikä hän niitä pyydä minulta.

— Mutta Erik, rivien välistä kyllä lukee pyynnön...

— En tahdo lukea mitään rivien välistä. Tulkoon suullisesti puhumaan tai kirjoittakoon edes suoraan. Rivien välistä lukekoot rakastuneet, ei se ole miesten kieltä. Ja miestä minä olen hänestä toivonut, mutta...

Vanhukset elivät siinä luulossa, että Otto sentään pian tulee kotiin, sillä millä hän Ruotsiin pääsee, kun he eivät ole lähettäneet hänelle rahaa. Mutta he suuresti

erehtyivät, sillä kuinka ei Otto von Holten, jonka vuoden päästä piti tulla suurten omaisuuksien omistajaksi, olisi saanut irti rahaa miten paljon hyvänsä!

Hän läksi kuin läksikin Ruotsiin, tutustui sukulaisiinsa, piti hauskaa ja ilmoitti syksyllä Kankaanpäähän, että hän on päättänyt ruveta maanviljelijäksi. Hän seuraa täällä suurten kartanoiden maanviljelystä ja karjanhoitoa ja menee sitten maanviljelysopistoon.

— »Näetkö nyt, riemuitsi rouva Liljefelt kyynelsilmin, — kuinka väärin häntä tuomitsit. Hän on sittenkin se, jota hänestä toivomme. Voi, miten väärin teimme hänelle!

— No niin, myönsi patruuna kaikin puolin hyvillään. — Mutta olisi hän silti voinut tulla ylioppilaaksikin.

Leni suri häntä kuin kuollutta, voimatta häntä unohtaa.

Kului vuosi. Oli syksy.

Vanhat herrasväet olivat lähteneet häihin naapuripitäjään. Syyshallat olivat jo alkaneet ja kukkalavat olivat yöksi peitetyt niinimatoilla ja havuilla. Aamulla oli Leni lähtenyt puutarhaan ottamaan pois peitteitä. Nurmi oli paksussa, hopeankarvaisessa kasteessa, teillä oli keltaisia lehtiä, tuuli alkoi herätä liikuttelemaan niitä. Päivä paistoi lämpöisesti ja kaikki kukat olivat säilyneet hallalta. Hän pisti resedanoksan napinläpeensä ja alkoi taitella astereita vaaseihin.

Äkkiä kuuli hän koiran haukuntaa ja rattaitten jyrienä pihasta, mutta ei malttanut lähteä katsomaan. Hetkisen perästä hän sentään kävi uteliaaksi, oikaisihe suoraksi ja alkoi kuulostella, kasvot kääntyneinä päärakennuksen pitkään ikkunariviin.

Salin keskimmäisen ikkunan uudinta työnnettiin syrjään ja ruudun taakse ilmaantuivat kasvot... Lenin sydän tuntui seisahtuvan ja koko ruumis kangistui, sillä hän luuli näkevänsä näyn: Otto-herran kasvot! Hän ei voinut liikkua paikalta, hän ei voinut ajatella sinne eikä tänne... Hetkisen perästä Otto-herra ilmielävänä kiersi rakennuksen nurkan ja lähestyi käytävää pitkin. Silloin karkasi veri Lenin poskille ja sydän alkoi sykkiä.

Otto-herra oli hienossa, kellertävän harmaassa puvussa, punainen kravatti kaulassa, päässä leveäreunai-

nen, ruskea huopahattu. Hän oli kookas ja solakka, hiukset pikimustat ja lyhyiksi leikatut, parta suippeni leuan alle ja viiksien päät nousivat somasti pystyyn. Hänen silmissään oli sama epämääräisen ruskehtava väri kuin ennenkin. Muuten hän oli kovasti kaunistunut, miehistynyt ja. .. ja käynyt niin ulkomaalaisen näköiseksi.

Hän nosti hattuaan ja oli ojentamaisillaan kätensä, mutta kun huomasi Lenin käden multaiseksi, niin ei ojentanutkaan, vaan rupesi paikalla puhumaan. Puhui virallisella, vakavalla äänellä kuin herra palvelijalle ja kasvot olivat jääkylmät. Hänen äänensä kuullessaan kävi Leni kalpeaksi, tuntui siltä kuin viimeisetkin toiveet olisivat särkyneet. Tyynesti ja virallisesti vastasi hän herran kysymyksiin, kertoi, missä herrasväet olivat, ilmoitti Alhon herrasväkienkin olevan samoissa häissä ja kehoitti lähtemään perässä. Varmaan vielä ehtisi, hevosia oli kyllä joutilaina talossa ... Herra sanoi olevansa väsyksissä ja pyysi laittamaan aamiaista.

Kuinka Leni olisikin suonut hänen lähtevän pois! Tuolle hänellä ei ollut mitään asiaa. Häntäkö hän oli itkenyt ja ikävöinyt? Mahdotonta, sillä tuohan on ventovieras mies ... Jospa olisikin eikä kantaisi Otto-herran kasvoja ja puhuisi hänen äänellään! . . oi, kun ei hän ikinä olisi palannut, että olisi saanut itkeä ja ikävöidä eheästi! ... Lenistä tuntui entistä tyhjemmältä ja kolkommalta. Hän ei koko päivänä mennyt vieraan näkyviin, vaan lähetti palvelustytön tarjoamaan ruokia. Sentään hän ei voinut estää silmiään seuraamasta vierasta, kun tämä liikkui ulkona, eikä korviaan kuuntelemasta hänen askeleitaan ja ääntään. Kerran oli hän jo hiipimäisillään oven taakse kuuntelemaan, nukkuiko Otto-herra, mutta pelästyi omaa ajatustaan ja päätti entistä itsepintaisemmin pysyä hänestä, vieraasta miehestä, loitolla.

Mutta jota illemmäksi päivä painui, sitä levottomammaksi, raskaammaksi kävi hänen olonsa. Hänen oli niin kalvavan ikävä. Kunhan edes olisi ollut joku, jonka kaulaan olisi saanut heittäytyä itkemään. Mutta ei ollut ketään, piti vain painamistaan painaa kyynelvirtaa alas kurkkuun, ettei se pääsisi puhkeamaan nyyhkytykseksi.

Tuuli tyyntyi ja kuu nousi kirkkaana puoliskona taivaalle. Taivas oli syvän sininen ja kuulakka. Järvi oli liikkumaton ja kuollut, korkeat, kellastuneet rannat heijastuivat sen kalvoon kuin lasiin.

Lenin pitää taas peittää lavat, sillä yöllä varmaan tulee halla.

Ah, kuinka hänen sielunsa isoo ja huulet janoavat! Sydän on täynnä kuin puu mahlajan aikana. Hän kuulee sen takovan, kuulee omat askelensa hiekkakäytävällä. Hänen ympärillään kohoavat satavuotiset puut, niiden varjoja juoksee hopeankarvaisella nurmella ja yli hiekkakäytävien, jotka kuunvalossa ovat kaamean näköiset kuin matalapohjaiset joet ...

Nurmi on vahvassa kasteessa. Resedat ja hajuherneet lemuavat. Joku ajelee maantiellä ja Alhon koira haukkuu. Läheltä ei erota muuta kuin hänen omat puuhansa, kun hän liikuttelee niinimattoja. Sitä mitä hän odottaa, sitä ei kuulu ... Onko hän todella jo nukkunut, eikö kuunvalokaan houkuttele häntä puutarhaan? Hän on matkasta väsynyt, Jumalan kiitos! Ei, ei, ei Leni tahdo häntä nähdä!

Ja ikäänkuin kiusausta peläten hän kiiruhtaa peitteitten levittämistä ja päättää lähteä sisään. Mutta hän ei lähde. Hän painuu syvemmälle puutarhaan.

Hän halajaisi syleillä näitä puita, koskettaa niitä huulillaan ... Kuinka ne kohisevat kummallisesti! Peloitaa ... Hän tahtoi heittäytyä tuohon käytävälle, tuohon valkeaan hiekkavirtaan, jäädä siihen ja siihen kuolla... Nyt kuuluu askeleita läheltä, ovi käy, hiekka narahtelee: se on hän, joka tulee ...

Mitä tehdä? Paetako vai rientää vastaan? Hän pelkää ja iloitsee eikä tiedä mitä tehdä ... Jää paikoilleen nojautuneena puunkylkeen ja päättää olla ihan hiljaa, hengittämättäkin, käyköön sitten miten hyvänsä: jollei hän huomaa, niin merkitsee se, että kaikki on lopussa; jos huomaa, niin se on sillä lailla sallittu ...

Sallittu, sallittu ...

Tyttö seisoo siinä silmät kiinni kuin elämäntuomiotaan odotellen. Askelet likenevät suoraan häntä. Pyöräyttää. Täytyy pitää kiinni puusta, käyköön sitten kuinka tahansa!

Hänen ympärilleen kietoutuu käsivarsi ja kasvojen päällitse käy kuuma henkäys. Tahdotonna, rentona raukeaa hän syliin, joka käärii hänet kuin lämpöiseen aaltoon.

— Leni, kuiskaa ääni, se ikävöity, kaivattu ääni, — ethän vielä kokonaan ole minua unohtanut? Muistathan vielä meidän tanssimme!

Hän suutelee ja painaa itseään vasten. Hänen kätensä soluu pitkin kaulaa ja niskaa ja pysähtyy pusertamaan rintaa ...

Leni pelästyy ja avaa silmänsä. Silloin näkee hän vastassaan hirveät, nälkäiset kasvot... Hyvä Jumala, nyt täytyy paeta, nyt täytyy riistäytyä irti...

— Miksi vapiset, tyttö? kuiskaa ääni korvan juuressa ja taas käy henkäys yli Lenin kasvojen. — Etkö minua rakastakaan?

Leni pääsee hetkeksi irti, vain hänen kättänsä pitelee vielä kuuma käsi.

— Etkö rakasta? Vastaa!

Eikö hän rakastaisi, hän, joka kaikkina näinä vuosina on kärsinyt ja kitunut rakkaudessaan? Eikö hän saisi tunnettaan tunnustaa? Hän tahtoo sen julkilausua, huu-taa sen ilmoille koko sielullaan ja mielellään.

— Rakastan, virkkaa hän. — Minä luulin, että olitte minut unohtanut, voi miten kärsin!

— Älä itke, kulta!

— Miksi te olitte niin kylmä, kun tulitte?

— Tahdoin tutkia olitko muuttunut.

— Mutta mitä ihmiset, mitä armo ja patruuna sanovat ...? kuiskaa Leni kiihkeästi ja koettaa riistäytyä irti.

— Emme ajattele heitä. Sanokoot mitä hyvänsä.

— Voi minua, voi minua!

Otto kietoo käsivarret hänen ympärilleen ja pusertuu häntä ihan likelle. He astuvat alas käytävää vierekkäin kuin olisivat yksi ihminen. Puut suhisevat hiljaa, kuu loistaa, koko maailma nukkuu.

Leniä alkaa värisyttää, hän kulkee kuin pyörriksissä. Se toinen on hehkuva ja kuuma ja vie yhä eteenpäin, kohti vettä. Laiturin kyljessä on valkoinen vene, joka kertautuu järven kalvoon. Siellä näkyy syvä taivaskin ja kuu ...

Äkkiä he erkanevat tiestä, eivät astukaan veneelle, vaan metsään, suurten puitten alle ...

Lenille tulee hätä. Hän aavistaa jotakin hirmuista ja rumaa. Pois, pois tästä kauhistuksen paikasta! Mutta hän ei enää pääse. Hän voihkii, hän itkee ja rukoilee ... Koira kartanolla alkaa haukkua. Hän kuulee sen kuin hukkuva pelastuksen huudon rannalta ja vaipuu samassa veden alle, kadottaa tahtonsa ja tajuntansa...

III

Pelonsekaisen jännittyneenä ja epäluuloisena Liena kohtaa jokaisen vieraan, sillä voihan se tuoda tietoja kirkonkylästä. Hän pelkää Kalleakin, kun Kalle palaa kirkkoretkiltään.

Tavallisesti ovat uutiset pikkuasioita, joita ei laisinkaan olisi kannattanut pelätä: Kankaanpään herrasväki on ollut sairaana; joku palvelijoista on mennyt naimisiin ja kartanossa on pidetty häät. Tuuli on kaatanut suuren puun puutarhasta. Alhon rouvalla on taas pieni, niitä syntyy siellä yhtä tiheään kuin täällä Pimeässäpirtissä... Alhon patruunasta on aina paljon uutisia. Se syöttää väelleen silakoita, jotka ovat viiden vuoden vanhoja, ja juottaa armollaan ruiskahvia. Palvelijat vaihtuvat siltä ihan joka kuukausi, kuka sillä rupeaisi olemaan, joka ei anna työtäkään työmiehilleen! Kankaanpään armo on tavallisesti pannut Kallen mukaan tuomisia lapsille. Siellä on hiivaleipää ja vehnäkorppuja, joskus koreapaperinen konvehti tai orehtia. Lapset mainitsevatkin armoa sadun hyvänä haltiana, joka hyville lapsille aina lähettää tuliaisia, ja odottavat isää kotiin malttamattomina. Kun hän vihdoinkin on päässyt pirttiin, käy hänen ympärillään kihinä ja kähinä. Kukaan ei ehdi huomata Lienan levottomuutta.

— Nyt se tulee, nyt se tulee! ajattelee hän ja sydän takoo kuuluvasti. Mutta tavallisesti ei tule mitään vaarallista. Hän rauhoittuu, lakkaa pelkäämästä ja kuvittelee vaaran jo ainiaaksi menneen. Silloin saattaa joku yht'äkkiä, hitaalla, rauhallisella äänellä mainita Otto-herran nimeä.

Kuuluu yhä olevan siellä Ruotsissa, vai missä kaukana lieneekään. Oli kirjoittanut itsellään olevan morsiamen ja lähettänyt sen kuvan. Ja se oli ollut paljain kauloin ja käsivarsin ja niin hepenissä, että ihan kuin keisarilisten kuvat. Hyvin rikkaan sanovat olevan ja Ottoherra kuuluu jäävän sinne sen suurille kartanoille kotivävyksi.

— Jumalan kiitos! Jumalan kiitos! ajattelee Liena ja hänen rinnassaan tuntuu helpommalta. Kunhan jäisikin!

Mutta jonkin ajan perästä tuo huhu sydänmaille tiedon, että hän on käymässä kotona, on yksin. Ne naimakaupat ovatkin purettu. Iloisena miehenä liikkuu pitäjällä, käy kesteissä ja metsästysmailla ... Talveksi painuu taas pois Suomesta eikä sinä kesänäkään palaa. Mutta seuraavana kuuluu Pimeäänpirttiin viesti, että sillä taas on morsian, ovat jo kuulutuksissa ja häät vietetään ennen juhannusta. Se tuo nuoren armonsa Suomeen ja kuuluvat asettuvan Kankaanpäähän asumaan. Vanhat lahjoittavat sen kummipojalleen. Siellä onkin nyt kova puuha, huoneita maalataan ja paperoidaan, työmiehiä on tuotettu Helsingistä asti.

Tämän tiedon tuo mies, joka tulee suoraan pappilasta ruumista kirjoituttamasta. Koko pitäjähän nämä asiat tietää, ihme, ettei tiedetä Pimeässäpirtissä... No, on tässä juuri ollut kelirikon ajat, eikä ole satuttu missään käymään.

Miehen mentyä jää torppaan kolkko hiljaisuus. Vaari ja Kalle istuvat kukin penkillään eteensä tuijottaen. Liena askaroitsee lieden ääressä, selin heihin. Hanni liikkuu puna poskilla, silmissä kysyvä, kummastunut ilme. Hän ei käsitä, mitä suremista siinä on, että nuori patruuna viettää häitä ja muuttaa Kankaanpäähän. Hänen silmissään se kaikki on kuin kaunista satua, komeat häät, nuori armo silkkivaatteissa... Mutta isä ja vaari ovat kuin kivettyneet ja äiti vallan vapisee, mahtaa siis olla jotakin hirveää tulossa. Lapsetkin, karatessaan tupa leikeistään, tuntevat ilman painostavuuden ja pysähtyvät ikäänkuin olisivat iskeneet päänsä seinään.

— Jo taisi tulla muutto tästä paikasta, virkkaa vaari vihdoin.

— Ei sitä niinkään tee mieli muuttaa paikasta, jonka alastomaan korpeen rakensit, vastaa Kalle siihen hämmästyttävän kiivaasti. — Sinun on, Liena, lähdettävä kirkonkylään vanhan herrasväen puheille. Kyllä se patruuna antaa sellaisen kontrahdin, että kohtuullista veroa vastaan saadaan olla tässä rauhassa.

— Mihinkäs minä tästä pääsen! vastaa Liena ja hänen äänensä värisee. — Paras, että aletaan etsiä toista torppaa.

— Vai toista! kiivastuu Kalle. — Vai toista! Eikä aletakaan ... Kummoinen lieenee tämä Otto-herra? Ehkä on parempi kuin Alhon patruuna. Eivät ole aina samaa maata samojen vanhempien lapset.

— Sama se susien luonto aina on, ärähtää vaari.

— Sano nyt sinä, Liena, kehoittaa Kalle tyynemmin, — mitä sinä luulet, sinähän tämän Otto-pojan olet nähnyt lapsena.

Veri tyrkkäytyy Lienan kasvoille, hän painuu puhaltamaan pataansa ja vastaa sieltä:

— Paljonkos minä sitä näin. Koulussahan se aina oli... Kerran heristeli kepillä kerjäläisiä kyökistä, kerran sitoi kiven armon vanhan kissan kaulaan ja kiusasi sitä järvestä. Ja ainahan se taas ajoi hevoset niin pahasti, ettei niistä sitten enää ollut mihinkään. Ei taida vain senkään luonnossa olla kehumista.

— Johan minä sanoin, ärähtää vaari, — että sudet on susia ja Holtit on Holtteja. Jo tästä muutto tuli, jos vain Holtit haltijoiksi joutui.

— Jaa, jaa, vai muutto! puhelee Kalle ja katselee kummissaan isäänsä. — Vai pitäisikö minun lähteä toista korpea rakentamaan ja jättää tämä mustalaisten kortteeriksi! Hyvä teidän on sanoa, mutta kuka minut tänne korpeen käski, kuka?

Kallen jokainen sana vihloo Lienan mieltä kuin veitsi. Oi, voi, kun saisi sen lepytetyksi! Jäähän hän tännekin, eihän hän tahdo pois ... Kalle ei suutu paljon koskaan ja nyt hän on oikein kiukuissaan. Oi, voi, kun kulkee noin levottomana pitkin pihaa, katselee rakennuksia kuin varas. Niin, kaikki ne ovat sen rakentamia, ei ole ihme, ettei tee mieli heittää vieraille ...

Äkkiä Kalle astuu sisään ja seisahtuu vaimonsa eteen.

— Sinäkö lähdet vai minä? kysyy hän tiukasti.

Liena ei uskalla katsoa häntä silmiin eikä hän tiedä mitä vastaisi. Hän vapisee niin, ettei kauha tahdo pysyä käsissä.

— Ehkä sinä sittenkin toimitat asiat paremmin, jos itse menet, vastaa hän vihdoin hiljaa.

Sanaa sanomatta Kalle menee ulos, valjastaa hevosen, sitoo sen aitaan ja lähtee aittaansa muuttamaan vaatteita.

— Ethän ilman päivällistä lähde? kysyy Liena arasti.

Kalle tulee tupaan, haukkaisee kiireesti eikä puhu sanaakaan. Liena valmistaa eväskontin hänen viereensä pöydänkulmalle.

Hetken perästä kolisevat rattaat kivisellä kujalla ja Liena huomaa eväskontin unohtuneen tupaan... Vai tahallaanko heitti? Oliko tosiaan niin vihoissaan?... Hän koppaisee sen pöydältä ja lähtee juoksemaan perässä, lapset kintereillä. Heistä on hauskaa juosta kilpaa äidin kanssa ja he huutavat ja ilakoivat. Puna poskilla Liena saa kiinni Kallen. Liena ojentaa hänelle unohtuneen kontin ja katsoo häneen rukoilevasti. Kalle ei sano mitään, mutta Liena huomaa pahimman puuskan jo menneen ohi, sillä lapsillehan hän jo hymyilee.

Hän katoaa metsään, mutta kauan kuuluu vielä rattaitten kolina kivisellä tiellä. Liena kuuntelee sitä piha-portilla ja hänen on paha olla. Hän on loukannut Kallea, ei olisi pitänyt kehoittaa muuttamaan Pimeästäpirtistä. Eihän hän sitä ilokseen tehnyt, tulisihan hänenkin ikävä tätä korpea... Mutta asua Otto-herran maalla, olla riippuvaisena hänen armostaan, joutua ehkä näkemään häntä. Yhä vielä kuuluu tieltä rattaiden röyke. Kalle-raukka!

Toiset lapset leikkivät jo iloisesti pihassa, mutta pikku Hanni istuu miettiväisenä tuvassa kehdon ääressä. Hän kääntää äitiin syvät, mustansiniset silmänsä, jotka ovat kuin vanhalla ihmisellä, ja kysyy hiljaa ja varovaisesti:

— Mamma, mitä on tapahtunut?

Äiti koettaa selittää asiat niin luonnollisesti, yksinkertaisesti ja välinpitämättömästi kuin suinkin, mutta Hanni kyllä huomaa, että siihen jää jotakin, jota ei sanota hänelle, ja hänen silmänsä pysyvät kaiken päivää syvinä

ja surullisina niinkuin kehittyneellä ihmisellä, joka miettii elämän ongelmia.

Kallea ei kuulu kotiin seuraavana päivänä. Vasta illallahan Liena häntä oikeastaan odottaakin. Vaari lämmittää saunan ja keitto seisoo yöhön asti hiilloksessa. Mutta Kallea ei kuulu.

Liena käy levottomaksi. Jos jotakin on tapahtunut, jos on sattunut sairastumaan. Vaari vastaa siihen kiukuisasti, että mitä turhia, mutta Liena huomaa hänenkin seisoskelevan veräjällä kuulostamassa, eivätkö kivet tiellä jo kolise . . . Entä jollei Kalle palaakaan, jos hän matkalla on saanut tietää . . .

— Hyvä Jumala, ole minulle armollinen, vaikeroi Liena itsekseen, rintojaan pidellen. — Mitäpä jos astuisi Kallen eteen ja paljastaisi kaikki! Sitten ei enää olisi tätä ainaista pelkoa. Kalle varmaan antaisi anteeksi. Mutta jollei antaisi? Vaari voisi suuttua niin, että surmaisi. Ja Hannin, viattoman lapsen he hylkäisivät ja työntäisivät maantielle ihmisten jalkoihin . . .

Hanni kyllä tietää, että äiti on huolissaan. Hän koettaa olla niin kiltti, hän täyttää äidin toivomukset jo ennen kuin äiti on ne lausunutkaan. Illalla hän tekeytyy pieneksi lapseksi, kapuaa äidin polvelle, kietoo kädet kaulaan ja pusertaa vastaansa.

— Mamma, oma hyvä mamma! Sinulla on niin kauniit silmät, Hanni rakastaa sinua, älä itke!

Hän hymyilee syvine silmineen, joitten kiilto on kostea kuin lähteen kalvon, heittäytyy taapäin, keikauttaa päätänsä ja katselee veitikkamaisesti ja kiehtovasti. Jo alkaa puhua ruotsia.

— Mamma, älä itke! Isä on niin väkevä, kuka hänelle uskaltaisi mitään tehdä. Kyllä isä tulee takaisin . . . Mamma, rakastathan sinä Hannia?

Äiti ei vastaa, painaa vain Hannia syliinsä, huojuttelee häntä siinä hiljaa ja kyynelät valuvat alas poskia. He istuvat kuistin portailla.

Ilta on lämmin ja vasta-auenneet koivut lemuavat. Niiden kukkeita latvoja kohoilee pitkin rantoja, siellä täällä hennon vihannan keskellä ylenee mänty tai kuusi. Järven tyynessä näkyy syvä taivas ja lahden suussa leppää pienoinen saari koivuineen, jotka ojentuvat vettä

kohti, ikäänkuin heittäytyäkseen sen syliin. Herkkinä vaeltelevat pilvet taivaalla, niiden värit vaihtelevat lakkaamatta. Käki kukkuu saarelta, toinen vastaa rannalta, kolmas ja neljäs kukahtelevat koivusta kaivon vierellä. Koiranputket pihamaalla ovat sysänneet meheviä lehtiä ja nuppupäisiä runkoja. Nokkosten päät ovat vielä punertavat, ilma on täynnä pieniä, keveitä hyönteisiä ja kevään lemua.

Vaikea, vaikea täältä olisi lähteä, hyvä täällä on ollut Paljon syntiä tuntee Liena tehneensä miestänsä ja sydänmaata kohtaan, kun on valittanut kohtaloaan. Kun saisi-kin takaisin Kallen ja entiset hyvät ajat, niin ei ikinä toivoisi muuta ...

Otto-herra tulee Kankaanpäähän nuoren armonsa kanssa, hän asettuu asumaan niihin huoneisiin, yhdessä he tulevat käyskelemään siinä puistossa... Ei, ei, pois ne ajatukset, hän ei tahdo ajatella mitään, ei muistaa mitään! ... Hän huutaa Hännin nimeä ja tarttuu hänen käsivarteensa.

— Lapseni, on jo yö, mennään levolle!

Hanni säpsähtää unenhorroksista ja katselee kummastuneena äitiin.

Kolmantena päivänä palasi Kalle erinomaisella tuulella. Hänelle oli sattunut sellainen onni, että oli joutunut Kankaanpäähän juuri nuoren herrasväen tuliaiskesteihin.

Sitä iloa ja riemua! Kun siinä, missä Kankaanpään maat alkavat, oli ollut vastassa mahdollottoman iso kunniaportti ja lippuja riukujen nenässä ja kirjoituksia, joitten sanottiin merkitsevän »tervetuloa». Ja tällaisia portteja oli ollut useampia ja päärakennuksen ovipieleen oli kiedottu jos minkälaisia köynnöksiä ja laitoksia ja portaille oli levitetty hieno tulipunainen villamatto. Piiat ja rengit olivat pyhävaatteissaan ja pehtori kävi neuvo-
massa, että kun nuori patruuna ja hänen armonsa astuvat vaunuista, niin pitää huutaa »hurraa». Sattui sitten vielä sellainen korea päivänpaiste ja pihlajat aukaisivat juuri kukkiaa ja komean näköistä oli, kun vaunut tomupilven keskellä ilmestyivät tienkäännteestä. Hevos-
ten valjaat välkkyivät hopealta, vaahdossa olivat lauta-

set ja nuorten pään päällä armo piteli punertavaa päivänvarjoa. Hän oli ihkasen silkkisessä puvussa, hatussa kukkia ja töyhtöjä ja kun hän astui alas vaunusta, niin näkyi suippokärkinen kenkä ja alushame, joka oli paljaista pitseistä ja silkkisistä nauhoista. Siinä samassa jyräyttivät jyvämiehet ja rengit ja piiat hurraa-huudon. Armo kääntyi, nyökäytti päätään ja suu oli makeassa naurussa ... Sillä on mustat hiukset kuin kuuman maan ihmisillä, kasvoja ja silmiä ei oikein voinut erottaa kailta niiltä harsoilta ja hepeniltä, mutta kyllä se hyvin korea mahtaa olla. Muhkean näköinen se taas oli patruunakin. Vanhat olivat vastassa portailla ja antoivat siinä suuta nuorille.

Mutta tuvassa oli väelle valmistettu kestit, ja niissä ne vasta oli voit, viilit, rieskat. Kahvia juotettiin ja olutta ja viinaa niin paljon kuin ikinä miehiin mahtui ja illalla tanssittiin. Oli kolmet viulut soittamassa. Herasväet tulivat ovensuuhun katselemaan ja nyt oli armo taas toisenlaisissa hepenissä: vaaleanpunaisissa, ja niin ohkaisissa, että hihojen läpi paistoi pinta.

— No, kuinka kontrahdin kävi? keskeytti vaari vihdoin äreästi poikansa kertomuksen. — Taisit juoda juovuksiin ja antaa nahkasi mennä huutokaupalla.

— Eikö mitä! Kävinhän minä vanhan patruunan puheilla ja hän vakuutti meidän saavan hyvän isännän ja lupasi vielä erittäin puhua meidän torpastamme.

— No, teittekö kirjalliset kaupat?

— Eihän siinä olisi aikaa ollut, kun juuri nuorta paria odotettiin, mutta sen patruuna merkitsi kontrahdin syrjään, että vielä kymmenen vuotta eteenpäin saamme asua tässä entisellä verolla.

— Mahdoit panna lisäämään, että elinajan ...

— Onhan sitä nyt taas kymmenessäkin vuodessa tällä verolla. Sitten vaurastuvat lapset ja rupeaa saamaan irti tuosta suostakin.

— Jo pistit käpäläsi ketun paulaan.

Kalle on täynnä toiveita, vanha patruuna on vakuuttanut, että nuoresta patruunasta tulee hyvä isäntä. Mitä tässä siis rupeaa suremaan! Hetken päästä on hän jo jatkamassa juttuaan tuliaiskesteistä.

Hän oli aidanraosta nähnyt nuorten kävelevän puutarhassa. Armon liepeet olivat lakaisseet käytävää, jotta hiekka pölysi. Sitten olivat lähteneet soutelemaan ja armo oli laulaa liritellyt veneessä.

— Ei nyt hullumpata, kuinka sillä piti olla koreat alushameet! Päällepäin minä ne hänen sijassaan olisin pannut.

Pienemmät lapset kähisevät vanhan armon lähettämien tuliaisten ympärillä, mutta Hanni kuuntelee isän kertomusta, kuuntelee hohtavin poskin, silmät loistaen ja huulet auki, ikäänkuin särpimässä joka sanaa.

Liena tuntee inhoavansa miestänsä. Missä kesteissä hän on ollutkaan juomassa ja syömässä! Hän tuntee kauheaa halua karata esiin, iskeä nyrkkinsä pöytään ja tukkia hänen suunsa. Tai paeta pois kuulemasta! Mutta uteliaisuus pidättää häntä huoneessa.

— Sillä kuuluu olevan niin kauheasti vaatteita, päivittelee Kalle yhä innoissaan, — että piti kolmella hevosella vedettämän asemalta, paljasta vaatetta!

Lienan sisu kiehuu, hänen täytyy välillä käydä ulkoilmassa, jotta saisi hengitetyksi.

— Mahtaneeko vanha patruuna mainita mitään siitä, että Kankaanpään kasvatti on Pimeänpirtin miehellä? kysäisee hän vihdoin, jäätyään kahdenkesken Kallen kanssa.

— Kyllä minä kumminkin pyysin, vastaa Kalle reippaasti. — Senhän siinä juuri pitääkin tepsyä . . .

Liena on ääneen huutamaisillaan.

Niin, niin. Hän saa sen siis tietää. Lieneekö sitten hyväksi vaiko pahaksi! Hän soisi, ettei Otto-herra saisi tietää hänen piilopaikkaansa eikä kuulla hänen nimeänsä, ja nyt pitää juuri hänen nimensä pelastaa Pimeäpirtti Kallelle ja hänen perheelleen.

Pitkin kesää tuo huhu tietoja Kankaanpäästä. Siejlä kuluvat päivät yhtenä ainoana juhlanan. Vieraita ovat salit täynnä, viinit virtaavat vetenä, yöt kuluvat päivinä, päivät öinä. Ei kuulu nuori patruuna varsinaisesti tahtovan ryhtyä talon ohjiin niin kauan kuin vanhat palvelijat ovat paikoillaan. Syksystä ottaa uudet ja käy kiinni kartanon hoitoon. Vanhat herrasväetkin kuuluvat syksyllä muuttavan kaupunkiin. Sitä odottaessa nuoret juh-

livat, käyvät naapuripitäjissä ja ottavat vieraita vastaan. Silloin tällöin kuuluu nuori patruuna pistäytyvän pelolla, ei puhu mitään, mutta nauraa pahasti. Ei kuulu hänen armonsä sentään olevan kovin ylpeä. Talkoissa oli käynyt tuvassa, tanssinut väen joukossa ja omalla kädellään ojentanut parille rengille viinaryypyt.

Syksymmällä käyvät huhut arveluttaviksi. Ulossetelin ovat saaneet vanhat uskolliset palvelijat, voudista alkaen, joka on ollut Kankaanpäässä kolmekymmentä vuotta. Oikein koulunkäyneen pehtorin kuuluu patruuna pestanneen. Sisästä ovat jo kaikki vanhan armon aikuiset poissa, ruotsalaiset »neihtyet» siellä nyt sipsuttelevat tyykikengissä. Sitäpaitsi aikoo patruuna hajoittaa koko kylän kirkon ympäriltä. Mutta mihin joutuvatkaan kaikki ne ihmisraukat, vanhat kyyry selät miehet ja muijat, jotka nykypolven koko muistiajan ovat siinä kasvataneet tupakkejaan ja pelakuunejaan? Armo kuuluu heidän asuntohökkelejänsä vihaavan. Ne rumentavat näköalaa ja haisevat nenään, kun ohitse kulkee. Joutukoot mihin tahansa!

»Pikku Hanni» on näihin aikoihin kuudennellatoista ikävuodellaan. Hän on kasvanut pitkäksi, hoikaksi tytöksi. Isä ja vaari ovat jo parina syksynä tahtoneet lähettää hänet rippikouluun, mutta äiti on jyrkästi pannut vastaan, sillä hänen mielestään on pitänyt antaa lapsen varttua vähän ymmärtäväisemmäksi.

»— Sillä on ymmärrystä liiaksikin, mutisee vaari itseksseen.

Muutamissa suhteissa on vaari oikeassa. Hanni on ajatellut asioita, joita ei moni vanhakaan ole huomannut ajatella. Tuskin oli tytön suussa hampaita, kun hän jo rupesi kyselemään paratiisin käärmettä. Mutta toiselta puolen on Hanni hyvin lapsellinen. Hän saattaa puhella Pikulle ja Misselle ihan kuin ihmisille. Hän karkaa vielä äidin kaulaan ja tahtoo istua polvella kuin pikkulapset. Vaari kyllä heristää menemään, kun vain sattuu olemaan saapuvilla: hävetköön suuri tyttö kuolata kuin koira ja alituisesti suudella! Mutta vaari taistelee turhaan, sillä äiti on Hannin puolella ja suosii sitä kuolaamista.

Hanni on iloinen tyttö, hän astuu kuin tanssien, ja hänen hymynsä luulisi voivan sulattaa kinoksia. Se onkin

monet kerrat ajanut mäkeen äidin nuhteet, monet kerrat pannut vaarin pään pyörälle: rangaistako päivää siitä, että se paistaa, soimatako iltataivasta siitä, että se rusottaa! Ja toinen mieli on käskenyt rankaisemaan Hannia, kitkemään rikkaruohoja juuria myöten, vääntämään nuorta vitsaa — toinen käskenyt antaa auringonsäteitten leikitellä ja kevätpuron pulputa.

Mitä mahtaa oikeastaan hänen mielessään liikkua, kun hän kesäiltana tuo karjaa kotiin metsästä? Hän on päästännyt hajalle hiuksensa, punonut päälaelleen seppeleen koivunlehvistä ja pistänyt kukkasia pitkin vyötäriään. Esiliina on täynnä kukkia, joskus on sidottu kiehkura Omenan sarveenkin. Hän liikenee laulaen ja huiskuttaa pajuista vitsaa. Hän astelee kiikutellen ja lehvät hänen hiuksissaan värähtelevät.

Vaari istuu saunan kynnyksellä ja katselee hänen tuloaan.

— No, virkkaa hän jurosti, — mikä morsian sieltä nyt on tulevinaan?

Hanni ei kuule, sillä veräjäpuut kolahtavat maata vastaan.

— Mitä vaari sanoo?

— Kysyn vain että Mörököllin morsianko se sieltä tulee? Mikä halu sinulla pitää olemankin katkoa kukkia ja sitten noin kekkaloiden kulkea ikäänkuin olisit vene tuulessa ...

Tyttö katsoo häneen suurin, hämmästynein silmin.

— Ja mitä sinä aina hoilottelet niinkuin olisit kulussa ylenannettu kyytipoika? Aina minun pitää kuulla sinun vikinääsi korvissani, jos istun tässä saunan kynnyksellä tai ruuhessani, aina se vain jostakin soi...

Hannin silmät käyvät kosteiksi ja hän katselee vanhukseen ikään kuin pyytäen. Vaari jo heltyykin ja lähtee lisäämään uuniaan. Hän soisi, että Hanni sillä välin poistuisi, ja viipyy saunassa kauemmin kuin tarvitsisi. Mutta kun hän palaa ulos, niin seisoo tyttö yhä paikoillaan. Hän hymyilee hiukan arasti, ikäänkuin kysyäkseen: eihän vaari enää ole suutuksissa? Ja nähdessään, että vaari jo on ystävällinen, viskaa hän koko esiliinansa vaarin syliin ja karkaa lehmien luo, salavihkaa nauraen.

Vaari jää tuijottamaan kukkasia, joita on hajonnut maahan ja hänen polvilleen. Jokin kukkanen on tarttunut hänen hiuksiinsakin eikä lähde kuin kouralla kaa-paisten. Mutta kaikki hänen aseensa ovat nyt kadottaneet teränsä. Hän häpeää pahaa ajatusta, joka äsken hänessä liikkui... Tyttö on puhdas kuin lähteen vesi, iloksihan hyvä Jumala ne loi... Iloitkoon lapsi niin ei toki ole synti katsella kukkasia ja lehtiä. Ihmisten kauan kuin voi, kolkkoa on metsässä ja pirtissä, kun ei hänen riemuansa sieltä kuulu.

Pikku Hanni ei tosin aina ole iloinen. Jota useampi vuosi on kulunut yli kymmenennen syntymäpäivän, sitä epätasaisemmaksi on hänen luonteensa käynyt. Hyvän tuulen mentyä saattaa hän olla kiukkuinen ja katkera ja soimata vanhempiaan siitä, että he ovat haudanneet hänet tänne. Häntähän pidetään kuin vankia ja pahan-tekijää, ei koskaan päästetä nuorten joukkoon. Ei hän viitsi tänne jäädä, hän lähtee kirkolle, pääseepähän jonhonkin palvelukseen.

— Vait, vait, lapseni, kuiskaa äiti pelästyneenä. — Tuki suusi syntiä puhumasta. Jos vaari kuulee, niin hän sinua lyö ...

— Lyököön vain, minä en välitä! Vaari minut tah-toisi vaikka kaivoon upottaa, etten näkisi kuuta enkä päivää enkä kukkia. Mieluummin kuolen kuin vaaria tottelen. .

— Rakas lapseni, kuinka sinä puhut sillä lailla! Vaari rakastaa sinua ja toivoo parastasi, niinkuin me kaikki muutkin. Älä tahdo pois täältä rauhallisesta kodistasi, sitä kadut vielä eälämässäsi. Kenellä on sellainen koti kuin sinulla, kaikki sinua rakastavat, sinulla ei ole mi-tään puutetta...

— Saisipa vaikka olla puutettakin, vaikkapa nälkää ja vilua, kunhan ...

— Mitä, lapseni, haluaisit?

— En tiedä itsekkään.. Jotakin muuta kuin mitä täällä on ...

Hanni purskahtaa itkemään niin raivoisasti ja toivotomasti, että äiti pelkää hänen sairastuvan. Hän itkee niin, että ruumis vapisee, hän ei tahdo ottaa vastaan äidin lohdutusta, hän työntää häntä pois luotaan ja pyy-

tää, että annettaisiin hänen olla. Vihdoin saa äiti hänet syliinsä ja viihdyttelee kuin sairasta.

— Muistatko, Hanni, kuiskaa hän hänelle, — prinsessa Mirandaa, joka jätti loistavat salinsa ja . . .

— Hän oli tyhmä! Minä ainakaan en tekisi sillä lailla!

— Et tiedä, mitä puhut, lapsi. Et ole koettanut elämää.

— En. Ja sitä minä juuri tahdonkin. Äiti, päästä minut pois täältä, päästä, jos vähänkin rakastat. Muuten minä jonakin yönä karkaan. . . Niin, niin, saatte nähdä . . .

— Mutta vuoden päästähän sinä pääset rippikouluun . . .

— Vuoden päästä! Vai pitää minun vielä kitua täällä vuosi, kokonainen talvi!

Hännin äänessä on sellainen katkeruus, että äitiä hirtittää. Nyt itkee hänkin, irroittaa kätensä Hannin ympäriltä ja jättää hänet yksin.

Hänen täytyy siis päästä! Mitä pikemmin sitä parempi. Nuoren halua maailmalle ei mikään pidätä, hänen täytyy saada katsella elämää silmiin . . .

Mikä tulee itse asiassa olemaan pikku Hannin kohalo? Piiaksi ei häntä ole totutettu, eikä hän siksi kelpaa. Herrasnaiset eivät tule tunnustamaan häntä vertaisekseen. Hän on siltä väliltä. Kuten äitikin. Hänet olisi ehkä säälimättä pitänyt panna pellolle ja riiheen raatamaan. Mutta äiti raatoi mieluummin itse. Hanni oli aina niin hentoa tekoa . . .

— Valaise, Jumala, minun ymmärrykseni, rukoilee Liena hiljaa itsekseen.

Hänestä tuntuu siltä kuin hänen lapsensa edessä olisi musta tulevaisuus, täynnä vaaroja, jotka hiipivät vastaan joka mutkasta. Hän on tuntenut tätä Hannin syntymästä asti eikä hänellä ole ollut voimaa rukoilla Jumalaa korjaamaan lasta ikimajoihinsa. Hän on tuntenut sen mustan, läpitunkemattoman välttämättömyyden likenemistään likenevän — sen jonkin, josta hän ei tiedä, mitä se oikeastaan on, mutta jota hän pelkää ja josta hän on varma. Hän on koettanut sitä karttaa, panna vastaan, puolustaa lastaan. Mutta ei näy autta-

van! Se tulee, se tulee... Jumala, valaise ymmärrystä, opeta, mitä tulee tehdä!

Silloin sipsuttelee joku hänen rinnalleen ja Hanni karkaa hänen kaulaansa, itkien, katuen, anteeksi pyytäen.

— Mamma, kuiskaa hän ruotsiksi, — Hanni on niin häijy ja ilkeä. Sinä olet aina niin hyvä ja rakastavainen. Anna anteeksi Hännille! Ei, älä anna! Lyö Hannia, mamma, minä pyydän sinua, minä ansaitsen sen . . . Älä katso minuun noin hellästi, älä anna anteeksi, lyö minua . . .

— Voi lapseni, kun sinä ymmärtäisit luottaa mammaan! Täällä sydänmaassa on meidän paras olla.

— Minä tiedän, mamma. Mutta minua vetää niin pois . . .

— Sinun pitää päästä, sinun pitää päästä, lausuu Liena hiljaa ja huoaten.

IV

Pimeässäpirtissä oli paistettu ensimmäiset uutisleivät ja kun Hanni illansuussa läksi metsään lehmien hakuun, otti hän mukaansa palasen uutisleipää. Siinä oli vielä ruohon karva ja haju ja Hannista tuntui hauskalta haistella ja maistella sitä.

Oli satanut koko päivän. Puitten lehvät riippuivat rentoina, tuon tuostakin pudotellen maahan raskaita vesipisaroida. Siellä täällä näkyi jo jokin keltaisempi puu. Sammalet olivat kukassa, mehevimmillään. Paikoitellen kasvoi kirjavia karpässieniä ja puolat punoittivat. Kulkiessaan karjapolkua puiden alitse sai Hanni vähän väliä vettä niskaansa. Oikein kumahti hiljaisessa iltailmassa, kun oksat päästivät hartioiltaan raskaat vesitaakansa. Siellä täällä olivat pilvet jo revenneet ja repeleiden alta paistoi kirkas taivas.

Hanni nousee kalliolle, työntää huivin oikean korvansa päältä, kuulostelee ja huutelee. Metsä hänen edessään on kuin järvestä nostettu. Pilvien hajotessa alkaa tuulikin käydä ja aurinko pujahtaa esiin, jääden suurena tähtenä paistamaan maan ja taivaankannen rajoilla. Keltaiset puut käyvät kullankarvaisiksi, josta-

kin kaukaa, peninkulman takaa kiiluu auringonlaskussa ikkunanruutu ...

Äkkiä rasahtaa metsässä ikäänkuin metso olisi kahtanut lentoon. Hanni hakee sitä päänsä päältä, mutta ei näe mitään. Samassa kahahtaa maasta päin ja pensaikosta syöksähtää esiin koira. .. Outo eläin näillä mailla ja Hanni sekä pelästyy että ilostuu. Se on sileäpintainen jäniskoira ja antaa ystävällisesti silittää itseään.

Äkkiä viilähtää ilmassa vihellys ja sen tiensä häviää koira.

Hanni jää hämmästyneenä paikoilleen. Ensin havahtuu hänessä ajatus, että jos se olikin vain tyhjä näky, mutta eihän hän koskaan ennen ole »liikoja» nähnyt. Tai jos se olikin joku metsän elävä, mutta ei ne ole ennen tulleet silyttämään selkiään... Koira se oli ja isäntä sitä vihelsi luokseen. Mutta kuka on isäntä, voisiko olla joku kylästä? Mutta tuskinpa niillä olisi noin hoikkamahaisia koiria... Hänen sydämensä alkaa lyödä täynnä uteliaisuutta ja odotusta.

Samassa ilmestyy metsästä aukean laitaan kaksi miestä, pyssyt selässä. Toinen on iso ja musta, toinen hoikka ja nuori. Se iso on puettu harmaaseen takkiin, jonka hihansuissa on vihreää kangasta ja edessä kiiltäviä nappeja. Molempien saappaat ulottuvat polvien yläpuolelle. Hanni katselee heitä piiloutuneena puun taakse ja jota likemmä he tulevat sitä kiihkeämmin lyö hänen sydämensä. Ne ovat hienoja herroja, mahtavat olla kirkonkyläläisiä!

Samassa nostaa se nuori päätään, huomaa kalliolla ihmisen ja molemmat herrat alkavat huutaa häntä alas sieltä. He ovat kulkeneet eksyksissä, sade on heitä valellut, he ovat jo kironneet koko metsästysretken ja käyvät hyvilleen, kun vihdoinkin saavat käsiinsä ihmisen.

Hanni on punastunut, painanut alas silmänsä, tehnyt syvän niiauksen ja astuu nyt herrojen edellä Pimeää-pirttiä kohti. Häntä hävettää kauheasti hänen risaiset vaatteensa...

— Tyttö siellä! kuulee hän hetkisen perästä äänen:
— mihin perkeleeseen sinulla on kiire?

Se oli se suuri joka puhui ja Hanni huomasi äänestä, että puhe oli leikkiä eikä pahoin tarkoitettu. Mutta kuitenkin hän hytkähti ja odottaessaan herroja, jotka olivat jääneet vähän matkan päähän, vavistutti häntä omituisesti. Hän pisti käden taskuunsa, irroitti uutisleipäpalasestaan hitusen sydäntä ja rupesi ajatuksissaan vanuttelemaan sitä sormiensa välissä.

— Mikä sinun nimesi on? kysyi herra, hymyillen mustien viiksiensä alta.

Hanni vastasi hämillään, käsi yhä taskussa. Ihmeellistä ruotsia puhuivat herrat keskenään. Kyllä hän sen ymmärsi, mutta ei se ollut sellaista kuin äidin puhe. Vai mahtoiko äiti puhua huonosti? Eikä taas ollut suomikaan oikeata suomea, sellaista jota kotona puhuttiin.

— Vai Hanni!

Komean herran ääni helähti ikään kuin hänen silmänsä vasta sillä hetkellä olisivat auenneet näkemään, kuka siinä hänen edellään astui. Hannin poskilta oli veri purskahtamaisillaan esiin. Suuri herra nauroi ja kääntyi ruotsiksi toverinsa puoleen.

— Kyösti sinä, katsopa! Tyttölapsi ei ole hullumman näköinen. Piru vie. Noo, Hanni, mitä siellä sinun taskussasi oikein on?

Hanni vetää esiin leipäpalasen ja kääntyy arasti herroihin päin. Mutta samassa tulee herra ihan hänen likelleen, suu hymyssä ja silmät verestävinä. Se nostaa hänen olkapäälleen kätensä, joka on valkea kuin maito ja niin pehmeä, että sormus välkkyi lihan sisästä. Hannin tekisi mieli lähteä karkuun ...

Hänestä tuntuu siltä kuin säde noista mustista silmistä olisi pistänyt häntä sydämeen. Hän hapuilee hui-via, joka on valunut päästä ja verhoaa sillä hartioitaan, jottei pinta paistaisi röijyn läpi.

— Kas, kainostele! sanoo herra ja vetää pois kätensä. — Kyösti sinä, luonnontutkijana pitäisi sinun iloita jokaisesta kauniista ihmiseksemplaarista... Kas poikaa kun punastuu. Ei tyttö ymmärrä ruotsia ja entä jos ymmärtäisikin!

He luulevat, ettei Hanni ymmärrä ruotsia... Äh, kuinka häntä harmittaa heidän puheensa! Hän tahtoisi itkeä, torua ...

— Noo, Hanni, joko kilpajuoksu taas alkaa!

Mutta Hannipa ei enää tottele heidän komentoaan. Hän ei ole kuulevinaanakaan, hän astuu juoksujalan. Äkkiä huomaa hän, ettei herroja kuulu, ja kun hän kääntyy, näkee hän heidän pysähtyneen peltojen laidtaan.

Se mitä he näkevät, valmistaa heille täydellisen yllätyksen: punaiseksi maalattuja rakennuksia, valkeita ikkunapieliä täällä keskellä sydänmaata! Puhdas piha, siisti aita ympärillä, portti, kirjavia kukkia, ruusupensaita — mistä koko tämä komeus on eksynyt tänne! Ja noin korkeat ikkunat ja kamarissa uutimet... Mutta nähdessään vieraat livistää tavallinen talonpoikainen lapsilauma pelästyneenä porstuaan ja karvat pystyssä, häntä pörröllään, pahasti mouruten, kiipeää kissa tikapuille, joita koirat haukkuen kiertävät.

Portaille ilmestyy keski-ikäinen talonpoikaisvaimo, mutta vetäytyy kiireesti takaisin.

— Niitä ne on kirkonkylän herroja. Meidän oma patruuna ..., kuuluu kuiskauksena tuvassa.

— Ja tuolla tulee veneellä lisää, kähisevät lapset suloutuneina ikkunaan katselemaan.

— Jos se koira syö Missen! itkevät toiset.

— Äiti, onko se keisari, kun sillä on noin kiiltävät napit?

Lapset eivät saa vastausta kysymyksiinsä. Hetkisen seisoo äiti kuin kivettyneenä. Hän ei ole Otto-herraa nähnyt sitten kuin sinä syksyisenä yönä siellä Kankaanpäässä, kun hän hätä rinnassa hiipi hänen ikkunansa alle rukoilemaan ja sai neuvon mennä naimisiin jonkun siistin renkimiehen kanssa. Ja nyt on hän täällä hänen ja hänen renkimiehensä pakopaikassa.

Mutta entä, jollei hän häntä tuntisi, jollei vanha patruuna olisikaan mitään puhunut! . . . Hänpä ei panekaan kenkiä jalkaan eikä muuta parempia vaatteita, ehkei hän tunne ensinkään!

Hanni karkaa sisään, levoton riemu kasvoilla.

— Äiti, äiti, herroja!

Huivi silmillä astuu Liena kuistille, mutta patruuna tuskin vastaa hänen tervehdykseensä. Hän puhuu toverilleen, huitoo käsiään ja äänessä on pidätettyä ärtyä.

— Olen varma siitä, että tämäkin rustholli tässä mak-saa ihan mitättömän veron, jonkin kymmenmarkkasen vuodessa. Se olisi niin Liljefeltin vanhuksien kaltaista. Heidän alustalaistensa piti saada elää muka onnellisina, se tahtoo sanoa laiskuudessa ja epärehellisyydessä. Kyll' on aika todenteolla käydä kiinni ohjaksiin. Kyllä minä huomaan, että talonpoikaa pitää kohdella oikeu-della, muttei koskaan hyvyydellä ... Piru vieköön, voi-sinpa vannoa, että tälläkin torpalla on aika säästöt, koska on riittänyt varaa punamaaliin, sillä suomalainen talonpoika ei ensi hädässä pane rahoja sellaisiin. Menepä sinä vain kaivelemaan ryysyjen joukkoon tuvan sänky-pohjalle, niin tapaavat siellä satoja markkoja homehtu-neina kuparirahoina ...

Liena ymmärtää joka sanan, mutta enemmän kuin niiden kovuus koskee häneen Otto-herran näkeminen. Ensi hetkessä näytti hän kovin vieraalta, mutta jota enemmän häntä katsoo, sitä enemmän muistuttaa hän entistä Otto-herraa. Liena tuntee ruumiinsa läpi käy-vän omituisen hellyyden väristykseen. Tuo, tuo mies se on, joka täytti hänen elämänsä lyhyellä onnella ja lop-pumattomilla tuskilla ...

— No, akka siinä, toimita tulta kamariin, etkö näe, että vaatteemme ovat likomärät.

Nämä sanat vaikuttavat. Liena rientää avaamaan ka-marin ovea, lähettää lapset tyhjentämään kananpesiä ja toimittaa Hannin takaisin metsään hakemaan leh-miä. Tuntuu vähän helpommalta, kun Hanni on poissa. Kunhan ei vain vaari palaisi järveltä. Hän, hän hakee vielä varmaan riitaa.

Herrat ovat menneet rantaan venettä vastaan, joka likenee suurella rähinällä. Siinä on neljä herraa ja kaksi soutajaa.

— Tämä Lassi on juonut itsensä juovuksiin ja ollut kaatamaisillaan koko veneen, huutaa joku.

— Se joutui eväskopan viereen istumaan ja lupasi mättää vettä, mutta kaivoikin esiin konjakkipullon ...

— Helkkarissa, mitä me sitten teemme!

— Ovat juoneet kuin porsaas, virkkaa muuan vanha herra viluisen ja paleltuneen näköisenä.

Kuusi herraa ja yhtä monta koiraa astuu ylös ran-

nasta. Soutajat kantavat eväitä, jotka ovat kopassa ja vettäpitävällä sadetakilla peitetyt.

— Minun selässäni ei ole kuivaa langanpätkeäkään, valittaa joku.

— Minä voin pusertaa jok'ikisen rääsyn, joka on ympärilläni.

— Ovatpa nämä sydänmaita!

— Me olemme tavanneet niin äärettömän soman tytön, selittää Kyösti Åkerfelt viattomasti.

— Soo, sydän on jo ilmiliekissä!

— Kas poikaa, kun punastuu!

Hämmästyksen huudahdus pääsee herroilta, kun he astuvat huoneeseen, jossa tuli jo räiskyy pesässä.

— Täällähän me elämme oikein herroiksi!

— Täällähän on aivan ... aivan ... minä totisesti en löydä sanoja tulkitsemaan hämmästykseni.

— Voinpa antaa pääni pantiksi, huudahtaa Otto-herra äkkiä, — että täällä taas tapaam jonkun Liljefeltin vanhan rengin tai piian. Minä olen jo pari kertaa tullut tällaiseen huoneeseen, joka on ihan Minette-tädin tyyliin.

— Odotapa, täällä on valokuva seinällä. Eivätkö nämä juuri liene Liljefeltejä?

— Totisesti! Täti silkkileningissä ja juhlamyssy päässä, kädessä sukkakudin! ... Saatte nähdä, että kun minä rupean kysymään veroa ja kontrahtia, niin sanotaan, että ollaan vanhoja palvelijoita ja patruuna lupasi niin ja niin ja armo antoi niin ja niin. Minä osaan läksyn vallan ulkoa!

— He näkyvät pitäneen täydellistä naima-asiatoimistoa...

— Renkien ja piikojen välistä — niin!

Huoneen lattialle tuodaan olkia ja ryijyjä levitetään niiden päälle. Herrat riisuvat saappaansa ja sukkansa, toiset antavat housunsakin tupaam kuivamaan ja asettuvat permannolle tulen ääreen. Pyssyjä, metsästyslaukuja on huiskin haiskin, valkean valossa erottautuu lattialla saappaan jälkiä ja veritahroja jäniksistä. Torpan pikkupojat pannaan kuivaamaan pyssyjä, tytöt laittamaan ruokaa koirille. Ja missä se nyt on se kaunis tyttö? Sopii tulla tänne ottamaan esiin eväitä ... Vai ei ole

saapuvilla! Sitten saa Kyösti hoitaa emännänvirkaa. Torpanvaimon sopii valmistaa jänis illalliseksi. Niitä on siellä kuinka paljon hyvänsä, toiset lienevät jo pahentuneetkin. Soutajat voivat neuvoa, missä ne ovat.

Äkkiä alkaa muuan herroista, Lassi Lindström, nauraa. Hän nauraa ihan katketakseen. Herranen aika kuinka se oli hullua.

Mikä, mikä? Mikä nyt on?

— Ajattelen vain sitä jänistä! kitisee hän kesken nauruaan. — Kun sen vatsa oli täynnä kuusenhavuja ...

Nyt purskahtavat toisetkin nauruun. Kyösti koettaa pidättää, mutta ei onnistu. Hänen käy sääli vanhaa herraa, jota on pilkattu ja joka loukkaantuneena siirtää syrjään totiansa. Se on tehty kahvikuppiin, koska la-seista on puute. Vanha herra Wahlberg on jo ovella, kun huomaa, ettei hänellä ole sukkia eikä kenkiä eikä housujakaan. Silloin hän palaa paikoilleen.

Nyt nauravat Lassi Lindström ja Kyösti Åkerfelt ihan katketakseen, Evert Björkell hymyilee väsyneesti, Otto von Holten ja Hektor Berg pidättävät lystiään.

Kaarle Juhana Wahlberg on harmaatukkainen valkopartainen herra, Kankaanpään nuoren armon sukulaisia Tukholmasta. Hän on aikoinaan ollut hyvä laulaja ja iloinen seuramies. Nyt ei hänellä ole virkaa eikä kotia — loistoa joista ei ole jäänyt muuta kuin hieno käytös, komea ulkomuoto ja hyvä sydän. Kankaanpään herrasväki on pyytänyt häntä viettämään talven luonaan alarakennuksessa, josta hänelle on luovutettu sali ja kamari. Wahlbeg on kaiken ikänsä elänyt Tukholmassa, nähnyt jäniksen vain eläintarhoissa, ja hänen ensimmäisellä metsästysretkellään on tehty se kepponen, että on otettu ammuttu jänis, istutettu se keskelle ahoa, houkuteltu häntä ampumaan ja kun jänis kolmannella laukauksella on kaatunut ja metsästäjä voitonriemusta väristen tulee luo, niin hän tapaa sen sisuksen täynnä kuusenhavuja, koira kekkaloil ilkkuen ympärillä ja kaikilla ahon laidoilla nauretaan ...

Se on jo liikaa vanhalle miehelle, se menee jo sopivaisuuden rajojen ulkopuolelle ja hän vannoo tuhat tulimmaista, että tämä metsästysretki on oleva ensimmäinen ja viimeinen ...

Lassi Lindström on varatuomari lähikaupungista. Hän on pikkuinen, ketterä mies, pyöreäkasvoinen, iholtaan kellertävän harmaa, nenä potaatinmuotoinen, silmät pienet ja ympyriäiset; muuten kaikin puolin apinan näköinen. Hän on velkaa kaikille ihmisille, hänellä on maksamattomia laskuja joka kaupungissa. Hän on hyväsydäminen ja aina iloinen.

Hektor Berg on niinikään varatuomari lähikaupungista. Hän on kaunis mies, pulska ja harteava, ehkä sentään vähän liian lihava, hyvä laulaja, soittaa pianoa korvakuulon mukaan, maalaa, vaikkei ikinä ole saanut opetusta, ja piirtää hyviä pilakuvia. Taivas on hänelle suunut taipumuksia taiteeseen ja hänestä toivottiin aikoinaan suurta miestä. Nyt istuu hän käräjiä, on ainassessa rahapulassa, mutta ei sure hänkään huomispäivää.

Evert Björkell kuuluu Kankaanpään patruunan uudempiin tuttavuuksiin. He ovat tutustuneet Tukholmassa. Oikeastaan on Björkell talonpoikaisesta, vieläpä köyhästä kodista, mutta muuan rikas vanha neiti otti hänet kasvatikseen, rakasti häntä rakkaudella, joka oli äidinlempeäkin lämpimämpi, ja jätti hänelle perinnöksi koko omaisuutensa: satatuhatta markkaa rahaa, sormuksensa, rintaneulansa ja joukon hopea-astioita. Björkellillä ei ole syytä kiirehtiä lukujensa valmistumista. Hän on tehnyt pari ulkomaanmatkaa, asuu omassa hauskassa poikamiehenhuoneistossansa Helsingissä ja on nyt tullut metsästämään Kankaanpään maille. Hän on pitkä, harteava, vaatteet uusinta muotia, käyttää tavallisesti silinteriä ja polttaa kalliita Sikaareja. Hän on kasvattanut itselleen pienen pukinparran, näyttää väsähtäneeltä, liikkuu huolimattomasti ja veltosti eikä koskaan naura ääneen.

Nuori Kyösti vihdoin on helsinkiläinen ylioppilas, joka on lukenut liian kiivaasti ja jonka täytyy saada oleskella maalla vahvistumassa. Hän on äitinsä silmäterä, kolmen sisaruksen ainoa veli, hento, naisellisen miellyttävä poika, jota on varjeltu kaikesta »pahasta», joka ei polta tupakkaa, ei osaa lyödä korttia eikä iänsään ole ottanut ruokaryppyä tai tuutinkia. Björkell, joka tuntee hänen perheensä ja kotiolonsa, on päättänyt

täällä Kankaanpäässä tehdä hänestä miehen. Hänen suosituksesta on poika onkin Kankaanpäähän päässyt.

Kyösti on aina viettänyt kesänsä saaristossa. Oikeaa suomalaista maaseutua on hän nähnyt vain rautatievaunun ikkunasta. Nyt on hän ensi kertaa sisämaassa ja kaikki on hänelle uutta ja ihmeellistä.

Tyttö karkeassa puvussa ja paljasjaloin, mutta nuori ja suloinen, tyttö, joka äkkiarvaamatta ilmestyy metsästä näyttämään eksyneille herroille tietä, tekee hänen valtavan vaikutuksen. Ja sitten tämä sievä torppa täällä keskellä sydänmaata! Riippukoivu aitannurkalla, vinttikaivo, lehmitarha — kaikki on niin rauhallista, syvää ja kaukaista. Ja sitten tämä huone maalaamattomille permantoinen, jolle on levitetty olkia vuoteiksi! Oi, äidin ja sisarten pitäisi saada nähdä tämä kaikki! Ja heidän pitääkin saada se nähdä. Hän kirjoittaa heille kaikki tyynni, kuvaa sen niin elävästi kuin jos he itse olisivat olleet mukana. Hän vetäytyy huoneen nurkkaan, repäisee pari lehteä taskukirjastaan ja alkaa lyijykynällä:

»Rakas mamma, Maggi, Tuttu ja Lulu! Tämän kirjoitan teille syvällä sydänmaalla, monta peninkulmaa kirkonkylästä. Ympärilläni pauhaavat toverit, mikä istuu tuolilla, mikä loikoo oljilla, joita on levitetty permannolle. Valkea loimuaa maalaisessa takassa ja ikkunasta näkyy peltoa, metsää, voi miten paljon metsää ja järveä! Olimme näihin äärettömiin metsiin jo eksyneet, olimme läpimärät, kun äkkiä näemme kalliolla ihmisolennon, tytön, melkein vielä lapsen, seisovan keltaisten puitten välissä huutelemassa karjaansa. Hän seisoi kivellä, katseli metsään ja hänen ympärillään joka taholla oli sydänmaata. Hän varjosti kädellään silmiään, sillä aurinko oli reväissyt pilvet ja pulpahtanut esiin suureksi, kirkkaaksi tähdeksi, joka valaisi keltaisen metsän, harmaat kalliot ja sinisen järven. Otto alkoi kii-reesti huutaa alas tyttöä. Hän tuli kainona, arkana, punoittavin poskin, vaaleat hiukset näkyen huivin alta ja vain silloin tällöin nostaen maasta siniset silmänsä ... Minun on niin vaikea kirjoittaa, sillä yhtä mittaa huu-detaan nimeäni, nauretaan ja lauletaan ... Tytön nimi on Hanni. En tiedä, mihin hän nyt lienee kadonnut, sillä

häntä ei näy ... Jos te voisitte aavistaa, kuinka hullunkurisilta me kaikki näytämme! Vaatteemme ovat tuvassa kuivamassa ja me ... Jatkan paikalla, kun tulee vähänkin hiljaisuutta.»

Valmistaessaan illallista kuulee Liena kamarista äänestä puhetta ja laulua. Lapset ovat kuin hulluina, niitä ei saa millään asettumaan. Mikä pelkää koiria, mikä itkee Misseä, joka on hukassa, mikä tahtoo kamariin katsomaan herroja. Lapset kähisevät jaloissa, riippuvat helmoissa, uskaltavatpa hoilottaakin, kun kuulevat rähinän kamarista. Mutta kun ovi avautuu ja eräs herroista tulee tupaan, pelästyvät he ja karkaavat nurkkiin piiloon.

Se on se pikkuinen, valkeisiin puettu, kasvoiltaan harmaa herra, joka sieltä tulla sipsuttelee. Tarttuu kiinni housuihinsa, jotka riippuvat orrella ja virkkaa:

— Jokohan kuivavat? Kun kasteli pentele kaikki vaatteemme... Ja mun mitä! ... Vaan mitäs se emäntä täällä puuhaa?

Herra kurkistaa pataan, jossa jänis paistuu, taputtaa Lienaa olkapäälle ja katsahtaa hänen kasvoihinsa.

— Helkkarin nuori ja korea emäntä!

Hän lähtee takaisin kamariin ja hetkisen perästä tulee Kalle ruiskaskeltaan. Nähdessään suuren vieraan veneen rannassa on hän jo alkanut aavistaa jotakin, sitten on hänen korviinsa sattunut hoilotus ja vihdoinkin on hän soutajilta saanut kuulla, mitä on tapahtunut. He ovat oikaisseet pitkäkseen saunan seinustalle, herrat antoivat näet ryypyt ja ne menivät vähän päähän, kun ollaan tottumattomia. Mutta hyvää se teki, tässä onkin saatu pari päivää soutaa niitä, on käyty kaikki saaret, jäniksiä on tullut niin, että ovat käsiin mädänneet. Aika tekeminen niiden herrojen kanssa on ollut, ovat välistä telmineet, niin että ovat olleet kaatamaisillaan veneen. Se pienempi niistä tuomareista varsinkin on niin leikkisä.

Vai että itse patruuna on täällä! Kalle iloitsee siitä suuresti, sillä nythän on tilaisuutta puhua asiat poikki ja halki. Ovessa karkaavat lapsetkin kertomaan hänelle, että patruuna ja keisari ja muita kirkonkylän herroja on saapunut.

— Tottahan olet kahvittanut ja syöttänyt? kysyy hän

vaimoltaan innoissaan. — Pitää nyt koettaa olla parauden mukaan!

Sitten hän peseytyy, pukee ylleen puhtaat vaatteet ja lähenee kamarin ovea. Hänen sydämensä koputtelee ja hän avaa oven kömpelösti ikään kuin seisoi vieraan lukon takana, menossa pahantekoon.

Kamarissa on jo hämärä. Hehku valkeasta punaa olkia lattialla ja Hektor Bergin parrakkaita kasvoja. Hän on pitkänään, totilasi seisoo vieressä, suu avautuu ja sulkeutuu vuorotellen, sillä hän laulaa Kaarle Juhana Wahlbergin kanssa, joka tulee tuijottaen istuu hänen takanaan. Vanha herra on mielenliikutuksissaan, valkea pukinparta tutisee ja ääni vavahtelee. Tuon tuostakin täytyy pyyhkäistä kyynelilmästä. Niin paljon muistoja liittyy noihin vanhoihin lauluihin, rakkaisiin »gluntteihin».

Lassi Lindström on tyytyväisenä palannut tuvasta. Hän on mairitellut akan niin pehmeäksi, että se varmaan tekee mitä hyvänsä. Mutta näyttää siltä kuin ei talossa olisi muuta naisväkeä, ne ovat kaikki vallan lapsia.

— Ihan varmaan me näimme nuoren tytön, vakuuttaa Kyösti. — Minäpä lähden katsomaan.

Mikä hätä Kyöstin on mennä, kainoudessaan hän ei ole antanut vaatteitaan tupaan, vaan on kuivattanut ne omassa selässään.

Patruuna ja Björkell ovat vallanneet sohvan. He istuvat sääret toistensa lomissa ja suitsuttavat ilmaan kauniita savukiehkuroita sikaareistaan.

— Olet nähnyt näyn, Kyösti! inttaa Lassi vastaan. — Tai olet ollut humalassa!

— Kyösti nyt osaisi olla humalassa! sanoo Björkell ja hänen äänensä iva haavoittaa Kyöstiä.

Patruuna päästää pienen naurun. Silloin suuttuu Kyösti todenteolla ja ojentuu jo suoraksi, mutta koettaa vielä hillitä itseään.

— Äitini on lähettänyt minut tänne maalle voimistumaan. Pyydän, että annatte minun olla rauhassa.

— Äitisi, vastaa Björkell murhaavalla äänellä, — on lähettänyt sinut tänne miehistymään. Sen sanoi hän itse minulle.

— Tule tänne, Kyösti, pyytää Lindström hellästi ja ystävällisesti. — Istu tuohon. Kas niin. Sinun maljasi, Kyösti!

Hän laskee käsivartensa Kyöstin kaulaan ja vie hänen huulilleen oman totikuppinsa. Hänen äänessään on jotakin niin surumielisen rukoilevaa, että Kyösti tuntee loukkaavansa häntä, jollei joisi. Hän ei tahdo häntä loukata.

Kalle on pitkän aikaa seisonut ovensuussa, mutta kukaan ei ole huomannut häntä. Vihdoin hän astuu likemmä.

— Mikä perkele sinä olet, karjaisee samassa patruunan ääni, — kun tulet sisään ilman että kysyt lupaa?

(Oikeastaan kuuluvat patruunan sanat: »Mike pärkele sine ole ku tule sise ilman ette kysy lupa.»)

— Minä ... minä olen vain, vastaa Kalle nöyrästi ja peräytyy pari askelta, — tämän torpan mies, Kalle Aukustinpoika.

— Ole, ole vaikka itse helvetinmies, mutta älä tule sisään ilman, että kysyt lupaa. Ulos, sanon minä, taikka minä ajan sinut portille!

Kalle karkaa ulos huoneesta, niin että saappaat kopisevat.

— Kun sinäkin annoit minun mennä, tiuskaa hän vaimolleen, — joka olet ollut herroissa! Mistäs minä sen tiesin, että olisi pitänyt lupaa pyytää. Nyt se suuttuu niin, että mikä tässä eteen tuleekaan.

— Häpeä! vastaa vaarin ääni ovensuusta. — Tulevat kuin koirat taloosi, etkä sinä aja heitä menemään.

— Niin, kuiskaa Kalle, koettaen tyrkätä isäänsä tupaan ja vetää ovea kiinni, — kun tämä torppa kuitenkin on heidän maallaan ja kun he voivat ajaa meidät pois koska hyvänsä.

— Ajakoot, jos ajavat, mutta kun tulevat, niin olkoot ihmisiksi.

— Eihän se taas herra koskaan sillä lailla ole meikäläistä kunnioittanut...

— Kyllä minä heille näytän!

Kalle tarttuu isänsä käsivarteen ja alkaa rukoilla:

— Syödään illallista, isä, ja menkää sitten saunaan maata. Johan te, vanha mies, tarvitsette lepoa, kun koko

päivän olette huhtonut... Onhan meillä kontrahti kymmeneksi vuodeksi, eihän se meitä voi poiskaan ajaa. Mutta olisihan parempi pysyä hyvissä väleissä. Että minäkin, moukka, nyt läksin sinne kysymättä! ... Liena, eikös sinun jäniksistäsi liikenisi palanen isälle?

— Vanhaksi olen käynyt! pääsee vaarilta.

Hän ottaa kouraansa palasen leipää ja lähtee saunaan.

— Viekää, lapset, kehoittaa Kalle hätäännyksissään, vaarille perunoita ja piimää. Ja sinä, Hanni, lähde sinä kamariin kysymään, mitä herrat tarvitsevat. Koeta varsinkin patruunaa palvella parhaasi mukaan.

Hanni oli loukkaantunut äidille. Taaskin tahtoi äiti estää häntä olemasta herrojen seurassa. Pojat olisivat aivan hyvin voineet noutaa kotiin lehmät. Hän juoksee aittaansa, jonka raoissa riippuu juhannuksenaikaisia kuivia haavanoksia, kampa hiuksensa, sukaisee ylleen punaraitaisen pumpulipukunsa ja kiinnittää siihen rintaneulan. Hän on kuin kuumeessa, joka hermo sävähtelee.

Hän on jo ovella, kun hänet valtaa epäily. Sieltä kuuluu tavaton melu, toiset laulavat, toiset puhelevat. Ei hän sittenkään kehtaa mennä sinne. Mitä hän oikeastaan siellä tekee... Mutta samassa ovi avautuu... Kuinka he ovat hullun näköisiä, kun tassuttelevat noin valkoisissa!

— Aaa! kuuluu kamarista kuin yhdestä suusta.
— Aaa!

— Noo, Hanni, virkkaa se komea musta herra ystävällisesti, — tule nyt auttamaan meitä. Missä sinä oletkin niin kauan ollut?

— Lehmissähän minä.

— Katso, tuossa on meidän eväskoppa. Ota nyt siitä esiin ruokaa...

Ilma hänen ympärillään on paksua ja raskasta. Herrat kerääntyvät luo, heidän henkensä tulee viinalta ja heidän poskensa hehkuvat. Se tuntuu pahalta...

— Älä pelkää, Hanni! sanoo pikkuinen, harmaapintainen herra ja hymyilee.

— Tule tänne! sanoo toinen, joka on uunin ääressä pitkällään, tarttuu hänen käteensä ja alkaa vetää häntä viereensä.

Hanni tekee vastarintaa voimiensa takaa, häntä jo peloittaa koko tämä leikki. Silloin se komea musta herra sanoo pari sanaa sille, joka raastaa häntä kädestä, ja hän pääsee paikalla vapaaksi.

— Älä pelkää, Hanni! Kuinka vanha sinä olet?

Hanni ei saa sanaa suustaan eikä uskalla nostaa silmiään. Hänen on kuuma ja vaikea olla, häntä pyöräyttää.

— Viidentoista? kysyy se musta herra, irroittaa huivin hänen päästään ja katsoo häntä silmiin.

— Kuudentoista, kuiskaa Hanni, hyvin hiljaa, silmiään nostamatta.

He puhuvat jotakin hänen hiuksistaan, hän ymmärtää, että ne heidän mielestään ovat kauniit, joku silitääkin takaapäin hänen päätään. Samassa kiertää se musta herra käsivartensa hänen ympärilleen, sen valkea käsi pusertaa hänen rintaansa ja hän vaipuu sen polvelle istumaan.

Siinä on kamala olla, tuntuu siltä kuin kuumaa höyryä virtaisi läpi koko ruumiin, päähän asti. Mutta hän ei pääse liikahtamaan, tuntuu siltä, että sitten tulee vielä pahempi. He puhuvat keskenään, puhuvat hänelle, kyselevät. Hän ei saa selvää heidän sanoistaan. Hänen kätensä ovat hiessä ja sydän lyö. Äkkiä tarttuu joku hänen päähänsä ja hänen huulilleen painuu kuuma suudelma, lemuten tupakille ja viinalle. Silloin hän kirkaisee ja kimmahtaa ylös ikään kuin häntä olisi veitsellä pistetty. Hän tahtoo sylkeä pois sen! Hän hankaa hihallaan, esiliinallaan. Hän tahtoo pois täältä! Mutta hän on niin pyöräyksissä, ettei löydä ovea. Kaikkialla on vastassa verestäviä silmiä ja miehiä, jotka nauravat ja ojentavat käsiään hänen puoleensa. Hän pakenee ikkunasta, jollei huoneessa olekaan ovea... Samassa alkaa joku saarnata korkealla äänellä, kiihkeästi ja nuhdellen. Se on se kaikista nuorin, joka on puettu täysin vaatteisiin. Se iskee nyrkkiä pöytään ja työntää tieltään pari herroista. Hanni käsittää, että hän puolustaa häntä ...

Ovi avautuu ja äiti syöksyy huoneeseen. Äiti on tietysti kuullut Hännin huudon, mutta Hanni ei tahdo, että äiti saa tietää ... Hänen pitää luulla, että täällä on

ollut hauskaa ja että hän vain auttaa herroja. Hän nielee kurkun täydeltä pelkoa ja kyyneliä, sitaisee kädellään kasvojaan ja painuu kiireesti eväskopan ääreen.

— Tule tänne, Hanni, sanoo äiti hätäisesti ja ankarasti.

Hanni ei uskalla olla tottelematta. Mutta hän lähtee hvmyillen ja veitikkamaisesti vilkaisten herroihiin, ikään kuin olisi liitossa heidän kanssaan.

— Mitä sinä nyt noin olet laittanut itsesi! Tiedäthän, että sinun pitää mennä lypsämään. Ovatko lehmät kaikki kotona?

Hannia harmittaa äidin puhe. Se on niin tinkimättömän kiivasta ja käskevää, ettei hän ymmärrä... Sellaiseen ei hän ole tottunut.

— Isä käski palvelemaan herroja ja enhän minä kehdannut riihirääsyissä...

— Isä käski! ... Kyllä minä hoidan heidät. Hoida sinä lehmät, se työ sopii paremmin sinulle.

Hännin mielessä on katkera vastaus, mutta hän ei lausu sitä. Tekee vain sen päätöksen, että hän uhallakin menee herrojen luo. Hän oli äsken tyhmä kun huusi. Hänellä ei ollut mitään hätää, mitään ei olisi tapahtunut ...

Liena tuntee kamalaa pelkoa, hän sadattelee isää, joka antaa Hannille sellaisia käskyjä. Kun voisikin täksi päiväksi ja täksi yöksi kytkeä tytön kahleisiin. Auta, hyvä Jumala, niiden ohil!

Jäniksenpaisti on valmista ja hänen pitää alkaa katata pöytää.

— Se on hempeimmillään, vasta puhjennut! puhelevat herrat keskenään ja kääntyvät sitten emännän puoleen: — mihin se tyttö meni?

Liena ei ole kuulevinaan.

— Joko ne pöksyt siellä kuivavat? huutaa joku pors tuaan hänen jälkeensä.

Nuorin herroista tulee tupaan. Se on hiukan humalassa, iloisena ja ystävällisenä. Alkaa koetella vaatteita, jotka riippuvat orrella, pistää lauluksi, ottaa pari tanssiaskelta ja seisahtuu Lienan eteen.

— Hei, akka kulta! Mihin sinä lähetit neidin? Olisi tanssittu!

Lienan käy häntä sääli. Tuskin on kahdettakymme-

nettä ikävuottansa täyttänyt! Äsken tullessaan oli niin kohtelias, teititteli — nyt sinuttelee ja puhuu ihan kuin patruuna.

Kyösti istuutuu tuvan sängynlaidalle, Liena kerää vaatteet orrelta, vie ne kamariin ja viskaa suurena läjänä tuolille. Kun hän palaa pirttiin, ovat lapset kaikki nuoren herran ympärillä katsomassa hänen kelloaan, eikä aikaakaan, kun hän keikahtaa sänkyyn ja nukkuu sikeään uneen.

Herrat pukevat hiljalleen vaatteita ylleen, paitsi vanha herra Wahlberg, joka olkien päällä vetelee makeita unia.

— Mitä Ester-rouva sanoisikaan, virkkaa Björkell patruunalle, — jos tietäisi, miten sinä täällä metsäkullilla elet?

— Hoo, kyllä hän puolensa pitää. Myönnä, että otus tällä kertaa on harvinaisen houkutteleva.

— Minä ennustan, minä ennustan, pojat, että joku teistä vielä tulee maksamaan lapsenruokkoa tähän torppaan.

— Täällähän on kuuma kuin helvetissä. Työnnä ovi auki, Lassi Lindström.

Lindström potkaisee oven selkosen selälleen. Vähän ajan kuluttua uskaltaa Kalle taas liketä kamaria, varovaisesti, lakitta päin.

— Noo, mies, mitä sinä täältä tahdot? kysäisee patruuna.

— Minä vain sitä, että tervetuloa tänne meidänkin maille, kunnian patruuna.

— Sinä unohdat, että nämä ovat minun maitani...

— En, kunnian patruuna. Mutta kun minä olen tämän torpan mies ...

— Vai olet sinä tämän torpan mies . . . Vai niin. Noo, tule sitten tänne, sinun pitää saada ryyppy.

Kalle hymyilee ja sulaa ystävällisestä kohtelusta. Kun hän on tyhjentänyt ryydyn, kaataa patruuna samaan lasiin konjakkia.

— Ota pois!

— Kiitoksia, eihän sitä olisi tarvittu.

— Noo, ota, perkele siinä!

Kalle irstää nautinnosta, nuolaisee huuliaan ja pyyhkäisee hihallaan sekä uskaltaa vihdoinkin kysyä, saisiko

tästä torpasta vähän puhua. Kas, hän on ihan itse rakentanut sen, vallan alusta asti, ja koska hänen vaimonsa on Kankaanpään kasvatti, niin ...

Herrat katsahtavat toisiinsa ja patruuna hymähtää heille. Kyllä hän tuntee väkensä!

— Sinä saat huomenna puhua asiasi! Ota nyt vielä ryyppy Ja mene matkaasi!

Kalle kiittää ja kumartuu ihan luokaksi. Ryypyt ovat panneet hänet iloiselle päälle ja hän vakuuttaa jo vaimolleen, että patruuna on hyvä mies, oikein leikkisä mies... Samassa tulee patruuna hänen perässään tu-paan.

— Noo, sano nyt, mitä tahdot sanoa!

— Istumaan, hyvä patruuna ... Pyyhi, Liena, penkkiä ... Patruuna on niin hyvä ja istuutuu. Kas tämä se nyt on minun vaimoni, se entinen Kankaanpään kasvatti. Tule likemmä, Liena, ehkä patruuna tuntee...

— Piikanahan minä vain olin, mutisee Liena, kalpeana ja hätäännyksissään, — mistä patruuna kaikkia muistaisi...

— Älä sinä nyt ujostele... Kasvattina se oli ja sen tähden antoi vanha patruuna meidän ensi vuodet asua täällä ilman veroa. Mutta tämä olikin kuiva kangas, kun tänne tulin. Havumajassa saatiin asua, ja kun ensimmäinen lapsemme, tuo Hanni, syntyi, niin ei meillä ollut muuta huonetta valmiina kuin sauna.

Patruuna seuraa silmillään lapsia, jotka ovat ruokapöydän ääressä. Ne ovat terveen näköisiä ja valkotukkaisia. Suurimmat pojat yhä hankaavat pyssyjä, touhussaan, kasvot kuumina kiihkosta. Äkkiä sattuvat hänen silmänsä kivääriin, joka riippuu nurkassa.

— Se on vain vanhan patruunan antama vanha haulipyssy, selittää Kalle nöyrästi. — Olen minä sillä täällä kerran sudenkin ottanut hengiltä ...

— Vai niin. Ja ehkä jäniksiä ja muitakin otuksia.

Kalle on havaitsevinaan, että patruuna ärtyy, ja vakuuttaa, ettei hän paljon sitä käytä, joskus heittää olalle ja vähän hätyyttää jäniksiä, kun syövät kaikki laihot.

— Anna tänne se pyssy, ärjäisee patruuna. — Sinulla ei ole mitään oikeutta metsästää. Sinä et saa oravaakaan

ampua. Tästä lähin tulen itse tänne joka vuosi ja tahdon silloin, että täällä on saalista.

Kalle noutaa kiireesti pyssyn patruunalle ja vakuuttaa, ettei hän enää, koskei patruuna tahdo.

Hanni tulee huoneeseen maitokiulu käsissä ja helmat korkealle nostettuina. Hän hätkähtää, kun näkee patruunan tuvassa, vetäytyy porstuaan, päästää alas hameensa ja astuu sitten kynnyksen yli. Patruuna tyynyy, käy hajamieliseksi ja Kalle alkaa taas selitellä asioitaan.

— Mihin sinä nyt kaiken tämän kanssa tahdot tulla? kysyy patruuna vihdoin.

— Siihen vain, hyvä patruuna, että vanha patruuna lupasi, että kymmenen vuotta vielä saataisiin olla tällä verolla ja ettei nyt pitäisi lisätä veroa. Lapset ovat vielä pienet ja tuossa on hyvä suo, jota olen ruvennut viljelemään.

— Paljonko veroa sinä maksat?

— Eihän se niin suurelta kuulu, mutta kyllä sitä siinäkin on maksamista ...

Patruuna ei enää kuule sanaakaan hänen lörpötyksistään. Hän seuraa Hannin liikkeitä hänen huuhdellensa kiulua ja kantaessaan maitoastioita ruokahuoneeseen. Hänen käynnissään, hänen tavassaan nostaa jalkaa, kaartaa käsivarsia, kääntää päätä, jokaisessa hänen liikkeessään on jotakin tavattoman sulosta. Harvoin näkee neitostenkaan joukossa mitään noin kaunista. Pukea se tyttö vain silkkiin — siitä tulisi Herodiaan tytär, joka voisi tanssia itselleen ihmispäitä.

Kalle ei aavista, että on kokonaan hänen tyttärensä ansio, ettei hänen suutaan tällä hetkellä tukita. Patruuna olisi jo aikoja sitten potkinut hänet ulos, jolleivät Hannin kasvot, milloin hymyssä, milloin vihassa, joka hetki vaihtaen väreitä, olisi väikkyneet hänen edessään. Hän on jossakin nähnyt jotakin, jota tuo tyttö muistuttaa. Mutta missä ja koska? Ja oliko se kuva vaiko elävä ihminen, mies vaiko nainen, vaiko lapsi? ... Hänet valtaa omituisen hellä mieliala, hänen käy sääli ihmisiä ja itseään. Hän tahtois miltei itkeä ... Kalle pajattaa hänen edessään kuin papukaija, puhuu armoista ja veroista ja kasvateista. Otto von Holten ei kuule häntä.

Häntä alkaa äkkiä ahdistaa, ikään kuin hän ei enää voisi hengittää, hänen täytyy lähteä ulos, pihamaalle, minne näki Hannin katoavan.

Toinen puoli taivasta on pilvessä, toinen kirkkaana ja pari tähteä vilkuttaa. Tuuli on lakannut, sumu liikkuu järvellä ja halla tuntuu ilmassa.

— Illallinen on pöydässä, lausuu samassa ääni takaa-päin ja Otto von Holten herää ikään kuin unesta. Paholainen periköön sen naisen! Mitä sillä nyt oli tässä teke-mistä!

Liena ja Kalle koettavat herätellä nuorta herraa, joka on nukkunut heidän sänkyynsä. Se on kuin pahan-kurinen lapsi, itkee, huitoo käsiään ja ähisee. Vihdoin he saavat hänet talutetuksi kamariin.

Liena hääriä epätoivoisen voimilla. Hänen asettaes-saan lapsia levolle huutavat herrat häntä lakkaamatta. Milloin puuttuu suolaa, milloin sokeria, milloin on kuu-ma, milloin kylmä.

— Koeta vain syöttää hyvin! sopertaa Kalle tuon tuos-takin. Hän on aika humalassa hänkin ja torkkuu pen-killä. — Se patruuna on helkkarin hyvä mies. Ota se Hanni avuksesi, johan sinä muuten ihan väsyit.

Pojat saavat vihdoin pyssyt puhtaiksi ja tahtovat itse mennä viemään niitä herroille. Sitä varten pitää heidän vielä myöhäisenä iltana panna ylleen parhaat vaatteet ja saappaat, joita ei ole koko kesänä käytetty ja jotka ovat käyneet niin ahtaiksi, että tuskin mahtuvat jalkaan. Herrat antavat heille kummallekin viisikolmatta penniä, kulauksen totilasista ja tyhjän paperossilaatikon ja po-jat palaavat niin innostuneina ja täynnä naurua, ettei siitä tahdo loppua tulla. Kun herrat ovat pahnoissa kuin sianporsaas, pitkin lattiaa, eikä yksi pysynyt ensin-kään pystyssä, vaan kaatui pöydän alle! Ja sitten tuli toinen ja otti sitä niskasta ja kaatoi suuhun sellaista kel-taista ainetta ...

— Konjakkiahan se oli! korjaa vanhempi pojista, ja molemmat purskahtavat nauruun.

Hannin mieli on oudossa liikkeessä. Hän on suuttu-nut äidille, hän ei syö muruakaan ja askaroitsee ääntä päästämättä, huulet kokoon puserrettuina. Äiti on hä-nelle häijy. Itse kyllä on aikanaan pitänyt hauskaa,

mutta ei antaisi muitten! . . . Mutta kas herrat pitävät hänestä ...! Hanni punastuu omia ajatuksiaan. Häntä hävettää... Hän on varmaan kaunis, koska he sillä lailla ... Hän tahtoisii olla kaunis!

— Hanni, virkkaa äiti, — sinä menet täksi yöksi saunaan nukkumaan vaarin kanssa.

Hanni ensin hämmästyä äidin ääntä, jossa ei näy olevan mitään tinkimisen varaa, mutta sitten viskaa hän niskaansa ja vastaa kiukkuisasti:

— Enkä mene.

— Sinä et saa nukutuksi täällä, lapsi, pääsee äidiltä kuin hätähuutona. Hänestä tuntuu siltä, ettei hän enää jaksa, hän on niin väsyksissä, että nääntyy. Hänhän voi niin pian päästä taakastaan: pari sanaa vain ja he tietävät kaikki. Käyköön sitten kuinka tahansa. Mutta samassa räjähtää kamarista nauru. Se vaikuttaa kuin piiskan siima selkään. Liena ojentuu suoraksi, tarttuu Hannin käsivarteen, pusertaa sitä epätoivoisella julmuudella, taluttaa tytön vuoteen ääreen ja paiskaa hänet siihen.

— Makaa täällä sitten, mutta panekin paikalla sänkyyn.

Hanni ei puhu sanaakaan, mutta hänen silmänsä kiihuvat ja hän pitelee käsivarttaan ikään kuin siihen olisi koskenut. Hän on niin loukkaantunut, niin vimmoissaan. Tällaista ei vielä koskaan ole tapahtunut...

Muut jo nukkuvat. Isä kuorsaa tasaisesti ja raskaasti. Hetkisen perästä on Hannikin pitkänään, mutta vaatteet yllä nyyhkyttäen ja itkua pidätellen.

Liena istuutuu tuvan kynnykselle, hengittää syvään ja kuuntelee. Lyövätkorttia. Mahtanevatko vielä jotakin tarvita! Mennäkö kysymään, vai odottaako vielä tässä? Pitäisi ehkä korjata ruoat... Hän raottaa ovea.

Ruokapöytä on työnnetty nurkkaan ja sen ääressä, seinään nojaten nukkuu vanha Wahlberg, tyhjä totikuppi edessä. Nuorin herroista on nukahtanut oljille, makaa selällään, suu auki, kasvot tulipunaisina.

Pienempi pöytä on ikkunan alta nostettu keskelle lattiaa, kynttilät ovat sulatetulla steariinilla kiinnitetyt pöytäan ja sen ympärillä lyödään korttia. Lindström ja

Berg ovat jo hyvin humalassa, mutta patruuna ja Björkell katselevat toisiaan tiukkoina.

Tarvitsevatko herrat vielä jotakin? kysyy nainen ovensuusta.

Tarvitaan, vastaa kankealla kielellä Berg. — Tule tänne, tyttö, ja istu tuohon syliin!

— Tai vielä parempi, jos tuot tyttäresi, kangertaa toinen tuomareista.

— Vaimoihmistä täällä tarvitaan.

— Suu kiinni! huutaa patruuna ja iskee nyrkin pöytään. — Pankaa, pojat, maata, olette juovuksissa kuin siat. Tai juokaa lisää, jotta kaadutte.

Liena korjaa kiireesti ruoat pöydältä ja herrat jäävät yksin.

— Juotat meitä muita, virkkaa Björkell, iskien merkittävästi silmää patruunalle. — Olet kohtelias isäntä.

— Skål!

— Minä luen sielustasi kuin avoimesta kirjasta, jatkaa Björkell. — Sinä nukuttaisit meidät kaikki, saadaksesi yksin ... sinä, jolla sentään on nuori vaimo kotona.

— Minunko vaimoni hän on? Hän on yhtä paljon teidän jokaisen vaimo, kyllähän sinä sen tiedät... Minä toisesta en pane suuria vaatimuksia vaimolleni. En vaadi sydämen hyvyttä enkä pään viisautta, kunhan hän vain kykenee synnyttämään minulle pojan — mutta tämä!

— Mistä sinä vielä tiedät! Vastahan te naimisiin menitte.

— Älä puhu roskaa!

— Sinun olisi pitänyt valita toinen.

— Niin olisi.

Lindström ja Berg olivat jääneet pöydän ääreen ja hellästi kietoneet kädet toistensa kaulaan.

— Kas niin, Hektor, sinä uljas ystäväni, virkkaa Lassi kyynelsilmin, — me olemme taas humalassa, sikahumalassa.

— Mitä arvelet, mentäisiinkö raittiusseuraan?

— Mennään, mennään huomispäivästä. Minun päässäni kalkuttelevat tuhannet sepät ja vatsassani käy kokonainen mylly ...

— Otetaan jäähyväisryppyt sitten. Sillä huomista

päivästä alkaen ... ja vuoden loppuun asti, totta vie

— Mutta jos me kuolisimme, ennen kuin olemme päässeet kolkosta lupauksestamme, ajattele, veljeni, raittiudessa!

— Niin olisi ainakin loppumme ollut kunniallinen, vastaa Berg käsi sydämellä ja kyynelsilmin.

— Älä hiidessä! ulahtaa Lindström, käyden kalpeaksi kuin vaate ja karaten ulos minkä pääsee.

Liena näkee hänen seisovan pitämässä kiinni porstuan pihtipielestä ja siinä rykivän ja kakovan. Hannikin nostaa päätään, lakkaa itkemästä ja virkkaa hätäisesti:

— Tuliko se kipeäksi?

Äiti vetää oven hakaan. Olkoot nyt siellä, tehkoot mitä tahansa, vaikka sytyttäisivät huoneet tuleen!

Hän lähenee miehensä vuodetta. Kuinka Kalle tulee viinalta! Hän ottaa jotakin vaatetta päänsä alle ja laskeutuu penkille, riisumatta.

Muutamia kuukausia siis on Otto-herra ollut naimisissa ja nyt jo ehtinyt kyllästyä. Ei näy löytävän onnea, vaikka sanovat armon olevan sekä nuoren että kuniin ... sydänmaan torpista lähtee naista hakemaan.

He laulavat siellä vielä, käyvät pihamaalla, kiroilevat pimeässä porstuassa ja vihdoin nukkuvat. Lienan silmiin ei tule unta. Hän pelkää. Tähdet tuikkivat ikään kuin räiskähdellen. Hanni valittaa hiljaa unissaan ... Nyt kävelee joku porstuassa, kävelee varovaisesti, ei kompastu, sytyttää tulitikun ... Koirat heräävät ja haukahtavat. Ulko-ovi avautuu, askelet tömisevät pihamaalla ... Kunhan vain ei olisi heittänyt palavaa tulitikkua olkiin ...

Liena kohoutuu kyynärpäilleen ja kuuntelee henkeä pidätellen. Ei kuulu muuta kuin miehen kuorsaus ja lasten tasainen hengitys. Hän nousee, hiipii yli lattian, raottaa ovea ja pelästyy, niin että sydän seisahtuu: tulitikku kytee pahnoiden vieressä koirien alla. Hän saa tulitikun sammutetuksi sormiensa välissä ja hiipii takaisin tupaan, mutta tuskin on hän saanut oven hakaan, kun askelet varovaisesti palaavat porstuaan ja lähenevät tuvan ovea. Joku käy kääkään. Liena koettaa varovaisesti hakaa, ikään kuin pelkäisi sen pettävän ja lyyhistyy sitten kynnykselle.

Askelet etenevät, hiljaa, varpailla astellen, mutta ei kamariin, vaan ulos... kulkevat seinäviertä, ikkunan alle... Herra Jumala, jos se rikkoo ruudun!

Liena karkaa ikkunaan, katsoo ulos. Tähtitaivas räiskii, järvi on tyven, tumma ja kiiluva. Äkkiä himmenee ruutu ja lasiin painuvat kasvot... Liena tuntee nuo verestävät silmät, ne ovat samat, jotka kerran ennen kohetasivat hänet ruudun läpi!

Hän kirkaisee ja typertyy permannolle eikä vähään aikaan tiedä mistään. Kun hän pääsee takaisin tajuihinsa, huomaa hän, että kasvot ovat poissa ja Hanni on polvillaan hänen vieressään, itkien epätoivoisesti.

Tämä tunne, tämä tunne, jota Otto von Holten nyt tuntee, se on nuoruutta ja kevättä. Siitä on kauan, kun hän sitä on tuntenut.

Ensin ei hän tyttöä huomannut, mutta kun se siellä metsässä lausui nimensä, niin oli äänessä jotakin aivan ihmeellistä. Ja kun se sitten karttuunihameessaan, hiukset silitettyinä kahden puolen päätä tuli huoneeseen — voi sitä lasta, voi sitä nuorta naista!

Jota myöhemmäksi ilta kului, sitä kuumempänä kulkee Otto-herran veri. Kaatukoot, kaatukoot nuo toiset! Björkell, se vanha ryöväri, arvaa hänen ajatuksensa, mutta vihdoin nukkuu hänkin. Suokoon taivas, että kivien uni peittäisi heidän silmäluomiansa! Hän hiipii ulos huoneesta. Koira haukahtaa, hän potkaisee sitä ja se painuu vingahtaen nurkkaansa.

Mutta tämä on sittenkin toivotonta, sillä näin syksyllä ei enää nukuta aitoissa. Kaikki ovat kiinni eikä mistään kuulu mitään. Kun voisi tekeytyä kissaksi ja livahtaa sisään ovenlävestä! Koko perhe nukkuu ehkä tuvassa. Vaistomaisesti vetäytyy hän sinne, hiljaa ja hiipimällä. Ovi on kiinni. Ei aukea millään! ... Se kasvattitytär, se kirottu akka, se sen on telkinyt!! Kun edes saisi tietää, onko tyttö tuvassa, niin lakkaisi etsimästä. Sillä tietysti sitä siellä nyt varjellaan kuin aarretta. Voi, ymmärtäisivätpä oman etunsa, niin jättäisivät aarten hyvällä!

Hänen kasvojaan polttaa ja ruumis vapisee. Hän kulkee seinäviertä ikkunan alle ja lähentää kasvonsa ruutuun ...

Siellä on vastassa kiiluvat, kauhistuneet silmät vaaleissa kasvoissa, jotka ovat kuin haudasta nousseet. Otto-herra hytkähtää ja vetäytyy pois. Ei totisesti tiedä, oliko se ihminen vai oliko se näky. Hän on juonut liikaa tänä iltana! Sisässä polttaa eivätkä silmät näe oikein.

Yö on kirkas ja kylmä, tähdet merkillisen tuikkivat. Läähättäen astelee patruuna pihamaalla, ajattelematta sinne taikka tänne, kun hän äkkiä huomaa ihmisolennon lähenevän — ihmisolennon tai näyn tai aaveen, sillä taivas ties, mikä se taas on, tuo luurangonnäköinen, valkohapsinen ...

— Noo, virkkaa hän pilkallisesti, ikään kuin itseksensä, — mikä sinä olet miehiäsi? ja hämmästyy suuresti, kun hänen ruotsinkieliseen kysymykseensä tulee vastaus, lausuttuna kolkolla äänellä kuin haudasta:

— Jumalan ase olen minä.

Otto-herra ei ymmärrä sellaista lausetapaa kuin »Jumalan ase», mutta sen hän käsittää, että koska tuo puhuu, niin mahtaa olla ihminen.

— Mitä sinä, Holtti, tulet köyhien ihmisten luo? Eikö Jumalan viha jo ole täysi? Mutta minä sanon sinulle: mene pois täältä, taikka sinä kadut... Älä satuta kättäsi minuun, sillä minä olen Jumalan ase!

Patruuna oli yrittänyt käydä häneen käsiksi ja heittää hänet maahan, mutta ukko nostaa häntä vastaan tukevan sauvansa ja puhuu, puhuu käheällä, katkeralla äänellään kuin korppi vaakkuisi. Patruuna on vimmoissaan eikä löydä sanoja, joilla tukkia tuon hävyttömän suun. Hän on heittänyt kamariin kaikki aseensa ja koettaa turhaan aidasta kiskoa seivästä puolustukseksi.

— Turhaan sinä raivoat, jatkaa ääni: — Minä en enää ole Holttien renki, vaikka ennen olin. Minä olen nyt Jumalan renki ja sanon sinulle: varo henkeäsi! Mene pois täältä... Älä satuta kättäsi minuun, sillä Jumala puhuu minun suuni kautta.

— Kyllä minä sinulle näytän, sinä perkele, karjaisee patruuna vihdoin ja karkaa porstuaan ottamaan asetta, mutta kompastuu koiriin, jotka oven takana haukkuvat meteliä. Kirotut elukat, kyllä hän ne opettaa, ja hän potkii ja pui nyrkkiään minkä jaksaa. Kun hän vihdoin,

pitkä halko kädessä, juoksujalan palaa pihaan, ei siellä ole ketään ihmistä. Lehmät makaavat tarhassa, silloin tällöin kalkahtaa kello. Järven kiiltävässä kalvossa kertautuu syvä taivas räiskähtelevine valoineen.

Kuka se oli, tai mikä se oli ja mitä se oikeastaan puhui? Oliko hän todella näin humalassa ... Nyt välähtelee taas ikkunassa jotakin valkoista... Tämä Pimeänpirtin kangas näkyy olevan noiduttu paikka, huomenna pitää ottaa selvää ja tehdä puhdasta. Täällä tuntuu kummittelevan.

Patruuna palaa kamariin. Hänen kiukkunsa on väistynyt ja sijaan tullut jokin epämääräinen tunne. Se on jonkinlaista outoa pelkoa, jota ihminen tuntee, kun yli-luonnolliset voimat näyttävät käyneen häneen käsiksi eikä hän tiedä, mihin häntä aiotaan viedä.

Toverit nukkuvat kuin porsaas pahnoissaan, suut auki, kuonot pystyssä. Vanha Wahlberg kuorsaa sängyssä, Björkell sohvalla ja Kyösti heittelekse levottomasti nurkassa olkien päällä. Noo, kyllä näillä retkillä miehistyy!

Patruuna tuuppaa Lassi Lindströmiä hiukan syrjemälle ja heittäytyy pitkäkseen oljille.

Kun saisikin unta!

V

Soutajia on käsketty varhain olemaan valmiina ja he ovatkin nousseet ennen aurinkoa, mutta ei kuulu herroja lähtemään. Miehet ovat hiukan huolissaan, heidän rukiinsa itävät kohta kuhilaissa ja tänään olisi ollut hyvä päivä aumata.

Kylläpä makaavat torpanväetkin kuin kuoleman unta. Lehmät jo alkavat ammu tarhassa, mutta lypsäjiä vain ei tule.

Vaari juttelee hyvän aikaa soutajien kanssa, asetellen kuntoon kalanpyydyksiään. Vihdoin hän lähtee tupaan. Sitä siivoa rappujen edessä ja porstuassa! Ihanhan siinä läkähtyy ... Koirat vinkuvat ja karkaavat vastaan, heilutellen häntää ja vongerrellen kuin käärmeet. . . Vaari käyttää nyrkkejään ja puskee koko vimmansa tuvan oveen, joka yhä on haassa.

— No jo nyt näkee, että herroja on talossa, kun ei enää tiedetä ylös nousta. Pianpa näkyvät tavat tarttuvan! Ja oikein on varustettu herrojen siivo. Mutta tätä älä sinä, Liena, korjaakaan ...

Kallen päätä särkee, mutta ei tässä nyt auta ruveta kipeäksi, täytyy olla etujaan valvomassa. Paras antaa herrojen maata ja pitää kahvi kuumana, että saavat heti kun nousevat.

— Retku sinä olet etkä mikään mies! sanoo vaari synkästi.

— No ei tämä nyt minustakaan hauskaa ole, närkäsyy Kalle. — Mutta ei tee mieli lähteä maantiellekään.

— Saakohan edes nuo koirat tuosta päästää, kuiskaa Liena, itkunsekaista kiukkuaan hilliten.

— Älä helkkarissa! vastaa Kalle. — Ei ole mitään sanottu.

— Ovat unohtaneet. Eihän luontokappaleita tuolla lailla...

Vaari lähtee ääneti porstuaan ja irroittaa muutta mutkitta koirat. Ne liehuttavat häntiään ja nuolevat kiitolisina hänen kättään. Hetkisen nuuhistelevat pihamalla, mutta sitten hajoavat metsään, eikä aikaakaan, kun niiden haukunta kuuluu haasta.

Siunatkoon, kuinka Kalle säikähtää! Mitä nyt herrat sanovat, kun tulevat? Kyllä ne nyt niin suuttuvat, että... Pois tästä on meneminen, jättäminen kaikki tyynni... Ja vaari vain nauraa eikä Lienakaan valita miehensä mukana. Jo loppuu Kallen kärsivällisyys.

— Kyllä teidän kelpaa pilkata, mutta ette ymmärrä, mitä on rakentaa koti korpeen ja heittää se, jos herra suuttuu. Mutta minäpä en heitä, minä nöyrryn, minä rukouilen ennen kuin lähdén.

Vähitellen astuvat herratkin ulos kamarista. He huomaavat paikalla, että koirat ovat poissa. Kuka saakeli ne on päästänyt irti!

Patruuna ja Björkell joutuvat vimmoihinsa. Tällainen ihana aamu ja nuo aasit pilaavat sen päästämällä koirat irti.

— Patruuna on hyvä ja antaa anteeksi, pyytää Kalle,

lakki kourassa. — Ne olivat tehneet tänne vähän pahaa siivoa...

— No mitä sitten. Sopii akan pestä.

— Johan se pesi... Ja emmehan me sitä valitakaan, emme me olisi päästäneet niitä. Kas, se oli se minun vanha isäni. Se on vähän sekaisin päästään.

Patruuna käy tarkkaavaiseksi ja kysyy tyynemmin:

— Asuuko se täällä sinun luonasi! Onko se vanha ukko?

— Kyllä, kyllä, patruuna. Se on käynyt vähän vanhuudenhöperöksi viime aikoina...

Aa, se on siis se yöllinen aave! Mielipuoli! Patruuna naurahtaa, viskaa pyssyn olalleen ja lähtee Björkellin kanssa metsälle.

Muut eivät malta vielä lähteä. Lassi pyytelee emännältä kahvia, Berg menee rantaan ihailemaan luontoa ja Wahlberg ajaa partaansa — se hieno mies ei metsästysretkelläkään malta esiintyä ajamattomana! Kyösti Akerfelt liikkuu kalpeana, silmät turvonneina, hyvin häpeissään. Berg kehoittaa häntä uimaan, mutta Kyöstistä tuntuu vesi niin kylmältä, ettei hän uskalla. Kun vanha herra Wahlberg vihdoin, kammattuna ja peseytyneenä tulee tupaan, tervehtii hän ystävällisesti emäntää ja lapsia. Hän ei osaa sanaakaan suomea, mutta hän ottaa kummallekin polvelleen pienen pellavapään, näyttää heille kelloaan ja saa heidät erinomaisesti viihtymään. Lienan tekisi mieli jutella hänen kanssaan, hän näyttää niin miellyttävältä ja hyvältä... Mutta eihän tässä nyt ehdikään. On laitettava aamiaista ja siistittävä kamari.

Hänen puhtoinen, kaunis kamarinsa! Permanto ja matot ovat täynnä veritahroja, saappaan- ja kypälien jälkiä, liköörilahroja, paperossinpäitä, sylkeä... Kun saisikin sisunsa hillityksi, niin ettei halkeaisi!

Tunnin kuluttua palaavat herrat metsästä, reippaina ja hyvällä tuulella. Kummallakin on jänis, eivätkä he tarpeeksi osaa ylistää näitä metsästysmaita.

Aamiaispöytä on katettu kuistille, jonne päivä lempeästi paistaa. Aamu on mitä ihanin, ilma kirkas, nurmi vielä kasten vallassa ja järvi peilityven. Tämä torppa

pitäisi oikeastaan ottaa kartanon haltuun, jotta syksyisin saisi oleskella täällä.

Jänis oli todella hyvin paistettu — Minette-tädin kyökkitaitoa! Ryyppy täytyy ottaa kahvikupeista ja juomalaseista ja sitä ottaessa laulavat herrat. Wahlberg, seisoen tuolilla, johtaa juhlallisesti kuin ainakin kapellimestari.

— Mutta missä Berg on? Ho-op!

— Ho-op! vastaavat kaiku ja Berg yht'aikaa.

— Hän piirustaa rannalla.

— Kyösti on myöskin jo tänäpäpä tehnyt runon.

— Enpä, huudahtaa Kyösti punastuen. — Kirjoitin vain pari sanaa muistikirjaani.

— Runomitalla! Mitä sinä siitä peittelet?

— Mutta kun ei se ole totta!

— Kuulkaapa, koira yhä vielä ajaa.

— Pelkään, että se tällä kertaa ajaa lampaita.

— Jokohan taaskin! Se on se Freja-heittiö, minä tunnen sen haukunnasta.

— Toinen ryyppy, veikkoset!

Wahlberg kapuaa tuolille, nielee suunsa tyhjäksi, nostaa lasinsa ja alkaa. Mutta tuskin ovat herrat päässeet ääneensä, kun johtajan käsi vaipuu, ääni katkeaa ja kasvoilla kuvastuu pelonsekainen hämmästys. Herratkin päästävät lasinsa pöydälle ja seuraavat hänen katsettaan.

Otto-herran takana seisoo vanha mies, suora kuin honka ja laiha kuin luuranko. Hapset ovat valkeat, parta valkea ja silmien yllä seisoo pörröllään valkea karva. Kasvot ovat paljasta luuta ja niiden päällä keltainen nahka. Silmät pistävät esiin syvistä kuopista.

— Vai olet sinä vielä täällä! huutaa hän, sauvaansa heristäen. — Nouse jo, mässäjä ja avionriikkoja ja sinun koko joukkosi, taikka ...

Kaikki ovat nousseet pöydästä, mutta hämmästyksissään ei kukaan ole saanut tukituksi rauhanhäiritsijän suuta.

— Mitä hän sanoo? kysyy Wahlberg levottomana, sillä vaikkei hän ymmärrä yhtään sanaa, tekee vanhuksen esiintyminen häneen kolkon vaikutuksen.

— Kirous, jatkaa äijä, — kirous lepää raskaana ...

Patruuna käy kiinni hänen keppiinsä, riistääkseen sen hänen kädestään, mutta luiseva nyrkki pitää lujasti kiinni. Samassa karkaa Kalle paikalle, tarttuu isänsä käsivarsiin ja alkaa hätäntyneenä kuljettaa häntä pois.

— Kyllä minä lähden, puhelee äijä, — mutta rangastus kohtaa sinua kuitenkin, Holtti. Sinä kuolet kerran kuten isäsikin kuoli. Sairasvuodetta ei sinun pidä saaman ...

Ääneti katsoivat herrat hänen jälkeensä, vihdoin huudahtaa patruuna:

.— Se on hullu se mies! Se kummitteli täällä jo yöllä. Se on välttämättömästi toimitettava hullujenhuoneeseen. No, setä Wahlberg, nousepa nyt johtamaan.

— Vai oliko se todellakin hullu! pääsee Wahlbergilta helpotuksen huokauksena. — Se oli niin älykkään näköinen, oikein kaunis mies ...

— Ja puhui hyvin! huudahtaa Kyösti Åkerfelt, — tarkoitan: oikein kaunopuheisesti, lisää hän hiukan hämillään.

— Olisi hauska tietää, mitä pyhimystä hän näyttelee. Kai profeetta Joonasta, joka sai käskyn saarnata Babyloonia vastaan ...

— Niniveä vastaan, tarkoitat.

— No, setä Wahlberg! keskeyttää patruuna, tarttuen lasiinsa.

Wahlberg kapuaa tuolilleen ja keskeytetty laulu lauletaan onnellisesti loppuun. Mutta entinen tuuli ei tahdo palata. Vanha herra, joka ei ymmärrä suomea, tahtoo, että äijän sanat hänelle käännettäisiin. Niistä lasketaan leikkiä, mutta ne häiritsevät sittenkin.

Kalle telkii isänsä saunaan ja käy pyytämään anteeksi herroilta. Hänen isänsä on tavallisesti niin hyvä ja sävyisä, mutta kas herrasväkeä se ei kärsi. Jos vain kotonakin tapaa jotakin herraskaista, niin ei suvaitse, vaan rupeaa saarnaamaan ja tulee ihan kuin hulluksi.

— Sinun pitää toimittaa se hullujenhuoneeseen, sanoo patruuna.

Kalle säpsähtää ja käy kovin hämilleen.

— Ne on kalliita laitoksia, hyvä patruuna, — olisi se sinne jo muuten toimitettukin. Ja kun se ei täällä kotona tee pahaa kenellekään ...

— Mutta se voi tulla ihmisiä tappamaan.

— Ei se, kunnian patruuna, naurahtaa Kalle. — Eihän se täältä Pimeältäpirtiltä ole vuosikausiin käynyt kirkollakaan. Kyllä se täällä pysyy. Ja voi sen taas herrojen ajaksi panna kiinni. Köysiin köytin nytkin tuonne saunaan.

Ääneti kantaa Liena herroille ruoat, huivi vedettynä silmille. Hän kyllä näki kun vaari tuli, hän kyllä kuuli hänen saarnansa, mutta se siihen määrään lievensi hänen sydäntään, ettei hän sormensakaan päällä yrittänyt häntä ehkäistä. Puhukoon, kuulkoot kerrankin kunniansa. Mutta Kalle ehti hätään ja nyt kehtaa kertoa, että vaari on hullu! Viisaampi se on kuin poika ikinä on ollut.

Otto-herraa on alkanut hermostuttaa tieto siitä, että tuo vaimoihminen on niitä Kankaanpään lukuisia kasvatteja. Se on niin happaman näköinen ja kun sunnuntai tulee, niin pannaan tietysti toiseen myttyyn voita, toiseen munia ja lähdetään kirkolle. Käydään vanhaa armoa tervehtimässä ja kerrotaan kuinka herrat metsästysetreillä ... No, entä sitten. Viis hän sellaisten ihmisten puheista! Mutta tuon naisen läsnäolo häntä kiusaa, se ikään kuin sitoo häntä eikä hän saa tunnettaan karkotetuksi. Eilen hän ei sitä vielä tuntenut, mutta nyt... Pois näitten ihmisten täytyy joutua täältä. »Kasvatit» eivät kuulu Kankaanpään nykyiseen ohjelmaan. Ja onko tämä tällainen rustholli nyt laitaa. Mitä muuta kuin metsää hävittämässä! Eihän sellainen vero, minkä se maksaa, korvaa edes sitä vahinkoa, minkä se täällä tekee, kun hakkaa puita, pyytää kaloja ja metsästelee mielin määrin.

Patruunan sisu paisuu ja hän päättää heti syötyään lähteä sanomaan irti Kalle Aukustinpoikaa. Björkell, joka istuu hänen vieressään, arvaa hänen ajatuksensa ja virkkaa:

— Se on kultainen tuo lausetapa: tee talonpojalle oikeutta, mutta älä milloinkaan hyvää. Sitä eivät nähtävästi Kankaanpään entiset arvoisat omistajat ole tunteet. »Hyvyys» eli oikeammin sanoen leväperäisyys on aina heidän hallituksessaan ollut ohjaajana.

— Odottakoot, odottakoot! katkaisee patruuna hänet uhkaavalla, hermostuneella äänellä.

— Jota enemmän vapauksia talonpoika saa, sitä useampia hän tahtoo, jota enemmän tuloja, sitä enemmän hän kuluttaa ja tuhlaa. Anna vain torpparin asua tällaisessa palatsissa, niin hän kohta luulottelee olevansa kartanon herra eikä enää halua tehdä työtä... Se on kyllä hullu tuo ukko, mutta ei hän puhuisi niin kuin puhuu, jollei hän olisi kasvanut siinä hengessä, että herra on olemassa torppareja varten eikä päinvastoin.

— Älä jatka, veikkoseni, olen kuullut ja nähnyt tarpeekseni.

— Niin pian kuin työmies saa sen päähänsä, että herra on olemassa hänen mukavuutekseen, niin pian on kaikki männikköön menossa. Silloin se on hän, joka käskee, ja herran pitää kulkea hänen talutusnuorassaan.

Otto-herra kulauttaa kurkkuunsa loput olutlasistaan ja karkaa ylös, suunnatakseen askeleensa suoraan tuopaan.

— Noo sinä mies, näytä nyt se kontrahti!

— Jaa se kontrahti! pääsee Kallelta ja hän on jo lähtemäisillään vanhalle kaapilleen, kun hän äkkiä seisautuu ja luo patruunaan epäilevän katseen. — Kyllä minä sen näytän, hyvä patruuna, mutta samana päivänä kun nuori herrasväki kartanoon ajoi, kirjoitti vanha patruuna siihen, että se kestää kymmenen vuotta.

Tätä puhetta ei patruuna enää siedä.

— Helvetti, kirkaisee hän. — Sinun kontrahtisi ei mitään merkitse! Jos minä tahdon, niin sinä tänäpäivänä vielä olet tuolla kankaalla. Minä voin ajaa sinut portille minä minuuttina tahansa. Minä olen nyt täällä herra eikä mikään »vanha patruuna».

— Kunnian patruuna antaa anteeksi, yrittää Kalle nöyränä. — Minä vain ...

— Suu kiinni! katkaisee hänen sanansa patruuna. — Loppu tästä täytyy tulla. Vapunpäivänä viimeistään pitää tämän torpan olla tyhjänä.

Patruuna lähtee rivakasti tuvasta ja läiskäyttää oven kiinni. Portailla istuvat herrat hauskasti tupakoimassa. Wahlberg tahtoo tietää, miten »adjö» ja »tack» sanotaan suomeksi ja Lassi opettaa hänelle vakavasti, että

naisille sanotaan »hyvästi kultaseni» ja miehille »hyvästi perkele».

— Mitä Kyösti nauraa? kysyy Wahlberg.

— Ei mitään, vastaa Kyösti, koettaen pidättää nauruaan.

— Eikö jo mennä metsälle, huudahtaa patruuna äreästi. — Koirat ajavat väsyksiin.

Soutajat saavat käskyn jäädä odottamaan, kunnes torpan naisväki on pannut eväät koppaan. Sitten heidän pitää soutaa Syvälahteen ja siellä odottaa herroja.

Kalle on kuin kivettyneenä jäänyt seisomaan kaapilleen, kontrahti kädessä. Isommat lapset ovat ääneti, nuorin puhua songertaa kätkyessä. Liena liikkuu askareissaan hehkuvin poskin ...

Nyt, nyt se on tehtävä! sanoo ääni hänen sisässään. Nyt on aika tullut, nyt on mentävä hänen eteensä ja huudettava koko maailman kuullen: minä olen se nainen, jota sinä kerran kuutamoisena iltana Kankaanpäässä sanoit rakastavasi, jonka sinä poljit allesi sammalmättäälle... Joko muistat...! Ja sen illan lapsi, se on tuo Hanni... Vieläkö tekee mielesi koputella sen aitanovea! Tämä Pimeäpirtin Kalle meidät pelasti häpeästä ja vei tänne korpeen... Vieläkö tekee mielesi tulla tänne metsästysretkelle, vieläkö häättää ulos meitä!... Ja Lienan tätä puhettaan ajatellessa paisuu hänen povensa ja hän nauraa niin katkerasti, että kyynelet pursuvat silmiin ...

Ei, ei, ei! Hän ei saa sitä tehdä! Mitä sanoisi vaari ja Kalle, mitä tulisi Hannista! Pitää vaieta, pitää painaa suu lukkoon ja sydän kiinni.

— Mitä täällä on tapahtunut? kysäisee vanha Wahlberg tupaan astuessaan ja unohtaa hämmästyksestä koko suomalaisen sanavarastonsa. Sydämellinen ilme kasvoissa ojentaa hän Kallelle kätensä, silittelee lasten päitä ja pistää Lienan kouraan hopearahan.

— Mitä tämä oikein merkitsee?

— Lienee tullut jokin riita Holtenin kanssa. No, setä, näytä nyt, että osaat, mitä sinulle opetimme.

Kallea rohkaisee vanhan herran ystävällisyys. Se on varmaan hyvä mies, se varmaan tahtoo auttaa häntä.

— Eikö herroissa ole yhtään lakimiestä? virkkaa hän

Lindströmille ja Kyöstille, koskei vanha herra näy osaa-
van suomea. — Kun minun kontrahdissani sanotaan,
että kymmenen vuotta saan asua tässä, kun minä tyh-
jään korpeen olen tämän torpan rakentanut ja patruuna
sanoo, että hän koska tahansa voi ajaa minut maantielle
ja kun hän jo antoikin ylössanomman ...

Hän ojentaa paperia Lindströmille. Se on kellastunut
paperi ja toisen sivun alareunassa on Liljefelt vanhuksen
käsialaa.

— En minä nyt voi mitään, vastaa Lindström viral-
lisella äänellä. — Minä olen nyt lomalla. Syksyllä alkaa
taas kova työ. Jos tässä nyt rupeaisin selvittelemään
kaikkien torpparien riitoja ja asioita, niin ei minulla
koskaan olisi levon aikaa.

— Kyllähän minä sen ymmärrän. Mutta jos nyt kui-
tenkin ... Jos te satutte olemaan lakimiehiä ...

— Satunpa kuin satunkin. Tulkaa vain käräjille,
niin tavataan ...

— Tuleeko herra oikein tänne meille istumaan kärä-
jiä? kysäisee Kalle kyyristyen nöyrempään asentoon.

— Sittenpä hän nähdään. Hyvästi nyt!

Kaivolla saunan luona tapaavat herrat Hannin. Hän
on arkivaatteissa ja häntä hävettää niin, että hän aikoo
karata, mutta patruuna menee ystävällisesti luo ja pu-
huttelee hymyillen:

— Eikö täällä Pimeässäpirtissä tule ikävä olla, sinä
nätti likka? Eikö tekisi mieli kirkonkylään? Tule sinä
sinne Kankaanpäähän, armo tarvitsee sisäpiikaa ...

Veri karkaa Hannin poskille eikä hän uskalla nostaa
katsettaan. Toisella kädellään kiinnittää hän röijynsä
ylintä nappia ja sitaisee toisella hiuksia otsaltaan. Sy-
dän lyö niin, varmaan näkyy kankaan läpi.

— Tyttö on todellakin herttainen! myöntää Björkell-
kin, joka seisoo kappaleen matkan päässä.

— Täss' on sinulle, Hanni, lausuu patruuna, pistäen
rahakappaletta kouraan ja vieden kätensä silittämään
poskea.

Samassa kilahtaa ruutu ja saunanikkunaan ilmestyy
harmaahapsinen, kellertäväihoinen pää. Hannilta pu-
toaa raha. Kädet silmillä, itku kurkussa lähtee hän
juoksemaan rantaan päin.

— Hyvästi, Hanni! huudahtaa patruuna nauraen hänen jälkeensä.

Mutta äijän huulilta tulvii kauheita sanoja. Patruuna ei tahdo niitä kuulla. Björkell sen sijaan sekä katselee että kuuntelee.

— Usko pois, lausuu hän Otto-herralle heidän astellessaan piennarta pitkin hakaa kohti, — se mies ei ole mielipuoli! Varo sitä miestä!

Pimeäänpirttiin jää painostava mieliala.

Mistä se patruuna oikeastaan suuttui? Ei olisi pitänyt niitä koiria päästää irti. Olisi pitänyt vartioida sitä isää... Voi, voi, voi, jo tästä nyt tuli miero eteen!

Vaari on riuhtaissut itsensä irti ja haavoittanut kätensä ruutua rikkoessaan. Nyt etsii hän Hannia, tähystelee tuvasta, aitasta. Rantaan se meni, sieltä vilkkuu-kin huivi. Niin, niin, ei auta enää pakeneminen, jo tulee tuomio... Vaari astuu häntä kohti rivakasti kuin nuorukainen. Hanni seisoo hiekalla, katsellen ulapalle, liikukumattomana. Vaari tarttuu hänen käsivarteensa ja pusertaa sitä kovasti. Sihisten lähtee hänen kurkustaan kysymys:

— Joko tiedät, vieläkö paratiisin käärme lähenee ihmistä kahdella jalalla?

Hanni iskee häneen säihkyvät silmänsä, riistäytyy irti ja huutaa loukkaantuneena:

— Mitä te minua tyrkitte, mitä minä olen tehnyt?

— Sen itse tiedät... Mitä se sinulle sanoi? Antoiko se sinulle rahaa?

— En minä ottanut...

— Mitä se sanoi...? Vastaa!

— Kankaanpäähän pyysi sisäpiiksi! sanoo Hanni uppiniskaisesti.

Vaari näyttää peloittavalta. Hannista tuntuu siltä kuin hän aikoisi lyödä, mutta lyököön vain, vaikkapa kaataisi siihen paikkaan. Mitäpä hänen elämästään on, ei ne täältä kuitenkaan päästä. Hanni naurahtaa...

Vaari ei lyö, ei edes ala torua, katsella tuijottaa vain jäykin piirtein ja vihdoin kääntyy pois, vieden hihaa silmilleen.

Hanni hätkähtää. Mitä hän on tehnyt, mitä sanonut,

mitä ajatellut...? Paratiisin käärme, joka kävelee kahdella jalalla, onko se käynyt täällä ...?

Vaari itki... Se ei vielä koskaan ole tapahtunut, eihän hän itkenyt silloinkaan, kun pikku veli kuoli. Mitähän tämä tietää?

Hanni alkaa astua pitkin järven rantaa. Hiekka narsuu jalkojen alla, puista putoilee keltaisia lehtiä. Vaari ei menekään kotiin, hän katoaa metsään. Hanni heittäytyy maahan, painaa kasvot käsiinsä ja valittaa ääneensä.

Tuntuu niin oudolta, mustalta, pyörretyltä. On kuin hänen ympärillään olisi pimeä äärettömyys ja hän itse, istuen jonkun hirveän pedon sylissä, kiittäisi eteenpäin, kiittäisi sellaisella vauhdilla, että jos jotakin pudottaa ja samassa kaipaa sitä, niin jo on menty satoja penikulmia ja pudotettu esine on niiden takana.

Hänen sydämensä tuntuu niin suurelta ja kipeältä. Käärme on siihen pistänyt, sen myrkky siellä syö. Kunhan ei tästä tulisi kuolema ...!

Samassa kuuluu koiran haukku, se likenee likenemistään. He ovat siis vielä täällä, voivat tulla, voivat löytää, voivat viedä.

Hanni karkaa ylös ja rientää kiireesti kotiin. Häntä peloittaa, hän ei enää saa rauhaa missään.

Kotipihalta kuuluu valitus ja parku. Lapset riippuvat aitaa vastaan veräjän suulla, itkevät ja huutavat. Yhteen ääneen alkavat he sitten kertoa Hannille, että herrojen koirat ovat tappaneet karitsan, heidän korean, valkoisen karitsansa. Se raukka oli juossut pakoon, ja koiraroikale perässä kieli pitkällään suusta. Ei se huolinnut kiellosta. Karitsa oli määkäissyt ja juossut vimmatusti, mutta sitten kompastui ojaan ja koira sai kiinni ja repi suuren haavan kurkkuun. Hetkisen se vielä eli, mutta sitten oikaisi siihen suoraksi... Ja taas alkaa itku ja valitus.

— Minä en heitä tätä, ähisee Kalle. — Minä menen vanhan patruunan puheille, minä käyn kaikki oikeudet.

— Rauha meiltä sittenkin on mennyt, huokaa Liena kalpeana, piirteet tylsinä.

— Voi karitsaa, meidän valkoista karitsaamme! itkevät lapset.

Kankaanpäässä oli metsästysinto jonkin aikaa levännyt. Oli syöty jäniksiä väsyksiin asti, suuret määrät oli pitänyt lähettää tuttaville ja osa oli sittenkin pahentunut käsiin.

Kun naapuripitäjän herrat sitten äkkiä ehdottivat metsästysretkeä Kankaanpään mainioille maille, niin heräsi patruunan into uudestaan eloon, hän kirjoitti odotavansa heitä ja lähetti kutsut kaupunkilaistuttavilleenkin. Maanantaina piti pitojen alkaa, sunnuntaina vieraiden saapua ja tänään lauantaina oli Kankaanpäässä suuri pyssyjen siivous.

Patruuna seisoi paitahihasillaan keskellä työhuonettaan, vuoroin vihellellen, vuoroin hyräillen itsekseen. Hänen ympärillään oli kaikenlaisia aseita, sekä pienempiä että suurempia, vanhempia ja uudempia, ja pöydillä ja tuoleilla oli räösyjä ja tappuratöyhtöjä. Polvillaan lattialla virui Janne, patruunan passaripoika, voimiensa takaa hankaamassa pientä salonkikivääriä.

Kauhistuneena katseli tätä elämää taloudenhoitajatar, joka vielä oli vanhan herrasväen aikuisia. Silloin oli talossa vallinnut järjestys ja rauha. Tämä patruuna ei antanut viedä pyssyjään kyökkikamariin, vaan öljylautaset, tappurat ja kuurauskivet vietiin kirjoituskamariin, suoraan kalliitten mattojen ja pöytäliinojen päälle. Siellä rasvasi Janne patruunan saappaatkin. Ja armo yhä vain nukkui, vaikka oli suuri päivä.

— Noo, Janne, virkahti patruuna äkkiä, — koska rippikoulu alkaa?

— Maanantaina, vastasi Janne hymähtäen, sillä patruuna oli jo pari kertaa tehnyt saman kysymyksen.

— Vai maanantaina. Noo, miltä sinusta nyt tuntuu?

— Ei mitään erityiseltä.

— Etkö pelkää, että rovasti antaa tukkapöllyä? Osaatko sinä mitään?

Janne oli kolme kuukautta ollut patruunan palveluksessa ja sinä aikana ehtinyt tottua patruunan tuuliin ja kysymyksiin. Häntä oli siinä suhteessa auttanut erinomaisen vakava ja tyyni luonne, jota vastaan patruunan kiukku, pilkka ja leikki kilpistyi kuin vaahto kal-

lioseinään. Patruuna oli jo pari kertaa »ajanut portille» kuten patruunan oli tapana sanoa — tuon tyhmän Jannen, mutta vihan lauhduttua lähetettiin taas noutamaan Jannea. Hän oli kaikessa tyhmyydessäänkin niin perin rehellinen ja hullunkurinen.

— Olenhan minä toki lukenut koko katkismuksen ja testamenttiakin, vastasi hän hitaasti ja vakavasti.

— Jassoo. Noo, sanopas nyt minulle, mikä on korkein kaikista käskyistä?

Janne kääntää hetkiseksi pienet harmaat silmänsä patruunaan, ikään kuin saadakseen selville, laskeeko patruuna leikkiä vai pitääkö hänen kysymykseensä vastata. Mutta patruuna seisoo selin ja Janne vastaa epävarmasti:

— Eiköhän se ensimmäinen käsky lie tärkein, koska se on ensimmäiseksi pantu ...

Patruuna oli jo miltei ehtinyt unohtaa kysymyksensä, mutta nyt hän ryhtyi keskustelemaan.

— Nehej, min gosse lilla, kahdestoista käsky tietysti on tärkein.

Janne lakkaa kiilloittamasta ja menee ymmälle, sillä hän ei laisinkaan muista kahdettatoista käskyä. Hän koettaa johtaa mieleensä jokaisen »ei sinun pidä» erikseen, mutta ei pääse pitemmälle kuin kymmenenteen käskyyn. Se tuntuu pahalta juuri nyt, kun hän aikoo rippikouluun. Ja vielä eilen hän osasi kaikki ulkoa. Mitenkä hän nyt niin onkin...? Aijai kuinka äiti suutuisi ...!

Patruuna tarkastaa häntä syrjästä. Oi sinä herttainen yksinkertaisuus! Sinua katsellessa totisesti tulee vakuutetuksi siitä, että ihminen polveutuu apinasta. Vieläkö hän sinua saisi enemmän petetyksi?

— Sanoinko minä »kahdestoista» käsky? huudahtaa patruuna. Tietysti minä tarkoitan kahdeksatta käskyä, sillä sehän käskyistä on viimeinen.

— Kahdeksasko käsky? toistaa Janne ja hänen päänsä on ihan sekaisin, sillä miten hän äsken sai niitä kymmenen? Hän alkaa lukea, lukea... Ei, kyllä niitä kymmenen täytyy olla. Patruuna joko laskee väärin tai ei osaa katkismusta. — Jumalan kymmenet käskyt, ääntää hän itsekseen, — seisoo jo katkismuksen ensi leh-

della. Missään ei sanota »Jumalan kahdeksat käskyt.» Patruuna erehtyy.

Patruuna näkee ilmeestä hänen kasvoissaan hänen ajatuksensa juoksun ja virkkaa ystävällisesti:

— Leikkiä minä lasken, min gosse, kymmenen on taitvaan laissa pykälää ja kuudes niistä on tärkein. Sano sinä rovastille, että hän tarkasti selittää sinulle sen käskyn.

— Sitähän minäkin, kirkastuu Janne, — että kymmenen käskyä ... Kuudes käsky: »ei sinun pidä» .., niin, niin, jo minä nyt sen muistan. »Mitä se on, vastaus meidän pitää ...»

— Meidän pitää, keskeyttää hänet patruuna, jäljitellen hänen yksitoikkoista ääntään, — pelkäämän kaikkia tyttöjä, sekä niitä jotka ovat kihlatuita että niitä jotka ovat naituja. Jos sinä näet korean tytön tulevan vastaasi tiellä, niin mene pakoon pikemmin kuin käärmettä...

Janne katselee häntä täynnä hämmästyä. Mitähän katkismusta tuo mahtaa olla? Joko ei patruuna osaa oikeaa katkismusta tai on herroilla toinen katkismus kuin talonpojilla.

Patruuna nauraa täyttä kurkkua.

— Kuule, Janne, minä nimitän sinut hovinarrikseni. Tiedätkös, mikä virka se on?

— En.

— Se on kunniavirka, joka annetaan vain sellaisille lystille pojille kuin sinä olet.

Janne nostaa herraansa kohti vakavat kasvonsa eikä taaskaan ymmärrä, mitä patruuna tarkoittaa.

— Käskikös patruuna mitään? kysyy hän ja jää odottamaan vastausta, mutta patruuna vain silittää koiransa, joka makaa nojatuolissa kirjoituspyödyksen luona. Sillä on kiiltävät, kirjavat korvat, patruuna vetelee niitä sormiensa välissä ja puhelee sille ruotsia.

Eteisen ovi avautuu ja vastaanottohuoneeseen, joka on kirjoitushuoneen edessä, astuu Matti, Kankaanpään kalamies, nöyrästi kumartaen, lakki kourassa.

— Noo, Matti, huutaa patruuna häntä vastaan, — mitä sinä tahdot? Tiedätkö, joko pehtori on lähettänyt hevosia kaupunkiin herroja vastaan?

— Jo näkyi lähettäneen, virkkaa Matti levottomana,
— mutta minä tulin puhumaan patruunalle sitä että ...
että kun tänä aamuna tulin verkkotalaalle, niin oli kolme niistä uusista verkoista vallan risoina.

Matti on peloissaan, sillä patruuna on käskenyt hoitaa uusia kalanpyydyksiä kuin silmäterää. Patruuna ei aluksi näy käsittävän, mitä on tapahtunut.

— Mitä sinä sanot, mies! kysyy hän jättäen koiran ja tullen eteiseen. — Uudet verkot ri... rikki?

— Niin, hyvä patruuna. Lukko oli rikottu talaasta ja kolme niistä uusista verkoista ihan ruumenina.

— Kuka sen on tehnyt? ärähtää patruuna.

— En ymmärrä, hyvä patruuna.

— Sinä ymmärrät, sinun pitää ymmärtää, tai saat palkastasi maksaa jok'ikisen silmän ...

Patruuna koppaa lakkinsa ja lähtee juoksujalkaa rantaan, Matti kintereillä. Ei häntä harmita vahinko, sillä saahan uusia verkkoja Norjasta ja oikeastaan on hän jo koko kalastukseen kyllästynyt — mutta tämä ilkityö! Eikä tämä ole ensimmäinen. Aluskunta niskoittelee kaikin mahdollisin keinoin. Lukemattomien hökkelien ämmät ja miesroikaleet ovat suuttuneet siitä, että hän on antanut heille käskyn korjata pois kamppensa ennen toukokuun ensi päivää, koska hän tahtoo puhdistaa peltonsa rumentavista hökkeleistä. He koettavat kostaa. Milloin tavataan Kankaanpään hevosen reidessä syvä haava, milloin ovat ajokalut liiterissä rikutut. Eräänä yönä, kun patruuna tuli kotiin, oli mäen alle keskelle tietä kannettu suuri kivi. Siinä olisi voinut käydä hyvinkin hullusti.

Totta on Matti nytkin puhunut, säpäleinä ovat uudet verkot.

— Mikä perkele tämän on tehnyt? Paha periköönkin sen ihmisen huutaa patruuna. — Matti, minä annan viisikymmentä markkaa sille miehelle, joka saa selville pahantekijän. Ota kiinni se, Matti! Tai ehkä sinä sittenkin tiedät? Koeta ajatella! Mutta jos sinä olet liitossa sen kanssa, taivas sinua silloin varjelkoon ...!

Matti on niin peloissaan, että vapisee. Patruuna jättää hänet nuottatalaaseen ja palaa sisään. Avarassa eteissä istuu jo suuri joukko miehiä odottamassa häntä,

sillä kymmenestä yhteentoista on patruunan vastaan-ottotunti. Miehet nousevat seisomaan ja kumartavat syvään. Jokainen huomaa, että patruuna on huonolla tuulella, ja tuntee, että olisi paras jättää asia toiseen kertaan, mutta ei käy poiskaan lähteminen, kun kerran on tullut.

— Käykää sisään, yksi kerrallaan, huutaa patruuna työhuoneestaan.

Miehet tuuppivat toisiaan, kukaan ei tahtoisi lähteä ensin. Vihdoin nousee vanhanpuoleinen mies, kulkee odotushuoneen läpi ja pysähtyy kirjoitushuoneen oven-suuhun.

— Mitä olisi asiaa? kysyy patruuna, tarkastellen pysyä, joka on pöydällä hänen edessään.

— Minulla olisi vain sellaista asiaa, että kun sotkivat kartanon hevoset toissapäivänä meidän laihopeltomme ...

— Laita aita korjatuksi. En minä muuta voi sanoa.

— Kyllä aita on hyvä, mutta kartanon hevosissa on pari sellaista aitomusta, ettei niitä mikään aita pitele, se nuori musta ja se liinaharja...

— Peijakas! virkkaa patruuna kohottaen kivääriä. — Vai luulet sinä, että minä rupean maksamaan, jos kartanon hevoset oman huolimattomuutesi takia syövät laihosi. Ei siitä mitään lähde! Jos sinua huvittaa pitää aita rikki, niin pidä vain.

Ukkoa on alusta asti peloittanut kivääri, jota patruuna pitelee kuin mitäkin leikkikalua. Vaikka olisi laitauksessa ja vaikka, jollei tahallakaan, laukeaisi. Hän koettaa väistää sen mukaan kuin patruuna kääntelee pyssynpiippua, mutta kun se äkkiä tähtää juuri suoraan hänen rintaansa, niin mies kauhistuu ja pakenee suin päin läpi odotushuoneen ja eteisen, kuistille asti.

Vai pelästyi se asetta, miettii patruuna. Hyvä, että on edes jotakin, joka keskeyttää heidän pitkät juttunsa. Ja kun seuraava mies astuu ovensuuhun, alkaa hän entistä kiivaammin huitoa kiväärillään, jotta asia tulisi esityksi lyhyimmässä muodossaan.

— Ka, alkaa mies, kierrellen lakkia käsissään, — tässä torstaina hätyyttivät patruunan koirat meidän

lampaitamme ja repivät niin pahasti toisen, että täytyi tappaa ja toinen kuoli siihen paikkaan.

— Kuinka sinä tiedät, että se oli Kankaanpään koira?

— Kyllä se, hyvä patruuna, oli tuo, joka makaa tuolla tuolissa. Kyllä minä tunnen sen pitkät, riippuvat korvat ja häntäroihon, joka on kuin kuusen oksa ...

— Suu kiinni! katkaisee patruuna hänen puheensa, — minä en maksa penniäkään. Se on voinut olla Alhon koira. Näytä toteen, että se oli Kankaanpään.

Hän oli jo saanut maksaa lukemattomat joukot lampaita, kanoja ja porsaita. Alhossa oli myöskin koira, mutta aina tultiin syyttämään Kankaanpään koiria. Kyllä hän syyn tiesi: hänen ahne veljensä ne kaikki lähetti hänen luokseen ...

— Vai siinä sinä vielä olet? kirkaisi hän samassa miehelle, joka lakki kourassa yhä seisoi ovensuussa, nähtävästi aikoen sanoa vielä jotakin. — Ulos, ulos paikalla, taikka minä annan heittää portille. Minä en maksa yhtään penniä.

Mies kumarsi ja karkasi aika kyytiä ovea kohti. Samassa ovenavauksessa hänen kanssaan pujahti pois toinenkin miehistä. Se oli roteva, jäykkä mies yllään harmaat sarkavaatteet ja kaulassa paksu, punakirjava villahuivi. Miehet kulkivat sanaakaan vaihtamatta alas portaat ja pihamaan poikki, jossa heidän ympärillään kähisi koiralauma. Vasta vihdoin heidän päästyään aidan taa, tallirakennusten edustalle, virkkoi toinen miehistä:

— Taisitte lähteä puhumatta asiaanne.

— Sattui olemaan samaa asiaa kuin teillä ja kun näin, ettei se puhumisesta parantunut... Kävivät herrat siellä meillä päin metsästysretkillä ja koirat tappoivat lampaan ... Jo minä kerran ennenkin kävin täällä sen asian takia, mutta ei ollut patruuna silloin kotona...

— Vai, vai sillä lailla. Vai jo ne herrat nyt ovat löytäneet sinne Pimeänpirtin kankaalle asti...

— Jo ovat, huokaa Kalle. — Missähänpäin ne vanhat herrasväet nyt ovat, kun piharakennuksen ikkunat ovat paljaina.

— Jo ne ovat poissa Kankaanpäästä. Armo rupesi potemaan jo siinä heinänteon aikaan ja täällä käytettiin lääkäreitäkin, muttei tullut apua. Pari viikkoa sitten

läksivät Helsinkiin, viemään sairashuoneelle. Kyllä minä vain siinä uskossa olen, että surusta se sairastui Rumasti kuului nuori armo kohdelleen...

— Jaa, jaa, vai näin minä ne viimeisen kerran, kun täällä tuonnoin kävin, valittaa Kalle. — Niin sanoi patruuna silloin, ettei hän voi minua auttaa, kehoitti lakiin turvaamaan.

— Olisi tainnut olla tärkeääkin asiaa?

Kalle selitti huolensa ja hänen kasvonsa olivat synkässä pilvessä.

— Sopisihan sentään koettaa lähteä oikeuteen, puheli toinen miehistä, — koska kerran kontrahti on vanhan patruunan allekirjoittama. Mutta ne herrassyötingit ovat kaikki tämän nuoren ystäviä. Kyllä ne voivat sen asian kumoonkin ajaa. Olisipa edes istumassa vanha tuomari itse. Se on kelpo mies!

Sillaikaa istui Hanni rattailla odottamassa isäänsä. Isä oli viemässä häntä rippikouluun.

Vaikea oli ero ollut Pimeästäpirtistä, äiti oli itkenyt katketakseen ja pyytänyt ja varoitellut. Hanni oli myöskin itkenyt. Mutta kun tultiin Suurenkuusen mäelle, missä isä kertoi miehen ennen muinoin tulleen mestatuksi, niin oli Hannin sydän alkanut sykkiä ja koko sydänmaa oli unohtunut. Suurenkuusen mäelle näkyi kirkonkylä.

Hän oli nähnyt sen sateisina sunnuntaipäivinä pari vuotta sitten. Nyt oli kirkas, miltei kesäisen lämmin päivä. Koreasti vihannoivat laihopellot kynnettyjen sarkojen rinnalla, ja niityille oli päästetty karjaa. Valkeina patsaina nousivat savut mökkien piipuista. Koivulehdosta, joka oli melkein paljaaksi varissut, yleni kirkon risti. Etempää kohosi Alhon oluttehtaan tiilipiippu. Suurten peltojen päässä näkyi vanha metsä ja sen takaa pilkotti rakennuksia — siellä oli Kankaanpää.

Hanni alkoi järjestää pukuaan, otti pois suuren villahuivin, jonka äiti oli köyttänyt hartioitten ympäri ja sitoi päähuivia paremmin. Kuinka hänen sydämensä sykki! Se asia häntä eniten huolestutti, että oli pitänyt luvata äidille, ettei mene Kankaanpäähän käymään, jolleivät vanhat herrasväet käske. Palvelukseen ei saa

mennä millään ehdolla, vaikka luvattaisiin kuinka hyvä palkka. Teki mieli nähdä Kankaanpää likeltä, kun siitä niin paljon oli kuullut puhuttavan. Mitähän äiti oikein tarkoitti sillä kiellolla?

Ajettiin alas mäkeä ja tultiin kylään. Kauppapuodin portailta karkasi musta koirarellu, joka oli käydä val-lan hevosen jalkoihin kiinni. Aitaan sidottuina seiso-i pari hevosta. Mökit olivat tiessä kiinni, pieniä, harmaita töllejä. Jonkin ikkunapielet olivat maalatut ja jonkin ruudun takaa näkyi kukkasia. Pihamaat olivat likaisena liejuna ja puuta tai pensaikkoa näkyi hyvin harvassa. Tuossa juosta reksutteli lapsi, paljasjaloin, paita pahai-nen yllä, tuossa tuli akka kaatamaan ulos likavettä.

Portit kirkkomaahan olivat auki ja kaksi miestä nosti mustaa arkkua rattailta. Kalle pysäytti hevosen ja, näh-dessään että heidän oli vaikea tulla toimeen, astui rat-tailta heitä auttamaan. Sitten ajettiin pihlajakujaan, joka johti Kankaanpäähän.

Taivas oli heleänsininen ja pihlajat täynnä marjoja. Tilhet parveilivat pilvinä terttujen ympärillä. Itse pih-lajat olivat vanhoja, rungot jo sammaltuneita.

Portin pielessä kasvoi kaksi suurta, mustanpuhuvaa kuusta, jotka kohisivat synkästi. Kas vain, äiti kun oli kuvannut Mirandan linnan ihan Kankaanpään näköi-seksi! Hannin suonissa tykki oudosti ja poskia alkoi kuumentaa. Pihamaan nurmikot olivat vihannat ja tiet peitetty hienolla, vaalealla hiekalla, joka kasteen jäl-jeltä vielä oli kosteaa.

— Tuota rakennusta, selittää Kalle tyttärelleen, — olen minäkin aikoinani ollut tekemässä. Siitä on nyt kohta parikymmentä vuotta. Silloin odotettiin Otto-herraa kotiin Helsingistä. Tuo rappu rakennettiin juuri silloin ja pantiin koko rakennus keltaiseen maaliin.

Koiraparvi karkaa vastaan ja haukkuu vimmatusti.

— Niin, senkin sudet, puhuu Kalle niille, astuu rat-tailta ja panee hevosen kiinni tallin luo.

Hanni jää rattaille istumaan, silmät auki, korvat auki, sydän selkosen selällään.

Hän kuulee kyntömiesten ääniä pellolta ja rautakyt-kyinten kalinaa navetasta. Piiat kulkevat kaivolle, hel-

mat nostettuina polviin asti, ja nauravat. Nuori, pulska mies nostaa heille vettä saaviin ja virkkaa:

— Tottahan tänä iltana taas tanssitaan?

— Minä vain en tule tanssimaan samoihin tansseihin sinun kanssasi. Johan siinä maineensa pilaa.

— Kenenkäs maine tässä on pilaamista vailla?

— Häpeä!

Tyttö sieppaa huivin päästään ja antaa sillä poikaa korville vesisaavin yli. Poika uhkaa kaataa koko vinttillisen hänen päällensä. He nauraa kikattavat kaikki kolme. Samassa astuu vanhan rakennuksen portaille nuori herra, valkoinen olkihattu päässä, suussa pape-rossi. Hanni hytkähtää ja odottaa tuntevansa hänet jok- sikin niistä herroista, jotka syksyllä kävivät Pimeässä- pirtissä, mutta tämä ei ole heitä. Hän seisoo siinä hy- vän aikaa mietteissään, toinen käsi vyötäisillä, ja alkaa vihdoin hymyillä.

Häntä vastaan astuu pihasta nuori neiti, hiukset ki- haroina ympäri pään, ruumis keskikohdalta kapeana kuin ampiaisella, rinnat korkeina, vyöllä pitsireunainen esiliina... Kunhan ei vain olisi armo itse! Se nauraa, pitää kättä taskussaan ja menee sen nuoren herran kans- sa porstuaan. Siellä se ottaa sikarin taskustaan ja antaa sen herralle. Nyt vuorostaan koppaa herra tytön sy- liinsä ja suutelee häntä... Hannin poskia alkaa polttaa ja kuumat ovat tytönkin posket, kun se palaa porstuas- ta... Samassa joku puhuttelee nuorta herraa »rekors- mestariksi».

Ihmisiä kulkee edestakaisin. Mikä on herran, mikä rengin näköinen. Kukaan ei huomaa Hannia. Hänestä alkaa jo tuntua yksinäiseltä ja kolkolta, kun isäkin niin viiptyy.

— Tahtooko hevosesi vettä? kysäisee joku tallin ovelta, ja kun Hanni kääntää päätään, näkee hän sen iloisen, nuoren miehen seisovan vieressään, vesisankon- nen kädessä. Hanni punastuu ja vastaa ujosti, että ehkä joisi, jos tarjoaisi.

Hevosen on jano ja sen juodessa kyselee puhelias mies:

— Mistäs kaukaa olette? Olettekos ennen nähnyt täl- laista kartanoa. Aijai kuinka tässä talossa vietetään lys-

tiä päiviä, täällä huvittelee sekä herrasväki että palvelijat. Tänäkin iltana on tanssit. Tahdottekos mukaan?

— En, en, hätääntyy Hanni vastaamaan ja tuntee samassa, että hänen kovasti tekisi mielensä.

— Katsokaas tuonne, tyttö, huudahtaa mies, — tuolla puutarhassa kävelee meidän nuori armo.

Puutarhan puoleisille portaille on astunut pitkä, upea nainen tulipunaisessa puvussa. Se näyttää olevan jotakin lämmintä, pehmoista kangasta ja soluu väljänä ruumiin ympäri. Pitsitetyt liepeet lakaisevat maata. Hanni katselee häntä vilkkumatta ja unohtaen kaiken ympäristön.

Nuori rouva seisahtuu katselemaan puistoon, jonka oksille on jäänyt vain jokin harva, keltainen lehti. Järvi kimmeltelee sinisenä puunrunkojen välitse.

Hän tuntuu jääneen siihen hengittääkseen ilmaa keuhkoihinsa, sillä äkkiä taivuttaa hän vartaloon taaksepäin ja nostaa käsivartensa ikään kuin avaruutta syleilläkseen. Kauan aikaa pitää hän käsivarsiansa kaaressa päänsä päällä. Leveät, pitsitetyt hihat valuvat olkapäille asti ja käsivarret ovat paljaina. Vihdoin laskeutuvat kädet ja »armo» astuu alas puutarhaan.

Hannin tekisi mieli nähdä häntä lähempää, kuulla hänen äänensä, palvella häntä. Hän tahtoisi ruveta hänen piiakseen, hän on varma siitä, että sitten hän olisi oikein onnellinen... Armo painuu syvemmälle puistoon ja vain hänen hameensa pilkottaa sieltä punaisena kuin tulen liekki.

— Kuka neiti se sitten oli, uskaltaa Hanni vihdoinkin kysyä, — joka äsken kävi tuossa?

Mies naurahtaa.

— Neiti! Ei se mikään neiti ollut, mutta kas meidän talossa ovat piiatkin hienoja kuin neidit. Se oli armon kamarineitsyt. Se on Ruotsista kotoisin eikä osaa yhtään suomen sanaa. Eikös ole nätti tyttö?

Hanni ei ehdi mitään sanoa, ennen kuin pihasta puhutellaan Nyymannia.

— Mitäs se Nyymanni siellä kuhni? Kiireesti olutta noutamaan! Tulee paljon herroja eikä enää kuulu olevan omillekaan väille aamiaiseksi.

— Mennään, mennään, kunhan ehditään.

Hän sulkee tallin oven ja lähtee, lakki takaraivolla samaan porstuaan, jossa puutarhuri äsken suuteli armon kamarineitsyttä.

Hannin täytyy jo taas katsoa toisaalle. Hänen korviinsa kuuluu äreitä ääniä.

— Älä sinä niitä kupoja yritäkään ruveta kanniskelemaan!

— Kukas ne sitten kantaa?

— Kukas tässä talossa ennen on herrat kylvettänyt, minäkö vai sinä?

— Entiset ajat ovat olleet ja menneet!

— Häpeä, senkin reuhahelma!

Ovessa navetanparvella seisoo verevä nuori nainen, olkikupo selässä. Hänen tukkansa on nupussa päälalla ja otsan ympärillä piipottaa oienneita kiharoita. Alhaalla seisoo vanha akka, syli täynnä koivuvihtoja. Hänen vaatteensa ovat risaiset, jalassa kopposet. Nämä naiset ovat joutuneet riitaan.

— Älä sinä sieltä tulekaan, taikka saat korvillesi! huutaa akka.

— Mutta patruuna kehui minun hyvin hieroneen ja käski tänäänkin lämmittää saunan.

— Paljonko se sinulle antoi juomarahaa?

— No, ei ole kehumista, viisikolmatta penniä.

— Sen sinä valehtelet! Se on antanut sinulle kokonaisen markan, muuten et noin tuppaisikaan ...

— Enkä valehtele! Oli siinä selässä siitä hinnasta hieromista. Ette te vanha ihminen olisi jaksanutkaan...

— Kyllä minä sen selän tunnen paremmin kuin sinä. Pienestä pojasta olen patruunan kylvettänyt ja kylvetän niin kauan kuin elän.

Nuori nainen lähenee varovasti olkitaakkoineen, vanha älmentää, joka hetki valmiina karkaamaan hänen niskaansa.

— Älkää nyt surko, koettelee nuori nainen lohduttaa.

— tässä tulee taas paljon herroja. Ainahan ne suoraan metsästä karkaavat saunaan. Meille tulee työtä molemmille.

Heidän äänensä hälvenivät ja Kalle palaa hevosensa

luo. Hän juttelee vielä toisen miehen kanssa, mutta Hanni ei malta kuunnella heidän puhettaan. Hän on kuin pyörriksissä, poskia polttaa ja kädet ovat hiessä ... Se nuori, iloinen mies tulee valjastamaan hevostaan ihan hänen viereensä, iskee silmää hänelle ja viheltelee.

— Eikö täällä nyt sitten ole yhtään ihmistä vanhan herrasväen ajoilta? kysyy Kalle masentuneena.

— Eipä juuri. Pari päivää sen jälkeen kun vanhat armot oli kyyditty Kankaanpäästä, maksoi patruuna kaikille heidän aikaisilleen täydet palkat ja käski pois. Siinä sai rahaa nähdä, joka ei ennen ollut nähnyt, tuhannet markat läiskivät pöytään. Katriina mamsseli tosiaankin vielä jäi ruoanlaittajaksi ja Rönperi saa hänkin kevääseen asti asua kamarissaan.

— Vai on Rönperi vielä paikoillaan, ilostuu Kalle.

— On. Menkää vain hänen kamariinsa, niin kyllä siellä nuorta herrasväkeä osataan haukkua. Jos kuulla tahdotte!

Nyymanni on pitkä, solakka mies, kävelee pystyssä päin ja liikkuu nopeasti. Hänen hiuksensa ovat lyhyet ja kankeat kuin piikkisian harjakset, kasvot laihat ja terveet, silmät pienet kuin sialla ja tavattoman vilkkaat. Hän näyttää iloiselta ja ylimieliseltä, ikään kuin ei mikään mahti maan päällä voisi saada häntä pelkäämään ja kuin koko maailman koreus olisi hänen omansa. Hän hyppää rattaille, huiskauttaa ohjasperillä ja huutaa »hyvästi» mennessään. Pian rallattaa hän jo iloista laulua heleällä äänellä.

— Osasipa olla iloinenkin poika keskellä tätä surkeutta, ihmettelee Kalle.

Hetkisen perästä istuu isä tyttärineen Rönperin kamarissa ja Rönperska kaataa heille kahvia mustuneesta pannusta, joka on lahja vanhalta armolta.

— Jaa, jaa, virkkaa eukko, — vai on sillä Lienamamssellilla jo noin iso tytär. Jaa, jaa, niin muistan kuin eilisen päivän, kun se vielä tuossa sipsutteli kyökin ja maitokamarin väliä. Niin ne ajat kuluvat. Ihan sinä olet kuin äitisi kuva. Tuollainen korea ihminen se oli sekini.

Vanha Rönperi voihekii sängyssään, häntä vaivaa jäsen-

tauti, se on näin kauniillakin ilmalla, mitä lieneekään tautia.

— Kovin olette käynyt raihnaan näköiseksi. Kunhan ette pian kuolisi, pääättelee Kalle.

— Kun korjaisikin Jumala pois näkemästä tätä uutta komentoa ...

Ja nyt alkaa sekä ukko että hänen akkansa keventää sydäntään Kallelle, joka täydestä sydäimestään yhtyy heidän voivotuksiinsa. Hanni istuu ikkunan alla tuollilla, puettuna uuteen, vihreään villahameeseen, joka on hänen omasta kutomastaan kankaasta tehty, paksu villahuivi hartioilla. Puolella korvalla ja puolella silmällä seuraa hän sitä, mitä huoneessa tapahtuu, mutta koko hänen mielensä riippuu kiinni siinä, kuka kävelee ikkunan ohi, mitä tytöt tekevät navetassa, joko Nyymanin palaa ja ennen kaikkea, vieläkö armo on puutarhassa ja eikö hän tule käymään tästä ohi.

Hänen tekisi mieli kysyä, onko ehkä niitä samoja herroja, jotka syksyllä kävivät Pimeässäpirtissä, nyt täällä kartanossa? Tai ehkä ne ovat ne, joita odotetaan. Kuinkahan varsinkin sen nuoren Kyösti-herran on? Se oli niin kaunis ja kohtelias. Sitä hänen aina täytyy ajatella ja jos hän sulhasta itselleen kuvittelee, niin se on aina Kyösti-herran näköinen. Se oli varmaankin hyvä ihminen, ei tehnyt eikä tahtonut tehdä kenellekään pahaa. Jos saisikin hänet nähdä! Jos edes tietäisi, että hän on tänne tulossa! Mutta ei uskalla kysyä, ne ovat kaikki niin vihoissaan herroille.

Ilma huoneessa on kuuma ja ummehtunut. Nuoralle uunin päälle on ripustettu paksuja, likaisia sukkia kuivamaan. Veri nousee päähän ja päätä alkaa särkeä... Kun pääsisikin ulos raittiiseen ilmaan. Mutta isä viipyy kauan ja Rönperi tarjoaa hänelle vielä ennen lähtöä norrikupit.

Sitten kävivät he vielä useissa mökeissä. Joka paikassa moitittiin herrasväkeä. Onneksi olivat kaikki asunnot maantien laidassa. Hanni istuutui aina ikkunan ääreen ja silmäili ulos. Hän toivoi salaisesti, että herrasväet ajaisivat ohitse.

Ei heitä kuulunut koko lauantaina, mutta sunnuntaina, juuri ennen jumalanpalvelusta, kun Hanni ja hänen

isänsä seisoivat kellotapulien nurkalla puhelemassa suntion vaimon, Salmiskan kanssa, kulki hyminä läpi koko ihmisjoukon, että siellä ne taas ajelevat.

He istuivat keveissä, kaksipyöräisissä kärryissä, joitten korit oli tehty oljenkarvaisesta kudoksesta, likasuojukset sivuilla kuin mitkäkin siivet. Patruuna itse oli ohjaksissa, vihreä sulkahattu päässä. Armo istui rinnalla harmaissa vaatteissa, höyhenistä tehty röyhelö kaulassa, ja harmaassa, pehmeässä hatussa pitkä, valkoinen sulka, joka hyppi ja heilui. Koko hattulaitos oli vain ikään kuin viskattu pörröisten hiusten päälle, mutta siinä se sentään pysyi eikä lähtenyt lentoon. Hevonen oli hiirenkarvainen, hyvin hassun näköinen, häntä ja harja leikatut kuin milläkin leikkikalulla. Kovaa kyytiä mentiin, tuulispäänä vain. Saivat katsoa ihmiset eteensä, etteivät jääneet alle.

Menevät herroja vastaan, kuuluvat odottavan kauptungista, tiesi joku kertoa.

Mutta pikkuinen poika, joka äitinsä kanssa oli matkalla kirkkoon, läksikin heidät nähdessään juoksemaan takaisin, ehti portille ja avasi sen, ja hänelle viskasi armo omasta kädestään hopearahan. Kun poika sitten tuli kirkolle äitinsä rinnalla, kerääntyivät kaikki häneltä kysymään, miten se oli tapahtunut, ja poika näytti ylpeänä saalistaan ja kertoi pikkuvanhan viisaudella, että armon kädet olivat sellaista vaaleanharmaata nahkaa, »vallan kuin meidän Mirrin käpälät, vaan ettei ollut karvoja».

Salmiska vallankin päästi ilmoille pahaa sisuaan.

— Että ilkeävätkin kirkkoaikana, lausui hän niin ääneen, että kaikki kääntyivät häneen päin. — Eivät anna ihmisten rauhassa pitää edes jumalanpalvelustaan. Tänne tulevat näyttämään rietasta elämäänsä itse Herran huoneen eteen. Kyllä se meidän rovasti saa heiltä sen kieltää, etteivät keskellä jumalanpalvelusta ...

Jumalanpalveluksen aikana Hannin tuli kovin uni, ja aina kun hän selvisi ja pääsi kuuntelemaan saarnaa, sekaantui hänen ajatuksiinsa halu saada olla näkemässä, kun herrasväki vieraineen ajaa takaisin, ja pelko siitä, että he ehkä jo ovat menneet. Kuulutuksiin hän kokonaan heräsi. Muun muassa ilmoitti rovasti, ettei rippin-

koulu vielä tänä maanantaina alakaan, vaan vasta viikon perästä. Siinä katsahti Hanni avuttomasti isäänsä joka istui miesten puolella vastapäisessä penkissä, ja isä katsahti hänkin Hanniin, mutta hänen ajatustaan oli mahdoton arvata.

— Minä lähden kotiin teidän kanssanne, isä, virkkoi Hanni paikalla, kun kirkonportilla tapasi isänsä.

— Eihän toki. Viikon päästä voi keli olla niin huono, ettei Pimeästäpirtistä pääse kuin lentämällä.

— Mutta milläs minä saan tämän viikon täällä menemään?

— No toki nyt kirkonkylässä on paljon katsomista, ja antaahan Salmiska sinulle työtä.

— Totta kai, totta kai, lohdutteli Salmiska, jonka luo Hännin piti jäädä asumaan. — Luetaan yhdessä tällä viikolla, että hyvin osaat.

— Johan minä osaan kaikki tyyni! pääsi Hannilta, miltei itkuäänessä.

Hänen oli ikävä kotia. Tuntui aivan mahdottomalta jäädä tänne.

— Kyllä se lukea osaa, todisti isäkin. — Ei sen tytön opettamisesta työtä ole ollut. Ihan itsekseen on oppinut.

— Vai niin, vai niin, puheli Salmiska ystävällisesti. — Se on oikein se. Niin se oli äitisikin. Aijai kuinka se luki! Luki sekä ruotsit että suomet ja latinat. Armolleen sen pitikin aina ääneen lukea, niin hyvin Jumalan sanaa kuin muuta maallista viisautta.

— Mutta mitä minä teen koko rippikoululla! huusi Hanni äkkiä, kierrellen esiliinaansa. — Minä osaan jo lukea, minä en tahdo olla täällä, isä, ottakaa minut mukaanne!

Salmiska selitti ankarasti, että hänen puheensa on syntistä puhetta ja että ennen kuin ihminen on uudistanut kasteensa liiton, hän on pahan hengen vallassa, sekä paljon muita asioita. Mutta Hanni ei häntä kuunnellut. Hän muisteli äitiä ja veljiä ja sisaria ja Pimäenpirtin kaunista vieraskamaria. Täällä Salmisella oli pimeää ja rumaa!! Ja hän purskahti itkemään toivottomasti. Hän oli kirkonkylästä ja kirkosta ja herrasväistä ja kaikesta saanut aivan tarpeekseen. Hän halusi ikipäivänsä olla kotona, lupasi olla niin hyvä ja ahkera ... Isä jo alkoi

heltyä ja mietti, että saahan hänet ensi viikolla tuoda takaisin.

— Samahan se silloin on edessä! virkkoi Salmiska terävästi. — Kuivaa nyt vain silmäsi ja rukoile Jumalaa, että hän antaa sinulle nöyrän ja kuuliaisen mielen ... Soh, soh, Kalle, kasvattakaat teidän lapsenne kurituksessa ja Herran nuhteessa.

Kalle nieleskeli kyyneliään ja meni valjastamaan hevosta. Hannin itkiessä sekä kiukkuisesti että syvästi suruissaan läksi hän sitten kotimatkalle.

Salminen oli saanut olutta ja viiniä hautajaisissa pitäjäntuvalla. Hän oli leikkisällä tuulella ja lohdutteli Hannia sillä, että hän viikon päästä pääsee heidän kanssaan suuriin hautajaisiin. Niissä sitä saadaan syödä, siliä Salmiska itse on kutsuttu ruoanlaittajaksi.

Paitsi Hannia piti Salmisella asua muitakin rippikoulutyttöjä. Salmiska oli jumaliseksi tunnettu ihminen, ja vanhemmat, jotka tahtoivat pitää huolta lapsistaan, uskoivat heidät hänen haltuunsa. Mutta nyt kun rippikoulun alkaminen siirtyi viikkoa edemmä, läksivät muut tytöt koteihinsa, jotka eivät olleet niin kaukana kuin Pimeäpirtti.

Mies ja vaimo makasivat kamarissa ja Hanni olisi saanut olla siellä heidän kanssaan, mutta siellä tuntui niin ahtaalta, että Hanni valitsi tuvan. Siellä asusteli, enimmäkseen kiukaalla, suntion vanha, kuuro äiti, joka jo sai kunnalta apua, ja korea nuori, yksinäinen nainen, jolla oli puolen vuoden vanha lapsi. Eihän Salmiska suinkaan hyväksynyt hänen tapojaan, ankarasti hän oli tyttöä varoittanut ja nuhdellut, kun otti hänet luokseen. Ehkei olisi ottanutkaan, jollei juuri sillä hetkellä olisi tarvinnut työ-ihmistä.

Illalla ennen maatapanoa kutsui Salmiska Hannin kamariin ja pani hänet lukemaan postillaa. Itse hän istuutui sängynlaidalle, kytki kätensä ristiin vatsan päälle ja rupesi kierittämään peukalojaan toistensa ympäri. Hanni luki kovalla, selvällä ja yksitoikkoisella äänellä, sujuvasti kuin ulkoläksyä. Salmiska kuunteli tyytyväisenä, silloin tällöin huoaten ja nyökäyttäen päätään, kun Jumalan tai Kristuksen nimeä mainittiin. Vähitellen tulivat huoneeseen muutkin. Salmiska haukotteli, niin

että leuvat narahtivat. Kaikki muutkin rupesivat haukottelemaan. Hanni luki yhä, ymmärtämättä mitään edes tietämättä, mitä luki. Hän ajatteli kotiväkeä ja ikävä oli hänet voittamaisillaan. Kun hän hetkiseksi nosti silmänsä, näki hän Salmisen pään vaipuneena pöytää vastaan ja Salmiskan istuvan silmät kiinni ja suu auki. Loviisa oli ihkasen valveilla ja muori, joka oli kuuro, piteli hartaasti käsiään ristissä. Äkkiä kävi ovi, ja Janne, Salmisten poika, joka palveli passarina patruunnalla, astui sisään. Silloin heräsivät kaikki. Salmiska koetti yhä olla hartaasti kuuntelevinaan, mutta se yksinäinen tyttö nauraa virnisteli salaa, ja heti kun Hanni sai aamenen suustaan, tokaisi Salmiska pojalleen:

— Mikä sinua nyt kotiin ajaa?

— Patruuna pani taas pois, vastasi poika hyvän ajan kuluttua.

— No niin, arvasinhan minä sen! Se se on sitä ylenannettua joukkoa. Mikä teillä oli olevinaan riitana?

Janne ei tietänyt mitään tehneensä ja pysyi niin harvasanaisena, ettei äiti tahtonut saada hänestä mitään irti kiskotuksi.

Hännin oli sanomattoman ikävä. Hän läksi tupaan, riisuutui ja pani sänkyyn, kääntyen seinään päin. Hän ei v o i jäädä tänne, täällä menehtyy ja läkähtyy. Huomispäivänä hän täältä lähtee, vaikkapa jalkaisin kävelee kotiin saakka ja sitten eivät saa häntä tulemaan takaisin, vaikka mikä olisi... Hän tahtoi olla rauhassa ja oli nukkuvinaan. Vasta kun lamppu oli sammutettu ja kaikki makasivat, uskalsi hän itkeä. Silloin tuntuikin niin vaikealta, ettei enää millään olisi saanut pidätyksi. Kaikki muistui mieleen, isä ja äiti ja nukkuvat lapset kotona. Äiti varmaan valvoo ja muistelee pikku Hannia... Ja yhä vuolaammin valuivat hänen kyyneleensä... Äkkiä kosketti joku hänen olkapäätään ja Loviisa, se yksinäinen tyttö, joka asui Salmisella, seisoi hänen vieressään.

— Lähde pois minun kanssani kylään, kuiskasi hän.

— Mitä se itkemisestä paranee ...

— Nytkö keskellä yötä? pääsi Hannilta hämmästyneesti.

— Mikäs yö nyt vielä on? Yöksi ehditään vielä mo-

neen kertaan kotiin. Pane nyt päällesi sill'aikaa kun niinä vielä tätä lasta ...

Loviisa veti tulta tikkuun ja sytytti kitupiikin. Hanni nousi istumaan sänkyynsä ja työnsi suortuvia silmiltään. Hän näki Loviisan heiluvan täysissä tamineissa, yllä kirkkovaatteet, uusi, vaalea villahuivi päässä. Hän nosti ryysyjen seasta lapsensa ja alkoi sitä kapaloita.

Mitä jos tosiaankin lähtisi! Kauheaa tänne on jäädä, kun Loviisakin menee pois.

— Mutta kuinka lapsi voi jäädä tänne yksin?

— Se nukkuu siinä aamuun asti kuin puupalikka, vastasi nuori äiti huolettomasti.

— Onko ne tanssit vai mitkä? kysyi Hanni.

— Tanssit, tanssit!

Loviisan liikkeissä oli tavaton into tehdä kiirettä ja pian päästä matkaan. Lapsi oli hänen käsissään kuin pallo vain. Hänen suunsa oli hymyssä ja silmät kiilsivät. Hannin poskia alkoi polttaa.

Tansseihin! Hän ei koskaan ollut saanut tarpeekseen tanssia, vain pari kertaa talkoojuhliissa maistaa niin paljon, että tiesi hyvältä maistuvan. Hänen päätöksensä oli miltei jo valmis.

— Missäs ne tanssit ovat? kysyi hän kiihkoaan pidätellen.

— Kankaanpäässä — missäs sitten!

Hannin sydän vavahti ja hän painoi kädet silmilleen. Äiti oli kieltänyt sinne menemästä eikä voinut syyttää vanhoja herrasväkiäkään, kun he olivat poissa Kankaanpäästä. Hanni painui takaisin vuoteeseensa. Tuntui kovin raskaalta, itku alkoi taas nousta rintaan.

— En minä nyt kuitenkaan ...

— Vai et! No siinäkö sinä aiot itkeä jollottaa koko yön? Onko se nyt sitten parempi kuin kiepahtaa pari tanssikierrosta!

Hanni ei vastannut, oli vain pitkänään ja tuijotti silmät selällään mustaan kattoon. Loviisa liikkui nopeasti, järjesteli vielä hiuksiaan peilin ääressä, joka oli juuri niin suuri, että saattoi nähdä yhden silmän kerrallaan, sammutti lampun, pyysi, ettei Hanni panisi ovea salpaan — hän tulee pian takaisin eikä tarvitse pelätä tänne varkaita tulevan — sekä läksi. Mutta tuskin oli

ovi läiskähtänyt kiinni hänen perässään, kun Hanni ka-
tui, ettei ollut lähtenyt mukaan. Täällä peloitti. Hau-
tausmaakin oli niin likellä, että humina puista kuului,
kun kuunteli. Monta arkkua sinne oli tänäkin päivänä
peitetty, siellä ne kuolleet nyt viettävät ensi yötään.
Hanni oli nähnyt paljon arkkuja, kun isä niitä oli val-
mistanut, mutta ne olivat olleet tyhjiä. Niitä hän ei
pelännyt, mutta nyt hän pelkäsi niin, ettei uskaltanut
liikahtaa. Entä jos juoksisi Loviisan perässä ja huutaisi
takaisin. Tämä yö tulee olemaan hirveän pitkä, ties onko
sillä loppua ensinkään ... Lapsi alkoi kitistä ja Han-
nille tuli turvallisempi tunne, kun hän muisti, että se
oli huoneessa. Olihan se sentään elävä olento. Voi rauk-
kaa, kun itkee. Pitää nousta viihdyttelemään.

Se oli niin likaisissa ryysyissä, että hirvitti koskea,
mutta eihän voinut siihenkään heittää. Vai läksi se äiti
tanssimaan ja jätti meidät tänne yksin ...! Voi raukkaa,
isätöntä lasta, mitä sinustakin tulee? ... Vai läksi se äiti
tanssimaan ... Ei nyt sentään itketä. Ehkä hän piankin
palaal! ... Mutta saatuaan lapsen nukutetuksi Hanni
purskahtaa itse itkemään. Ei häntä enää peloita, mutta
käy niin sääli tuota lasta, joka katseli häneen niin tut-
kistellen, ikään kuin olisi tahtonut saada tietää, miksi
hän oikeastaan oli tässä ja oli olemassa... Ja sitten
Hannin oli niin sanomattoman ikävä kotia. Vihdoin hän
nukkui eikä herännyt ennen kuin aamulla, kun Loviisa
ja Salmiska jo häärivät kahvipannuillaan.

Olikohan siellä hauskaa? muistui paikalla hänen mie-
leensä, mutta eihän sitä sopinut kysyä kuin kahden kes-
ken. Salmiska sentään epäili jotakin, sillä illansuussa
virkkoi hän Hannille:

— Kävikös täällä yöllä ketään?

Hanna säpsähti.

— Ei minun tietääkseni.

Salmiska katsoi häneen epäillen.

— No kävikö Loviisa missä?

— En minä ... en minä tiedä.

— Kun ei se tässä taas alkaisi niitä yöjuoksujaan. Jo-
kohan pitäisi koko akka ajaa talosta. Etkö sinä kuullut
mitään?

— En, minä nukuin.

— Kuule, pidä sitä nyt silmällä, kun makeat täällä tuvassa ja kerro sitten minullekin. Se on sellainen lunttu, ettei sitä tässä viitsisi nähdä, jollei se taas töissään olisi niin tekevä.

Hanni rupesi pelkäämään Loviisan puolesta ja päätti varoittaa häntä. Jos Loviisa joutuisi pois, niin kävisi täällä vielä ikävämmäksi. Olihan edes joku, joka nauri, niin kauan kuin Loviisa oli. Sillä muuten oli kuin haudassa. Suntio joi, kaivoi hautoja ja puhui rumia ja muori valitti ja Salmiska rukoili ja torui, ja Janne... niin, se se vasta oli mörökölli! Ainoa, jonka kanssa vähänkään saattoi puhua, oli Loviisa.

Loppuviikosta läksi Salmiska laitapitäjälle valmistamaan hautajaisia ja silloin tuli tytöille hauskat päivät. Salmiska oli antanut heille kehruutingin ja rukkiensa ääressä he juttelivat ja lauloivat. Useita Loviisan tuttavia kävi heidän luonaan ja he toivoivat kaikesta sydämestään, ettei Salmiska palaisikaan. Hän oli heidän silmissään paha noita, jota vastaan he yhdessä olivat salaliitossa.

Eräänä iltana uskoi Loviisa Hannille, että hänellä on sulhanen, on jo sormuskin, jos hän vain tahtoo sen pitää eikä lähetä takaisin. Hänen sulhasensa on Kankaanpään korein mies.

— Se on sitten se Nyymanni! arvaili Hanni uteliaana.

— Ei se se ole! Kyllä sinä sen saat pitää minun puolestani.

Hannin kasvot kävivät tulipunaisiksi.

— Kuinka niin?

— No, johan se sinulle lähetti terveisiäkin, kehui nätiksi likaksi ja käski minua toimittamaan sinua tansseihin.

— Enhän minä ole nähnyt häntä kuin yhden kerran, hätääntyi Hanni. — Hän juotti lauaintaina meidän hevosta. Ei hän tiedä, kuka minä olenkaan.

— Näyttipä hyvästikin tietävän...

Hanni painoi alas silmänsä. Hän ei olisi tahtonut näyttää, miten mukavalta hänestä tuntui.

— Mitäs sinä puhut, näkeehän sen päältäsikin, että teidän valinne jo ovat selvillä!

— Ei ensinkään!

Loviisa vilkaisi Hanniin leikillisesti ja rupesi laula-
maan.

— Tietääkös Loviisa, alkoi Hanni hetkisen perästä
hämillään, — onko kartanossa tätä nykyä nuori herra
nimeltä Kyösti. . . Oli syksyllä kumminkin.

— Missäs virassa sen pitäisi siellä olla?

— En minä sitä tiedä.

— Entä jos se vain on käynyt vieraissa. Olutherroja
se ei ole eikä juustoherrojakaan. Niissä ei ole yhtään
sennimistä, ne minä tunnen jok'ikisen. Niiden pyykkiä
olen pessyt kymmeniä kertoja; tiedän jok'ainoan pai-
dan, joka niiden on. Mutta maltahan, oliko sillä valkea
lakki päässä?

— Oli, oli! vilkastui Hanni ja hänen kasvoihinsa tuli
onnellisuuden hohde.

— Jaa, sitten minä tiedän. Se oli Helsingistä, sanoi-
vat yhden leskirouvan ainoaksi pojaksi. Sellainen par-
raton, korea poika ja ihan lapsekas vielä! Ei kuulunut
osanneen ottaa ryyppyäkään, kun kartanoon tuli. Han-
hahhan! Se kuului olleen niin kohtelias ja nöyrä kaikille.

— Niin oli, sanoi Hanni, silmät luotuina maahan.

— Puhuikos sinulle koreitakin? No, sano pois nyt.

Koko tuo kummallinen iltapäivä muistui Hannin mie-
leen, kuinka koira ensin ilmestyi hänen eteensä ja sit-
ten herrat. Metsä oli keltainen ja aurinko laski. Hänen
taskussaan oli palanen uutisleipää. Ja hän vuorotellen
kuumeni, kylmeni, pelkäsi, iloitsi, suuttui ja katui. Sitä-
kin iltaa! Omituinen tuskan- ja onnensekainen mieli
valtasi hänet näitä muistellessa ja hänen käsiinsä tuli
kylmä hiki.

— Kas, kuinka punehtuu! sanoi Loviisa. — Vai her-
rojen kanssa sinä!

Hanni vei kätensä kuumille poskilleen ja oli jo rupea-
maisillaan kertomaan, kun Loviisa äkkiä virkkoi:

— Vai herrojen kanssa! Luuletkos, ettei minulla sit-
ten ole ollut herroja! Siitä ei ole kovinkaan kauan, kun
itse patruuna tavoitteli kiinni minua . . .

— Sinuakin! huudahti Hanni ja häntä pyöräytti.

— Minuakin! toisti Loviisa loukkaantuneena. — Keitä
muita hän sitten on tavoitellut — sinuako? Vai niin.
Mikseikäs sitten minua? Olenko minä huonompi kuin

muut? Senkö tähden, että minulla on lapsi? On sellaista sattunut muillekin, kyllä minä silti herroille kelpaan, herrojen se on lapsenikin.

Hanni jäykistyi hänen katseestaan. Hän olisi tahtonut paeta pois, hänen sydämalassaan oli paha tunne, hän ei voinut katsoa Loviisaan. Kauheaa tämä oli! Vihdoin painui hän työhönsä, kehräsi kääntämättä silmiään muualle eikä kumpikaan puhunut vähään aikaan.

Muori kömpi alas uunilta, hapuili pöydän luo ja joi kaljatuopista. Sitten hän istuutui penkille ja loi sumean katseensa tyttöihin.

— Niin, niin, jatkoi Loviisa, — jahka nyt olet elänyt jonkin vuoden lisää, niin sano sitten, onko se niinkään helppo asia kulkea siveänä neitsyenä tämän elämän läpi. Kyllä elämä on hauskaa niin kauan kuin saa keikkua keveänä, mutta sitten, siinä se lapsi sitten on kivenä kaulassa, kaikki syö mitä ansaitset, kaikki nielee mitä hyppysistäsi irti saat. Hyi olkoon!

Loviisa sylkäisi, nousi kävelemään ja puhui taas:

— Mitä sinä minuun mulkoilet! Ihan olet kuin Salmiska, kun se rupeaa torumaan. Olenko minä huonompi kuin muut? Katso sinä vain itse eteesi! Itseäsi on patruuna jo tavoitellut ja vielä minua härnäät... No mihin tuo nyt lentää?

Hanni on karannut ylös, kädet silmillä ja itku kurkussa.

— Älkää puhuko, älkää puhuko! huusi hän. — En minä tahdo kuulla mitään, en tahdo tietää mitään.

Hän oli täydessä itkussa, itki vihaansa ja häpeäänsä. Loviisaa ei hän ikinä enää siedä nähdä likellään, hän inhoaa häntä... Äh...!

— No, en minä vielä hullumpaa! päivitteli Loviisa. — Suuttuu ja pihisee kuin kissa ja mistä hyvästä? ... No ole, ole, itkeä pillitä, jos haluttaa, en minä pyri silmiäsi kuivaamaan.

— Mikäs sille tuli? kysyä kangersi muori uteliaasti.

Loviisa tuli hänen korvansa juureen ja muori työnsi syrjään likaisen, siniraitaisen huivinsa, kaappasi korvansa lehteä likemmä ja avasi suunsa, ikään kuin ääni senkin kautta olisi voinut kuulua.

— Kertoi vain, selitti Loviisa nauraen. — että pat-

ruuna oli koettanut tavoitella kiinni, kun herrat olivat siellä sydänmailla metsästämissä ...

— Jaa matkustamassa? huusi muori.

— Niin, niin, matkustamassa.

— Jaa tavoitella kiinni?

— No niin, niin ...

Hanni käveli hyvän aikaa ulkona pimeässä ja tuulella. Hän olisi mielellään jäänyt sinne yöksikin, jollei olisi ollut niin kylmää ja kolkkoa. Täytyi palata tupaan. Loviisa vilkui häneen ivallisesti, mutta ei puhunut mitään ennen kuin illallista syödessä. Suntio oli juuri kehunut hyviä aikojaan, että ihmisiä hyvästi kuolee, kun Loviisa virkkoi:

— Hanni, kuulepas, oliko se päivää vaiko yötä?

Hanni ei ymmärtänyt kysymystä eikä viitsinyt olla kuulevinaan.

— Silloin kun se sinua tavoitteli, sanoi Loviisa ja nauroi.

Hanni raivostui, heitti leipäpalasen kädestään pöytään ja karkasi ulos.

— Onpa sillä tytöllä sisua! päivitteli suntio. — Mikä sille tuli?

— En minä vain tiedä, sanoi Loviisa viattomasti. — Näittehän itse.

Hetkisen Hanni seisoj porstuassa, repi esiliinansa kulumia ja varisti kyyneliä silmistään. Oli alkanut sataa lumensekaista vettä, oli pilkkaisen pimeä. Tuuli kävi ja hautausmaan puut humisivat.

— Täälläkö se äkäpussi onkin, sanoi suntio pistäen päänsä tuvan ovesta. — Mennäänkö vähän tänne kamariin? Vai mitäs sanot, jokohan mies ansaitsee pienen naukun, kun on kaivanut hautoja kaiken päivää?

Hanni ei vastannut. Mikä hänen edessään muu oli kuin palata tupaan kuuntelemaan Loviisan ilkeää nauhua. Mutta Loviisa nähtävästi katui, sillä hän otti kahvikuppinsa, jotka pesemättöminä ja kumoonkaadettuina seisovivat ikkunalla, pyyhkäisi niitä esiliinaansa, astui lieden luo ja tarttui pannunsa sankaan.

— Juo äläkä älmennä! sanoi hän ojentaen kuppia Hannille.

Hanni ymmärsi, että Loviisa oli lauhtunut. Hänkin

olisi ollut valmis tekemään sovintoa, mutta kahvi oli niin sakeaa ja sokeripalat niin kiiltävän likaiset, ettei hänen luontonsa ottanut vastaan sovintoa siinä muodossa. Hän sanoi, ettei kahvi näin illalla maistu hänelle.

— Maistuukohan tanssi huomenna? kysyi Loviisa pisteliäästi ja rupesi hörppäämään kahviaan.

— Totta kai! vastasi Hanni, valmiina millä muulla tavalla hyvänsä sopimaan.

He eivät vielä olleet ehtineet levolle, kun Nyymanni tuli hakemaan Jannea Kankaanpäähän. Tuiskuna astui hän tupaan, toi lunta jaloissaan ja huiski sitä lakistaan pitkin seiniä. Patruuna oli jo ajanut uuden passarinsa portille ja tahtoi taas takaisin mörököllin täältä.

Nyymanni istui penkillä tyytyväisenä kuin kukko orrellaan. Loviisa oli ikään kuin käynyt leveämmäksi. Hän liikkui helakkana, makeana ja toimeliaana, oikein pesi kahvikupit, pani sokeripaloja rasiaan ja asetti kaikki tarjottimelle.

— Vieläkö sinne kartanoon pitäisi lähteä tänä iltana? kysäisi Janne.

— Vielä, vielä. Talo on täynnä vieraita ja piit sanovat, etteivät he aamulla rupea puhdistamaan heidän saappaitaan.

— Keitä siellä nyt taas on? kysäisi Loviisa makeasti.

— No kaupungin tuomareja ja se lapsekas herra sieltä Helsingistä ja ...

— Se ylioppilasko, se Kyösti?

— Se sama.

— Kuuletkos Hanni, huudahti Loviisa, — se on nyt siellä se Kyösti.

Hanni punastui ja nosti katkismuksen silmiensä eteen. Hän ei voinut kärsiä, että Loviisa puhui Kyösti-herrasta, vieläpä nimittäen häntä Kyöstiksi. Hän kävi vakavaksi eikä enää ottanut osaa keskusteluun. Oikeastaan hän ei voinut seuratakaan, mitä he sanoivat, sillä hän mietti niin kokonaan sitä, että Kyösti-herra on Kankaanpäässä ja millä lailla hänet voisi saada nähdä.

Äkkiä huomasi hän, että Nyymanni kysyvästi katseli häneen.

— Mitä? sanoi hän hämillään ja veti taas katkismuksen kasvojensa eteen.

— Lähdetäänkö ajelemaan? sanoi Loviisa. — Etkö kuule, että Nyymanni tarjoaa?

— Niin, kehoitti Nyymanni uudestaan, — saali vain korville ja rattaille! Ilma ei ole oikein hyvä, mutta kyllä on hevonen.

— Kankaanpäähänkö? huudahti Hanni ja hypähti seisomaan.

— No, vaikkapa niinkin.

Hanni vaipui istumaan niin häpeissään, ettei uskaltanut silmiään nostaa.

— No, pian vain nyt! kehoitti Nyymanni.

— Ei, en minä mihinkään, vastasi Hanni, käsivarret pöydällä ristissä ja kasvot painettuina niitä vastaan.

Loviisa nauroi täyttä kurkkua.

— En minäkään viitsi lähteä sellaiseen ilmaan, selitti hän.

Janne oli kerännyt vaatteensa ja tuli tarjoamaan kättään tytöille jäähyväisiksi. Loviisa kiersi käsivartensa hänen ympärilleen, jytyytti häntä siinä kuin säkkiä ja kehoitti olemaan patruunalle mieliksi. Hanni ei kuulut eikä nähnyt. Vasta kun Loviisa tuuppasi häntä, huomasi hän, mistä oli kysymys, ja ojensi Jannelle polttavan kätensä kohottamatta katsettaan.

— Mikäs sinua, tyttö, nyt taas riivaa? kysyi Loviisa tullessaan saattamaan lähteviä. — Kyllä sinulla on höllässä sekä ilot että itkut. Ei tiedä syrjäinen syytä minikäänlaista, kun jo pää on vasten pöytää ja silmistä juoksee virtoja.

— Minun on ikävä kotiin, sanoi Hanni hiljaa. Mutta hän ei puhunut totta, sillä hän mietti vain Kyösti-herraa.

— Älä siinä nyt sure! sanoi Loviisa. — Sinun elämäsi tulee vielä olemaan niin hauskaa, että pois tieltä. Tuollainen korea tyttö saa sulhasia niin paljon kuin viitsii ottaa ...

Seuraavana päivänä rupesivat Kankaanpään tanssit tekemään kiusaa. Ei hän olisi niihin tahtonut, jollei Kyösti-herra olisi ollut kartanossa. Hän ymmärsi, ettei hän saa häntä nähdä, sillä herrasväki oli tietysti sisähuoneissa ja tanssit ovat tuvassa, mutta kuitenkin hänen teki mieli Kankaanpäähän. Kieltäisiköhän äiti, jos tietäisi kaikki...? Hanni oli kahden vaiheilla aina il-

taan asti, mutta kun Loviisa alkoi tehdä lähtöä, niin pu-
keutui hänkin vihreään hameeseensa, ja kun Loviisa ke-
hoitti, viskasi hänkin huivin korviinsa ja päätti tämän
ainoan kerran lähteä katsomaan, vain katsomaan. Sit-
tenhän rippikoulukin alkaa eikä hän enää pääse.

Ilta oli tyyni, pilvet hajaantuivat ja kuunpuolikas
nousi järven takaa. Ilma oli leuto ja tie paksuna liejuna,
pientaren vierelle oli astuttu kapea polku kivenkovaksi
ja sitä kulkivat tytöt perätysten.

— Kas, huudahti Loviisa äkkiä. — Tuolla tulevat
juustoherrat!

Hanni erotti etäältä kolme miehistä olentoa. Loviisa
rupesi laulamaan ja nauramaan. Hanni pyysi häntä ole-
maan hiljaa, mutta hän vain yltyi. Vihdoin herrat tuli-
vat luo, tervehtivät kohteliaasti ja kysyivät, sopiiko tulla
saattamaan. Loviisa vastasi tiukasti, ettei ensinkään tar-
vitse, mutta he tulivat kuitenkin eikä Loviisa enää es-
tellytkään. Puhuttiin jotakin, joka ei Hannista ollut mi-
tään ja jota hän ei ymmärtänyt. Vihdoin sanottiin jota-
kin hänestä, Hannista.

— Se on minun ystäväni, sanoi Loviisa, — ei sille saa
tehdä pahaa.

— Pahaa! huudahti yksi herroista. — Kuka nyt sellai-
selle sirkkuselle. Syliini otan ja kannan.

Hannin sydän hytkähti, hän tuli likemmä Loviisaa ja
korjasi huivia silmilleen. Hän käsitti, että herrat teki-
vät hänestä ja Loviisasta pilkkaa. Heitä huvitti kiu-
soitella heitä, nyppiä käsivarsista ja nauraa heille.

Astuttiin meijerirakennuksen ohi, jossa herrat asui-
vat, mutta he saattoivat tyttöjä aina Kankaanpään rii-
hille asti. Siitä he kääntyivät.

Päärakennuksen pitkä ruuturivi oli heleässä valais-
tuksessa. Ikkunoissa riippui hienoja pitsiuttimia ja kas-
vien lomitse loistivat kynttiläkruunut. Hannin valtasi
kuumeinen halu päästä likemmä. Hän tarttui Loviisan
käteen ja veti häntä mukaansa. He menivät pihaan,
kiersivät rakennuksen kulman ja tulivat puutarhaan.
Hiekka narisi jalkojen alla ja tulet ikkunoista valaisivat
nurmikkoa ja ränstyneitä kukkalavoja. Huoneissa oli
peilejä ja tauluja. Kuului laulua ja ihmisten puhetta.
Hannin olisi tehnyt mieli nousta parvekkeelle, jonne joh-

tivat portaat puutarhasta, mutta hän ei uskaltanut. Äkkiä likeni pari naista ikkunaa ja siihen he jäivät puhelemaan. Hanni ja Loviisa karkasivat syrjään ja seisahtuivat aidan suojaan, missä oli varjoa.

— Tuo nainen on pappilan Aino, selitti Loviisa. — Se kuuluu olevan hyvä tyttö, kehuvat palvelijat. Toista en tunne. Vaikka olisi armon ruotsalaisia tuttaviamme, kun on noin hiukset pörröllään ... Mutta eikö jo mentäisi?

Hanni tahtoi vielä viipyä, sillä hän toivoi näkevänsä Kyösti-herran, vaikkapa vain vilahdukselta. Ikkunaan tulikin herra ja nainen. He jäivät katselemaan kuuta. Mutta se herra ei ollut Kyösti-herra.

Loviisa hiipi jo aita myöten, hyvän matkan päässä Hannista. Hanni sai juosta saavuttaakseen hänet. Voi, hän olisi paljoa mieluummin odottanut siinä ikkunoiden alla ...! Jo kuului viulun kimeitä ääniä ...

Tuvan eteisessä oli poikia ja tyttöjä kinastelemassa. Kun ovi avautui, pulpahti viulun räminä ja kuumuus, jalkojen kopina ja lampun käry. Sillä siellä oli kuumaa kuin saunassa ja lamppu kärysi katossa. Penkillä oli parikymmentä istujaa ja permannolla istuttiin sakeissa parvissa. Tuskin oli Hanni ehtinyt nurkkaan istumaan, kun hänen eteensä ilmestyi hoikka, iloinen mies, joka hihallaan pyyhki hikeä otsaltaan. Nyymannihan se olikin.

— Eikös tyttöä tanssita? kysyi hän, tarttui käsivarsiin ja läksi viemään. Hanni yritti jotakin sanoa, mutta ei siinä kuulunut kuin jalkojen kopina ja viulun vingunta. He menivät kovaa vauhtia, moneen, moneen kertaan ympäri huoneen. Hanni ei voinut sille mitään, että tuntui hauskalta. Hän meni kuin virran mukana. Tuli niin vari, että hiki valui alas selkää, kädet olivat kuin keitettyt ja jo alkoi pyörriä. Ei oikein tietänyt, olivatko jalat maassa vaiko ilmassa. Hän pyyteli Nyymannia lakaamaan, mutta Nyymanni tarttui vain lujemmin kiinni, läähätti, puhalsi, jytkytti ja kieputteli. Vihdoin viimein hän pysähtyi ja heitti tanssitoverinsa irti keskellä lattiaa. Hanni lensi hänen käsistään pitkien matkojen päähän, nurin narin toisten päälle. He rupesivat nauramaan ja vetivät polvelleen lepäämään, mutta siitä koppasi toinen mies ja taas alkoi kieputus lattialla. Hauskaa se oli!

Mutta voi sitä kuumuutta! Joku poikaviikari tuli pistämään jalkojaan tanssivien eteen ja joku pari siinä kaa-tuikin, mutta toiset vain hihkaisivat mennessään. Vähän väliä pistäysivät miehet eteisessä, siellä oli olutkori ja sama vanha akka, joka oli kehunut kylvettäneensä patruunaa lapsesta asti, kauppasi olutta.

Tuskin oli kuitenkaan ehditty päästä ilojen makuun, kun eräs sisätytöistä henki kurkussa tuli sanomaan, että patruuna kieltää tanssimasta. Viulun ääni kuului portaille, kun herrasväki tuli kuuta katselemaan, ja siitä saivat tietää, että on tanssit. Patruuna suuttui ja sanoi, että hänen talossaan pitää olla järjestystä.

— Kyllä he itse tanssia rötköttävät, mutta meitä kielletään, huusi joku.

Samassa tuli toinen sisätyttö sanomaan, että armon tuli sääli, kun hän kuuli, että kiellettiin tanssimasta, ja nyt herrasväki laittaa väelle jotakin oikein hauskaa, joka samalla on paljon parempaa ja opettavampaa kuin tanssit, näin lauantai-iltana.

No, sitten kelpaa käydä odottamaan. Ei se armo sittenkään taida olla mikään paha ihminen... Mutta voi sitä toki sill'aikaa tanssiakin, kunhan ei viulu soi, etteivät kuule. Ja nyt se onkin vielä hauskenpaa, kun se on kiellettyä ...

Vihdoin tulee Janne ilmoittamaan, että saa tulla. Silloin kaikki karkaavat ovea kohti, joku menee kiireessä nurin, mutta se on vain hauskaa.

Vanha taloudenhoitajatar entisen herrasväen ajoilta kiehuu vihasta ja vimasta, kun väkijoukko tulee kyökiin. Tällaista ylenannettua komentoa lauantai-iltana! Pyyhkööt edes jalkansa älköötäkään päästäkö koiria tullessaan ...

Keittiön pöydät ovat täynnä komeita ruokavateja ja juomatarjottimia. Pitkänä jonona astuu häärivien piikojen ohitse koko tanssijajoukko tuvasta. Rasvatut saappaat ja hikiset vaatteet hajuavat. Ruokasalista näkyy katettu pöytä elävine kukkasineen, hopea-astioineen, pulloineen. Kelpaisipas siihen istuutua syömään, kelpaisipas tuosta kopata viinakarvahvi taskuunsa!

Suuresta salista on nuoralla erotettu kulma katsojille. Hei sitä komeutta! Kultaa ja peilejä, tauluja, silkkiä sa-

mettia... Pyöreän pöydän ääressä toisessa kulmassa istuu naisia ja herroja. Siellä on yksi niistä herroista, jotka kävivät Pimeässäpirtissä. Pörrötukkainen neiti menee soittokoneen ääreen ja alkaa soittaa rimputtaa iloista nuottia. Äkkiä lentävät ovet salin perältä auki ja sisään karkaa olento, korea kuin elävä nukke. Herrasväet, jotka istuvat pöydän ääressä, rupeavat taputtamaan käsiään ja korea nukke hymyilee, kumartaa ja alkaa sitten laulaa.

Tottakai sen jokainen tuntee: se on Kankaanpään nuori armo itse!

Hänellä on ihkasen lyhyt silkkihame, pitkät sukat ja kultasolkisissa kengissä korkeat korot. Hihoja ei ole ensinkään ja olkapäillä vain kaitaiset nauhat. Rinnalta nousee kaunis kukkakimppu ja paljaalla kaulalla kiiltää helmiä. Tukassa on korea, kimalteleva höyhen ja kädessä viuhka, jonka hän panee rintansa eteen, kun painuu alaspäin.

Heleällä äänellä hän rallattaa, ravistaa päätään, näyttää hampaita, vetää ylös kulmakarvoja, näyttää surulliselta, näyttää vihaiselta, kertoo jotakin hauskaa ja vihdoin purskahtaa nauruun ja karkaa pois samasta ovesta, josta tuli.

Mutta herrasväki pöydän ääressä nauraa menehtyneeseen ja pui käsiään ja huutaa »bravo, bravo!» Ne ovat tietysti ymmärtäneet, mitä armo lauloi. Kankaanpään kuski, puutarhuri ja sisätytöt nauravat hekin ja taputtavat käsiään. He viittaavat kiihkeästi tupaväkeä taputtamaan. Silloin alkaa salissa paukkua. Pojat ja nuoremmat miehet taputtavat kuin palkintoa saadakseen, sillä se on heistä hauskaa. Vihdoin täytyy herrasväen huutaa: »hss!»

Armo tulee uudestaan esille, kumartaa ystävällisesti ja laulaa nyt jotakin niin surullista, että lopulta itkee. Mutta herrasväet pöydän ääressä nauravat ääneen. Ei laulu heitä laisinkaan itketä. Ja sitten taputetaan ja huudetaan vielä vimmatummin kuin äsken. Kerran vielä aukeavat ovet, armo tulee ulos ja kumartaa asettaen jalkansa ristiin. Korvissa, kaulalla ja tukassa välkkyvät helyt. Käsivarret, kaula ja niska ovat valkoiset kuin maito. Hänen oikea kätensä painuu rintaa vastaan, ikään

kuin varjellakseen hametta aukeamasta . . . Sitten hän häviää eikä enää tule.

Toisen oven suuhun on sill'aikaa tullut useita herroja ja heidän joukossaan on taas pari niitä, jotka syksyllä kävivät Pimeässäpirtissä. He taputtavat käsiään, kuis-kailevat keskenään ja nauravat. Rengit ja piiat katselevat salin koreuksia ja hymähtävät, mutta eivät puhu mitään.

Nuoret herrasväet nousevat pöydästään, menevät soittokoneen ääreen ja laulavat monessa äänessä lauluja, jotka palvelusväkikin tuntee. Heidän laulaessaan tulee saliin patruunan harmaankirjava koira. Se nuuskii ihmisiä, jotka seisovat nuoran takana, ikään kuin kysyäkseen heiltä, kenen luvalla he ovat tulleet tänne, ja poistuu sitten herrojen luo, antaakseen heidän silittää itseään.

Armo astuu nyt esiin toisessa asussa. Pianpa hän muuttikin karvaa! Tuskin samaksi tuntisi. Housut ovat jalassa ja korkearuojuiset saappaat, pyssy olalla ja pieni sotilaslakki päässä. Kovin ovat housut ahtaat eikä häntä muutenkaan sotilaaksi luulisi. Mutta koreasti hän laulaa. Herrasväki ei sentään taputa yhtä innokkaasti kuin äsken.

Hän tulee huoneeseen vielä kolmannen kerran ja taaskin uudessa puvussa. Hänellä on nyt lyhyt hame, pienet pitsihihat, helmiä kaulassa, hattu päässä ja hatussa pitkä sulka. Hänen kanssaan on poika, jonka kädessä on pitkä seiväs ja housut ulottuvat vain polviin. He laulavat yhdessä ja poika koettaa ottaa armolta punaista kukkaa, mutta armo ei tahdo antaa, kujeilee vain. Vihdoin poika ryöstää kukan ja karkaa armon kaulaan.

Nyt taputetaan taas kovasti ja huudetaan, niin että huoneet kaikuvat, mutta armo ei enää mene pois, vaan hymyilee ja kumarteleo herrasväen pöydän edessä, asotelee sitten nuoran laidalle, hymyilee väelleen, nostaa kättään ja nyökäyttää päätään. Väki ymmärtää, että nyt saa poistua, nyt on näytäntö lopussa. Mutta ennen kuin he ovat pääseet keittiöön vievän käytävän ovesta, tukkii armo sormellaan nenänsä ja juoksee avaamaan ovea, joka vie parvekkeelle.

— Luuletteko, että he ymmärsivät mitään? kysyy hän sitten vierailtaan. — Heille olisi ehkä pitänyt selittää.

— Mutta huomasittehan, hyvä rouva, kuinka innoissaan he olivat! selittivät vieraat yhteen ääneen.

— No sepä hauskaa. Minun käy heitä välistä sääli, kun heillä ei ole mitään huvia.

Ulkona on kuutamo. Ääneti kulkee kansa alas keittien portaita ja kappaleen pihamaata, mutta sitten aletaan puhua.

— Mitäs tuo nyt oli olevinaan?

— Oli mitä oli, olihan se hauskaa.

— Teatteria se oli!

— Olisihan tuo samalla voinut tulla paitasillaan.

— Ehkä se olikin paitasillaan, noin pitsitetythän sillä kuuluu olevan paidat.

— Mutta koreasti se laulaa rallatti.

— Korville minä antaisin, jos patruunan sijassa olisin.

Hanni erosi heistä ja alkoi kiireesti astua kotia kohti. Hän oli kuin huumeessa.

Se nuori herra, joka otti armolta kukan ja joka syleili häntä, oli Kyösti-herra.

Maanantaina vihdoinkin piti rippikoulun alkaa.

Kai rovastikin aikoinaan oli pitänyt rippikoulua ihan-teellisena laitoksena, jossa nuorten piti valmistua elämän retkelle, erottamaan hyvää ja pahaa, oppia ajattelemaan ja sovittamaan Vapahtajan neuvoja elämään. Mutta hänen vaatimuksensa olivat siitä alentuneet. Kunhan sai lapset edes puhtaasti lukemaan. Alussa hän oli vaatinut paljon, sekä ulkolukua että sisälukua, ja joka ei osannut, sai mennä laiskankouluun. Mutta joka vuosi tuli kymmenkunta sellaista ihmisalkua, etteivät ne parantuneet laiskankoulussakaan, vaan vetelehtivät vuodesta vuoteen rippikoulussa, harmina ja pahennuksena uusille oppilaille. Sen tähden oli jo parina viime vuonna päästetty kaikki urakalla, sekä ne, jotka osasivat, että ne, jotka eivät osanneet. Ja se oli rovastin mielestä näyttäytynyt miltei käytännöllisimmäksi keinoksi.

Kovaa oli se rippikoulun pitäminen! Istua kuumassa, ahtaassa huoneessa neljä tai viisi tuntia perätysten, ajamassa mitä yksinkertaisimpia asioita mitä tyhmiimpiin päihin. Kun sai sellaisia vastauksia, että on »kolme Jumalaa, oikea Jumala ja Jeesus ja Pyhä Henki» tai että »Jumala on syntinen» tai että »Jumalaa rukoillaan vain kirkossa» tai että »Jeesus ristiinnaulittiin pahain tekoinsa tähden» — niin kyllä ihanteellisuus meni menojaan.

Lapset kokoontuivat kello 10 maanantaiaamuna pitäjätuvalle ja siellä heistä seulottiin pois mahdottomimmat, sellaiset, jotka eivät ensinkään saaneet sanasta kiinni. Toisten kanssa alettiin sitten.

Ensin tuntui Hannista hyvin juhlalliselta. Rovasti istui totisena pöydän takana. Hän oli mustissa vaatteissa, ainoastaan kaulus oli valkoinen ja paksut kultavitjat riippuivat taskusta. Hänen silmänsä näyttivät siltä kuin hän olisi osannut katsoa ihmisen sydämeen asti. Häntä täytyi pelätä ja totella melkeinpä kuin Jumalaa itseään.

Toisilla tytöillä oli uudet, kauniit vaatteet ja silkit päässä. Toiset olivat lainavaatteissa, eräänkin tytön kenkät olivat hyvin isot ja hihat ylettyivät käsien yli. Monet olivat ihan risaisissa vaatteissa. Erään tytön pää oli pörrötetty melkein niinkuin armon pää. Se oli pitkä ja varmaankin jo hyvin vanha tyttö. Ensin tuntui hullunkuriselta kuunnella, kun toiset lukivat oikein huonosti. Ihan väkisin tuppasi naurattamaan. Mutta rovasti suutui ja silloin räiskyivät nurkat. Toiset pantiin seisomaan koko tunniksi. Toiset itkivät pelosta, toiset olivat kuin kivet: eivät itkeneet eivätkä nauraneet, sama, sanoi heille hyvää tai pahaa. Hanni sai aina kiitosta, hän ei koskaan vastannut väärin ja osasi lukea mistä kirjasta tahansa. Rovastikin nähtävästi piti hänestä, koska hän aina pani hänet oikaisemaan tyhmiä tyttöjä. Mutta kyllä hän toisille teki kiusaa niinkuin tahallaan. Eräs tytöistä valehteli niin, ettei voinut ensinkään luottaa sen puheisiin, ja kun eräältä tytöltä katosi kukkaro, luulivat kaikki hänen sen ottaneen. Se kuului olleen kesti-akan tyttö takakyliltä. Sitä rovasti vähän väliä huusi ja aina se vastasi nurinpäin. Rovasti torui, sanoi kanaksi ja leh-

maksi ja tomppeliksi, antoi seisoa, pani nurkkaan ja tukisti. Mutta ei se välittänyt mistään, teki mitä käskettiin, ei itkenyt eikä nauranut.

Vähitellen sentään komentoon tottui. Hannista kävi aika pitkäksi. Häntä nukutti ja ajatukset liikkuvat muualla. Varsinkin piti ajatella Kyösti-herraa.

Välistä, kun pappilaan tuli vieraita tai rovastille sattui työtä, saivat rippikoululaiset odottaa. He vetelehtivät silloin maantiellä, joka kulki pitäjäntuvan ohitse. Milloin kastui, milloin paleli. He keksivät kerran odottaessaan ruveta hippasille ja juoksivat hautausmaan ja pitäjäntuvan väliä, mutta silloin menivät kylän uskovaiset kantelemaan rovastille, että rippikoululapset tanssivat maantiellä ja häpäisevät koko pitäjän. Silloin saivat lapset rovastilta kovat nuhteet.

Ruustinna oli saanut kuulla, että Salmisella asui näppärä tyttö, joka kävi rippikoulua. Hän tarvitsi juuri sellaista nuorta tyttöä leikkimään lasten kanssa ja hän lähti Salmiskalta kuulostamaan, millainen Hanni oli. Tuntikauden he Salmiskan kanssa juttelivat kahvipannun ääressä, moittivat Kankaanpään nuorta herrasväkeä, kehuivat vanhoja ja Salmiska kertoi kaikki, mitä tiesi Hannin äidistä ja Hannista. Ruustinna päätti ottaa Hannin lapsenpiiaksi pappilaan. Tosin hän vielä oli nuori, mutta koska oli tarkka ja vilkas tyttö, niin varmaan pian oppisi.

Turhaan tuli Kalle Pimeästäpirtistä noutamaan tyttärtään kotiin. Ikävä häntä oli ollut, oli tuntunut siltä, kuin joku aina olisi puuttunut. Äiti itki itkemistään ja väitti, ettei Hanni enää milloinkaan palaa. Mutta parasta kai se oli, että hän jäi kirkonkylään, kun oli saanut hyvän paikan ja vanhempien asuminen torpassa oli epävarmaa. Kalle esitti surunsa ruustinnalle ja kertoi, kuinka mitättömistä syistä patruuna oli suuttunut. He olivat alussa aikoneet kääntyä oikeuteen, mutta taisipa olla parasta sovinnolla erota torpasta.

Hanni kertoi isälleen, miten hyvä hänen on pappilassa. Hän saa nukkua lasten kamarissa ja syödä melkein samaa ruokaa kuin herrasväki. Hänen työnään on järjestää huoneissa, tarjota kahvia, leikkiä lasten kanssa, lukea heille satukirjoista ja parsia heidän sukkansa.

Lapset ovat kiltit ja Aino-neiti vasta on hyvä. Pitää ihan vertaisenaan.

Yhtä tapausta Hanni ei kertonut isälleen. Pappilassa oli ollut herroja yötä, kunnanlääkäri ja metsäherra. Aamulla oli ruustinna lähettänyt Hannin viemään heille kahvia ja Hanni oli tullut heidän huoneestaan hätäännyksissään, itku kurkussa. Silloin oli ruustinna vienyt hänet peräkamariin ja puhunut hänen kanssaan kahden kesken, puhunut kovia sanoja. Hän oli pannut kaikki Hannin syyksi, vaikka Hanni tiesi, ettei hän ollut mitään tehnyt.

Aino-neiti lähetti Hannin pikku siskoille tulijaisiksi vehnäleipää ja piparkakkuja. Hanni itki isän nähdesseen ja lähetti tuhansia terveisiä äidille ja vaarille ja Jussille ja kaikille muille siskoille, pikku Liisalle varsinkin, ja Misselle ja Omenalle ja kaikille, kaikille... Hänestä tuntui ero isästä niin raskaalta, että sydän oli haljeta. Mutta isä siunaili hyvää herrasväkeä, joka on ottanut hänen tyttärensä suojaansa ja vakuutti, että äidinkin varmaan nyt tulee paljon turvallisempi olla.

Hanni meni saattamaan isää rekeen, syötti Pikulle leipää, taputti sen kylkeä, silitti ja hyväili sen turpaa ja uudisti itkien kaikki terveisensä ja sanottavansa. Hän ajoi reen jalaksilla alaportille asti ja palasi siitä pappilaan, mutta Kalle läksi sydänmaahan, jota hän lähes kaksikymmentä vuotta oli pitänyt omanaan ja joka ei enää ollut hänen omansa.

VII

Ruustinnan nimipäivänä — yhdeksäntenä päivänä joulukuuta — oli pappilassa aina pidot. Ketään ei erityisesti kutsuttu, mutta kaikki olivat tervetulleet ja kaikki tulivat.

Ystävälliset suojat olivat ahdetut täyteen valoa, salin kattokruunu oli sytytetty, peilipöydillä ja hyllyillä paloi kynttelejä, urkuharmonin kannella seisoi kaksi paksua hopeista haarakynttiläjalkaa. Seinillä oli raamatunlauseita mustilla pohjilla, mustissa puitteissa, ikkunoissa siistit, valkeat uutimet ja hyvin hoidettuja

kasveja, huonekaluista ja matoista helotti iloisia, puolivillaan kudottuja värejä. Salin lattialta olivat matot poissa lanssin varalta ja vanhanaikaisen pianon telineillä oli tanssinuotteja.

Pitkin seiniä istui naisia: sohvassa kunniasijalla Kolhon kartanon rouva, everstinna Segerskjöld, joka tyttärineen naapuripitäjästä asti oli vaivautunut onnittelemaan ruustinnaa. Hän oli mustassa, hiukan vanhanaikaisessa silkkipuvussa, pitsimyssy päässä, ja seurasi levottomasti vanhempaa tytärtään, joka oli rakastunut maisteri Holmströmiin. Hartaasti oli hän sentään kuuntelevinaan vierustoverinsa, leskirouva Granin juttuja. Rouva Gran oli alkuaan suurta sukua, mutta hänen avioliittonsa oli ollut »mesallianssi» ja siinä oli tullut vararikko. Nyt ei hänellä ollut kuin pieni eläke, joukko kultasormuksia ja äärettömän paksun kultavitjat, jotka kutsuissa koristivat hänen vanhanaikaisia, kuluneita silkkipukimiaan. Hän oli hyvin lihava, näytti liikkueensa jättiläiskerältä, ei asunut missään, vaan kierteli seuranaisena pitkin pitäjiä, perheestä perheeseen ja kuljetti mukanaan kaikki juorut. Viimeksi oli hän oleskellut viikon Kankaanpäässä ja kun hän sen mainitsi, unohti everstinna sekä tyttärensä että hänen rakastettunsa.

Rouva Gran oli saanut selville, ettei Ester-rouva ollut mitään »parempaa» sukua. Hänen myötäjäisensä olivat kaikki merkatut E. v. H:lla kruunu yläpuolella. Miksei hän ollut käyttänyt tyttönimeään? Tietysti siksi, ettei sen yläpuolelle olisi sopinut ommella kruunua! Hän oli luultavasti tukholmalaisen ravintoloitsijan tytär! ... Mutta muuten oli Kankaanpäässä pidetty kovin hyvänä, oli ollut ruokaa ja juomaa ja iloista seuraa yllin kyllin.

Vastapäisessä sohvassa istui nimismiehen rouva ja kappalaisen rouva ja heidän välilleen oli joutunut Alhon kartanon ennen aikojaan vanhentunut emäntä, rouva Jenny von Holten, kalpea, laiha, nöyrännäköinen nainen, jonka kasvot kellertävä, epämuodikas silkkipuku teki vieläkin kalpeammaksi. Etempänä salissa istui pienempien kartanoiden rouvia tummissa villapuvuissa, hiukset sileiksi kammattuina, kädet helmassa ristissä. He valittelivat piikojaan, puhuivat lapsistaan, katselivat,

miten sohvassa istuvat rouvat käyttäytyivät ja mitä tyttöä mikin herra liehitteli. Nurkassa likellä ruokasalin ovea istui muutamia talonpoikaisemäntiä, kansakoulunopettajatar ja miesopettajan rouva. He eivät kuuluneet pitäjän hienostoon eivätkä yleensä olleet mukana pidoissa. Pappilaan heidät sentään aina kutsuttiin, tänään sitä suuremmalla syyllä, kun emännät pakanalähetynksen hyväksi toimivan ompeluseuran puolesta jo aamulla olivat käyneet ruustinnaa onnittelemassa antaen hänelle lahjaksi tusinan kahvikuppeja.

Ystävällisenä ja hiukan hämillään asteli ruustinna ryhmästä ryhmään. Kolhon everstinnalle virkkoi hän nöyrästi: »Kuinka kovin ystävällistä, että Louise todella vaivautui meille tänään! Ja vielä tällaisella pakkasella! Mutta tottakai me nyt saamme pitää herrasväet luonamme yötä! . . . Oi, meillä on aina tilaa niin harvinaisille vieraille!»

Kummallista, ettei Kankaanpään herrasväkeä kuulu! Ruustinna ei tiedä pappilalaisten millään tavalla loukanneen heitä. Olisivatko he todella niin ylpeitä, etteivät tahtoisi tulla, jos ovat kuulleet, että pappilaan tulee alhaisempaakin väkeä? . . . Ruustinna siirtyi toiseen sohvaan ja kysyi Jenny von Holtenilta, mitenkä hänen pienokaisensa jaksavat. Jenny-rouva säpsähti, nousi varovaisesti sohvasta ja istuutui tuolille. Hän oli levoton lapsista, pikku Carl oli ollut kipeänä. Hänen pitäisi oikeastaan lähteä kotiin . . . Eihän nyt suinkaan! Totta kai Jennyn pitää juoda teetä ja syödä illallista pappilassa. Tee joutuu paikalla. Ja ruustinna työnsi hänet ystävällisesti takaisin sohvaan ja läksi kiiruhtamaan teen tarjoamista.

Keittiön puoli oli ainoana muurahaispesänä: pöydät täynnä posliineja, hilloja, leivoksia, pulloja. Lattialla häärivät piiat toistensa tiellä, tuon tuostakin polkien kissaa hänälle tai koiraa käpälälle. Salmiska piti pääkomentoa ja hänellä oli puoli tusinaa apulaisia, mutta vaikka ruustinna Salmiskaan luottikin, niin piti hänen itsensä välillä käydä katsomassa, olivatko asiat kunnossa.

Lastenkamarissa kävi kova ryty: tuolit olivat käänne-

tyt ylösalaisin ja vuoteita oli pengottu, sillä oli leikitty sokkosilla, hippasilla ja rautatietä.

Salissa kierteli jo teetarjotin ryhmästä ryhmään. Uudet kupit, ompeluseuran lahja, olivat tarjottimella.

— Kyllä ne ovat kauniit! vakuutti ruustinna moneen kertaan emännille.

— Minusta ne olisivat saaneet olla vähän iloisemmat, huomautti joku emännistä. — Kovin ovat valkoiset.

— Se se juuri on hienoa, selitti kansakoulunopettajan rouva. — Minä pidän kaikesta kalpeasta.

Samassa juoksi palvelustyttö salin läpi eteiseen ja ruustinna ymmärsi, että joku tulee. Varmaankin kankaanpääläiset, koska kaikki muut jo ovat saapuneet.

Hengästyneenä, sydän sykkien seisahtui Hanni portaille. Tuuli, lumi lenteli, tiukuset soivat ja valkeassa ryöpyssä ajoivat parihevoset portaiden eteen. Jäljessä tuli toinen reki. Hanni juoksi lumeen ja aukaisi peitteen, paksun, lämpimän taljan. Häntä vastaan lehahti väkevä haju kuin kukkasista, nuori herra hyppäsi reestä ja auttoi alas naisen. Hän auttoi häntä varovaisesti, ikään kuin peläten hänen menevän rikki, talutti hänet sisään ja alkoi riisua pois vaatteita. Ensin otettiin turkki, jonka päällys oli sinistä samettia, kaulus ja sisus lumivalkeaa nahkaa, sitten hieno valkoinen silkkihuivi. Hanni polvistui maahan vetämään pois päällyksenkiä ... kuinka sillä oli ohuet, pienet kengät ja hienot sukat! Ester-rouvan kasvot olivat punaiset ja valkeat kuin kuvalla, kulmakarvat säännölliset kuin hiilellä kaarretut. Ja kuinka jokainen vaate hänen ympärillään lemusi! Nenäliina oli pitsistä, ohut ja pieni. Kaunis hän oli, kaunis kuin sadun prinsessa. Mitä ne olivatkaan kaikki muut hänen rinnallaan!

Ruustinna tuli eteiseen vastaan, niiaili syvään ja toivotti tuhansin kerroin tervetulleeksi. Kahisevassa, punaisessa silkissä, avokauloin, paljain käsivarsin, astui Kankaanpään nuori armo hänen rinnallaan saliin. Hän kumarsi ystävällisesti joka taholle, mutta meni antamaan kättä vain harvoille, tietysti niille, joille hänet oli esitetty ja jotka seurustelivat heidän kanssaan. Mutta kaikki muut, jotka olivat nousseet ylös tervehtiäkseen,

istuutuivat paikoilleen, katselivat loukkaantuneina toisiinsa ja alkoivat kuiskaila.

Patruuna, joka tunsii pitäjän tavat, kierteli kättele-mässä. Ei hän sentään kansakoulunopettajien ja emän-tien luo mennyt. Herra Wahlberg, joka oli esitetty ani harvalle, kierteli sen sijaan ystävällisenä pitkin huoneita ja ojensi kätensä jokaiselle. Ylioppilas Åkerfeltin esitti Aino-neiti niille, jotka istuivat salissa, ja vei hänet siten viereiseen huoneeseen, jossa nuoret leikkivät pantti-leikkejä. Siellä otettiin Kyösti-herra avosylin vastaan, sillä pitäjässä oli puute herroista.

Ester von Holten oli asetettu everstinnan viereen. Kaikki katselivat häneen salaviiikkaa ja kaikki puhui-vat hänestä.

— Hän on maalattu kuin teatterilainen, sanoivat keski-ikäiset naiset. — Pitää olla sokea, jolle sitä huomaa.

— Jos hän tuollaisessa puvussa tulisi minun kotiini, niin ajaisin ulos hänet.

— Se kuuluu olevan tapa hienossa maailmassa, koetti ruustinna sovittaa.

— Täydellinen varieté-nainen!

— Minun täytyy sanoa, että minua hävettää.

Ruustinna keksi äkkiä keinon. Hän haki eteisestä Ester-rouvan silkkihuivin ja meni ystävällisin hymy huulillaan hänen luokseen.

— Täällä on niin vetoista, sanoi hän, — pelkään, että rouva von Holtenin tulee kylmä. Te ette saa kylmettyä täällä pappilassa.

— Oo, hyvä ruustinna! huudahti Ester-rouva hert-taisella päännökökyksellä ja antoi ruustinnan viskata huivin ympärilleen. Mutta se ei kauan peittänyt hänen paljauttaan, sillä hän käytti sitä leikkikalunaan, milloin käärien sitä auki, milloin viskaton syrjään. Kun vih-doin maisteri Holmström tuli tarjoamaan hänelle käsi-varttaan, viedäkseen hänet leikkimään toiseen huonee-seen, niin riuhtaisi hän sen kokonaan yltään ja se jäi hulmuamaan käsivarrelle, missä sitä vähimmin olisi tar-vittu. Naiset punastuivat hänen puolestaan.

Hanni oli huumauksissaan. Hän ei yrittänytkään as-kareilleen, vaan unohtui ovensuihin seisomaan, suu hy-

myssä ja silmissä kaihoava, surumielinen ilme. Häntä sai tuupata ja käskeä, sai asettaa tarjottimen hänen käsiinsä ja kun hän vihdoinkin tuli tajuihinsa, oli hänen silmissään kyyneliä.

— Mikä sinulle on tullut? kuiskasivat hänelle toiset piiat, mutta hän ei vastannut, katsoi vain vihaisesti.

Mikseivät nuo herrat häntä tunne? Kun he kävivät hänen kotonaan, niin he olivat kovin ystävällisiä. Nyt eivät tervehdi, eivät edes näe. Hän asettuu heidän eteensä ja katsoo suoraan silmiin — eivät tunne. Patruunakin tuijottaa kuin kiveen. Hanni tahtoo, että he hänet näkevät, tuntevat ja tervehtivät häntä. Ei mitään muuta hän heiltä vaadi ...

Hän kantaa raskasta tarjotinta, joka on kukkurallaan leipää, seitsemää, kahdeksaa eri lajia. Rouvat ottavat jokaista eri lajia, levittävät nenäliinan polvelleen ja laskevat saaliinsa siihen. Toiset ottavat salaa kaksikin piparkakkua. Ikkunalaudat ovat ennestäänkin täynnä heidän säästöjään, suuren vehnäviipaleen päälle on asetettu kokonainen läjä pientä leipää. Kuinka hitaasti he ottavat jutellen ottaessaan kaiken maailman asiat! Hännin ajatukset ovat viereisessä huoneessa, josta kuulu naurua. Hänen tekisi mieli viskata maahan koko tarjotin ja juosta sinne leikkimään.

Hänen on määrä ensin tarjota Kankaanpään rouvalle. Ester jää pitkäksi aikaa kujeilemaan teekuppinsa kanssa. Ei hän jaksa juoda kokonaista kuppia, ehkä maisteri olisi niin ystävällinen ja kaataisi toiseen kuppiin... Enemmän, enemmän! No, kas noin. Entä mitäs leipää, kun ruustinnalla on täällä niin paljon hyvää? Vihdoinkin hän valitsee pienen rinkelin ... Ei ole nälkäinen, miettii Hanni ihailleen. Siitä sen paikalla erottaa hienon ihmisen. Nuo muut ovat syöneet kuin sudet. Ja sitä pientä palastaan nakertelemaan nuori rouva viskautuu nojatuoliin pidellen sitä kahdella hienolla sormella... Hän on kaunis kuin kuva, kuinka voi olla noin valkoinen rinta? Suu on kuin marja!

Hanni on seisahtunut Kyösti-herran eteen, puna poskilla, mieli täynnä pelonsekaista toivoa. Eikö hän nyt tunne häntä? Jollei hän pian tunne, niin Hanni totisesti puhuttelee. Hän kuumenee kuumenemistaan, pu-

nehtuu punehtumistaan, mutta ei kehtaa puhjeta puhumaan.

Äkkiä Kyösti-herra nostaa silmänsä, katselee ikään kuin tutkien, hämmästellään ja miettien. Hannia pyörryttää.

— Kuka ... kuka? kysyy nuori herra suomeksi.

Silloin ei Hanni enää voi pidättää itseään, vaan paiskaa tarjottimen sängylle, joka on kohollaan pitsitettyjä tyynyjä, ja vastaa säteilevin silmin:

— Se Hannihan minä olen sieltä Pimeästäpirtistä. Eikö herra muista?

— Kyllä, kyllä! huudahtaa ylioppilas iloisesti ja hän muistaa nyt metsästysretken ja torpan ja kaikki tyyni ... — Hannihan sinä olet. Hyvää päivää Hanni.

Hän painaa tytön kättä ja tyttö tekee pienen niiauksen. Se on silmänräpäyksen työ, mutta silloin tuntuu heistä molemmista kuin he olisivat kahdenkesken. Seuraavassa silmänräpäyksessä kuulevat he naurua ja näkevät vieraita ihmisiä. Aino-neiti ojentaa Hannille tarjontinta, kuiskaa jotakin hänen korvaansa ja johtaa häntä pois huoneesta. Hanni käsittää, että hän on tehnyt jotakin luvatonta, hänen käsivartensa vapisevat, hän tuskin pysyy jaloillaan.

— Tyttö on ollut meillä niin lyhyen ajan, selittää Aino-neiti hämillään. — Hän on isän rippikoululapsia, kotoisin jostakin kaukaa sydänmailta.

— Ehkä, virkkaa Ester-rouva ilkkuen ja päättään heilauttaen, — ylioppilas Åkerfelt osaltaan tahtoo selittää meille, mikä romanttinen juttu kaiken tämän takana piilee.

Kyöstiä harmittaa, että hän tuolla lailla unohti asemansa. Mutta kun se tyttö häneen niin katsoi! Tahdittomuus tapahtui, pitää koettaa korjata sitä niin hyvin kuin suinkin. Hän kertoo siis metsästysretkestä ja työstä ja tuosta sievästä torpasta ... Tyttöön kiinnittivät he erityisesti huomiota siksi, että hän oli niin naiivi ja turmeltumaton.

— Te aloitte tietysti kaikki häntä kurtiseerata! huudahtaa Ester-rouva leikillisesti. — Oo, älkää yrittäkökään puolustautua, kyllä minä miehet tunnen!

Mutta jouduttuaan Kyöstin kanssa ikkunakomeron yksinäisyyteen, nuhtelee hän tätä vakavammin.

— Sinä tyhmä poika, etkö senverran ymmärrä, että jos sinä metsästysretkellä voitkin hakkailla somaa tyt-
töä, niin ei sinun vertaistesi joukossa sovi sitä jatkaa.

— Mutta enhän minä kuin vain tervehdin häntä, yrit-
tää Kyösti. — Hän sitä paitsi ei ole mikään tavallinen
talonpoikaistyttö. Olisit vain nähnyt sen torpan,
Ester ...

— Niin, niin, niin, kuiskaa Ester ja laskee kätensä
hänen huulilleen. — Ei sellaisia metsästysretkitutta-
vuuksia sovi tuntea kunniallisissa pappiloissa...

Åkerfelt kyllä tuntee, että hän käyttäytyy kuin
raukka. Mutta kaunis rouva huumaa hänet niin, että
hän on mykkä. Johan hänellä pitäisikin olla yliluonnol-
lisia voimia voidakseen työntää luotaan käden, joka le-
muavana, viileänä, pehmeänä laskeutuu hänen huulil-
leen. Eihän hän ihminen olisikaan, jollei hän sitä kuu-
masti suutelisi ja vaikenisi.

Hän on rakastunut Ester-rouvaan, hän, niinkuin
kaikki muutkin miehet.

Sill'aikaa istuivat vanhemmat herrat tupakoiden ro-
vastin kamarissa, totilasiensa ääressä. Nimismies, Alhon
patruuna, rovasti ja jotkut toiset juttelivat talvesta ja
pitäjän asioista. Kunnanlääkäri ja pari muuta herraa
on vetäytynyt toiseen päähän huonetta. Herra von Stol-
tenfelt, joka ei ole mitään muuta kuin herra »von», s.o.
rappiolle joutunut aatelismies, loikoo sohvassa silloin
tällöin tokaisten keskusteluun jonkin sanan. Kauppiaat
Mankonen ja Eekperi ovat sijoittuneet ovensuuhun ja
juttelevat siellä Pietarin komeuksista tuon tuostakin
sekoittaen puheeseensa jonkin venäläisen sanan. He
eivät osaa ruotsia ja tahtovat näyttää, että osaavat toista
kieltä, jota eivät herrat osaa. Keinutuolissa pöydän toi-
sella puolen istuu Kaarle Juhana Wahlberg, »Kankaan-
pään syytinkivaari», joksi ihmiset ovat alkaneet häntä
nimittää. Hän on vielä vanhanakin kaunis mies, hiuk-
set ja viikset huolellisesti hoidetut, pukinparta leikattu
kärjen muotoon ja komealla kotkannenällä kultasankai-
set silmälasit. Hänen pukunsa on nuhteeton ja hänen
käytöksessään on jotakin, joka muistuttaa Kustaa III:n

aikuisia miehiä perhekuvissa. Otto von Holten istuu sohvan toisessa päässä hajamielisesti seuraten tapah-tumia.

Sangen erilaiset ovat ulkomuodoltaan veljekset von Holten. Vanhempi, Kustaa, joka omistaa Alhon, on pieni, kalpea, vaaleatukkainen mies, jonka leveän, matalan otsan, ulkonevien poskipäitten, terävien silmien ja suurten korvien paremmin luulisi polveutuvan jostakin köy-hyyttään kituneesta talonpoikaissuvusta. Nuorempi veli, Kankaanpään herra, on tumma, lihavahko, kookas mies, mutta hänen silmissään on jotakin ikään kuin loppuun palanutta ja punaisissa huulissa veltto piirre.

— No, veli Kaarle Juhana, virkkaa rovasti astuen pöydän ääreen, — etkö tässä istukin kuivin suin! Minä pyysin Ottoa toimittamaan juomanlaskijan virkaa, mutta hän näkyy sen unohtaneen.

Otto von Holten sävähtää ylös ajatuksistaan, täyttää lasit ja virkkaa omaansa korottaen:

— Maljasi, setä Kaarle Juhana!

Wahlberg kostuttaa huuliaan, mutta ei juo.

— Olen luvannut laulaa tänä iltana, lausuu hän seli-tykseksi.

— Maljasi, kunnon provasti, huudahtaa sohvalta Stol-tenfelt, joka jo on ottanut liikaa. — Kasvakoon ihrama-hasi juuri niin paljon, ettei se tee sinulle haittaa, ja kuk-karosi juuri niin paksuksi, ettei se estä sinua pääsemästä taivaan valtakuntaan ... »Skål» teillekin, vanha ruot-salainen, ja teille, Kankaanpään patruuna! ... Oli se hyvä, lisää hän ääntään alentaen, — että jätitte pikku-tytöt rauhaan ja menitte naimisiin. Korean rouvan sait-tekin ...

Kankaanpään herra on tänään niin lauhkealla tuu-lella, ettei hän edes suutukaan, mutta sopimattoman pu-heen hän sentään tahtoo katkaista ja sen tähden nostaa hän äkkiä päätään ja rypistää kulmakarvojaan.

— No, no, ylvästelee Stoltenfelt, levitellen rintaansa, — ei nyt rehennellä. Aatelismies minä olen minäkin. Tarkastetaanpa vain kenen kilpi tässä vanhempi on ... Enkä minä pyri puhdistamaan Kankaanpään raitteja, liatkaa vain ...

Rovasti taputtaa häntä olalle ja tietäen, että hän on

paha hakemaan riitaa, houkuttelee hänet istumaan Man-
kosen ja Eekperin väliin. Siellä selittää hän, että von
Holtenien aateluus hänen sukunsa rinnalla on kuin vesi
verrattuna vanhaan viiniin.

Kaarle Juhana on vetänyt esiin nuuskarasiansa ja
antaa sen kulkea ympäri piirin.

— Ottakaa, hyvät herrat, kehoittaa hän, — ottakaa
priisi majesteettivainajan nuuskarasiasta. Kuinka hyvin
muistan päivän, jolloin hän minulle sen antoi...

Hänen äänensä käy surumielisen helläksi ja Kankaan-
pään patruuna tarttuu hänen lauseeseensa äänellä, jon-
ka tekee samanlaiseksi kuin Kaarle Juhanan ääni on:

— Niin, setä, sinä muistat sen yhtä hyvin kuin eilis-
päivän . . . tarkoitan tämän päivän, sillä et suinkaan sinä
eilispäivää muistakaan... Te olitte koko laulukunta
käyneet laulamassa majesteetille, kun hän . . .

— Niin, niin, olimme käyneet... Ja illalla kutsui
majesteetti meidät kaikki luokseen. Ja sitten sitä lau-
lettiin — majesteetti oli hyvä laulaja . . . Viiniä oli ja
sampanjaa ja Sikaareja ja kun illalla tuli kuuma, niin
riisui majesteetti itse takkinsa ja käski meitäkin riisu-
maan, ja paitahisasilla sitä sitten istuttiin myöhään
yöhön.

Kaarle Juhana ottaa esiin punaraitaisen silkkisen ne-
näliinansa ja pyyhkii kyneleen silmästään.

— No entä sitten? kysyi Otto-herra, joka oli kuullut
kertomuksen kymmeniä kertoja ja joka kuitenkin aina
kehoitti kertomaan sitä uudestaan.

— Niin, kun majesteetti sitten omasta rasiastaan oli
tarjonnut meille kaikille nuuskaa, niin lopuksi virkkoi:
»Ja tämän saa tästä illasta muistoksi se, joka on ollut
innostunein» ja loi katseen ympäri piiriämme, tuli mi-
nun luokseni ja ojensi rasian minulle...

— Eikö hän samana iltana lainannut tulta sikaaris-
tasi, setä Kaarle Juhana?

— Niin teki, niin teki!

— Tulta hän lainasi kerran kyytimiehensäkin pii-
pusta, huomautti Alhon patruuna kuivasti.

Wahlberg hymähti puoleksi ylenkatseellisesti, puo-
leksi säälien, nosti sitten päätään ja lausui täynnä har-
rasta kunnioitusta:

— Majesteetti oli mies, oli ihminen lihasta ja verestä eikä nukke valtaistuimella. Hänen maljansa!

— Eläköön! heläyttää kuoro naisääniä eteisestä ja tyttöjen parvi ilmestyy arkaillen ovelle.

Herrat kohoutuvat kohteliaampiin asentoihin, Kaarle Juhana vie vaistomaisesti kätensä siveltämään partaansa ja hiuksiansa. Häntä, häntä tytöt etsivät. Onhan hän luvannut laulaa. Toistensa käsivarsiin nojaten lyötäytyvät he hänen ympärilleen, hyppelevät, nauravat, huudahtelevat ja kuljettavat setä Kaarle Juhanan riehakkaudessa soittokoneen ääreen.

— En tänään ole äänessä, selittää Kaarle Juhana. — Minun ei pitäisi laulaa.

Siitä eivät tytöt tahdo kuulla puhuttavankaan. Rouva von Holten on kivenkovaan kieltäytynyt esiintymästä, eiväthän he voi koko iltaa olla ilman laulua. Kaarle Juhana ei saata olla epäkohtelias naisille, hän koettaa aina täyttää heidän toiveensa. Hän laulaa siis, koska Ester suostuu säestämään, pitää kättä syädmellään ja silmäilee tunteikkaasti eteensä. Ääni ei todellakaan tahdo kulkea eikä Ester-rouva osaa säestystä, mutta molemmat tekevät parastaan ja yleisö palkitsee heitä vilkkailla kättentaputuksilla.

Laulun lakattua kiertelee rouva Gran keränä keskelle salin lattiaa, leipoo siinä käsiään ja laulaa äänellä, jossa ei ole hituistakaan sointua: »Koska tyttö häitä pitää, kuka sulhanen olla saa?» Hän koppaa maisteri Holmströmin rinnalleen ja pian on hän piiriksi koonnut koko nuorten joukon. Wahlberg on painunut sohvaan eversinnan viereen, mutta ei kauankaan saa olla rauhassa, hänen pitää tulla »leikkaamaan kauraa», hänen pitää jäädä leskeksi...

Jännittyneinä seuraavat rouvat seiniltään nuorten ilakkaa ja joku herrakin on jäänyt ovensuuhun katselemaan. Mutta ruokasalin ovelle pysähtyvät piiat, milloin silmänräpäykseksi töiltään ehtivät, kiistelevät siitä, kenellä on kaunein puku, kuka on kaunein, mikä herra mistäkin työstä pitää. .. Kankaanpään armosta tietysti on enemmän puhumista, joku piioista väittää nähneensä, että se nuori helsinkiläinen herra, joka on Kankaanpäässä vieraana, suuteli hänen kättään.

Rovastin kamarista ovat herrat toinen toisensa perästä siirtyneet saliin tai vierashuoneisiin. Veljekset Kustaa ja Otto von Holten huomaavat äkkiä istuvansa kahden kesken pöydän ääressä.

Otto von Holten on kaiken iltaa hajamielisenä seurannut mitä hänen ympärillään tapahtuu. Hän on oudolla mielellä, hänessä liikkuu jotakin poikamaista, iloista, huoletonta. Hän olisi valmis mihin kepposeen hyvänsä, hän ei vähääkään välittäisi siitä, että kaikki nämä naiset ja herrat saisivat halvauksen hämmästyksestä... Se on kummallista, ei hän saata muuta kuin ihmetellä. Hän katselee itseänsä ikään kuin ulkoapäin ja sanoo itselleen: sinä Otto von Holten, sinä vanha raato, väsynyt naisiin ja kyllästynyt viiniin, oletko sinä hullaantunut kuin koulupoika? Ainoa, mikä tekosi tekee hiukankin käsitettäväksi, on sen mahdottomuus. Jos olisit rakastunut johonkin aatelisneitiin, niin ansaitsisit korvapuustin — mutta sinä olet rakastunut pieneen piikatyttöön, rakastunut, rakastunut — se on niin hullua, että sinulle täytyy suoda se anteeksi.

Kaikki oli tapahtunut aivan luonnollisella ja vaatimattomalla tavalla. Kun he ajoivat pappilan pihaan, karkasi nuori tyttö vastaan ja auttoi Esterin reestä. Otto huomasi jo silloin, että se liikkui sulavasti ja oli hyvin solakka — hän huomasi yleensä ensi silmäyksellä naiset ja mihin he kelpasivat. Eteiseen tultua muisti hän jo, missä oli tytön nähnyt.

Jo oli siis nyt sekin päässyt tänne kirkonkylään! Niin, niin, itsehän hän kehoitti. Mutta hänet valtasi samassa ikään kuin jonkinlaisen omantunnonvaivan vivahdus ja pelko siitä, että sille jotakin täällä tapahtuisi.

Hän seurasi sitä pitkin iltaa, näki tytön luovan häneen rukoilevat siniset silmät, jotka soimasivat siitä, ettei hän häntä tuntenut. Se teki niin hyvää, niiden silmäyksien alla suli hänen sydämensä... Mutta hän ei näyttänyt mitään, oli katsovinaan ohi ja ajattelevinaan muuta... Hänellä oli taito katsella sillä lailla, että toinen luuli silmien tähtäävän ohitse... Nyt oli hän sillä päällä, että äkkiä olisi voinut tarttua tytön käsivarteen, asettua papin eteen ja pyytää, että hän vahvistaisi heidän avioliittonsa. Hän oli varma, että niitä kauppvoja hän ei ka-

tuisi, hän ei ikinä ollut mistään asiasta ollut niin varma kuin siitä. Se oli selittämätöntä. Että vanhan, kokeneen ja järkevän miehen elämässä voi sattua jotakin sellaista!

— Mikset tanssi? kysyi Alhon patruuna äkkiä.

— Mikset itse tanssi? vastasi Otto ja punastui ikään kuin hänet olisi tavattu pahanteosta. Mutta sitten heittäytyi hän loikomaan sohvaan ja jatkoi: — Rovasti tarjoaa tänä iltana sekä hyviä Sikaareja että hyvää konjakkia. Minusta tässä on hyvä istua.

Alholainen vaikenä vähän aikaa ja siirtyi sitten sohvaan veljensä viereen.

— Kuule, Otto, sinun maaltasi käy yhtä mittaa torppareja minun luonani pyytämässä torppaa. Näyt pitävän suursiivousta.

— Eiköhän mahtane olla tarpeen! vastasi Otto tyyneästi.

— Aiotko todella panna toimeen senkin uhkauksesi, että hävität koko kylän kirkon ympäriltä?

— Eikö se ehkä ole tarpeeksi ruma?

— Mutta siitä vähenee aika lailla työvoimasi. Nuo itselliset ovat sentään tehneet monta päivätyötä kiireellisenä työaikana ...

— Ja juoneet monta pulloa sinun oluttehtaastasi. Ei sinun tarvitse pelätä, että Kankaanpään työväki loppuu. Kyllä työväkeä on, kun vain viitsivät jotakin tehdä ... Ja nyt minä lähden tanssimaan.

Salissa oli franseesi täydessä käynnissä. Rouvat, jotka istuivat pitkin seiniä, haukottelivat. Emännät ovensuusta olivat kadonneet ja tytöt, joita ei oltu pyydetty tanssiin, koettivat näyttää tyytyväisiltä viereisessä huoneessa. Alhon patruunessa oli vetäytynyt nurkkaan pienen pöydän taa ja selaili siellä jotakin kirjaa. Hän oli levottoman näköinen ja katsahti pelästyneenä ympärilleen, kun joku läheni häntä.

— Oletko kipeä, Jenny? kysäisee Otto-herra ystävällisesti ja istuutuu hänen viereensä.

— En. Kuinka niin? vastaa kalpea rouva koettaen hymyillä. — Olen vain vähän levoton lapsista. Pikku Carl on ollut kipeänä, olisin tahtonut jäädä kotiin, mutta Kustaa tahtoi välttämättömästi mukaansa.

Jenny-rouva nielee kyyneliään. Hän on valvonut öitä,

hän on väsynyt, hän on huolissaan. Joka hetki, jonka hän täällä viettää, tuottaa hänelle kidustusta. Mutta hän ei saanut jäädä kotiin, hänen pitää vain istua tässä. Otto katselee hänen kuihtuneita kasvojaan, silmiä, jotka ovat kuopalla, käsiä, jotka ovat karkeat... Hänen vieressään kirjahyllyllä on suuri läjä leivoksia.

— Ne ovat lapsille, selittää Jenny hämillään ja punastuen, mutta samassa lentää hänen kasvoilleen lämmin hymy: — He niin odottavat tuliaisia. Eivät malta yötäkään nukkua, vaan siinä kotiin tullessa jo mylleröivät sängyissään.

— Niin, niin, huudahtaa Otto, — kyllä minä muistan, kuinka kiihkeästi itsekin lapsena odotin tuliaisia. Me vain aina riitaannuimme niistä Kustaan kanssa... Me riitelimme jo silloin.

Jennyn kasvoilta katoaa hymy ja hän luo Ottoon pelästyneet, rukoilevat silmänsä... Otto huomaa äkkiä, että Jennyllä, jota hän on pitänyt niin mitättömänä ja yksinkertaisena, on kauniit silmät, että hänen kasvonsa ovat sielukkaat. Niin, hänessä piilee se salaisuus, että hän on äiti, joka ikävöi kotiin, joka on levoton lapsistaan. Jospa hänenkin vaimonsa ikävöisi kotiin, jospa hänkin olisi levoton lapsistaan. Silloin hän voisi häntä rakastaa. Hän ei vaatisi vaimoltaan mitään, tämä saisi olla ruma, koukkuleukainen, hän saisi olla tyhmä, typerä — kunhan hänellä vain olisi kyky olla levoton lapsistaan...

Mutta siinä se on: Ester, hänen vaimonsa, ei kykene siihen. Hän melkein uskaltaa vanhoa, että hän nytkin istuu jossakin nurkassa jonkun nuoren miehen kanssa, joka on häneen korvia myöten rakastunut... Äh!

Hänellä olisi voinut olla toisenlainenkin vaimo, itse hän tämän on Valinnut. Hänen vaimonsa olisi saattanut olla hiljainen ja tyyni, istua kehdon ääressä laulellen lapselle, josta tulee isän elämän jatkaja... Olisipa hän nähnyt sen tytön siellä metsätorpassa aikaisemmin... Eih? Ei tämä käy päinsä, onko hän humalassa?...

Ruustinna on täydessä illalliskuumeessa, kun Ester von Holten äkkiä ilmestyy ruokasaliin rakastettavana ja lämpimänä kuin itse päivänpaiste.

— Kuulkaas nyt, rakas ruustinna, huudahtaa hän,

taputtaen ruustinnaa olkapäälle. — Minulla olisi teille pyyntö!

Kuinka rouva von Holten on ystävällinen! virkkaa ruustinna lämpimästi hymyillen hänkin.

He palaavat saliin ja istuutuvat erikseen, Ester-rouva pidellen ruustinnan kättä. Kaikki rouvat seuraavat heidän keskusteluaan kaikella mahdollisella uteliaisuudella ja ruustinna on ylen hyvillään siitä suosiosta, jota komea nuori rouva hänelle osoittaa.

Patrunessalla on seuraava huoli. Hänen kamarineitsyensä, hauska nuori tyttö otti rakastuakseen puutarhuriin. Tyttö kantoi hänelle kaikki, mitä talosta irti sai, ruokaa, juomia, yksin sikaarejakin ja kaikki yöt he melastivat yhdessä. Eihän se sellainen sopinut suuressa talossa. Tietäähän sen, mitä sellainen esimerkki vaikutti, Hänen oli täytynyt ajaa tyttö pois ja nyt hän oli ilman. Hän oli kyllä jo kirjoittanut Helsinkiin ja sieltä oli toinen tulossa, mutta se saattoi viipyä pari viikkoa. Sill'aikaa on hänen kauhean vaikea tulla toimeen tyhmien suomalaisten tyttöjen kanssa. He ovat ihan mahdottomia ja eihän heitä saanut ymmärtämään edes yksinkertaisimpiakaan asioita ruotsiksi. Nyt hän oli kuullut, että täällä pappilassa oli nuori tyttö, joka ymmärsi ruotsia — jos, jos ruustinna olisi niin kovin ystävällinen ja luovuttaisi hänet pariksi viikoksi, ehkä vain yhdeksi!

Ruustinna ei ollut mikään kivi. Kuka hyvänsä kaikista noista rouvista, jotka vasta olivat moittineet nuoren tukholmattaren pataluhaksi, olisi kadehtinut ruustinnaa ja ilolla ja ylpeydellä täyttänyt hänen pyyntönsä. Ester-rouva osasi hurmata, hänen silkkiin, helyihin ja hajuvesiin kiedottua olentoansa oli mahdoton vastustaa.

— Täytyyhän rouva von Holtenin saada hänet, sanoi ruustinna ja painoi Esterin käsiä.

— Oi kuinka kovin kilttiä! Tuhannet, tuhannet kiitokset! Olen oikein iloissani. Kas, tähän on soma tyttö, mutta kaikki nuo muut — ush, ne ovat sellaisia . . . sellaisia tallukoita, ettei heitä viitsi läheisyydessään nähdä, saatikka sitten vieraille näyttää . . . No niin, ruustinna rakas, lähettäkää nyt sitten hänet Kankaanpäähän niin pian kuin suinkin. Ehkä jo huomenaamulla? lopetti Ester-rouva herttaimmalla hymyllään.

— Jaa, sanoi ruustinna, — huomenna meillä on jonkin verran kuntoon pantavaa, mutta ehkä sentään illalla..,

Niin joutui Hanni Kankaanpäähän.

VIII

Hei sitä elämää kartanossa! Ei siellä vain ehdi aika käydä pitkäksi, kaikki on yhtä humua aamusta iltaan, usein yötkin umpeensa. Sellaisia hiljaisia hetkiä, jollaisia usein oli pappilassakin, ei täällä tule milloinkaan. Koska hyvänsä voi tapahtua mitä hyvänsä. Et tiedä illalla pannessasi levolle, saatko yösi nukkua rauhassa. Keskellä makeinta untasi voivat kellot alkaa soida ja kun unen horroksissa katsahdat ulos ikkunasta, on portailla herroja, jotka pyrkivät sisään, tahtovat ruokaa ja vuoteita ja viipyvät päiväkausia.

Sellaisesta pitää armo. Kun lamput ovat sytytetyt, totitarjotin pöydällä, herroja ympärillä, kortit käsissä ja hän ainoana kuningattaiena heidän keskellään — siiloin hän on kuin kala vedessä. Hän sekoittaa heille totin ja jos joku oikein on hänen mieleisensä, niin sen lasin laidasta hän hiukan maistaa, ennen kuin ojentaa lasin hänelle. Hän lyö korttia hänkin, polttaa paperossia ja tekee itselleen totin kuten kaikki muutkin.

Mutta jos talo on tyhjä, niin on hänen ikävä, hän on pahalla tuulella, hän on sairas. Joskus illalla nukkumaan mennessä riitaantuvat he patruunan kanssa pahanpäiväisesti. Patruuna riuhtaisee silloin punaisen silkki-peitteen vuoteestaan ja lähtee, laahaten sitä pitkin lattiaa, työhuoneeseensa. Hanni, joka nukkuu keittiökamariin, herää pitkän soittoon. Armo on kipeä, hänen suontansa vetää, häntä pitää hieroa... paremmin, paremmin ... hän kuolee ... Patruuna vain ei tule häntä katsomaan. Hän soittaa, vuorostaan hänkin, Hannia luokseen. Armo kieltää Hannia menemästä ja hänen silmiensä loiste käy vihertäväksi. Hanni ei saa mennä. Se on hänelle oikein, nukkukoon vain siellä sohvalleen, tyyntyä on kyllä vierashuoneitten sängyissä, ottakoon sieltä ... Hanni ei saa sammuttaa lamppua. Armo pel-

kää pimeää. Hän pelkää myöskin yksinäisyyttä ja Hanni saa noutaa tyynynsä ja peitteensä keittiökamarista ja panna levolle oven eteen. Ovea ei saa sulkea. Armo pelkää olla yksin... Hän voihekii kaiken yön ja huutaa Hannin nimeä joka toinen hetki. Seuraavana päivänä nukkuu hän tavallista kauemmin eikä lähde aamiaispöytään, sillä hän tahtoo rangaista Ottoa. Hän odottaa, että tämä sentään lopulta katuvaan tulee hänen luokseen. Mutta Ottoa ei kuulu. Hannilta saa armo tietää, että patruuna on käynyt kartanolla ja että hän nyt astelee vihellellä edestakaisin huoneessaan.

Aamiaisen antaa armo tuoda huoneeseensa ja patruuna saa syödä yksin ruokasalissa. Mutta päivällispöytään armo jo menee. Hänen kasvonsa ovat tavallista kalpeammat, hiukset hyvin kauniisti kammatut ja puku erinomaisen hieno. Alussa vaihtavat he vain jonkin sanan ja patruunan kasvoilla on ivallinen hymy, mutta vähitellen he sopivat ja illemmällä tuodaan totitarjotin patruunan työhuoneeseen, ukko Wahlberg ja Stoltenfelt noudetaan korttia lyömään ja illalla armo ja patruuna jo ovat niin hyvät keskenään, että vain halailevat ja suutelevat toisiaan.

Eivät he ole oikein onnelliset. Armolla varmaan on ikävä täällä. Luulisi hänellä olevan hyvän — hän asuu komeissa huoneissa, syö hyvää ruokaa, kääkee kymmeniä palvelijoita, ei tee mitään työtä, laulelee, teettää vaatteita ja huvittelee, mutta hän ei ole tyytyväinen sitenkään. Vanhemmat palvelijat vakuuttavat tietävänsä, että hän ikävöi Kyösti-herraa, sillä hän rakastaa sitä nuorta herraa. Kerrankin, kun mentiin käskemään illalliselle ja patruuna oli ulkona, oli armo Kyösti-herran polvella, ja kuski sanoi voivansa vanhoa, että he reessä olivat suudelleet toisiaan.

— Se ei ole totta! kirkaisee Hanni vimmoissaan, kun sen kuulee. — Te valehtelette. Se herra ei ole sallainen!

— Mimmainen? kysyivät piiat ilkkuen.

— Sellainen ... sellainen kuin muut herrat.

— Kyllä se vain mennessään oli samanlainen, vaikkei tullessaan kyennyt viinaryyppä ottamaan.

Hanni toruu vastaan, itku kurkussa. Olihan Kyösti-herra pappilan tansseissa tuntenut hänet ja tervehtinyt,

vaikka koko huone oli täynnä herrasväkeä. Sitä eivät muut herrat olisi tehneet! Mutta jos hän todella rakastaa armoa... Ei, ei ikinä. Armohan on paljon vanhempi Kyöstiä ja armohan on naimisissa. Ei ole uskomista ihmisten puheisiin. Sitä paitsi hän tietää, että Kyösti-herra on jalo ja hyvä.

Palvelijat väittivät, että patruuna oli ajanut hänet pois talosta. Mutta armo itse oli kertonut, että Kyösti-herran äiti oli tullut kipeäksi ja tahtonut häntä kotiin. Armo oli välistä sillä tuulella, että tuli juttelemaan palvelijoiden kanssa. Se tapahtui silloin, kun ei ollut vieraita, kun patruunan oli pitänyt lähteä matkoille ja armo oli oikein ikävissään kotona. Hän piti uudesta taloudenhoitajattaresta, joka oli ollut ruoanlaittajana hotelleissa ja laivoissa ja joka tunsu suuren joukon herrasväkeä ja herroja. Armoa huvitti kuunnella hänen kertomuksiaan.

Niinsanottuun »välikamariin» hän usein tuli, kun Heta-mamsselli istui siellä neulomassa. Ja tavallisestihan siellä neulottiin, sillä vaikka armolla oli niin äärettömästi vaatteita, että olisi luullut riittävän koko elämän ajaksi, niin aina piti ommella lisää. Hän ei koskaan tahtonut kaksissa kutsuissa esiintyä samassa puvussa. Se oli jo nähty eikä se enää kelvannut. Joskus oli olevinaan niin kiire, että piti istua yötinkin työssä. Vanha mamsselli sai koetella ja ratkoa. Hän tuskastui lopulta, itki ja uhkasi lähteä pois, sillä hän ei jaksakaan... Mutta silloin armo kantoi hänen eteensä kupillisen teetä tai kahvia ja käski lohduttautua sillä ja neulaa eteenpäin, sillä eihän hän ilman pukua voi esiintyä ihmisten joukossa! Sitten hän hypähti pöydälle istumaan, kaivoi taskustaan esiin pähkinöitä, rikkoi niitä hampaittensa välissä, viskasi kuoret nurkkaan, söi mantelin ja kertoi Tukholmasta.

— Enkö minä nyt ole kiltti, virkkoi hän nauraen, — kun istuin tässä pitämässä seuraa mamssellille? Vieläkös hän joisi teetä, niin minä tuon?

— Ei kiitoksia, hänen armonsaa, vastaa vanha mamsselli nöyrästi ja painuu työhönsä.

Hänen hiuksensa ovat valkeat, suuret silmälasit nenällä, korvissa pumpulitukkoja, sormien jäsenet kasvaneet täyteen patteja.

— Hanni, huutaa armo äkkiä, viskaa kourallisen kuoria lattialle ja lyö yhteen jalkojaan, jotka riippuvat ilmassa, — tuo mamssellille vielä kuppi teetä.

— Minä kiitän, hänen armonsä, — en enää jaksa.

— Oo, kyllä se menee! Ei pidä kursailla... Joko minä kohta saan koettaa? ... Vai en vielä! No sitten hänen vielä pitää saada kuulla, kuinka kreivitär X. ja vapaaherratar Y. olivat puetut niissä tanssiaisissa, joista juuri kerroin.

Kun Hanni hetken perästä tulee huoneeseen teetä tarjoamaan, huudahtaa armo hehkuvien poskien ja nauraen:

— Niin, niin, sinä Hanni, voit keittiössä kertoa, ettei minusta ensinkään olisi tarvinnut tulla patruunassa. Kreivittäreksi tai vapaaherrattareksi olisin voinut tulla. Sen tähden täytyy teidän totella ja kunnioittaa minua.

Vieraitten aikana kohteli hän palvelijoita ylpeästi. He eivät saaneet tulla kysymään mitään. Heidän piti liikkua hiljaa, ja jos joku pudotti jotakin, niin sai hän ankarat nuhteet.

Joskus oli armo huvikseen lähtenyt läävään. Hänestä tuntui hauskalta kirjoittaa »kotiin», että täällä Kankaanpäässä on navetta, jossa on sata lehmää, ja hän käy siellä neuvomassa piikoja. Hänen »neuvonsa» ja huomautuksensa olivat kuitenkin sitä laatua, että kun ne selitettiin piioille suomeksi, niin eivät he voineet olla purskahtamatta nauruun armon silmien edessä. Kerran, kun hänen piti kenkäänsä kärjellä hyväillä erään lehmän turpaa, joka oli hänen mielestään erittäin kaunis lehmä, niin sivistymätön eläin pisti esiin pitkän kielensä ja kiersi sen armon kengän ympäri. Armo päästi huudon, pelästyi pahanpäiväisesti eikä sen jälkeen enää viitsinyt mennä koko navettaan.

Hannille oli hän yleensä ollut hyvä. Yöllä kun suonta veti ja piti hieroa, oli hän tosin äreä, ja kerran kun Hanni vieraitten aikana ovensuusta oli pyytännyt: »Jos armo olisi hyvä ja tulisi tänne», oli hän suuttunut niin silmitörmästi, että oli aikonut lyödä. Mutta sitten olivat he taas eläneet sovussa.

Kankaanpäässä oli yleensä hauskaa. Herrat eivät olleet tehneet pahaa. Pari kertaa, kun Hanni oli kantanut heille tarjotinta, olivat he lausuneet »kiitoksia» hyvin

ihmeellisellä äänellä, katsoneet, nauraneet ja yrittäneet käydä kiinni häneen. Mutta silloin patruuna oli sanonut jotakin ja Hanni oli saanut livahtaa huoneesta kenenkään hätyyttämättä. Patruunakin oli ollut hyvin vakava. Se Hannia hämmästytti ja tavallaan, hiukan, aivan hiukan — harmitti.

Hän olisi toivonut patruunan rupeavan puhumaan niinkuin siellä Pimeässäpirtissä, sillä silloin olisi hänkin uskaltanut sanoa hänelle sanottavansa. Hänellä oli patruunalle paljon sanomista ja hän vihasi häntä, kun hän sitä ajatteli. Mutta kun patruuna oli vakava ja juhlallinen, ei hän uskaltanut ruveta puhumaan.

Meijeriherrat, joita Loviisa oli sanonut juustoherroiksi, metsävahti, puutarhuri ja kaikki muutkin herrat hakivat Hannin suosiota, kun vain näkivät hänet. Eräänä yönä oli hän käynyt ajelemassa Nyymannin kanssa. Heillä oli ollut musta ori ja pieni reki — kulkusia sentään eivät uskaltaneet ottaa — ja he olivat laskettaneet aika kyytiä.

Hanni tiesi varmaan, että hän oli kaunis tyttö. Hän katseli usein peiliin, sillä Kankaanpäässä oli paljon peilejä eikä hän enää osannut astui peilin ohitse, jollei katsohtanut siihen. Aamulla, kun hän meni makuuhuonetta järjestämään ja seisahtui armon toalettipöydän eteen, heräsi hänessä paljon ajatuksia. Hänen edessään oli hienosti hiottu peili ja pöydällä punertavalla silkkiliinasella kaikenlaisia hajuvesipulloja, vateja, lautasia ja koristuksia. Hänet valtasi halu saada käyttää niitä kaikkia niinkuin armo teki. Kyllä sitten olisi tullut kauniiksi. Miksei hän ollut herrasväkeä? Tietysti siksi, ettei isä ollut kuin torppari eikä hän ollut saanut käydä koulua. Olisikohan hän sitten ollut herrasväkeä, jos olisi käynyt koulua . . . Mutta olikohan armo käynyt koulua? Hannista tuntui siltä, että kyllä hän vain tietää yhtä paljon kuin armokin ja jos hän vain saisi, niin kyllä hän osaisi laittaa itsensä yhtä hienoksi kuin armo. Hän osaisi tanssia ja käyttäytyä ihan kuin herrasväet.

Hän oli tutkinut ja tarkastellut heitä joka puolelta. Hän olisi osannut puhua siitä mistä hekin. Eiväthän he koskaan puhuneet oppineista asioista, joita olisi pitänyt lukea kirjoista. He puhelivat vaatteista ja tanssiaisista

ja toisista ihmisistä. Niistä olisi koulunkäymätönkin osannut puhua. Häntä harmitti olla piikana! ... Ja mitä se oikeastaan oli, että herrat siellä Pimeässäpirtissä olivat olleet hänelle niin ystävälliset ja etteivät he täällä kartanossa ensinkään katsoneet häneen? Miksi olivat kaikki pappilassa käyneet hämilleen, kun Kyösti-herra oli tervehtinyt häntä? Miksi lääkäri ja metsäherra sinä aamuna siellä pappilassa olivat hyökänneet oven eteen ja tahtoneet ottaa hänet kiinni, mutta kun syötiin aamiaista, niin eivät he ensinkään katsoneet häneen? ... Mutta hänpä ei tahdo kanniskella tarjottimia heille ja kuulla, kuinka he kummallisella äänellä, jolla he eivät koskaan puhuttele herrasneitejä, lausuvat hänelle jonkin sanan! Hän vihaa heitä, häntä hävettää se sellainen! Hän tahtoo olla niinkuin herrasneidit ja hän osaa olla niinkuin he, osaa jo kaikki heidän tanssinsakin. Hän inhoaa väentupaa. Kun siellä tanssitaan, niin savuaa lamppu ja haisee hieltä ja miehet jyskyttävät kuin oltaiisiin riihellä. Mutta tanssiapa sen maisterin tai Kyösti-herran kanssa!

Hänen täytyy välistä kuvitella, että Kyösti-herrakin pitää hänestä. Kun hän on saanut jonkun koulunopettajanviran tai muun sellaisen, niin hän nai Hannin. Hanni saa hatun ja pääsee herrasväeksi... Ei Kyösti-herra ole niinkuin muut herrat, hän tunnusti hänet kaikkien nähdessä tuttavakseen, hän voi korottaa hänet vielä rinnalleenkin... Ja Kyöstiä ajatellessa tuntee Hanni niin ääretöntä kiitollisuutta, hellyyttä ja onnea, että on kuin koko maailma ja sen surut ja häpeät eivät merkitsisi mitään.

Pari kertaa on Loviisa yrittänyt tulla Hannia tervehtimään. Entisen taloudenhoitajattaan aikana ei hän uskaltanut, mutta nykyinen oli jutteliaampi.

— Kas, kas, huudahti Loviisa Hannin nähdessään, — kuinka olet käynyt herraskaiseksi! Oikein pitsiä esiliinassa ja kiinteä röijy! Taitaapa olla kureliivitkin alla.

Hanni punastui ja selitti, että armo oli käskenyt pukeutua tällä tavalla.

— Niin, niin, tietäähän sen.

— Täällä on vieraita, selitti Hanni aikoen lähteä pois.

— Niitä taitaa olla aina. Kyllä kai sinun on hauska

ollaksesi . . . Mutta ethän toki aikone ystävääsi lähettää pois, ennen kuin olet antanut suuhun jotakin.

— Ei tahdo olla aikaa kahvinkeittoon . . .

— No ainahan sitä on jotakin valmista, pistä vaikka palanen vehnästä ruokakaapista. . .

— En minä uskalla, mutta . . .

— Ei se tällainen talo siitä köyhdy, syö sitten itse vähän vähemmän . . .

Hännin mieleen muistui säästöt, jotka hän oli kerännyt pikku siskoilleen kotona. Kaikki makeiset, mitkä hän oli saanut, olivat vakkasessa odottamassa isää, joka oli luvannut käydä jouluostoksilla kirkonkylässä. Niisiä otti Hanni pari kivenkovaa piparkakkua Loviisalle, sanoi hyvästi ja läksi välikamariin askareilleen. Mutta Loviisa näytti suuttuvan hänelle ja jäi vielä juttelemaan rouva Lundbergin, taloudenhoitajattaan kanssa.

Sen jälkeen rupesi rouva Lundberg kohtelemaan Hannia ikään kuin erityisesti silmällä pitäen. Hän oli ystävällinen, ehkä ystävällisempi kuin ennen, mutta hän vilkaisi tuon tuostakin hänen mutkiinsa. Lieneekö hän sitten panetellut Hannia armon edessä, koska armokin alkoi vartioida Hannia, kysellä, missä hän oli silloin ja silloin ja kohdella ylpeämmin kuin ennen. Hanni kävi katkeraksi ja uppiniskaiseksi. Onko hänen pakko olla täällä? Pääsee hän tästä pappilaankin! Siellä hän onkin aina viihtynyt paremmin. Ei hän täällä rupea olemaan. Hän ei enää pidä armosta niinkuin ensin.

Muuten häntä alkoi pelottaa Kankaanpää. Jos isä sattuu tulemaan kirkonkylään, niin hän tietysti hakee häntä pappilasta, ja jollei löydä sieltä, niin hukka hänet perii! Jos äiti saa tietää, että hän vastoin lupaustaan on käynyt kartanossa . . .! Silloin ei hän ikinä uskalla astua äidin kasvojen eteen, ei ikinä katsoa äitiä silmiin!

Eräänä päivänä oli ollut vieraita ja Hanni oli kuullut kerrottavan, että Kyösti-herra joulunpyhien jälkeen tulee Kankaanpäähän käymään. Armo oli nauraen kertonut, että hän niin kovasti pitää »tuosta hyvästä lapsesta».

Lieneekö ollut tieto siitä, että Kyösti-herra tulee, vai mikä, joka tuotti Hannin rintaan niin suuren ilon. Hän olisi tahtonut juosta, huutaa, laulaa ja tanssia. Kaikki

tuntui äkkiä köykäiseltä ja valoisalta! Jos hänelle olisi kerrottu, että se tai se, jota hän rakastaa, on kuollut, niin ei hän olisi voinut sitä uskoa, sillä hänen mielestään ei mitään surua eikä kuolemaa tällä hetkellä ollut ole-massa.

Kun vieraat olivat lähteneet, valjastutti armo pie-nen rekensä eteen valkoisen hevosensa ja ajoi noutamaan postia. Patruuna veti jalkaansa korkeavartiset saappaat ja läksi kartanolle. Hanni oli yksin suuressa salissa, jossa lamput ja kynttilät vielä paloivat.

Hänen ilonsa paisui yli laitainsa, hän nousi varpail-leen, avasi sylinsä ja hymyili. Hän näki oman kuvansa kolmesta peilistä ja nauroi sitä vastaan ikään kuin olisi saanut toverin. Niin, niin, nyt sitä ollaan neitinä, josta Kyösti-herra pitää! Lasketaan kädet vyötäisille, hypä-tään varpaittensa äärimmäisillä päillä, köykäisesti kuin liitämällä! Lattia on liukas ja huone suuri. Valoisaa, valoisaa on elämä!

Hän heittäytyy nojatuoliin, toinen polvi toisen päällä, ihan hengästyneenä . . . Kyösti-herra suuntaa kulkunsa häntä kohti ja kumartaa. Hanni hypähtää pystyyn, las-kee käsivartensa hänen olkapäälleen ja hän kietoo käsi-vartensa Hannin ympäri.

— Pitääkö neiti enemmän valssista vaiko polkasta? kysyy Kyösti.

— Valssista! vastaa Hanni. — On niin hauska oikein kiittää pitkin lattiaa.

— Niin minustakin. Saanko ehkä pyytää neidin toi-seen franseesiin.

— Kiitos.

He puhuvat molemmat ruotsia. Hanni tanssii ja tun-tee olevansa vaaleassa puvussa, hiukset hulmuten ym-päri kasvoja . . .

Äkkiä kolahtaa keittiökamarin ovi lukossaan ja aske-leet likenevät salin ovea.

Hanni herää, hengittää kiivaasti, kasailee hiuksiaan päälle ja kiiruhtaa pöydän ääreen, missä kahvikupit ja liköörilasit vielä ovat siinä kunnossa, mihin herras-väki jätti.

Armon kuppi oli puolillaan kylmää kahvia. Hänen mielestään oli hienoa jättää ja sen tähden ei hän koskaan vieraitten läsnäollessa juonut kuppiaan pohjaan.

— Kenen kanssa sinä täällä puhuit? kysyi rouva Lundberg ovelta.

— Ei täällä ole ollut ketään.

— Vai patruunako täällä kävi? Tunnusta pois.

— Ei täällä ole ollut ketään.

Rouva Lundberg tuli pöydän ääreen, yhdisti jäänökset liköörilaseista ja kulautti ne kurkkuunsa.

— Miksi sinun poskesi niin hehkuvat? jatkoi hän.

— Oletko juonut vai mitä olet tehnyt?

Hanni ei vastannut, otti vain tarjottimen käsiinsä ja läksi lennättämään sitä keittiöön.

Hän tunsu äkkiä olevansa irti kaikesta siitä, mikä ennen oli kytkenyt häntä piian alhaisiin toimiin. Hän seisoi nyt ylempänä ja katseli niitä sivultapäin ikään kuin eivät ne olisi kuuluneet hänelle. Se ei liikuttanut häntä, mitä hänestä ajateltiin. Hän tunsu, että vielä tänä iltana hän puhuu asiansa patruunallekin, hän ei pelkää, sillä hän tuntee olevansa hänen tasallaan.

Mutta patruuna tuli kartanolta kiirein askelin paukuttaen ovet kiinni perässään.

— Kuulkaas, kuulkaas, kuului supatus keittiössä, — mitähän nyt on tapahtunut! Patruuna on kuin ukkos-pilvi...

Hanni ei pelkää sittenkään. Häntä päinvastoin huvittaa nähdä, millainen patruuna on vihoissaan. Hänen mielensä on valoisa ja tyyni ja hän astuu patruunan työhuoneeseen äänettömin askelin ja jää ovelle seisomaan.

Patruuna on ikkunan ääressä, nojaa toista polveaan tuoliin ja hengittää raskaasti, tuon tuostakin niellen kiroussanan. Harmaankirjava koira laskeutuu alas tuolistasta kirjoituspöydän luona, haukottelee, venyttelee käpäliään, oikoo selkäänsä ja vihdoinkin likenee häntää heiluttaen isäntäänsä. Kun sen kylmä, kostea kuono äkki-arvaamatta sattuu patruunan käteen, ärähtää patruuna, kirous pääsee hänen huuliltaan ja hän potkaisee koira. Koira pakenee vinkuen Hannin luo ja patruuna näkee hänet samassa.

— Sinä, raivostuu patruuna, — mitä sinä teet täällä? Ulos perkele!

Hanni ei liikahda, silittää vain koiran päätä ja hänen tyynen rintansa alla alkaa läikkyä. Koiran silmä seuraa isäntää nöyränä. Hannin katse nuhtelee ja leimuaa.

Patruuna astuu likemmä kuohuksissaan, nyrkki pys-tyssä. Koira pakenee, häntä koipien välissä, mutta Hanni nostaa uhkamielisenä päänsä ja katselee patruunaa kuin vertaistaan.

Huoneessa on puolihämärä, kirjoituspöytää vain valaisee lamppu ja hiiloksesta lankeaa punertava valo permannolle. Hannin kasvot ovat käyneet läpikuultavan kalpeiksi. Hänen silmänsä tuijottavat syvältä, soimaten, polttaen ...

Patruuna aikoo käydä kiinni hänen käsivarteensa viskatakseen hänet ulos ovesta. Mutta tytön katse kahlehtii hänet paikalle, hän nostaa käden otsalleen ja hänestä tuntuu siltä kuin hänen ajatuksensa menisivät sekaisin.

Kenen ovat nuo kasvot, kuka on tuo ihminen, missä on hän tytön nähnyt ja mitä tämä hänestä tahtoo? Tuon äänenkin hän on kuullut, jossakin, jossakin kaukaisessa menneisyydessä ...

Otto-herra istahtaa ikään kuin olisi väsyksissä ja peittää kasvot käsillään.

— Kuka sinä olet? sanoo hän. — Kuka ennen on puhunut sinun äänelläsi?

Hanni joutuu suunniltaan. Hän on odottanut, että patruuna suuttuisi ja löisi.

— Tietäähän patruuna sen.

— En, minä en tiedä ...

— Eikö patruuna muista Pimeääpirttiä?

Hannin sydäntä vihlaisee, kun hän mainitsee kotinsa nimeä. Voi äiti, äiti, jos hän tietäisi! Voi äiti, äiti, anteeksi! ... Ei, nyt se on sanottava, se, mitä varten hän tänne on tullut.

— Eikös patruuna muista, puhuu hän äkkiä kalsealla äänellä, — kuinka herrat kävivät metsästämissä sydänmailla? Ja kun herrat olivat menneet, ajoivat koirat meidän lampaitamme ja repivät valkoisen karitsamme ja ... ja me kaikki lapset itkimme ja surimme.

— Sinä saat rahaa, jolla ostat toisen, virkkaa patruuna ja tarttuu Hannin käteen.

Hanni koettaa vetää sitä pois, mutta patruuna pitelee sitä molempien lämpöisten käsiensä välissä eikä päästä. Hanni ärtyy, puna nousee kasvoille ja hän huutaa kiihkaasti:

— Ei sellaista rahalla saa! Ja mitä patruuna vielä sanoi meidät irti torpasta? Mitä me olimme tehneet? Isä on rakentanut torpan kuivaan korpeen, ja ilman syytä patruuna tahtoo ajaa pois meidät. Se on vääryyttä, se on vääryyttä, se on vääryyttä ...!

Hanni kiihtyy niin, ettei huomaa patruunan kasvoja. Jos hän ne huomaisi, niin hän pakenisi.

— Vai onko se vääryyttä! kuiskaa patruuna ja vetää Hannin syliinsä. — Isäsi saa kaiken ikänsä asua torpassa, kunhan sinä vain hetkisen istut tässä. Lapsi, lapsi, ole minulle hyvä!

Nyt Hanni pelkää, häntä inhottaa ja polttaa, hän tuntee kamalaa, painavaa väsymystä koko ruumiissa. Hänen täytyy päästä irti! Hän tempoa ja riuhtoo kuin hukkuva päästäkseen jään päälle, mutta väkevät kourat pitelevät häntä kiinni. Hänen päänsä retkahtaa alas, veri syöksyy sydämeen, pitkin hänen ruumistaan kierteleä kuin käärme ja korvissa alkaa helistä. Samassa pääsee hän irti, pysyy töin tuskin jaloillaan ja karkaa ulos ovesta, läpi vastaanottohuoneen ...

Valaistussa eteisessä seisoo armo, valkoisessa turkisaan, vaatteissa vielä lumen haju.

Hanni painaa kädet silmilleen ja aikoo jatkaa pakoretketään, mutta armo pysähdyttää hänet.

— No, etkö ymmärrä tulla auttamaan turkkia päältäni! Sinun olisi pitänyt olla portailla vastassa ... Mitä nyt? ... No, päällyskengät vielä!

Hänessä heräisi varmaan epäluulo, jollei hän tällä hetkellä, hänkin, sattuisi olemaan kiihtyneessä mielen-tilassa.

Keittiössä supatetaan ja puhutaan. Patruuna on taas lyönyt torpparinrenkiä, jopa niin, että hyvän aikaa makasi tainnoksissa ennen kuin pääsi ylös. Se oli muka tuonut liian pieniä halkokuormia ja jäänyt jälkeen muista. Oliko se sitten ihme! Talon tallista otetaan joka

päivä uusi hevonen ja se pannaan menemään edellä ja perässä pitäisi torpparien hevosten päästä, hevosten, jotka tekevät työtä viikon umpeensa.

— Puhu sinä Janne, sinähän sen kaiken näit, älmentää ruokkoakka, jota rouva Lundberg yleensä ei siedä keittiössä, mutta jolle hän nyt kaataa kahvia niin runsaalla kädellä, että sekä kuppi että teevati lainehtivat.

— Puhu sinä Janne, sinähän olit näkemässä! . . . Mutta ennen kuin Janne ehtii alkaa, jatkaa hän jo itse: — kaikki muut olivat näet jo lähteneet metsään hakemaan viimeistä halkokuormaa, mutta tämä vasta toi kuormaa. Minä olin panemassa saunaa lämpiämään, kun sinne äkkiä alkaa kuulua sen päiväinen rähinä. Minä kiireesti katsomaan ovenraosta ja siinä näen patruunan seisomassa keppi pystyssä ja rengin hapuilemassa halkoa. Äkkiä iski patruuna paksun keppinsä, joka on kuin aidanseiväs, hevosraukan lauteille ja se hypähti niin, että suistui aisojen päälle. Ja kun sitten jälkeensä käytiin katsomassa, niin ihan se oli märkänä kuin uitettu ja selästä tirskuu veri... Ja sitten kun patruuna oli sitä lyönyt, niin renki huusi: »Älä sinä sen saakeli siihen hevoseen koske!» ja silloin patruuna löi häntä itseään . . . Mutta kerro sinä nyt sinä, Janne, sinähän sen asian tarkemmin tiedät. . .

Akka alkaa hörppiä kahvia ja kaikkien odottavat katseet kääntyvät Janneen.

— Enhän minä mitään muuta voi tietää, johan te sen kaiken kerroitte . . .

— Enkä kertonut! Minä en nähnyt mitään. Minä ajattelin paikalla, että jos kärejäjuttu tulee, niin en minä vain tahdo todistajaksi joutua. Sen tähden vedin saunaoven kiinni... Ja älkää tekään hyvät ihmiset sanoko, että minä mitään olen nähnyt! Kerro nyt sinä Janne, joka olit näkemässä.

— Kyllä se oli ihan niinkuin tämä Kaisa kertoi, todistaa Janne.

Hanni on keittiökamarissa koettanut tyynnyttää vensä kuohua ja puolella korvalla seurannut keskustelua keittiössä. Soitto makuuhuoneesta herättää hänet tajuihinsa.

Esterouva on siellä pukemassa ylleen iltapukuaan.

Se on pehmeästä, vaaleansinisestä verasta, sisältä vuorattu kellertävällä silkillä. Hihansuissa ja kaulassa on päärme valkeita untuvia, vyöllä vaalean sininen nyöri, päissä hopeahelyjä.

Hän on saanut kirjeen Kyöstiltä eikä ole ensinkään tyytyväinen. Poika tuntuu jo kylmenevän. Parissa ensi kirjeessä oli tulta ja tunnetta — ja tässä! Ah, ei kannata lukea uudestaan, ei säilyttää! Miehissä ei ole uskollisuutta. Parempaa hän oli pikku Kyöstistä luullut. Hän oli ottanut Kyöstin suosionsa juuri siksi, ettei tämä ollut niinkuin muut, vaan oli ollut turmeltumaton, melkein lapsi, ja hän oli luottanut Kyöstin tunteisiin, kun tämä vakuutti, että hän kuolemaan saakka tulee juma-loimaan häntä, Esteriä. Ja kuukauden kuluttua tällainen kirje!... Sillaikaa hänen oma miehensä ei edes viitsi lohduttaa häntä. Tänne hän on hänet raastanut iloisesta kotikaupungista, tällaiseen pahanpäiväiseen kylään, jossa kuolee ikävään! Oo, toisenlaiseksi hän oli kuvitellut olon Kankaanpään armona!

— Kuule Hanni! virkkaa Ester-rouva äkkiä ja hänen epäluulonsa herää, — miksi sinä olet itkenyt? Mitä sinä teit patruunan kamarissa äsken? Oo, oo, oo... vai niin, vain niin, sinä ... sinä ...

Hänen mieleensä muistuvat puheet, mitä hän on kuullut miehensä metsästysretkiltä sydänmaan torpissa, ... Metsästysretket hän vielä suo anteeksi, mutta jos hän täällä kotona...! Hän työntää kovalla kädellä syrjään Hännin, hänen äänensä sihisee ja silmistä säteilee tulikiven karva. Hiukset hajallaan karkaa hän miehensä työhuonetta kohti. Mutta pehtori sattuu olemaan vastaanottohuoneessa. Patruuna on kutsuttanut hänet luokseen. Hän seisoo ovensuussa.

— Nygård pitää huolta siitä, ettei se Jokelan renki enää tule kartanoon, virkkaa patruuna kirjoituspöytänsä äärestä. — Toinen hevonenkin on lähetettävä päivätyöhön. Vieköön sen sanan kotiin ...

— Ei hänessä nyt ole lähtijää, puhuu Nygård, murtaen uusmaalaista ruotsiaan. — Hän makaa tuvassa eikä pääse liikkumaan.

Patruuna kohottaa päätään.

— Ei se ole vaarallista. Antaa sille pari viinaryyppyä,

niin se paranee. Se tekee niille niin hyvää. Millä tässä muuten ohjaisi laiskoja torpparinrenkejä, jollei nyrkilään.

Patruuna kääntyy kirjoituspöytänsä päin osoittaakseen, ettei hänellä ole mitään lisättävää, mutta pehtori jää yhä ovensuuhun. Se on voimakas, nuori mies. Häntä on erityisesti suositettu patruunalle ja tämä onkin tähän asti ollut häneen hyvin tyytyväinen.

— Kyllä minun mielipiteeni on, alkaa hän hetkisen perästä, — ettei torpparien hevosilta voi vaatia samaa kuin talon hevosilta ...

Patruuna nostaa kummastuneena päätänsä ja pehtori jatkaa:

— Ne ovat työssä koko viikon huonolla ruoalla ja kartanon hevoset...

— Olenko minä kysynyt teidän mielipidettänne? katkaisee patruuna. — Minä ilmoitan mielipiteeni ja te pannette sen täytäntöön. Kyllä minä tunnen nuo vanhat viisut torpparien hevosista ja kartanon hevosista. Menkää hiiteen niine viisuienne! Suomalainen talonpoika on niin saamaton ja laiska, ettei hän muuta tekisi kuin pankolla makaisi...

Nuoren miehen kasvoille kohoo veri ja oikea käsi pusertuu nyrkiksi, mutta hän ei sano mitään. Samassa kuuluu eteisestä silkin kahinaa ja Ester-rouva ilmestyy ovelle. Hän hymyilee ja lähenee pehtoria ystävällisesti. Hän tahtoo kostaa miehelleen, hän tahtoo suututtaa tätä. Siksi ojentaa hän pehtorille kätensä. Väljä hiha valuu syrjään ja valkoinen käsivarsi tulee näkyviin.

— Mitä kuuluu, herra Nygård? kysyy hän lämpimästi.

Mutta Nygård tekee kohteliaan kumarruksen ja lähtee ääneti, armon käteen kajoamatta huoneesta.

Otto-herra on noussut seisomaan. Hän on raivoissaan, hän tahtoi heittäytyä tuon naisen niskaan ja surmata hänet.

— Oo, oo! ilkkuu Ester. — Sano minulle, mitä teit sillaikaa, kun minä olin ajelemassa? ... oo, joko peloittaa ...

— Aijai mikä jyry siellä taas käy! kuiskailevat piit keskenään ja hiipivät ruokasalin ovelle kuuntelemaan.

Hanni on vaipunut istumaan suurelle matka-arkulle, joka seisoo välikamarin nurkassa. Hänen silmänsä ovat kuivat ja posket palavat, hänen päänsä on painunut seinää vastaan. Oi, äiti, äiti, tämän kaiken sinä tiesit, tätä kaikkea sinä pelkäsit! Ja minä, syntinen lapsi, minä en luottanut sinuun! Nyt tuntuvat sen miehen kädensijat pitkin ruumista!

Heta-mamsselli pistää neulan rintapieleensä, oikaisee selkäänsä, nostaa silmälasit otsalle ja katsahtaa Hanniin rasittuneine, punoittavine silmineen.

— Niin, niin, tällaisessa talossa on vaarallista olla. Vanhallekin. Saatikka sitten nuorelle.

Hanni ei vastaa, ja mamsselli päästää lasit takaisin silmilleen, ottaa neulansa ja alkaa penkoa silkkikappaleiden joukossa.

— Katso, puhuu hän hetkisen perästä, — ihmisen sisässä on peto, ja kun turvaton tulee lähelle, niin se herää... Ei pitäisi turvattoman mennä petoeläimen lähelle. .. Nouse ylös, tyttö-raukka, hänen armonsa tulee...!

Vanha mamsseli viskaa työn käsistään ja karkaa Hannin luo herättääkseen häntä.

— Hänen armonsa tulee, sanoo hän hätäännyksissään.

— Nouse ylös, tyttö-raukka!

Hanni pääsee ylös, mutta ei jaksakaan paeta. Hän kuuntelee emäntänsä nuhteita vastaan sanomatta, ikään kuin ei hän ymmärtäisi mitään. Vasta kun armo nostaa kätensä ja lyö, herää Hanni, ojentuu suoraksi ja lupaa lyödä takaisin. Hän lähtee pois täältä, hän ei ole tämän talon palvelija, kenelläkään ei ole oikeutta tulla häntä lyömään! ...

Armo menee huoneesta sähisten kuin käärme. Vanhan mamssellin silmissä on kyyneliä.

— Laita, lapsi-raukka, kokoon vaatteesi, kuiskaa hän, — ja lähde pois pappilaan.

— Niin minä teenkin! huutaa Hanni vimmoissaan. — En hetkeä, en silmänräpäystä minä ole tässä talossa... Voi, äiti, voi äiti! ääntää hän samassa itsekseen ja hänen kyyneleensä alkavat uudestaan valua.

Jumala oli hänelle sentään laupias, kun antoi armon

suuttua juuri sinä iltana. Hän pääsi pappilaan niin myöhään, että kaikki jo nukkuivat, ja seuraavana päivänä tuli isä.

Rakas, herttainen, sokea isä! Ei hän huomannut, missä hädässä Hanni oli. Äiti olisi paikalla nähnyt, mutta isä jutteli ja kertoili kodin kuulumisia ihan rauhallisesti. Hanni kuunteli kyynelsilmin, ja kun uhkasi tulla hetkisen hiljaisuus, niin hän osasi veikeillä ja kysellä ja sekoittaa asiat niin, ettei kukaan tullut kertoneeksi sanaakaan hänen olostaan Kankaanpäässä.

Äidiltä oli kirje Hannille ja sen luettuaan itki Hanni pakahtuakseen. Äidillä oli se tunne, että Hanni on vaarassa, että hänelle jotakin tapahtuu, ettei hän enää koskaan saa nähdä lastansa, omaa rakasta lastansa... Hannipa heittää kaikki ja lähtee vielä tänään isän mukaan! Hänen täytyy saada nähdä äiti, itkeä hänen sylissään ja rukoilla anteeksi. Mutta nyt pani ruustinna vastaan. Joulukuukausi oli käsissä ja paljon vieraita tulossa. Jälkeen joulun sopisi Hannin paremmin käydä omaisiaan tervehtimässä.

Siiloin isä isä silmää sekä Hannille että ruustinnalle ja sanoi, että heillä parin kuukauden perästä taas Pimeässäpirtissä on ristiäiset. Siksi sopii Hannin tulla. Hanni punastui eikä enää virkkanut mitään, pani vain kokoon makeissäästönsä ja kirjoitti äidille kirjeen, jossa vakuutti, että hänen on täällä kaikin puolin hyvä. Äidin ei ensinkään tarvitse pelätä. Ja joulun jälkeen hän tulee kotiin käymään.

Jumala armahti häntä taaskin! Oikein hänen teki mieli langeta polvilleen kiittämään, sillä puoli tuntia myöhemmin kuin isä oli lähtenyt, ajoi Kankaanpään armo helisevin valjain pappilan pihaan.

IX

Talossa syntyi hälinä. Ruustinnan piti rientää lastenkamariin muuttamaan hametta, hän käski Hannia ja Aino-neitiä vierasta vastaan ja huusi keittiöön, että kahvipannu pantaisiin tulelle.

Hanni ei lähtenyt, häneltä olisi saanut lyödä pään

poikki, ennen kuin häntä olisi saatu liikkumaan. Hä-täännyksissään ehti hän vain iloita siitä, että isä jo oli lähtenyt. Sillä kyllä hän aavisti, miksi armo oli tullut. Sitä vain ei tietänyt, mille puolelle pappilan herrasväet kallistuisivat. Olisikohan sittenkin pitänyt kertoa heille koko asia heti aamulla? Hän oli kyllä aikonut puhua Aino-neidille, mutta ei muille. Nyt he saavat sen tie-tää ... Sydän sykkien istui hän sukkia parsimassa las-tenkamarissa, kuulostellen, mitä salissa tapahtuisi. Vä-hän aikaan ei saattanut erottaa muuta kuin ääniä, mutta sitten tuli Aino-neiti lastenkamariin. Hän tuli hil-jaa kuin hiipimällä ja paeten jotakin. Hänen kasvonsa punoittivat, rinta kohoili. Hän ei tietänyt, pitikö hänen itkeä vaiko nauraa.

— Hanni, Hanni, kuiskasi hän väräjäväällä äänellä, — mitä... mitä sinä olet voinut tehdä? Se mahtaa olla jotakin hirveää, koska minäkään en saa olla kuulemassa.

Hanni naurahti katkerasti ja viskasi pois työnsä, mutta hän ei ehtinyt selittää mitään, ennen kuin ruustinna huusi pois tyttärensä. Hannia ei käsketty tarjoamaan kahvia, vaan keittiöpiika sai pukea ylleen pyhävaatteet ja viedä saliin kahvitarjottimen. Hannista alkoi tuntua kolkolta, hän tunsu ilmassa, ettei häntä enää tarvita täällä, että kaikki jo ovat häntä vastaan. Ainoastaan lap-set telmivät iloisina hänen ympärillään. He hänestä pi-tivät ... No, jahka hän tästä pääsee selittämään herras-väelle, niin tottapahan käsittävät.

Vihdoin läksi armo. Rovasti itse peitti hänet vällyi-hin seisoen syvässä lumessa paljain päin ja kumarrel-len hänen jälkeensä. Hannin mielessä alkoi kiehua, aivan varmaan herrasväki nyt oli uskonut kaikki armon sanat ihan tosiksi... Ja tuossa se vanha mies pokkuroi kuin itse piispan edessä

Ruustinna tuli huoneeseen kovin kuohuksissaan.

— Kauniita juttujapa sinusta kuuluu! virkkoi hän.
— No lapset, tulkaa pois nyt siitä Hannin sylistä! Saat mennä rovastin kamariin . . . No lapset, päästäkää Hanni irti, papalla on asiaa Hännille.

Hanni ei puhunut mitään, katseli vain kysyen ja epäil-len ja vihdoin läksi.

Rovasti istui juhlallisena kirjoituspöytänsä ääressä.

Hän oli aivan samannäköinen kuin ennen opettaessaan rippikoulussa. Tuolla ankaralla katseella hän oli katseellut sitä tyttöä, joka oli varastanut. Hanni seisahtui ovensuuhun ja tunsu läpitunkevan katseen alla kylmenevänsä jääkylmäksi.

— No, alkoi rovasti, — oletpa sinä kauniisti osannut pettää meitä kaikkia! Me olemme luulleet olevamme tekemisissä siveän ja jumalaapelkääväisen tytön kanssa ja sinä olet jo nuorella iälläsi ehtinyt tulla sekä valehtelijaksi että kuudennen käskyn rikkojaksi.

Hanni punehtui niin, että korvalehdet olivat kuin veripisarat ja hänen kätensä kävivät läpimäriksi.

— Mutta alkakaamme alusta, jatkoi rovasti. — Miksi sinä karkasit Kankaanpäästä?

Hanni nosti silmänsä maasta ja iski ne säihkyvinä rovastiin.

— Minä en karannut, minä sanoin armolle, että menen.

— Mutta kotiin tullessasi et meille puhunut sanaakaan siitä, miksi läksit kartanosta.

— Minun olisi pitänyt puhua, myönsi Hanni, hypistellen esiliinaansa.

— Sinä et puhunut siksi, ettei omatuntosi ollut puhdas. Mikset sitten pysynyt kartanossa?

— Siksi etten voinut!

— Mikset voinut? kysyi rovasti ikään kuin voitonriemuisena.

— Siksi etten voinut.

— Älä huuda. Minä en ole kuuro, kuulen vähemmälläkin. Et enää uskaltanut jäädä kartanoon siksi, että olit heittäytynyt niin heittiöksi, että pelkäsit seurauksia.

— Minä en ole heittäytynyt miksikään!

— Vai vielä kehtaat kieltää!

Rovastin nyrkki kolahti pöytään, mutta Hanni ei säikähtänyt.

— Minä en ole heittäytynyt siksi, miksi minua syytetään.

Hänen äänensä oli niin varma ja katse niin rävähtämätön, että rovasti hetkeksi alkoi epäillä itseään, mutta seuraavassa hetkessä hän ainoastaan hämmästeli suurta paatumusta niin nuorella työssä.

— Jo Salmisen vaimo tiesi kertoa sinusta rumia asioita ...

— Hän valehtelee!

— Salmisen vaimo, sellainen jumalinen ja kelpo ihminen.

Rovasti oli äärimmilleen hämmästynyt. Miehetkin ovat itkeneet, kun hän on heitä nuhdellut, ja tämä tyttö pysyy kivenkovana väitteessään, vaikka on selviä todistuksia häntä vastaan. No, tottapa sen pikku rikollisen nyt jollakin lailla saa sotkeutumaan sanoihinsa.

— Miksi sinä sitten läksit Kankaanpäästä? kysyy hän äkkiä lempeästi.

Hanni ei vastaa pitkään aikaan, ja rovasti tuijottaa häneen kuin saaliiseen, jonka jo on kiinni saamaisillaan.

— Armo löi minua, virkkaa tyttö vihdoin.

— Miksi armo löi? tarttuu rovasti kiinni hänen sanoihinsa ja jatkaa sitten, kooten ankaruutensa yhteen ponteen: — siksi, että hän tapasi sinut itse synnin teossa. Vieläkö kiellät, vieläkö väität valheeksi?

Hanni ei enää vastaa, tuijottaa vain maahan.

Rovasti nousee ja astuu Hannin eteen.

— Nuori tyttö, nuori tyttö, tee jo katumus nöyrry ja tunnusta syntisi, niin voi sinulle vielä olla anteeksiantamusta ja armoa ...

— En huoli kenenkään armoista. En ole tehnyt sitä, mistä minua syytetään!

— Nuori tyttö, nuori tyttö! Jollet kadu ja tunnusta syntiäsi, niin et sinä ole mahdollinen enää käymään rip-pikouluakaan toisten kanssa, vielä vähemmän nauttimaan Herran pyhää ehtoollista ...

— Kysytään kaupungin tuomareilta, he olivat näkemässä ...

Hänen varmuutensa on niin järkkymätön, että rovasti vielä kerran joutuu epäilykseen.

— Kaupungin tuomareilta! pääsee häneltä. — Ajattele, mitä puhut sivistyneistä herroista, jopa tuomareista. He voisivat haastaa sinut oikeuteen sanoistasi. Siitä tulisi sinulle häpeä elämäsi ajaksi. Ja ajattele vanhempiasi...!

Siihen saakka oli Hanni ollut kova ja paatunut, mutta vanhempia mainittaessa alkaa hän horjua. Jos äiti saa tämän tietää — mieluummin mitä hyvänsä! Tulkoon

hän vaikka valehtelijaksi muiden silmissä, kunhan ei vain äiti saa tietää mitään!

— Vanhemmille ei saa puhua! pyytää hän hiljaa, hätäännyksissään. — En tahdo, että heille puhutaan. Ei tarvitse puhua, kyllä minä itsekin selkiän tästä asiasta. Herrat tulevat jouluna kartanoon, minä menen puhumaan heille. Siellä on silloin se Kyösti-herrakin Helsingistä... Mutta vanhemmille ei saa mitään sanoa ...!

Hän on syyllinen! ajattelee rovasti ja alkaa puhua helvetistä, tuomiosta ja iankaikkisesta kadotuksesta, mutta Hanni astuu huoneesta miltei keveällä mielin, sillä hän oli muistanut Kyösti-herran ja on ihan varma siitä, että tämä auttaa häntä.

— Voi, voi sitä kovuutta niin nuoressa sydämessä! huokasi ruustinna. — Ei sen silmässä ollut kyyneltäkään, vaikka sinä niin kauniisti ojensit sitä!

Hän otti nyt vuorostaan Hannin erilleen ja nuhteli häntä, mutta tyttö pysyi vain itsepintaisesti sanoissaan, vieläpä lupasi vaatia sekä patruunan että kaupungin herrat tilinteolle. Ruustinna rupesi pelkäämään, että Hannin seura on vahingollinen lapsille. Jos hänen valheellisuutensa vaikuttaa heidän herkkiin mieliinsä! Mutta ei häntä keskellä joulukiirettä voinut poiskaan ajaa, täytyi vain pitää silmällä ja koettaa taivutella.

Huhu kierteli nyt kylällä ja pitkin pitäjää. Asiasta kerrottiin monella eri tavalla. Salmiska sen tiesi oikein, koska Kankaanpään armo itse oli käynyt hänelle sen kertomassa ja häneltä neuvoa kysymässä. Tunnin olivat parihevoset odottaneet ulkopuolella, kun armo Salmisen kamarissa joi kahvia.

Hanni ei tahtonut liikkua missään, sillä kaikki alkoivat supatella ja katsella, kun hän läheni. Kerran, kun hän oli kelkkamäessä lasten kanssa, tuli Loviisa lähettyville, nauraa tirsкуi ja puheli: »No, enkö sanonut, ettei se ole niinkään helppoa siveänä tallustella tämän elämän läpi!» Hanni nosti ylpeästi päätään eikä vastannut sanaakaan.

Oi, kuinka hänen sydämensä näinä päivinä oli käynyt kovaksi ja kylmäksi. Hänestä tuntui siltä kuin ei hänellä enää olisi mitään maailmassa, jota hän rakastaa,

ei mitään, josta hän välittää. Kyösti-herraan hän vielä panee toivoa, hän voi todistaa, millainen patruuna on, jollei kukaan muu todista!

Kuinka kaikki häntä kiusaa ja vaivaa! Hänen on vaikea katsella, kuinka rovasti syö. Häntä kiusaa ruustinna, kun tämä laittaa ruokaa ja maistaa padasta ... Hirveää pappilassa olisi, jollei Aino-neitiä olisi. Hän on niin hyvä ja kaunis. Vaikkei Hanni saa hänelle kertoakaan, niin hänen katseensa jo lohduttaa, kun hän katsoo suurilla, ruskeilla silmillään.

Mutta Ainoa loukkaa, että äiti pitää häntä niin lapsena. Johan hän kohta täyttää yhdeksäntoista vuotta! Sitä paitsi hän tietää paljon enemmän kuin äiti luulee. Hän on lukenut ja kuullut ja hän tahtoo tietää, mitä Hanni on tehnyt. Hänen käy Hannia säälikin, jollei hän ole syyllinen ... Eräänä iltapäivänä, kun isä on pitäjällä ja äiti navetassa, lakkaa hän äkkiä soittamasta hämysoittojaan ja tulee lastenkamariin.

Hanni istuu jakkaralla valkean ääressä. Sukkakudin on pudonnut hänen käsistään ja hän tuijottaa liekkiin. Oven käydessä säpsähtää hän ja tarttuu kiireesti työhönsä. Aino katselee hämillään lasten leikkiä eikä tiedä mistä päästä alkaa. Vihdoin istuutuu hän Hannin viereen, laskee kätensä hänen olalleen ja virkkaa punastuen:

- Kuule, kerro nyt minulle kaikki.
- Minua on kielletty kertomasta neidille.
- Voi, ei se tee mitään! He luulevat, etten minä mitään tiedä. Minua harmittaa se! Minä en ole ensinkään niin lapsi kuin he luulevat.

Hän sävähti vieläkin punaisemmaksi. Häntä hävetti, että Hannikin, joka oli paljon nuorempi kuin hän, piti häntä niin lapsena.

Hanni hengitti raskaasti, katseli Aino-neidin silmiin ja vihdoin kiersi käsivartensa hänen kaulaansa. Sitten hän alkoi kertoa, kuiskaamalla, hiljaa. Neiti kuunteli häntä kauhistuksissaan, punastuen, kalveten ja vähän väliä huudahdellen. Vihdoin puhkesi vesi hänen silmistään ja hän syleili Hannia.

- Kuinka sinulle on oltu pahoja! pahoja! kuiskaili hän. — Mutta älä sure, kaikki käy vielä hyvin. Minä puhun mammalle ja papalle ...

— Ei, ei neiti saa puhua! Johan he suuttuisivat pahapäiväisesti ...

— Ole huoletti! ... Ja nuo herrat, nuo roistot! Minäkin olen heidän kanssaan tanssinut. . . Mutta nyt, kyllä heidän nyt pitää saada kuulla kunniansa. Minä tulen sinun kanssasi Kankaanpäähän, heidän täytyy pyytää anteeksi sinulta.

— Mutta jos minun äitini saa tästä tietää, vaikeroi Hanni, — niin hän kuolee surusta. Sillä hän kielsi minua Kankaanpäähän menemästä. Hän ymmärsi, mitä vaaroja siellä oli — ja minä lupasin, mutta en totellut. . .

— No, mutta eihän nyt äitisi näitä usko sinusta, jos kuuleekin. Ja kuka sinne sydänmaille nyt jouluna . . .

— Eihän muuten, mutta jos joku kuolisi ja menisivät tilaamaan kirstua. Äiti on kipeä, jos hän pelästyy ... Sitä minä niin pelkään!

— Niitä petoja, niitä petoja! äänteli nuori neiti, kyyneleet vielä silmissä ja kädet puserruksissa. — Kuinka minä tahtoisin, kuinka minä tahtoisin heille kostaa.

Hänen silmiensä päältä oli äkkiä vedetty kuin vaate, hän näki asiat edessään alasti ja hänelle tuli niistä ajatteleminen koko joulunajaksi.

Koko hänen olentonsa nousi sotaan. Häntä raivostutti ja hävetti.

Oli hän monta kertaa punastunut miehen katseesta, mutta se oli ollut hänestä hauskaa, sillä hän oli ymmärtänyt, että hän oli kaunis ja että häntä ihailtiin. Oli hän huomannut, että herrat katselivat nuorta Ester-rouvaa, kun hän esiintyi avorintaisissa puvuissaan, ja se oli hänestä näyttänyt hiukan rumalta — mutta ei hän ollut sitä asiaa käsittänyt näin syväksi. Hän oli itsekin teettänyt hameensa vähän avokaulaisiksi. Se oli hänestä ollut kaunista ja pukevaa. Mikä se sitten oli se »jokin» miehen ja naisen välillä, joka veti heitä toisiinsa? ... Ei hän osannut mainita sitä nimeltä, mutta se kuumensi hänen veressään ja teki sydänalaaan kiusallisen kivun tunteen . . . Jos hän, Aino, olisi ollut piikatyttö, ja hänen olisi täytynyt lähteä viemään herroille aamukahvia, niin he äkkiä olisivat voineet karata vuoteistaan ja asettua oven eteen ja alkaa häntäkin ... Inhottavaa sitä oli ajatella. Hän koetti peittää silmänsä, tukkia kor-

vansa ja olla kaikkea ajattelematta, mutta se vain tuli mieleen, hänen täytyi Hannin sijasta olla siinä hirveässä hädässä. Oi sitä rumuutta, oi sitä kurjuutta . . .

Ja se oli sentään se, mitä sanottiin rakkaudeksi! Se oli se, mikä hallitsi maailmaa ja teki ihmiset hulluiksi... Hän olisi tahtonut tietää niin paljon, mutta ei ollut kehtään, jolta olisi voinut kysyä, äidiltä ei mistään hinnasta. Ei äiti aavistanut eikä saanut aavistaa, että hän näin syntisiä ajatteli!

Syntisiä? Niin, niin, mustia, verisiä, syntisiä, Nuori tyttö ei saa ajatella eikä tutkistella, hänen pitää säilyttää viattomuutensa. Mutta Aino ei voinut olla ajattelematta.

He tekivät Hannin kanssa sopimuksen, että Aino joulutansseissa pitää silmänsä auki, on varuillaan, tarkastelee ja tutkistelee herroja . . .

Olla varuillaan, pitää silmät auki, kun on kahdeksantoistavuotias ja edessä liukas lattia, kun ympärillä soi soitto, kun pitää tanssista enemmän kuin mistään muusta maan päällä, ja tanssittua talvisen yön umpeensa ei toivo mitään sen hartaammin kuin että ilta taas joutuisi ja uudelleen saisi alkaa liidellä pitkin liukasta lattiaa soiton soidessa! Ei siinä ehdi ajatella, vielä vähemmän olla varuillaan ja pitää silmiä auki. Tanssii vain eikä muista mitään koko maailmasta.

Aino heräsi siihen, että Hanni tuli tekemään tulta hänen huoneeseensa. Hän oli nukkunut keveää, levotonta unta, ja heti kun hän heräsi, valtasi hänet paha omatunto siitä, ettei hän eilisissä tansseissa ollut huomannut herroissa mitään pahaa, ei mitään loukkaavaa, ei mitään syntisiä katseita. Hänellä oli päinvastoin ollut äärettömän hauskaa . . . Hanni kyykistyi uuninsuun ääreen, salin ovi oli jäänyt auki ja raosta näkyi toinen puoli joulukuusesta, joka oli siirretty nurkkaan, oksilla kimmelsi paperisia helyjä, yleni lippuja ja riippui makeisia. . . Aino tiesi, että hänen olisi pitänyt soimata herroja ja näyttää, että hän heitä halveksi, mutta hän oli vain hymyillyt heille. Nyt odotti Hanni häneltä lohdutuksen sanoja eikä Aino voinut niitä antaa. Hän sulki silmänsä ja päätti olla nukkuvinaan.

Kattoon syntyi suuri, kolmikulmainen valokohta, jossa

Hannin liikkeet erottautuivat mustina, muodottomina varjoina, kun hän puhalteli tuleen. Vihdoin hän nousi, varisteli rikkoja sylistään, astui hiljaa vuodetta kohti ja katseli suurin, surullisin silmin. Hän otti tuolilta Ainon vaaleansinisen puvun ja alkoi ihailleen käännellä sitä käsissään. Silloin oli Aino heräävinään, sanoi Hannille huomenta ja kertoi, etteivät kaupungin herrat vielä olleet tulleet, mutta Kankaanpään pitoihin he tulevat ja silloin, silloin . . .

Hän päätti rehellisesti ottaa selvää asiasta, sillä koko hänen luontonsa nousi sitä vastaan, että Hanni kärsisi syyttömästi.

Mutta kun hän palasi Kankaanpään kutsuista, oli kaikki hänen päässään sekaisin. Hän ei käsittänyt mitä uskoa . . . Hauska ilta se oli ollut. Jo portaitten edessä oli ollut vastassa vihreitä kuusia ja niiden oksilla palamassa kirjavia lyhtyjä. Sali oli miltei tyhjennetty, seinille vain oli jäänyt peilit ja taulut ja kattoon kruunut. Lattia oli tehty liukkaaksi kuin marraskuun jää. Viereinen huone oli muodostettu virvokehuoneeksi, pöydät kukkurallaan hedelmiä ja makeisia. Toisissa huoneissa oli pehmeitä mattoja, patjoja ja sohvia ja amppelit valaisivat punertavalla tai kuunvalonkarvaisella valolla. Herrat olivat hännystakeissa, naiset parhaimmissa puvuissaan, ei mitään talonpoikaisemäntiä eikä kansakoulunopettajia nurkissa istumassa, Ester-rouva itse oli tavattoman yksinkertainen tällä kertaa: vain vaaleankeltainen villahame, hiuksissa ja rinnalla tulipunaisia kukkia.

He olivat todella saapuneet, sekä tuomarit naapurikaupungista että ylioppilas Åkerfelt ja maisteri Björkell Helsingistä. Aino oli asettunut nurkkaan ja tarkasteli heitä sieltä. Maisteri Björkell oli erinomaisen hienon näköinen. Hän esiintyi levollisesti ja varmasti, katsellen kaikkia ikään kuin ylhäältäpäin. Hän ei nauranut, mutta kasvot pysyivät kaiken aikaa kohteliaina ja sileinä. Hänen pukunsa kiilsii uutuuttaan ja muodikkaisuuttaan. Vasemman käden pienessä sormessa kimalteli jalokivi. Häntä täytyi kunnioittaa ja pelätä. Aino tunsii, ettei hän hänelle uskaltaisi sanoa sanaakaan, oli sitä paitsi varma, ettei ainakaan hän ollut tehnyt pahaa Hannille.

Tuomari Lassi Lindström oli vähän kuluneen näköinen, hännystakki rypistynyt, valkoinen kaulaliina ennen käytetty. Mutta hän näytti niin perin ystävälliseltä, että se täytyi antaa hänelle anteeksi, hän hymyili kaikille ja tanssitti kaikkia tyttöjä, sekä somia että rumia, vanhempia ja nuoria. Aino tuli vakuuttuneeksi, että hänkin oli viaton, ja turhaan etsittyään vikoja noista muista unohti hän koko tutkijatoimensa ja ainoastaan iloitsi tanssista.

Äkkiä, vähää ennen illallista, kun istuttiin virvokehuoneessa rikkomassa pähkinöitä, muistui hänen mieleensä, mitä hän oli Hannille luvannut. Mutta, hyvä Jumala, miten hän saattaisi alkaa, kun oli ihan varma siitä, että Hanni oli erehtynyt! Samassa kääntyi tuomari Berg hänen puoleensa ja virkkoi:

— Palveleeko se todella nyt herrasväellä se herttainen tyttö sieltä sydänmailta?

Aino joutui ihan suunniltaan. Hän ei ollut uskaltanut mainita Hannin nimeä ja nyt he itse alkoivat puhua hänestä. Aino punastui ja painoi alas katseensa. Herrat eivät olleet hämillään vähääkään.

— Mikä sen nimi nyt olikaan? Hanni, eikö totta. Se oli harvinaisen sievä ja hieno talonpoikaistytöksi.

— Niin oli! huudahti Kyösti, — en ikinä unohda sitä, kun me Oton kanssa kuljettuamme eksyksissä väsyksiin asti huomasimme sen tytön kalliolla keskellä keltaista metsää, varjostamassa kädellä kasvojaan auringolta, joka laski...

— Ja se torppa muutenkin! sanoi Wahlberg laulavalla ruotsalaisella ääntämisellään. — Suloinen paikka siinä järvensä rannalla. Ikävä vain, että Otto ajoi pois ne väet. Hän suuttui aivan turhanpäiten.

— Olisin utelias tietämään, jatkoi Berg, — onko se lapsi voinut sietää ilmaa täällä kirkonkylässä, kadottamatta luontaista suloaan.

— Kyllä hän on muuttunut, sanoi Aino hämillään.

— Onko? huudahti Kyösti. — Ei hän ainakaan silloin ollut, kun pappilassa hänet näin.

— Kyllä hän nyt on! sanoi Aino hiljaa ja yritti katsoa herroihin tutkivasti.

— Sääli, sääli! lausui Björkell.

Ja herrat pysyivät ihan muuttumattomina, eivät kai-

venneet, eivät punastuneet, ei pieninkään piirre kasvoissa osoittanut mitään... Aino ei ymmärtänyt mitään uskoa. Hanni oli varmaan erehtynyt. Häntä alkoi jo hävettää ja harmittaa, että hän oli ottanut sen asian niin vakavalta kannalta ja niin pyhästi päättänyt puolustaa viatonta tyttöä.

Tanssisävel soi vielä aamulla Ainin korvissa, kun Hanni astui huoneeseen, puusyls käsivarsilla. Taaskin jäi salin ovi raolle ja pesävalkean väräjävässä valossa näkyi joulukuusen oksia. Ainin valkea puku oli sohvalla ja tuolilla hänen vuoteensa vieressä oli kotiljonkijä. Hanni astui varpaillaan ja painui pesän ääreen. Kun tuohet käpertyen alkoivat syttyä, lehahti seinille ja kattoon valo ja Hannin kädet ja ruumis liikkuvat sen päällä pimeinä möhkäleinä.

Aino oli vakuutettu siitä, että Hanni on kuvitellut kaikki tyynni. Herrat eivät olisi saattaneet puhua sillä tavalla, jos he olisivat olleet syylliset. Hän kohoutui istumaan sänkyynsä, haukotteli ja kaarsi käsivarret niskaansa.

— Kuule nyt, Hanni, alkoi hän vakavasti, — ehkei se asia ollut niin vaarallinen. Sinä olet ehkä ottanut todeksi leikin, joka ei ensinkään ollut pahoin tarkoitettu...

Hanni kavahti ylös ja astui vuoteen ääreen, kädellään pidellen esiliinaa, jossa oli ruusuja.

— Puhuiko neiti minusta?

— Puhuin... nimittäin he itse alkoivat puhua. Eivät he tiedä sinua loukanneensa.

— Vai eivät tiedä! Minä olin silloin vielä lapsi, en ymmärtänyt enkä osannut niin pahaksi ottaa, mutta nyt tiedän... tiedän mikä heillä oli mielessä...

— Älä nyt kiivastu, Hanni, ehkä he vain leikillä hokuttelivat polvelleen...

— Leikkiäkö lie ollut! Sen minä vain tiedän, että kiinni ottivat, suuta antoivat ja olkiin yrittivät kaataa. Jollei Kyösti-herraa olisi ollut ja jollei äiti olisi tullut, niin...

— Hiljaa, hiljaa, Hanni, mamma tulee.

— Tulkoon, kuulkoon! Sen minä vain tiedän, että totta puhun, vaikkapa tämä maa minut nielisi, vaikkapa viimeiselle tuomiolle vietäisiin...

Epätoivoissaan heristeli hän käsiään vuodetta kohti, jossa Aino lepäsi. Ruustinna riensi pelästyneenä huoneeseen ja saatuaan kuulla, mistä oli kysymys, tarttui Hannin käsivarteen.

— Kaikki tyyntä sinä olet valehdellut, lausui hän ankarasti. — Rovasti on puhunut herrojen kanssa. Kukaan heistä ei ole sinuun edes koskenutkaan ja täällä sinä kehtaat likajuttujasi vielä neidillekin puhua. Hävytön! Kuka sinuun viitsisi, tuollaiseen! Nyt saat laittaa tavaraasi kuntoon ja tuon tien lähteä kotiisi tai mihin tahdot, tartuttaisit vielä lapsiin valheesi. . . Kehtaat vielä nauraa! Pois siitä, taikka minä annan sinulle selkäsaunan. Olet vielä lapsi ja vitsa on ainoa mikä tuollaiseen pystyy . . .

Hanni nauroi. Hänen ruumiinsa hytki, olisi luullut hänen itkevän, mutta silmiin ei tullut ainoaakaan kyyneltä. Äkkiä hän totistui, painoi hampaat kokoon, iski ruustinnaan silmänsä ja sanoi hetkisen perästä:

— Onko rovasti kysynyt patruunalta itseltään ja onko patruuna itsekin kieltänyt?

— On, on!

— Mutta herra Åkerfeltilta ei ole kysytty, huusi Hanni voitonriemuksena. — Kysytäänpä vielä häneltä!

— On jo kysytty kaikilta. Pois täältä nyt, nyt et enää voi meitä pettää.

— Mutta Kyösti-herralta ei ole kysytty! huusi Hanni kurkkunsa ja keuhkojensa täydeltä. — Jos kaikki muut valehtelevatkin, niin ei hän!

Ruustinna karkasi hätäännyksissään ovelle.

— Anttu, Anttu, tule toki tänne, tämä tyttö käyttäytyy ihan kuin hullu. Aino-lapseni, rauhoitu . . .

Mutta kun rovasti ehti huoneeseen, oli Hanni polvilleen Aino-neidin vuoteen ääressä.

— Neiti kulta, hyvä, rakas neiti, rukoili hän. — Uskokaan neiti minua, auttaahan neiti minua! Neiti on ainoa, johon tässä hädässä voin turvata.

— En tiedä, en tiedä, vaikeroi Aino, itkien ja käsiään väänellen.

Rovasti tarttui Hannia käsivarteen ja laahasi hänet huoneesta.

— Kaikki sinä olet valehdellut! sanoi hän ankarasti.

— Ja ensi työkseni täytyy minun ilmoittaa asiasta vanhemmillesi. Et enää voi käydä rippikoulua muitten kanssa...

— Ei, ei, ei! huusi Hanni mielipuolen raivolla, — vanhemmilleni ei saa ilmoittaa mitään! Minä menen itse heidän luokseen ja kerron kaikki. Mutta ensin täytyy herrojen tunnustaa, ensin menen herrojen puheille...

— Ja valehtelet vanhemmillesi, niinkuin olet meillekin valehdellut. Katuisit jo, nuori tyttö, ja tunnustaisit kaikki, niin voisit vielä saada anteeksiantamusta ja armoa, saisit jäädä palvelemaan hyvään paikkaasi ja kävisit siivosti rippikoulusi loppuun asti.

Hanni kuuli rovestin äänen ikään kuin jostakin kuopasta. Hänen sydämensä jyskytteli ja joka jäsen vapisi. Kurkussa poltti ja silmiä kirveli. Nyt vain kiireesti Kankaanpäähän! Ei enää ole muuta neuvoa. Heidän täytyy tunnustaa ja antaa hänelle kunnia takaisin, ennen kuin kukaan on ehtinyt käydä kielimässä äidille. . .

Piiat kuiskailivat ja nauroivat keskenään, lapset välttivät Hannia ja ruustinna ei antanut hänelle mitään käskeytä. Kaikki kohtelivat häntä ikään kuin ei häntä olisi ollut. Mutta saavat nähdä, saavat nähdä!

Ilma oli leuto, lunta oli tullut yöllä, ainoastaan yhden reen jäljet johtivat pappilaan. Pellot olivat sileinä, valkeina kenttinä, jostakin näkyi kiven kylkeä ja ojansyvennystä. Hautausmaan portille oli ajautunut aika kinos ja vain ristien päät pistivät esiin lumesta. Kylään tullessa näkyi joku akka kaivolla ja ukko risutukillaan. Hanni tervehti heitä, uhallakin iloisesti ja ystävällisesti ja paljastaen kasvonsa.

Hänen oli kuuma, jalat olivat läpimärät. Kankaanpään tienhaarassa tuli Janne häntä vastaan, tervehti hitaalla tavallaan ja sanoi olevansa menossa neulomaneitiä hakemaan, ylihuomenna on kaupungissa tanssit, herrasväet menevät kaikki sinne ja armon vaatteita pitää korjata.

Kankaanpäässä näyttiin vielä nukkuvan. Nyymanni oli lapioimassa tietä ja koirat kellittelivät lumessa. Kuuset seisoivat tanssiaisillan jäljeltä vielä portaiden edessä ja paperilyhdyt riippuivat pyöreinä lumikerinä oksilla. Keskellä pihaa oli lyhteitä keppien nenässä, nekin lumen alla.

— No, mitäs kuuluu? kysäisi Nyymanni, kohottaen lakkiaan.

— Ei liiemmäisiä. Taitavat herrasväet vielä nukkua. Hannin posket hehkuivat ikään kuin koko hänen levottomuutensa olisi läähättänyt niiden alla, mutta hänen suunsa oli hymyssä ja hän hyväili koiria kuin vanhoja ystäviä ainakin. Hetkeksi hän jäi miettimään, menisikö sisään isoista portaista vaiko keittiön tietä, mutta meni sitten isoista portaista. Koirat saattoivat hänet ovelle asti ja Nyymanni vilkaisi nauraen hänen jälkeensä.

Hän katsahti sisään eteisen lasiovesta. Lattialla oli suuri matka-arkku ja vaatekaapin ovet olivat auki. Salista ilmestyi kaapin eteen pörröpää neiti, esiliina vyöllä. Hän hyräili hiljaa jotakin iloista nuottia ja alkoi panna vaatteita matka-arkkuun. Hanni ymmärsi, että se oli se uusi kamarineitsyt.

— Lina, kom hit, kuului äkkiä herranääni patruunan huoneitten takaa.

Nainen ei ollut kuulevinaan, jatkoi vain hyräilyään. Pari kolme kertaa antoi hän huutaa itseään ennen kuin läksi. Odotushuoneessa tuli maisteri Björkell jo häntä vastaan. Hän oli alusvaatteisillaan ja laski käsivartensa Linan vyötaisten ympäri.

Hanni tunsu ruumistaan puistattavan ja sydänalaansa nousevan sen ilkeän, kuvottavan tuskan, joka siellä usein viime aikoina oli ollut. Hän palasi takaisin portaille. Hän ei tietänyt, minne joutuisi. Ei tahtonut lähteä pois toimittamatta asiaansa eikä voinut sisäänkään mennä. Vihdoin läksi hän maantielle kävelemään ja koirat tulivat hänen kanssaan. Hän oli hiestynyt läpimäräksi, helmet lyödä lokahtelivat kenkiä vastaan.

Jolleivät he tunnusta, jolleivät he tunnusta — mitä hän sitten tekee?

Heidän täytyy, heidän täytyy tunnustaa!

Hän ajatteli moneen kertaan valmiiksi mitä hän heille sanoisi, mutta kun hän vihdoin seiso i heidän edessään, oli hän unohtanut kaikki tyynni.

Herrat olivat patruunan työhuoneessa, ilman kauluksia, tohvelit jalassa ja paperossit hampaissa. Ovi sisähuoneeseen oli auki ja sieltä näkyi vuoteet, joista vasta oli noustu. Björkell loikoi sohvalle, Lindström istui

keinutuolissa ja patruuna käveli edestakaisin lattialla. Astuessaan huoneeseen kuuli Hanni jonkun sanan ja hänelle tuli paikalla se tunne, että he puhuivat hänestä. Hän vapisi ja koko huone huojuu hänen silmissään, niin kuin hän olisi seisonut laivan kannella. Mutta hän tiesi, että nyt pitää puhua, vaikka siihen paikkaan kuolisi, ja hän seisahtui veripunaisella, kostealla kädellään pitele-mään kiinni oven pielestä ja iski silmät selälleen eteensä, herroihin päin.

— Herrat on sanoneet, että minä olen valehdellut ja armo on käynyt pappilassa puhumassa, että minä olen valehdellut... Minä en olisi mitään puhunut siitä il-lasta, mutta kun minua hätyytettiin, niin minun täytyi sanoa... että herrat sillä lailla minulle tekivät. Herrat on hyvät ja myöntää sen ja sanoo armolle ja rovastille, että minä en ole valehdellut...

Hän katkaisi äkkiä lauseensa, ikään kuin ääni olisi loppunut. Hänen silmänsä kiilsivät kuumeisina, sierai-met ja suupielet vavahtelivat, rinta nousi ja laski, laiha, veripunainen käsi piteli ikään kuin kynsiksi koukistu-neena kiinni oven pielestä.

Herrat vaihtelivat silmäyksiä ja kuiskasivat jotakin toisilleen. Eivät he käyneet vakaviksi, kuten Hanni oli odottanut. Eivät näyttäneet häpeävänkään. Tuomari Lindström tuli ystävällisesti Hannin luo, taputti häntä poskelle ja puhui hiljaa, katsoen suoraan silmiin:

— Tyttö-kulta, mitä sinä leikistä suutut, sinä järkevä ja kaunis tyttö ...

Hanni vetäytyi pois hänen kätensä alta, katsoi narkäs-tyneesti ja sanoi:

— Herrat on nyt hyvät ja sanoo armolle, että minä en ole valehdellut...

— Kas, kas sitä tyttöä! Sanotaan, sanotaan, tule nyt vain tänne istumaan ...

Lassi-herra veti hänet pöydän ääreen ja kaikki kolme kokoontuivat hänen ympärilleen. He tulivat ihan likelle ja heidän katseensa alkoivat häntä polttaa.

— Herrat on hyvät ja sanoo sen, toisteli hän rukoillen. Lassi-herra silitteli hänen hiuksiaan.

— Mutta tyttöseni, mitä se nyt sitten tekee, jos joku

kylän ämmä sanoo, että sinä olet »valehdellut.» Eihän kaikista puheista tarvitse välittää.

— Ei kylän ämmät mitään olisi sanoneet, jollei armo olisi alkanut! tiuskaisi Hanni.

— Hyvä, hyvä! kuiskasivat herrat toisilleen ja purskahtivat nauruun.

— Eikö se nyt olisi kaikista viisainta, jos sinä, pikkuinen kaunis Hanni, sulkitit pikku suusi kiinni ja unohtaisit koko juorujutun . . . Katsos, tässä sinä saat näin kauniin setelin, sillä sinä saat vaikka silkin ja menet kauniisti palveluspaikkaasi takaisin eikä parin päivän perästä kukaan enää muista koko juttua. . .

Hanni otti setelin, jonka Björkell pisti hänen käteensä, ja katseli sitä ikäänkuin hän hetkisen olisi miettinyt mitä sillä tekisi; sitten hän nosti silmänsä ja otsa rypistyi.

— Mutta kun koko pitäjä jo pilkkaa minua ja kun pappilasta on ajettu pois eikä rovastikaan enää ota rippikouluun. Ja jos . . . jos minun vanhempani saavat tietää!

Viime sanat lausui hän hiljaa, epätoivoisen kolkosti.

— Älä nyt hulluttele, tyttöseni! huudahti Lassi iloisesti, — ei sinua ajeta pois eikä pilkata ja rippikoulun saat niinikään kunniallisesti lopettaa, jos vain annat heidän uskoa mitä uskovat. . . Mitä sinä nyt siitä välität, mitä ihmiset sanovat, kun omatuntosi on puhdas!

— Mutta he vaativat minua myöntämään, että olen valehdellut. Ja minähän en ole valehdellut. Herrojen täytyy, täytyy, täytyy se tunnustaa. . .

— Älä huuda, älä huuda, pikku Hanni! Armo vielä makaa . . .

— En, en, kunhan herrat tunnustavat. Minä tulin kamariin ja patruuna . . . otti polvelleen . . . ja herrat oli kaikki siinä ympärillä ja koskivat ja sitten . . . joku antoi suuta.

— Älä huuda, älä huuda, rauhoitti rauhoittamistaan Lassi.

— Kyllä sinä olet nähnyt unta, virkkoi äkkiä Björkell kylmällä, virallisella äänellä. — Valhetta tämä on, tyttö-
raukka. Jonkin ystävällisen sanan sinulle sanoimme, saisit olla siitä kiitollinen. Muuta ei tapahtunut.

Hanni painoi kädet rinnalleen ja alkoi hätäännyksissään katsella ympärilleen.

— Mutta herrojen täytyy tunnustaa se! kirkaisi hän voimiensa takaa ja karkasi kiinni tuomari Lindströmin käsiin. — En tiedä... olisiko se ollut leikkiä vaiko mitä... mutta patruuna otti syliinsä ja joku veti kädestä ja joku antoi suuta... Ettekö muista? Voi, pitää muistaa!... Kyösti-herra, Kyösti-herra! pääsi äkkiä ilon huudahdus hänen huuliltaan, kun nuori Äkerfelt ilmestyi huoneeseen. — Te sen todistatte, te minut pelastatte kuten silloinkin. Voi, te olette niin hyvä ja minä siunaan teitä kuolinpäivääni asti... Sanokaa, sanokaa... armahtakaa! Äitini kuolee, jollette pelasta minua!

Hänen hennot, luisevat kätensä kävivät kiinni Kyöstin käsivarsiin ja hän ravisti niitä voimiensa takaa, ikään kuin saadakseen sillä lailla hänen muistinsa heräämään. Hänen äänensä vapisi uhkan ja kiukun, rukouksen ja hellyyden vaiheilla. Märkä hame kiertyi hänen ruumiinsa ympäri. Hänen poskillaan paloi tumma puna, huulet olivat kuin verille purrut.

— Kyösti-herra, teidän täytyy minua auttaa, minä vannotan teitä, sanokaa, sanokaa se.

Hän oli heittäytymäisillään polvilleen nuoren herran eteen, kun hän näki samassa vastapäisestä peilistä armon seisovan odotushuoneen ovella, sinisessä aamuviihtassaan, hiukset hajalla, suu hymyssä. Kyösti-herrakin huomasi hänet, työnsi Hannin luotaan ja virkkoi:

— Te erehdytte, Hanni, ei kukaan ole tarkoittanut teille pahaa eikä kukaan ole pahaa tehnyt. Ei minun ole tarvinnut mistään teitä pelastaa.

Muut herrat sanoivat vielä jotakin ja armo puhui ja nauroi, mutta Hanni huomasi sen kuin unessa. Hän tuijotti sanaakaan lausumatta Kyösti-herraan ja hänen molempiin silmiinsä tuli suolainen pisara. Vihdoin Kyösti kääntyi pois ja sytytti paperossin. Silloin oikaisi Hanni itsensä suoraksi ja rupesi repimään herrojen antamaa seteliä. Armo tuli hänen eteensä, katsoi vihreähtävällä katseellaan ja komensi. Mutta Hanni nauroi hänelle. Silloin armo polki jalkaa ja löi, mutta Hanni vain nauroi.

Hän hoippui ulos huoneesta, seisahtui hetkeksi portaille ja yhä nauroi. Tuomari Lindström juoksi hänen perässään paljain päin ja pidätti hänet.

— Älä nyt, älä nyt, Hanni, puheli hän ystävällisesti

nuhdellen. — Mikä sinulla oikeastaan on hätänä? Nuori olet ja kaunis tyttö. Sinä saat koska tahansa paikan, vieläpä paljon paremman ja hauskemman kuin täällä. Tahdotko, niin hankin sinulle paikan kaupungin hienoimmassa hotellissa? Odotas, minä näytän, että hankin sen sinulle ja sielläkös on hauskaa! . . . No Hanni, älä nyt suutu! Ystäviähän me aina on oltu . . . Katso, tuossa saat toisen setelin, kun äskeisen niin tyhmästi revit... Saat nähdä, että minä olen ystäväsi ja toimitan sinulle niin hyvän paikan, ettet unissasikaan ole nähnyt.

Hanni oli lakannut nauramasta ja tuijotti kolkosti eteensä. Ei hän seteliä ottanut. Häntä puistatti niin, että hampaat kalisivat.

— Minä menen lautamiehen luo, virkkoi hän, — ja haastatan herrat kaikki oikeuteen, vaikka tuomareja olettekin. Tottahan sanotte totuuden, kun laskette kätenne kirjan päälle.

Lassi Lindström hymähti säälien.

— Sinä olet alaikäinen, lapsi-raukka.

Hanni ei enää kuullut. Hän oli jo portilla. Hän liikkui hoippuen kuin vaate, jota tuuli repii, hiukset hajalla, huivi valuneena hartioille. Mutta tuomari Lassi Lindström pisti setelin liivinsä taskuun ja kiroili sydämensä pohjasta tätä harmillista juttua ja kaunista Esterrouvaa, joka oli pannut sen alkuun.

Lautamiehen väet olivat hyviä ihmisiä. Ystävällisesti kohtelivat he Hannia, vaimo keitti kahvia, kuivatti hänen vaatteensa, ja tarjosi yösijaakin. Mutta auttaa sillä tavalla kuin Hanni tahtoi — he eivät voineet. Hanni oli alaikäinen, isän tai holhoojan täytyi toimittaa haaste hänen puolestaan. Ei siis muuta neuvoa kuin lähteä isän luo Pimeäänpirttiin. Kun Hanni kiitti ja nousi lähteäkseen, kehoitti vaimo vieläkin jäämään yöksi, eihän tänä iltana enää ollut lähtemistä matkalle, oli jo pimeä ja yö yllättämässä. Mutta kello oli vasta kuusi eikä se Hannin mielestä ollut ensinkään myöhäistä. Paljon myöhempään valvottiin pappilassa ja Kankaanpäässä

oli päivällinen monesti syöty vasta tähän aikaan päivästä.

Hän ei sentään ollut virstaakaan kävellyt, kun hän jo katui, sillä minne hän oikeastaan kulkisi, minne joutuisi yöksi? Ei hän tahtonut mennä pappilaan, ei liioin Salmisellekaan. Lähin torppa Pimeäänpirttiin päin oli kahdeksan virstan päässä. Sinne olisi voinut ehtiä, mutta kaikki hänen vaatteensa olivat pappilassa ja väsytti. Tie oli tukossa ja lumi tarttui, oli raskasta kävellä. Hän päätti sittenkin kulkea pappilaan yöksi, tulla juuri ennen maatapanaa ja olla tuvassa. Silloin tuskin kukaan häntä huomaisi. Pianhan hän aamulla kokoaa tavaran, ottaa kylästä hevosen ja lähtee. Viimeistään illansuussa hän on kotona Pimeässäpirtissä.

Isä seisoessaan hakotukilla alkaa kuulla kulkusen kilinää. Luulee jonkun tulevan kirstua tilaamaan, ei ole millänsäkään, hakkaa vain, jotta kalikat lentelevät! Hevonen tulee likemmä, Hanni kurkistelee malttamattomana molemmin puolin rekeä, isä vain ei tunne. Kuja on niin ummessa, että täytyy ajaa peltoa myöten. Aita on sitä varten avattu ja tienviitaksi nostettu seiväs, olkitukko nenässä. Isä huomaa, että tulijoiden on vaikea päästä, hän lyö kirveensä tukkiin ja tulee avuksi. Ja silloinkos häneltä pääsee ilo ilmoille: »Mamma, mamma, tulepas nyt! Ei nyt hullumpata! Sehän se on se meidän Hanni joka tulee! Pojat, juoskaa pian sanomaan äidille!» Pojat juoksevat ja äiti, joka elää ainai- sessa pelossa, että jotakin pahaa tapahtuu, tulee portaille paljain päin, hihat käärittyinä kyynärpäihin asti, silmissä se tavallinen, kysyväinen pelko. Mutta kun hän näkee, mikä sieltä tulee, niin purskahtaa hän itkuun pelkästä ilosta, että hänen pikku Hanninsa palaa ja ihkasen elävänä! ... Ja kuka siellä äidin helmoissa huppuroi? Liisu, Liisu, Liisu! Hän on tietysti kasvanut ja hiukset käyneet vieläkin tuuheammiksi kiharoiksi... No tule siskon syliin nyt! Osaatko oikein syleillä? Noin, noin! ... Ja siellähän tulee vaarikin, tuttu, katajainen keppi kädessä ...

Hanni itkee tätä ajatellessaan ja hänen rintansa paisuu haikeasta onnesta. Voi, ettei hän sentään ole palannut kotiin! Kolme kuukautta hän nyt on kitunut täällä

tylyssä, pahassa kirkonkylässä. Kaikki olisi toisin, jos hän ajoissa olisi palannut kotiin! Mutta nyt hän menee eikä mikään enää voi häntä pidättää! Illalla, kun kaikki jo nukkuvat, tarttuu hän äidin käteen, johtaa hänet vieraskamariin, istuttaa tuolille, lankeaa polvilleen hänen eteensä, kätkee kasvot hänen helmoihinsa ja tunnustaa ja rukoilee anteeksi. Oi, kuinka hän tahtoo katua ja pyytää ja itkeä, itkeä pohjia myöten, puhtaaksi koko raskaan sydämensä! Äiti antaa kyyneleensä valua hänen kyyneliinsä, sulkee hänet syliinsä eikä enää muista hänen syntejensä. Silloin, silloin kun se on tapahtunut, tahtoo hän kiittää hyvää Jumalaa ...

Ilma on raskas ja sumuinen kuin keväällä, puut ovat lyöneet kuuraan. Hanni tuntee tavatonta tyhjyyttä sisässään ja muistaa, ettei hän ole syönyt koko päivänä. Mutta hänen mielensä on tyyni, miltei kevyt, eikä hän kannu vihaa ketään kohtaan.

Kun hän tulee Suurenkuusen mäelle, mistä tiet haaraantuvat kaupunkiin, kirkonkylään ja sydänmaahan, alkaa hän kuulla kulkusia. Ihan ovat kuin pappilan kulkuset, lakkaavat soimasta, kilahtavat katkenneesti ja taas lakkaavat soimasta, vähäksi aikaa. Vihdoin alkavat helistä ja Hanni huomaa, että ne lähenevät takapäin, sydänmaahan vievältä tieltä.

Hänen ei tällä hetkellä tee mieli tavata ketään, kaikista vähimmin rovastia. Hän kääntyy sen tähden ympäri ja alkaa kiireesti astella samaa tienhaaraa, jota on tullutkin, kaupunkiin päin. Silloin kuuluu ääni reestä, totisesti rovastin ääni! He ovat tunteneet hänet ja kutsuvat häntä nimeltä. Hanni ei ole kuulevinaan, astuu vain eteenpäin ja sydän lyö niin, että korvissa kohisee. Mitäpä rovastilla lienee muuta sanomista kuin tahtoisi torua! Eikö häntä vieläkään ole tarpeeksi soimattu! Kaikki aamulliset harmit muistuvat hänen mieleensä ja hänen sisunsa alkaa taas paisua.

Hevonen on seisahtunut.

— Tule kuulemaan uutisia kodistasi! huutaa rovasti.

Hanni hytkähtää. Mitä hän oli kuulevinaan? Uutisia kodista! Mistä he niitä olisivat saaneet! Hän ei pysähdy, mutta siirtää huivin toiselta korvaltaan ja kuuntelee henkeä pidätellen.

— Me olemme käyneet Pimeässäpirtissä, huutaa nyt vuorostaan renki. — Sinun äitisi on kuollut!

Hanni painaa kädet rinnalleen ja silmänräpäykseksi valtaa hänet pyöräyttävä tunne. Hän ei tiedä seisooko hän vai käveleekö, onko maassa vai ilmassa, valveella vaiko unennäössä.

— Mutta onko se Hanni? tutkistelee rovasti. — Tule nyt tänne likemmä. No, ajetaan me sitten sinne. Koska tässä on tienhaara, niin tottahan tässä pääsee kääntymään ... Annetaan sen nyt tehdä kiusaa, kylläpähän sydän pehmiää, kun tämän uutisen kuulee.

Hanni pysähtyy lumeen tiepuoleen ja koko hänen olentonsa on jännityksessä. Hetket tuntuvat kamalan pitkiltä, reki lähenee aivan kuin madellen. Vihdoin viimein huohottaa hevonen hänen edessään.

— Mihinkä sinä pappilasta karkasit? kysyy rovasti ja jatkaa, äänen käydessä lause lauseelta juhlallisemmaksi: — olisit päässyt kotiin, jos olisi ollut saapuvilla, sillä veljesi tuli noutamaan sekä sinua että minua. Näetkös ... äitisi oli äkkiä sairastunut ja tahtoi saada lohdutusta Jumalan sanasta ja vielä viimeisen kerran nähdä lastaan. Sellaista se on ihmisen elämä. Se on niinkuin kukkanen kedolla, koska tuuli puhalttaa sen ylitse, niin ei sitä enää ole. Ei täällä surun ja murheen laaksossa ole pysyväistä asuinsijaa kenelläkään. Kun minä saavuin perille, oli kaikkiviisas Jumala jo nähnyt hyväksi kutsua pois äitisi. Kauniisti ja rauhallisesti hän oli kuollut, uskossa Vapahtajaansa... Mutta kuuletko sinä edes mitä minä sanon? kysyy rovasti äkkiä kiivaasti ja sekä hän että renki tarkastavat Hannia. Hän seisoo liikkumattomana, ei edes itkekään.

Silloin kun hän rovestin sanoista ymmärsi, että se oli totta, että se todella oli tapahtunut, tuntui siltä kuin ukkonen olisi iskenyt häneen ja polttanut hänet poroksi. Sillä hetkellä se teki kipeää, niin kipeää kuin jos silmähammasta olisi väännetty hohtimilla tai sydäntä raadeltu pihdeillä, mutta sitten meni tunto ikään kuin pois ja piti vain seisoa ja kuunnella eikä voinut liikkua, ei puhua eikä itkeä.

— Vastaa nyt jotakin, jatkaa rovasti, — että edes tiedän, oletko kuunnellut! ... Ei sano mitään! Etkö ym-

märrä, että oma äitisi on kuollut. Vieläpä surusta sinun tähtesi. Etkö käsitä, mikä hirveä synti se on, joka siten lankeaa sinun omantuntosi päälle? Hänelle oli kerrottu, kuinka huonoa elämää sinä olet viettänyt täällä ja se häneen niin koski, että... Ei! Seisoo kuin seiväs! Ei katumusta, ei surua! Nuori tyttö, nuori tyttö! Jumala on lähettänyt tämän suuren surun sinulle, erittäin sinulle, pehmittääkseen sinun mielesi! Hän on nähnyt, että sydämesi on niin kova, ettei vähempi siihen pysyisi. Tee sen tähden nyt jo katumus ja parannus äläkä paaduta sydäntäsi, sillä silloin voit tehdä itsesi syy-pääksi siihen syntiin, jonka Judas Iskariot teki, joka kun hän oli herransa ja mestarinsa pettänyt, ei ottanut vastaan armoa ja anteeksiantamusta, vaan paadutti sydämensä... Ota tämä rakkaan taivaallisen Isän lähettämä rangaistus nyt nöyrällä mielellä vastaan, palaa pappilaan, — saat istua tuossa kuskilla Antin vieressä — ja pyydä anteeksi kaikilta, joita vastaan olet rikkonut, niin lähetän sinut huomispäivänä pappilan hevosella kotiisi. Siellä tarvitsevat isäsi ja turvattomat pikkusiskot apuasi... Ei, ei vastaa! Istu siihen rekeen nyt. Varo, varo, nuori tyttö, Jumalan tuomiota!

— Antakaa minun olla! pääsee Hannilta kiihkeästi ja kaikki veri karkaa pyöräyttävänä hänen kasvoihinsa.

— Aijai sitä sydäntä! päivittelee rovasti. — No, kiu-kuttele täällä nyt yksinäsi ja palaa sitten yöksi pappilaan. Hurskaan äitivainajasi takia tahdon olla pitkämielinen sinun kanssasi enkä kieltää sinulta yösijaa, vaikka olisit kuinka paatunut hyvänsä. Jää hyvästi sitten ja Jumala valaiskoon mielesi... Ajetaan pois, Antti, älä nyt vain käänteessä kaada!

Kulkuset alkavat edetä. Vielä kerran kääntyy rovasti katsomaan taakseen ja näkee Hannin seisovan liikkumattomana hangessa.

— Joko kadut, nuori tyttö? huutaa hän — tahdot ehkä jo tulla rekeen.

Silloin kokoaa Hanni voimansa ja alkaa juosta. Pois, pois, pakoon, kauas, etteivät nuo miehet enää näe häntä, ettei hän enää kuule heitä. Pakoon kaikkea, itseäänkin!

Hän juoksee kuin hullu, juoksee ajan, joka tuntuu rajattomalta. Vihdoin loppuu häneltä henki, hän ei tunne

mitään muuta kuin sydämensä jyskeen ja tulipilkut polttamassa poskia. Silloin hän seisahtuu. Se ei ole totta, mitä he kertoivat, se ei voi olla totta! Herra Jumala, hän näki unta! Hän ottaa lunta käteensä ja painaa sitä otsalleen, poskilleen. Rovastin sanat kaikuvat hänen korvissaan ikään kuin hän nyt vasta kuulisi ne ensikerran, tai ikään kuin joku nyt vasta päästelisi niitä hänen sydämensä päälle suurina raskaina pisaroina sulatetusta lyijystä.

— Äiti on kuollut. . . Hän oli äkkiä sairastunut, tahtoi nähdä sinua... saada lohdutusta Jumalan sanasta. . . Kaikkivaltias Jumala jo nähnyt hyväksi kutsua pois . . .

— Ei, ei, ei! Äiti! Mamma! huutaa hän.

Ei kuulu kaikuakaan vastaukseksi, sillä raskas kuura peittää puiden oksat ja ilma on paksua ja raakaa.

— Mamma, mamma, ääntelee Hanni hiljaa ja helästi, — vasta olit luonani, sano, ettei se ole totta, mamma, ethän sinä, otathan oman Hannin syliisi,..

— Hän kuoli niin kauniisti ja rauhallisesti, uskossa Vapahtajaansa...

Sydän lyö suurena, kipeänä ja tuska nousee kurkkuun.

— Äiti, äiti! Mamma! kirkaisee Hanni voimiensa takaa ja viskautuu maahan. — Jumala, älä anna hänen kuolla! Mamma, mamma!

Hän vaikeroi siinä hiljaa ja kaikki hänen päässään on sekaisin. Hän ei käsitä, että se on totta, hänen täytyy toistelemistaan toistaa, mitä rovasti sanoi. Äkkiä hän karkaa ylös ja alkaa juosta ikään kuin pelastaakseen äidin. Äiti on sairas ja jos Hanni tulee, niin hän paranee. Pitää joutua, joutua! Mutta nyt tuntuu siltä kuin ei hän tietäisi, minnepäin mennä. Missäpäin on koti? Valkeata tietä riittää molempiin vastakkaisiin suuntiin silmän kantamiin asti ja korkea, huurteinen hongikko on molemmin puolin ihan samanlaisena. Ja hänen pitäisi kii-rehtiä linnun siivillä! Ah, eihän se auta, eihän se auta, äiti ei enää elä, ei kuule, ei rakasta, ei odota ...! Hän makaa valkeana riihessä, missä pikku veikkokin ennen makasi ruumiina... Ei, ei, ei! se ei saata olla totta! Hanni riuhtaisee päästään huivin, kiertää sitä käsissään, viskaa pois luotaan ja päästää valittavan huudon. Hän

lankeaa polvilleen ja koettaa rukoilla, hän nousee ja polkee maata. Oi Herra Jumala, katso tänne maan päälle! Jos sinä olet ottanut äidin, niin ota tyttökin! ... Tuntuu siltä, että koti sittenkin on täälläpäin! Täältäpäinhän rovasti tuli. Ehkä vielä kuulisi, jos oikein huutaisi. Hän korottaa ääntänsä, mutta se kähisee oudosti kurkussa kuin petoeläimen ääni, hän pelkää sitä eikä enää uskalla huutaa ...

Hän pelkää ... Äiti on valkoisissa vaatteissa, kylmänä, kankeana, laudalla riihessä. Ei hän uskalla nähdä häntä, ei mennä lähelle. Hän ihan kylmenee, kun sitä ajattelee. Hän ei tahdo sitä ajatella, mutta täytyy ... Isä tekee arkkua tuvassa, sitä ei enää viedä tyhjänä talosta, siihen pannaan äiti. Valkoinen arkku maalataan mustaksi, siihen pannaan päänalainen ja nostetaan kuollut äiti... Jumala, Jumala, eikö sinulla ole mitään armoa, eikö millään pääse kotiin, eikö millään pääse ihmisten ilmoille? ...

Hannia palelee ja jalka on niin raskas, että tuskin nousee. Huivi on jäänyt jonnekin ja esiliina on poissa. Jospa tulisikin kuolema häntä vapauttamaan!

— Etkö käsitä, mikä hirveä synti... Äitisi on kuollut surusta sinun tähtesi...!

Hänen täytyy ehtiä rukoilemaan anteeksi, kertomaan, että hän on viaton, ennen kuin äiti kuolee!

Hän kokoaa taas voimansa ja lähtee liikkeelle, sama se, minnepäin, kunhan hän vain kulkee... Äiti, äiti, älä kuole, odota vähän...! Mutta sinä ole jo kuollut..., Ethän vielä, oma mamma, mamma, me menemme sinun kauniiseen kamariisi ja sinä istut tuolissasi ja minä saan panna pääni helmaasi...

— Ei! Sinä olet jo kuollut! äänтелеe hän itsekseen, seisautuu ja toistaa sanat moneen kertaan ikään kuin nyt vasta alkaisi käsittää. — Surusta... Sinulle oli kerrottu, että... ja sinä et jaksanut... Sinä olet kuollut!

— Kuollut, kuollut!

Hanni vaipuu hankeen, painaa kasvot käsiinsä, itkee, itkee eikä lopulta tiedä mistään, ei tunne eikä muista mitään, itkee vain ja valittaa.

Sillä lailla kuluu pitkiä aikoja. Hän vapisee, mutta ei voi liikkua. Kuluu pitkiä, pitkiä aikoja.

Vihdoin joku ihminen puhuu hänen vieressään, nostaa hänet ylös ja panee hänet lämpimään. Hänen on siinä hyvä olla. Hän tuntee hyvin hämärästi, että hän on kotona, että hän on pieni lapsi ja sairas. Äiti seisoo huolissaan vuoteen ääressä ja katselee häntä rakastavaisella katseellaan, vaari puhuu käärmeestä, joka kävelee kahdella jalalla, mutta äiti sanoo, ettei käärme tule pienten lasten luo. Tuntuu niin hyvältä, kun he kaikki ovat siinä ympärillä ja kun äiti katselee ...

Ester-rouva tahtoi ajaa kaupunkiin Kyösti-herran kanssa kuomireessä. Mutta ei ollenkaan ollut helppoa löytää syytä, minkä nojalla hän ajaisi Kyöstin eikä miehensä kanssa. Tarkoitus oli, että lähdettäisiin iltapäivällä, jotta päästäisiin kaupunkiin yöksi. Siten saataisiin nukkua yö rauhassa ja aamulla ehtisi Ester vielä harjoittaa säestäjänsä kanssa. Hän oli luvannut esittää muutamia kappaleita iltamassa. Mutta äkkiä rupesi hän puuhaamaan lähtöä jo aamupäivällä. Hän sanoi pelkäävänsä ajaa pimeässä korkeista mäistä.

— Mutta kun sinä olet kuullut, etten minä voi lähteä ennen kuin iltapäivällä, sanoi Otto-herra äreästi.

Se oli juuri se, jota Ester tahtoi.

— Mutta etkö sinä nyt voi heittää niitä iankaikkisia asioitasi? Minä pelkään todellakin, vaikeroi hän itku kurkussa. — Mutta, huudahti hän äkkiä, ikään kuin nyt olisi keksinyt keinon, — jos me muut lähtisimme nyt ja sinä tulisit perässä iltapäivällä!

— Minulle se on yhdentekevää, vastasi patruuna. Hän oli huonolla tuulella, harmistunut sekä vaimoonsa että työväkeensä.

— Mutta, rakas ystävä, sehän sopiikin mainiosti, huudahti Ester-rouva innoissaan. — Sinä tuot sitten mukaasi tavarat, eikö totta? Katso, pukuni ei valmistu aamupäivällä, se on niin kauhean hidas ihminen se mamsselli Hedda. Kuka uskoisi muuten, että täällä Kankaanpäässä olen laihtunut niin, että liivi oli kymmenen senttimetriä liian suuri! Onneksi tulin sitä koettaneeksi täällä kotona. Se olisi puuttunut, että olisin pannut sen kofferttiin sellaisenaan. Siitä olisi tullut täydellinen skandaali, sillä se olisi riippunut ympärilläni kuin

riepu . . . Rakas Otto, ethän lähde, ennen kuin se on valmis! Ja Lina, muista, että hyvin panetkin kaikki! Voi, voi, sinua Otto, ettet nyt voi jättää niitä asioitasi? Eikö se nyt ole ihan sama, koska ne maitotilit tulevat tehdyiksi? Mutta tiedätkö, pelkään todellakin niitä mäkkiä, varsinkin sitä yhtä siellä . . . kuka kaikkia niitä nimiä voisi muistaa? . . . Tarkoitan sitä . . . sitä, missä hevoset kerran viime kesänäkin olivat kompastumaisillaan . . . Kuule Otto, älä ole noin juro tänään, me odotamme sinua kaikki hotellissa illalla, kokoamme sinne ystäväsikin . . .

— No niin, no niin, vastaa patruuna äreästi ja toivoo sydämensä pohjasta, että Ester lähtisi matkaan niin pian kuin suinkin. Ikään kuin ei hän tietäisi, mikä sillä on mielessä ja mihin se tähtää. Kyllä hän naiset tuntee! Ei heille riitä, että heillä on aviomies, pitää aina olla rinnalla toinenkin, joka liehittelee ja rakastelee . . . No niin, liehitelköt ja rakastelkoot taivaan nimessä! Ei hän tahdo olla tiellä . . .

He lähtevät siis matkaan aamupäivällä ja illansuussa lähtee patruuna, Esterin suuri matkalaukku köytettynä reen taakse, ajajana Janne. Miksi hän oikeastaan menee? Ainakaan ei siksi, että häntä huvittaisi! Mahdollisesti sen tähden, että tuli päätetyksi tehdä retki tuohon iltaan ja että pitäisi tehdä pieni voimanponnistus ennen kuin saisi päätetyksi päinvastaiseen suuntaan. Hän ei enää viitsi vaivata ajatuksiaan, ei ainakaan asioissa, jotka koskevat huveja. Ne eivät totisesti sitä ansaitse, sillä se on nähty ja koetettu moneen kertaan, ne ovat aikoja sitten lakanneet olemasta huvittavia. Mutta ne kuuluvat elämään kuten jokapäiväinen leipä, ihmiset voisivat sitä paitsi hämmästellä, jos hän jäisi niistä pois.

Kotona täytyy elää ainaisessa jännityksessä, sillä aluskunta suvaitsee niskoitella ja hän suvaitsee tahtoa näyttää, että hänellä on voimaa pitää se kurissa, nujertaa ja nöyryyttää uppiniskaiset — mitä hyötyä siitä on, että hän heidät nujertaa ja nöyryyttää, sitä ei hän itsekään tiedä. Tällä hetkellä se on hänen elämänsä tehtävä ja eteenpäin hän ei tahdo ajatella . . .

Niin, kunhan saisikin olla rauhassa ajatuksiltaan. Kun saattaisi nauttia lepoa kulkiessa läpi hiljaisen, huurtei-

sen metsän! Häntä vaivaa hiljaisuus, hän ei pidä tästä yksitoikkoisesta kulusta ...

— Janne sinä, ärähtää hän, — nukutko sinä, lurjus?

Janne kääntyy patruunaan päin, vetää kätensä suuren rukkasen sisästä, niistää nenänsä, pyhkii sormet saappaansa varteen, pistää käden takaisin rukkaseen ja vastaa vihdoin:

— Ka en.

— No anna sitten, hiidessä, mennä!

Vähän matkaa mennään hyvää kyytiä. Kankaalla Janne äkkiä pysähdyttää hevosen.

— No mikä perhana nyt taas on? huutaa patruuna suuren turkkinsa sisästä, jonka kaulus on valkeanaan kuurasta.

Janne kömpii reestä ja alkaa tarkastella, mikä valkoinen se on siinä, jota hevonen arastelee, niin ettei mene eteenpäin ... Herranen aika, ihminenhän se on, vieläpä elävä! Jumalan kiitos, ettei ajettu päällitse. . . Ihme ja kumma, sehän on se Hanni, se Hanni, joka palveli pap-pilassa!

Kun patruuna sen kuulee, karkaa hän reestä kuin nuolella ammuttu. Hanni on valkeanaan kuurasta. Hänen kätensä ovat kankeat, kosteat ja jääkylmät. Hiukan hänen ruumiinsa vavahtelee, kun häneen kajotaan, mutta pää retkahtaa alas ikään kuin se olisi poikki lyöty. Voi raukkaa, kun ovat helmat kaikki jäässä! Eikä sillä ole edes huivia päässä. Jo nyt on surkeille jäljille joutunut!

Patruuna nostaa hänet varovaisesti syliinsä, laskee rekeen ja peittelee. Mutta ei tyttö siinä lämpyä, hän on niin läpeensä kylmettynyt. Hän makaa kuin lankavyyhti, vähän vain välistä nytkähtää ja kuikertaa kuin kuoleva lintu.

— Jos olisi ottaa syliinsä, esittää Janne.

— Niin, niin, pitää koettaa virvoittaa eloon, vastaa patruuna, avaa väljän turkkinsa ja vetää Hannin siihen, sulkien lämpimät nahat hänen ympärilleen.

— Nyt Janne, virkkaa hän sitten, koettaen hillitä mieltään, — ajamme yöksi ensimmäiseen kestikievariin.

— Jaa niinkö, ettei mennäkään kaupunkiin asti? kysyy Janne harvinaisella reippaudella.

— Niin. Annetaan nyt mennä hyvää kyytiä.

Janne oikaisee suoraksi istuimelleen, läjäyttää ohjaperiä ja katselee valppaasti eteensä. Oli sentään hyvä, että tuli korjatuksi tyttö siitä tieltä ja ettei patruuna suuttunut. Olisihan hän voinut käskää jättämään siihen tiepuoleen paleltumaan hankeen, mutta nyt otti kuin ottikin määrän olennon ihan turkkinsa sisään. Sen Jumalakin varmaan lukee hänelle ansioksi, kun kerran viimeisellä tuomiolla tilille vaaditaan. Jannen sydän sykkii oudosta tunteesta, hän on niin hyväntahtoisella mielellä, että välttämättömästi soisi voivansa tehdä jotakin hyvää jollekin. Auttaakseen oritta astelee hän ylämäissä reen rinnalla, katsellen, voisiko jollakin lailla auttaa patruunaakin ja Hannia. Mutta hiljaa patruuna siinä istuu ja hyvästi ja hellästi pitelee tyttöä.

— Jokos alkaa virota? kysyy Janne kurkistaen patruunan olkapään päällitse tyttöön. — Luulisipa siinä lämpimässä turkissa sulavan.

Hän pistelee peitettä lujemmin kiinni reen syrjille ja kiepahtaa reippaasti kuskilaudalle.

Patruuna herää mietteistään kummissaan katsomaan, onko tuo mies tuossa hänen typerä, juro hovinarrinsa. Sepä tällä hetkellä paljastaa aivan uusia puolia itsestään, rupeaa sukkelaksi ja veitikkamaiseksi. Janne itse ei mieti syytä ihmeelliseen mielialaansa. Hän on onnellinen, ikään kuin olisi saanut lahjaksi hevoskuormallisen kultaa ja paraikaa kuljettaisi sitä kotiinsa.

Pitkin pituuttaan lepää Hanni Otto-herran sylissä, pää hänen olkapäätänsä vasten. Hän nukkuu levollisesti, tahdotonna ja turvallisenä. Mutta Otto-herrassa kulkee kuuma, kuohuva veri ja hänen sydämessään soi: sinä olet minun, sinä olet minun! Vihdoin minä saavutin sinut... Hän likentää kasvonsa hänen hiuksiansa, hänen lemuavia hiuksiansa kohti. Hän tapailee huulillaan hänen otsaansa. Silloin pääsee Hannilta valitus, niin hiljainen, ettei hän sitä kuulisi, jollei juuri sillä hetkellä olisi painuneena Hannin kasvoja vastaan... Ei pidä pelottaa lasta, ei pidä herättää lasta! Nuku, nuku... sinä olet minun kokonaan.

Vihdoin saavutaan kestikievariin.

Toisessa rakennuksessa asuvat talonväet, toinen on luovutettu matkustajaliikenteelle. Asutulta puolelta juoksee tanakka tyttö paljain päin avaamaan vieraille ovia ja sytyttämään kynttilää. Hän ilostuu, kun näkee, että se on Kankaanpään patruuna ... Hyvä herra antamaan juomarahoja ja laskemaan leikkiä ...! Tyttö nauraa tirskahtaa jo ystävällisesti sanoessaan patruunalle hyvää iltaa ja odottaa, että patruuna tulisi puhuttelemaan. Mutta patruuna ei ole näkevinäänkään. Kantaa vain vakavana sisään jotakin ... Taivaan tietten, ruumisko se on? Patruuna asettaa sen nahkasohvalle huoneen perällä ja peittää varovaisesti turkillaan. Palvelustyttö tulee uteliaana likelle, heilutellen päätään ja pyöritellen silmiään. Ei patruuna tänään huomaa, mikä sillä nyt lieneekin ... Tyttöriepu siinä on! No jo se nyt hyvänkin on tavannut! Ja niin juhlallisesti ja vakavasti kääntäen laittamaan tulta sekä saliin että kamariin, kiireesti muuttamaan sairaan ylle kuivat vaatteet, laittamaan teetä ja valmistamaan sijan kamariin. Hän itse nukkuu salissa vaikkapa sohvalla. Ei tarvitse nostaa sänkyä...

— No, nouse nyt siitä, sanoo palvelustyttö, tuupaten Hannia kylkeen, — niin mennään tuvan puolelle muuttamaan kuivia vaatteita.

Mutta silloin tulistuu patruuna, joka tytön äänessä on kuulevinaan salattua pilkkaa.

— Etkö näe, että hän on sairas? ärjäisee hän, — Toimita vaatteet tänne ja heti paikalla.

Hanni herää ja hänen silmänsä harhailevat hetkisen pitkin huonetta, mutta sulkeutuvat samassa. Patruuna silittää rauhoittaen hänen hiuksiaan ja palvelustyttö lähtee kiireesti täyttämään herran käskyjä. Hetkisen perästä hän palaa, syllys täynnä halkoja ja mukanaan toinen tyttö, joka tuo kuivia vaatteita Hannille. Mutta nähdessään vaatteet kiivastuu patruuna vieläkin pahemmin. Onko ne olevinaan vaatteita nuo? Rääsyjä ovat. Pois pois, paikalla. Eikö nyt hiidessä talosta löydy vaatteita! Mutta samassa hän näkyy muistavan jotakin, sävähtää ylös istualtaan, ottaa lakkinsa ja lähtee ulos.

Tytöt ovat aivan ihmeissään hänen käytöksestään. Renkipojalta he saavat kuulla, että tyttö on löydetty

tieltä, mutta kuka hän on, sitä ei kuski ole sanonut. Ei se oikein kerjäläiseltäkään näytä, mutta ei ole paljon parempikaan.

— Kuka sellaiselle rupeaisi vaatteitaan antamaan!

— Emäntä oikein suuttui, kun kuuli patruunan käskeneen panemaan kamarin sänkyyn. Saunan penkille minä veisin. Mutta patruuna on tänään niin kiukkuinen, ettei uskalla panna vastaan, vaikka käskisi mitä tekemään.

— No tyttö, nouse nyt, niin pääset sänkyyn.

Hanni ei liiku. Piiat huomaavat, että hän todella on sairas. Hänen ruumiinsa ei pysy pystyssä ja hän pitää kummallista, hiljaista ääntä, joka ei ole kuin ihmisen ääni. Tuskin ovat he saaneet hänet sänkyyn ja alkaneet riisua, kun patruuna Jannen kanssa laahaa saliin suuren arkun. Sen hän aukaisee, ja sieltäkös leviää suloinen lemu, aivan kuin koko huone olisi muutettu kukkakentäksi. Patruuna kantaa piikojen eteen silkki-sukkia, pitsipaito ja ja korean sinisen viitan, joka on silkillä sisustettu. Ja ne kaikki käskää hän pukemaan kerjäläistytön ylle. Jo se suututtaa järkeviä ihmisiä, mutta eihän patruunaa uskalla vastustaa, kun hän on tuollaisella tuulella.

Sill'aikaa astelee patruuna edestakaisin salissa. Se on suuri, kolkko huone. Pöydällä palaa kaksi kynttilää, asetettuina vinoon kynttilänjalkoihin, joissa ei ole mitään kiiltoa. Kynttelien välissä on päiväkirja, mustepullo ilman korkkia ja ruostunut kynä. Pitkin valkeita seiniä kiertelee murattiköynnös, ikkunalla on paperista tehtyjä kukkasia ja uunin luona seisoo keltainen kiikku-tuoli, johon mahtuu ainakin kolme henkeä rinnan. Uunissa liekitsee kirkas tuli.

Vieläkö patruuna tarvitsee jotakin? kysyy piika vihdoin.

— Saiko hän . . . sairas . . . jo teetä?

— Ei huolinut. Eikö patruuna itse juo?

— En. Saatte molemmat mennä.

Taaskin on patruuna huomaavinaan, että he salavihkaa nauravat, ja kirous kieppuu jo hänen huulillaan, mutta hän ei sano mitään, polttaa vain sikaaria ja tuijottaa tuleen. Häntä huvittaa katsella liekkejä, kuinka

ne nälkäisinä nuolevat puita... Hänenkin on nälkä, nälkä! Mutta hän miltei pelkää lähestyä kamarin ovea ja kun hän vihdoin sen avaa, hän vapisee. He ovat kahden nyt koko rakennuksessa, tuntuupa siltä, että ovat kahden koko maailmassa.

Karkeitten lakanain välissä lepää tyttö, puettuna hie-noon, taivaansiniseen pukuun. Käsivarret ovat peitteen päällä ja kaula pilkottaa untuvapäärmeen alta. Hän heittelee unissaan ja hänen suupielissään on kärsivä ilme. Otto-herra kumartuu vuoteen yli ja katselee häntä tarkemmin. Kuinka hänen poskensa hehkuvat! Huulet ovat veripunaiset ja niiden välitse käy läähättävä, epätasainen hengitys. Sinisen vaatteen alta erottautuu hento- toinen povi, loimu liedestä kiertelee vuodetta ja täyttää koko huoneen väräjäväällä valolla. Otto-herrasta tuntuu siltä, kuin ei hän enää eläisi maan päällä. Hänen edes- sään on hänen valittunsa, hänen jumaloitunsa ... Mutta äkkiä hän kavahtaa ja tuntee oudon pistoksen rinnas- saan. Tyttö on niin nuori, niin turvaton, on sairas ... Otto-herran valtaa häpeä, synnintunto ja katumus. Hän heittäytyy vuoteen ääreen ja itkee kuin lapsi.

Kuinka monta naista hän on ottanut häikäilemättä, tuntematta mitään heitä kohtaan, ja tähän, jota hän ra- kastaa — tähän hän ei uskalla kajota! On kuin häntä katsellessa kaikkien noiden entisten naisten hätähuudot kirkuisivat hänen ympärillään ja hänen sydämensä käy nöyräksi ja pehmeäksi.

— Hanni, virkkaa hän, — anna minulle anteeksi. Pa- hasti minä tein, kun en tänäkään aamuna sinua tunnus- tanut. Minä olen alhainen ihminen, joka pelkään ihmis- ten tuomiota ja pilkkaa, mutta suo se minulle anteeksi, sillä minä rakastan sinua ... Hanni, Hanni, oi armahda minua! Minä olen onneton ihminen, koettanut kaikkea ja kaikesta saanut kylläkseni. Minun elämästäni ei ole mihinkään, ei ole työlläni tarkoitusta. En ole koskaan tehnyt ketään onnelliseksi enkä koskaan itse ollut on- nellinen. Niin köyhää kuin minä ei ole toista, niin saas- taista kuin minä ei ole toista. Puhdistu sinä minut! Tee sinä minut rikkaaksi, sinä, joka voit sen tehdä. Armahda minua, anna elämälleni ja työlleni tarkoitus, anna su- vulleni jatkaja ...

Hanni ei kuule. Hän nukkuu, rauhattomasti hengittäen, silloin tällöin aukaisten huuliaan. Otto-herra nielee häntä silmillään.

— Hanni, kuiskaa hän, — saanko minä? Tahdotko armahtaa minua? Sinä olet nyt sairas, mutta sinun pitää pian parantua, rakkaudellani minä sinut paranan ... Hanni, Hanni, minusta tuntuu siltä kuin kerran nuoruudessani olisin sinua rakastanut...

— Meidän pojastamme, Hanni, tulee Kankaanpään haltija, hyvä, kelpo ihminen, joka kerran elää onnellisena vaimonsa ja lastensa kanssa ja tekee alustalaiset onnellisiksi... Hanni, Hanni, minä rakastan sinua!

Äkkiä avaa Hanni silmänsä, jotka loistavat kuume-houreen tuleessa. Kun hän näkee Otto-herran verestävät silmät, parkaisee hän pahasti, koko hänen ruumiinsa vetäytyy kokoon suonenvedontapaisesti ja hiljaa pääsee häneltä vielä:

— Äiti, äiti, äiti...

XI

Kuka ei tuntisi neiti Jeanettea?

Kun hän astelee kaupungin katuja, jotka eivät ole edes kivillä lasketut, ohi yksikerroksisten, ystävällisten puutalojen, niin katselevat herrasväet salaviihkää uudintakaa, ja maalaiset, jotka ovat tulleet tuomaan tavaroitaan kaupunkiin myytäväiksi, jäävät suu auki, ihmisissään töllistelemään sitä hienoa neitiä, joka on kuin posliininukke. Vaaleat hiukset muodikkaasti käherrettyinä ja sidottuina, päässä hattu, joka on niin köykäinen, että sen luulisi lähtevän lentoon! Ja kun hän nostaa hamettaan, joka juottautuu hänen ympärilleen kuin suomukset kalan selkään, näkyy silkkinen, pitsitetty alushame, hienot sukat ja kengät. Tavallisesti hän astelee kiireesti ja ylpeästi, sivuilleen katsomatta, tuskin vastaten maalaisten niiauksiin ja kumarruksiin. Mutta välistä hän on sillä tuulella, että kun näkee uudinten heilahtavan tohtorin tai tuomarin ikkunoissa, niin nostaa päätään ja katsoo suurilla, loistavilla silmillään suoraan ja arastelematta ikkunoihin, vieläpä purskahtaa nauruun.

Oo, mikä myrsky siellä sisällä syntyy! Rouva karkaa miehensä kimppuun ja sinä päivänä ei miehen ole hyvä olla kotona. Jeanette saattaa olla varma, että hän kumminkin illalla joutuu hänen luokseen kaupungin hotelliin saamaan lohdutusta ja virkistystä.

Rouvat eivät siedä Jeanettea. He vihaavat häntä koko sydäimestään ja pitävät häpeänä koko kaupungille, että sellainen olento kuin Jeanette on siellä olemassa. Kyllä he tietävät, millä rahoilla se pukeutuu, heille ja heidän lapsilleen ne rahat kuuluvat ja heidän suustaan ne riistetään tuon ... tuon tuollaisen helyihin! Kyllä he tietävät, mikä se on, joka viettelee heidän miehensä ja poikansa pois onnellisesta kodista, — tuo nainen se on, tuo nainen, joka on kaunis ja kiehtova kuin itse synti. Ei ennen istuttu kapakoissa. Tuo nainen se on, joka on tullut paikkakunnan kiroukseksi... Vielä lisäsihän se kuuluu olevan täysi pakana, ei ole edes ripilläkäynyt. Häpeäpilkku se on yhteiskunnalle, että sellaistaikin ihmistä suvaitaan.

Herrojen mielestä hän oli viehättävä olento. Ei mikään tavallinen tarjoilijaneiti — ei sinnepäinkään! Hän oli älykäs, viisas, hän osasi pukeutua ja käyttäytyä vaikka missä seurassa. Sitä paitsi hänellä oli sydäntä. Hän osasi olla heille sekä nainen että neuvonantaja, toveri ja uskottu. Ja sitten hänellä oli se puoli, ettei häneen koskaan kyllästynyt. Joka päivä paljasti hänessä uuden ominaisuuden. Hänen keimailunsa oli kerrassaan hurmaavaa! Joskus hän vallattomuudessaan saattoi katsoa suoraan heidän kotiensa ikkunoihin ja siinä paljastaa valkoiset hampaansa — se tietysti oli pahasti tehty! Mutta muuten häneen saattoi luottaa. Jos hänelle esimerkiksi toi lahjan ja kielsi ilmoittamasta kuka antaja oli, niin hän osasi vaieta. Hän olikin saanut paljon lahjoja. Tuskin kukaan hänen herroistaan palasi matkalta tuomatta hänelle lahjaa — hän sai monesti kauniimman lelun kuin herran vihitty vaimo.

Hän oli hienotunteinen. Hän ei kadulla tervehtinyt herroja, osasi kulkea ohi aivan välinpitämättömänä ikään kuin ei olisi tuntenutkaan. Hänestä olisi voinut tulla hyvä näyttelijätär, hänestä olisi voinut tulla mitä hyvänsä!

Hän oli solakka ja notkea kuin nuori koivu, muodot sopusointuiset, hiukset pehmeät kuin silkki ja loistavat kuin auringon säteet. Ja sitä peliä, mitä kasvonpiirteet pitivät joka hetki! Ja entä ne silmät! Niissä oli valoa ja pimeyttä, tulta ja kylmää, leikkiä ja surua ja syvyyttä ... Yhtä hän ei suvainnut: sitä, että hänen meneeseen elämäänsä kajottiin. Viskaali Lindström, joka tiesi paljon hänen entisestä elämästään, oli yrittänyt ruveta tekemään siitä selkoa muillekin, mutta hänen oli kiireesti täytynyt antaa vaitiolon lupaus, sillä Jeanette oli uhannut muuttaa pois paikkakunnalta. Kerran ollessaan humalassa oli hän suuren seuran kuullen kutsunut häntä Hanniksi, ja silloin oli Jeanette raivostunut niin, että oli sulkeutunut huoneeseensa ja herrat olivat saaneet ikävöidä häntä koko yön. Hän oli ollut kuuro kaikille heidän rukouksilleen, hänen sydämensä oli muuttunut kiveksi, hän ei välittänyt uhkauksista eikä houkutuksista. Viikkokausia sai viskaali Lindström itse rukoilla häneltä anteeksi sitä tekoaan ja tuskinpa heidän välinsä sittenkään tuli entiselleen.

Kun Jeanette pari vuotta oli ollut kaupungin hotellissa, tapahtui, että alkeiskoulun rehtorin poika, toivorikas ylioppilas, joka loistavista luonnonlahjoistaan huolimatta ylen kauan oli valmistanut kandidaattitutkintoon — sokeasti rakastui Jeanetteen. Hän jätti lukunsa kokonaan ja vietti päivä- ja yökaudet Jeanetten luona kaupungin hotellissa. Päälle päätteeksi hän selitti meneensä kihloihin hänen kanssaan ja uhkasi ampua itsensä, jollei saa naida häntä. Se oli ilmeinen häväistysjuttu. Kaupungissa ei enää puhuttu muusta kuin Jeanettesta ja Werneristä. Mutta Wernerin vanhemmat surivat hapsensa harmaiksi. Vihdoin teki onneton äiti, rehtorska itse, sen hurjan ja epätoivoisen päätöksen, että menee tuon kirotn naisen luo ja vaatii häneltä takaisin poikansa.

Hän meni aamulla ja tapasi neiti Jeanetten puettuna kireään, tulipunaiseen röijyyn, kattamassa aamiaispöytiä. Pää pystyssä, kasvoissa inho ja loukatun siveyden suuttumus, seisahtui rehtorska keskelle lattiaa.

— Tekö olette neiti Jeanette? kysyi hän, vaikka hän hyvin tiesi, minkä näköinen hänen vihamiehensä oli.

Neiti Jeanette kääntyi ja hymyili rakastettavasti.

— Minä.

— Tahtoisin puhutella teitä kahden kesken.

— Olkaa hyvä.

Jeanette johdatti hänet suureen saliin, joka oli tyhjä ja kylmä. Rehtorska ei istuutunut, vaikka Jeanette herttaisella liikkeellä osoitti tuolia. He jäivät siis molemmat seisomaan.

— Te olette viekoitellut pauloihinne poikani, puhui rehtorska syyttäjän ankaruudella, — te olette riistänyt häneltä työinnon ja turmellut hänen tulevaisuutensa ...

— Anteeksi, kenen kanssa minulla on kunnia puhua? Kuka on arvoisan rouvan poika... ? kysyi Jeanette, vaikka hän varsin hyvin tunsu rehtorskan.

Rehtorska vaikenä hämmästyksestä.

— Ettekö te tunne minua? kysyi hän vihdoin loukkaantuneena. — Kaikki tässä kaupungissa tuntevat minut.

— Luulisin, että kaikki tässä kaupungissa tuntevat myöskin minut, sanoi Jeanette vaatimattoman ystävällisesti hymyillen. Rehtorskan kasvot kävivät tulipunnaisiksi.

— Te olette hävyttömämpi kuin osasin odottaakaan. Te käyttäydyste niin, että ... että minä ... niin, minä en saata alentua puhumaan kanssanne...

— Valitan suuresti...

Rehtorska astui jo ovelle, mutta kääntyi siitä takaisin. Hän oli nyt lempeämmän näköinen.

— Minä pyydän, että päästätte vapaaksi poikani!

— Minun puolestani on hän vapaa koska hyvänsä.

— Mutta hän käy kuitenkin joka päivä täällä teitä tapaamassa.

— Mitä minä sille taidan?

— Te ette saa ottaa vastaan häntä!

— Silloin emäntäni panee pois minut. Minun täytyy palvella yleisöä ...

— Mutta voittehan te toki ystävällisesti kehoittaa häntä menemään pois!

— Mutta eikö rouva itse voi pyytää häntä pysymään kotona?

— Hän ei tottele minua!

— Jaa, virkkoi Jeanette pikkuviisaan vakavasti, — sitten mahtaa olla joku vika kasvatuksessa. Mitä hän minua tottelisi, jollei tottele omia vanhempiaan!

— Te olette hävytön! Mutta auttakaa nyt minua kuitenkin, minä pyydän teitä, minä rukoilen teitä! Te voitte vaikuttaa häneen, kasvattaa häntä ...

— Ohoh! sanoi Jeanette terävästi ja purskahti nauruun. — Vai pitäisi minun, tällaisen ihmisen, ruveta kasvattamaan kunnollisten vanhempien täysikasvuisia poikia ...

Rehtorska itki.

— Eikö teillä ole ensinkään sydäntä! Olettehan tekin nainen. Älkää pilkatko äidin kyyneliä, onhan teillä itsellännekin joskus ollut äiti...

Silloin kävi Jeanette kalpeaksi kuin vaate, hänen kasvopiirteensä pingottuivat, silmät säkenöivät ja povi alkoi nousta.

— Ei säälinyt kukaan minun äitiäni, ei säälinyt kukaan minun äitini lasta eikä hänkään tahdo sääliä ketään. Kaikki minä tänne houkuttelen, kaikki vietteleen, kaikkia kidutan. Teidän poikanne ja miehenne sen hyvästi ansaitsevat, sillä he juuri maailmaan saattavat sellaisia naisia kuin minä ... Ei, hyvä rouva, en minä rupea teidän poikaanne kasvattamaan. Mitä työtä teillä itsellänne sitten olisi!

Jeanette rupesi nauramaan ja hänen vihanpurkauksensa haihtui sen tiensä. Mutta rehtorska oli sellaisessa mielenkuohussa, että hän vain paineli rintaansa. Hän ei saanut sanaakaan suustaan.

Sen jälkeen ei Wernerin vanhemmilla ollut muuta neuvoa kuin pistää pojan kouraan matkaraha ja lähettää hänet ulkomaille. Vuoden päästä hän palasi näennäisesti parantuneena, mutta rupesi taas hyvin pian käymään kaupungin hotellissa ja vaipui entiseen toimettomuuteensa.

Syystä siis ajattelevat vanhemmat pelkäsivät Jeanettea. Hän oli vaarallinen.

Hän istui myymäläpöydän ääressä niska kenossa kuin kuningatar. Hänen takanaan oli korkeita kaappeja, täynnä laseja ja juomatavaroita, myymäläpöydällä hänen edessään oli kirjavassa posliiniruukussa paperista

tehty palmu, joka puoleksi varjosti häntä, ja edempänä huoneessa, pienten pöytien ääressä istuivat herrat. Huone oli sakeanaan savua, Jeanette luki jotakin ranskalaista kirjaa ruotsalaisena käännöksenä, jonka viskaali oli hänelle tuonut — viskaali oli yleensä hyvin kiltti, hän toimitti aina kirjoja ja makeisia. Jeanette hallitsi koko huonetta ja kaikkia noita ihmisiä, jotka nauroivat ja rähisivät. Hänen käsistään he kaikki saivat mitä saivat. Vähän väliä he häntä tarvitsivatkin. Tuskin oli pari riviä lukenut, kun jo kello soi, ja piti nousta. »Kuules nyt pikku Jeanette, tuo minulle ...» kuului silloin joka taholta ja merkitsevästi hymyillen katselivat häneen kaikki. Hän hymyili heille takaisin, iski silmää, keikautti päätä. »Kuinka sinä olet kaunis tänään!» kuis-kasi joku sivumennen ja toinen sanoi hiljaa: »Etkös antaisi minulle suudelmaa?» Hän oli loukkaantuvinaan ja läksi paikoilleen paperipalmun taa, mutta kun he tulivat sinne ja oikein kauniisti pyysivät, niin saivat he kaikki mitä tahtoivat.

Maalaisia Jeanette pelkäsi. Toripäivinä hän karttoi katuja, jottei näkisi heidän rekiään ja kärryjään ja pieniä hevosiaan, jotka söivät kauvoja pään ympäri köytetystä pussista. Ja kun hänen täytyi astui heidän ohitse, meni hän kiireesti, uskaltamatta kiinnittää heihin silmiään, jottei vain tapaisi tuttuja kasvoja. Markkinapäivinä tekeytyi hän usein kipeäksi. Kerran oli hän nähnyt veljensä, mutta he eivät onneksi tunteet häntä ja hän pakeni heitä kuin tarttuvaa tautia. Kaksi kertaa oli hänen isänsä tullut kaupungin hotelliin. Toisen kerran oli Jeanette sattunut kuulemaan, kuinka hänen tuttu äänensä eteisessä kysyi »yhtä Hanni-nimistä tyttöä, jonka pitäisi olla palveluksessa täällä». Eivät palvelijat oikein tietäneet vastata, ja Jeanette pakeni huoneeseensa, otti avaimen suulta ja odotti tuskissaan, kunnes näki isänsä etenevän katua pitkin ja katoavan likeiseen kauppapuotiin. Kun hän toisen kerran tuli kysymään tyttärtään, kertoi hän jo, että se kuuluu muutaneen nimensä joksikin toiseksi nimeksi, mutta kyllä sen pitäisi täällä olla. Jeanette pääsi tälläkin kertaa pakoon, mutta hänen sydämensä vuoti verta ja hän päätti ensi tilassa hankkia paikan jostakin kauempaa,

sillä tätä hän ei kestä... Viime markkinoilla hänen vielä oli täytynyt nähdä isänsä.

Hotellista oli tilattu suuret päivälliset, oli sellainen kiire, ettei kukaan ehtinyt olla kipeänä. Jeanettenkin täytyi lähteä asialle.

Hän kulki »hevoslassin» syrjää. Ilma oli yhtenä remuna: savikukot rämisivät, posetiivit vinkuivat, ihmiset nauroivat ja puhuivat. Miehet astelivat uusissa, korkeissa saappaissa, piiput tai paperossit hampaissa. Nuoret tytöt tirskuivat, päässä paksu, vaalea villahuivi tai räikeän kiiltävä silkki. Sillä puolen toria, joka ulottui vanhaan hautausmaahan asti, huomasi Jeanette miehen, joka piteli hevosta riimunvarresta ja jonka ympärillä seisoi muita miehiä.

— Sen minä vain sanon, puhui juopuneen ääni, tun-tuen merkillisen tutulta, — että joka tämän hevosen saa, se se vasta hevosen saa! Se pitää sitten oleman niin hyvä menemään, että kun vaimovainajallenikin tässä pari vuotta sitten mentiin pappia hakemaan, niin kuudessa tunnissa juoksi edestakaisin neljättä penikul-maa ... Soh, Pikku, soh ...!

Miehet sanoivat jotakin vastaan ja rupesivat auko-maan hevosen suuta.

— Enkä minä sitä möisi, enkä minä Pikustani luo-puisi, mutta kun ei enää ole millä elättää ... Kun pan-tiin pois torpasta... Tokko seisot, saakeli, siinä!

Hevonen oli peitetty loimella ja vaatteen alta erot-tautuivat luut. Kaula oli laiha, harja kulunut, alahuuli riipuksissa. Muuttunut oli mieskin entisestään, käynyt laihemmaksi ja hoippui käydessään. Ei hän enää ollut sarkavaatteissa eikä korkeissa saappaissa, ja kaulassa oli paksun villahuivin asemesta ränstynyt kaulus ja kravatti.

Jeanette kiiruhti eteenpäin puolijuoksua. Hän ei muistanut asiaansa, hän kulki minne jalka vei. Joen partaalle, missä virta vuolaana kierteli kivien ympäri, hän seisahtui. Eikö lienekin parasta viskautua tuonne jokeen! Kaikkialla, minne vain katseli, sekä edessäpäin että takanapäin, oli vastassa häpeää, häpeää, häpeää! Ei missään ulospääsyä, ei mitään toivoa eikä mahdollisuutta elämänmuutokseen. Kaikkialla vain häpeää, häpeää ja likaa!

Hän heräsi ajatuksistaan, kun pari miestä räyhäten likeni. Silloin hän äkkiä muisti asiansa, nousi, läksi ja — palasi entiseen elämäänsä.

Eräänä sunnuntaiaamuna, juuri kun Jeanette oli saanut pukeutuneeksi, ilmoitettiin hänelle, että eräs neiti on täällä häntä hakemassa. Neiti? Harvoin kysyivät Jeanettea naiset. Kesällä sentään useammin, koska hänellä oli tuttuja laivatyttöjen joukossa. Ehkä se taas on joku äiti tai sisko, joka tulee soimaamaan häntä siitä, että hän on viettelnyt jonkun nuoren herran. Jeanette nauroi, katsahti peiliin, järjesti kiharoitaan, jotka juuri oli järjestänyt, kaasi käsilleen hajuveistä ja läksi eteiseen, niska kenossa, valmiina antamaan takaisin aika lailla.

— Hanni! huudahti häntä vastaan heleä ääni. — Etkö tunne minua?

Jeanette tunsu paikalla ja hänen sydämensä sävähti. Hänen olisi tehnyt mieli sanoa, ettei täällä mitään »Hannia» ole, mutta sitä hän ei saanut sanotuksi. Hän vain katseli oudoksuen, ravisti päätään ja aikoi vetäytyä pois. Mutta vieras neiti likeni likenemistään, tarttui häntä molempiin käsiin, jopa kietoi kätensä hänen ympärilleen.

— Katso nyt silmiin, totta kai sinä minut tunnet! Minähän olen Aino ...!

Jeanette oli nyt alkavinaan tuntea ja kävi hämillleen. Olisi kai pitänyt pyytää sisään, mutta ei oikein tehnyt mieli. Hän punastui ja sopersi, että siitä on niin kauan kun tavattiin.

— Neljä vuotta! Kyllä minä sinut paikalla tunsin, et sinä ole muuttunut — paljonkaan, lisäsi Aino hetkisen perästä, ikäänkuin totuuden nimessä, ja punastui.

Jeanettea alkoi vaivata keskustelu eteisessä, sillä ovet olivat auki joka taholle ja kaikkialla oli korvia, emännästä alkaen. Hän olisi suonut neidin lähtevän tiehensä, mutta ei kehdannut kaskeäkään. Hän huomautti, että olisi vähän kiire, mutta Aino-neiti ei ollut kuulevinaanakaan. Hän kertoi, että hän nyt asui täällä kaupungissa, hän on väliaikaisena opettajana tyttökoulussa ja sitä paitsi perheen emäntänä, sillä yksi veli ja yksi sisko käyvät täällä koulua ja hän hoitaa taloutta. Heillä on kolme pientä, sievää huonetta. Ja ... ja ... sitä paitsi

asuu heillä vielä muuan pikku tyttö, jonka Hanni tuntee ja jonka Aino on ottanut kasvattityttärekseen.

Jeanette kuuntelee puolella korvalla ja käskee vihdoin sisään. Hän vie vieraansa ravintolahuoneen läpi ja aikoo ensin pyytää häntä pianohuoneeseen, mutta päättää sitten valita suuren salin, joka on kauempana. Huoneet ovat jo siistityt, paksuihin uutimiin ja oviverhoihin vain on jäänyt ummehtunut, tupakinsekainen haju.

— Ehkä neiti on hyvä ja odottaa vähän, neuvoo Jeanette, noutaa naulasta avaimen ja avaa oven suureen, kolkkoon huoneeseen, jossa on kuusi ikkunaa, valkeat uunit kahdessa kulmassa, tuolirivi pitkin seiniä, suuri, lasihelyillä koristettu kruunu katossa ja perällä lava esirippuineen.

— Tai ehkä neidin täällä tulee kylmä, kysyy Jeanette.

— Ei minun, minä pidän päällystakin ylläni, mutta ota sinä edes huivi hartioillesi.

— Kiitos, minä olen niin tottunut.

— Kuule, Hanni, älä sano minua neidiksi. Kutsu Ainoksi. Katso, minä tahdon nyt olla ystäväsi, sisaresi.

Aino tarttuu Jaenetten käteen ja katselee häntä kasvoihin. Jeanette vetää pois kätensä, naurahtaa ja alkaa hypistellä sormuksiaan.

— Kuinka sinulla on kauniita sormuksia, sanoo Aino hajamielisesti, yhä katsellen Jaenetten kasvoja lempeällä, hellällä katseellaan.

— Äh! huudahtaa Jeanette, veri karkaa hänen kasvoilleen, hän kiskoo sormukset sormistaan ja viskaa ne menemään pitkin avaraa, kiiltävää lattiaa.

— Hanni! kuiskaa Aino ja sulkee hänet syliinsä. — Jos sinä tietäisit, kuinka onneton olen ollut sinun tähtesi! Ei minulla ole ollut rauhaa siitä, kun sinä meiltä pappilasta läksit. Voi Hanni, Hanni, anna anteeksi! Me teimme sinulle niin hirveän pahasti, sinulle ja omaisillesi.

Aino painaa kasvot käsiinsä ja itkee hiljaa. Jeanette on suunniltaan. Tämä on niin odottamatonta, tämä tuo hänen menneen elämänsä hänen eteensä voimalla, jolla valtava virta kuljettaa pientä lastua.

— Kun minä ajattelen, jatkaa Aino hiljaa, — sinun

hävitettyä kotiasi, kuollutta äitiäsi, isääsi, joka juo, vaariasi, joka viettää viimeisiä päiviään ruotivaivaisena, pikku siskojasi, jotka kasvavat ilman hoitoa — ja kun minä ajattelen, että kaikki olisi voinut olla toisin, niin ... Hanni, Hanni, voitko sinä koskaan antaa anteeksi minulle ja meille kaikille »sivistyneille», jotka olemme tehneet sinut niin onnettomaksi?

Aino nostaa häntä kohti itkettyneet kasvonsa, mutta Jeanette tukahuttaa vielä kerran mielenkuohuansa ja virkkaa, niskojaan viskellen:

— Kuka sen on sanonut, että minä olen onneton?

Mutta tuskin on hän sanat lausunut, kun hän nousee, astuu ulomma lattialle, painaa kätensä hajasormin ottaensa ja ohimoitaan vasten. Koko hänen ruumiinsa vapisee ja kurkusta tunkee tukahdutettu korahdus.

— Hanni, puhuttelee Aino, — tule tänne, älä pakene minua. Jos tietäisit, kuinka harras halu minulla on saada tehdä edes jotakin iloksesi... Kuule nyt! Sinä jätät tämän paikan ja muutat minun luokseni asumaan. Minulla on niin soma valkea huone, siniset seinäpaperit, valkeat, vanhanaikaiset huonekalut...

Jeanette naurahtaa.

— Kyllä se valkeus pian katoaisi, jos minä sinne tulisin. Vereltä siellä alkaisi löyhkätä...

— Hanni! Älä puhu sillä lailla. Sinä olet hyvä, herttainen ja lämmin. Se mitä sinä tarkoitat, on kaikki ulkoapäin tullutta, se ei kuulu sinulle etkä sinä viihdy siinä. Minä hankin sinulle työtä, josta pidät, sinä olet minun sisareni. Me viihdymme niin hyvin yhdessä. Ja sitten ...

— Minä! huudahtaa Jeanette, tällä kertaa todella nauraen, — tällainen, jota ei kukaan koko kaupungin herrasväestä kehtaisi tunnustaa tuttavakseen — ja neiti, tyttökoulun opettaja! Kyllä neiti pian saisi eron virastaan ... Ja sitä paitsi: myöhäistä minun on muuttaa elämäni...

— Sinun, joka olet niin nuori, kaksikymmenvuotias!

— Nuorihan on toinen siinä iässä. Minä, minä olen ikäloppu...

— Hanni, Hanni, älä puhu noin, jos vähänkään välität minusta ...! Tiedätkö, kuka se on se toinen tyttö,

joka asuu meillä, paitsi meidän pikku Herttaamme? No, koetapa arvata!

Hänen kasvonsa ovat äkkiä kirkastuneet ja hän hymyilee veitikkamaisesti niinkuin lapsi, jolla on salaisuus mielessään.

— Se on sinun siskosi... Arvaapas kuka? Tietysti Liisu, joka oli sinun lempityttösi. Jos sinä aavistaisit, kuinka se on soma ja herttainen, ihan sinun näköisesi...! Näetkö, kun ne teidän lapset jäivät niin hoidotta, niin minä aloin pyytää isää ja äitiä, että ottaisimme edes yhden pappilaan. Isä ja äiti suostuivat ja nyt Liisu on minun tyttöni ja minä koulutan häntä .. Minä koetan kasvattaa hänestä ihmistä. Tulethan sinä auttamaan minua?

Jaenette piteli käsiään silmillään ja hänen poskensa hohtivat. Hänen olisi tehnyt mieli langeta Aino-neidin kaulaan ja siinä itkeä, mutta hän ei voinut. Sydän vain löi, ohimot sykkivät ja päätä huimasi. Liisu, Liisu, jota hän oli hoitanut syntymähetkestä asti, jolle hän oli laulellut, jota hän oli kanniskellut ja rakastanut! Kuinka hänen teki mieli painaa lapsi syliinsä, lapsi, joka oli äidin näköinen ...

— Voi neiti, kuinka te olette hyvä! sai hän vihdoin sanotuksi ja ojensi Ainolle toisen kätensä.

— Liisu vain odottaa, että sinä tulisit meitä katsomaan.

— Muistaako hän minua?

— Totta kai. Ei kulu päivääkään, jolloin emme puhuisi sinusta. Hän näyttää minulle usein, kuinka »Hanni sirkku hyväili». Muistatko? Tule, lähdetään heti!

Hanni otti kädet kasvoiltaan ja hänen silmänsä säteilivät onnesta. Jos hän todellakin lähtisi! Mutta samassa hän synkkeni ja hänen suunsa vääntyi, ikään kuin hänen mieltään olisi kääntänyt. Ei, ei, tällaisena ei hän voi lasta lähestyä... Ja onko se oikeastaan hyvä, että tuo neiti sitä kouluttaa? Tuleeko siitä sillä herrasneiti? Eikö siitä tule tuollainen »tyttö-raukka & siltä väliltä», niinkuin äiti oli ja hän itse, Hanni? Eikö olisi ollut parempi antaa sen juoksennella pitkin katuja ja nähdä huonoa elämää alusta asti? Myöhemmällä on vaikeampi tottua ...

— No, Hanni, kehoitti Aino, — ota päällysvaatteet yllesi. Mennään! Sinä syöt meillä aamiaista.

— Aamiaista! Herrat, herrathan kohta tulevat aamiaiselle!

Hän sipaisi kädellä otsaansa, ikään kuin olisi tahtonut pyyhkäistä pois sen, mikä juuri oli tapahtunut. Hän huomasi, että huoneessa oli kylmä ja että häntä itseäänkin paleli. Hänen kasvoistaan katosi se ilmeitten vaihtelu, mikä niissä äsken oli ollut ja sijaan tuli sileä kohteliaisuus ja keinuva, keikaileva ryhti. Neiti Jeanette oli saanut takaisin mielenmalttinsa. Hän kiitti Ainoa, sanoi, ettei hänellä nyt ole aikaa, mutta että hän ehkä joskus tulee.

Sitten hän kokoili sormuksensa juhlasalin nurkista, järjesti hiuksensa ja kulmakarvansa ja pani puuteria kasvoilleen. No niin, nyt niistä ajatuksista toivottavasti on päässyt joksikin aikaa.

Mutta hän ei päässyt niistä. Häntä alkoi kamalalla voimalla vaivata halu nähdä pikku sisko, joka on äidin näköinen. Häntä veti ikkunaan vain siinä toivossa, että Liisu kulkisi ohi. Ja kuitenkin hän pelokkaana ja vävisten ajatteli sitä hetkeä, jolloin hän näkisi Liisun. Etteivät he Aino-neidin kanssa vain lähtisi tänne häntä tapaamaan. Sitä hän ei laisinkaan siedä, Liisu ei saa astua näiden kynnysten yli!

Hänet täytti raivoisa halu heittää tämä paikka, astua herrojen eteen juuri silloin, kun huoneet lainehtivat savussa ja juomien höyryssä, mutta herrat vielä ovat tajussaan — paiskata heidän kasvoilleen mitä ikinä solvauksia löytää, antaa sormusten ja koreiden hiusneulojen helistä pitkin nurkkia, rikkoa lasit, läiskäyttää permantoon täydet pullot, huutaa, kirkua, vaikkapa sytyttää tuleen koko talo. Sitten lähteä Aino-neidin luo, painaa rintaansa vasten pikku Liisu, itkeä siinä ja alkaa uutta elämää.

Mutta mihin työhön ryhtyä? Kuka hänelle, tällaiselle, antaisi työtä, kuka hänet ottaisi seuraansa ...? Ei, ei, ei! Ei pääsyä minnekään päin. Tässä liassa täytyy elää ja tässä kuolla ...

Jonkin ajan perästä tuli hänelle taasen vieraita. Jopa niitä nyt alkoikin käydä! Ja niin aikaisin tulivat, että

hän vielä oli sängyssä. Toki eivät tällä kertaa olleet naisia, vaan miehiä. Jeanette, aavistaen pahaa, käski sanoa heille, että hän tahtoo nukkua rauhassa, hän on valvonut koko yön. Mutta miehet eivät menneet pois, vaan istuutuivat portaille, ottivat eväitä kontistaan ja söivät siinä päivänpaisteessa. Jeanette kävi levottomaksi. Hän olisi mielellään paennut, mutta he istuivat portailla, ikään kuin olisivat häntä vartioineet. Vihdoin hän hiipi ikkunaan heitä katsomaan.

Toinen oli Pimeänpirtin vanha vaari, toista ei hän tuntenut.

Vaarin hiukset ja parta olivat lumivalkeat, vanuneet, ruumis laiha kuin seipäistä yhdistetty, vaatteet risoina. Toinen oli nuorempi, Jeanette oli hänet jossakin nähnyt, mutta ei muistanut missä. Molemmat söivät kuivaa leipää.

Jeanette joutui hätään. Kun pääsisikin pois täältä! Vaari on sellainen, että hän raivoissaan saattaa tappaa! Ei ollut ollenkaan mahdotonta, ettei hän aikoinaan olisi tappanut sisartaan... Olisi aikoja sitten pitänyt muuttaa pois näiltä mailta! ... Mitä tehdä, mitä tehdä! Vihdoin hänen kävi sääli vanhaa miestä, joka kevätaurin-gossa, valuvien räystäitten alla söi leipäkannikkaansa. Hän heitti huivin hartioilleen ja läksi portaille, epävarmana ja peloissaan.

Vaari ei karannut hänen päälleen, ei uhannut eikä lausunut moitteen sanaa. Ainoastaan ojensi oikean kä- tensä ja katsoi. Hän oli käynyt niin raihnaaksi ja kui- vaksi, että Jeanetten sydämeen koski. Kuinka hän oli lähtenytkin tälle pitkälle matkalle, hän, joka ei vuosi- kymmeniin ollut liikahtanut mihinkään Pimeästäpirtistä!

– Mitä kuuluu? kysyi Jeanette, koettaen peittää mie- lenliikutustaan.

– Mitäs minulle vanhalle, vastasi vaari, ja kun Jea- nette hänen äänensä kuuli ja näki hänen vanhan kata- jaisen sauvansa, niin oli kuin hän olisi joutunut kes- kelle sydänmaata. Se oli se sama keppi, jota hän oli käyttänyt Pimeässäpirtissä. Se oli ollut ruuhan perässä, hänen käydessään järvellä, se oli ollut penkillä verkkoa kutoessa. Kyyneleet tahtoivat väkisin nousta Jeanetten silmiin.

— Mitäs minusta vanhasta, toisti vaari, — kunhan nuorten kävisi hyvin. Minä olen jo monta kertaa yrittänyt tänne, johan se monta vuotta on ollut mielessäni, mutta ne vartioivat minua, kun luulevat hulluksi. Vihdoin viimeinkin pääsin karkaamaan. Näetkös, Hanni, minun on pitänyt tulla tuomaan tänne tätä Johannes Salmista. Sinun pitää ruveta hänen vaimokseen. Hän on kelpo mies ja lupaa ottaa sinut. Puhu nyt itse, Janne.

Janne otti päästään ison lammasnahkaisen lakin, painoi alas silmänsä, raapi korvansa taustaa ja alkoi vihdoin:

— Niin, minä kysyn sinulta, Johanna Kallentytär, että tahdotkos ottaa minut nyt sinun aviomieheksesi rakastaaksesi minua myötä- ja vastoinikäymisessä?

Jo, jo Jeanette hänet tuns! Se oli Janne, mörökölli, Kankaanpään hovinarri! Mutta koko tämä komento tuntui niin hullulta, ettei hän ymmärtänyt, tekivätkö he hänestä pilaa... vai näkikö hän unta, vai... Vaari oli vaipunut portaille istumaan, hänen sumeat silmänsä kiinnittyivät Hanniin niin kiihkeinä kuin hän Hannin huulilta olisi odottanut kohtalonsa ratkaisua. Janne, tukeva, jäntevä mies, seiso! Jeanetten edessä vakavana, jäykkänä, silmät hartaasti tähdättyinä hänen kasvohinsa, ikään kuin hänen tuomionsa olisi ollut tulossa, niin ikään Jeanetten huulilta.

— Hän rakastaa sinua, alkoi vaari. — Hän sanoo rakastaneensa sinua jo silloin, kun kävitte rippikoulua yhdessä. Hän sanoo, että pappilaiset ja kankaanpääläiset tekivät sinulle väärin. Hän sinut löysi tieltä sinäkin yönä, kun makasit tainnoksissa Suurenkuusen mäen takana. Sinä olisit kuollut sinne ilman häntä.

— Jospa olisinkin kuollut! ääntää Jeanette tuskin kuuluvasti.

— Hän, tämä Janne, sinut sitten vei sairashuoneeseen, kun sinä siellä kestikievarissa olit oikein sairastunut. Ei tämä Janne ole köyhä. Hänellä on rahoja. Hän vie sinut Amerikkaan ja siellä voitte elää onnellisina.

Ukko koettaa puhua iloisesti ja houkuttelevasti, mutta ei hän saa Jeanettea innostumaan. Hän tuijottaa kolkosti eteensä ja on hyvin kalpea kasvoiltaan.

— Mitäs sanot, Hanni?

— Ei siitä tule mitään, virkkaa Jeanette vihdoin. — Janne on hyvin ystävällinen, mutta... mutta en minä hänelle voi mennä.

— Aiotko sitten jatkaa tätä tällaista elämää? kysyy vaari ja äänessä helähtää entisaikojen pelottavaa kalsketta.

Jeanette aikoi ensin vastata, että hän kyllä heittää tämän paikan ja että Aino-neiti toimittaa hänelle toisen, mutta sitten hän muisti, että se kysymys oli jäänyt kokonaan ratkaisematta. Hänen puheensa vaarin kanssa keskeytyi sentään samassa, sillä hotellin rouva tuli huutamaan Jeanettea ja kuullessaan, että ukko oli sukulainen, käski viedä hänet tuvan puolelle ja toimittaa hänelle kahvia.

Jeanette kahvitti ja ruokki miehet, antoi vaarille matkarahaa ja erosi heistä. Mutta seuraavana päivänä hämärissä, juuri kun hän oli sytyttämässä lamppuja, avautui ovi ja vaari astui suoraa päätä ravintolahuoneeseen. Jeanette, joka kaiken päivää oli odottanut Aino-neitiä, luuli hänen tulevan ja hämmästyi, kun se olikin vaari. Ukko asteli kiirein, varmoin askelin, hänen poskillaan oli sinipunerva väri ja silmissä omituinen välke. Jeanette pelästyi. Kunhan ei sittenkin olisi ymmärryksessä vikaa! Ei hän ennen tuollainen ollut...

Oli tyyni, keväinen ilta, päivän ja hämärän taitteessa. Lumet olivat jo melkein poissa, ainoastaan yöksi pakasti. Iltarusko hohti punaisena taivaalla ja kuun kalpea puolisko välkkyi kattojen päällitse.

— Mennään nyt jonnekin, jonne ei tule muita, sanoi vaari eikä edes toivottanut hyvää iltaa.

— Minä en ehdi nyt! On niin myöhäistä, että jo voi tulla vieraita... Ehkä menisitte tuvan puolelle lepäämään, puhui Jeanette hätäisesti.

— Minun pitää puhua sinulle.

Vanhus kulki muutta mutkitta salin ovelle ja avasi sen, se oli jäänyt lukitsematta. Hänen vaatteensa olivat kauhean likaiset ja pahanhajuiset. Ei sitä ulkona portailla ollut niin huomannutkaan. Jeanette pelkäsi, että emäntä tulisi huoneeseen ja tapaisi heidät täällä. Hän koetti keksiä keinoja houkutellakseen ulos ukkoa,

mutta vaari ei kuullut eikä nähnyt, seisoi vain liikkumattomana suuren salin ikkunassa, jonne kuun puolisko kalpeasti paistoi. Siinä tutki hän jotakin esinettä risaisen takkinsa alla.

Jeanette päätti antaa hänelle ryypyn ja sillä taivuttaa hänet lähtemään tupaan. Hymysuin, lasi kädessä likeni hän vanhusta, mutta huomaamatta lasia tarttui vanhus sellaisella voimalla hänen käsivarteensa, ettei hän päässyt mihinkään. Eikä tyttö ehtinyt sanoa sanotavaansa, ennen kuin lasi keikahti hänen kädestään ja särkyi. Hänen piti juuri alkaa valitella vahinkoa, kun ukko virkkoi:

— Hanni!

Hänen äänensä kumahti niin kummallisesti, että Jeanette vavahti.

— Tyttö, sinun täytyy kuolla!

Jeanette pelästyi ja koetti riuhtaista itsensä irti.

— Vaari-kulta, puhkesi hän puhumaan, sydämellisesti, täynnä kiehtovaa suloa: — mitä te puhutte! Minä olen nuori vielä, en minä tahdo kuolla! Luuletteko, etten voi muuttaa elämäni! Voin! Ja pian minä tämän paikan heitänkin. Vaari-kulta, pidittehän te ennen Hannistanne ...

— Pidin, pidin, pääsee vaarilta...

— No niin. Minä tuon teille uuden ryypyn ... Päästäkää irti, vaari-kulta ...!

— Minun täytyy pelastaa sinut, tyttö! Odota nyt, kun minä kerron sinulle!

Jeanette kiemuroi hänen edessään päästäkseen irti, hän itkeä vaikeroi hiljaa ja yrittää tuon tuostakin hymyillä, silmillään ja kuiskeillaan rukoillen vaarilta armoa. Hän pelkää. Hän luulee näkevänsä veripilkun vaarin parran alla, varmaa on, että vaari on tehnyt murhan ja voi tehdä toisenkin ... Pitäisiköhän huutaa apua? Hänestä tuntuu siltä kuin ei saisi ääntä nousemaan. Hän ei voi muuta kuin itkeä ja hymyillä, nyyhkyttää ja kuiskata ...

— Kuule nyt, alkaa vaari hätäisesti ja iskee kätensä vieläkin lujemmin Hannin ranteen ympäri. — Kun ne huhut tulivat sinne Pimeäänpiirttiin, että sinä ja patruuna olitte olleet yksissä ... Niin äitisi tuli kovin ki-

peäksi... Hänellä oli suuri sielun tuska ja hän tahtoi pappia. Lapsi syntyi ennen aikojaan ja hän tunsikin lopunsa lähestyvän. Silloin hän käski pois kaikki huoneesta, minut vain piti luonaan ja...

Vaari vaikenee äkkiä ja vetää henkeään. Jeanette seisoo liikkumattomana, joka jäsen jännityksessä, silmää räpäyttämättä.

— Sanoi minulle, jatkaa vaari, — että minä pelastaisin sinut. Ja sanoi, että Kankaanpään patruuna on sinun isäsi.

Jeanetten silmien editse välähtää ajatuksen nopeudella muisto äidin pelosta ja varoituksista, hänen mieleensä muistuu se yö, jonka herrat viettivät Pimeässä-pirtissä... Hänen pingotetut jäsenensä lysähtävät kokoon, tuntuu siltä kuin suonet aukaistaisiin ja elinvoima alkaisi valua pois ruumiista. Hän kaatuu permannolle, pää kolahtaa ikkunan pieleen.

— Kerran pääsin minä pakenemaan maantielle, puhuu vaari, langeten polvilleen lattialle ja kuiskaten Hannin korvan juureen, — kun näin patruunan ja hänen jahtiherrojensa tulevan. Silloin minä asetuin keskelle tietä ja huusin kovalla äänellä, että »se on sinun lapsesi, jonka sinä Kankaanpään entisen kasvattimamsselin kanssa teit, se Hanni! ... Sanoivat kalpeaksi käyneen. Ja vaikka se sanoi minua hulluksi ja puhettani valheeksi, niin kyllä se sen omakseen tunnusti, sillä nyt ei sillä ole rauhaa yöllä eikä päivällä. Se elää kuin helvettissä ja juo kuin viimeistä päivää. Eikä sen lähelle enää saa tulla kukaan ihminen, kaikkia se lyö... Hannilapseni, alkaa hän hetkisen perästä hellästi ja pehmeästi, — rukoillaan nyt yhdessä ja sitten.

Hän liittää Hännin kädet ristiin ja rukoilee:

— Armollinen Jumala, joka olet taivaissa, anna meille anteeksi meidän syntimme, pese meidän sielumme puhtaiksi, älä lue meidän pahoja tekojamme. Monella muotoa me olemme rikkoneet, mutta armollinen Jumala, anna meille anteeksi sinun suuren rakkautesi ja laupeutesi takia...

Hanni avaa silmänsä ja tähtää ne kuun loistavaa puolisko kohti. Hänen katseensa on harhaileva ja kiiltävä, ikään kuin se jo liitelisi muilla mailla. Hänen otsaltaan valuu suuria hikikarpaloita ja kädet ovat märkinä.

Äkkiä hän kaikella voimallaan yrittää pystyyn, mutta vaari painaa hänet permantoon.

— Minä tahdoin sinua armahtaa, mutta koska tämän tiedät, niin ymmärräthän, Hanni, kuiskaa vaari, — ettei sinun enää käy eläminen. Ole hiljaa nyt, onneton lapsi, niin luen sinulle vielä isämeidän rukouksen.

Tytön ruumis vapisee ja säpsähtelee hänen käsiensä alla. Hän näyttää tahtovan jotakin sanoa, mutta ilmoille ei tule kuin epämääräisiä ääniä. Yhä väkevämmin painaa ukko häntä maata kohti. Äkkiä pääsee häneltä pieni parahdus ja pää kolahtaa lattiaan. Samassa upottaa ukko vanhan, vastahiotun puukkonsa siihen kohtaan, missä sydän lyö ja vapisee ...

Jumalan kiitos, että se kävi niin hyvästi, ettei kukaan tullut keskeyttämään ja että lapsi kuoli niin helposti. Vaaria väsytti. Tuntuisi hyvältä oikaista siihen Hannin viereen. Mieli on sentään kevyt ja rauhallinen, sillä onhan lapsi-raukka nyt pelastettu. Nyt on vielä Holtti jäljellä. Kunhan eivät voimat loppuisi kesken ja kunhan eivät ottaisi kiinni ennen aikojaan. No, ei ole pelkoa, tottapahan Jumala aseestaan huolen pitää ...

Kuu paistaa heleästi. Pikku Hannin posket valkenevat valkenemistaan ja hänen verensä kierii mustana virtana pitkin permantoa ... Niin se oli kuin enkeli ennen, kun se Pimeänpirtin penkillä istui ja katseli kuuta ja piirteli pienillä hyppysillään ilmaan kuvia jäätähtien mukaan, jotka kimmeltelivät ruuduilla. Ja siinä lauloi:

»Ah, mikä taitaapi olla mun
kauniimpi katsella
kuin tähdet ja tuo kirkas kuu
ylhäällä taivaalla.»

Vaari oikaisee hänet suoraksi, järjestää hänen helmansa ja asettaa kädet pitkin kylkiä. Vasen käsivarsi käy veriseksi. Vielä viimeisen kerran katselee vaari pikku Hannia ja lukee hiljaa Herran siunauksen.

Sitten hän jättää Hannin kuunvaloon ja hoippuu ulos huoneesta.

JUHA JOUITSIA

Ensimmäinen painos ilmestyi 1903

I

Rason rusthollissa valmistettiin taaskin pitoja. Niitä oli siellä ollut taajaan, milloin häitä, milloin hautajaisia, pienemmistä pidoista puhumattakaan. Eihän se ihme ollut: perhe oli suuri, paljon nuoria naitettavia, paljon vanhoja haudattavia.

Kaiken viikkoa oli pidetty kiirettä. Kokki, sotamiehen leski Emma Klinga, oli tuotu jo sunnuntaina, ja maanantaina hän oli isännän, Kalle Kustaanpojan kanssa käynyt kaupungissa. Mahdottomat kuormat he sieltä olivat tuoneet kotiin: kahvia, sokeria, vehnäjuohoja, ryynejä, väskynöitä, rusinoita ja kaikenlaisia ulkolaisia sokerileivoksia. Ja kuitenkin olivat juomatavarat noudettavat eri hevosilla. Ne tuotiin heinien ja olkien sisässä ja koreat, punaiset merkit oli pullojen kyljissä, kun niitä kannettiin puotiin. Kotona oli ennestäänkin juomia. Tupultti oli valmistettu jo joulun edellä. Se oli paksua kuin terva ja makeaa kuin siirappi, kun emäntä ja tyttäret kävivät sitä maistamassa. Viinaakin oli viimesyksyistä, ei tarvinnut ruveta ostamaan. Ja olisiko ostettu sitten ollut sen veroista! Olutta oli monta lajia, oli vanhempaa ja nuorempaa, valkeampaa ja mustempaa, eri lajit kutsuttuja vieraita, eri lajit kuokkamiehiä varten. Sillä tiesihän sen, että kuokkamiehiä oli tulossa — peninkulmien päästä niitä aina ennenkin oli tulvinut Rasoon häihin.

Lumian emäntä oli tullut jo edellisenä päivänä. Hän oli näitä samoja Rason tyttäriä. Juuri Marian päivänä tuli viisi vuotta siitä, kun hänet Lumiaan vietiin. Ippilän emäntä, jonka häitä oli juotu viime vuonna, oli jo, pari kertaa sinä päivänä pistäytynyt entisessä kotitalos-

saan katsomassa häävalmistuksia. Ippilä oli nimittäin, kuten Rasokin, Keihäsjärven rannalla ja niin likellä, että siellä saattoi pistäytyä siunaaman aikana.

Kotona Rasossa oli vielä kaksi tytärtä, vanhin Helena, jolla ei ollut onnea rakkausasioissa, ja keskimmäinen lita, joka näytti olevan syntynyt vanhaksi piiaksi.

Paljon oli sisarilla puhumista, kun he yhteen joutuivat. Olisi luullut heidän vuosikausia olleen erossa, niin heillä riitti juttua. Mutta se johtui siitä, että he olivat niin rakkaat sisarukset. Yhteiset huolet varhaisessa nuoruudessa olivat heidät yhdistäneet. He olivat jääneet pieniksi äidistään — vanhin, Kalle, oli äidin kuollessa seitsemännellätoista vuodelaan ja Juha vasta kolmannella. Siihen asti oli äidin tarmo pitänyt taloa pystyssä ja lapset olivat saaneet kasvaa huolettomina. Mutta kun äidin maahanpaniaisten jälkeen vieras väki kyläkakkuineen oli hajaantunut, aukenivat äkkiä lasten silmät. He huomasivat, että heidän isänsä oli raihnainen ukko, joka ei tullut toimeen ilman viinaa. Ja kun hän taas joi viinaa, niin hän tuli kipeäksi. Ensi kerran, kun lapset joutuivat sairauskohtauksen todistajiksi, hätäntyivät he ja luulivat kuoleman tulevan. Mutta vähitellen he tottuivat isän sairauteen. Kalle rupesi kulkemaan työväen perässä ja johto oli isän käsissä vain nimeksi. Helena ja Marjaana ottivat haltuunsa emännyyden. Edesvastuuntunne kehitti heitä ja he kävivät ennen aikojaan täysiksi ihmisiksi.

Yksi ainoa heistä pysyi lapsena ja sai nauttia huolettomuuden makeutta: se oli Juha. Kun tytöt häärivät varhaisesta aamusta myöhään iltaan, niin täytyihän olla joku, jota he saivat pitää hyvänä, jonka kanssa he saivat leikkiä ja kaarestaa. Ja ketäs he olisivat pitäneet hyvänä, jollei Juhaa. Voi nyt kuitenkin, kuinka sitä oli-kin mukava naurattaa ja kutitella. Se oli paitasillaan hypännyt sängystään, pannut kädet silmien eteen ja vilkuili sormien lomitse sisariin, jotka olivat asettuneet kyykyllään lattialle, syli auki, valmiina vastaanottamaan paitaressua. Äkkiä päästi lapsi iloisen naurun ja karkasi sylistä syliin, jotta pellavankarvainen tukka liehui. Herttainen se oli se pieni Juha! Ja niin tottelevainen ja hyvä lapsi! Ei sitä tarvinnut rangaista. Lieneekö se pa-

riakaan kertaa eläissään saanut selkäsaunaa. Eikä se silloinkaan olisi muiden sisarten mielestä ansainnut, vaan oli se Iita, joka tahtoi, että sitä joskus kuritettaisiinkin. Ja hänkin teki sen sulasta rakkaudesta.

Sisarukset rakastivat kaikki toisiaan, mutta varsinkin Juhaa. Vaikka Juha jo oli suuri poika, he koettivat kaikin keinoin säästää häntä. Hänen ei oikeastaan tarvinnut muuta tehdä kuin olla heidän hauskuutenaan. Hän viritti heille tulen keittiön takkaan, hänet otettiin portinavaajaksi, kun he läksivät kyläilemään. Ja niinä öinä, jolloin isä oli sairaana ja kaikkien muiden täytyi herätä hieromaan ja hoitamaan, suljettiin ovi visusti siihen huoneeseen, missä Juha makasi.

Kyllä vanhemmat tytöt, varsinkin Iita ja Marjaana, niinä öinä sadattelivat miestä, joka isän kanssa oli ollut juomassa, nimittäin Keihäsjärven pappia Jaakko Sandia!

Sellaisena yönä Rason rusthollari sitten kuolikin. Sand oli istunut koko illan Rasossa ja kun hänen lähdettyään rusthollarin piti oikaista sänkyyn, sai hän kauden vedon, joka hänet lopetti, ennen kuin oli ehditty lääkäriä ajatellakaan. Oikeastaanhan se oli kevennys sekä äijälle itselleen että omaisille.

Rusthollari kuoli juuri samana vuonna, jolloin Kalle ja Marjaana olivat joutuneet naimisiin. Juha oli silloin jo mieheksi tulemaisillaan.

Ei häntä huvittanut maatyö, kuten esimerkiksi Kallea. Juha oli sen sijaan omin päin oppinut lukemaan ja aivan kuin leikillä oli pastori, Rasossa käydessään, näyttänyt hänelle, kuinka kirjaimet kirjoitetaan. Mutta eikös se poika siitä oppinutkin kirjoittamaan ihan selvää kirjoitusta! Juhalle ei voitu antaa mieleisempää lahjaa kuin kirja. Ja kaikki illat hänellä riitti juttua siitä, mitä hän päivällä oli lukenut. Vaikka hän muuten oli hiljainen ja harvasanainen, vilkastui hän silloin. Hänen olisi pitänyt päästä lukutielle, hyvä pappi hänestä olisi tullut. Sisaret sen kyllä käsittivät ja Helena siitä kyllä puhui Kallelle, mutta kun Juha ei itse ymmärtänyt ruveta tahdomaan kouluun, niin ei koskaan toden teolla ryhdytty toimittamaan häntä sinne; ja niin hän jäi kotiin.

Kalle oli sitä mieltä, että ihminen voi olla pappi, vaikkei ole papiksi lukenutkaan. Joka rehellisesti tekee

työtä paikallaan, on pappi hänkin. Samaa Jumalan viinamäkeä se on koko maailma. Ja Kalle rupesi ahdistamaan Juhaa siitä ainaisesta lukemisesta. Niinkuin ei maatyö olisi yhtä hyvää työtä!

Sisaret riensivät paikalla rukoilemaan Juhan puolesta. Mutta silloin Kalle kiivastui.

— Miksi herraksi häntä sitten kasvatetaan? huusi hän. — Sellaiseksiko kuin Joutsian Akseli? Sitten sitä vasta kelpaa katsella! Joudu pois niitylle, poika!

Juha heitti kirjan menemään ja sen jälkeen hän vieraantumistaan vieraantui lukemisesta. Sujui se maatyökin sentään! Mutta monta monituista kertaa sai heinäväki kahvia tai riihimiehet ryypyn vain siksi, että Juha oli heidän joukossaan ja sisarten teki mieli pistää jotakin hänen suuhunsa.

Ja nyt valmistettiin Rasossa Juhan häitä!

Oudolta oli Marjaanasta tuntunut, kun hän lapsineen, kimpsuineen, kampsuineen ajoi kotitalonsa pihaan ja muisti, että ylihuomenna olisivat Juhan häät.

— Voi nyt kuitenkin, oli häneltä päässyt, — kuinka ne ajat kuluvat!

Entiset muistuiivat niin selvästi mieleen. Niin vähän aikaa tuntui siitä olevan, kun Juha oli pieni pellavapä, joka juosta reksutti sisaria vastaan ja jo kaukaa huusi: »Toitkos, Marjaana, tuliaisia?» Ja ylihuomenna juotaisiin Juhan häitä!

Outoa se oli muidenkin sisarten mielestä. Eivät he olleet huomanneet, että Juha oli kasvanut mieheksi. Heidän silmissään hän yhä oli poika. Mutta kaikista oudoimmalta tuntui kuitenkin Juhasta itsestään. Olla isäntänä, määrätä rengeille ja muonamiehille työtä... ja... Kaikki tuntuu niin luonnolliselta ja tavalliselta, kun ajattelee toisten ihmisten häitä, mutta kun on käsissä omat, niin on paljon asioita, jotka panevat ajattelemaan.

Aurinko oli jo alhaalla, rannat ja taivas kertautuivat tyynessä vedessä. Mitä köykäisiä valkeita pilviä pohjalla, joka oli kuulakka ja kirkas! Mikä hehku auringon ympärillä ja itse auringossa! Päivällä se oli polttanut ja paahtanut, mutta nyt oli siitä kaikki tikeryys poissa, se ei enää polttanut eikä palanut, vaan siitä levisi lempeää, lauhaa ja siunattua lämmintä. Ilma oli täynnä

maan, kukkien, laihojen ja puiden nesteitä, sakeanaan surviaisia, korven kytöä, käen kukuntaa ja ruisrääkkäin kaiherrusta. Ruispellot seisoivat liikkumattomina, hen-toiset helpeet oikonaan taivasta kohti. Tarhassa kalkahti tuon tuostakin lehmänkello.

Rasossa oltiin aina vain täydessä työssä. Uudessa aitassa, joka oli jääkellarin päällä, sisaret voitelivat pi-parikakkuja munosohjolla. Joku poistui hetkiseksi viemään peltiä uuniin, mutta palasi pian. Marjaanan täytyi käydä panemassa lapsensa nukkumaan ja litan katso-massa, ettei koiria kesken yleistä kiirettä jätettäisi ruoatta. Mutta kun he taas kaikki pääsivät koolle, tuli puhetta kuin kaatamalla.

— Kunhan Juha nyt vain menestyisi Joutsialla, sanoi Marjaana.

— Niin, kunhan menestyisi! huokasi Iita.

— Mitä te sitä epäilette! huudahti Annakaisa. — Mi-nusta on niin hauskaa, että Juha joutuu näin lähelle. Ja onhan Annastiina niin mukava tyttö.

— On kyllä, on kyllä, myönsi Iita. — Mutta Anna-stiina onkin minulle kertonut paljon asioita.

— Mitä asioita? uteli Marjaana huolissaan.

— Kaikenlaisia vain ...

— Niin, no, tietäähän sen jokainen, että vanha isäntä maistelee ja on muutenkin äreä ja pahansisuihin. Mutta onhan taas emäntä hyvä ja jumalinen ihminen.

— Entäs Hallpumin väki!

— Niin, Hallpumin väki!

— Riittäähän sitä ruttoa Tulettänestä pitkin pitäjää, onhan se niinkin. Ja onhan se Akselikin siinä Joutsiaassa kuin kiiliäinen ... Mutta onhan taas Rasokin tässä pai-koillaan ja Kalle Juhalla tukena. Eikä ole Lumiakaan niin kaukana, ettei isännän käsivarsi ehtisi avuksi, jos tiukka tulisi.

Marjaana oikaisi itsensä suoraksi, kun hän mainitsi miestänsä, Lumian mahtavaa rusthollaria.

— Kyllä maar Juha kaikkia vielä hyvinkin tarvitsee, sanoi Iita entiseen kuivaan tapaansa.

Helena ei näyttänyt kuuntelevankaan heidän puhei-taan. Iita ja Marjaana olivat totisina töissään, mutta Annakaisa puhkesi kiivaasti puhumaan:

— Mitäs sinä, Iita, tiedät? Sano pois nyt!

— Tiedän mitä tiedän, selitti Iita vain eikä sanonut.

Se oli sellaista, ettei hän tahtonut puhua Annakaisan kuulleen. Se olisi pian kaikki voinut olla kylällä, mitä Annakaisan kuullen olisi kertonut. Annakaisa oli niin elävä ja vilkas. Vasta kun he jäivät kahden kesken Marjaanan kanssa, rupesi Iita puhumaan.

— Kun Annastiina sanoi, että se kontrahti Hallpumin kanssa on vääryydellä tehty. Olivat juottaneet äijän humalaan ja panivat paperiin mitä tahtoivat. Hallpumi kuuluu saavan ottaa metsääkin niin paljon kuin ikinä tahtoo. Siksi se sitä talon kranttia niin laajentaa.

Marjaana tuijotti sisarensa suurin silmin.

— Olisikohan tuo nyt totta?

— On se. Annastiina sanoi. Ja sitten vanha isäntä vielä taitaa olla velkaakin Hallpumille ... Sinne pitäisi tulla kotivävy, joka osaa pitää puoliaan, mutta meidän Juha...

He vaikenivat molemmat ja pysyivät hyvän aikaa mietteissään. Tämä Joutsian isännän ja kauppias Hallbomin välinen asia ei ollut mikään leikin asia.

— Marjaana, virkahti Helena ovelta, suu täynnä piparkakkua, — mitä sinä huomenna puuet päällesi? Sen vanhan mustanko vai...?

— Mikäs vanha se on! pääsi Marjaanalta. — Omiin häihini tehtiin. Siitä on viisi vuotta ja sitä on hyvin pidetty. Tiedätkös, kuinka vanhoja leninkejä meidän isännän äitivainajalla oli? Kahdenkymmenen ja kolmenkymmenen vuoden vanhoja! Eikä ollut koi koskenutkaan. Onko sinulla taas uusi?

Helena nauroi ja heilautti päätään.

— Totta kai, vastasi Iita purevasti. — Kaupungissa tehty ja niin herraskainen, että ...

Iita keskeytti lauseensa, kun Helenaan katsoi. Helena oli painanut päänsä alas ja hänen poskensa rupesivat hehkumaan. Sisaren sanat koskivat häneen kuin piiskan siima, mutta hän koetti sentään vielä hymyillä.

— Ette saa, tytöt! huusi Annakaisa. — Tiedättehän te Helenan asiat!

— Tiedämme niinkin, selitti Iita tyynemmin, — mutta

pitäisihän sinun jo itsesikin nähdä, ettei niistä mitään tule ...

Helena viskasi käsistään pyyhinliinan ja painoi molemmat kätensä silmilleen. Hetkisen hän siinä värisi ja vapisi, itkua vastaan taistellen, mutta vihdoin hänen päänsä kolahti seinään ja hän oli menehtymäisillään itkuun.

— Siinä se nyt taas on! sanoi Annakaisa. — Aina te olette pahoja Helenalle!

Marjaana katseli pitkään sisarensa. Olipa tuo Helena käynyt heikoksi!

— Älä nyt joutavia itke! koetti hän lohduttaa. Mutta Helena ei häntä kuunnellut, itki vain ikään kuin sydän olisi ollut särkymäisillään.

Sisaret olivat sangen erilaiset. Helena oli pitkä ja solakka, sorja liikkeissään ja liukas kuin syöstävä. Hänen kasvonsa olivat kaitaiset ja hienot, nenä suora, suu pieni, huulet kauniisti kaarevat, silmät harmaat, väliin epämääräiset kuin savipohja järvi, jonka myrsky on vellonut sekaisin, väliin mustat ja kiiluvat kuin lähteen silmä syvässä rotkossa. Hänen matalan otsansa ympärillä liehui pehmoinen, kihertävä musta tukka. Hän oli niin hienoa tekoa, että häntä olisi voinut pitää minä ylhäisenä neitinä tahansa, jos hän vain olisi ollut her-rasvaatteissa.

Marjaana oli ehtinyt käydä rotevaksi emännäksi. Kuka hyvänsä olisi voinut kadehtia häntä Lumian rust-hollarilta, sillä hän oli juuri niitä vaimoja, jotka ovat talon kaunistus: toimelias, valpas, virkku, tasainen, säästäväinen ja ahkera, liikkeellä kukonlaulusta myöhään iltaan, ensimmäisenä keittämässä kahvia, viimeisenä lukitsemassa aitanovia. Joka toinen vuosi syntyi hänelle terve lapsi ja aina oli talo kuin juhlaan valmistettuna, niin siellä kaikki kiils i ja hohti. Ei hän ollut ensinkään Helenan näköinen. Hänen kasvonsa olivat pyöreät, hiukset vaaleat, nuoltuina kahden puolen päätä, silmät pienet, mutta kirkkaat ja rehelliset.

lita tuntui kuivalta ja kalsealta sisarten rinnalla. Oli hänessä kokoa, luut olivat suuret, mutta niiden päällä ei ollut niin paljon lihaa, että mikään paikka olisi pyöristynyt. Kasvot olivat kulmikkaat, suu suuri, huulet

ohkaiset. Hänen liikkeensä olivat kuin miehen ja mielellään hän olikin miesten töissä, asetti hevosen valjaisiin, veisti oman haravansa, korjasi vanteen maitopyttyyn, jos se oli päässyt ravistumaan, kaivoipa joskus ojaakin, kun sille päälle tuli. Hän piti kaikista eläimistä, varsinkin hevosista ja koirista. Kaikkia kulkukoiria hän suojeli. Sen tähden niitä aina olikin Rasossa pari kolme kappaletta ja kaikki ne nukkuivat litan sängyssä. Kun hänelle kerran tuli sulhasia, nauroi hän heille vasten silmiä ja selitti, että hän kyllä rupeaa puhemieheksi, jos tarvitaan, mutta ei hän morsiameksi rupea. Häntä pidettiin jo valmiina vanhana piikana, vaikkei hänellä ensinkään ollut niin paljon ikää.

Annakaisa vihdoinkin oli pieni, pyöreä, vaaleatukkainen ja iloinen kuin nuori, valkoinen lammaskuori. Hän oli kuin maidolla syötetty, hänessä ei tuntunut mitään luita ja hänen ihonsa oli kuin ruusunlehteä. Ei hän herrasväen silmissä olisi ollut kaunis, mutta talonpojat pitivät häntä oikein silmänruokanaan. Hänellä kävi kosijoita likeltä ja kaukaa, hän piti huvituksista ja piti miehistä. Hän olisi mielellään ottanut kaikki kosijansa, jos se vain olisi käynyt laatuun, mutta veljiensä ja sisartensa kehoituksesta valitsi hän sitten vihdoinkin Ippilän pojan. Olihan hän siitä vallan naapurista, kelpo ja taattu poika kaikin puolin.

Onnellinen Annakaisa olikin. Sisaret saattoivat yleensä kaikkikin tyytyä kohtaloonsa, paitsi Helena, vanhin Rason tyttäristä, joka oli koko maailman hampaissa. Helena-raukka! Hänestä kerrottiin rumia juttuja ja itse hän kovan kohtalonsa alla oli kärsinyt niin hirmuisesti, että omaiset monesti olivat pelänneet hänen menevän sekaisin.

Juuri silloin kun hän oli hempeimmillään, oli pitäjään tullut uusi pappi, Jakob Sand. Hän pani koko seurakunnan ihmeisiin messuäänellään, joka oli niin komea, että täytyi pelätä pienen puukirkon seinien laukeavan. Ihmiset eivät tietäneet nauraako vai itkeä, kun hän esimerkiksi messusi sanat »halleluja! halleluja!» Se meni niin korkealta ja kuitenkin niin kirkkaasti, ettei olisi luullut ihmisen rinnasta sellaista ääntä lähtevän. Komea oli mieskin katsella, suuri ja tukeva, vaikka

mustakulmainen ja mustapartainen kuin paholainen. Kerrottiin, että hänen jonkun konnankoukun takia oli täytynyt ottaa ero koulunopettajan virasta, jossa hän ennen oli ollut, ja että hän oli ruvennut papiksi vasta siten, kun ei hän miksikään muuksi kelvannut. Mutta mitäpä kulkupuheista. Kerrassaan komea oli miehellä ääni, kova kuin tuomiopasuunan sointi, ei maar siinä uni tullut, kun se mies saarnasi. Ja kyllä hän monesti selittikin Jumalan sanaa niin, että olisi luullut häntä erityisesti Jumalan hengen valaisemaksi. Toisinaan taas hän puhui niin kummia, ettei niitä kukaan ymmärtänyt. Sanoja tuli kuin koskea alas, mutta ei niistä löytänyt mitään ajatusta eikä tarkoitusta. Kukaan ei oikeastaan saanut selkoa siitä, oliko hän hengellinen pappi vai oliko hän vain maallinen virkamies. Juomisen taito taas hänellä oli sellainen, että vanhatkin maistajat ihmettelivät, mutta ei häntä nähty siinä kunnossa, ettei hän olisi pysynyt pystyssä. Hän sanoi sen monesti julkisestikin, että ihmisten pitää vapaasti nauttia Jumalan antimia ja ettei ihminen saata tulla oikeaan synnintuntoon, jollei hän joskus lankeakin. Juuri ensimmäisissä saarnoissaan hän oli sanonut: »Ilman lankeemusta ei ole nousemustakaan». Hän joi mielellään ja piti hyvistä ruoista, mutta välistä tuli hänelle ahdistuksen aikoja, jolloin hän ei huolinut suuhunsa ruoan hiventäkään. Pappilan palvelijat sen tiesivät kertoa. Jakob Sand oli niitä ihmisiä, joista puhutaan paljon. Kun toinen huhu kertoi hänen käyneen Saarlän kartanossa mielistelemässä eversti Ståhlen kunnasta armoa, kunnes eversti oli ajanut hänet pois talostaan ja kieltänyt tulemasta takaisin, toinen huhu kertoi jo, että eversti itse vaunuilla oli käynyt noutamassa pastoria Saarlaan. Toinen huhu saattoi kertoa, että pastori oli armoton ihminen: ei anna kerjäläisen edes istuutua pirttiinsä lämmittelemään, vaan tulee ja heristelee kepillä pois. Toinen huhu sanoi, että pastori oli hyvä, armelias ihminen, eräänkin repaleisen tytön pelasti rekeensä, vei pappilaan, osti piialta hameen ja puetti tytön päälle... Keihäsjärven uudesta papista puhuttiin todella niin ristiin rastiin, että oli mahdotonta tietää, mikä oli totta, mikä valhetta.

Rason vanhin tytär istui kirkossa täynnä ihmettelyä,

kuten kaikki muutkin. Olipa sillä miehellä todella juh-
lallinen ääni! Taivaan Herran olisi luullut ilmestyneen
maan päälle valamaan rauhaa ja hyvää tahtoa ihmis-
ten sydämiin. Jaakko Sand sattui nimittäin sinä päi-
vänä olemaan sellaisella mielellä, että hän sekä messus-
saan että saarnassaan antoi ihmisille paljasta evankeliu-
mia. Hän puhui syntisten vapauttajasta, joka rakastaa
langenneita. Keihäsjärveläiset eivät yleensä olleet ko-
vin herkkiä kyyneltymään, mutta sinä sunnuntaina
itkettiin Keihäsjärven kirkossa. Helenan kyyneleet va-
luivat virtana ja hänen sieluunsa vaipui suloinen rauha.

Uusi pappi tuli Rasoon käymään, kuten muihinkin ta-
loihin, ja näyttäytyi tavalliseksi iloiseksi ihmiseksi. He-
lena oli siitä ihmeissään, sillä saarnatessaan ja varsinkin
messutessaan oli hän tehnyt aivan yliluonnollisen vai-
kutuksen. Helena karttoi häntä eikä koskaan katsonut
häntä silmiin, ties miestä syystä.

Lukukinkereillä Rasossa tapahtui, että pappi avasi
Helenan eteen ensimmäisen luvun Johanneksen evan-
keliumista. Helena luki totisena kuten ainakin papille,
mutta pastoripa katsoi häneen niin oudosti, että hän tuli
aivan hämilleen. Ei pastori häntä korjannut, vaikka hän
tiesi lukevansa ihan väärin. Ne alkusanatkin »ja sana
tuli lihaksi» hän luki kahteen kertaan ja sitten hän sot-
keutui ihan kokonaan. Pastori katseli häneen ikään kuin
ei olisi kuullut mitään ja ikään kuin häntä olisi huvit-
tanut Helenan hämmennys. Ja kyllä Helena häpesikin,
sillä koko pirtti oli täynnä väkeä ja kaikki katselivat
häneen. Mutta äkkiä häneltä unohtui kaikki muu ja hän
tunsi ainoastaan polttavan pistoksen rinnassaan. Pappi
oli katsonut häneen niin ihmeellisesti. Eikä hän tahto-
nut tointua siitä koko päivänä, ja yön hän oli unetto-
mana ja itki.

Siitä se alkoi. Pastori rupesi tiheämmin käymään Ra-
sossa. Harva se ilta, ettei hän vanhan isännän kanssa
juonut totia. Vanha isäntä piti pastorista ja ylpeili hänen
ystävyydestään. Hän luuli pasturin tulevan hänen täh-
tensä. Helenapa se oli, joka pastoria houkutteli! Herttai-
nen, veikeä ja makoinen lapsi! Tytön sydän oli jo täy-
dessä tulella, ja kun pastori häneen katsoi, pulppusi
lämmin veri hänen kasvoilleen.

Ei pastori puhunut mitään, mutta Helenan-päiväksi hän lähetti kauniin postikuvan eli kortin. Siinä oli ruusuja, enkelejä ja valkeita kyyhkysiä ja takana oli kirjoitus, mutta sitä ei Helena osannut lukea. Hänen täytyi turvautua Juhaan. »Kauniille Helenalle hänen nöyrimmältä palvelijaltaan. Jakob Sand», siinä seiso. Mutta pikku Juha ei osannut pitää suutaan kiinni, vaan leperтели salaisuuden maailmalle ja se meni kuin siivillä eteenpäin. Mutta siitä oli se hyöty, että Helena huomasi tarpeelliseksi oppia itse sekä lukemaan kirjoitusta että kirjoittamaan. Oppihan hän!

Eräänä iltana oli Jaakko Sand taasen Rasossa. Oli niin pilkkoisen pimeä, ettei omaa kättänsä nähnyt. Kun Helenan piti mennä hakemaan voipyttyä puodista, iski pastori kuin haukka hänen niskaansa. Helena yritti ensin paeta, mutta kävi samassa ihan tahdottomaksi. Häntä pyörrytti, kun pastori peitti hänen kasvonsa kuumilla, kosteilla huulillaan ja hengityksellään, joka tuli totilta. Ei Helena olisi kyennyt itseään varjelemaan. Hän oli kuin pyörryksissä ja ikään kuin heräsi, kun Marjaana rupesi huutamaan.

— Helenaaa, mihin sinä jouduit! Minä tuon lyhdyn! Johan minä sanoin, ettet sinä pimeässä löydä mihinkään ...

Helena pääsi irti, hoippui kuin humalassa ja nieli kyyneleään. Onneksi suojeli häntä pimeä. Muuten hän olisi-kin ollut hukassa. Marjaana tuli lyhtyineen ja he löysivät puotiin, mutta Marjaana rupesi epäilemään, ties miten ruvennutkin vainuamaan jotakin. Helena puhui hänen mielestään niin ihmeellisellä äänellä ja hänen poskensa hehkuivat niin oudosti. Illallisen aikana se tuli selvästi ilmi, kun Helena tarjosi ruokaa pastorille.

Hyi sentään, sinäkin iltana pastori oli niin kauan, että isä tuli kipeäksi! Marjaana oli niin kiukuissaan, että hän itki, ja yhdessä litan kanssa koettivat he läksyttää Helenaa. Mutta se oli yhtä turhaa kuin sanoa sateenkaarelle: älä sada! Helena itki ja loisti ja hymyili kaikkeen, mitä ikinä hänelle sanoi.

Aamulla rupesi Kallekin ahdistamaan.

— Ei se ota sinua, saat nähdä, sanoi hän. — Se tekee pilkkaa.

Helena ravisti päätään ja nauroi kuin hullun puheille. Hän tiesi asiansa — mitä nuo muut ymmärsivät.

Siitä pitäen kävi pastori talossa kuin sulhanen ainakin. Kalienkin täytyi ruveta uskomaan, että hän tarkoitti täyttä totta. Helena kutoili kankaita ja neuloi Sandille lahjoja, eikä Rasossa tapettu sitä vasikkaa, ettei parasta palaa olisi viety pappilaan. Mutta kun tätä väliä oli kestänyt jonkin aikaa, lakkasi pastori äkkiä käymästä Rasossa. Sen sijaan tiedettiin Joutsissa, joka oli maantien varrella, kertoa, että hän yhtä mittaa lasketteli siitä ohi. Arveltiin hänen käyvän Saarlassa. Helena itki ja riuhtoi eikä käsittänyt, mikä oli syynä Sandin kylmenemiseen. Hänen ei sentään tarvinnut kauankaan odottaa: Jaakko Sand palasi hänen luokseen, palasi väkevänä ja kuumana ikään kuin ei mitään olisi tapahtunut. Mutta ei Helena koskaan saanut kysytyksi, miksi hän oli ollut poissa ja missä. Pastorin läsnäollessa oli hän kuin lumottu, täynnä luottamusta ja unohdusta.

Jota enemmän aikaa kului, sitä enemmän tiedettiin pastorista kertoa. Oli se mies ihmeellinen elämässään. Hän eli kuin viimeistä päivää ja jota hurjemmin hän oli elänyt, sitä kauniimmin hän saarnasi. Hän itki saarnastuolissa omia syntejään ja Keihäsjärven akat itkivät hänen kanssaan, ja lopuksi hän julisti Jumalan armoa ja anteeksiantoa ja nousi saarnastuolista ikään kuin kirkastuneena. Koko maailma tiesi, että pastori kihlaili Rasson vanhinta tytärtä, mutta että piikatyttöjen silti täytyi pakoilla häntä, jos tahtoivat säilyttää maineensa. Pappilan palvelustytöt olivat miltei järjestään sellaiset, ettei niillä enää mitään tehnyt. Pastorissa oli sellainen selittämätön, ylenpalttinen voima. Hän taivutti puoleensa vakaviakin naisia, kun se voima nousi. Pelottava oli sellaisina hetkinä pastori Jaakko Sand. Eivätkä ihmiset ymmärtäneet mitä hänestä piti ajatella. Toiset väittivät, että sellainen sen oikean hengenmiehen tulee ollakin ja muistelivat hänen sanojaan »ilman lankeemusta ei ole nousemustakaan». Mutta toiset olivat sitä mieltä, että olisi pitänyt näkyä hyviä hedelmiä, jos puu oli hyvä.

Olisipa Rason rusthollari ollut sama yrmeä ja ynseä talonpoika kuin ennen, niin pastori hyvin pian olisi saanut lähteä käpälämäkeen. Mutta hän oli tutiseva äijä, joka ikävissään odotti juomaveikkoaan. Eiväthän tyttäret antaneet mitään, jollei tullut vieraita! Sen tähden äijä-paha odottamalla odotti vieraita. Kalle, nuori isäntä, ei viitsinyt ruveta sekaantumaan ihmisten naimakauppoihin, ei edes omien sisartensa. Iita ja Marjaana vihasivat sydämensä pohjasta pappia. Ehkeivät he Helenan tähden olisikaan vihanneet niin paljon, mutta heidän saivat hoitaa isää ja se oli hirmuista työtä! Vaan eipä heidän sanansa mitään merkinnyt, kun isä ja Helena olivat pastorin puolella.

Miksei pastori sitten nainut Rason tytärtä? Helena oli kaunis ja halasi joka solullaan elää Jaakko Sandille. Niin, kuka sen tietää! Lieneekö Jaakko Sand itsekään tietänyt. Tätä väliä oli kestänyt jo kuusi vuotta. Helenalla kävi alussa sulhasia niin paljon kuin vuodessa on viikkoja, mutta ei hän sallinut heidän tulla näkyviinsäkään. Hän eli toivon ja epätoivon vaiheilla, hän lankei äärimmäisestä onnesta pimeimpään epätoivoon. Jaakko Sand saattoi kirjoittaa hänelle kirjeitä, jotka polttivat hänen hyppysäänsäkin, ja hän saattoi jäähdyttää hänet jääpuikoksi, kun hän saarnastuolista loi kylmän katseen penkkiin, missä Helena istui. Hän saattoi olla tukahduttamaisillaan hänet syleilyllään, kun, he olivat kahden kesken, ja hän saattoi jollakin rivolla leikkipuheella olla vaivuttamaisillaan hänet maan alle häpeästä. Sellainen oli heidän välinsä ollut loppuaikoina. Epävarmuus oli laihduttanut Helenaa, sillä se kalvoi kuin mato ja uurti silmäkulmiin ryppyjä. Pastori sen sijaan oli lihonut ja käynyt miltei raa'an näköiseksi. Helena oli kyllä jo aikoja sitten ymmärtänyt, että hänen rakautensa on hänen onnettomuutensa, ja hän olisi tahtonut kitkeä sen sydäimestään, kuten yrttitarhasta kitketään syväjuurinen ohdake. Mutta se ei lähtenyt, tunki vain juuriaan syvemmälle, kuten meren satakourainen nilviäinen käsiään. Hän ei oikeastaan enää löytänyt kohtalolleen mitään muuta ratkaisua kuin: »Minä hukutan itseni lähteeseen! Minä viskaan itseni Keihäsjärveen». Mutta elämä oli hänelle sentään rakas, sillä hän

oli vielä nuori ja vaikkei hän itsekään sitä tietänyt, oli hänen sydämessään sentään hitunen toivoa.

Omaiset näkivät hänen kuihtumistaan kuihtuvan. He kuulivat niitä pahoja puheita syrjästäpäin. He olivat kovin huolissaan ja käsittivät, että häpeästä jollakin lailla on tehtävä loppu. Mitä muuta apua siihen oikeastaan saattaa keksiä kuin että Helena kiireen kautta naitettaisiin toiselle!

Marjaana ja hänen miehensä olivat löytäneet Helenalle oikein hyvän sulhasen. Lumian rusthollari oli itse luvannut Juha Kustaanpojan häissä ottaa asian puheeksi. Marjaana oli päättänyt vaieta ja antaa miehensä järjestää asian, mutta heidän nyt ollessaan uudessa aitas-
sa leipomassa ja Helenan niin katkerasti itkiessä unoh-
tui häneltä koko päätös. Hänen suunsa oli kauan ma-
keassa hymyssä, ennen kuin hän puhkesi puhumaan.

— Älä joutavia! sanoi hän niin iloisella äänellä, että Helena lakkasi itkemästä. — Tietäisit, jatkoi hän, — mitä uutisia meidän isännällä on sinulle! Olisipa se mukavaa, kun se pappikin kerran saisi pitkän nenän!

Helena kuivasi kyyneleensä ja koetti kuunnella. Sisaret olivat pelkkänä korvana.

— Meidän isäntä tahtois ruveta sinulle puhemieheksi.

— Kuka minusta enää huolii, sanoi Helena. — Minä olen jo näin vanha ja ruma ja ... Kyllä minä tiedän kaikki!

Hän rupesi uudestaan itkemään.

— Sinä saat sulhasia miten paljon hyvänsä, lohdutti Marjaana. — Ja minä luulen, että olisit sen Santinkin saanut, jos olisit osannut ottaa. Tytön ei koskaan pidä lentää miehen syliin. Olisit ollut vähän ylpeämpi!

— Sitähän minä olen aina sanonut, puuttui lita puhumaan.

— Niin, Helena, visersi Annakaisa, ole hänelle vähän ylpeämpi, niin hän hätääntyy.

Helena lakkasi itkemästä ja hänen mieleensä tuli uusi ajatus. Entä jos hän todellakin koettaisi ruveta toisen miehen kihlatuksi — eiköhän pastori siitä säikähtäisi? Ihme, ettei se tuuma ennen ollut tullut hänen mieleensä.

Hän nosti päätään ja ajatteli. Kaunis hän oli vielä-

kin, kun hiukset noin hahtuvina olivat pään ympärillä ja silmät loistivat. Äkkiä hän rupesi nauramaan, ravisti päättään ja tunsu vapautuvansa kuin raskaasta kuormasta. Häntä hullua tyttöä, ettei hän ennen ollut sitä huomannut! Tekisipä se keino toki vihdoinkin lopun näistä epävakaisista väleistä. Hän kohousi varpailleen, nosti käsivarret kaareen päänsä päälle ja päästi lyhyen, iloisen hihkauksen. Sisaret katselivat toisiinsa. Kylläpä Helena-raukka oli käynyt ihmeelliseksi!

— Jaa-a, sanoi Helena, — ei kannata miehen takia hypätä järveen. Ottaa toisen! Onko teidän isännällä ehkä jo tiedossa joku?

— On. Mutta se lupasi Lumia itse puhua sinulle siitä.

— No, sano nyt pois vain! Kuka se on? Onko rikas?

— On, vastasi Marjaana naurussa suin. — Kuusikymmentä lypsävää navetassa.

— Herranen aika! pääsi Annakaisalta.

— Hyvä, hyvä! huusi Helena ja hänen poskensa hehkuivat. — Onko pulska mies?

— On kyllä.

— Onko nuori?

— Parhaassa iässään ...

— Sinä sanot sen niin haparoiden. Mitä tarkoitat? Taitaa olla vanhanpuoleinen koko sulhanen..

— Eikö mitä. Leskimies hän kyllä on, mutta ...

— Leskimies! keskeytti Helena kiivaasti. — Pitäkää itse! Leskimiestä minä en ota!

— Mutta älähän nyt sano ennen kuin tiedät kuka se onkaan.

— Yhdentekevä. En huoli leskimiehestä. Ja kai hänellä vielä on lapsia ...

— Ei yhtä ainoaa. Eivät he emännän kanssa olleet yhdessä kuin pari vuotta. Viime vuonna näihin aikoihin kuoli...

— Ja nyt jo on kiire naimaan! sanoi Helena ilkeästi.

— Iso talo ...

— Onkos se Haimalan isäntä? kysyi Iita.

— On.

— Mutta Haimalaa kehuvat todella kaikki, virkkoi Annakaisa iloisesti. — Menisit pois Haimalaan. Aliina on Haimalassa käynytkin ...

— No niin, sanoi Helena, — talo on suuri ja rikas ja se on pääasia.

Hän nousi taasen varpailleen, nosti käsivarret kaareen päänsä yli ja takoi korkojaan permantoon. Siinä hän nauroi.

— Kysytäänpäs Aliinalta!

Aliina oli Rason emäntä, Kallen nuori vaimo, joka oli tuotu Rasoon samana vuonna, jolloin Marjaana vietiin Lumiaan. Hän oli reipas, hyväntahtoinen ihminen ja kälyt elivät hänen kanssaan mitä parhaimmassa sovussa. Oli hän tyttönä käynyt Haimalassa. Komea talo se oli, aivan lähellä järveä ja asuinrakennus oli sellainen vanha, keltaiseksi maalattu. Herrasväkien se oli ollut ja kerrottiin niiden siellä vielä käyneen kummittelemassa öisin. Yksi herroista, mikä Ruotsin aikainen sotaherra lieneekin ollut, oli muka kuristanut armonsa, ja se siellä käveli valkeissa vaatteissa, narautteli portteja, availi ovia ja katseli kuunvalolla sisään ikkunoista. Emma Klinga tiesi hänkin paljon asioita Haimalasta. Hänhän ne emäntävainajan hautajaisetkin oli valmistanut. Kovasti isäntä oli vaimoaan surrut. Mutta voi kuitenkin, miten paljon siellä Haimalassa oli hopeita! Pikarejakin, sellaisia raskaita, korkeita, oli puoli tusinaa. Ja hopeisia vateja ja kauhoja ja yksikin niin komea malja ...

Helena kuunteli silmät suurina päässä ja hänen poskensa paloivat, sydän takoi ja suonissa ohimojen kohdalla veri kohisemalla kohisi. Oli kuin se onneton valkea rouva, joka ei haudassaan saanut rauhaa, olisi ojentanut käsivartensa hänen puoleensa ja kutsunut häntä toverikseen. Hänen tuli aivan kylmä, kun hän tätä ajatteli. Mitähän se onneton ihminen oli tehnyt, että hänen herransa hänet kuristi? Mutta siitä ei Aliina tietänyt mitään.

Emma Klinga ei turhaan ollut kaasen virassa. Hän oivalsi heti paikalla, että tässä oli kysymys naimakaupoista. Hän jatkoi sen tähden kehumistaan ja nosti Haimalan isännän pilviin asti. Mutta Helena kävi yhä surullisemmaksi. Hänen tuli niin kovin surku sitä nuorta rouvaa, joka oli kuristettu.. Kuinka hirmuista sentään! Ihan kyöneleet polttivat Helenan kurkussa ...

Sill'aikaa olivat veljekset Kalle ja Juha haassa nou-
tamassa limoja. Koivut olivat jo poikki ja valmiina ka-
soissa. Äänettöminä he latoivat niitä kuormiin. Molem-
mat olivat juhllallisessa mielentilassa ja molempia pai-
noi ero, vaikkei kumpikaan siitä mitään sanonut. He
olivat aina olleet hyvät veljekset. Kalle oli oikeastaan
ollut Juhalle kuin isänä. Eihän Juhan pitänyt joutua
kauas. Joutsia oli Keihäsjärven rannalla kuten Rasokin.
Molempien talojen vainiot olivat raja rajassa. Mutta
kotia oli Juhan kuitenkin vaihdettava. Ja kun hän sitä
ajatteli, täytyi hänen rykäistä ja niellä, ettei ikävä pää-
sisi kurkkuun. Ohjasperiä sopi niitakin läiskäyttää. He-
vonen pyrki vähän väliä pysähtymään, tämä haka kun
kasvoi niin hyvää heinää. Ei se ollut ruoan puutteessa,
kiiltävä, lihava hevonen. Se oli hänen Pekkansa, jota
hän varsasta asti oli ruokkinut ja joka oli seuraava
häntä Joutsiaan. Kyllä sillä kelpasikin morsianta viedä.
Korea, ruskea liinaharja se oli, viisas ja herkkä, kuten
eläimet ovat, joita on kohdeltu hyvin.

Kun miehet pääsivät metsästä ja puukujan päästä
alkoi näkyä punaista ja keltaista rakennusta, ikävä yritti
taaskin nousta Juhan kurkkuun. Hän korjasi kuormaa,
jossa ei ollut mitään korjaamista, ja käänsi kasvonsa
syrrään, metsään päin. Ei se auttanut, sillä illan pu-
nerrus väreili puitten latvoilla ja valkeat kukat mät-
täillä katselivat niin kauniisti ja surullisesti. Juha ry-
käisi ja sylkäisi.

— Kas, kas, sanoi Kalle, kun he pääsivät aukealle,
johon järvi ja kirkonkylä näkyivät. — Joutsian pirttira-
kennus on maalattu. Mukavaltapa se nyt näyttääkin.

— Johan se isäntä joulun jälkeen rupesi puhumaan
siitä, että hän häihin maalauttaa pirtin, sanoi Juha ja
hymähti.

Samalla hänen tuli kovin kuuma ja hän maiskautti
suutaan Pekalle. Koreastipa se punainen pirtti paistoi-
kin vainioiden keskellä! Juhan rinta paisui suureksi ja
laajaksi ja hänen olisi tehnyt mieli kulkea lopputie juok-
sujalan. Se oli hänen uusi kotinsa, joka sieltä järven
takaa paistoi, koti, jossa hän tulisi määräämään ren-
kien ja muonamiesten työt...

Uusi arvo teki hänet sekä ylpeäksi että onnelliseksi

mutta samalla hämilliseksi. Hänen poskensa kuumoittivat ja hymy, joka puhkesi kasvoille, ei ollut oikein hänen omaa hymyään.

Juha oli pitkä ja laiha ja käveli kumarassa, kuten tekevät pojat, jotka ovat kasvaneet liian nopeasti. Ei hän ollut hento. Päinvastoin. Kasvot olivat laihat ja kalpeat, poskipääät ulkonevat, silmät syvällä, nenä voimakas ja suora, otsa korkea, hiukset tuuheat ja karkeat. Vasemmalla oli jakausta ja niskassa olivat hiukset leikatut tasisiksi. Niiden latvat kähertyivät hiukkasen ylöspäin, ikään kuin eivät olisi tahtoneet nöyrästi kasvaa hartioihin asti. Ei Juha ollut mikään kaunis mies, mutta hänen suupielissään oli sellainen hyvä piirto, että olisi luullut hänen aina kulkevan siunaus huulillaan, otsa oli niin kirkas, että se paistoi, ja kun hän avasi silmänsä, oli niissä viisauden ja rehellisyyden todistus.

Pekalla oli tapana hirnauttaa, kun se pääsi pihaan, ja kun tytöt kuuluivat helisevän hirnunnan, he tulivat vastaan. Kenellä oli kädessä piparikakku, kenellä palanen systerkakkua, kenellä mitään.

— Maista pois, Juha!

— Eikö ole hyvää, Juha!

Helenalla ei ollut kädessään mitään. Hänen kasvonsa hehkuivat ja silmänsä loistivat kuin kuumesairaalla. Hän tuli juoksu jalan ja huusi riemastuneena:

— Tunnetko, pikku Juha, Haimalan isäntää? Minä menen sille, usko pois! Lumia toimittaa sen ensi viikolla tänne. Mitäs sanot siitä, pikku Juha? Minusta tulee Haimalan emäntä!

Juha katsahti häneen pitkään, alkoi kiskoa limoja kuormasta ja sanoi tyynesti:

— Mitäs minä sitten siitä! Pitäjän suurimpia taloja-han Haimala on.

Helena keskeytti äkkiä naurunsa, vei käden sydämelleen ja sulki silmänsä ikään kuin rintaan olisi koskenut. Mutta ei Juha enää sitä nähnyt, sillä hän kanniskeli jo koivuja siihen saliin, jossa vihkimisen piti tapahtua.

— Tulkaa nyt sanomaan, miten nämä pannaan! huusi hän mennessään.

Sisaret neuvoivat ja asettelivat. Juhlallisen näköiseksi

kävikin suuri pirtti, jossa oli ikkunoita kolmelle suunnalle.

— Mitäs jos samalla laittaisimmekin paikoilleen telttapöydän, ehdotti Marjaana.

Ja he noutivat kaksi tuolia, kaasivat ne kumoon keskelle lattiaa ja levittivät niiden päälle suuren, vihreä-pohjaisen, punakukallisen ryijyn.

— Tottakai sinä nyt tiedät, millä puolen seisot, sanoi Annakaisa. — Ettei sinun käy niinkuin Hakolan Martin, joka asettui väärälle puolelle. Voi, voi kuinka minua tuppasi naurattamaan, kun pappi sille viittoaa ja viittoaa ja Matti vain sanoo, että »mitäs pastori meinaa?»

— Kyllä minä tiedän, sanoi Juha. — Johan minä sitä sinun häissäsi katselin.

— No, joskos Annastiina silloin oli sinulla tiedossa? Tunnusta pois ...

— Vaikk' olisi ollut! sanoi Juha ja kääntyi pois päin.

— Voi sinua, vekkuli, ilveili Annakaisa. — No, näytäpä nyt, osaatko huomenna oikein tulla vihille ...

— Älkää nyt enää viitsikö, keskeytti Iita. — Saisit sinäkin, Annakaisa, jo vakaantua. Ja eikö sinun pitäisi mennä katsomaan lastasi?

Helena oli istunut penkille limojen keskelle. Hän tuijotti telttapöytänsä, joka oli laitettu odottamaan huomista juhlaa. Mitä, mitä hänenkin elämästään tulisi? Astuisiko hän koskaan telttapöydän ääreen ja kuka silloin olisi hänen rinnallaan? Häntä paleli, kun hän siinä istui, vaikka ulkona oli lempeä kesäilta ja vaikka pirtti oh täynnä tuoreen koivunlehvän tuoksua. Hän hypähti äkkiä pystyyn ikään kuin häntä olisi lyöty ja remahti nauruun.

— Mutta kun minä tulen Haimalaan emännäksi, niin minä pidän sellaisia kemuja, että kuuluu tänne asti!

Hän karkasi Annakaisan kaulaan ja rupesi kieputtamaan häntä pitkin lattiaa.

— Olkaa nyt siivolla, tytöt, muistutteli Iita.

— Ja siellä sitä pitää tanssittaman! kiihtyi Helena kiihtymistään.

Juha oli asettunut selin huoneeseen ja piirteli jotakin uuteen, valkoiseen seinähirteen.

— Isäntä tulee saunaan, sanoi piika ovelta ja nau-rahti hyväntahtoisesti.

Juha karkasi tulipunaiseksi. Häntä sekä harmitti että suututti ja samalla suloisesti hiveli. Ei häntä vielä ku-kaan ollut kutsunut isännäksi.

— Isäntä, isäntä! uhittelivat Annakaisa ja Helena ja rupesivat kieppumaan Juhan ympärillä.

— No! huusi Juha ja koetti työntää sisariaan syrjem-mä, mutta eiväthän he poistuneet eikä Juhalla ollut muuta neuvoa kuin karata heidän käsistään. Kuistilla hän ravisti saappaat jalastaan ja sitten hän läksi juok-semaan minkä pääsi.

— Ei teistä koskaan näy tulevan järkeviä ihmisiä, sanoi Iita itsekseen. — Että nyt viitsittekin!

— Kuulkaapas tytöt! huudahti Annakaisa äkkiä. — Tulkaas katsomaan. Se poika on kirjoittanut tänne jota-kin.

Marjaanakin riensi ääreen. Siinä oli todella seinässä kirjoitusta, mutta eiväthän he saaneet siitä selvää, ennen kuin Helena tuli.

»Huomena kolmas päivä heinäkuta on Johan Kus-tanpoiijan ja Annastina Erikintyttären hät tässä Rason rusthollisa», tavasi Helena.

Iitankin suu meni nauruun, kun hän tämän kuuli.

— Kas sitä poikaa!

— Kaikkia se' keksiikin!

— Niinhän se kirjoittaa kuin tuomari.

— Juha on onnellinen, äänsi Helena hiljaa. — Juha pitää Annastiinasta!

II

Seuraavana päivänä vasta oli varsinainen suuri kiire.

Sukulaiset, jotka asuivat edempänä, läksivät kotoa jo päivännousun aikaan ja ehtivät perille hyvissä ajoin. He tulivat suurissa, herrasväkien huutokaupoista oste-tuissa, nelipyöräisissä kääseissä, edessä lihavat hevoset, tulivat lapsineen päivineen. Kääseissä oli myöskin suu-ria, kirjailtuja vakkasia, joissa emäntien silkit ja lasten esiliinat säilytettiin. Kopissa oli tuomisia häätaloon, kai-

kenlaisia suuria juustoja, nisuleipiä ja kyläkakkuja.

Miehet katosivat isännän kanssa vainioille ja navettarakennusta katsomaan. Rasossa oli nimittäin tekeillä kivinavetta eikä sellaisia ollut monta niillä seuduin. Emännät joivat kahvia ja kävelivät puutarhassa. Lapset kaarestivat pihamaalla, iankeilivat, itkivät ja tahrivat vaatteensa. Pienemmät tavattiin alituisesti pahan-teosta, milloin vetämässä maahan pöytäliinoja, milloin vetämässä toisiaan tukasta.

Sulhanen olisi mielellään lähtenyt isäntämiesten kanssa navettarakennukselle, mutta hän ei uskaltanut liikkuu pihamaalta, hänelle oli nimittäin sanottu, että hänen pitää olla vastaanottamassa vieraita. Hänestä rupesi tuntumaan kiusalliselta, sillä oli kaikenlaisia asioita, joita ei sopinut tehdä ja taas toisia, joita piti tehdä ... Renki Eprami, Juhan leikkitoveri ja ystävä, poltti piippuaan tallin edustalla. Hänen oli siinä määrä ottaa vastaan hevosia. Hänen luoksensa meni Juha ikään kuin turvaa etsimään. He olivat aina olleet hyvät ystävät Epramin kanssa ja Juha olisi mielellään tahtonut Epramin teltapojaksi häihinsä. Sisaret sen olivat estäneet.

He seisoivat hyvän aikaa ääneti ja katselivat maantielle. Se oli yhtenä tomupilvenä.

— Onkohan Pekkaa muistettu juottaa? kysyi Juha.

— On kyllä, isäntä on ihan murheetta, vastasi Eprami.

Veri läikähti Juhan poskille, kun jo Epramikin häntä isänteli, mutta hän koetti olla ikään kuin ei olisi huomannutkaan ja kiinnitti silmänsä tuleviin.

Vieraita tervehtiessään näki hän morsiamenkin sisarineen tulevan oikotietä peltojen poikki. He tulivat jalkaisin ja heillä oli paljon kantamista. Juhan olisi tehnyt mieli lähteä heitä auttamaan, mutta hän ei päässyt, sillä talonväistä ei sillä hetkellä ollut ketään vieraita vastassa. Aika kävi Juhasta pitkäksi ja tuskalliseksi. Varjelkoonkin olemasta toista kertaa omissa häissään! Ei se ole ensinkään mukavaa.

Kun pitkämatkaiset olivat saapuneet, lakkasi vierasten tulo vähäksi aikaa. Silloin Juha läksi pukemaan ylleen juhlavaatteita. Porstuanperäkamaristaan saattoi hän selvästi kuulla naisten äänet pakarista, missä mor-

sianta puettiin. Annastiina toimitti siellä jotakin ikään kuin huolissaan. Juhan sydän takoi kovasti.

Marjaana tuli porstuanperäkamariin ja istuutui sängynlaidalle. Hän oli touhunnut niin, että hän oli ihan hiessä, ja ainoastaan tärkeä asia saattoi hänet tällaisena kiireen päivänä istuutumaan.

— Annastiina, alkoi hän, — on tuolla niin onnettomana siitä, että Akseli taas on humalassa. Koko yön kuuluu olleen Tulettäneessä ja kaiken aamua on ajanut raivoaan Joutsian pihassa ja selittänyt, että hän täällä on isäntä, hän täällä käskee.

Tämä sanottiin sentään ikään kuin ohimennen. Marjaana pyyhki otsaansa suureen kotikutoiseen nenäliinaan, huokasi syvään ja jatkoi sitten.

— Kuule, kun siellä Joutsiasassa nyt nousee tie pysyyn — ja se voi sen tehdä aika pian, — niin tulkaa vain meille. Koetetaan meidän talossa tasoittaa.

Se se oli ollut hänen asiansa ja kun hän oli saanut sen sanotuksi, nousi hän lähteäkseen. Ensin hän sentään tarkasti Juhaa. Hyvä oli! Saappaat kiilsivät ja narisivat, tukka oli kiiltävän siloinen, uusi sortuukki istui kuin valettuna, mustat silkkiliivit nappirivineen olivat juhllalliset katsella. Silkkihuivia Marjaana vähän oikaisi. Sitten hän meni.

Juha kävi vielä kerran läpi vihkimäluvut, vaikka hän osasi ne ihan ulkoa. Sitten läksi hän kamaristaan, mutta jo kynnyksellä hän oli kompastumaisillaan, sillä uudet saappaat, sortuukki ja koko juhla-asu tekivät hänet kankeaksi. Ei ollut hauskaa tulla ihmisten näkyviin riisaisissa vaatteissa, mutta ei taas ollut hauskaa olla näin hienonakaan. Se oli aika tuskallista. Hävetti...

Voi nyt kuitenkin sitä kiirettä! Juostiin, puhuttiin, ovet paukkuivat, koirat haukkuivat ja rattaat rytisivät. Kun pakarin ovi hetkiseksi aukeni, näkyi sieltä mustia ja kirjavia värejä ja kuului tärkättyjen alushameitten kahinaa. Helena liehui vaaleansinisissä vaatteissa, kaulan ja hihansuitten ympärillä valkeita pitsejä, kauniina kuin morsian. Hänen kasvoistaan saattoi nähdä, että Jaakko Sand oli tullut. Hänen poskillaan oli sellainen puna ja silmissä sellainen kiilto.

Kaikki muutkin Keihäsjärven herrasväet olivat jo

saapuneet. Saarlan majuri oli tullut vaunuilla ja hänen mukanaan joukko nuoria, joita huvitti olla katsomassa suuria talonpoikaishäitä. Neiti Greta Stähle ja hänen tukholmalainen ystävättärensä Lilly von Schönberg olivat kumpikin valkeissa, toisella siniset, toisella punaiset silkkinauhat vyöllä ja hiuksissa. Kauniit he olivat katsella kuin Herran enkelit. Komeita olivat nuoret her-
ratkin, Gustaf kadettiunivormussaan, Magnus vaaleissa kesävaatteissa. Majurskaa ei osattu kaivatakaan, sillä tiedettiin, ettei hän mihinkään lähde. Saarlan majurska oli ylpeä rouva.

Nimismies Liljeblad saapui rouvineen ja tyttärineen. Hän oli suurikasvuinen ja suurisuinen herra, pastorin paras ystävä ja ainainen iltatoveri. Rouva Liljeblad oli kalpea, tunteikas nainen vanhanaikaisissa silkkivaatteissa, hän puhui vienolla, valittavalla äänellä ja näytti aina surulliselta. Jokaisesta naimattomasta miehestä katseli hän vävypoikaa itselleen. Oliko se sitten ihme, kun tyttäriä oli sellainen liuta!

Henkikirjuri Nylander oli jo vanhaksi pojaksi tulemaisillaan, punanenäinen, pitkä hongankolistaja, joka oli tottunut naurattamaan suuria seuroja ja hallitsemaan kaikkia läsnäolijoita sukkeluuksillaan.

Vihdoin luettiin Keihäsjarven herrasväkiin vielä kauppias Hallbom, vaikka hän tuskin oli edes puoli herrasväkeäkään. Hän oli pieni, lihavanlääntä mies, kasvot pyöreät kuin nauris, iho kellahtava ja täynnä teerenpilkkuja. Syvällä poskien sisässä pyöri kaksi pientä ruskeaa silmää terävinä kuin naskalin nenät. Parta Hallbomilla oli kova ja harva kuin pukilla, hiukset punertavat ja pystyt, käsissä pitkiä karvoja ja teerenpilkkuja. Hän oli liukas ja sukkela kuin sisilisko ja kieli hänellä kävi kuin rasvattuna. Hänen vaimonsa oli pitkä, luiseva, litteärintainen nainen, jonka silmät valuivat ja joka aina oli happamen näköinen. Hänen kätensä olivat yhtä mittaa työssä: milloin hän raapi päätänsä, milloin hän kaiveli nenäänsä tai korviaan tai syhytteli niskaansa tai kainalon aluksiaan. Kauppias Hallbomin vaimo, Saara, oli suorastaan noita-akan näköinen.

Kaikki häätalossa oli valmiina. Morsiamen kotiväkeä ainoastaan odotettiin. Muilta meni aika jotenkin, vaikka

hekin ihmettelivät joutsialaisten viipymistä, mutta morsiamelle kävi odotus melkein sietämättömäksi. Ties mitä se Akseli taas oli tehnyt!

Koko hääkansa oli pihamaalla, kun Joutsian komean, mustan orhin vihdoin nähtiin tulevan! Se se oli menoal! Kipunoita vain iskivät kivet. Kuoleman kauhussa istuivat vanhukset edessä rattailta ja Akseli seisoi takana, ohjakset piukkoina ja huusi. Ei häneen pystynyt kielto. Sitä pahemmin hän antoi mennä, jota enemmän häntä kiellettiin. Ja kun vanhukset vihdoin siunaillen olivat päässeet alas rattailta, pani hän vielä kuin uhallakin hevosen tanssimaan keskellä pihaa.

Pahalta se tuntui, kun tuo komea, mustatukkainen poika siinä uhmaili häätalon kartanolla. Tiedettiinhän, ettei hän pitänyt sisarensa naimakaupoista, mutta ei toki olisi pitänyt noin kaikkien nähden ... Ja ihan se oli vaarallista leikkiä, ihan se pelotti...

Ainoa, joka mielihyvin katseli Joutsian poikaa, oli pastori. Hän seisoi rappusilla, liperit kaulassa ja virsikirja kädessä, valmiina menemään juhlalliseen toimitukseen, mutta väkisinkin hänen täytyi ihan ääneen naurahtaa, kun naiset parkuen pakenivat hevosta. Voi kuitenkin sitä kirkua! Siellä oli joukossa myöskin Helena ja Saarlan nuoret tyttölapset. Oli siinä silmänruokaa. Kuinka Greta olikin äitinsä näköinen! Samat ihmeelliset silmät, samat ilmeet kasvoissa ... Viekoitteleva oli tänä päivänä Helenakin — mikä hänen nyt oikein olikaan? Hän oli tervehtinyt keikaillen ja vieraan kohteliaana kuin jotakin matkustavaa kreiviä. Vaarallista, vaarallista, neitiseni! Paras olla varuillaan, kun on samoissa kutsuissa Editha Ståhlen tytär! Oo sen tytön korvia! Eivätkö ne olekin kuin ruusunkarvaiset näkinkengänkuoret... Millainen lapsi se on vielä! Puhuu ja palpattaa ja kuiskaa ystävättärensä korvaan, nauraa ja heittelee ruumistaan kuin kissanpoika ... Jumalan tähden, ole hiljaa, tyttö!

Jaakko Sand kävi äkkiä kalpeaksi ja tarttui kuistin kaidepuuhun ...

Samassa hän huomasi, että ihmiset alkoivat lappaa vastapäätä olevaan rakennukseen. Siellähän toimituksen piti tapahtua. Ja sinne hän meni hänkin, sinne kuumaan

pätsiin, jonne aurinko hehkui kuin saunankiukaan suu ja johon kuihtuvat limot viime nesteillään levittivät tukahduttavaa lemua. Ja sinne hän asettui juhlalliseen asentoon odottamaan ihmisparia, joka hänen oli määrä vihkiä mieheksi ja vaimoksi...

Morsiuspari tuli sisään hitain askelin, sulhanen punoittavin poskin ja hartaan näköisenä sekä hänen rinnallaan hento, vaatimaton, sinisilmäinen tyttö, jonka hiuksilla oli seppel valkeista tekokukkasista. Heidän uudet vaatteensa kahisivat ja kengät narisivat. Yhtenä töminänä kaikui huone, kun telttatyöt ja telttapojat marssivat paikoilleen.

Kauniisti toimitus tapahtui. Sulhasen kasvot olivat tyynet ja kirkkaat, morsianta tuppasi ensin itkettämään, mutta selvästi hänkin vastasi papin kysymyksiin. Kuuluisan muhkealla äänellään pastori kehoitti heitä elämään kurissa ja Herran nuhteessa, kärsimään toinen toisensa puutteita ja rakastamaan toisiaan myötä- ja vastoinikäymisessä. He lankesivat polvilleen, telta levitettiin heidän päällensä ja pappi siunasi heidät.

Teltturit yrittivät väsyä pitkän toimituksen aikana. Suuri, punakukallinen silkki, joka oli heidän nostettujen käsiensä varassa, vapisi. Varsinkin Helena, jota mielenliikutus kaiken yötä oli pitänyt valveilla tai levottomassa unessa, sai ponnistella pysyäkseen pystyssä.

— Kuka se on tuo sininen? kuiskasi Lilly-neiti ystävättärelleen heti, kun morsiuspari oli noussut.

— Se on juuri se Sandin rakastettu.

Tytöt katselivat Helenaa, joka kääri kokoon telttasilkkiä.

— Pastorilla ei ole hullumpi maku, sanoi Lilly-neiti.

— Morsian olisi oikein soma, jolleivät olisi panneet hänen päähänsä noita kauheita kukkia. Kuka nyt käänsäkin! Mikseivät he sido seppeliään vaikkapa puolanvarista?

— He eivät olisikaan talonpoikia, jos he sen ymmärtäisivät, puuttui vastaamaan herra Gustaf, ennen kuin sisar oli ehtinyt suutaan avata. Herra Gustaf oli hurjasti rakastunut neiti Lillyyn.

— Tietääkö neiti, lausui vuorostaan Magnus Stähle, joka myöskin oli rakastunut neiti Lillyyn, — että tämä

Raso on vanha herraskartano. Ei se ole ollut kuin puolen vuosisataa talonpoikien hallussa.

— Sen kyllä näkee, vastasi Lilly pikkuvanhan ymmärtäväisyydellä. — Nuo vanhat puut, tuo suuri rakennus, voi miten paljon ne ovat mahtaneetkaan nähdä! Aivan voi kuvitella kuutamoiltoja, kun täällä on ollut kestejä ja kun nuoret ovat kävelleet tuolla alleoissa. Voi kuinka sentään on surullista, että kaikki häviää!

— Näyttääkö teistä täällä häviävältä? tokaisi nuorten puheeseen Nylander, joka jo hyvän aikaa oli kierrellyt saarlaisten ympärillä. — Isäntä täällä rakentaa paraikaa komeaa kivinavetta ja näkisitte, millaista suota tuossa lehdon takana kuokitaan.

Hän sanoi sanottavansa veitikkamaisesti hymyillen ja maiskautti suutaan, ikään kuin olisi ollut kysymys mansikasta tai jostakin muusta syötävästä. Tytöt purskahativat suureen nauruun. Talonpoika rakentaa navettoja ja kuokkii soita entisen loiston sijalle — olihan se kauhean lystillistä!

— Mutta pappakin sanoo, että hän on hyvä maanviljelijä, selitti Greta-neiti touhukkaasti. — Mutta kaikkein intresanteinta täällä Rasossa on se, että kuningas kerran on ollut täällä yötä. Kuka niistä se nyt olikaan? Kaarle...

— Mitä sinä nyt sekoitat, oikaisi veli häntä malttamattomasti. — Itse Kustaa Adolf se oli, ei neljäs, vaan toinen.

— Oo, todellako! huudahti Lilly aivan haltioissaan.

Hän pusersi kovasti Gretan käsivartta. Kaikki täällä oli hänelle niin uutta ja ihmeellistä: tämä jyrävä rustholli, nuo kankeat, itsetietoiset talonpojat, morsian kömpelöissä kukkasissaan, vanha herraskartano muistoinen, kaunis talonpoikaistyttö, joka niin onnettomasti rakasti ...

He jättäytyivät jäljellepäin, katselivat Helenan olemusta ja Greta Stähle kertoi:

— Pastori oli jo menemäisillään hänen kanssaan naimisiin. Hän ei vuosikausiin käynyt meillä. Hän ei uskaltanut tulla. Mutta sitten hän kerran tuli ja mitä kaikkea mamma lieneekään hänelle sanonut, sillä nai-

misista ei tullut mitään . . . Minusta mamma olisi voinut antaa heidän saada toisensa . . .

— Kuka sitä tietää . . . menisitkö sinä naimisiin talonpojan kanssa?

— Mutta tuo tyttö on hienompi kuin tavalliset talonpoikais työt!

Helena kyllä huomasi, että he häntä tarkastelivat. Hetkiseksi hän tuli ajatelleeksi, että ehkä he pitävät häntä kauniina, mutta samassa se tunne katosi. Eivät maar he hänestä mitään hyvää ajattele. Kyllä kai ne kulkupuheet ovat Saarlaankin joutuneet. Saarlan armo oli kerran katsonut häneen niin pahasti. He olivat isän kanssa kohdanneet Saarlan vaunut maantiellä. Majurilla oli ollut asiaa isälle ja hän oli pysäyttänyt heidät. Armo oli hienoissa, harmaissa vaatteissa, oikein hän nosti harsonsa ja rupesi tuijottamaan Helenaan. Kuinka kylmästi ja ylpeästi hän katsoi! Helena aivan jähmettyi. Mitä Helena oli tehnyt? Mitä varten armo tahtoi jähmetyttää hänet jääpuikoksi? Pastorinko tähden? . . . Helenalle tuli sellainen aavistus, että armo vihasi häntä pastorin tähden. Mutta mitä se armoon kuului? . . . Sitä ei Helena saanut koskaan tietää, mutta sen sijaan ei hän koskaan päässyt siitä tunteesta, etteivät saarlaiset suoneet hänelle hyvää.

Päivällinen oli katettu suureen, vanhaan pirttiin. Seinien jättiläishirret olivat jo mustuneet, mutta limot, valkeiksi sivuttu takka ja aurinko tekivät sen ystävällisen näköiseksi. Kuusi pitkää pöytää oli katettu penkkejä myöten. Punakukalliset lautaset paistoivat valkeilta liinoilta, haarikat olivat täynnä olutta ja niiden välissä, siellä täällä, seisoivat korkeita hopeisia pikareja täynnä tervankarvaista tupulttia.

Kyllä oli ruokaakin. Oli suolakalaa, sekä siikaa että lahnaa, oli tuoretta kalaa sekä keitettyä että paistettuna. Oli sianlihaa sekä keitettyä että suolattuna ja paistettuna, oli rosollia, juustoa, lihapullia, perunaruo-kaa, rusinakeittoa, maitoon keitettyä riisipuuroa ja uunissa paistettua kaurapuuroa, oli mansikoita, lihalientä piirakan kanssa, tuli sitten paistien vuoro: oli sekä vasikkaa että lammasta. Tuli putinkia ja blanc-manger'ta.

Morsiuspari istui pastorin ja Saarlan majurin välissä. Siinä pöydässä olivat kaikki herrasväet ja Rason mahtavimmat sukulaisemännät. Isännät olivat eri pöydässä. Heidän pöydässään istui myöskin Tolli, puhemies, juhllallisena, vakavana ja oman arvonsa tuntevana. Ties olisiko näistäkään häistä mitään tullut, jollei hän olisi ryhtynyt toimeen! Helenaan hän tuon tuostakin vilkaisi. Korea tyttö se yhäkin oli ja liukkaasti liikkui — mitä jos senkin naittaisi siitä pois ihmisten hampaista!

Marjaana, Iita ja Annakaisa liehuivat hekin kaiken aikaa katsomassa, ettei mitään puuttuisi. Edeskäypinä toimivat suutarin Janne, nikkari-Tuomas ja joukko piikoja.

— Annetaan kalan uida! huudahti Nylander ja korotti lasiaan morsiusparille. — Fisksen vill simma, sanoi hän samassa majurille ja otti toisen ryypyn. — Mistäs on saatu kaloja? kysyi hän sitten litalta, joka kantoi pöytään suurta kalavatia. — Esa-ukkokko se aina vain jaksaa pitää taloa kalassa . . .? Mutta meidän morsiamemme ei mitään syö . . .

— Kukahan täällä on ruoanlaittajana? kysyi rouva Liljeblad naapuriltaan rouva Hallbomilta. — Buljongissa on liian paljon suolaa . . .

— Emmekö me saakaan serviettejä? kuiskasi Lilly ystävättärelleen.

— Ota nenäliinasi, kuiskasi Greta takaisin. — Mutta nälkää ei meidän tarvitse nähdä, kuten näet. Kuinka monta ruokalajia jo on ollutkaan?

— Viisi, kuusi kumminkin. Eikä vielä olla paistissa. Mutta sehän on aivan kauheaa, kuinka ne syövät! Katso nyt noita: kaikki pistävät keittoa samasta vadista.

Isäntien pöydässä juteltiin navettarakennuksesta, joka oli tekeillä Rasossa.

— Tuleehan siitä kallis, sanoi isäntä, Kalle Kustaanpoika — mutta kyllä se sittenkin vuosien kuluessa maksaa itsensä.

— Vaan eikös se tule kylmä, kun ikkunat tehdään niin suuriksi?

— Se kuuluu taas lehmille olevan terveellistä, kun saavat valoa.

— Kyllä maar ne kaukalonsa löytävät vähemmälläkin valolla. Kyllä minä vain . . .

Juha kuunteli toisella korvallaan, mitä isäntien pöydässä puheltiin. Mielellään hän olisi luopunut kunnia-paikastaan majurin vieressä, kun olisi saanut olla keskustelemassa navetasta. Sillä hänen mielessään oli koko kesän ollut sellainen ajatus, että hän vielä rakentaa sellaisen navetan Joutsiaan. Mutta hänen ympärillään kävi niin kova surina, ettei hän voinut erottaa, mitä isäntien pöydässä puhuttiin. Nylanteri oli niin suuri-suinen.

Pastori piti ahkerasti seuraa morsiamelle. Hän kertoi tälle, kuinka entinen morsian vastasi, kun häneltä kysyttiin, oliko hän onnellinen: perästä kuuluu, sanoi torventekijä.

— Olen minä kastanut lapsen ja vihkinyt sen isän ja äidin samalla matkalla, jatkoi pastori. — Siinä meni kaksi karpästä yhdellä läjäyksellä.

— Ohoh, sanoi Annastiina, — olivatpa ne häpeämätöntä väkeä.

Sillä kertaa sai pastori nauraa yksin, sillä morsiamen suu pysyi ankarasti supussa.

— Morsiusparin onneksi! huusi Nylander, nosti korkealle ilmaan hopeisen pikarin, joi syvältä ja laski raskaan astian kolahtaen pöytään.

Monella tahoin puhuttiin kuiskaten ja seurattiin uteliaasti Helenaa, joka liehui vaaleissa vaatteissaan. Tiesihän koko pitäjä hänen ja pastorin välit.

— Kas, kuinka se sitä mielistelee, kas nyt, minkämoisiin vaatteisiin se on pukeutunut, sanottiin.

— Mikä lieneekin, että se niin eroaa muista sisaristaan ja koko suvustaan.

— Helena jäi niin aikaisin orvoksi äidistään, koetti joku välittää.

— Pitäisi sitä toki itsellä olla sen verran järkeä, intti toinen. — Nuoremmaxihan muut sisaret jäivät, mutta ne ovat vallan toista maata.

Helena tekeytyi ylen määrin iloiseksi. Hän tahtoi ennen kaikkea näyttää sen pastorille. Olihan hänellä tiedossa kosija, rikas leskimies, suuren talon isäntä. Kelpasipa sillä härnätä. Hän likeni pöytää, jossa telttatyöt ja telttapojat istuivat. Heillä tuntui olevan aika hauskaa. Oli se sittenkin hyvä, että he olivat noin samassa pöy-

dässä. Helena sen sillä lailla oli järjestänyt, muuten he kyllä olisivat saaneet istua kuka missäkin.

Ei se ollut totta, että Joutsian Akseli juovuspäissään olisi tanssittanut hevostaan: hän oli ollut aivan selvänä ja täysissä tajuissaan. Mutta hän oli tahtonut tehdä kiusaa. Vai eikö hänen kannattanut olla harmissaan, kun häneltä talon veivät! Hän oli suutuksissaan isälleen ja äidilleen, jotka sen sallivat, Annastiinalle, joka miehen otti, ja Juhalle, joka suostui tulemaan toisen taloon. Istuessaan nuorten tyttöjen ja poikien joukossa hän sentään hetkeksi unohti harminsa ja laski leikkiä ikään kuin ei harmeja olisi ollutkaan.

Kujeillaan hän oli pehmeästä vierreleivästä tehnyt pienen pallon ja pannut sen vierimään Ahdepään Marille. Mari lähetti palloa eteenpäin ja tätä kaikki nauroivat. Pöytä oli huoneen kulmassa, eikä siellä istunut ketään vanhempia ihmisiä, joten nuoret saivat kaarestaa rauhassa.

— Antakaa tulla tänne! sanottiin pöydän toisesta päästä.

— Kuka teistä, pojat, huusi Akseli äkkiä ihan ääneen ja hänen suuttumuksensa leimahti taaskin liekkiin, — kuka teistä, pojat, osaa heittää taikinanapin sulhasmiehen otsaan!

Toiset pelästyivät hävyttömyyttä, toiset nauroivat salaviihkaa ja muista pöydistä ruvettiin jo hämmästyneinä katsomaan teltturien mutkiin.

— Niemelän Kristerin takista näkyy puuttuvan nappi, tirskuu joku tytöistä. — Antakaa tänne, niin minä pistän sen kiinni!

— Tarvitaanko nappia? sanoi Helena hymysuin Akselin takaa. Hän ei ollut huomannut Akselin hävyttömiä sanoja ja hänen tarkoituksensa oli ainoastaan kiusoisella Jaakko Sandia. — Tässä on nappi! jatkoi hän ja näytti hyppysissään punaista ruusunnuppua, joka oli kova ja täyteläinen kuin nappi. Sattui olemaan ruusujen kukinta-aika ja Rason puutarha oli täynnä ruusupensaita.

Helenan nähdessään lakkasivat tytöt tirsukumasta ja pojat vaikenivat. Helena oli heitä niin paljon vanhempi ja hänestä kulki niin paljon puheita, etteivät he tahto-

neet hänen silmissään kaarestaa. Yksin Akseli iski hänen arastelematta silmänsä.

— Sen napin otan minä! sanoi hän ja koppasi kukan Helenan kädestä.

— Mitäs sinä sillä? nauroi Helena. — Eihän sinun takistasi nappia puutu.

Akseli katseli Helenaa. Tummat kiharat hulmusivat tytön otsan ympärillä. Päivänpaisteessa ne loistivat kuin kultasäikeet. Päivänpaisteessa oli nenäkin läpinäkyvä ja hampaat kuin helmet. Ja huulet... ne olivat juuri kuin olisi tuota ruusua aukaissut. Mitä tyttö niitä siinä nauraessaan kaartelikin... Herra varjeltoon, jos... jos... koppaisikin sen siitä... Akselin silmät leimusivat ja hänen hengityksensä kävi kuuluvaksi. Hän tarttui tuolin selkänojaan ikään kuin karatakseen pystyyn, mutta silloin oli kuin Helenaan olisi puukolla pistetty. Hän kalpeni ja hätkähti. Akselin täytyi keksiä jokin keino rauhoittuakseen.

— Minä syön tämän! sanoi hän tukahdutetusti.

Ja hän teki kuin tekikin hullunkurisen tempun: pisti suuren ruusunnupun suuhunsa ja alkoi sitä pureskella. Pöytä remahti suureen nauruun ja Helena itse nauroi niin, että vedet tulivat silmiin. Akseli ei enää voinut peräytyä, ja niin hän nieli ruusunnupun varsineen pävineen. Hän nieli sen mukana koko sen äskeisen tunteen ja tuli järkiinsä. Mitenkä hänen ja Helenan ilman sitä ruusua olisi käynytkään? Hän oli tähän asti toimitanut Helenaa pastorille. Kyllä hän vain tästä lähin pitää tytön itse. Mitenkäs hän on ollutkin sellainen houkio, ettei ennen ole häntä huomannut? Hän koppasi haarikan pöydältä ja joi, niin että rinta jäähdyi.

Nauru teltturien pöydässä oli jo herättänyt huomiota koko häähuoneessa. Morsian, joka on tuntenut veljensä äänen, katseli levottomana remua kohti ja puna poskilla kiirehti Lumian emäntä rauhoittamaan sisartaan. Saarlan nuoret käänsivät hiukan kateellisina päätään ja pastorin silmissä liekehti hetkeksi suuttumus. Naurakoon, naurakoon, ajatteli hän sitten. En minä estä!

— Teltturien terveydeksi! huusi Nylander ja kohautti pikariaan. — Skool! Huhhuh kuinka polttikin. Väkevää

ainetta! Tuli palaa, tuli palaa! Tahdottekos kuulla jutun siitä, kuinka tuli palaa?

Hän oli tekevinään kysymyksen, mutta eihän hän odottanut kenenkään suostumusta. Ihan pilanpäiten hän vain kysyi ja jatkoi samassa:

— Kun entinen pappi piti oikein pitkiä saarnoja, niin että kansa kaikki nukkui, niin hän sitten äkkiä kesken saarnaansa huutamaan, että »tuli palaa! tuli palaa!» Seurakunta herää ja rupeaa hädissään kysymään: »Missä? missä?..» Pappi korottaa äänensä ja huutaa uudestaan: »Helvetissä, helvetissä niille, jotka kirkossa nukkuvat.»

Huvittihan juttu vieraitakin, mutta enimmäen henkikirjuria itseään.

Paistin jälkeen oli pastorin määrä pitää puhe morsiusparille. Pastori piti puheita tilauksesta ja otti hopearuplan kappaleelta. Koko hääkansa näkyi jo hänen puhettaan odottavan, sillä vähitellen oli keskustelu vaiennut niin kokonaan, että vain jonkun yksityisen, kuten Joutsian Akselin ääni. kuului. Pastoria harmitti, että ne juupelit olivat niin varmoja asiastaan. Entä jollei hän heille puhuisikaan! No niin, olihan isäntäväen mieliksi puhuttava.

Aiheena hänellä oli: »ei ole ihmisen hyvä yksinänsä olla» ja kun hän nousi ja lausui »rakkaat ystävät», vaikenivat kaikki ja laskivat veitsensä lautasille. Naiset panivat kätensä ristiin.

Ei pastorilta koskaan puuttunut puhetta. Kauniisti hän puhui nytkin, monen silmiin oli nousta kyyneliä.

Päivällistä oli jo kestänyt tuntikausia. Ihmiset ähkiivät, puhkivat ja voihkivat ylensyömisestä ja juomisesta. Auringonsäteistä oli paahtavin helle jo poissa, ne olivat siirtyneet toiseen päähän huonetta. Kuokkavieraitten pirtistä alkoi kuulua viulun vinguntaa. Silloin rupesivat nuorten veret läikkymään. Pojat olivat juoneet niin, että heidän kasvonsa hehkuivat. Tuskin malttoivat he veisata loppuun ruokavirttä ja kuulla papin siunausta.

Kyllä olikin syöty! Joka vain taisi, päästeli nappejaan ja vyöhihnojaan ja läksi lehtoon jäähdyttelemään ja lepäämään. Emma Klinga oli sentään oivallinen ruoanlaittaja, se tunnustettiin yleisesti.

Ilta oli lämmin ja tyyni. Päivä päilyi hehkuvana kiekkona Keihäsjärven. Jotkut isännistä olivat jo saaneet liikaa ja makasivat kuin tukit luhdeissa. Toiset polttivat piippuaan kuistilla ja laskettelivat sukkeluuk-sia. Siellä istui sulhanenkin, istui morsiamen isä, istuivat Rason ja Lumian isännät. He puhelivat Rason navetasta. Kauppias Hallbom tuli siihen hänkin, istuutui sulhasen viereen, kehui päivällistä ja olutta ja koetti liepastella Joutsian vanhaa isäntää, Eerikki Aaprahaminpoikaa. Mutta isäntä vastasi äreästi. Silloin koetti kauppias on-neaan sulhasen luona, mutta Juha oli harvasanainen luonnostaan ja ainoastaan hymyili hyväntahtoisesti. Jo kiepahti kauppias Hallbom pihamaalle, jossa miesten ryhmässä seisoj Simolan isäntä. Hänen kanssaan ainakin pääsi puheisiin.

— No, virkkoi kauppias, — mitäs nyt ajattelette: tuonko minä pojallenne kellon Pietarista?

— Viittätoista ruplaa en minä maksa, sanoi Simola.

— Poika vääntää sen kuitenkin rikki.

— Mitenkäs se sen saa rikki? Eihän se nyt enää niin taitamaton ole.

— Se tahtoo aina tietää, mitä kellon sisässä on ...

— No, kyllä sille sitten riittää kymmenenkin ruplan kello. Ovat ne hyviä nekin ... Minä toin tässä sellai-sen kellon eräälle kaupungin miehelle ja se on ollut sillä jo pari vuotta ja se kehuu, että ...

Eerikki Aaprahaminpoika läheni heitä.

— Mitäs niillä Pietarin kelloilla tekee pani hän il-keästi. — Mitäs virkaa kellolla on, joka ei käy? Vai käykös meidän Akselin kello?

Eerikki Aaprahaminpoika luimisteli Hallpumiin pa-hasti. Mutta ei kauppias vähääkään hätkähtänyt. Kat-seella, jolla rehellinen ihminen vastaa, kun häntä syy-tetään varkaudesta, sanoi hän:

— Vai pitäisi kellon sellaisella hoidolla käydä: pudo-taan järveen kello taskussa, vedetään vieteri rikki ja korjaillaan sen sisukuntaa puukolla — vai pitäisi kellon sittenkin käydä?

Akseli, joka seisoj pihamaalla, jo aika lailla hutikassa, kuuli nimeään mainittavan ja huusi:

– Se saa puoli ruplaa rahaa, joka osaa sanoa minkälainen perkele on. Kuka tietää?

– Pidätkö suusi kiinni! huusi vanha Joutsia.
Akseli nauraa rehahti.

– Eikös kukaan tiedä? Punainen, punainenhan perkele on! Se on siellä helvetissä tullut punaiseksi, kun siellä aina palaa tuli...

Ja taas hän nauroi. Hän tahtoi suututtaa isänsä, kun isä hänen perintötilalleen otti vieraan isännän. Isä ei kärsinyt mainittavan punaista perkelettä siksi, että hänen oli tapana humalapäissä nähdä perkeleitä ja ne olivat aina Hallpumin näköisiä, punatukkaisia kuten kauppias.

Tiesiväthän naapuritkin, mitä Akseli tarkoitti. Simola nauroikin haljetakseen. Hän oli hänkin joskus sattunut näkemään perkeleen ja Hallpumin näköinen se oli hänenkin perkeleensä. Muista tällainen leikkipuhe saattoi olla hauskaa, mutta ei niistä joita se koski. Vanha Joutsia yritti jo käydä poikansa niskaan, mutta Lumian rusthollari ennätti väliin ja sai houkutelluksi äijän pois. Hallpumi oli toinen, jota Joutsian pojan puhe harmitti. Mutta hän ei ollut tietääkseenkään, hänellä ei ollut muuta neuvoa.

S aarian nuoret kävelivät puistossa ja ihailivat illan kauneutta. Mehiläiset ja turilaat surisivat lennähtäen kukasta kukkaan.

Magnus-herra puhui vähän ja seurasi etäältä ja ujosti Lilly-neitiä. Ennen pitkää joutui hän puheisiin Rason isännän kanssa. Heillä olikin yhteisiä harrastuksia, sillä Maunu-herra taas oli paremmin kuin talonpoikainen, mieheksi, vaan maanviljelijäksi. Maunu-herra oli kohtelias ja ystävällinen mies, ihan toisenlainen kuin vanhempi veli. Gustaf-herra oli kokonaan äitinsä poika. Maunu-herra oli paremmin taas kuin talonpoikainen. Lilly-neiti otti käteensä harakankukan ja rupesi nyppimään sen valkeita, kaitaisia terälehtiä. Innoissaan ei hän kävellyt suoraan pitkin tietä, vaan hoiperteli puolelle ja toiselle ja pysähtyi vihdoinkin suuren ruusupensaaseen. Siinä hän hymyillen seisoi laskevan auringon hohteessa, mustat, pitkät silmäripset poskilla.

– Mitä sinä kysyt? sanoi Gustaf Stähle ja katseli häneen rakastuneesti.

— En minä sitä voi sanoa, vastasi Lilly veitikkamaisesti. — Sittenhän se ei kävisi toteen.

— Enkö koskaan saa sitä tietää?

— E ... e ... ehkä ... joskus.

Lilly painoi alas päänsä ja punastui.

— Oi, minä antaisin kymmenen vuotta elämästäni, kun saisin sen tietää, kuiskasi Gustaf.

Greta ja pastori Sand tulivat perässä. Pastori kyseli aivan turhanpäiväisiä asioita, mutta katseli niin oudosti, että Gretan yhtä mittaa täytyi punastua ja kääntää pois kasvonsa. Se oli kerrassaan kummallista, miksi hän sillä tavalla katseli.

— Kuinka teidän äitinne voi? kysäisi pastori äkkiä.

— Kyllä hän hyvin voi.

— Miksei hän tullut tänne?

— Eihän hän osaa suomea, eivätkä talonpojat häntä huvita.

— Niin, niin, sanoi pastori ja veti henkeään. Hänet oli äkkiä vallannut ajatus: tiesihän Editha, että minä olin täällä! Hänen kasvoihinsa välähti samassa outo, kärsivä piirto. Greta näki sen ensi kerran ja hätähti. Hänen kävi sääli ja hän olisi tahtonut lohduttaa.

— Mitä äitinne tekee nykyään? kysyi pastori tyyntemmin.

— Ei mitään erityistä. Lukee, soittaa, kävelee puistossa ... Muutaman kerran olemme kaikki olleet järvellä ...

Pastori katseli kauas pois ja hänen silmissään oli sellainen ikävä, että Greta-neidille hetkiseksi tuli halu silittää hänen kättänsä.

— Laulaako hän? sanoi pastori ja katseli yhä jonkin kauas.

— Joskus, hyvin harvoin, vastasi Greta hiljaa ja hänen sydämensä löi kovasti, ikään kuin hän olisi aavistanut suurta ja syvää salaisuutta.

Pastorin silmissä leimahti ja hän kääntyi Gretan puoleen ikään kuin sulkeakseen hänet syliinsä. Tytön kasvoille läikähti kuumana veri ja häntä rupesi pelottamaan ja iljettämään, ei hän itsekään tiennyt miksi. Sillä e pastori ollut hänelle mitään tehnyt. Ei hän tietänyt, mitä pastori sen jälkeen kysyi tai mitä hän itse vastasi.

Mutta hänen ilonsa oli suuri, kun Nylander ja Liljebladin tytöt liittyivät hänen seuraansa. He tulivat kuin vapauttajina.

Greta tarttui ystävättärensä käteen ja he riensivät pois, ensin kävellen, mutta sitten juosten, kiipesivät aidan yli ja tulivat hengästyneinä kallion alle.

— Nyt minä kerron sinulle jotakin, alkoi Greta ja istutti hänet viereensä kivelle. — Mutta sinä et saa kertoa sitä kenellekään, et kenellekään. Et sulhasellesikaan, kun menet kihloihin ...

Lilly-neiti kiihtyi ystävättärensä juhlallisesta äänestä ja lupasi pyhästi vaieta.

— Minä olen sitä kauan epäillyt ja nyt pastorin sanojen jälkeen ... Voi Lilly, kuinka elämä on ihmeellistä. Mutta muista, ettet koskaan sitä sano kenellekään. Lupaatko ...?

— Olenko koskaan sinua pettänyt? sanoi Lilly jo aivan loukkaantuneena.

— No et, et. Nyt minä sen kerron. Tiedätkö, minä luulen, että mamman ja pastorin välillä on ollut jotakin.

Lilly nytkähti ja painui likemmä Gretaa.

— Niin, pastori kyseli juuri nyt mammasta kaikenlaista ... Hyi, hän on niin ilkeä! Olin niin onnellinen, kun Nylander ja Liljebladin tytöt tulivat. Niin, tiedätkö, minä olin silloin aivan pieni tyttö, kun pastori tuli tänne pitäjään. Silloin kävi hän usein meillä. Minua hän aina piti polvellaan ja kietoi kiharoitani sormiensa ympäri. Mamma säesti ja hän lauloi. Tai he lauloivat yhdessä. Kyllä sitä kesti pitkät ajat, mutta sitten pappa suuttui. Muistan, että he eräänä iltana hirveästi riitelivät. Sen jälkeen ei pastori käynyt meillä moneen aikaan ja mamma oli surullinen. Sen muistan jo aivan hyvin, kun kerrottiin, että pastori aikoo naida talonpoikaistytön ja kuinka mamma suuttui...

Hyvän aikaa viipyivät tytöt lehdossa, syleilivät toisiaan ja uskoivat toisilleen salaisuuksia.

Mutta nytpä alkaa Rasosta kuulua tanssin töminää ja viulun ja klarinetin iloa. Remuten käy riemu kutsuvieraiden pirtissä ja kuokkamiesten pirtissä hihkaistaan. Hökänä vain tupruaa tomu ja tupakinsavu ovesta ja ikkunoista. Jopa heittivät rakastuneetkin lehdon, jossa

ovat kuunnelleet ruisrääkän kaiherrusta ja katselleet sinistä auerta. Yksinään jää hämärä lehto ja kaikki rientävät pirtteihin. Kuinka siellä nyt ilo käy!

Saarlankin nuoret pääsivät tanssin makuun. Majurska oli sanonut, etteivät he saisi tanssia kuin korkeintaan keskenään ja etteivät he ennen kaikkea saisi olla kauan. Majuri oli jo kerran huomauttanut, että oli aika lähteä, mutta he olivat rukoilleet, että he vielä saisivat olla vähän aikaa, ihan vähän aikaa vain... Heiliä oli kovin hauskaa, vaikka pirtissä oli huikea kuumuus ja vaikka siellä tuli sekä viinalta että hieltä. Eivät he myöskään olleet voineet olla kokonaan rikkomatta äidin käskyjä. Joutsian poika esimerkiksi oli tullut ja ottanut Gretan muitta mutkitta ja tanssittanut häntä hyvän aikaa. Oli hänen jaloilleen tallattu, mutta vähät siitä! Hauskaa kuitenkin oli ollut. Vihdoin komensi pappa vaunut esiin eivätkä rukoukset enää auttaneet: pois lähdettiin häätalosta.

Pastori oli peittänyt neidit vaunuihin ja jäi hetkeksi katsomaan mustaa kuomia, joka tomupilven sisässä etenemistään eteni. Hänestä tuntui tyhjältä ja surulliselta. Greta oli kuitenkin kuin kappale äidistään. Hänen läheisyytensä oli vaikuttanut niin viileästi ja puhdistavasti. Pois meni sekin ilo! Taas jäit yksin, Jakob Sand. Taas olet maata, lokaista, likaista maata!

Mutta kaipausten rinnalla oli toinen tunne: vapautuksen ja helpotuksen tunne. Oli riisunut juhلاميelen ja sai taas virua arkipäivän väljillä pahnoilla.

Joutsian Akseli oli jo aika lailla humalassa. Hän oli tanssinut, hoilannut ja melunnut niin, että hiki virtoina valui alas selkää.

— Kuules sinä, Juha Raso, virkkoi hän sulhaselle, joka oli tullut kuistille vilvoittelemaan, — senkin... senkin räkänokka...!

Myöhemmin tuli hän pastorin kimppuun.

— Mikset sinä, S antin Jaakko, ole ottanut Helenaa? Nyt otan minä hänet. Jumal'avita otankin! Kukaan ei saa sanoa minua vastaan. Sillä minä olenkin sellainen poika, että väännän niskat nurin...

Pastori otti Akselia kaulasta ja yritti taluttaa häntä syrjemmälle.

— Sooh, poikaseni, mennään pois luhtiin nukkumaan!
— Kuka minuun koskee! kiljaisi Akseli. — Et sinä, pappi, ole ensinkään parempi minua! Vai jocos sinä olet unohtanut senkin reisun, kun viime syksynä oltiin Hallpumskan maistiaisissa ...

Akseli huusi niin, että kaikui pitkin pihoja. Hän ärtyi niin, että rupesi tapailemaan puukkoaan. Ei pastori kuitenkaan pelännyt. Hän oli väkevä ja suuri mies, hän nauroi vain. Joutsian vanha emäntä, kalpea, harmaatukkainen nainen, siihen vihdoin tuli, viittasi pastorille, että hän tulisi syrjään ja rupesi juopunutta tyyntymään. Ihmettä, että Akseli siitä talttui! Mutta vanha Johanna oli hyvä ja hurskas ihminen, hän osasi puhua pojalleen kuin kipeälle lapselle. Luhtiin Johanna hänet kuljetti. Mutta siellä oli muitakin, eikä aikaakaan, ennen kuin sieltä rupesi kuulumaan aika remuaminen ja melu.

Jakob Sand oli juonut hankin. Ei hän ollut humalassa sillä lailla, että olisi kaatunut, mutta hänen virensä olivat liikkeessä ja silmät kipunoivat.

Missä on Helena, missä on Helena? Sinulla on kuumat huulet, Helena. Minä tahdon ne huulet suutani vasten! Sinun ruumiisi on taipuisa ja sinun rintasi huohottava ja täyteläinen — minun täytyy, minun täytyy saada sinua pusertaa itseäni vasten! Etkö sinä ymmärrä sitä? Missä olet, Helena?

Pirtissä hän oli tanssimassa. Hän tanssi kuin viimeistä päivää: kun toinen jätti, niin toinen otti. Turhaan tuli Marjaana käskemään pois ja nyt istuivat Juha ja Annastiina aivan kuin häntä vartioimassa. Mitähän he oikeastaan luulivat hänen aikovan tehdä, kun siinä istuivat? Niiden raukkojen oli uni. Juha ei osannut tanssia ensinkään ja huonoa oli Annastiinankin tanssiminen. Morsian haukotteli nääntyäkseen ja sulhanen imi vimmatusti piippuaan, aivan kuin hän siitä olisi löytänyt ainoan pelastuksensa. Helena oli kuin uitettu. Joka jäsen oli niin norja, että olisi luullut voivansa varistaa sen pois luotaan. Hän olisi saattanut heitellä kuperkeikkaa ja kieritellä maassa kuin kissanpoikanen. Siltä tuntui. Mutta samalla oli ruumiissa outo herpaantuminen ja huulilla läikkyi ainainen hymy, vaikka sydämessä poltti epätoivo.

Pastori yritti mennä tupaan, mutta kuistilla oli Lu-

mian emäntä häntä vastassa. Tuo nainen oli ennenkin asettunut hänen tielleen. Ja nyt loi se häneen katseen, jota ei saattanut jättää rankaisematta. Pastoria suututti niin, ettei hän keksinyt mitä sanoa. Marjaana oli juuri niitä itsetietoisia, tekopyhiä malli-ihmisiä, joita pastori ei kärsinyt. Miten inhottavan varmana hän nytkin avasi suunsa ja lausui:

— Pian täällä Rasossa taas vietetään häitä, Helenan häitä. Ja sen sanoessaan katseli hän tarkasti, minkä vaikutuksen hänen sanansa tekisivät pastoriin.

— Vai niin, sanoi Jaakko Sand ja sylkäisi. — Sehän on hauska kuulla.

Suuttumus nousi punana Marjaanan poskille.

— No niin se minustakin on, sanoi hän, — jo tyttö tässä tarpeeksi on kitunut.

Pastori tunsu, että hän hirveästi vihasi tätä Lumian emäntää. Hän olisi miltei ollut valmis sen kuristamaan.

— Mistäs kaukaa sulhanen onkaan? sanoi hän ja hänen äänensä oli vihlovan ilkeä.

— Kyllä kai kohta kuuluu, sanoi Marjaana ja hypisteli paksuja kultasormuksiaan. Hän ei käyttänyt niitä kotioloissa ja ne tuntuivat ahtailta.

— Jaa-a, sanoi pastori ja nauroi raaasti, — Sehän on oikein hauska kuulla.

Liljebladin herrasväet tulivat samassa sanomaan hyvästi ja he kehoittivat pastoria lähtemään mukaan.

No niin, miksei! Pitäköön vain sisarensa, koska häntä tahtoo vartioida, vanha lohikäärme! Onhan siellä koton pappilassa Amanda!

Helena oli seisahtunut ikkunan ääreen, joka oli auki. Öinen lehto oli siinä hänen edessään. Miksi olivatkaan mättäät niin valkeanaan metsätähtiä, miksi värisivät-kään koivunrungot kuin hymisevässä, sinisessä sumussa? Miksi lemusi lehto, miksi liikkui viidassa auer? Voi Jumala, Jumala, kuinka hänen elämänsä oli kesken-eräistä ja surkeaa, kuinka ikävä hänen kuitenkin oli!

Humalaiset miehet joutuivat tappeluun pirtissä. Helena pakeni ulos muiden tyttöjen kanssa ja hänen sielunsa oli niin täynnä kaipausta, että hän oli riutumaisillaan. Jaakko Sand oli poissa. Ei hän ollut sanonut Helenalle yhtä ainoaa sanaa sinä päivänä ...

Vanhemmat ihmiset olivat jo asettuneet luhteihin ja heinälatoihin levolle. Nuoret yhä vain jaksoivat tanssia.

— Aijai kuinka on uni! sanoi morsian ja tuli haukottellen portaille.

— Menkää nukkumaan, Juha ja Annastiina, sanoi Marjaana. — Minä tuon teille makuuvaatteita tyttöjen luhtiin.

— Mutta jos minun kruununi rypistyy, sanoi Annastiina.

— Ei se nyt niin vähässä ajassa, vastasi Lumian emäntä ja riensi jo noutamaan lupaamiaan vaatteita.

— Ota pois se, ehdotti Juha.

— Eihän sitä voi ennen päänpeittäjäisiä, selitti Annastiina.

Maantieltä kuului äänekästä hoilotusta: kuokkamiehet siellä olivat kulussa. Viulut pirteissä olivat jo vaienneet, mutta tyttöjen laulua sieltä vielä kuului.

Syli täynnä kirjavia ryijyjä ja patjoja nousi Marjaana tyttöjen luhtiin.

Juha ja Annastiina seisoivat keskellä pihaa, kasvot kääntyneinä sarastavaa aamua kohti. Kukko laului. Runsas kaste kimalteli nurmissa, vainioilla ja hämähäkinsäikeissä, jotka kulkivat oksasta oksaan. Punerrus itäisen taivaan reunassa levisi leviämistään. Päivän kultainen kiekko siellä teki tuloaan.

III

Kirkonkylä on Keihäsjärven rannalla. Ei se ole mikään suuri eikä mahtava järvi, mutta se on syvä ja kirkas kuin lähteen silmä. Sillä sen vedet tulevat kaukaisista metsäjärvistä, siivilöityvät läpi mahtavan harjun ja pulppuavat vihdoin kirkkaina kuin sula hopea Keihäsjärveen, jonka ranta on täynnä lähteitä. Siksi vesi pienessä järvessä aina on puhdasta, kirkasta ja kylmää.

Yli veden, vainioiden ja rakennusten kattojen ko-hoa punainen jyrkkäkattoinen kirkko ja kellotapuli. Kumpikin ovat puusta, satakunnan vuotta koonneet keihäsjärveläisiä jumalanpalvelukseen. Kirkon ympärillä on hautausmaa ja pitkin sen syrjiä kulkee sammaltu-

nut kiviaita, porttina asehuone eli läpikäytävä, jossa sotamiehet ennen muinoin riisuivat aseensa ennen kuin astuivat Herran huoneeseen ja jossa nykyään säilytetään paareja. Talollisten karmit ovat puusta, herrasväkien kivistä. Tai eihän nykyajan herrasväellä enää karmeja olekaan. Saarlan karmi siinä on vanhoilta ajoilta, rautaovessa kilvet ja vaakunat. Sanotaan, että siellä lepää miehiä täysissä sota-aseissa ja että eräs neiti makaa siellä morsiamena. Lapsille näitä asioita kerrotaan, kun he ensi kerran pääsevät kirkolle ja karmit nähdessään kysyvät: mikä tuo on, äiti?

Kirkossa on kullakin talolla oma penkkinsä ja aina siellä kunkin talon penkissä joku istuu, sillä häpeä olisi jättää penkki tyhjäksi. Penkkipöydässä ovat kirjat valmiina, vanhoja, paksuja, messinkiheloilla varustettuja virsikirjoja. Miesväki istuu omalla puolellaan, naisväki omallaan. Yhdessä tullaan kirkon edustalle asti, mutta siinä eroaa kukin haaralleen.

Keihäsjärven rannalla, kirkonkylässä, juuri ennen kuin tullaan pitäjänmakasiinille, on Joutsian talo. Se on niin maantien varrella, että ojanpyörtäneet hiipaisivat aittarakennuksia. Eikä se ole mikään kylätie, joka siitä kulkee. Valtatie se on, joka vie kaupunkeihin, sahoille, tehtaille ja vasta sitten kaukaisiin pitäjiin. Joutsian kohdalla on aina kulkijoita. Tuskinpa liike sydänyölläkään lakkaa. Pohjanmaan herraspojat, jotka käyvät Helsingin yliopistossa, kulkevat kaikki tästä. Kaikenlaista tavaraa kuljetetaan tästä ja tästähän ne kulkevat »hurritkin», Pohjanmaan ruotsalaiset, kun tekevät markkinareisujaan kaupunkiin. Liikkeen suuruus onkin vaikuttanut, että maantie on kohonnut ikään kuin korkeaksi sillaksi. On se ainakin pari kyynärää ylempänä maanpintaa, syvät ojat molemmin puolin. Aika vaarallista siinä on kulku pimeässä. Katsokoot vain miehet, kun tulevat Tulettänestä ja Hallpumin krouvista, etteivät aja kiinni eivätkä nurin. Jyrmän ahteessa on monen pojan käynyt hullusti. Siinä pitäisi välttämättä olla kaidepuut syvyyttä vastaan ja ovathan ne siinä joskus olleetkin, mutta ne ovat päässeet lahoamaan eikä ole tullut toimitetuksi uusia.

Toisella puolen maantietä on Joutsian talo, toisella

puolen Hallpumin valtakunta. Saattaa sen heti huomata ettei Joutsia koskaan ole ollut herrojen käsissä. Ei mitään puukujia siellä ole — puutarhasta puhumattakaan. Pari koivua on jäänyt pellolle akkunan alle. Ne ovat tulleet ruoppaturpeiden joukossa suolta, säilyneet kuin vahingossa ja kasvaneet niin suuriksi, ettei niitä sitten ole raskittu hävittää. Rakennuksetkaan eivät ole niin kuin Rasossa ja muissa kartanoissa, joissa ennen on asunut sotaherroja. Siitä huolimatta saattaa sanoa, että Joutsia on rakennettu kuin miksikin linnaksi: pihamaa keskellä ja ylt'ympärillä rakennuksia. Yhdellä puolen on päärakennus: kuisti risti-ikkunoineen, sitten kylmä, pimeä eteinen, jonka päässä porstuanperäkamari; vasemmalla eteisestä keittiö ja kaksi kamaria — ne ovat kaikki olleet yhtenä suurena huoneena, jossa ennen maailmassa istuttiin kärejiäkin, — oikealla eteisestä on sitten suuri sali ja sen perässä kaksi vieraskamaria. Pihamaan toisella puolella on pirttirakennus, saunat, rännit, hevostallit, ratashuoneet ja vihdoin maantietä vastaan aitat luhtineen ja puodit. Puotikatoksen keskellä on vaja ja vajassa portti, joka aukenee maantielle.

Luulisipa siinä pihalla joka päivä olevan markkinat, niin siinä aina illalla on hevosta ja kuormaa. Kas, matkamiehet ovat ottaneet Joutsian syöttöpaikakseen. Onhan hollitupa kyllä Hallpumin puolella, mutta siellä riipaistaan miehen taskusta kopekka, ennen kuin osaa aavistaakaan. Joutsiaassa on hyvä, suuri pirtti eikä maksa mitään. Siltä kannalta katselevat asiaa matkamiehet, mutta joutsialaisille heidän suosionsa ei ole laisinkaan mieluinen. Pihamaa on alituisesti kuin mikäkin navetta, kun he siihen jättelevät rippeitään ja ruupujaan. Monesti on niin ahdasta, ettei tahdo päästä liikkumaan omalla pihamaallaan, usein on vielä lisäksi käyty krouvissa ja tapellaan ja rähistään, niin että ollaan verissä. Mutta eivät matkamiehet kysy lupaa, saavatko he viettää yönsä Joutsiaassa.

Vastapäätä Joutsiaa, maantien toisella puolella on, kuten sanottu, Hallpumin valtakunta. Siinä sitä vasta on hökkeliä ja tölviä! Rytöä se on ollut ammoisista ajoista asti. Siihen on nimittäin kokoontunut joukoittain sotamiehenleskiä ja jos joitakin yksinäisiä vaimoja, Kus-

taan Liisoja, Hetan Karoliinoja ja Reinholtin Akneetoja. Millä on lehmä, millä porsas, millä kissa, mikä elättää henkeään kehruulla, mikä kutoo kankaita, mikä kuppaa ja hieroo. Kestikievarikin on kumminkin yhden miesmuistin ajan ollut tässä Joutsian pellolla. Sitten on Hallpumi astunut hökkeliä valtakuntaan ja rakentanut sammaltuneitten, lahoavien rytöjen joukkoon pitkiä, uusia »kasarmeja» suurista hongista. Niin on mökkiläisten mustien takapihojen ja tunkioitten joukkoon singahtanut uusia valkeita lastukasoja ja muita jätteitä rakentamisen jäljeltä.

Hallpumin päärakennuksessa on ääretön sali, jonka kaupunkilaisetkin Tapanina vuokraavat tanssiakseen. Käräjäaikana herrat pitävät samassa salissa juominkejaan, ja markkinoiden aikana, kun ei mahduta krouvikamariin, on salikin täynnä markkinakansaa. Krouvikamarin ulkoseinään on Hallpumi omin käsin maalannut suurilla mustilla kirjaimilla sanat TULE TÄNE ja tuskinpa lienee millään kutsulla Keihäsjärvellä ollut niin tehoisaa vaikutusta. »Tulettäne» tunnetaan laajalti, ei yksin Keihäsjärvellä ja kaupungissa, vaan pitkin kaukaisia pitäjää, joihin valtatie juoksee Tulettänen ohitse.

Kaikki Hallpumin huoneet ovat rakennetut uusista, muhkeista hirsistä. Ja mikäs Hallpumin onkaan rakentaessa! Onhan hänellä valta hakkauttaa metsää miten paljon hyvänsä. Paraikaakin hän hakkauttaa, jotta tattereet jyskyvät. Pois vain alta miehet, ettei honka kaadu päälle! Kenelläkään ei ole siihen mitään sanomista. Vanha Joutsia rettelöi — retteilöiköön! Kontrahtia ei saa rikki.

Se on kuin onkin merkillinen juttu tuo Joutsian kontrahtijuttu. Joutsiaassa se tehtiin, Eerikki Aaprahaminpojan oman katon alla. Hallpumi oli silloin naimaton, liukas mies. Ei kukaan tietänyt, mistä hän oikeastaan oli tullut pitäjään — sen vain näki joka mies, että hän osti villoja ja pellavia ja kudotti sotamiehenleskillä kankaita, jotka kertoi myyvänsä Pietariin. Aina hänellä oli viinaa ja vieraanvaraisesi hän sitä jakeli jokaiselle, jonka kanssa vain joutui asioihin. Joutsian porstuanperäkammarissa hän asui.

Eräänä iltana oli Joutsiaassa pastori Sand ja nimismies Liljeblad. Oli talvi ja koskei salinpuolta talvisin

lämmitetty, istuttiin porstuanperäkammarissa. Se oli ihan sinisenään savua. Hallpumi oli hiljan tullut matkoilta ja tuonut aika määrät konjakkia ja rommia. Hän tarjosi. Nauru porstuanperäkammarissa kävi yhä rähisevämmäksi. Emäntä istui keittiössä ja huusi Jumalaa avukseen. Koko talo nukkui. Taisi olla keskiyön aika, kun herrat vihdoinkin läksivät pois. He olivat silloin aikalailla hutikassa.

Isäntä Eerikki Aaprahaminpoika on hänkin juonut, niin ettei tahdo päästä pihalta sisään. Hän huppuroi hyvän aikaa lumihangessa, ennen kuin löytää oven. Emäntä ja lapset nukkuvat jo silloin. Hän ei tällä kertaa kiroile eikä rähise, ihme kyllä.

No voi sun kulipää kilipukki, kuinka hän tänä iltana on tehnyt hyvät kaupat! Ja kirjat ja paperit ovat kaikki valmiina. Liljeplaati kirjoitti ja pani nimensä alle, pastori pani nimensä alle, Hallpumi pani nimensä alle ja Eerikki Aaprahaminpoika pani puumerkinsä. Veti ensin kynää ylöspäin, viistoon oikealle ja lasketti lopuksi poikkipuun niinkuin veräjään.

— Mitä sinä tollotat, muija! Niinkuin minä hulluja puhuisin. Olenkos ehkä humalassa? Enkä olekaan, sun saakelin kilipukki! Minä olen niin selvissä järjissä kuin ikinä piru, kun Juutaksen helvettiin otti.

— Enhän minä mitään tarkoittanut, yrittää vaimo.
— Kerrohan nyt vain ...

— Vai olenko minä mikä kylän ämmä, jonka pitää rämistä kuin lehmänkellon. Kerro ... kerro ... sanoo sieltä — kerro itse!

Eikä emäntä sinä iltana saa tietää mitään eikä vielä seuraavanakaan päivänä, sillä silloin on isäntä kipeänä, mutta ylihuomenna hän omin silmin näkee paperin, jossa on neljä nimeä. Samalla kertoo hänelle Joutsia, ettei kestikievarinpidosta enää jää huolta heille — Hallpumi rakentaa tähän maantien toiselle puolen lisää huoneita ja asettuu siihen. Se on hyvä mies se Hallpumi, iloinen ja mukava mies!

Jo saa kerran emäntäkin ilostua. Vai pääsee kestikievarista nyt todellakin! Kyllä siitä on harmia ollutkin. Kuinka monena yönä on saanut parhaasta unestaan nousta palvelemaan herroja — eivätkä he sittenkään ole olleet tyytyväisiä. Ei ole koskaan ollut talossa tar-

peeksi hyviä juomia. Ja hevosia on ajettu pilaile kuin-kakin monta. Senkin nuoren papurikon ajoi kuoliaaksi muuan Kristiinan kauppias — oli sitä surkea katsella! Ne olivatkin pahimpia ne Kristiinan ja Porin kaup-piaat... Vai että niistä kaikista nyt todella pääsee. Ihan tuntuu siltä kuin Jumala olisi hänen rukouksensa kuullut. Emäntä panee ehdottomasti kätensä ristiin, kun kaikkia näitä ajattelee. Ei hän ole Hallpumista pitä-nyt. Hänellä on sellainen luonto, ettei hän sitä miestä kärsi. Mutta juuri hänen kauttansa lähettää Ju-mala nyt avun. Ihmeelliset ovat Herran tiet!

Hallpumi nai Kukkolan majurska-vainajan talouden-hoitajattaren tyttären, kiersosilmäisen Saaran, jonka isästä ei kenelläkään ole tietoa, ja kotiutuu taloon. Hä-nen hallussaan on koko rakennusrytö, parin tynnörin-alan aitaus peltomaata, niityt, joista saadaan viisi la-dollista heiniä, ja Niemelän torppa. Kesälaidun on taattu yhdelle hevoselle, kahdelle lehmälle ja viidelle lam-paalle. Polttopuut, aidakset, vihdakset ja rakennustar-peet saa kauppias vapaasti ottaa Joutsian maalta. Isän-nän on määrä panna kuntoon hollitupa, rakentaa liiteri ja vedättää paikalle hirret, laudat, hiekat, savet, tuohet, jopa seinäsammaleetkin. Ja kaikesta tästä on kauppias velvollinen maksamaan viisi hopearuplaa vuodessa ja pitämään kestikievaria niin kauan kuin kestikievari on Joutsian maalla.

Sellainen on kontrahti.

Kauppias levittelee itseään ja rikastuu rikastumistaan. Suurissa summissa hän ostaa villoja ja pellavia. Joka mökissä kehräävät akat hänen kehruksiaan, järven rannalle viedään suuri pata ja siinä värjätään lankoja.

— Mitä on tuo kiiluva rasva Keihäsjärven pinnalla? kysyvät matkustajat toisiltaan, kun ajavat Keihäsjär-ven syrjää.

Hallpumin lankoja siinä on virutettu! Niin on kuin verta veden päällä, kun kauppiaan vyyhtejä huuhdotaan.

Nopeasti saavat vaimot ja tytöt Keihäsjärven puo-lella panna kuntoon kangaspuunsa, sillä kankaina, kir-javina, tanakkoina kankaina vie kauppias lampaanvillat Pietariin. Pari kolme kertaa vuodessa matkaa hän kei-sarikaupunkiin ja tuo sieltä turkiksia, karttuuneja, tas-

kukelloja ja kaikenlaista rihkamaa keihäsjärveläisille.

Ei aikaakaan, kun kauppias ostaa omakseen Mäkelän tilan. Tosin ei se ole niin edullisella paikalla kuin Joutsia, mutta onpahan kuitenkin kirkonkylässä ja saahan sillä lailla viinanpoltto-oikeuden. Se se on pääasia. Ja kun Mäkelän lisäksi saa miltei ihan ilmaiseksi, niin mikä on ottaessa! Huutokaupalla se menee ja onhan huutajiakin, mutta Mäkelä on mahdottomat summat velkaa Hallpumille. Ilmankos hän vuosikausia onkin juonut Tulettänessä. No niin, pääasia on että kauppias saa haltuunsa jonkin verran maata. Sillä perustuksella hän sitten joltakin talolta, jossa ei tahdota polttaa viinaa, voi vuokrata viinanpoltto-oikeuden. Sillä jokunen talo on sellainenkin. Esimerkiksi Joutsia. Se vanha jumalinen emäntä on saanut aikaan, että viinanpoltto-oikeus luovutetaan muille halukkaille. Hallpumi hieroo tyytyväisenä käsiään.

Kun ihmiset syksyllä ovat saaneet viljansa korjatuiksi, kuuluttaa kauppias kirkossa ostavansa viljaa korkeimpiin hintoihin. Sitä nyt ei kukaan uskokaan, että hän korkeimmat hinnat maksaa, kunhan ihmiset saavat viljastaan edes jotakin. Silloin sitä yksi ja toinen kuorma ajetaan kauppiaan pihaan. Käteisellä rahalla tai viinalla kaikki maksetaan, niin että kyläläiset ihmettelevät, mistä kauppiaalla riittää rahaa. Kun mies tuli pitäjään niin tyhjänä, ettei ollut huivia, mihin olisi ostamansa villat sitonut... Mutta Hallpumi on sukkela mies.

Eikä ole tyhmä Hallpumskakaan. Hän ne viinat keittää. Nimismieheltä hankitaan ajoissa tieto, koska kotitarpeenpoltto sinä vuonna alkaa. Silloin pilkotaan kuivia kuusipuita vajaan ja laitetaan ränni kuntoon: pannut, tahtaat, putket, jääsäiliöt, kauhat, saavit — kaikki on kunnossa ja tuskin puoliyön aika kulunut, kun jo viinakalu pannaan kiehumaan.

Viinankeitto on tarkkaa työtä. Ei siitä ihminen jouda paljon mihinkään. Tuon tien voisivat rankit ja sikunat mennä sekaisin ja mitä siitä sitten tulisi! Mutta kun viina saa kiehua hiljaisella, tasaisella tulella ja tisleerautua jäiden ja koivunhiilien läpi, niin on se kirkasta kuin kirkkain lähdevesi ja niin puhtaan makuista, että sitä ilokseen maistaa. Hallpumska maistaa kauhalla ja

irvistää pahasti, sillä väkevää se on, suun se vie väärään, vaikka onkin hyvää kuin taivaan manna. Hallpumska keittää yöt päivät niin kauan kuin polttoaikaa kestää.

Tietää sen koko kylä ja arvaavatpa matkamiehetkin, kun Hallpumilla on ensimmäiset maistiaiset. Silloin käy rännin ympärillä ilo ja melu. Isäntämiehet istuvat krouvissa korttia lyöden, poikamiehet kiertävät ränniä. Ei ole vielä lunta maassa ja yöt ovat pimeimmillään. Pappikin on pensaissa ja tulee tyttöjä, jotka eivät tulisi päivällä. Joutsian Akselilla siellä on monta morsianta. Onhan Akseli hurjin kylän pojista, hurjin ja iloisin.

Ei pidä pelätä, että Hallpumska antaisi ilmaiseksi! Maistiaisaikana on viina kalleimmillaan ja pojat anteeliimmillaan. Eivät he edes kysy, mitä maksaa, vaan heittävät kouraan hopeakolikoita että kilisee. Tällaisissa maistiaiskesteissähän Saarakin ensi kerran näki Hallpuminsa.

Oikeastaan he ovat mainiosti menestyneet. Ei suinkaan niin, että he aina olisivat hyvässä sovussa. Tulettänessä käy välistä sellainen ryty, että luulisi hurrien tappelevan eikä kuitenkaan ole muita tappelemassa kuin kauppias ja hänen Saaransa. Monesti on Saara kuin villi kissa, hän olisi valmis omin kourin kuristamaan miehensä, mokomankin riivatun juopporatin! Joka ei muuta tee kuin makaa juovuksissa ... »Niin – älä siinä auo suutasi, taikka ma sylkäistä roiskautan suun täyteen!» Sellaista puhetta palvelijat kyllä kuulevat Tulettänen isäntäväen kesken. Mutta pääasiassa, rahojen kokoamisessa, ovat he yhtä mieltä. Ja vaikka he muutoin kuinkakin vihaisivat toisiaan, niin täytyy heidän toki ihailla toistensa kekseliäisyyttä siinä yhdessä suuressa asiassa. Kaupanteossa on Hallpumi voittamaton. Kuinka mukavasti hän kerran petti sellaisenkin miehen kuin itse Rason rusthollarin!

Rusthollari oli ostamassa sokeritoppaa ja istui ryypyneen krouvikamarissa.

– Isäntä istuu vain rauhassa, viserteli kauppias, – minä lähetän topan rekeen valmiiksi.

Isäntä istui eikä toppaa lähetettykään. Isäntä läksi vihdoin tiehensä, mutta ei aikaakaan, kun hän mah-

dottomalla jymyllä tulee takaisin ja toruu, ettei toppaa löydy mistään.

— Se on sitten varastettu, hokee Hallpumi. — Kyllä se vain meiltä vietiin. Näkiväthän sen kaikki, kuinka minä sen punnitsin ... Kukas sen vei rekeen?

— Minä itse sen vein, todistaa Hallpumska. — Isäntä on pudottanut tielle.

Isäntä pauhasi, mutta eihän hän voinut saada asiaa todistetuksi!

Ja siinä sitä oli kuulemista, kun Tulettäneessä tehtiin kellokauppoja. Hallpumi oli mestari sellaisissa asioissa!

Mutta mestari oli taas Saarakin alallaan. Sen myönsi Hallpumikin, vaikka hän useasti oli Saarelle niin äkäinen, että olisi tehnyt mieli pihalle viskata. Saara oli esimerkiksi keksinyt erinomaisen tavan laittaa viinasta rommia. Hän kokoili kaikenlaisia juuria, kuivatti ne, poltti sitten kahvinpaahtimossa ruskeiksi ja keitti niistä karvasta ruskeaa vettä. Kun sitä pani viinan joukkoon, niin ei sitä totisesti osannut rommista erottaa. Viinejä Saara niinikään osasi valmistaa. Niihin saattoi suorastaan panna samoja värejä kuin lankoihin. Laski sitten vain koreisiin pulloihin, niin ei kukaan osannut muuta uskoa kuin että ne olivat ulkomailta tuotuja. Paljon Hallpumeilta ostettiinkin viinejä. Rikkaat talot kyllä toivat tarpeensa kaupungista, mutta köyhemmät ostivat Hallpumilta ja nämä viinit, olivat järjestään Saaran valmistamia. Sillä lailla sitä sentään sai kokoon rahoja!

Täytyihän Joutsian isännän huomata, että Tulettänen väet rikastumistaan rikastuivat ja että Joutsia köyhtymistään köyhtyi. Ei Eerikki Aaprahaminpoika ollut ainoa isäntä, joka teki tämän huomion. Kaikki mitä mies irti sai jyvistä, voista tai kananmunista — kaikki se lopulta joutui Tulettäneen. Olihan kotonakin viinaa, mutta mikä siinä lienee ollutkin, kun sen viinan siellä Tulettäneessä piti maistua paremmalta ja terveellisemmältä kuin missään muualla.

Johanna seurasi huolissaan miestänsä ja poikaansa. Eihän Akselikaan enää välittänyt mistään työstä, ei hän muuta tehnyt kuin istui Tulettäneessä.

— Mitä sinä siinä tollotat! sanoi Eerikki Aaprahaminpoika äreästi vaimolleen. — Mistäs sitä juo, kun ei

kotona polteta! Kukas sen viinanpolton kotoa hävitti, jollet sinä itse!

Se oli totta. Johanna oli rukoillut, kunnes Eerikki oli luopunut oikeudestaan. Mutta ei siitä mitään hyötyä ollut. Pahemmin vain juotiin kuin ennen. Ei Johanna enää muuta neuvoa tietänyt kuin rukouksessa kääntyä Jumalan puoleen ja laskea kuormansa Hänen jalkainsa juureen. Kuinka monet kyyneleet hän jo oli itkenyt! Oli Eerikki häntä lyönytkin, oli jonkin kerran ajanut vuoteesta kylmään porstuaan. Ja kauheaa oli kuunnella kiroilemista ja Jumalan pyhän nimen turhaanlausumista. Ja lopuksi oli vielä se pelko, että juovat koko talon. Moni talo pitäjässä oli viinojen takia mennyt.

Oli Joutsiassa toki yksi mies, joka ei maistanut viinaa, jumalaapelkääväinen vanha Manu. Hän oli ollut talossa pienestä pitäen, ensin kyytipoikana, sitten renkinä ja muonamiehenä. Hänellä oli omat omituisuutensa eikä hän ollut kuten muut miehet. Hän tiesi kaikenlaisia vanhoja asioita ja hallitsi salaisia voimia.

Keväisin esimerkiksi, kun hevosia vietiin metsään, piti levittää tallin kynnykselle isännän vyöhihna. Jos hän vain ehti siihen ajoissa ja hevoset astuivat hihnan yli, oli niiden kesä turvattu. Mutta jos tämä jäi tekemättä, tapahtui niille pitkin kesää kaikenlaisia turmia. Eräänäkin kesänä se kaunis liinaharja orivarsa taittoi jalkansa ja oli lopetettava. — Kylvinvakkaan siemenen joukkoon Manu aina tuppasi panemaan tulusrautansa — sitten ei riihessä syksyllä tullut tulipaloa. Ja ensi lyhteen, joka syksyllä sidottiin, hän aina kuljetti parsille riihen nurkkaan. Siellä se oli säilytettävä kaiken puimisen ajan — sitten tuli hyvä sato ja siemen iti. Sinä aamuna taas, jolloin lehmät päästettiin metsään, oli karjapiikojen mahdoton löytää sukkasiteitään. Veräjältä ne vihdoinkin löydettiin karjan sotkemina. Tällä tempulla oli suuri vaikutus karjan kesäonneen. Kerran oli eräs tytöistä juuri karjan kulkiessa veräjästä keksinyt sen jaloista sukkasiteensä. »Kas tuossahan tuo onkin ja minä kun sitä oikein hain!» oli hän huudahtanut ja siepannut siteen käteensä. Silloin oli vain kaksi lehmää jäänyt karjapihan puolelle, mutta eikös toinen niistä sinä kesänä kuollutkin punatautiin! . . . Tänä samana aamu-

na oli Manun myöskin tapana toimittaa kipollinen vettä paimenen niskaan. Sen täytyi tapahtua salaa ja emännän oli kaadettava tuo vesikipollinen.

Edellinen pappi oli kovistanut Manua siitä, että hän palveli pahoja henkiä. Eikähän sitä voinut kieltää, että hän käytti taikatemppuja, mutta ei hän ketään niillä vahingoittanut — talon eduksi hän niitä käytti! Emäntä oli hänkin alussa koettanut nuhdella Manua, mutta sitten hän oli puolestaan tullut vakuuttuneeksi siitä, että Jumala itse oli antanut Manulle erikoisen voiman. Manu oli muutenkin emännän ainoa uskottu ja neuvonantaja maan päällä.

Monena monituisena yönä, kun valkeat paloivat Tulettänessä ja viinarännin ympärillä ja pellolla rähistiin ja hoilotettiin, seisovat he kahden Joutsian pihamaalla.

— Kuinka suuren vallan Herra sentään antaa pahuudelle, sanoi emäntä itkien.

Manu ei puhunut mitään. Hänen suussaan hehkui lyhyt piippu ja silloin tällöin häämötti partakin näkyviin.

— Vieläköhän meidän kerran täytyy lähteä tästä talosta, nyyhki emäntä. — Isäntä on mennyt miestä eikä Akselistä ole talon pitäjäksi... En minä ole vielä saanut maksetuksi sitäkään velkaa, jonka tässä Manulta otin... Piti koettaa saada edes verot maksetuksi, ettei toki tulisi sitä häpeätä, että tultaisiin ryöstämään. Mutta kyllä kai se vielä tulee sekini...

— Ei sen nyt niinkään tarvitse tulla, sanoi Manu ja sylkäisi.

Kuinka armottomasti Tulettänen pihamaalla rähistiin ja kirottiin! Varmaan siellä oli aika tappelu ja leikki kaukana.

— Herra Jeesus siunatkoon! pääsi emännältä ja hänen kätensä kytkeytyivät ristiin. Onkohan tuo Akselin ääni? Jospa ne siellä vielä tappavat toisensa!

Manu kuunteli ääneti.

— Jopa lakkaavat! sanoi hän sitten. — Emäntä lähtee pois makuulle. Kylmähän tässä tulee.

Mutta ei emäntä kuunnellut, mitä hän sanoi. Eikä hän tuntenut kylmää. Polttava oli hänen sisässään tuska ja hätä.

— Eihän tätä iät kaiket voi kestää, puheli hän hiljaa

itkunsa seasta. — Täytyyhän tästä tulla jonkinlainen loppu! Kyllä kai se vielä niin käy. että kauppias vie koko Joutsian... Kuinka sen ajatuksen pitääkin olla niin kova... Ja minä, onneton, joka sitä kestikievarin pitoa aina ruinasin! Olisinpa antanut kestikievarin pidon olla meillä. Nyt Jumala minua oikein rankaisee ...

— Mikä ... mikä ... virkkoi Manu ja hellitti piippua hampaistaan, — mikäs tuolla itkee? ... No hyvät ihmiset, Annastiinahan se on! Kukas nyt keskellä yötä tulee pihalle! Lähde pois sänkyyn!

Se oli talon nuorempi tytär, Annastiina, joka siellä nyyhki. Hän oli herännyt ja huomannut, ettei äiti ollutkaan sängyssään. Silloin hän oli riipaissut vähän vaatetta ylleen ja lähtenyt häntä etsimään.

— Mutta me emme anna Joutsiaa Hallpumille! huusi hän. — Emme, vaikka mikä olisi! Minä lakkaan syömästä voita ja juomasta kahvia! Mutta me emme anna Joutsiaa!

Hän itki tukahtuakseen, vaikka oli täysikasvuinen ihminen.

— Älä itke, lapseni, lohdutteli emäntä. — Annamme, jos se on Jumalan tahto.

Manu ylti torumaan heitä molempia.

— Ei sitä nyt anneta sinne eikä tänne. Mitäs se nyt sitten porusta paranee. Mutta ne on aina itkut ensimmäisinä vaimoväellä. Onhan talossa kaksi reimaa tytärtä. Ei niillä ole aikaa itkuun. Menkööt miehille, tuokoot taloon oikeat miehet! Sitten nähdään, eivätkö asiat ala selvitä.

Oli emäntä sitä joskus ajatellut, mutta kukapahan kelpo mies uskaltaisi tulla taloon. Kustaava, joka vanhempana ensin olisi ollut naitava, oli kiukkuinen tyttö, niinkuin kylälläkin hyvin tiedettiin.

Monena yönä oli emäntä näin Manun kanssa seisonut pihamaalla ja kuunnellut elämää Hallpumin krouvista. Kevensi se aina jonkin verran sydäntä, kun sai puhua Manulle.

Mutta isännän onnistui myydä kappale metsää ja niillä rahoilla taas mennä kitkutettiin eteenpäin jonkin aikaa. Kauppias se kuitenkin niistäkin rahoista tuli saamaan suurimman osan. Kyllä se sisua nostatti,

kun sitä ajatteli, että parhaimmat palat aina lensivät hänen suuhunsa ... Ja hän vain levitteli itseään ja rakensi. Mitä hän kaiken maailman rakennuksilla teki-kään? Tantereet vain jyskyivät, kun hän hirsiä kaatoi. Niin, tosiaankin, tavaramakasiiniahan hän nyt tarvitsi! Hän oli nimittäin jo ruvennut pitämään muutakin kaup-paa. Johan häneltä sai kahvia, sokeria, saippuaa, kan-gasta — mitä vain tarvitsi. Ja kauppias osasi taas täs-säkin olla niin vietävän viekas: hän ei maksanut mi-tään veroa kauppaoikeuksistaan, myi vain tavaraa, mutta ei pitänyt puotia kuten muut kauppiaat. Kun kau-pungin kauppiaat kauan aikaa olivat tätä asiaa epäil-leet, rupesivat he lopulta tutkimaan Hallpumin metkuja. Mutta Hallpumillakin oli ystäviä ja hän sai eräänä iltana tiedon, että aiotaan tulla Tulettäneen tarkastuk-selle. Silloin hän kiireen kautta valmisti Joutsian isän-nälle ja pojalle kestit, juotti mitä parasta oli kotona ja taivutti heidät ystävikseen. Ja yöllä kannettiin kaikki kahvit, sokerit ja saippuat Joutsian aittaan pakoon tar-kastusherroja. Eivät löytäneet mitään!

Kaikista Hallpumin ponnistuksista huolimatta rupesi Eerikki Aaprahaminpojan mielessä kirvelemään katke-ruus, kun hän ajatteli kauppamiehen erinomaista me-nestymistä. Olisi kauppias saanut edes hänelle sanoa, mistä aikoi ottaa hirsiä, kun rupesi niitä suuria raken-nuksiaan rakentamaan. Mutta ei mitään puhunut, mie-het vain lähetti metsään. Vihdoin Eerikki Aaprahamin-poika siitä ärähtikin, mutta silloin selitti kauppias le-vollisesti, ettei kontrahdissa ole mitään sellaisia mää-räyksiä. Kontrahdissa on niin ja niin. Isäntä kun ei osaa ruotsia, ei ole tullut sitä merkinneeksi. Mutta kyllä se niin on!

— Pahuksen kontrahti! pääsi Eerikki Aaprahamin-pojalta.

Ja hän riensi kotiin, kaivoi piirongistaan esiin kont-rahdin ja rupesi sitä tarkastamaan. Hän olisi voinut yrittää lukea kirjoituksia kuusta tai sananjalkojen läpi-leikatuista varsista — yhtä paljon hän olisi ymmärtä-nyt niistä! Sillä hän ei saanut selvää mistään. Hänpä keksi keinon! Lähti Nylanderin luo ja käännätytti pa-perin suomeksi.

Aih! ne ovat panneet sinne sellaisia asioita, ettei hän ole kuullut puhuttavankaan sellaisista. Ne ovat pettäneet hänet, ne koirat! Mutta tästä nousee vielä sellainen juttu, että, että. . . Jaa, jaa helvetin papit ja vallesmannit, kyllä hän kärejillä näyttää.

— Taisitte sinä iltana olla vähän noin niinkuin iloisella päällä. . . No, no, no, ei isäntä suutu. Helpostihan se sellainen tapahtuu. Mutta tässä se kaikki nyt seisoo ja kontrahti on laissa vahvistettu. Kestää se nyt neljäkymmentä vuotta. . . taikka johan siitä on kulunut muutama vuosi.

Henkikirjuri naurahti, kun ajatteli niitä vuosia, jotka olivat jäljellä, ja niitä, jotka olivat kuluneet.

— Ne ovat minut pettäneet, koirat! huusi Joutsia ja oli niin raivoissaan, ettei Nylander tahtonut saada häntä ottamaan ryyppyäkään. Rauhoittuihan hän toki vähitellen ja kävi lopulta niin pehmeäksi, että itki.

Jo tuli joutsialaisten ja tuletäneläisten väli kireäksi. Vanhempi Joutsian tyttäristä, Kustaava, asettui pihamalle, sille kohdalle, josta saattoi nähdä maantien ja Tulettänen rakennukset, ja Hallpumska seisoi portailaan. Ja siinä sitten sinkoilivat sanat kuten salamat kahden ukkospilven välillä. Suurisuinen osasi olla Kustaava ja Hallpumska vonskutti kuin vihainen koira. Eerikki Aaprahaminpoikakin keksi mainion keinon kauppiaan kiusaksi: hän lähetti omat miehensä samaan metsään, jossa kauppias hakkautti hirssiä. Joutsian miehet kulkiivat edellä ja hakkasivat poikki parhaat puut, juuri ne, joita kauppiaan teki mieli. Se se oli kilpajuoksua! Oikein talkoolla kaadettiin korpia, ja niin suuri oli Eerikki Aaprahaminpojan riemu siitä, että hän sai tehdä kauppiaalle kiusaa, ettei hän huomannut sääliä metsäänsä.

Isäntä oli niin katkeroitunut Hallpumille, ettei hän liioin, eikä Akselikaan, moneen aikaan käynyt Tulettanessä. Mutta koko sen ajan olivat he molemmat niin kiukkuisia ja ynseitä kotiväelle, että oikein tuntui helpotukselta, kun taas tuli sovinto. Hallpumi, joka yleensä — omaksi edukseen — halusi elää sovussa ihmisten kanssa, osasi nimittäin lopultakin saada aikaan sovinnon.

Ei kuitenkaan kulunut pitkäkkään aikaa, kun Hall-

pumin ja isännän välillä rämähti valloilleen oikein suuri riita.

Hallpumi tuli Joutsiaan liukkaana ja ystävällisenä, puhui sateesta ja tuulesta ja ilmoitti vihdoin viimein, että muuri hollituvassa savuaa niin, ettei sitä ensinkään uskalla lämmittää.

– Se on korjattava, sanoi isäntä ja tarjosi ryypyn.

– Limperi sen pian tekee.

Hallpumi vongerteli kuin käärme ja sai taas pudotetuksi suustaan, ettei se korjaamisesta taida parantua. Siihen pitäisi laittaa uusi muuri.

– Tekee se Limperi senkin. Osaava se on mies ja tekevä kaikin puolin.

– Niin ... niin taitaa olla.

– Onhan se ollut teillä töissä, tottahan te sen tunnette, sanoi Joutsia taasen.

– On, on kyllä.

Kauppias oli näin varovainen, sillä hän pelkäsi isännän suuttuvan eikä hän, kuten sanottu, mielellään ollut riidoissa ihmisten kanssa. Täytyihän se lopulta kumminkin sanoa.

– Koskas... koskas isännälle sopisi panna Limperi laittamaan sitä uunia?

Joutsia kolautti ryyppylasin pöytään ja tuijotti kummissaan kauppiaaseen.

– Minunko se on tehtävä? Ottakaa mies työhönne koska tahdotte, kuuluuko se minulle? Hyvästä tahdosta olen jo rakentanut teille vaunuliiterit ja hollituvat, kuljettanut hirsä ja muita – vai pitäisikö minun vielä teettää hollitupaan uusi muuri? ...

Hallpumin silmissä välkähti pahasti, mutta hänen suunsa oli täynnä makeutta, kun hän sanoi:

– Onhan se kontrahdissa, hyvä isäntä, että te pidätte kunnossa hollituvan ...

– Vai on sekin kontrahdissa! parahti isäntä häijyn-ilkisesti kuin vanhat ruostuneet saranat. – Mutta sitä minä en tee, Jumal'avita, enkä tee!

Isäntä asteli edestakaisin huoneessa ja hänen harva, harmaa tukkansa liehui.

– Ei isäntä nyt suutu, yritti Hallpumi yhä sovitaa.

— Mutta minä suutun. Enkä minä sitä muuria laita: Saakeli...

Silloin veti kauppias taskustaan paperin ja selitti, että tässähän se on selvästi... Osasi se peijakas ruotsia ja sitä se nyt siinä lukea nutuutti.

Isäntä seisahtui äkkiä ja iski häneen silmänsä.

Hänet valtasi hurja halu riistää kirottu paperi toisen käsistä ja repiä se kappaleiksi. Jo, jo... Mutta samassa hän käsitti, että siitä sitä vasta olisi voinut paha tulla, jos olisi ruvennut repimään lain vahvistamia papereja. Hän hytkähti omaa huimuuttaan ja kävi vallan nöyräksi.

Täytyihän hänen lopulta kuitenkin teettää tuo muuri. Mutta hollituvasta nousi vielä toinenkin riita.

Kun Hallpumi oli saanut tarpeekseen kyydinpidosta ja kun uusi kestikievarijärjestys astui voimaan, ei hän enää huolinut koko kestikievarista. Silloin katsoi Joutsian isäntä puolestaan oikeudekseen ottaa hollituvan käytettäväkseen. Hän aikoi muuttaa sen oman pihansa piiriin. Mutta siitäkös Hallpumi julmistui. Vai hänen huoneitaan!

— Enkö minä ole sitä huonetta tehnyt? kirkui Joutsia. — Eivätkö hirret ole minun metsästäni jokikinen? Eivätkö minun hevoseni ole vetäneet jok'ikistä ja eivätkö minun mieheni ole rakentaneet sitä huonetta laesta lattiaan asti?

— No ovat, ovat, hyvä isäntä. Istutaan nyt, hyvä isäntä, ja otetaan vähän lasia... Mutta kukas kaiken vaivan hollinpidosta on nähnyt, jollen minä? Ei se ole ollut vähäinen vaiva... Ja kontrahdissa sanotaan selvästi, että...

— Kontrahdissa sanotaan! keskeytti hänet isäntä vimmoissaan. — Minä en siedä korvissani kuulla puhuttavan koko kontrahdista! Muista se... Hää sinuas... sinä ... sinä ...

Hän oli niin vimmoissaan, ettei hän keksinyt edes sellaista haukkumasanaa, jota hän olisi tahtonut kauppiasta käyttää. Hänen päähänsä pälkähti, että se oli itse piru, joka istui hänen edessään. Punatukkainen piru!

Se riita ei päättynytkään kuten edelliset riidat, vaan käräjiin mentiin. Joutsia oli päättänyt kerran panna kor-

kean oikeuden selittämään itselleen tuon kirotun paperin sisällyksen. Hän oli ihan varma voitostaan. Mutta kauppias raahasi sekä papit että nimismiehet todistajikseen ja voitti tietysti.

Isäntä valitti laamannioikeuteen ja voitti. Kontrahdissa oli yksi pykälä, seitsemäs, jonka saattoi selittää eri tavalla. Hovioikeudessa, johon kauppias taaskin puolestaan vetosi, se selitettiin hänen edukseen. Silloin oli riita kestänyt kolmatta vuotta, kauppias oli lopultakin voittanut ja Joutsialta oli mennyt paljon rahaa.

Humalapäissään Eerikki Aaprahaminpoika tuli kotiin käräjistä.

— Minä tapan sen punaisen pirun! kiljui hän. Ja hän tavoitteli käsiinsä mitä eteen sattui ja viskeli esineitä pitkin permantoa.

Sen jälkeen rupesi emäntä pelkäämään, että hän todella hautoi mielessään jotakin hirmutyötä kauppiasta vastaan. Hän rupesi vakoilemaan, ettei isäntä yksinään pääsisi Tulettänen puolelle. Ei hänen tällä hetkellä tehnytkään sinne mieli. Hän päinvastoin vannoi, ettei ikinä enää pistä jalkaansa koko siihen piiriin.

— Sinä et saa mennä Tulettäneen, sanoi hän pojalleenkin. — Muista se!

Alussa oli Akseli tottelevinaan eikä käynyt Tulettanessa kuin salaa. Mutta pastori ja nimismieshän olivat olleet todistajina sekä sitä kontrahtia tehtäessä että käräjissä ja samalla perustuksellahan hänen olisi täytynyt kieltäytyä seurustelemasta heidän kanssaan. He olivat hänen parhaita ystäviään. Johan nyt! Vihdoin sanoi Akseli suoraan isälleen, että koska isä juo hutikkaan ja menee tekemään hulluntöitä, niin kärsiköön yksinään seuraukset. Järinpä hän, viaton, ottaa niistä kärsiäkseen. Olisipa hänellä syytä olla aika lailla suutuksissaan isään, kun perintö tällä lailla isän huolimattomuuden vuoksi menee. Olisipa hän, Akseli, ollut kotona, niin sitä kontrahtia ei koskaan olisi tehty.

— Häpeätkö, lurikka! kiivastui isä. — Missäs sinä olit sinäkin yönä, jolloin se paperi tehtiin? Muistatkos? Kaupungissa olit silloinkin omilla asioillasi, ajoit kuin hullu hevosellasi ja joit kaikki rahat, millä äidillesi piti tuotaman kahvia. Ja sinä tulet neuvomaan minua.

Koskas sinä olet nähnyt minun rypevän maantienojassa. niinkuin sinä teet?

— Kuka sen tietää, mitä te minun ikäisenäni teitte: Olenko taas minäkään koskaan tehnyt sellaisia kontrah-teja?

Akseli, pulska poika, tukka kiiltävän musta kuin tee-ren selkähöyhenet, silmät loistavan ruskeat, istuu sängyllään porstuanperäkamarissa piippua polttaen ja sil-loin tällöin läpäytellen saappaitaan yhteen. Hänen saap-paansa ovat ihkasen uudet. Ne haisevat nahalta, tervalta ja rasvalta.

Isä, pieni, kuivettunut, harmaahapsinen ukko seisoo hänen edessään, tuijottaa häneen terävästi ja räiskii kuin palava katajapensas.

— Mutta minä en anna taloa sinun käsiisi! Luuletkos, että minä panisin Joutsian menemään sinun kukkarosi läpi! Ei, siitä vain ei tule mitään!

Silloin karkasi Akseli sängystä kuin nuolen satutta-mana, seisahtui isänsä eteen ja huusi, silmät verestäen päässä:

— Mutta talo on minun!

Isä nauroi ilkeästi.

— Eipä ole! Sisaresi minä naitan kelpo miehille ja ne saavat Joutsian.

Akseli viskasi piipun hampaistaan, tarttui kirveeseen ja syöksyi ulos. Ja hänelle tuli muutaman tunnin ajaksi hurja työinto. Hän meni miesten joukkoon ja raatoi niin. että he kaikki hämmästyivät.

— Katsokaa nyt, huusi hän, — että tiedätte isännäl-lekin kertoa, — eikö tämä poika osaa tehdä työtä! Pii-saa miehelle koetuksessa missä vain!

Niillä seuduin oli mies, jota sanottiin Tolliksi. Hänen esivanhempansa lienevät olleet joitakin ulkomaalaisia herroja, toiset väittivät, että nimi kokonaisuudessaan olisi kuulunut von Toll. Tämä Tolli kierteli talosta ta-loon ja pitäjistä pitäjään. Oli päivän siellä, toisen täällä, sai vaatetta, rahaa, ruokaa ja yösijan. Ei häntä pidetty kerjäläisenä — vieraana häntä pidettiin ja tervetullut hän oli, kun hän arkioloissa tuli. Hän ei itse puolestaan ollut naimisissa, mutta hänen mieltymönään oli naittaa muita, ja monet monituiset pariskunnat hän jo oli liittä-

nyt yhteen. Näkihän hän kulkiessaan monenmoisia talontyttäriä ja poikia, torpantyttyjä ja poikia, piikatyttöjä ja renkejä. Hän otti selvän asianomaisten varallisuudesta, luonnonlaadusta ja kaikesta muusta mikä heitä koski sekä merkitsi kaikki tietonsa kirjaan. Oli sitten varsin helppoa, kun joku poika kaipasi morsianta tai tyttö sulhasta, ruveta toimittamaan, että siellä ja siellä on sellainen ja sellainen.

Eräänä iltana Joutsiaassa, kun isäntä tarpeekseen oli purkanut sappeaan Hallpumia vastaan, rupesi hän valittamaan suhdettaan poikaansa. Tolli oli nimittäin kaikkien uskottu.

— Isännän pitää toimittaa tähän kotivävy, sanoi Tolli.

— Kaksi pulskaa tytärtä kotona naimattomana — eihän se käy laatuun.

— Niinhän se muijakin sanoo ja samaa hokee vanha Manu yhtä mittaa. Mutta mistä niille nyt sitten sopivat saa? Pitäisi olla varallisuutta ja lujamainen luonto...

— Tjaah! sanoi Tolli ja veteli harmaantunutta partaansa. — Tjaah! Entäs tämä naapurin poika täällä Rasossa! Se on kaikin puolin kelpo poika...

— On kyllä. Mutta ihannan se on vielä lasten kirjoissa. Kaarestaa siellä vain sisartensa kanssa.

— Pannaan mieleen, pannaan mieleen, sanoi Tölle ja Joutsiaasta hän meni suoraa päätä Rasoon.

Siellä hän sai kuulla, ettei Juha tahtonut Kustaavaa. Nuoremman tyttären hän kyllä olisi ottanut, mutta eihän nuorempaa sopinut kosia ennen vanhempaa.

Tolli toimitti häthätää sulhasen Kustaavalle. Leskimies hän oli ja oli hänellä pari lasta, mutta perin kelpo mies hän oli ja omisti suuren talon.

Sitten selvisivät Juhan ja Annastiinan välit helposti.

Maailma, joka aina on olevinaan niin viisas, luuli että Tolli oli toimittanut naapurin nuoret toisilleen, mutta ei se asia niin ollut. Juha oli jo aikoja sitten päättänyt, että jahka joku ensin nai pois Kustaavan, niin hän lähettää puhemiehen Annastiinan luo.

Sillä lailla tuli Juha Joutsiaan.

IV

Ei hänen isännyytensä ensi päivä suinkaan ollut hauska.

Annastiina heräsi ensinnä ja kiirehti, vielä unen horroksissa, keittiöön katsomaan kelloa. Puoli neljä se oli. Kukko lauloi, aurinko oli juuri nousemassa. Keveät sumut liikkuivat mailla, helottaen aamuruskossa kuin hanget tulipalolla. Uni oli nuoren emännän ja hän haukoteli niin, että leukaluut natisivat. Kun eivät silmät ensinkään tahtoneet ottaa pysyäkseen auki! Mutta he olivatkin vanhan emännän kanssa sopineet, että Annastiina tästä lähin nousee keittämään kahvia, ja hänelle oli kun nianasia, ettei hän tänä ensimmäisenä aamuna nukkuisi liian kauan.

— Onpa siellä heleä heinäpouta! sanoi hän miehelleen, joka haukotteli sängynlaidalla.

He olivat valvoneet kaksi edellistä yötä — siksi kai imi oli niin sitkeää.

Annastiina teki häthätää tulen takkaan, pani pannun tulelle ja palasi peräkamariin sukimaan hiuksiaan. Hänellä oli yllään tukevasta kotikutoisesta liinakankaasta tehty paita, joka peitti puolen käsivartta ja ulottui kaulaan asti. Ei siinä ollut minkäänlaista koristusta. Hänen kasvonsa olivat hehkuvan punan peitossa. Päivä helotti hiuksille, kasvoille, kaulalle, palttinankarvaiselle paidalle ja siniselle alushameelle.

— Mitenkä sinä jaksat? sanoi Juha.

— Kyllä maar minä hyvin jaksan. . . Entäs sinä itse?

— Mikäs minun sitten olisi.

Annastiina painoi alas silmänsä ja repi hiuksiaan, niin että suuri pellavankarvainen tukko jäi kampaan. Juha katseli häneen ja hengitti syvään. Juhan teki mieli käydä häneen käsiksi ja painaa hänet syliinsä, mutta mikä lieenee ollut... Ei hän kehdannut sitä tehdä! Hän vain katseli... Ja Annastiina tunsi sen, vaikka hänen silmänsä tuijottivat alas. Ja molemmat olivat niin vai-puneet toisiinsa, etteivät he huomanneet, että vanhojen ovi avautui ja että vanha emäntä tulla sipsutti keittiöön. Vasta sen he kuulivat, kun hän rupesi nauramaan ja sanoi:

— Johan täällä kahvipannu on tulella!

Silloin he kiireesti erkanivat ja tulivat kovin hämilleen.

— Kas sitä äitiä, huusi Annastiina, — kun ei malttanut nukkua! Menkää nyt vain levolle. Kyllä minä täällä hoidan pannun.

Juha meni herättämään väkeä. Musti, joka ei tuntenut uutta isäntäänsä, haukahti portailla. Pihamaalla nelistivät hevoset tiukusiaan. Miehiä lappoi pirtistä valmistautumaan matkalle. Juhan täytyi pujotella läpi kuormien päästäkseen pirtille. Jopa ne nyt olivatkin panneet hevosensa likelle talon piiriä. Olisivat ne saaneet olla hiukan edempänä.

Pirtissä vetivät miehet jo housuja jalkaansa ja piitat sukivat hiuksiaan. He vastasivat kuin yhdestä suusta hänen tervehdykseensä, tyynesti ja jurosti.

— Johan täällä noustaankin, sanoi isäntä.

— Jo maar, vastasi Manu, joka kiersi vitsaa viikatteensa ympärille.

Nuori isäntä oli hämillään eikä tietänyt mitä sanoa. Hän loi katseensa ympäri huonetta. Se oli suuri pirtti, miltei samanlainen kuin Rasossa. Toisessa päässä olivat miesten vuoteet, toisessa naisten. Matkamiehet olivat maanneet penkeillä, pöydällä ja permannolla. Eväitään olivat syöneet ja jättäneet kalanruotoja ja murusia. Manu nosti tuon tuostakin viikatteesta katseen uuteen isäntään. Se oli pitkä, utkiva katse.

Isäntä tunsu sen alla käyvänsä ylen hämilleen. Ei hän keksinyt mitään sanottavaa, ainoastaan hymyili ystävällisesti ja läksi.

Reisumiehet juottivat hevosiaan kaivolla. Oli se sekin vähän liikaa, että he vain suoraan vintasta. . .

— Jos juottaisitte saavista, onhan siinä saavi, sanoi isäntä ja hymyili hyväntahtoisesti.

— Kukas sinä olet, joka tässä ihmisiä komennat, vastasi jyrävä, repaleinen äijä. — Juota samalla seulasta. Ei se saavi vettä pidä.

Juha hämääntyi entistä enemmän, mutta samalla karkasi suuttumuksen puna hänen kasvoilleen.

— Olenpa vain tämän talon isäntä, sanoi hän ja hämästyi itsekin, että oli saanut ne sanat lausutuiksi.

Hän jatkoi matkaansa hevostalliin ja oli puolitiehen tullessaan kuulevinaan naurua pirtin kuistilta. Akselin ääni se oli. Juhan teki mieli kääntyä katsomaan taakseen, mutta ei hän sentään kehdannut. Hän nieli suutumustaan — kaikista joutavista tässä nyt suuttuu! — ja ilostui, kun kuuli Pekan hirnunnan ovea avatessaan. Sen oli ollut ikävä täällä vieraassa paikassa ja hyväksi sen tuli mieli, kun se tunsu isäntänsä. Olipahan kuin olisi ollut mikäkin ystävä kotoa. Ikävä hänen oli hänenkin! Kun hän oli saanut hevosen eteen ruoan, asettui hän tallin pienelle luukulle katselemaan. Kukkivain ruispeltojen ja niittyjen takaa näkyi järvi ja siitä nousi vainioita, joiden harjalla Raso oli. Kaikki maat olivat kuin välkkyvissä lasihelyissä ja vihannan metsän reunalta helottivat punaiset rakennukset. Raso ei enää ollut hänen kotinsa! . . . Ikävä nousi sydämeen ja suuret kyyneleet tulivat silmiin. Mutta Juha karisti ne kiireesti pois ja läksi pihaan, missä reisumiehet paraikaa tekivät lähtöään.

— Eikös talossa tarvita silakoita? huusi muuan mies vajasta.

Hänen kuormansa oli maantiellä ja itse hän poikkesi taloihin tarjoamaan kaupaksi tavaroitaan.

— Käynpähän kysymässä, sanoi Juha.

Keittiössä kaasi Annastiina kahvia miehille. Hän oli täysissä vaatteissa, hiukset sileiksi kastellut, kasvoilla äskeinen puna. Kävi hän ikään kuin vieläkin punaisemmaksi, kun hän miehelleen vastasi, että silakat ovat ihan loppumaisillaan . . . ottaa vain, jos ovat hyviä.

Juha koetti tekeytyä niin tyynen näköiseksi kuin suinkin, vaikka hän oli ylpeä ja onnellinen ja vaikka häntä samalla oudosti ujostutti tämä ensimmäinen huolenpionsa perheenisänä.

Kun hän kaloineen palasi keittiöön, istui Akselikin penkillä, lakki takaraivolla. Ei hän vastannut mitään, kun Juha sanoi hänelle huomenta, ei ollut kuulevinaanakaan.

— Tottahan sinä olet pannut evästä? sanoi hän sisarelleen.

— Mitä evästä? naurahti Annastiina. — Aina sitä ennen on tultu kotiniityltä syömään.

— Pane sinä evästä. Illalla me vasta kotiin tullaan
sanoi Akseli kärkevästi.

— Mutta niinhän me vanhan isännän kanssa sovimme
puhui nyt vuorostaan Juha, — että tänään ollaan koti-
niityllä, kun...

— Pane sinä Annastiina evästä! huusi Akseli, laski
kahvikupit kalisten pöytään ja painoi hatun päähänsä.
Juhan sanoja ei hän taaskaan ollut kuulevinaan.

Annastiina suuttui.

— Mikäs sinut nyt ajoi tähän riitelemään? Etpä ole
muina aamuina noussut kovinkaan varhain. Älä luule,
että minä sinulle evästä panen. Olethan kuullut, mitä
isä ja Juha ovat päättäneet.

Akselin muoto muuttui ikään kuin kulo olisi päässyt
hänessä irti. Posket kävivät kuumiksi, silmissä kipinöi.
Varmaan hän jo oli ehtinyt juoda.

— Panetko, saakelin akka, evästä, taikka minä näy-
tän sinulle, kuka tässä talossa kärkee! huusi hän ja pu-
dotti nyrkkinsä pöytään, jotta astiat kilisivät.

Vanha isäntä ja emäntä karkasivat porstuanperäka-
marista keittiöön, mutta Manu läksi hiljalleen miesten
ja tyttöjen kanssa pihaan.

— Mennään pois työhön, sanoi hän äreästi, otti vii-
katteensa ja läksi astelemaan edellä rantaan päin, missä
kotiniitty oli.

Tytöt epäilivät hetkisen mitä tehdä, mutta ottivat sit-
ten haravansa ja seurasivat. Miehet jäivät epäröiden pi-
haan. Akseli oli sentään talon oma poika...

— Menkää kotiniitylle, miehet! huusi kuistilta vanha
isäntä kimeällä äänellä. Hän oli niin mielenliikutusis-
saan, että parta tutisi. — Se on nuori isäntä, joka täällä
nyt kärkee. Hänelle olen minä vallan antanut!

Juha oli noussut penkiltä. Kellertävä kalpeus oli hä-
nen kasvoillaan. Hän piteli huuliaan lujasti koossa ja
oikea käsi oli kovana nyrkkinä.

— Tule pois, Juha, pyyteli Annastiina. — Se on taas
juonut...

— Niin, niin, härnäsi Akseli, — vie vain maitosuusi,
vie... Pituutta on kuin humalaseipäässä, mutta sopen
paikalla mahtaa olla maitovelliä.

Akseli nauroi. Suonet Juhan ohimoilla pullistuivat

suuriksi ja sinisiksi ja veri nousi hänen kasvoilleen. Annastiina pelkäsi hänen iskevän Akselia nyrkillään ... Nyrkki vapisi...

— Kuule, houkutteli hän, — se on juonut. Kukas juopuneen kanssa viitsii...!

— Pane hänelle evästä, Annastiina, sanoi Juha äänellä, jossa ei ollut minkäänlaista sointua.

Vanha emäntä, Johanna, katseli häneen vähän aikaa, sitten rupesivat hänen suupielensä vavahtelemaan ja hän pani kätensä ristiin ja puheli itsekseen:

— Sitä siunattua poikaa! Sitä siunattua poikaa! Herra on totisesti antanut hänelle nöyrän mielen.

Akseli nauroi, mutta ei osannut sanoa mitään. Hän katseli Juhaan murjottamalla kuin vihainen sonni.

— Ehtiihän tämän kotiniityn niittää toistekin, jatkoi Juha. — Pane eväät konttiin, Annastiina.

Silloin läksi Akseli ulos sähisten vihasta. Hänelle oli aivan samantekevää missä niitettiin. Tuota nulkkia hän vain olisi tahtonut suututtaa! Mutta saiko sellaista vätystä edes suuttumaan. Eihän se näkynyt osaavan suuttua, mokomakin vanha saapas!

— Juha sinä, huudahti vanha isäntä, — silläkö lailla sinä aiot taloa asua? Ei tässä hyvänlaisuudella mihinkään päästä. Puoliasi sinun täytyy osata pitää. Sitä varten olen minä sinut tänne ottanut. Mene nyt pihaan, etkö näe, että miehet vielä ovat siellä. Akseli yllyttää niitä paraikaa. Odota ...

Vanha isäntä tarttui Juhan käsivarteen ja veti hänet perässään

— Älkää kuulko, huusi hän miehille, — mitä se hompottaa! Tämä tässä nyt káskee.

Verkalleen läksivät miehet liikkeelle.

— Menkää te vaikka hornaan! kirkui Akseli heille raivoissaan ja läksi pirttirakennuksen porstuan perässä olevaan kamariinsa, otti sänkynsä alta pullon ja kaatoi siitä kurkkuunsa.

Sitten hän hyvän aikaa istua murjotti sängyn laidalla. Veri joutui liikkeelle, voima rupesi jylläämään jäsenissä ...

— Menettekö tieltä, kun tämä poika tulee! huusi hän ja kaatoi tuolin, joka sattui hänen eteensä. Hän nai Ra-

son kauniin Helenan ja tuo hänet tänne Joutsiaan emännäksi. Helenasta tulee Joutsian emäntä. Menköön Anna-stiina miehineen vaikkapa ... vaikkapa Rasoon tai siko-lättiin tai... vaikkapa hornaan.

Hän rupesi nauramaan, niin sukkelalta tuuma tuntui, keikahti sängylleen ja meni uneen. Hän heräsi hetkisen perästä eikä vähääkään muistanut, mitä hänelle oli tapahtunut. Ainoastaan se hänellä oli selvänä, että hänen on meneminen kosimaan Helenaa. Jos pappi avaa suunsa, niin hän nujertaa papin kuin torakan. Mikäs se pappi muu onkaan kuin torakka! Ja taas hän nauroi. Mutta äkkiä hänen mieleensä muistui Juha... Mutta hänpä sittenkin näyttää sille räppänälle, kuka tässä talossa on isäntä, hän näyttää ...

Akseli otti pullon — se oli kannun pullo — pisti sen takkinsa alle ja läksi ulos.

Juha asteli sill'aikaa appensa kanssa vainioilla. Oli hän hiukan harmistunut, kun Joutsia oli sanonut ottaneensa hänet Joutsiaan vain säästääkseen omaa nahkaansa, mutta harmin tunne oli hävinnyt ja vain tulevaisuuden suuret suunnitelmat liukuivat hänen pääsään.

Paljon täällä Joutsiaassa näytti tulevan työtä. Aidat olivat huonot ja pellot perin laihat. Kiviä oli niin että hirtti.

— Me olemme Rasossa tehneet virstoittain kiviaitoja, sanoi hän.

— Niin olette, vastasi isäntä terävästi, — mutta ei se hyvä ole, että kivet pois maasta otetaan. Täytyy niitä olla. Kuivana kesänä pitävät maan kosteana, sateisena imevät liian märän. Älä sinä rupeakaan noukkimaan täältä kiviä.

Juha vaikenä eikä enää esittänyt uudistussuunnitelmiaan, vaikka niitä tuli hänen mieleensä joka askeleelta. Aitoja tarvittiin, ojaa tarvittiin, niityt olivat metsittyneet ... Ei veli siellä kotona ... taikka Rasossa... enää aikunut käyttää karjan alla risuja, vaan siihenkin uuteen navettaan tehtiin permanto... Ja tuon Juvansuon, sen ... mutta se on sellainen jättiläistyö, joka vie monta monituista vuotta. Eihän sellaista vielä uskalla ajatella-kaan. Hän oli aina kuullut kehuttavan sitä suota: savi-

pohja ja paksu, musta ruoppa päällä! Siitä sitä lähtee viljaa ja heinää, kun sen saa sulatetuksi. Veli oli sitä mieltä, ettei soita pitänyt paljon polttaa...

— Kuuletkos! virkkoi vanhus äkkiä, — se Hallpumi se on, joka siellä hakkaa, jotta metsä jyskyy! Ja äijän silmät kiiluivat kuin eläimen, joka vainuaa vihollisensa läheisyyttä. — Ilkeääkin kaataa metsää tällaisena poutapäivänä. Mutta kyllä minä tiedän, miksi hän valitsee tällaiset päivät. Katsos, silloin kun hän rakensi tuota isoa romoa ja niinikään pani kaatamaan Karin korpea, jota minä säästin omiin rakennuksiini, lähetin minä mieheni sinne hänen miestensä sekaan ja siellä ne kilpaa tekivät puhdasta, mutta moni hyvä hirsi joutui sillä lailla minulle. Nyt hän tietää, että on näin kiire aika, etteivät meidän miehet kerkiä metsään. Kyllä se on juupeli se Hallpumin äijä!

— Katsos, mitä kaikkia se on rakentanut! virkkoi vanha Joutsia, kun päästiin metsästä ja rakennukset tulivat näkyviin. — Katsos nyt tuollaisia krantteja! Eikös nyt vallan sisua vihlo, kun näkee tuollaisia hirsii! Ja tuon hollituvankin pitää omassa hallussaan, vaikkei holliaakaan enää ole ja vaikka minä olen sen rakentanut...

— Mutta tottahan välikirjassa sanotaan, virkkoi Juha, — mitä vuokralainen saa tehdä, mitä ei.

— Veikkonen! huudahti vanha isäntä, kävi kiinni Juhan hihaan ja kuiskasi hänen korvaansa: — sitä ei kukaan meikäläinen ymmärrä, mitä siinä välikirjassa sanotaan. Ovat panneet mitä ovat lystänneet. Minä olen vanha mies, mutta sinä olet nuori: ota sinä siitä välikirjasta selvä ja näytä heille! Sen tähdenhän minä sinut tänne Joutsiaan olen ottanut.

Juhaan teki pahaa, kun isäntä taaskin sanoi ottaneensa hänet Joutsiaan selvittämään sekaisia asioitaan. No niin, miksipä hän muuten olisikaan ottanut häntä? Mutta kuitenkin se tuntui pahalta.

Juha oli huomannut Joutsian rakennuksissakin olevan paljon työtä. Ei ollut jyvääittoa ensinkään. Jyvät pidettiin samassa aitassa kuin lihat, kalat ja muut sellaiset. Riihi oli huonossa katossa, permanto harva. Sauna kaipasi uusimista. Ja entä navetta, kivinavetta!

Mutta se oli sekin niitä kaukaisia, suuria töitä, joita ei vielä uskaltanut ajatellakaan.

Kun he vanhan Joutsian kanssa astuivat Tulettänen ohitse — oikeastaan he kyllä olisivat voineet kiertää koko Hallpumin aitauksen, mutta vanhalla Joutsialla näytti olevan halu käydä juuri siitä sivuitse — oli krouvin ikkunassa miehiä. Simolan isäntä siellä viittoili ja Reipin poika hoiperteli ovesta, huutaen täyttä kurkkua:

— Lukekaa, mitä on Tulettänen seinässä! »Tule tänne! tule tänne!»

Vanha Joutsia seisahtui ja hänen rupesi kovasti tekemään mieli miesten seuraan. Juha hymyili ystävällisesti, mutta mielessään hän kauhistui, kun ajatteli, että isäntämies ja suuren talon poika tällaisena poutapäivänä istuvat Tulettänessä.

— En minä astu Hallpumin kynnyksen yli, sanoi vanha isäntä suurella äänellä. — En ole käynyt täällä sitten kevätjäräjien. Hallpumi on pettänyt minua yöt, päivät.

— Mutta se ei ole nyt kotonakaan, selitti Rieppi. — Se on kaupungissa.

— Tule pois vain, huusi portailta Simola, — äläkä siinä kursaile. Pitäähän sen vävypojanakin saada maisitaiset, kun taloon tulee!

Vanha Joutsia läheni lähenemistään, pysähtyi vielä kerran ja päätti kääntyä takaisin, mutta rupesi hyvillään nauramaan, kun Rieppi kävi hänen käsivarteensa ja veti häntä ylöspäin.

Krouvihuone oli sinisenään tupakan savua. Yhdellä seinällä seisoa törrötti suuri, keltainen piironki. Siinä sillä varmaan oli paljon rahoja, sillä ketulla! Toisella seinällä oli mahdollottoman pitkä herrasväkien huutokaupasta ostettu, niin ikään keltainen sänky, yläpuolella kruunauspukuja keisarikuvia ja kaikenkaltaisia sotaherrankuvia. Sängyssä oli nähtävästi nukuttu, koska likaisessa tyynyssä vielä oli pään jättämä kuoppa. Pöydällä oli pari pulloa, toinen tyhjä, toinen puolillaan, ryyppyaseja ja sokeripalasia lautasella. Kärpäset surisivat vimmatusti, ikään kuin tupakansavu olisi niitä vaivannut.

Tässä on lasejakin valmiina, sanoi Simola, — kun ilta-

yöstä jäivät pastorilta ja Nylanderilta. Kun tulivat keskellä meidän lystiämme hakemaan sairaan luo. Nylander läksi sitten mukaan, kun pääsi samassa hevosessa.

— Skool sitten, niinkuin se Nylanteri sanoo.

Vanha Joutsia vilkuili pahansuovasti ympärilleen.

— Kyllä niiden tässä kelpaa elää ja oleilla. Jaa, jaa ... Taidanpa sittenkin lähteä pois ...!

Miehet puhkesivat nauramaan ja Simola heittäytyi koko painollaan nojaamaan hänen olkapäilleen.

— Etkös sinä ensinkään osaa antaa anteeksi! Onhan tästä Tulettänestä sentään monet hauskatkin.

Juha nousi lähteäkseen. Mutta ei häntäkään päästetty. Hän koetti puhua heinäpoudasta ja työväestä — miehet vain nauroivat ja kaasivat hänelle lisää viinaa.

— Otetaan vielä yksi ryyppy, sanoi vanha Joutsia, — ja mennään sitten. Älä sinä jätäkään minua!

Juha jäi, vaikka koko komento kiusasi häntä.

— Täältä loppuu lökä! huusi Simola ja kalisti pulloa pöytään. — Tuokaa, Hallpumska, lisää lökää ...

Hallpumska tuli sisään, kapalolapsi sylissä, ja laski pöydälle pullon, jonka suulla ei ollut korkkia ja jonka ulkopuoli oli ihan märkä. Hänen silmänsä soluivat latteaan, joka oli paksunaan sylkeä, tupakan tuhkaa ja muuta likaa. Vanha Joutsia venytti, hänet nähdessään, alahuulensa hyvin pitkälle, muljotti silmillään ja nyrpisteli nenäänsä. Hänen sisunsa vaati hirmuisella voimalla häntä haukkumaan Hallpumskaa. Sun saakelin kilipukki sentään! Mutta Hallpumska livahti ulos ovesta, ikään kuin hän olisi arvannut vaaran olevan tarjolla.

Olihan Juha oikeastaan nähnyt paljonkin juominkeja. Isä oli yhtenä viettänyt niitä, mutta ei hän niistä paljoa muistanut, hän oli silloin ollut lapsi. Ei velikään, Rason isäntä, sylkenyt lasiin, kuten sanotaan, mutta ei Juha vielä koskaan ollut nähnyt ikämiesten tällaisella heinäpoudalla... Veri nousi hänen kasvoilensa ja hänen tuli hiki paljaasta tuskasta.

— Kuinkas kauan te jo olette olleet täällä? kysyi vanha Joutsia.

— Häistä suoraan tultiin. Nämä ovat vielä niitä samoja häitä.

Juha oli heidän puheestaan ymmärtävinään, että Ra-

sossa olisi juotu häitä liian lyhyeltä. Ehkä tarkoitus myöskin oli moittia joutsialaisia siitä, etteivät he olleet pitäneet tuliaischemuja.

— Tuossahan me maata pötkötimme yön.

— Ei siinä olisi ollut mitään hätää, jollei olisi ollut niin riivatusti luteita ja kirppuja...

— Minun on selkäni vallan ruvella.

— Hahhahhah! Tietäähän sen Hallpumin sängyn! nauroi Joutsia makeasti.

— Tällainen heinäpouta! pääsi Juhalta ja hän karkasi pystyyn kuin käärme olisi häntä pistänyt. Ei hän enää saattanut täällä istua! Johan se oli häpeä koko kylän edessä! Hänen suunsa vetäytyi hyväntahtoiseen hymyyn, ikään kuin hän siten olisi tahtonut pyytää anteeksi miehiltä, ettei hän viihtynyt heidän joukossaan. Eivät he enää häntä pidättäneet. He olivat huomaavinaan, ettei se viina, jonka Hallpumska viimeksi oli tuonut, ollutkaan yhtä hyvää kuin edellinen, ja siinä sitä vasta olikin syytä keskusteluun ja suuttumukseen. Varmaan se saakelin akka oli sekoittanut siihen vettä.

— Jo tämä totisesti on paha paikka, mietti Juha itsekseen, kun oli päässyt ulkoilmaan. — Pelättävä tätä on koko paikkaa! Häntä harmitti heidän puheensa, että he muka olivat jatkamassa häitä. Kyllä maar Rasossa oli ollut tarpeeksi sekä ruokaa että juomaa. Ei olisi tarvinnut Tulettäneessä jatkaa.

Ei hän enää poikennut taloon, vaan läksi suoraa päätä heinämiesten luo.

Jo kaukaa saattoi hän nähdä heidän vaikeitten paidanhihojensa helottavan auringossa. Mutta kuinka heitä näytti olevan niin vähän? Ja paljasta naisväkeä. Ei, oli toki joku mieskin joukossa. Vanha Manu se näytti olevan. Saattoi kuulla, että he puhuivat kiivaasti, ikään kuin olisivat riidelleet. Isännän lähetessä lakkasi puhe kokonaan.

Isäntä tuli luo, hymyili hyväntahtoisesti ja aikoi kysäistä, missä miehet ovat, mutta kuitenkin ei vielä sanonut mitään. Heidän viikatteensa olivat lasketut litteälle kivelle pyörtänön laitaan. Juhan teki mieli odottaa, kunnes he tulisivat, hän otti sen tähden yhden viikatteista ja yltyi niittämään. Manu loi häneen

silloin tällöin pitkän, tutkivan katseen, mutta ei puhunut mitään. Tytöt vilkuilivat merkitsevästi toisiinsa.

— Missä miehet ovat? kysäisi isäntä vihdoin.

Silloin tytöt nauraa hihittämään ja pälyilemään ympärilleen. Mutta eivät he mitään vastanneet.

— Tuolla he makaavat, sanoi Manu jurosti ja nyökäytti päätään rantaan päin. — Joivat tässä ensi tarpeekseen.

Isäntä sai tietää, että Akseli oli tuonut niitylle kannunpullonsa ja että oli juotu. Pian löysi hän kaikki miehet täydessä unessa pajupensaassa varjossa aidan luona.

Ensin aikoi hän saappaansa kärjellä potkaista heidät valveille. Hänen suonensa pullistuivat ohimojen kohdalta ja käsivarsiin tuli outo voima. Mutta mitäpä ne siitä olisivat parantuneet, juopuneet! Juha jäi neuvottomana seisomaan. Piiat vilkuilivat häneen yhä ja hän kyllä kuuli, että he häntä nauroivat... Niin, niin, mitäpä tästä elämästä tuleekaan tällaisten palvelijain kanssa niin kauan kuin Akseli on tässä! Mahdoton hänen on heitä hallita! Mitenkä hän saisi heidät tottelemaan, kun Akseli on talon oma poika ja palvelijat näkyvät katsovan, että hänelle on tapahtunut vääryys?

Täällä täytyy nähtävästi elää ainaisessa sodassa. Mutta ei hänestä ole sotapäälliköksi. Kyllä se niin on!

Hän kääntyi ympäri ja näki kimmeltelevän järven takana Rason punaiset rakennukset. Siellä se on hänen rauhainen porstuanperäkammarinsa. Sinne he kyllä mahvaisivat Annastiinan kanssa.

Hän päätti, että hän menee illalla tapaamaan veljeään ja selittää hänelle koko asian. Veli kyllä sovittaa niin, että he saavat asua Rasossa. Ja Juha unohtui siihen ajatukseen ja hänen tuli hyvä olla, kun hänelle selveni, ettei hän pidä tätä isännyyttä kuin tämän päivän. Ei isännyyden kunnia yhtään houkuttele häntä.

— Mennään aamiaiselle, sanoi hän tyynesti piioille ja Manulle ja läksi edellä taloon.

Annastiina katseli häneen kaiken aikaa levottomana. He söivät kaikki pitkän pöydän ääressä keittiössä. Miehistä tuli tietysti kaipuu ja sitten vasta nousi meteli, kun kuultiin, miten heidän oli käynyt. Nuori isäntä antoi Manun ja piikojen puhua ja vanhan isännän ja

Annastiinan pauhata eikä puhunut mitään. Hänen äänettömyytensä teki Annastiinan vieläkin levottomammaksi. Vanha Joutsia puolestaan ei hänkään pitänyt Juhan äänettömyydestä. Se oli hänestä sellainen saamattomuuden todistus, että hän rupesi ajattelemaan, ettei se mies vain ikinä kykene taloa asumaan.

Siunattuaan ruoan läksi Juha ruokasijaa pitämättä niitylle. Hän ikävöi työtä eikä saanut olluksi ihmisten kanssa. Sitä paitsi oli hän utelias näkemään, mitä miehet sanoisivat, kun heräsivät — eikö niitä nyt yhtään hävettäisi.

Hän heitti takin yltään ja rupesi heiluttamaan viikattea. Heinä oli sillä kohdalla kaunista ja korkeaa. Kaatuivat mehevät, punertavat ja vihreät helpeet, kaatuivat keltakukat, ruskeat apilat, lemuavat herneenkukat ja sinipunaiset ohdakkeet. Hei vain sitä menoa! Pyyhkäise, pyyhkäise, että vinkuu ja soi! Juha tuns ihmeellistä tyydytystä nähdessään heinän alamaisesti kaatuvan jalkainsa juureen. Väsymys oli hänestä kadonnut kuin pyyhkäisemällä. Hän oli niin väkevä, että häntä itseäänkin ihmetytti. Hiki pisaroi pitkin ruumista, mutta vähät siitä! Hei vain sitä menoa! Kun tytöt ja Manu tulivat ruokasijaltaan, oli heitä odottamassa niin pitkä luoko, että he hämmästyivät. Heidän hämmästyksensä ilahutti Juhaa.

— Hei tytöt, tulkaa perässä! huusi hän itsekkin ihmetellen, mistä sai rohkeutta huutaa heille sillä lailla.

Päivä helotti, kärpäset ja mehiläiset pääsivät liikkeelle. Aurinko ehti jo pensaan juureen, missä miehet maata kuorsasivat. Kärpäset rupesivat heitäkin ahdistamaan, silloin tällöin oikaisi joku miehistä jäsentä, kättä tai jalkaa ja päästi kirouksen. Juhaa huvitti nähdä, mitä he sanovat, kun selviävät.

Vähitellen he todella nousivat, kävivät rannassa, palasivat ja ottivat viikatteensa, juron näköisinä, sanaa sanomatta. Akseli nosti housujaan, kirosi ja läksi taloon. Juhaa nauratti. Tuntui siltä kuin hän olisi voittanut.

Manuakin nauratti. Hän iski silmää isännälle ja myhähteli. Oikeastaan ei hän, vanha mies, olisi jaksanut sellaisella vauhdilla koko päivää niittää, mutta häntä huvitti tämä sota, ja hän ponnisti voimiaan pysyäkseen

nuorten tasalla. Ihmeellistä oli, että vaikka viina oli niin terveellistä ja vaikka se teki miehen niin pulskaksi ja punaiseksi, niin ei kuitenkaan humalan jälkeen jaksanut tehdä työtä. Veltostipa kävi niittäminen miehiltä.

Ja Akseli oli vallan nukkunut kamariinsa, niin ettei häntä nähty eikä kuultu.

Nuori isäntä ja Manu sattuiivat yht'aikaa hiomaan viikatteitaan kivellet.

— Tahtoivat kivet tehdä haittaa, sanoi isäntä.

— Kivisethän nämä maat ovat, vastasi Manu.

Hän vilkaisi pari kertaa isäntään ja hänen katseensa oli nyt aivan toinen ilme kuin ennen. Ennen se oli ollut tutkiva ja tiukka, nyt siinä oli ymmärtämisen hyvyys ja tutunomainen veitikkamaisuus.

— Poika on sellainen huimapää, sanoi hän, — antaa hänen aikansa reistata, niin hän lakkaa...

Niittäessään tuli Juhan mieleen, että mitä jos panisi tämän kotiniityn tänään poikki! Hänen tuli hurja halu koettaa. Oli hän kotonakin Rasossa monta kertaa niittänyt kilpaa miesten kanssa, mutta ei se sentään ollut samanlaista kuin tämä. Tässä työssä oli sellainen taistelun ilo, olipa melkein kuin sodassa. Varsi ikään kuin kasvoi, jäsenet terästyivät ja vereen tuli kuin sulaa rautaa.

— Hei tytöt, jaksatteko perässä! huusi hän ja huuto tuntui hänestä itsestäänkin jo luonnolliselta. Mikäs hänen oli huutaessa: eihän hän itselleen niittänyt! Eihän hän näistä niityn antimista tulisi nauttimaan. Vaikkapa jo huomispäivänä oli hän valmis lähtemään kotiin, Rasoon. — Miten olisi, jos pantaisiin koko kotiniitty poikki tänään?

Manulle rupesi ponnistus jo olemaan liikaa eikä hän olisi nuoresta isännästä uskonut, että se noin ... mutta toki hän jaksaa siellä missä muutkin...

Juha tahtoi isännyytensä ensimmäisestä ja ainoasta päivästä jättää hyvän muiston, mutta jota alemma rantaa kohti hänen työnsä sujui ja jota pehmeämmäksi auringonvalo Keihäsjärvässä kävi, sitä suruisemmaksi tuli hänen mielensä. Ei tahtonut työkään enää sujua. Oliko hän väsynyt? Mahtoi olla. Hänen oli ikävä, mutta ei hän tällä kertaa ikävöinyt Rasoa.

Rannalla lähteensilmien ympärillä oli heinä mehevää

ja paksua ja siniset kukat katselivat nurmesta. Hänen kävi sääli kukkia, mutta hän antoi viikatteen tehdä puhdasta eikä käsittänyt, mikä hänen oli. Veljeä hänen täytyi saada puhutella. Ei niitty tullut sinä iltana niiteykseksi eikä Juhan enää tehnyt mieli ponnistella.

— Olisi se saatu, sanoi Manu miehille, — jollette olisi maanneet siellä pensaan juurella.

Ehtoollisen aikana katseli Annastiina levottomana mieheensä. Kun ei vain Juha olisi ajatellut sitä, ettei tahdo jäädä tähän Joutsiaan — tahtoo ehkä koko talon myydä tukkiherroille, niinkuin Simola kohta kuuluu tekevän. Hän istui ajatuksissaan ja näytti alakuloiselta. Voi, voi tuota Juhaa, jos vain sitä ajatteli!

— Käyn vähän kotona, sanoi Juha siunattuaan ja lisäsi samassa: — Rasossa, jahka pääsen saunasta.

Sitä se vain ajattelee, huokasi Annastiina itsekseen. Sitä se vain pitää kotonaan!

Juha oli väsynyt ankaran niittämisen perästä ja mielenliikutukset, joihin hän oli aivan tottumaton, olivat nekin puolestaan uuvuttaneet. Saunassa olivat kaikki myrskyt tauonneet ja vain haikea mieli jäänyt jäljelle. Hän ikävöi veljeään ja siskojaan.

Astuessaan tanhuaa kotiniityn ohi ei hän saattanut olla luomatta sinne silmiään. Hänen teki mieli nähdä viikatteensa jälki. Puhdas se oli, puhdas ja tasainen ... paitsi siellä täällä, missä kivet olivat tehneet haittaa. Mutta hänpä vielä puhdistaa nämä maat kivistä! Si-leiksi kuin pöytä tekee hän Joutsian pellot.

Hän hätkähti: hänhän oli päättänyt jättää Joutsian! Se näytti sentään olevan vaikeaa sekin. Sitäköhän hän tässä olikin surrut? Oli hän sentään rakentanut niin monet tuulentuvat tähän Joutsiaan, että se oli käynyt hänelle rakkaaksi, ja tänään niittäessä oli tunne ikään kuin vahvistunut. Ihmeellistä se oli! ... Jollei vain olisi ollut Akselia — mutta Akselin kanssa ei hän osannut olla, ei mitenkään... Hän heitti niityn silmäilemättä ja asteli nopeasti ohi...

Mutta ei hän ollut kauankaan astellut, kun hän näki Rason vainioilla miehen tulevan vastaan päin. No, no . . . jo nyt jotakin, velihän se olikin! Vedet rupesivat tunkemaan Juhan silmiin, hän tihensi askeleitaan ja hy-

myili, kaiken aikaa niellen jotakin, joka nousi kurkuun. Kun he keskellä vainioita ojensivat toisilleen käntensä, ei Juha saanut sanaa suustaan. Veli oli reippaalla tuulella kuten aina ja teki Juhalle joukon kysymyksiä, ennen kuin sai vastausta yhteenkään.

Päivän punainen pyörylä painui alemma ja alemma ja tipahti vihdoin pienenä kultaisena keränä metsään. Veljekset vain yhä astelivat edestakaisin maantiellä. Oli Juha jo saanut suunsa auki. Kaikki hän kertoi, sanoi senkin, että hän Annastiinan kanssa haluaisi muuttaa vanhaan porstuanperäkamariin Rasoon. Mutta sille tuumalle nauroi veli.

— Tulee se miehelle lopulta ahtaaksi. Ei taloja sentään niin heitetä kuin kiviä aidan taakse. Älä sinä ole milläsikään. Kestät tämän kesän, tulee syksy, jätät nykyiset palkolliset pyytämättä, otat uudet. Minä annan vaikkapa meiltä väkeä. Otat Epramin, niin saat kelpo miehen. Kyllä sinun sitten kelpaa! Hankitaan rahaa: maksat Akselille ruplat kouraan, niin hänellä ei ole mitään sanomista.

Hetkeksi jäivät veljekset ääneti seisomaan vainioiden laitaan, sillä he seurasivat hevosta, joka tulla lönnkötti tiellä. Hallpumin lihava liinaharja hevonen se oli! Kauppias oli itse ohjaksissa ja tavaraa näytti olevan rattaiden täydeltä. Tultuaan miesten kohdalle nosti hän liukkaasti lakkiaan ja kysyi mitä kuuluu.

— Jopa täällä on kotiniittykin poikki, sanoi hän sitten naurussa suin. — Ei sitä ennen sellaisella kyydillä ole Joutsissa kuljettu.

— Eipä saatu kaikkia, sanoi Juha hyvillään kiitoksesta.

— Enhän minä enää missään heinää näe! väitti kauppias ja katseli silmiään siristellen pitkin vainiota. — Jaa, tuo kulma tuolla. No, se on niin vähäinen!

Sitten hän nosti lakkiaan ja jatkoi matkaa.

— Ei taida olla hullumpi mies tuo kauppias, sanoi Juha veljelleen, vaikka minä kauhistuin, kun tänään kävin Tulettänessä.

— On se ystävällinen mies, myönsi Kallekin. — Kun vain pidät silmäsi auki. Minä en unohda sokeritoppaani.

Tuli jo myöhäinen ja veljeksiä alkoi raukaista. Ennen kuin he erosivat, sanoi Raso vielä:

— Kyllä se Helena nyt lupaa ottaa miehen. Sunnuntaina pitäisi Haimalan tulla meille.

Ja Juha kysyi:

— Millä mielellä Helena on?

— Kaipa se vähän vaikealta tuntuu, kun hän on sitä pappia niin odottanut.

— Itkeekös Helena? kysyi Juha taas.

— En minä sitä niin ole katsellut, mutta uhkamiehisesti se kumminkin silloin nauroi, kun läksin.

Ikävä heillä kaikilla oli ollut Juhaa, mutta naisväellä oli ollut niin paljon tekemistä, etteivät olleet ehtineet käydä Joutsiaassa.

Taloissa olivat jo kaikki asettuneet levolle. Ruisrääkkä kaiheresi, sumut kokoontuivat soille. Reismiesten hevoset helistivät pieniä tiukusiaan Joutsian pihalla. Ne olivat riisutut kuormien edestä ja köytetyt kiinni rattaisiin. Siinä ne söivät tuoreita heiniä tai kauroja pussista, joka oli köytetty pään ympäri. Ne olivat pieniä, laihoja hevosia; mikä oli peitetty loimella, minkä näkyivät selkärangan luut peittämättöminä. Toisten kupeilta olivat karvat kuluneet pois, toisten niskaa oli sitolkka syönyt. Annastiina pujottelihe kuormien välitse kellarin syrjälle ja tähysteli siitä tielle, jolla hänen miehensä ja Rason isäntä astelivat. Olisikin Juha jo tullut kotiin!

Annastiina oli oikeastaan reipas tyttö. Hän oli totunut viemään voita ja muita maamiehen tuotteita kaupunkiin, hän osasi asettaa hevosen, olipa hän monesti kekseliäisyydellään pelastunut juopuneitten käsistä, kun ne olivat olleet ajainaisillaan hänet kumoon. Ei hän lapsenakaan ollut mikään pillipiipari. Mutta tultuaan aikuiseksi ja ruvettuaan ymmärtämään, että talo ränsistymistään ränsistyi, oli hän käynyt totisemmaksi. Hän oli pelännyt, että isä vielä veloista möisi Joutsian. Ja mikä kumma rakkaus hänellä pitikin Joutsiaan olla, ettei hän olisi tahtonut sieltä muuttaa! Jos Juha ja Rason isäntä paraikaa puhuivatkin Joutsian myymisestä ...

Hän koetti nukkua, mutta ei saanut unta. Kellarin kulmalle häntä vain veti, siitä kun saattoi nähdä tanhualle. Hallpumin punainen kissa oli liikkeellä, luimis-

teli aitan alta, liepasteli hänen edessään, nosti häntänsä seipääksi ja sitaisi selkäänsä häntä vasten, hyppäsi sitten kellarin katolle ja kyttäili siinä, silmät suurina päässä.

Annastiina meni vajan alitse portille ja katseli siitä miehensä mutkia. Hallpumillakin oltiin jo hiljaa. Vihdoin, vihdoinkin Juha tuli kotiin. Hän hymyili vaimolleen jo kaukaa, mutta Annastiina ei enää malttanut vaieta, niin raskas ja surullinen oli hänen mielensä. Hän meni miestänsä vastaan ja rupesi heti puhumaan:

— Kyllä minä arvaan, mitä sinulla on mielessäsi. Sinä olet tämän talon pidosta saanut tarpeeksesi. Sinä möisit sen tukkiherroille tai Hallpumille tai heittäisit isän ja Akselin käsiin. Mutta et sinä sitä kysy, miltä se minusta tuntuisi. Tämä on kuitenkin minun kotini enkä minä tätä heitä... Myönnä pois, etkö ole näitä ajatellut?

Hän katseli Juhaan pitkästi ja melkein kuin itkuun tyrskähtämäisillään.

— Niin, sanoi Juha hämillään, — kyllähän minä sitä vähän ajattelin, kun täällä kaikki käy vastaan, että jos muutettaisiin Rasoon ...

Annastiina kätki äkkiä kasvot käsiinsä ja rupesi itkemään. Ei Juha koskaan ollut nähnyt hänen itkevän. Hän kävi aivan neuvottomaksi.

— Älä nyt, sanoi hän. — En minäkään enää ajattele sitä. Velikin sanoi, että on paras maksaa Akselille ja...

— Niin, jos Akselin saisikin pois! voivotteli Annastiina. — Mutta en minä tahtoisi, että Joutsia päästettäisiin meidän suvustamme. Se on sentään niin kauan ollut tässä suvussa. Mitä sinä sanoisit, jos Raso joutuisi vieraille?

— Enhän minä sitä tahtoisi. Eikä päästetä Joutsiaakaan.

Annastiina paljasti kasvonsa ja pyyhki silmiään huiviinsa. Sitten loi hän Juhaan katseensa ja sanoi:

— Sano se oikein niinkuin Jumalan edessä, että minä saisin rauhan.

— Sanon, sanon: ei päästetä!

Juha hymyili hyvántahtoista hymyään ja sulki sy-

liinsä nuoren vaimonsa. Hän oli tottumaton hyväilyihin ja syleileminen kävi kömpelösti, mutta Annastiinalle se teki niin hyvää, että hänen kyyneleensä vaihtuivat ilon itkuksi.

He pelästyivät molemmat hellyyttään, kun kaukaa maantieltä rupesi kuulumaan rattaiden röykettä. Ei heidän olisi tarvinnut pelästyä. Sillä kahden he seisovat vajassa eikä heitä nähnyt muut kuin Hallpumin punainen kissa, joka hioi kynsiään aidalla.

V

Siitä elämä sitten alkoi hiljalleen mennä huristaa eteenpäin.

Ei Juha enää ajatellut muuttoa Rasoon, mutta oli se hänellä kuitenkin ikään kuin jonakin kaukaisena hätävarana, että jollei tästä millään lailla suoriudu, niin muuttaa sitten.

Joutsiaassa oli sentään aika paljon mukavampi olla, kun Akseli oli poissa.

Rason isäntä oli toimittanut veljelleen rahaa ja Akselille oli laskettu perintöosa kouraan. Paljon hän sai, aivan liian paljon, mutta olihan sitten edes saanut eikä voinut moittia.

Rahat saatuaan tekeytyi hän yhtäkkiä ystävälliseksi Juhalle. Se oli vain sitä varten, että hän todella oli päättänyt lähettää puhemiehen Helenan luo. Hän hankki kaupungista lahjoja ja lähettikin. Mutta saattaahan sen jo edeltäkäsinkin arvata, mitä Rasossa vastattiin. Isäntä nauroi koko tarjoukselle ja lita torui. Helena ei näyttäytynyt puhemiehelle ensinkään. Silloin suuttui Akseli silmittömästi, tuli tuiskuna Rasoon, haukkui isännän ja litan pahanpäiväisesti ja vaati saada tavata Helenaa itseään. Hän kävi niin suurisuiseksi, että isännän piti taluttaa hänet pihalle. Siinä hän kiroi ja raivosi, mutta mikään ei auttanut! ... Niin vihoissaan hän kuitenkin oli kotiväelleenkin, ettei hän ottanut ollakseen yötä Joutsiaassa, vaan vietti pari vuorokautta Tulettanessā, valjasti sitten hevosensa ja läksi omaisilleen hyvästiä sanomatta maailmalle. Vanha emäntä seisoi por-

tilla, oikoi käsiään ja rukoili, ettei hän toki tuolla tavalla eroaisi kodistaan, ties vaikka sattuisi matkalla kuolema. Mutta Akseli viritti vastaukseksi niin rivon laulun, että vanha Johanna kauhistui. Ja itkien hän seisoi portilla ja katseli poikansa jälkeen, kunnes tämä katosi näkyvistä.

Jonkin ajan perästä kuului Keihäsjärvellä huhu, että hän oli vaihtanut hevosensa markkinoilla ja että hän eräissä häissä oli rikkonut ikkunaruutuja. Heitä oli ollut suuri liuta poikia yhdessä ja he olivat pahanpäiväisesti pelottaneet koko hääkansan.

— Saatte nähdä, sanoi vanha Joutsia, — että se vielä tuodaan kruunun kyydillä kotiin. Juo kaikki rahansa, se penikka, ja on sitten taas tässä vastuksena.

Vanha emäntä istui kädet ristissä ja huojutteli ruumistaan, ikään kuin olisi rukoillut. Ja ainahan hän rukoili, kovia kokenut vanha vaimo, jonka ainoa turva oli Jumalassa.

Annastiina oli niin tuskastunut Akseliin, ettei hän mitään toivonut niin hartaasti kuin että poika pysyisi poissa, missä hyvänsä, kunhan ei vain tulisi Joutsiaan riitelemään. Huolia ja vastuksia oli kyllä muutenkin.

Talonväet olivat niihin sentään tottuneempia — enemmän ne kiusasivat Juhaa.

Istut parhaassa rauhassasi: tulee mies vaatimaan, että hänelle maksettaisiin palkka ojankaivuusta.

— Koskas sitten oja on kaivettu? kysyy nuori isäntä, joka ei tiedä asiasta mitään.

Silloin vieras mies mättämään suut silmät täyteen, että tämä on sellainen talo, ettei tästä koskaan saa saattaviaan. Tässä on niin viraton isäntä, että hänenkin on täytynyt vuoden ajan odottaa. Juhaa hävettä suuresti tuo tuollainen älmentäminen. Hän tietää, että Hallpumin puolella kuunnellaan korvat hörössä, Saarasta alkaen hyppää joka akka raitille. Ja maantienkulkijat pysäyttävät hevosensa ja jäävät suu auki ahmimaan... Ja sitten lentää huhu lentämällä maailmalle, että Joutsiaassa tapellaan... Juha päättää jo ottaa omista rahoistaan ja työntää miehen kouraan, jotta saisi hänet tuosta pihasta haukkumasta. Mutta samassa raottaa vanha Joutsia oveaan ja tupsahtaa kuin tuulis-

pää pihaan. Eivätkä akatkaan voisi riidellä sen rumemmin ...! Äijät syytävät toistensa silmille sellaista sotkua, että Juhan tekisi mieli lymytä maailman ääriin. Mutta miehet eivät päästä irti! Kumpikin repii puolelleen.

Ei sitäkään ole hauskaa katsella, kuinka Simolan emäntä aina taivaltaa Tulettäneen hakemaan miestänsä kotiin. Hän on sentään oikeasta kodista, ja noin hänen nyt täytyy häpeillen hiipiä, huivi silmillä. Hän kiertele, raukka, nurkkien takaa ja säpsähtää kuin varas joka risahdusta. Kuinka hän onkin käynyt huonoksi! Kohta ei hänellä enää ole yhtään eheää vaatetta yllään... Ja tyhjin toimin hän aina saa Tulettänestä kääntyä. Sinne jää Santtu vain... Vaimo itkee, vetää silmilleen huivin ja käy kiivaasti, ikään kuin pakenisi ...

Juha huokaa häntä silmillään seuratessaan, ja hänen rintansa päällä on kuin vuori. Tätä hänen pitää katsella, aina, aina vain, kymmeniä vuosia!

Vanha Joutsia marisee alituisesti. Se koskee aina sitä yhtä ja samaa.

— Sinä olet liian pehmeä, sanoo hän vävyllleen. — Etkös sinä nyt ensinkään osaa räiskiä? Näytä nyt kerrankin miehille, että olet isäntä!

Kas, Eerikki Aaprahaminpoika on tottunut räiskeellä ja melulla ajamaan asioita, ja hänestä tuntuu siltä kuin ei mikään asia menisi eteenpäin, jollei kuulu pauhua perässä. Juha taas on tottunut siihen, että elämä kulkee tyynesti ja tasaisesti, yksi päivä samalla lailla kuin toinenkin.

Hallpumista riittää vanhalla Joutsialla alituista naluttamista. Jos hän kauppiaan päässä näkee uuden lakin, niin hän raivostuu. Siinä, juuri silmien alla, se rikastuu rikastumistaan, se kettu, se punainen perkele, jolla on kissakin punainen... Eikös olekin hullua, että sillä pitää kissakin olla punainen! Ja tälle sukkelalle asialle täytyy vanhuksen nauraa katketakseen. Mutta samassa hän muistaa, ettei kauppiaalla, kun hän Joutsiaan tuli, ollut muuta kuin parin villanaulan hinta ja viinapullo. Jumal'avita, ei ollutkaan! — ja silloin hänen sisunsa paisuu.

— Etkös sinä vätys, osaa ensinkään suuttua? ärjäisee hän Juhalle. — Etkös sinä näe, kuinka meillä kaikki lahoaa? ... Tällaista nuttua minä käytän, kun ei ole varaa uuteen!

Hetkiseksi leimahtaa puna nuoren isännän kasvoille, mutta hän ei hyvään aikaan puhu mitään, imee vain piippuaan. Hänen kielellään kyllä kieppuu: minunko syyni se on? Mutta ei hän sentään viitsi vanhalle miehelle.

— Minkä sille nyt voi, sanoo hän vihdoinkin tyynesti.

— Vai ei sinulla ole muuta sanomista? panee vanhus ja hänen silmänsä pullistuvat.

— Mitäs se sitten puhumisesta paranee? Eihän kontrahattia saa tekemättömäksi.

— Kontrahattia! Petosta se on koko kontrahti! Sen saa koko paperin laissa rikki. Minä olen vanha mies enkä enää jaksa riidellä, mutta sinä olet nuori.

Juha ei puhu mitään — sillä mitäpä hän oikeastaan voisi sanoa!

Eräänä päivänä tuli vanhus suurella uholla vävypöikansa luo.

— Kuule, nyt se varmaan aikoo hakkauttaa sen koivikon siitä ... siitä ... tiedätkös? Jonka minä sinulle näytin ja jota minä olen säästänyt omiin tarpeisiin ... Se niin tänään kierteli sitä koivikkoo...

Kun vanhus aikansa oli älmentänyt, lupasi Juha lähteä Tulettäneen puhumaan kauppiaan kanssa.

Hänen olisi oikeastaan aikoja sitten pitänyt käydä Hallpumin puheilla, hän oli sen kyllä ymmärtänyt, mutta mitenkä lieneekin koko meno ollut niin vastenmielistä.

No niin, koska kumminkin oli mentävä, niin saattoihan mennä yhtä päätä. Juha muutti tuon tien toisen takin ylleen ja läksi Hallpumin puolelle.

Siellä vallitsi kiire ja juokseminen, sillä sattui olemaan lauantai. Mitattiin viinaa, kahvia, sokeria, saippuaa. Ostajat maksoivat rahassa, villoissa, sianharjaksissa tai jauhoissa. Kaikki tavarat kelpasivat Hallpumille. Rinkeliä ja orehkia annettiin kaupanpäällisiksi, kotiin vietäviksi. Suunavaukset otettiin jo ennen kaupantekoa krouvikamarissa.

— No, kerrankin näkee isännän! huudahti kauppias iloisesti, kun Juha astui sisään. — Istumaan, istumaan! Toimitapas, Saara, rommikahvit!

Siinä oli muitakin isäntämiehiä pöydän ympärillä. Puhuttiin hevosten hinnoista. Juha ei pitkiin aikoihin päässyt ääneen, he puhuivat niin yhtä mittaa.

— Isäntä istuu vain rauhassa, liukasteli kauppias eräälle miehelle. — Kyllä minä toimitan tavarat rat-taille.

— Eikös isäntä ota mitään tuliaisia emännälle? sanoi hän samassa toiselle miehelle. — Minulla olisi tässä niin kaunista karttuunia, vasta Pietarista saatua.

Juha hörppäsi rommikahvia ja mietti itsekseen, että onpa se todella kaunista karttuunia — mitäs jos ottaisi Annastiinalle röijyksi? Mutta ei hän tahtonut päästä kauppiaan kanssa puheisiin edes senkään vertaa, että olisi pyytänyt karttuunia. Kauppias liikkui kuin sukula. Asiat koivikosta ja koko tästä alituisesta rakentamisesta — ne oli varmaan jätettävä toiseen kertaan. Ehkäpä kauppiaalla sunnuntaisin oli aikaa enemmän.

Mutta äkkiä lähti siitä pois miehiä ja ennen kuin Juha tiesikään, ilmestyi kauppias hänen eteensä ja rupesi itse puhumaan juuri niistä asioista, joihin ei Juha ollut saanut kajotuksi.

— Mitäs isäntä pitää meidän uudesta puotirakennuksesta? kysäisi hän, mutta ei odottanut vastausta, vaan lisäsi samassa: — Se kävi jo niin tarpeelliseksi, kun olivat hiiret syömäisillään tavarat käsistä. Mistä niitä lienee sinne vinnille niin tullutkin! Nyt se vielä pitää panna punamaaliin, niin tulee mukavamman näköiseksi talonväenkin silmissä. Oikein minä tässä isäntääkin olen ajatellut, siellä Rasossa, kun on kaikki niin kaunista ja rakennettua ja täällä Joutsissa kaikki taas on ikään kuin rappiolla — niin, oikein minä isännänkin tähden ajattelin: pitääpä toimittaa se uusi rakennus punamaaliin.

Juha kävi sekä hyvillään että hämillään. Hänestä alkoi jo tuntua siltä kuin hän olisi ajatellut pahaa viat-tomasta ihmisestä. Eikä hän osannut hänen puheeseensa muuta vastata kuin että kyllähän se on kaunista, jos rakennuksen maalaa.

Samassa tuli huone taas täyteen miehiä, kauppias riensi mittaamaan heille tavaroita ja Juha jäi yksikseen. Akat kantoivat esiin voipyttyjään ja Hallpumska tuli niitä tarkastamaan. Hän otti voita pitkän kyntensä kärejelle, maistaa maiskutteli, että kuului, ja rupesi moittimaan ja tinkimään.

— Kertovat, kääntyi yksi miehistä Juhan puoleen, — että teidän Akseli Hämeenlinnan markkinoilla oli vaihtanut oriinsa niin komeaan hevoseen, että piti maksaa sata hopearuplaa väliä. Mahtaakos se olla totta?

— En minä vain tiedä, vastasi Juha. — Niinhän sitä kerrotaan.

— Kyllä maar se entinenkin ori olisi kelvannut! Oli sillä lihaa selässä ja kaula kenossa kuin herrojen hevosilla.

— Eihän isäntä edes maistakaan, sanoi kauppias ja kaasi viinaa Juhan kuppiin. — Hyvää ainetta tämän pitäisi olla.

Koivikko muistui samassa Juhan mieleen. Nyt siitä pitäisi puhua! Mutta eihän hän varmaan tiedä, onko kauppias aikonutkaan sitä hakkauttaa. Hän voi kovasti suuttua, jos häntä epäillään syyttömästi. Paras olisi kai vielä tiedustella, että tietäisi varmasti.

— Saisinkos minäkin sitä karttuunia, pyysi Juha ja hymyili ikään kuin anteeksi pyytäen ajatuksiaan.

— Paikalla! pani kauppias liukkaasti. — Se onkin niin koreata. Ja vahvaa kuin nahka. Paljonkos otetaan?

— No, yhdeksi röijyksi...

— Jaa emännällekös tämä tulee? Aijai, kyllä sille nyt tulee hyvä mieli... Isäntä tekee hyvin ja käy katsoomassa useammin. Toisina päivinä on rauhallisempaa-kin...

Ja Hallpumi saattoi Juhan portaille, kumarteli siinä ja hymyili, jotta suu venyi korviin asti.

Rommikahvit olivat saattaneet nuoren isännän hyvälle tuulelle, ja hän tuli kotiin karttuunipala kädessä, iloisena kuin saaliintuoja sodasta.

Kun vähän aikaa oli kulunut, huomasi hän kyllä, että hän aivan hyvin olisi voinut ottaa sen halkoasian puheeksi. Saamattomuutta se taas oli ollut. Mutta kuinka

se kauppias osasikin olla niin ihmeellisesti, ettei sille saanut puhutuksi...

Juha pelkäsi, että vanha isäntä rupeaisi tiedustelemaan koivikkoasiaa, mutta hän oli hänkin sill'aikaa sattunut vähän juomaan vieraan kanssa, joka oli käynyt talossa eikä enää muistanut koko asiaa.

Eräänä päivänä, juuri kun Juha kesken kiireitä töitään korjasi kaivonkantta pihassa — olihan se korjattava, kun sinne oli pudonnut sika, iso emäsika! — pujahti siihen nuori nainen kysymään isäntää.

— Kyllähän minä olen isäntä, sanoi Juha ja ihmeteli pelkoa tytön liikkeissä ja kasvoissa.

— Minä tulin vain sitä, puhui hän hiljaa ja pälyili ympärilleen kuin pahantekijä, — että jos isäntä voisi antaa minun lapselleni apua. Lupasi tämän talon poika naida, mutta niin kurjalle jäljelle jätti, ei vähintä apua antanut...

Tyttö itkeä tyrski hiljaa ja kuivasi silmiään esiliinaan.

— Minä olen vasta itse tullut tänne, sopertaa isäntä ja jää neuvottomana katselemaan tyttöön. — Ei Akseli nyt ole kotona.

— Kyllähän minä sen kuulin. En kai muuten olisi-kaan uskaltanut tulla. Se on niin kovasti kieltänyt... Eikä se minulle mitään antaisi, ei suinkaan se omakseenkaan tunnustaisi. Siksihän minä nyt rukoilisin isäntää, että jos armahtaisitte. Minä olen käynyt niin heikoksi ja huonoksikin, etten tahdo kyetä työhönkään...

Mitä Juha taitaa hänen hyväkseen tehdä? Hän on varma, että tyttö puhuu totta. Mitäs muuta kuin hän menee Annastiinan luo ja puhuu asian hänelle. Annastiina kokoaa sitten naiselle mitä irti saa, ryyniä, herneitä, silakoita, leipää.

Joskus keskellä ateriaa tulla tupsahtaa naapurista poika sanomaan, että Joutsian kaurassa on pappilan hevosia. Karkaa sinne minkä ehdit, ennen kuin hevoset pääsevät sotkemaan aivan pahasti. Aita on huono, ei tarvitse kuin tönäistä, niin kaatuu jotta rytisee. Korjaa sitä sitten ja pönkitä kesken kiireitten!

Ja vähänkös harmia on reisumiehistä!

— Pankaa ovi ruoppiin! sanoo isäntä omille miehille,
— etteivät pääse sisään.

Kyllä sitä on koetettu sitäkin. Mutta silloin ivtyyttävät vieraat ovea ja mölisevät niin pahasti, ettei kukaan saa nukutuksi. Lopulta ne kuitenkin on päästettävä sisään.

»Hurrit», Pohjanmaan ruotsalaiset käyvät täälläpäin toki harvemmin. Vain markkinoiden aikana ovat he kulussa, juuri silloin kun Tulittänessäkin liike on vilkkaimmillaan. Hurreilla on päässä suuret karvalakit ja käsissä mahdottomat kintaat, jotka ylettyvät kyynärpäihin asti. Ne ovat tulista joukkoa, ei niitä uskalla kukaan vastustaa. Oikein niitä täytyy pelätä, kun sattuu ainoaksi mieheksi kotosalle, niinkuin sinäkin yhtenä yönä, kun rengit olivat markkinoilla ja piiat yksin nukuivat pirtissä.

Keskellä pimeää yötä rapisteltiin kamarin ikkunaa, jonka takana isäntä ja emäntä nukkuivat.

— Tulkaa apuun, isäntä, hurrit tappavat! huusi piika.

Juha koppasi unen horroksessa ylleen hiukan vaatetta ja töytäsi ulos. Annastiina karkasi hänen perässään ja he tulivat pihaan, joka oli pilkkosen pimeä. Haamuina saattoi siellä täällä aavistaa jonkin valkoisen kuorman. Kuului hiljainen rouskina, kun reisumiesten hevoset pureskelivat kaurojaan ja tiu'ut helähtelivät. Ylinnä kuului rähinä pirtistä, kuten kiehuvaassa padassa rasva keikkuu ylinnä.

— Ne tappelevat, valitti tyttö, joka oli tullut rapistelemaan ikkunaa. — Kaatuivat meidän päallemme sänkyyn. Olimme vallan kuoliaaksi pelästymäisillämme. Voi, voi, kun eivät tappaisi toisiaan.

— Älä mene sinne, Juha, rukoili Annastiina. — Antaa niiden tapella keskenään. Hurrit ovat aina olleet niin hurjaa väkeä.

Äkkiä välähti pirtissä tuli. Pimeästä pihasta saattoi nähdä paksun, liikkuvan möhkäleen, joka kieritteli pitkien lattiaa.

— Jos polttavat pirtin! pääsi Juhalta ja samassa karkasi hän pirttirakennuksen kuistille ja repäisi auki oven.

Miehet kierittelivät lattialla kuin mitkäkin elävät möhkäleet ja eräitten kädessä välkkyi puukko. Rähinä kasvoi kasvamistaan. Peräpuolelta joku päästi pahan ulvahduksen: toverit olivat heittäneet yhden hurreista

suureen kaukaloon, jossa oli taikinaa happenemassa. Samassa huomasivat puukkomiehet, että joku katseli ovella, ja silloin ei isännällä ollut muuta neuvoa kuin kiireen kautta paeta, sillä puukot kääntyivät häntä kohti.

— Kun olisi edes Manu täällä, vaikeroivat piit.

Manu ei sinä yönä nukkunut pirtissä, sillä hän lämmitti riihtä. Mutta eikös kumma — ihan siinä hetkessä hän tuli pihaan kuin käskettynä ja ehdotti paikalla isännälle:

— Minä puhdistan pirtin.

— Älkää te, vanha mies, menkö sinne yksin, varoitti isäntä.

Mutta Manu vain hymähti ja meni. Eikä aikaakaan, kun siellä tuli pilkkosen pimeä ja rähinä loppui eikä kuulunut muuta kuin Manun ääni, onttona ja kumeana kuin haudasta. Sitten rupesi pirtistä lappamaan kiroavia, äreitä miehiä. Ja työ siinä oli, ennen kuin he rattaillleen löysivät. Mutta yön selkään he läksivät ajamaan ja kujalta vain kuului melu ja rähinä. Poissa oli pirtistä jok'ikinen hurri.

Manu pyyhki käsiään, jotka olivat ihan noessa.

— En saanut riihessäkään nukutuksi, kun pitivät niin jumalatonta elämää, sanoi hän.

— Älä kysy, mitä hän heille teki, kuiskasi emäntä miehelleen. — Manu ei pidä siitä.

Eikä häneltä kukaan kysynyt, vaikka kaikki mielellään olisivat tahtoneet tietää, millä lailla hän sai pirtin puhtaaksi.

Aamulla tavattiin taikinakaukalo kumossa lattialla, vilja pitkin permantoa ja tahtaaseen tarttuneena hurrin toinen, karvainen kinnas.

Mutta tämä tapahtui kaikki vasta syksyllä, ja ennen sitä oli Juhalla ollut paljon muita suurempiakin huolia. Huolten syynä oli Helena, eikä vain Juhalla, vaan koko suvulla.

Eräänä iltana Helena tulla tupsahti Joutsiaan. Hän oli käynyt kiivaasti, hiukset olivat pörröisinä kiharina ympäri pään, posket hehkuivat ja silmissä oli sama ilme kuin eläimen silmissä, jota ajetaan takaa.

Annastiina meni keittämään kahvia ja Juha ja Helena jäivät kahden kamariin.

— Minä olen niin onneton! pääsi Helenalta hiljaa.
— Mikäs nyt sitten on? kysyi Juha, vaikka hän kyllä tiesi, mitä Helena tarkoitti.

— Ne tahtovat väkisinkin naittaa minut sille leskimiehelle. Ei kukaan auta minua, ei kukaan ymmärrä. Ihan väkisin ajavat minut sen syliin.

Helena purskahti itkuun.

Juha istui sänkynsä laidalla, hiukset vielä märkinä saunan jäljeltä, ja poltti piippua. Hänen kasvonsa olivat tulipunaiset ja vaatteet lehahtivat saunalta.

— Haimala on kaikin puolin kelpo mies, koetti hän sanoa.

— Mutta onhan satoja kelpo miehiä — onko se nyt ihan sama, kenelle kelpo miehelle minut naitetaan? Otitko sinä Annastiinan vain siksi, että hän oli kelpo tyttö, ja olisiko ollut ihan sama, kuka kelpo tyttö olisi tullut vaimoksesi?

Sitä asiaa Juha ei todellakaan ollut ajatellut. Ei se tietenkään olisi ollut sama ...

— Minä en mene Haimalaan! sanoi Helena. — Mieluummin menen vaikka järveen.

— Kuka nyt sellaisia puhuu! sanoi Juha moittivasti.
— Sen papinko sinä vain tahtoisit?

Helena tuijotti seinään, ikään kuin hän siellä olisi nähnyt kirjoitettuna ratkaisun tulevaisuutensa arvoitukseen, ja vastasi vihdoin hiljaa:

— En tiedä.

Juhan kävi häntä kovin sääli. Hän oli taasen muutamina päivinä ehtinyt kulua kuin heikko, silkkinen vaate arkikäytössä.

— Mutta kuules, eihän se sinua kuitenkaan ota.

Helena hätkähti, vaikka hän oli kuullut samat sanat kymmeniä kertoja viime päivinä. Juhan kasvot olivat täynnä osanottoa ja lempeyttä.

— Tätä väliä on nyt kestänyt viisi, kuusi vuotta eikä se loppu, ennen kuin sinä menet naimisiin. Hän leikkii niinkuin kissa pikkulinnulla ...

— Mutta kuinkas minä voin mennä ihan vieraalle miehelle, jota en minä tunne enempää kuin noita, jotka kulkevat tuolla maantiellä? Se on sama kuin ottaisi jon-

kun noista ja päättäisi: mene tuolle. Voi hyvä Jumala kun hän korjaisikin minut pois!

— Älä nyt... älä nyt... Tunnethan Haimalan Lumiankin puheista, että se on kelpo mies, ei juo eikä ole pahuuontoinen. Kyllä sinä pian häneen tutustut ja totut ja asetut. Ja kun se Haimala kuuluu olevan kaunis paikka. Järvi tulee vallan ikkunoiden alle ...

— Mutta kun se mies on minulle niin yhdentekevä kuin tuo uuni! keskeytti Helena äkkiä veljensä ihan epätoivoissaan.

Sill'aikaa kahvi oli valmistunut ja Annastiina kantoi sen kamariin. Juha jatkoi yhä Haimalan kiitosta ja Annastiina kiitti sekaan. Hän oli kuullut, että siellä oli sellaisia lehtiä, jotka lypsivät seitsemättä kannua päivässä. Ne ne vasta olivat lehtiä! Joutsian paras lehmä lypsi tuskin kuutta kannua.

Helena hörppi kahvia ja vaikenä. Ei, ei hän nyt saa apua mistään. Kotona ovat hänelle julmistuneita ja täällä sanotaan ihan samat asiat, vaikka ystävällisemmin. Ei tässä auta muu kuin turvautua Jumalaan tai järveen. Hän hengitti syvään ja kasvonpiirteet rupesivat ikään kuin kovettumaan. Niin, mikäpä tässä muukaan oli edessä kuin lähteä kotiin! Ja sitten... sitten! ... Tuntui siltä, että jo matkallakin voi lopettaa itsensä, jos vain keksii sopivan keinon.

Ikään kuin aavistaen hänen ajatuksensa ehdotti Annastiina, että Juha menisi saattamaan sisartaan .. Ettei pelästy juopuneita ...

He läksivät ja portti lisahti kiinni heidän jälkeensä. Ilta oli tyyni ja juopuneitten rähinä Tulettänessä ikään kuin leikkasi terävyydellään ilmaa. Juhaa väsytti. Helena tuijotti maahan ja otsalla hänen silmiensä välissä oli syviä piirtoja. Pilvet soimuilivat auringonlaskussa pitkinä siekaleina kaikkiin suuntiin, ikään kuin myrskyn edellä.

Kujalla tulla taival si pienen poika, koppa kädessä. Miten Helenan tuijottava katse lieneekin pysähtynyt häneen? Ensinnä ei hän itsekään huomannut, tuijottiko hän aitaan, vaiko tiehen vaiko poikaan, mutta sitten hänen katseensa kiintyi kahteen mustaan silmään. Helena hätkähti ja huomasi jo mustat hiuksetkin. Lapsi tuntui

niin kumman tutulta. Helena nosti päätään ja hänen sydämensä ikään kuin seisahtui. Kuka oli tuo paljasjal-kainen lapsi?

Hän pysähtyi ja kysyi:

— Kukas se pikku poika on?

— Sen Annaliisan poika, joka palvelee Pajalassa, vastasi poika pikkuvanhan varmuudella.

— Ja mikäs sinun nimesi on? jatkoi Helena ja laski kätensä pojan olalle.

Hänen kasvoistaan suli kovuus. Poskille tuli lämmin väri ja suupieliin äidillisen lempeä hymy.

— Jaakko minä olen.

— Entä mihin sinä menet? sanoi vuorostaan Joutsian isäntä.

— Kotiin. Kävin viemässä kasimatoja Saarlan herroille.

Helena oli käynyt kalpeaksi. Ei hän enää kysellyt mitään. Hän asteli melkein juosten.

— Sen äiti palveli ennen pappilassa, selitti Juha.

Helenan oli tullut kylmä ja mieltä käänsi. Vilu viilsi selkää.

— Minä taidan tulla kipeäksi, sanoi hän hätäännyksissään. Pari kertaa vei hän käden sydämelleen ikään kuin siihen olisi koskenut. Sitten hän rupesi nauramaan.

— Veli, virkkoi hän. — Vietkös huomenna kuulutuskirjat pappilaan?

Juha katsoi häneen kummissaan. Ei hän jaksanut seurata sellaista ajatusten menoa.

— Niin, niin. Kuulutuskirjat ovat kotona valmiina. Ensi sunnuntaina sitä sitten saarnastuolista luetaan, että talon isäntä, leskimies — mutta mikäs hänen ristimänimensä onkaan? Hyvät ihmiset, en minä tiedä edes sitäkään! ...

Helenan nauru oli kovin outoa.

— No niin, sanoi hän päättäväisesti. — Nyt saat mennä kotiin maata. Jo minä tästä pääsen yksinänikin.

Juha jätti hänet, mutta kääntyi yhtä mittaa katsomaan taakseen. Oikein Helena meni, ei juossut järveen eikä tehnyt muutakaan hullutusta, vaan katosi koreasti navetan kulman taakse. Ja Juha nukkui sinä yönä makeasti niinkuin ainakin työmies päivätyön jälkeen.

Mutta Helena vietti yönsä levottomissa unissa ja rukouksessa. »Herra», sanoi hän, »jos sinä tahdot, etten minä tekisi itsemurhaa tai muuta suurta syntiä, niin lähetä minulle tauti, joka tappaa minut, ennen kuin kolmas sunnuntai tulee». Hän näki unta, että häntä hiuksista raahattiin pitkin suurta pihamaata, joka oli olevinaan Haimalan pihamaa, ja hän kirkaisi niin, että lita, joka hänen kanssaan nukkui, heräsi. Aamupuoleen yötä hän sai hiukan rauhaa ja noustessa pälkähti hänen päähänsä ajatus: Jaakko Sand ei pane sinua kuulutukseen, Helena Kustaantytär! Hän on päästänyt asiat näin pitkälle, mutta nyt hän näkee, että on tosi käsissä ja tähän hän ne pysäyttää. Hän nousee kuin suuri tuuli ja vie vihille morsiamensa.

Aamulla tuli Juha Rasoon kuulemaan, millä kannalla asiat olivat. Sillä kannalla olivat, että Kalle todella puki ylleen pyhävaatteita lähteäkseen pappilaan. Helena oli kuitenkin saanut päähänsä, että Juha menisi pappilaan.

— Sama se minun puolestani on, kuka sinne menee, sanoi Kalle äreästi.

Häntä suututti aika lailla, mutta hän ei uskaltanut päästää valloille harmiansa: Helena olisi vielä viime hetkessä voinut panna vastaan koko naimahanketta. Naiset ovat kuin ovatkin niin konstikkaita, ettei niistä koskaan tiedä, minne niiden mieli kääntyy. Menköön vain Juha, koska on valmistanut itsensä hänkin

— Kun Helena illalla pyysi, selitti Juha. — Samahan se minulle on ...

— Minä olisin mielelläni mennyt, huomautti Kalle eteisessä veljelleen, — sillä olisin tahtonut sanoa papille pari totuuden sanaa. Kyllä kai ne sinulta jäävät sanomatta!

Juha katsahti häneen pitkään. Kalle oli oikeassa. Juha kyllä tiesi, että pastori oli aiheuttanut hänen sisarelleen paljon surua, mutta hän ei saa pastorille mitään sanotuksi.

— Mene sinä! ehdotti hän.

— Mene nyt vain sinä, koska kerran Helena niin tahtoo.

Helena oli vakuuttunut siitä, että Juha palaa pappi-

lasta tyhjin toimin. Ettäkö Jaakko Sand antaisi hänet, Helenan, morsiamensa, muille? Eikä anna! ...

Hän oli näkevinään sen pienen pojan kasvot, joka oli käynyt viemässä kasimatoja Saarlan herroille, ja hän olisi ollut valmis painamaan sen sydäntään vasten ja hyväilemään sitä omanaan. Kaikki hän antoi anteeksi Jaakko Sandille. Sellaisenaan hän häntä rakasti.

Juha viipyi ja Helena kävi levottomaksi. Olihan hän varma asiastaan, mutta hän pelkäsi kuitenkin. Hän oli lopulta aivan sairaana jännityksestä, toivosta ja pelosta. Hän vartioi kangaspuillaan salavihkaa veljensä tuloa ja erotti hänet jo kaukaa. Ja silloin hänen olisi tehnyt mieli juosta häntä vastaan kysymään, kuinka oli käynyt, mutta hän keräsi voimansa ja jäi kangaspuilleen istumaan. Eikä hän liikahtanut silloinkaan, kun kuuli portin aukeavan ja lisahtavan kiinni. Juhan askeleet tulivat kuistille asti. Helena yhä vain puri huuliaan ja sydän löi niin, että tuntui päähän ja käsivarsiin asti.

— Nyt on kaikki reilassa, sanoi Juha vihdoin ovelta ja silloin Helena käänsi päätään.

Ei hän kysynyt sanoin, mutta hän kysyi silmillään. Sillä hän ei todellakaan käsittänyt, mitä Juha tarkoitti.

— Mitäs pastori sanoi? kysyi Kalle, joka kiireesti oli lähtenyt tulemaan pellolta, kun oli huomannut veljensä pihassa.

— Mitäs hän sitten... Sanoi vain, että jo onkin aika mennä miehelle, ennen kuin hiukset harmaantuvat. Ja Haimala on komea talo.

Juha ei osannut koristella asioita.

Jos joku toinen olisi tämän sanoman tuonut, niin Helena varmaan olisi kirkaissut vastaan: sinä valehtelet! Mutta nyt hän vain tuijotti veljensä tyyniin kasvoihin. Sitten alkoi veri kiehua ja velloa hänen päässään, korvissa kohisi ja soi, itku ja valitus pyrkivät purkautumaan esille. Hän kääntyi kankaaseen päin ja rupesi selvittämään käämejä, jotka olivat kopassa. Mutta ne hämääntyivät hämääntymistään hänen käsissään ja niitä oli lopulta yhtä mahdoton selvittää kuin hänen oman elämänsä vyyhtejä.

Kalle Kustaanpoika asteli äkeissään edestakaisin lattialla. Häntä harmitti pastorin puhe. Että kehtasikin!

– Mutta me pidetäänkin Helenalle sellaiset häät, että niitä kelpaa katsella! sanoi hän leveästi.

– Paras, että jo viedäänkin sana Emma Klingalle, huomautti Iita.

– Kyllä minä vien mennessäni, lupasi Juha.

– Ja nämä häät vietetäänkin heti, kun kolmas kuulutusunnuntai on ohi.

– Mitäpä niistä säästää. Helenan tavarat ovat vuosikausia olleet valmiina. Tupulttiakin jäi vielä noiden häistä ja Marjaana tuo Lumiasta lisää.

– Entäs häähame – saako sen pian?

– Voi, voi! Häthätäähän sen kaupungissa teettää, naurahti Aliina, Rason nuori emäntä.

– Eiköhän vain olisi parempi, että teettäisit mustan? ehdotteli Iita. – Kun ei talonpojilla ole tapana käyttää valkoista.

– Teetä vaikka silkistä! sanoi Kalle ja sylkäistä roiskautti uunin nurkkaan.

– Helena, sanoi Iita lujalla äänellä, – mitä sinä nyt hämääsit sitä käämikoppaa. Heitä nyt se ja tule puhumaan ... Mitä ajattelet siitä hameesta?

– Hyvä se on, vastasi Helena väsyneesti.

– Mikä? Mustako?

– Niin, musta.

Helena, joka ennen oli pannut kaikkea vastaan, myöntyi nyt kaikkeen, ja sisaret iloitsivat hänen taipuvaisuudestaan. Sellaiset pahat, heleät pilkut kyllä paloivat hänen poskillaan, mutta tottapahan kaikki vielä tasaantuisi. Helena osasi olla tyyni, jopa iloinenkin, sillä hän oli sen niin päättänyt, ettei häntä niissä häissä nähdä eikä kuulla. Puuhatkoot, laittakoot! – ei hän niihin häihin tule.

Sunnuntaina luki pastori Jakob Sand saarnastuolista kuulutuksen. Se herätti suurta hämmästyä. Ihmiset kääntelivät ja katselivat toisiinsa ja muijat kuiskailivat minkä ehtivät. Rason Iita istui Annastiinan ja vanhan emännän kanssa Joutsian penkissä. Hän istui suorana kuin kynttilä ja hänen sisunsa paisui pahasti, kun hän näki papin niin silmiä räpäyttämättä lukevan Helenan nimen. Eikö tuo mokoma tosiaan yhtään hävennyt?

Haimala toi morsiamelleen komeita lahjoja. Se se oli

silkki! Siinä oli vallan ruohonpäinen pohja ja suuret, punaiset kukat, ja se oli mahdottoman iso, laidoissa pitkät, ruusulliset hetaleet! Sitten oli kultainen rintaneula ja paksu, kultainen sormus. Kauniita olivat! Helena piti kauniista tavaroista eikä hän voinut sille mitään, että hänen sydämensä heltyi, kun hän lahjoja katseli.

Ei ollut mies kitsas, kun noin antoi. Ja niiden lahjojen ansiota varmaan oli, että Helena pysyi niin sävyisänä koko sen sunnuntain, jolloin Haimala oli Rasossa käymässä.

Viikolla tuli vielä lisää lahjoja: musta pukukangas, hyvin paksua, koreata kangasta ja kukkaiskortti, johon oli painettu sanat: onnea ja menestystä. Ne huvittivat Helenaa: näytti siltä kuin mies olisi ollut oikein rakastunut. Se oli sentään hiukan hauskaa. Vaikkei Helena hetkeäkään aikonut hänelle mennä.

Jaakko Sandia ei näkynyt eikä kuulunut eikä hän lähettänyt minkäänlaista sanaa. Helena odotti, mutta hän ei tullut. Toisena kuulutussunnuntaina olisi morsiamen pitänyt mennä kirkkoon, mutta hän ei mennyt, istui vain kotona ja kuvitteli, minkä vaikutuksen se pastoriin tekee, kun hän sai kuulla, että Helena vedettiin hengettömänä järvestä ... Hiukset märkinä, silmät nurin, yllä silkkinen häähame... Hän itki itsekin, kun tätä surkeutta ajatteli. Siinä sitä sentään on kosta Jaakko Sandille.

Mutta Kalle, joka kolmantenakin suunnuntaina oli kirkossa, kertoi, että pappi taas oli kuuluttaa paukuttanut ilmoituksen saarnastuolista, jotta kirkko kaikui. Lisäksi hän oli ilmoittanut senkin, että hän on saanut virkavapautta kuukaudeksi ja matkustaa pois, sekä että naapuriseurakunnan kappalainen lauantaina tulee papipilaan, toimittaa kansliatyöt ja saarnaa sunnuntaisin.

Pois! Aaa! Ei sentään saa olluksi vihkimässä! päätteli Helena ja tunsu häijyä riemua. Mutta samassa hänen epätoivonsa kasvoi, sillä hän tunsu, että nyt katkesi viimeinenkin toivon lanka: hän oli sentään kaikesta huolimatta elänyt siinä luulossa, että Jaakko Sand vieläkin jollakin lailla ehkäisee koko avioliiton. Ei enää ollut kuin toista viikkoa häihin. Oli tehtävä jokin päätös.

Helena olisi tahtonut rukoilla, mutta hän ei osannut. Hän itki ja väänteli käsiään, hän huusi Jumalan nimeä mutta ei saanut lohdutusta. Hän kävi tarkastamassa rantaa pellon alla, mutta se oli niin matala, ettei siihen olisi kuollut. Hän katseli jo suuren kiven, jonka hän päätti sitoa kaulaansa. Mutta kun hän sitten ajatteli nuoraa, joka leikkaisi ihoa, tuntui niin hirveältä, ettei voinut ajatella eteenpäin.

Hän rupesi pelkäämään, ettei hän uskaltaisi tehdä itsemurhaa, ja rukoili jo Jumalalta voimia siihenkin. Jos hirttäisi itsensä: sitoisi nuoran korkealle puun oksaan, nousisi siihen tuolilta ja potkaisisi tuolin pois altaan. Silloin se olisi tehty... Mutta hänen sydämensä vapisi kaikkea tätä ajatellessa, ja ahdistus yhä suureni, jota likemmä häät tulivat.

Kun saisi edes kaiken ikänsä elää täällä Rasossa naimattomana! Saisihan toki elää! Hän tunsu, että hän vielä oli nuori ja että hän eli mielellään. Mutta Kalle, Lita ja Marjaana eivät tahtoneet kuulla naimattomuudesta puhuttavankaan. Sellainen häpeä tulisi vielä, niin kuin ei olisi ollut häpeää kylläksi.

Häät lähenivät lähenemistään. Rasossa leivottiin, pantiin olutta ja häärättiin. Häähame kahisi orrella tyttöjen luhdissa, myötäjaisarkut olivat valmiina. Kaupungista tuotiin tavaroita.

Alkuvuikosta oli pastori Sand lähtenyt matkalle, ei tiedetty minne.

Pari päivää ennen häitä lähetettiin morsiamen tavarat talon lihavilla hevosilla Haimalaan. Oli siinä myötäjäisiä! Kaksi kovasti ahdettua kuormaa! Kun miehet palasivat Haimalasta, eivät he kylläksi osanneet kehua taloa. Komeat olivat paikat, pellot suuret, uusi kivinavetta ja hyvänä heitä oli pidetty. Kauroja ja kylvöheiniä annettiin hevosille niin paljon kuin vain syödä viitisivät ja miehiin mätettiin viinaa ja lihakeittoja niin paljon kun vain mahtui. Tuliaiskestejä valmistettiin jo sielläkin. Oli tapettu lehmä ja lampaista ja vasikoita piti vielä tapettaman. Sanoivat, että vieraita odotettiin yli kahdensadan hengen. Ja piia puhuivat sellaisiakin, että portit olivat narisleet niin pahasti, ihan kuin olisi ollut jokin onnettomuus tulossa, ja koirien sanoivat kai-

vaneen kuoppia kuin kuoleman edellä. Mutta mitäpä niistä sellaisista! Turhia puheita vain.

— Mitä niitä sellaisia tarvitsee kertoakaan? sanoi Marjaana harmissaan ja rupesi avaamaan tuliaisoppaa, joka oli lähetetty Haimalasta. — Tule pois, Helena, katsomaan! ... Vai niin oli talo komea!

Marjaana koetti sotkea pois renki Villen viimeiset sanat, mutta piiat, jotka olivat keittiössä, katselivat pe-loissaan toisiinsa, ja ainoa, mikä koko puheesta oli jäänyt morsiamen korviin, oli puhe narisevista porteista ja koirien kaivamista kuopista.

— Eivätkös sitten kertoneet siitä valkoisesta rouva-vainajasta? kysyi hän kalpeana kuin vaate.

— Eivät tainneet puhua mitään, sanoivat miehet ja katselivat toisiinsa.

Marjaana nosteli kopasta systerkakkuja, piparkakkuja, vehnäleipiä, vierreleipiä ja juustoja. Helena tuijotti koppaan ikään kuin hänen edessään olisi ollut avonainen hauta ja hän oli kuulevinaan ruosteisten, vanhojen porttien narisevan ja vinkuvan.

Hän lymysi metsään ja käveli siellä yksin. Hän katse-li vahvoja puun oksia ja ajatteli, kuinka hän asettaisi tuolin. Ei hän kauankaan saanut olla rauhassa, aina häntä ruvettiin huutamaan ja hakemaan.

Häitten edellisenä iltana, kun talo jo oli täynnä vieraista ja sulhanenkin Kallen ja Juhan kanssa käveli katselemassa Rason viljelyksiä, välähti hänen päähänsä uusi hyvä ajatus: hevossaassahan, ihan lähellä, on lähde — musta, puhdistamaton, syvä lähde. Jos hän sinne hyppää, vaipuu hän pohjattomuuteen eikä pääse ylös, vaikka tahtoisikin. Ja hänen piti mennä sitä lähde-tä tarkastamaan, mutta Marjaana sai taasen kiinni! Marjaana piti häntä silmällä kuin vuorenpikko saalistaan.

— Muista nyt, ettet tuota suvullesi häpeää, puhui hän yhtä mittaa, kuiskaten ja katsellen Helenaan kalseasti kuin tottelemattomaan piikatyttyöön.

Helena yritti jo suuttuakin, mutta ei hän sitten jaksanutkaan, kun hänen sisässään oli ikään kuin pakottava pahka.

Tietysti vieraatkin huomasivat, että morsian oli kummallinen. Toista oli sen morsiamen, joka viimein tässä

vihittiin! Sulhanen tuntui hiljaiselta, ystävälliseltä mieheltä, ei vaivannut morsiantaan kysymyksillä, katseli häneen vain kaukaa ikään kuin peläten.

— Kyllä se siitä tasaantuu, selitti Kalle hänelle va-
kuuttavasti.

Häitten edellinen yö oli Helenalle vaikein. Hän ei saanut silmiinsä unta. Hän kuuli kaikenlaisia ääniä, hän näki kaikenlaisia kasvoja.

Milloin hän luuli Annaliisan pojan istuvan rintansa päällä, milloin Haimala kuristi häntä kurkusta, milloin pastori nosti hänet syliinsä hevosen selkään ja läksi viemään pois. Milloin Haimalan valkea rouva astui hänen luokseen äänettömän askelin, levitti kylmän sylinsä häntä vastaan ja huulet liikkuiivat ikään kuin hän olisi tahtonut sanoa: tervetuloa! Joka kerta kun Helena heräsi, oli hän kuin uitettu. Yö olikin tukahuttavan kuuma ja taivaanrannalla salamoit myötäpäätänsä. Helena kirkkaisi pari kertaa niin, että vieraat viereisessäkin huoneessa heräsivät. Hän oli nähnyt unta, että hänet oli haudattu elävältä. Marjaana torui ja käski nukkumaan, mutta terveen unen päästä ei Helena saanut kiinni, ja kun hän aamulla nousi, oli hän aivan kuin sekaisin päästään. Ei hän enää muuta ajatellut kuin sitä, miten hän pääsisi karkaamaan lähteelle.

Mutta hän ei päässyt ja hän rupesi pelkäämään, ettei pääsisikään. Hän tekeytyi viekkaaksi, koetti olla olevinaan tyyni ja hilpeä, jotta saisi ihmiset viekoitelluiksi luotaan. Mutta Annakaisa oli alituisesti ääressä, ja vieraita tuli tulemistaan, puheltiin ja naurettiin ja hänen piti olla sukulaisten joukossa.

— Kyllä se nyt on hikevätä, sanoivat vieraat. — Siitä tulee pian ukkonen.

He toivat hänelle lahjoja, kuka pitsiä lakanaan, kuka pöytäliinan, kuka lusikan, kuka hopeoidun leipäkorin. Mutta Helena päätteli ainoaksi pelastuskeinokseen paeta silloin, kun oli mentävä pukeutumaan.

Pako oli järjestettävä viisaasti ja viekkaasti, ettei kukaan saisi tehdä sitä tyhjäksi.

— Pappi voi pian tulla, sanoi Marjaana. — Lähde pois pakariin pukeutumaan. Emma Klinga on jo siellä.

— Paikalla, sanoi Helena ja hänen poskilleen puhkesi heleä puna.

Hän läksikin menemään, mutta vilkaisi taakseen, huomasi Marjaanan menevän pois päin ja kiersikin pirttiraennuksen kulman. Hän pudottautui suureen ojaan ja aikoi pelastua sen suojassa. Pelto oli niin onnettoman aukea! Hän luuli kuulevansa ääniä ja lyyhistyi ojan pohjalle. Herra Jumala, auta vain tämän kerran, auta, auta! Minä olen niin onneton, minä olen hullu, en minä ole viisas!

Hänen sydämeensä koski, henki ei tahtonut kulkea. Entä jos hän tässä tukehtuukin!

— Tänne hän meni! kuului Annakaisan ääni täynnä valitusta ja hätää. — Voi että minä, onneton, sen päästinkin silmistäni!

Helena kuuli äänet ikään kuin hyvin kaukaa. Oli se sentään suloista, että joku häntäkin itki! Hän tunsiko hoavansa ja laskeutuvansa kuin aaltojen päällä. Äkkiä hän suistui hyvin syvälle eikä enää tietänyt mistään.

Hän heräsi siihen, että tytöt pyyhkivät hänen kasvojaan ja taluttivat häntä pellon poikki pakariin, missä häävaatteet odottivat. Joku pesi hänen otsaansa kylmällä vedellä, sitten tuotiin etikkaa ja joku pani viiniä hänen suuhunsa. Hän katseli hämmästyneenä ympärilleen ja häntä värisytti sanomattomasti. Mutta hän ei enää vastustanut, hänelle sai tehdä mitä hyvänsä. Sillä jännitys oli lauennut, vastustusvoima oli poissa.

Hänet puettiin koreaan mustaan silkkihameeseen, päähän pantiin tekomyrtinkukkia ja hartioille pitkä kahiseva harsokangas. Kun hänen piti nousta seisomaan, hänen kasvonsa olivat yhtä valkeat kuin harso, eivätkä jalat olleet kuin hänen omiaan.

— Pitäkää hänestä kiinni, kuiskasi Marjaana sulhaselle, — ettei hän pyörry.

Mutta hän jaksoi kuin jaksoikin sulhasen rinnalla astua papin eteen. Kysymyksiin hän vastasi niin hiljaa, ettei kukaan kuullut mitään, mutta oli sentään nähty hänen huultensa liikkuvan ja olihan sitä siinäkin.

Päivällispöydässä hän istui kuin unissaan ja katsahti silloin tällöin sulhaseensa salaviihkaa, ikään kuin tämä olisi ollut ventovieras mies, jota hän varovasti tarkas-

telee. Osasi hän sentään vastata vieraitten kysymyksiin ja hän söikin hiukan. Herrasväen mielestä hän oli kauris ja intresantti morsian. Ei hän ottanut osaa tanssiin mutta se ei herättänyt suurtakaan huomiota, sillä sulhanen ei ollut tanssimiehiä. Koko yö valvottiin, tanssittiin ja juotiin.

Ainoastaan morsian makasi, makasi niin sikeässä unessa, ettei herännyt, vaikka ukkonen kävi niin hirveästi, että ikkunaruudut helisivät ja yö tuon tuostakin kävi valoisaksi kuin päivä. Harvoin näin syksyllä niin kovaa ukkosilmaa olikaan.

— Onhan se poloinen kauan valvoa kituuttanut, kuiskasi Annakaisa Juhalle, — mutta luonnotonta tämä uni kuitenkin on.

Hän itki Helenaa jo aivan kuin kuollutta. Juhakin pelkäsi kovasti. Muut sisaret pistäytyivät hekin silloin tällöin katsomassa Helenaa. Iita koetti ääneti hänen rintaansa ja läksi pois, tuntiessaan että hän aivan tyynesti hengitti. Eivät he mitenkään olisi tahtoneet, että sulhanen ja vieraat olisivat saaneet tietää morsiamen oudosta makaamisesta.

— Herättäkää hänet! ärähti Kalle, — saa hän nyt tämän yön jaksaa valvoa. Nukkukoon Haimalassa!

Mutta Annakaisa asettui Helenan eteen eikä enää päästänyt ketään likelle.

— Antaa raukan nukkua! pyysi Juhakin. — Pääsee hän edes tämän hetken kärsimästä.

Kalle paiskasi oven kiinni ja Juha ja Annakaisa jäivät kahden Helenan kanssa.

— Jollei hän herääkään! kuiskasi Annakaisa ja purskahti uudelleen itkuun.

Juha koetteli Helenan ruumista ja rauhoittui jonkin verran, sillä hän hengitti tyynesti ja ruumis oli lämmin.

Huone sävähti häikäisevän valoisaksi ja jyrinä tärisytti ruutuja ja rakennuksen perustuksia. Morsiamen musta silkipuku kiilsi, harso solui pitkänä sumuvyönä alas lattialle, kukat kruunussa loistivat kylmän valkoisina. Mustat hiussäikeet kimmelsivät, kasvoilla oli lämmin väri, mutta suu oli tuskallisesti kiinni puristettu.

Juha seisoi ja katseli häntä. Kuinka kovasti hän sentään oli muuttunut viime vuosina. Hän oli ennen ollut

kuin elohopea, kuin puro keväällä, kuin lintunen ennen juhannusta. Pappi, pappi hänet oli tuohon kaatanut! Ensi kerran eläissään Juha tuns ihmeellisen katkeruuden nousevan rintaansa. Hän vihasi pappia!

Aamulla Helena heräsi. Ja silloinpa vasta hän oli oudon näköinen! Mikä kumma hänet olikin siihen määrään osannut muuttaa yhdessä yössä? Hänen kasvonsa olivat ikään kuin paisuneet ja kovettuneet ja silmät olivat kuin sammuneet. Hän käveli väsyneesti kuin vanha vainio.

Marjaana, Alviina, Annastiina ja muut omaiset pelkäsivät hänen seonneen ja odottivat kauhistuksissaan, että hän tekisi joitakin hulluntöitä. Mutta ei hän tehnyt mitään. Tosin ei sitä saatettu vierailta salata, että hän oli kuin kipeä, mutta ei tapahtunut mitään pahempaakaan. Vastaan panematta hän täysissä helyissään nousi rattaille miehensä viereen.

Siinä hän äkkiä kävi kiinni päähänsä ja kysäisi:

— Mikä minun päässäni on?

Marjaana oli paikalla vastaamassa:

— Älä nyt turhia höpise! Kruunuhan se on! Lähdetään pois nyt!

Ja klarinetit ja viulut pantiin soimaan ja hääsaatto, likelle neljäkymmentä hevosta, läksi liikkeelle Haimalaa kohti.

VI

Kuka oli Jakob Sand, Keihäsjärven pappi, hän, joka oli musta kuin paholainen ja jonka ääni oli halkaisemaisillaan pienen puukirkon?

Niin, kuka oli Jakob Sand?

Hän oli pienenä jäänyt orvoksi köyhistä vanhemmistaan ja rikas sukulaisperhe oli ottanut hänet kasvatikseen. Hänestä kasvoi kaunis ja vilkas poika, eikä hän suotta ollut lukkarin lapsi — ääni hänellä oli sellainen, että vanhat ihmiset jo aikoja sitten olivat ennustaneet hänelle kuolemaa. Hän lauloi jo ennen kuin osasi puhua.

Hän herätti huomiota minne vain tuli. Hän oli hilpeä ja vallaton, vapaa käytökseltään ja sukkela suustaan.

Hän oli kaikkien tätien suosikki ja monen tytön ensilempi. Mutta setä, joka hänet oli kasvattanut, toivoi hänestä suurta. Valtiomiestä setä hänestä odotti — Suomi tarvitsi juuri sellaista, joka osaisi liikkua suuressa maailmassa, puhua puuta heinää kauniissa muodossa, mairitella naisia ja yletä ylenemistään...

Nuori Jakob tunsi itsekin mahtinsa. Hän otti aivan tietoisesti vastaan tätien huolenpidon ja nuorten naisten hymyilyt. Hän käyttäytyi voittajana tanssiaisissa ja sankarina kutsuissa. Mutta tämän ohella oli hänessä jokin herttainen elämänhalu, joka miedonsi voitonvarmuutta ja itsetietoisuutta. Yksi piirre hänen luonteestaan puuttui, joka teki, etteivät sedän loistavat suunnitelmat häntä houkutelleet. Hän ei ollut kunnianhimoinen. Hän otti mielellään vastaan, mitä hänelle valmiina annettiin, mutta hän ei ponnistellut tavoittaakseen onnea. Eikä onni useinkaan tule ilman muuta. Se pysyttelee tavallisesti varustusten takana ja ihmisen täytyy lähteä sitä valloittamaan ja voittamaan.

Mahdollisesti Jakob Sand olisi ottanut vastaan loistavan aseman ja ehkä pystynyt pitelemään siitä kiinni, jos hänen kasvatusisänsä olisi tuonut sen hänen käsiinsä. Mutta sattui jotakin, joka muutti koko miehen: hän rakastui. Ja sen jälkeen hänelle ei enää ollut muuta nimeä taivaassa eikä maan päällä kuin nimi Editha.

Editha-neiti oli vasta kuudentoista vanha, kun heidän tiensä veivät yhteen. Jakob Sand oli kuullut hänen nimeään mainittavan ja tyttö oli kuullut mainittavan Jakob Sandin nimeä. Sillä molemmat olivat pienen kotikaupunkinsa tähtiä. Mutta vasta nyt he näkivät toisensa. Silloin Editha oli jo toisen kihlattu morsian ja häihin oli vain muutama päivä.

Heidät pantiin kahden puolen soittokonetta salissa, jossa kruunut paloivat, lasit kilisivät ja silkki kahisi. Heidän piti laulaa duetto, jossa kuvattiin, kuinka ruskot välkkyvät aalloilla, kuinka myrsky herää, nousee ja tärisyttää voimallaan meret ja maat... Laulu loppui sanoihin: »silloin, silloin riennä oi armaasi syliin...»

Editha oli korkeavartinen, sorja ja suora, iho kellahtava ja puhdas, sieraimet läpikuultavat, huulet punaiset,

kulmakarvat kuin mustalla liidulla piirretty, hiukset tummat, laheat, silmät syvät ja siniset kuin meri. Hän tuntui puhtaalta, ujolta, luoksepääsemättömältä. Hän ei ollut lämmin. Hänessä nukkui jokunen maailma, jota hän ei varmaan itsekään aavistanut olevan. Hänessä oli jotakin ylhäistä ja kirkasta, joka teki, että hän vaikutti kuin nuori kuusi huurteessa. Mutta samalla hänessä kuitenkin oli jotakin, joka kutsui luokseen ja houkutteli, hyväili ja hurmasi. Hän oli kuin valkoinen lilja, jonka lehdet ovat niin läpikuultavan kirkkaat, ettei niihin raski käsin kajota, ja joka kuitenkin lemuu pyöräyttävästi ja juovuttavasti. Varsinkin laulaessa värisi äänessä, silmissä, koko olennessa uinuva, ihmeellinen maailma. Oli kuin olisi raotettu ovea johonkin pyhään ... Ensin tuijotti hänen katseensa jonnekin kauas pois, mutta kun ääni sitten alkoi juosta ikään kuin yhdeksi vedeksi toisen äänen kanssa, velloa ja pauhata toisen äänen kanssa, upposi silmäkin silmään ja tuntemattoman pyhän portti aukeni aukenemistaan ...

Kuulijat olivat haltioissaan. He tahtoivat kuulla yhä enemmän ja enemmän. He eivät laisinkaan päästäneet laulajia poistumaan soittokoneen luota.

Ja nuoret lauloivat. Kaikki mitä he esittivät, oli heille ennestään tuttua, mutta kaikkeen tuli kuin uusi henki. Ihmeellistä se oli! He unohtivat, että muita oli huoneessa ja maailmassa ja kävivät toisilleen tutuiksi, ikään kuin he samana hetkenä olisivat syntyneet tähän maailmaan, ikään kuin he kaiken ikänsä olisivat astelleet käsi kädessä, silmä silmään vaipuneena, ja ikään kuin heidän olisi määrä koko ikänsä astua sillä lailla.

Mutta se oli vain harhaa.

Sulhanen tuli, selitti, että oli laulettu tarpeeksi ja talletti pois Edithan.

Sinä iltana hymyili Jakob Sand ensi kerran väkinäisesti. Helppoa oli ennen ollut kuunnella mairittelua, mutta tänä iltana se tuntui työläältä.

Portti pyhään oli sulkeutunut ja Jakob Sand oli jäänyt ulkopuolelle.

Sen illan jälkeen hän kulki päivin kuin unissaan, sivellen kädellä otsaansa, mutta viskeli yön unetonna vuoteellaan. Oliko se ihme: kun ihminen on päässyt raot-

tamaan paratiisin porttia ja kun siitä on käännetty takaisin!

Siitä illasta lähtien kääntyi hänen tiensä elämän korpiin, missä kallioseinät ovat jyrkät ja terävät, missä orjantappurapensaat rehoittavat punaisinaan kukkia ja okaita ja kivet kasvavat verenkarvaista sammalta... Ei uskoisi, että yksi ilta saa sellaista aikaan, että kahden ihmisäänen solina yhdeksi vedeksi valaistussa salissa, keskellä ihmishumua, matkaansaattaa sellaista. Ja kuitenkin se on totta ja tavallista ja monen elämän on sellainen iltahetki pilannut.

Se ilta herätti eloon vaistot, jotka olivat tulleet perintönä sekä isältä että äidiltä ja jotka siihen asti olivat nukkuneet. Nuori Jaakko särki saippuakuplina kasvatuvan vanhempiensa toiveet ja hävitti paljon rahaa. Hän koetti jos jotakin alaa, mutta ei hänen toimillaan ollut muuta määrääjää kuin tarve saada elää Editha-rouvan läheisyydessä. Monien vaiheiden jälkeen tuli hänestä hengen mies, Keihäsjärven pappi. Siihen aikaan päästiin suurten suosituksilla pitkälle.

Kaikki on totta, mitä pitäjällä puhutaan Jaakko Sandista, pastorista. Naiset, nuoret kalpeat aviovaimotkin, jotka tulevat pappilaan asialle, ovat vaarassa. Jumala varjelkoon rippikoululapsia, jos pastori on sillä päällä ...! Hän on ollut kaatumaisillaan hautaan siunatessaan ruumista, niin humalassa on hän ollut. Ja hän on tullut jumalanpalvelukseen suoraa päätä metsästysretkeltä, ja hänen koiransa ovat vinkuneet sakaristossa keskellä saarnaa. Sekin on totta, että hän ottaa vastaan lahjoja – mitäs teet, kun on niin huono palkka, että kaikki menee siihen, mitä kurkku vaatii, eikä riitäkään – ja kuitenkin pitäisi olla vaatetta ruumiin verhoksi! Mitä hänen hurskas seurakuntansa sanoisikaan, jos hän esiintyisi sellaisena, jollaiseksi Jumala on hänet luonut!

Amanda, pappilan taloudenhoitajatar, tietää pastorin asiat tarkalleen. Mutta ei kerro mitään, hän on siksi lähellä pastoria.

Jaakko Sand saattaa aamuisin herätä aika kolinaan.

– Noo, Amanda, mitä perhanaa sinä siellä ...

– Eikös pastori jo nouse?

- Mikäs on hätänä?
- Toivat lasta ristille.
- Tähän aikaan! Mitä se on?
- Eikös pastori muista, että on pyhä?
- Helkkarissa – onko pyhä! Odottakoot. . . Keitä

he ovat?

Amanda menee kysymään kenen lapsi on ja sill'aikaa haukottelee pastori ja venyttelee sängyssään. Ohhoh-hoijaa!

Amanda avaa ovea.

– Hakolan torpasta sanovat olevansa. Torpanväen lapsi.

- Odattakoot!
- On niillä voita. Taitaa olla parin naulan verran.
- Odottakoot.
- Kyllähän ne sanovat, että lapsi on heikko ja kuo-lee...

– Niinhän ne aina sanovat. Parempaan talteen pääsisi. Odottakoot!

Pastori rupeaa vitkalleen nousemaan. Mutta jos tuliaisina on kokonainen lehmänkinttu tai vasta-ammuttu metso, niin silloin pitää pastori kiireempää.

On tapahtunut sellaistaikin, että pastori on juonut kirkkoviinin kalkista, niin ettei ole riittänyt ehtoollisvieraille.

Se on totta: langennut on Keihäsjärven pappi, niin syvälle langennut kuin ikänä kukaan seurakuntalaisista, mutta onko kukaan koskaan voinut katuakaan syvemmin kuin hän? Tomussa hän on maannut maassa. Koko seurakunnan nähden on hän saarnastuolissa itkenyt syntejään. Hän on totisesti tuntenut Jumalan ankaran käden rusikoivan itseään suurten syntiensä takia.

– Että minä kuitenkin painuin katselemaan liljan pohjalle, sinne missä heteet nousivat suurina, kainouttaan väristen ja raskaina lemua ja kukkaispölyä! huokailee hän itsekseen. – Herra armahda, armahda minua!

– Mutta jollen minä olisi painunut katselemaan liljaa, niin ei minun elämässäni olisi mitään, ei olisi sitä yhtä ainoaa hetkeä, ei olisi sitä yhtä ainoaa nimeä, ei olisi minulla Edithaa eikä mitään. Tyhjiyyttä vain . . .

– Jos minä olisin saanut sinut omakseni, sinä lumi-

valkoinen Editha! . . . Minusta olisi tullut mies, minä olisin tehnyt työtä, minä olisin taistellut. . . Mutta sinä olit toisen oma jo silloin, kun meidän hetkemme leimahti.

— Haaska minä olen! pääsee pastorilta toisinaan aamulla, kun hän pää raskaana herää ja valjusta hämä-rästä päättelee, että mahtaa olla nousemisen aika. Kurkussa polttaa ja rinnassa närästelee. Hän nostaa päänsä tyynystä, saa jalat yli sängynlaidan, huppuroi kaapille ja tekee kädellään tottuneen liikkeen hyllyyn päin: tapaa sieltä pullon ja tahmean lasin . . . Ahhahhah! kuinka tekee hyvää!

Amanda liikkuu ruokasalissa. Saisi tulla tekemään tulta pesään. Huoneessa on niin kylmä että jäätyy... Sellaiseenkin kuin tuo Amanda on hän tyytynyt! Hän on hänen ainainen hätävaransa, hän ymmärtää pitää suunsa kiinni ja kääntää asiat parhain päin seurakunnan silmissä. Välttämätön on hänelle Amanda... Hyi sentään!

Alussa hän oli taistellut, hän oli itkenyt ja kamppailut luontonsa kanssa. Hänen voimansa olivat juosseet kuiviin ja hän oli kärsinyt tuskaa, joka oli miltei sietämätön.

Editha kyllä oli tunnustanut hänelle rakkautensa. Hän oli antanut hänelle sielunsa. Sen olisi hänen mielestään pitänyt riittää rakastetulle miehelle. Siliä Edithalle merkitsi ruumis niin vähän. Tosin hän halusi nähdä Jakob Sandia, tosin hän halusi kuulla rakasta ääntä, tosin hänen teki mieli tietää, että Jakob Sand oli hänen lähellään. Mutta muuta ei Editha tarvinnut. Hänen oikeuskäsitteensä vangitsi vaistomaisesti kaiken muun ikävän.

— Jos sinä tietäisit, puheli hän, — kuinka ilma muuttuu toisenlaiseksi, kun sinä tulet taloon. Minä luulen, että tuntisin sinun tulosi hengityksessäni, vaikka olisin sokea ja vaikkei kukaan siitä minulle ilmoittaisi.

Ja sitten hän vaipui sanattomana tuoliinsa, hienot, kalpeat kasvot onnellisessa hymyssä, ikään kuin päivä olisi niihin paistanut.

Mutta Jakob taisteli itsensä kanssa, sillä hänen teki mieli oikaista väkevät käsivartensa ja nostaa lilja syliinsä, sydämelleen, huulilleen.

— En tiedä, tarvitseeko minun edes sinua nähdä, jatkoi Editha, — kunhan vain tiedän, että sinä minua ajattelet. Minä ajattelen sinua aina, aina. Ja minä saatan sinut nähdäkin heti, kun suljen silmäni...

Hän oli keväät, hän oli kukkanen, hän oli sininen taivas, hän oli viileä vesi, hän oli kirkas aurinko. Olisi tehnyt mieli langeta polvilleen hänen eteensä, painaa pää hänen helmaansa ja itkeä siinä kaiken ikänsä, ikävässä ja onnessa.

— Ei sentään, virkkoi Editha samassa ja avasi silmänsä, jotka olivat kuin sinertävä, pohjaton vesi, — kyllä on hyvä, että sinä olet täällä. Anna minulle kätesi! ... Voi, ettemme nähneetkään toisiamme aikaisemmin!

Ja silloin kävi tuskan värähdys yli hänen kasvojensa ja kädet tarttuivat kovemmin tuolin nojiin. Mutta Jakob Sand syöksyi maahan hänen eteensä ja kietoi käsivartensa hänen jalkojensa ympäri ja pusersi hänen polviaan vastaansa. Silloin Editha pelästyi ja vetäytyi pois. Hän oli kuin joutsen, joka ei siedä, että sen höyheniä silittelään.

Näin oli ollut niinä onnellisina ensi aikoina, jolloin kukaan ei vielä aavistanut heidän suhdettaan, ja kapteeni Stähle kävi pitkillä virkamatkoilla. Silloin Jakob Sand oli vielä hieno herra, paita puhdas, parta ajettu, vaatteet hyvin tehdyt.

Sitten Editha-rouva tuli äidiksi, tuli vasten mieltään ja luontoaan.

Jakob Sand pelkäsi kadottavansa hänet, pelkäsi, että lapset anastaisivat hänet kokonaan. Sillä suurin osa naisiahan on sitä maata, että äitiys täyttää sekä heidän sielunsa että mielensä. Mutta Editha-rouva ei ollut niitä naisia. Palvelijat hoitivat hänen lapsensa ja niukasti hän niitä hyväili. Hän kärsi siitä, ettei hän niitä rakastanut, hän olisi suonut, että ne olisivat anastaneet koko hänen olentonsa ... Ehkäpä ne olisivat sen tehneet, jos hän olisi rakastanut niiden isää. Mutta nyt... Pitihän hän heistä tavallaan, mutta ei niinkuin muut äidit. Hän ei voinut sille mitään! ...

Kohtalo erotti Jakob Sandin ja Editha-rouvan vuosikausiksi.

Editha eli ikävissään, yksinään. Häntä paleli. Hän kävi yhä kylmemmäksi, luoksepääsemättömämmäksi Häntä paleli todella... Hän ei enää voinut soittaa eikä laulaakaan, sillä kaikki hänen sisässään oli ikään kuin seisahtunutta. Talvi näytti tulleen...

Silloin jokin laupias tai kirottu kohtalo taas vei Jakob Sandin hänen tielleen.

Mahdotonta oli pastorin enää silloin tyytyä naisen sieluun. Hän tarvitsi sekä sielun että ruumiin — ainakin ruumiin. Mutta Editha ei taaskaan tahtonut antaa muuta kuin sairaan, itkettyneen sielunsa. Oi, siinä sielussakin oli kumma vetovoima! Jaakko Sand ikävöi sitä sielua... Hän peseytyi, ajoi partansa, pani piian sukimaan takkiaan ja läksi tavallista nuorempana ja parempana Saarlaan.

Majuri ei vartioinut heitä. Hän touhusi pelloillaan ja antoi heidän laulaa. Ja he nuortuivat, verestyivät, hymyilivät ja katselivat toisiaan sieluun ja silmiin. Mutta kerran hämärissä, kun Editha-rouva päästi kätensä vaipumaan soittokoneen koskettimia vastaan, nojauti taaksepäin ja sulki silmänsä, karkasi Jakob Sand hänen luokseen, otti hänet syliinsä ja oli tukahduttamaisillaan hänet hyväilyillään. Silloin pääsi Edithalta parahdus ja hänen pelästyksensä oli niin suuri, että hän sairastui.

Majuri sai vihiä asiasta, arvasi loput, luulotteli enemmän kuin olikaan syytä luulla ja ajoi pastorin talosta. Pastori oli raivoissaan.

Hiiteen sellainen hedelmätön rakkaus! Ei sellaisesta kostu kukaan!

Juuri silloin Helena sattui pastorin tielle. Se oli vain tavallinen talonpoikaistyttö eikä pastori alussa katsellut häntä millään tarkoituksella. Häntä oikeastaan vain huvitti saattaa hänet hämilleen. Mutta sittemmin hän huomasi, että Helenakin oli suloinen nainen — vaikka niin aivan toisenlainen kuin Editha! Synti oli yht'aikaa mainitakin ylhäistä, luoksepääsemättöntä Editha-rouvaa ja pehmeää, veikeää talonpoikaistyttöä, joka oli niin altis rakkaudessaan. Mutta tuli todella aika, jolloin pastori kiintyi Helenaan ja aikoi hänet naida.

Huhu tuli tietenkin Editha-rouvan korviin eikä pas-

tori olisi uskonutkaan, että ylhäisessä Editha-rouvassa saattoi olla niin paljon voimaa ja — vihaa.

Mitä Editha lieneekään majurille tehnyt, kun sai hänet leppymään! Sillä majuri itse se oli, joka nouti pastorin Saarlaan ja majuri itse tarjosi heille tilaisuutta kahdenkeskenoloon.

Editha astui pastoria vastaan kalpeana, silmissä loukattu ylpeys. Tuomarina hän tuli, kylmänä kuin hautapatsas. Ja kauan sai Jakob Sand rukoilla ennen kuin hän suli. Mutta kuinka ihana hän silloin oli! Kevät hän oli ja kukkanen, eikä toista naista maailmassa ollut hänelle, poloiselle Jakob Sandille — sen hän tuns selvemmin kuin koskaan ennen.

— Kun sinä olet minun ainoani, puhui Editha äänellään, joka oli kuin soittoa. — Kun ei minulla ketään muuta ole! ... Ja luuletko, että sinä voisit tulla onnelliseksi talonpoikaistytön kanssa? Kuinka se olisi mahdollista? Me kaksi, me olemme laulaneet yhdessä, meillä on sama sielu — mitä yhteistä voi sinulla olla sellaisen kanssa!

Miten paljon vihaa ja ylenkatsetta hän saattoikin panna sanoihinsa! Hän osasi myrkyttää äänensä kun tahtoi. Mutta Jakob Sandille oli se ääni mieluisa, sekä silloin, kun se julisti vihaa ja kadotusta, että silloin kun se julisti rauhaa ja rakkautta. Kun se ääni puhui, ei hän osannut erottaa toisistaan hyvää eikä pahaa. Ei ollut mitään pahaa. Kaikki kävi sen äänen solinassa hyväksi ja kauniiksi.

— Noo, joko te nyt olette sopineet? sanoi majuri astuessaan huoneeseen. — Pelipöytä on jo valmiina ja pian pitäisi toisten saapua. Etkö menisi, Editha, katsomaan, että saisimme totia!

Helena-raukka! Ei hän aavistanut, miksi pastori välistä oli niin kuuma, välistä niin kylmä — kaikki riippui Editha-rouvasta. Mutta ei rasolaistenkaan olisi pitänyt suorastaan työntää tyttöä pastorille. Sillä ei mies muuta tarvitse kuin että tyttö on ihan hänen otettavissaan, niin hän jo kylmenee. Hyvä on, jos on este tiellä, onhan silloin jokin kiihoitus kannustamassa... Ja oli ihan turhaa, että he rupesivat uhittelemaan häntä rikkaalla leskimiehellä. Luulivat kai, että hän tulisi onnet-

tomaksi ja hyppäisi kaivoon. Ehei! Silloin oli pastori ehtinyt saada ihan tarpeekseen koko työstä. Naimisiin hän ei olisi mennyt hänen kanssaan hinnasta mistään. Noin muuten – kyllä! Miksei! Mutta naimisiin! Ehei! Leskimies tuli oikeastaan kuin pelastajana, sekä Helenalle että pastorille.

Mikä siinä sentään lieenee ollut, että hänen oli vaikea lukea Helenan kuulutusta saarnastuolista. Se oli todella vaikeaa, kun hän etukäteen sitä ajatteli. Ehkäpä sen tähden, että rasolaiset ja joutsialaiset istuivat kuin kynttilät penkeissään. Hän tiesi ettei Helena ollut unohtanut ja hän oli näkevinään hänen silmänsä tuijottavan itseensä täynnä pelkoa ja rukousta. Mutta hänen onnistui kuitenkin lopulta voittaa itsensä ja hän pudotti oikein pontevasti Helena Kustaantytären ja hänen rikkaan leskimiehensä nimet saarnastuolista.

Häihin ei hän saanut jäädyksi. Ei siksi, että tuskin häntä olisi vihkimään pyydettykään! Mutta jota li kemmä häät tulivat, sitä enemmän ne häntä kiusasivat.

Helena astui hänen eteensä öisin. Hän tuli tytöntyllykkänä, kömpelöissä talonpoikaisissa tamineissaan, hiukset sileiksi kammattuina, punastuvana, silmät luotuina karkeisiin, sierettyneihin käsiin, jotka hypistelivät esiliinaa. Hänen kasvoihinsa tuli iloinen keimailu, puoleksi itsetietoinen halu miellyttää, hiukset lehahtivat kiharoiksi, liikkeet norjenivat, ruumis sorjeni sorjenemistaan, silmät paloivat, nauroivat, totistuivat, syvenivät ja – lupasivat... Sellaisen, sellaisen juuri tuli naisen olla!

Nyt kun oli myöhäistä, huomasi Jakob Sand kaiken tämän. Mikä ihme siinä oli ollutkin, ettei hän ennen ollut pannut sitä merkille?

Helenassa oli ollut aivan ihmeellinen usko ja luottamus mieheen, jota hän rakasti. Editha-rouva moitti niin usein. Helenalta ei koskaan päässyt moitteen sanaa, vaikka Jaakko Sand kuinka kauan olisi ollut poissa hänen luotaan. Vain surumielinen hymyily, joka kertoi: minun on ollut ikävä! Eikä sekään sanoina. Silloin soimasi omatunto pastoria: että minä olenkin voinut sinut heittää! Että minä olenkin voinut tuottaa sinulle surua!

– Voitko antaa minulle anteeksi? kuiskasi Jaakko

Sand, eikä tietänyt, uskaltaisiko enää sulkea Helenaa syliinsä, niin paljon paremmalta häntä tuntui Helena sinä hetkenä.

Mutta tyttö vain hymyili kyyneltensä seasta, painoi päänsä rakastetun rintaa vastaan ja kuiskasi loistaen onnesta ja autuudesta:

— Mitä sinä puhutkaan!

Hän tunsu vaistomaisesti, milloin Jaakko Sandin tunne oli oikea. Silloin sanoi hän tälle »sinä». Muuten hän ei käyttänyt mitään puhuttelusanaa ja muitten kuullen hän aina sanoi »pastori». Se oli sentään sekin tavatonta hienoutta talonpoikaistytössä. Se oli vaistoa, todellista naisellista vaistoa.

Ja tämän naisen hän on nyt päästänyt käsistään, tai oikeammin sanoen: viskannut käsistään!

Jakob Sand, Jakob Sand, et sinä ole osannut pitää kiinni omastakaan onnestasi, jollet ole muitakaan tehnyt onnellisiksi! Mutta naisten, naisten se on syy, te keihäsjarveläiset, että teillä on pappina tällainen!

Yön aikaan ajatukset vaivasivat, mutta päivällä ei pastorin ollut kovinkaan sääli Helenaa, enempää kuin keihäsjarveläisiäkään. Ei nyt talonpoikaistyttö sentään niin arkaluontoinen ole. Ei hän järveen hyppää! Hän alistuu kauniisti, synnyttää terveitä lapsia ja tulee onnelliseksi. Itse puolestaan pastori vain suree sitä, ettei saanut imeä kukkasesta mehua, ennen kuin viskasi sen menemään. Ja talonpojat! Heidän vaistonsa tosin sanoo, ettei pappi saa lyödä korttia eikä tanssia, mutta paljon hänelle annettiin anteeksi, jos hänellä on kova saarnaääni ja jos hän messuaa. Ja ääntä on toki Jaakko Sandilla! Saavat kuitata ...

Mutta ei pastorilla ollut sydäntä jäädä uhittelemaan Helenan häihin. Hän hankki virkavapautta, oli poissa kuukauden ja palasi vasta, kun Helena jo oli Haimalassa.

VII

Annastiina seurasi levottomana miestänsä. Juha oli käynyt kovin puhumattomaksi ja oudoksi. Hänen silmiinsäkin oli painunut ikään kuin pelko, ja aina kun

vieras tuli, hän katseli ympärilleen niin kuin olisi tahtonut mennä pakoon. Eivät sitä muut huomanneet, ainoastaan vaimo, jota huolestutti, kun ei hän mitään puhunut. Olisipa valittanut päivät umpeensa, olisipa tuskitellutkin, niin se olisi ollut helpompaa. Annastiina oli isäänsä nähden tottunut siihen, että harmit, humalat ja kiukut satoivat maahan kuin sumu ilman kirkastuessa. Juhalla menivät kaikki mieliharmit ja huolet päähän. Sillä lailla sinne tuli niin paljon karvautta, että lopulta... Niin, ei sitä osannut ajatellakaan, mitä lopulta seuraisi. Jos Juha olisi edes öisin nukkunut, mutta hän käänteli, ähki ja puhki ja äännähti joskus unissaan sanat »kolmekymmentäkaksi vuotta».

Ei vaimo alussa ymmärtänyt, minkä tähden Juha tuota kolmekymmentäkahta hoki. Hän mietti sitä monta kertaa ja jo kerran kysäisikin, mutta Juha ei vastannut, kävi vain niin vakavaksi ja kääntyi pois päin. Sen jälkeen ei vaimo enää kysellyt. Mutta kerran se ihan satumalta hänelle selveni, aivan pienestä ja mitättömästä tapauksesta. Hän oli ohikulkevalta kaupustelijalta ostanut tavaraa kolmellakymmenelläkähdellä kopekalla ja antanut äijälle neljäkymmentä kopekkaa. Äijän kai vaessa kahdeksaa kopekkaa hänelle takaisin pälkähti hänen päähänsä, että Hallpumi on asunut tuolla tien toisella puolella juuri kahdeksan vuotta. Silloin hän ymmärsi, että kontrahti oli kestänyt kahdeksan vuotta ja että jäljellä oli kolmekymmentäkaksi.

Sitä varmaan Juha mietti yöt, päivät. Se häntä painoi, se kontrahti!

Kerran kun Rason isäntä oli käymässä Joutsissa ja he Juhan kanssa istuivat tupakoimassa makuukamarissa, kuuli Annastiina keittiöön heidän äänensä: Juha puhui kaiken aikaa alakuloisesti, Kalle tuntui lohduttavan. Annastiina läheni ovea ja kuunteli henkeään pidätellen.

— Ei tämä käy millään muotoa, puhui Juha. — Ei täällä voi hankkia mitään tuloja. Karjaa on vähän ja rehu tuskin riittää sillekään.

— No, liikenee sitä Rasosta! sanoi veli leveästi.

— Ei ole viljaa myydä. Mistä rahaa maksuihin?

— Pane nyt aluksi likoon se mikä on jäljellä perintö-

rahoistasi ja ensi vuonna aletaan laajentaa peltoja, lisätä karjaa...

— Kun ei niitä perintörahojakaan tahtoisi panna, eihän sitä tiedä, miten pitkäksi aikaa tänne jää. Sen vaimon, sen Annastiinan tähdenhän minä tässä olen ki-tuuttanut, mutta...

Annastiina nieli kyyneliään ja hänen sydämensä ta-koi kuin vasara. Juha oli sentään ollut kovin hyvä!

— Kestäisipä kontrahti... vaikkapa edes viisikol-matta vuotta, puhui Juha, — niin koettaisihan tuon ajan kärsiä. Silloin olisi vielä toivoa. Mutta kolmekym-mentäkaksi vuotta! Jos elät sen, niin ovat parhaat vuo-tesi menneet ja jäljellä on ukkoruhja. Eihän sitä tiedä, vaikka ennen sitä olisi mullassa. Eikä olisi nähnyt yhtä-kään vapauden päivää.

— Mutta kuulepas nyt, keskeytti Kalle, — johan sinä rupeat vallan raskasmieliseksi. Johan sinä vallan Juma-lankin unohdat. Niinhän sinä puhut kuin olisit vankina.

— Vankina minä olenkin, niin kauan kuin tuo Tulet-täne on tuossa! Kun minä pääsisin edes yhdeksi päi-väksi vapauteen!

— Jos tämä nyt sinun mielestäsi onkin vankeutta, niin saavathan lapsesi sitten nauttia vapautta.

Siihen ei Juha puhunut mitään, punastui vain vähän. Mutta hetken perästä hän puhkesi sanomaan:

— En minä voi jäädä tähän. Anna sinä meille se porstuanperäkamari, jossa minä ennenkin asuin. Minä rupean vaikkapa muonamieheksi...

Kallen täytyi remahtaa nauruun. Olipa Juha todella tuskastunut isännyyteensä!

Annastiina ei nauranut. Hän oli kuullut tarpeekseen ja pakeni itku kurkussa ovelta. Sitä hän kaiken aikaa oli pelännyt, että Juha hautoo mielessään juuri näitä. Vaimolleen hän ei puhu, aina vain veljelle ja sisarille. Ne häntä auttavat ja lohduttavat — mitäpä lohdutusta vaimolla olisikaan antaa! Kun Juha palaa Lumiasta tai Rasosta, on hän aina iloisempi. Kotona hän taas käy mykäksi ja alakuloiseksi.

Polttava suru tuli Annastiinan mieleen, kun hän näitä ajatteli. Ei ole elämä leikintekoa! Kun vain ymmärtäisi, miten voisi parantaa oloja. Tulettäneä ei saa pois, isää

el saa muuttumaan niin, ettei hän Juhaa kiusaisi Jos muuttaisi Rasoon...! Mutta hän ei saisi asutuksi toisten nurkissa, hän oli tottunut talon tyttärenä liikkumaan aitoissa ja pihoilla. Jos hän yrittäisi-kin muuttaa, niin johan jalka kirkkotiellä itsestään veisi Joutsiaan ja käsi avaisi itsestään Joutsian portin. Vaikka Rasossa oltaisiin kuinka hyviä, niin vieras paikka se olisi hänelle sittenkin... Ja kaikista pahinta olisi Rason mäeltä katsella, kuinka Joutsia lahoamistaan lahoaa ja kuinka kauppias sen vihdoin korjaa...

Annastiina ei keksinyt muuta keinoa kuin sen vanhan, jota hän jo ennen oli käyttänyt. Hän koetti ruveta säästämään. Hän, joka aina oli ollut niin ahkera kahville, lakkasi nyt sitä juomasta. Vaikeaa se oli! Kun piti toiselle kaataa, niin ihan vesi kihosi kielelle. Ei se ollut hyvää sekään, jota hän keitti talonväelle. Hän pani paljon sikuria. Kerran piika Liisa, joka oli paha suustaan, sanoi emännälle kaikkien kuullen: »Saisinko minäkin sitä sumppivettä!» Emännän täytyi kärsiä sekin, hän koetti olla ikään kuin ei olisi kuullut, vaikka tapaus kauan kalvoi hänen mieltään ja vaikutti hän sitä koskaan unohtanut.

Juha ei huomannut hänen taisteluaan. Hän eli niin omissa ajatuksissaan.

Mutta kerran, kun hän itse otti pannusta kahvia, istuutui matalalle tuolille lieden ääreen ja siinä hörppieli, huomasi hän, että Annastiina kääntyi pois ja taisi pyyhkiä silmiään. Silloin jäi kuppi hänen käteensä ja hän rupesi muistelemaan, ettei hän ollut nähnyt Annastiinan juovan kahvia moneen aikaan.

— Mikset sinä juo kahvia? sanoi hän.

Annastiina ei vastannut, oli vain askarteleinaan pöydän ääressä.

Juha alkoi aavistaa jotakin, nousi, nouti kupit, kaasi nokisesta pannusta ja vei vaimolleen.

— Jollet sinä juo, en juo minäkään, sanoi hän.

Annastiina purskahti itkuun. Mitenkä hän lieneekin käynyt niin heikoksi, että kyyneleet olivat niin höllässä! Mutta siitä lähtien hän taas alkoi juoda kahvia ja Juhahan huolenpito teki hänen sydämelleen kovin hyvää.

Ei Juhalla koskaan ollut sitä iloa, mikä muilla sisä-

ruksilla oli, he kun pitivät suuria sukulaiskestejä, joissa viivytettiin päiväkausia ja syötiin ja juotiin kuin häissä. Lumian emäntä se vasta ymmärsi valmistaa! Lumiassa oli kaikista komeinta. Annakaisan luona taas oli hauskaa, sillä Annakaisa itse oli kuin päivänpaiste. Helenapoloinen, hän olisi voinut pitää kuinka muhkeita kemuja hyvänsä, niin rikas oli Haimala, mutta hän ei sellaisia ajatellut. Lähteensilmiiä hän etsi ja hänen ymmärryksensä valo tuntui olevan sammumaisillaan. Joutsiassa taas, siellä täytyi elää säästävää elämää.

Yksitoikkoisesti kuluu aika. Tulevat rumat, syksyiset säät, kun pihamaat ja tiet ovat rapakkoa paksunaan. Piiat rämpivät helmat märkinä navetan ja kaivon väliä, riihet lämpiävät, kuusipuita pilkkotaan viinapannun alle. Tulettäneessä käy ilo ja kisa. Hurrit hurjistelevat markkinamatkoillaan. Isäntä viettää pitkät puhteet pirtissä renkien kanssa. He sopivat erinomaisesti. Ensimmäiset riidat olivat Akselin metkuja ja nyt kun poika on poissa, eletään sovinnossa. Päreän ritistessä ja lastukiehkuroiden lennellessä kerrotaan siinä kaikenlaisia hauskoja kaskuja.

Vanha Manu tietää tapauksia sota-ajoilta. Muistaa hän vielä vallan hyvin, kun hän oli lapsi ja he äidin ja vaarin kanssa pakenivat vuoren taakse. Havumajassa he siellä saivat elää juuri pahimman talvisydämen. Siinä samassa sodassa isä ja setä kaatuivat... Isoäiti oli muistanut sellaisenkin asian, että venäläiset kasakat ryöstivät Ippilästä kaksi tyttärtä, istuttivat hevosten selkään väljien viittojensa alle ja tukahuttivat niillä tyttöjen huudot.

Silmät pystyssä piiat kuuntelivat rukkiensa äärestä kertomusta.

— Onkohan tuokin totta! sanoo Liisa, pitkä, roteva tyttö, joka puhuu ja muutenkin liikkuu kuin mies. — Taisivat tytöt hyvinkin olla menossa. Aina sitä jotenkin itsensä irti kiskoo, jos oikein tahtoo.

— Liisa puhuu niinkuin kasakka, sanoo Manu loukkaantuneena. — Mutta Matariston Heta-vainajan suusta ei vielä koskaan kuultu valettä.

— Kyllä maar sitä mennä täytyy, jos väkevämpi ottaa, sanoo hento Anni rukkinsa äärestä.

Häntä peloittaa niin että silmät katsovat suurina päässä.

Nuori isäntä on käsitöissä hyvin taitava ja osaava. Puuastiankin hän veistää niin puhtaasti, ettei yhtään näe, missä höylän tai veitsen terää on nostettu. Ihmettelevät sitä miehetkin.

— Miksei isäntä enää pidä niitä sanomia? kysäisee kerran Eprami, joka muistaa Rason aikoja. — Ne oli niin mukavat, mitä te niistä kerroitte.

Juha menee punaiseksi, sillä Eprami koskettaa arkaan kohtaan. Ei ole varaa sanomien pitoon!

— Ei tullut tilatuksi, vastaa hän. — Tilataan jahka ehditään.

Pastorista riittää alituisesti puhumista, niinikään saarlaisista ja Simolasta. Saarlan armo on ylpeä ja ynseä, se tuomio hänestä langetetaan aina ja alituisesti. Majuri itse on reilu mies ja osaa selvää suomea, vaikka sillekin pitää seisoa lakki kourassa, oli pakkanen miten kova hyvänsä. Kustaa-herra se on aina niissä kouluissa, miksikä ylhäiseksi sotaherraksi aikoneekin. Mutta Maunu-herra se on hyvä herra, nöyrä ja kohtelias yhteisellekin kansalle. Se on aivan toista maata kuin kaikki ne muut.

Simolan huutokauppa on ensi viikolla. Se panee ihmiset ajattelemaan, sillä Simola on ollut vankka talo.

— Tulettäneen Simolan isäntä-raukka on kaiken hyvänsä antanut, puhutaan Joutsiassa puhdetöiden ääressä.

— Kahdeksan vuotta sitten elettiin siellä varsin reilusti. Kahdeksan vuotta tasan on kauppias ollut Keihäsjärvellä.

Vaietaan, veistetään, rukit hyrisevät, päre risahtelee pihdissään. Tuumitaan maailman menoa.

— Sitä emäntää minun tulee enemmän surku, virkaa Ville.

— Se on sen kotitalo! sanoo Eprami.

— Ja niin hyvä mies olisi muuten se Simolakin...

— Ne on niitä viinan töitä, huokaa Manu ja kolauttaa kolme kertaa permantoon puun, jota alkaa veistää. Manulla on aina ne omat temppunsa! Ikään kuin työ siitä paremmin menestyisi, että kolauttaa puun kolmesti maahan.

— Aina se Manu viinaa syyttää, sanoo Ville. — Viina on hyvää ja terveellistä. Se on ihmisten oma vika, kun eivät osaa juoda siivosti. Mutta jahkahan saadaan sitä pottuolutta! Se kuuluu olevan makeaa ja tekevän miehen lihavaksi ja punaiseksi. Mutta ei mene päähän koskaan, vaikka miten paljon joisi.

— Perästä kuuluu, sanoo Manu. — Minä en usko ennen kuin näen.

— Kyllä se pian nähdään, jahka kylään tulee oluttehdas. Hallpumi laittaa.

— Koska hän sen laittaa?

— Paraikaa hän on puuhassa.

Isäntä nostaa päätään.

— Mistä te sen olette kuulleet?

— Kaupungissa puhuivat.

— Ei mikään vedä vertoja viinalle, sanoo Eprami, joka viljelee viinaa ahkerasti, mutta niin taitavasti, ettei häntä ole koskaan nähty humalassa.

Isäntä miettii sitä oluttehdasta. Hyvältäähän miesten puhe kuuluu, mutta hän epäilee tehdasta, kun Hallpumi panee sen pystyyn. Hän epäilee kaikkea, mihin Hallpumi pistää sormensa. Lienee ehkä väärinkin . . .

Eräänä iltana hämärissä ilmestyi Simolan isäntä Joutsian pihaan. Huutokaupan piti olla huomenna. Santtu oli juovuksissa, mutta pysyi sentään pystyssä. Reimasti hän kävelikin, lakki takaraivolla, silmissä vihainen tuli.

Keskellä pihamaata hän rupesi huutamaan ja herjaamaan.

— Missä ne ovat ne roistot, ne tämän talon isännät? ... Kyllä minä niille näytän!

Juha tuli luo ja pyyteli sisään.

— En minä sinusta, ähisi Santtu, — sinä tulet itse minun perässäni. Usko pois: vievät ne sinultakin talon! Mutta sen vanhan Juutaksen minä tahtoisin nähdä! Tuletkos ulos, harvahammas! Kukas tuon helvetin krouvin tänne laittoi, jollet sinä? Kuka perkelettä elättää omalla pellollansa, jollet sinä ... Se on perkele ja se on punainen! ... Itse sinä sen olet sanonut... Mutta minä haastan sinut oikeuteen, kun taloni menee ... kuuletkos! Ei kukaan anna rahaa, ei saa irti hyvällä eikä

pahalla... Tulettänen perkele huutaa taloni... Se on sinun syysi, peijakas ...

Santtu oli tullut rappusille asti. Siinä hän pui nyrkkiään seinään. Vihdoin hän purskahti itkuun ja iski päänsä pihtipieleen.

Vanha Joutsia ei ollut yrittänytkään häntä keskeyttää. Hän oli kuunnellut neuvottomana, lakitta päin, harvat harmaat hiukset pystyssä. Kerran oli hänen sisunsa jo yrittänyt nousta, mutta kun Simola sitten oli purskahtanut itkuun, oli häneltä taasen mennyt kurssi. Vihdoin häntä kuitenkin rupesi hävettämään, että hän seisoo tässä mykkänä ja antaa toisen haukkua kuin koiran.

— Että kehtaatkin syyttää muita! huusi hän ja silmät kiiluivat päässä. — Kuka sinun kurkkuusi on kaatanut viinat? Minäkö? Sinä itse! Syytä itseäsi! Kuka sinun käski yöt päivät istua Tulettäneessä? Oma syysi!

— Oma syysi! ärjyi humalainen ja kyyneleet valuiivat virtoina alas hänen poskiaa. Hän oli muutenkin läpimärkä ja hänen yllään oli hienot, mustat vaatteet. — Kuule, Eerikki Aaprahaminpoika, muistatkos, että minun ja Simolan tyttären häitä juotiin juuri silloin, kun krouvari tähän pitäjään tuli. Sekin oli tanssaamassa niissä häissä! ... Silloin ei ollut talossa yhtään velkaa ... ja nyt menee talo! Se sen ostaa se kisälli, jolla ei silloin ollut oikeita vaatteitakaan selässä! Se on sinun syysi, Eerikki Aaprahaminpoika ... sinä toimitit krouvin tänne ... Ja minä kiristän vielä sinulta ne rahat... vaikka vasta viimeisellä tuomiolla ... Kun vievät taloni! Kun vievät taloni!

Viime sanat huusi hän mylvien niin kuin eläin, joka on eksynyt karjasta ja joka huutaa hädissään.

Juha seisoi kuin lyötynä. Hän ei kuullut eikä nähnyt mitä hänen ympärillään tapahtui. Silmät olivat kuin naulitut Santtuun. Ja kun tämä lähti hoippumaan pois päin, seurasi Juha häntä vaistomaisesti. Santtu paiskasi kumoon sälykopan, jonka piiat olivat käsistään päästäneet tiepuoleen, läjäytti portin kiinni perässään ja suuntasi kulkunsa Tulettäneen.

Juha jäi pihamaalle seisomaan. Satoi kylmää, lumensekaista vettä. Ei Juha huomannut nostaa kaulustaankaan.

Sinne se menee, vaikka vasta kirosi koko paikkaa. Mikä siinä on, että hänen pitää sinne mennä?

»Vievät ne sinultakin talon!» kaikui Juhan korvissa ikään kuin piiskaa olisi vingutettu ... Kai ne vievät... Kai ne vievät... Juhan pintaa karmi. Ei hän niin itsestään välittänyt, mutta olihan tämä Annastiinan kotitalo.

Vanha Joutsia nauroi portailla.

— Juha, kuules, huusi hän, — mitä sinä seisot siinä sateessa? Tule tänne katsomaan! Se menee suoraa päätä Tulettäneen.

Juha jää sateeseen seisomaan. On kuin rajuilma menisi hänen päänsä päällitse. Sadepisararat rapisevat äänekäästi ikään kuin olisivat herneitä. Lumisohjon alta paistaa maankarvainen rapakko ja kellahtava nurmi. Juha tuijottaa eteensä maahan. Hän ei näe muuta kuin lumisohjon eikä hän muista, missä on. Ei hän tiedä, että seisoo Joutsian pihalla. On kuin hänen ympärillään huojuisi puita myrskyssä. Ilma on täynnä parkua ja naurua. Toiset parkuvat, valittavat, heristelevät nyrkkiä ja kiristelevät hampaitaan. Toiset nauravat, huutavat, tanssivat...

Mikä on viskannut hänet, oudon ihmisen, tänne myrskyyn ja hammasten kiristykseen? Ei hän osaa parkua eikä hän osaa nauraa. Ei hän jaksaa seisoa myrskyn piiskattavana. Hänellä on aina ollut koti. Siellä on ollut lämmin, siellä on ollut hiljaista. Ei hän muuta pyydä kuin elellä kodissa hiljakseen ...

Pakene, pakene, poika!

Joudu kotiin!

Se on kuin Helenan ääni... Tai Marjaanan ääni... He huutavat kaikki... Sisaret kutsuvat kotiin ...

Jotkut toiset yhä nauravat ja parkuvat... Täytyy riuhtaista jalat maasta. Pakoon, pakoon!

Äkkiä Juha huomaa missä hän on.

Vesi valuu alas hänen kasvojaan, silmäripsiin ja kulmakarvoille on kokoontunut lunta. Hartiatkin ovat ihan valkeinaan sohjoa. Kädet ovat märät ja kankeat kylmästä.

Entä jos se onkin totta, lentää äkkiä hänen päähänsä, — että kauppias vahtailee tätä Joutsiaa? Mutta mitä

hän tekisi kaiken maailman taloilla? ... Voisi tahtoa manttaalialaa lisää, että saisi pitemmän viinanpolttajan... Ja Joutsia on paremmalla paikalla kuin kaikki muut talot täälläpäin ... Annastiinan vanhemmat joutuisivat maailmalle. Ja Juha ja Annastiina saisivat Rastaasta katsella, miten kauppias täällä elämoi...

Ihan tässä menee sekaisin!

Juha ravisteli vaatteitaan ja läksi sisään. Kuin lyhyt riensi hän keittiön läpi makuukamariin. Siellä oli hänen piironkinsa, siellä riippuivat seinällä avaimet, suuria avaimia ja pienempiä avaimia – kaikki hänen isännyytensä merkit.

Niin, niin, mikäs niitä olisi ollut pidellessä, jos olisi ollut toinen luonto. Mutta kun olisi tahtonut hiljalleen elää ja piti elää ainaisessa sodassa!

Ajatuksissaan hän otti taskustaan avaimen, väänsi auki piirongin lukon ja päästi levyn alas pöydäksi. Itsestään kädet menivät vasemmanpuoleiselle alalaatikolle, vetivät sen auki ja asettivat pöydälle pinkan pape-reita. Niiden päälle painui mies ja rupesi tavailemaan: Härmed upplåter jag gästgifverihållningen vid Keiåhsjärvi gästgifveri åt handlanden Gustaf Hallbom från denna by ... Sitä paperia oli pitkälti. Yhdeksässä eri pykälässä oli määräyksiä ja alla oli Eerikki Aaprahaminpojan nimi ja puumerkki sekä Sandin ja Liljebladin nimet. Muut paperit, joita oli paksu pinkka, alkoivat kaikki suunnilleen: Utdrag ur protokollet hållet vid lagtima häradshöstetinget... Ne olivat kärjäkirjoja. Vanha Joutsia oli kyllä koettanut kärjäjoidä, vaikkei siitä ollut mitään hyötyä ollut.

Jos edes ymmärtäisi tuon kontrahdin sisällön! Vaan mitähän apua siitäkään olisi: käänsihän Nylanteri sen hänelle kerran, muistaahan hän selvästi, mitä siinä oli... Niin, siinä annetaan Hallpumille oikeus asua Tulettanessa neljäkymmentä vuotta. Eri pykälissä on sitten mainittu eri etuuksia. Saa niistä vähän selvääkin, kun näkee sellaisia sanoja kuin gästgifveri, potatisland, Hongisto äng, hållhage, Niemelä torp, vagnslider, kammaren, kakelugn ym. Kyllä Juha niitä pykäläiä on tutkinut. Hän osaa miltei ulkoa koko kontrahdin. Ensimmäisessä pykälässä sanotaan, että vuokralainen vapaasti

saa käyttää ne kaksi tynnyrinalaa peltoa, jotka ovat hänen huoneittensa piirissä ynnä perunamaan; lisäksi viisi ladonmaata Hongiston niitystä sekä läntisen puoliskon Joutsian taloon kuuluvasta hollihaasta ja Niemelän torpan. Toinen pykälä sisältää, että Hallpumin käytettävänä ovat kaikki kestikievarihuoneet. Isäntä sitoutuu korjaamaan ja laudoittamaan eteisen, rakentamaan ja sisustamaan tilavan vaunuliiterin, panemaan holli-tuvan täyteen kuntoon ja laittamaan kestikievarikamariin uuden uunin. Hallpumin taas on omalla kustannuksellaan rakennettava uusi rakennus, johon sisältyy sali, kaksi kamaria, keittiö, keittiökamari ja kellari keittiön alla. Tähän rakennukseen sitoutuu isäntä omasta metsästään vetämään hirret, kattotuohet, sammaleet, hiekan, saven ym. tarpeet, ja Hallpumin on siitä maksaminen isännälle 150 ruplaa hopeassa siten, että ensi vuonna suoritetaan 20, toisena 30, kolmantena 50 ja neljäntenä 50.

Kolmas pykälä: Hallpumin on pidettävä kunnossa kestikievarihuoneet. Jos kuitenkin uusia tarvittaisiin, rakentaa isäntä ne omalla kustannuksellaan.

Neljäs pykälä: Kauppias saa talon maalta laitumen yhdelle hevoselle, kahdelle lehmälle ja viidelle lampaalle.

Viides pykälä: Polttopuut, aidakset, lehdet ynnä muut puutarpeensa saa vuokralainen ottaa talon maalta. Niin ikään saa hän käyttää hyväkseen ne kaksi sylvä kuivia koivuhalkoja, jotka pitäjän muut talot ovat velvolliset kestikievarinpitäjälle tuomaan.

Kuudes pykälä: Kauppias on oikeutettu käyttämään tietä, joka vainion halki vie rantaan sekä rantaa pyykintekoon ym.

Seitsemäs pykälä: Kaikkien näiden etujen nauttimisesta on vuokralaisen maksettava kaiken kaikkiaan 5 hopearuplaa vuodessa, ja on hän sitä paitsi velvollinen omalla vastuullaan pitämään kestikievaria. Ja kestää tämä kontrahti 40 vuotta puolipaastosta tätä vuotta puolipaastoon vuotta... Se on pitkä, epäselvä pykälä. Sitä eivät lakimiehetkään ole ymmärtäneet, koska riidat siitä ovat tulleet eri tavalla ratkaistuiksi. Saaticka sitten Juha. Niin, niin se on!

Siinä kauppias istuu, ei suostu lähtemään hyvällä eikä pahalla. Ei auta ajatella mitään muutosta parempaan päin. Tämä elämä tulee kaiketi vain ylty-mään.

Neljäkymmentä vuotta, joista on kulunut kahdeksan...! Jos niiden kolmenkymmenen kahden päähän pääsee, niin nuoruus on mennyt, miehuus mennyt – jäljellä ukko-rahjus.

Ja koko aika samaa kärsimystä. Ei yhtäkään vapauden päivää!

Jos raastaisi rikki koko paperin. Jos iskisi siihen kyn-tensä ja hampaansa! ... Kuinka silmissä mustenee ja kuinka pimeäksi käy sielussa, kun sellaisia ajattelee! Jumala ...! Eikö sinulla ole yhtään armoa ...? Kun sinä annoit pappisikin olla osallisena tämän kontrahdin teossa!

Tämä asia on vieroittanut Juhaa Jumalasta. Se tekee, ettei hän saata kirkossakaan rukoilla kuten ennen. Ja se on hänelle ehkä kaikista kovinta.

Annastiina seurasi hätäännyksissään oven takana miehensä oloa. Kuinka kovasti hän hengitti! Jokohan hän olisi nukkunut ja ruvennut kuorsaamaan? Eikä vaimo olisi tahtonut huoneeseenkaan mennä, sillä hän oli monesti huomannut, ettei Juha siitä pitänyt, että tul-tiin huoneeseen, kun hän oli ajatuksissaan tai katseli papereitaan. Ja niitä papereita kai hän taasen katseli, koska piirongin saranat olivat narisleet. Voi kuitenkin sitä kontrahtia! ... Eikä Annastiina enää saanut olluksi, vaan raotti ovea ...

Juha oli suullaan paperin päällä eikä kuullut, vaikka ovi narahti. Hänen hiuksensa olivat pörröllään, otsa käsien varassa, silmät kiinni. Ja hengitys kävi omi-tuisen työläästi. Ei Annastiina ymmärtänyt, juoksisiko hän hakemaan apua, koettaisiko hän herättää miestänsä vai jättäisikö hänet siihen. Mutta hänen epäröidessään Juha avasi äkkiä silmänsä ja nosti päätään.

Hänen kasvoilleen nousi kuuma puna ikään kuin hän olisi hävennyt ja Annastiinan tuli vaikea olla, niin kuin hän olisi ollut pahanteossa.

– Heitä jo se kontrahti, sopersi hän. – Sinä menet

vallan sekaisin, jos sinä sitä aina ajattelet. Kärsittävä se on loppuun saakka. Ei siitä mihinkään pääse!

Juha nousi, pani pois paperit ja lukitsi kaapin. Ja sen jälkeen hän kävi vaimolleen entistä umpimielisemmäksi. Ei hän torunut, ei hän sanonut nuhteen sanaa, ei hän edes katsonutkaan pahasti. Mutta hänen mielessään eli taasen se kauna, joka Annastiinalle teki enemmän pahaa kuin nuhteet.

Juha ajatteli: mikä sinun on puhuessa! Voit käskeä kärsimään! Sinä olet kaiken ikäsi asunut kestiekievarin nurkalla. Toista on minun. En minä voi nähdä tappelua enkä toraa. Sitä sinä et ajattele.

Annastiinan mielessä liikkui: Juha voi tuskastua ja ikävöidä pois. Sillä tämä ei ole hänen kotitalonsa. Ei hän ajattele, miltä minusta tuntuisi muuttaa pois... Mutta murjottakoon nyt aikansa, ehkäpähan joskus lakkaa, kun en ole huomaavinani.

Annastiinalla oli köykyisempi luonto. Hän unohti helpommin.

— Jos sinä sieltä Simolan huutokaupasta, sanoi hän Juhalle, — ostaisit sen kaappikellon, joka niillä on ollut salissa. Se olisi niin mukava täällä.

Juha säpsähti ajatuksissaan. Sillä hänelle oli liian kiusallista ajatellakin koko huutokauppaa, saatikka siten mennä sinne.

— Jos menee halvalla, lisäsi Annastiina. — Ja kyllä hän siellä voisi olla muutakin sopivaa tavaraa. Mutta se kello olisi oikein tarpeellinen.

Paljon Simolaan näkyi menevän väkeä.

Juha läksi kuin läksikin joukkoon. Eikä sopinut paremmin kuin että hän Tulettänen portilla sattui yhteen Hallpumin kanssa. Hän olisi mieluummin kääntynyt takaisin, niin vastenmielistä hänestä oli nähdä kauppias. Hän oli jo laskettamaisillaan valheen, että menee riikirakennuksilleen, mutta muisti olevansa pyhävaatteissa. Hallpumi ei olisi uskonut.

He astelivat siis rinnan. Kauppias oli ystävällinen ja liukas kuten ainakin ja nauroi omille sukkeluuksilleen. Juha sanoi silloin tällöin sanan sekaan ja oli kaiken aikaa oudossa ahdistuksessa.

— No, sanoi hän vihdoin, — kauppias aikoo kai nyt ostaa talon?

— Talonko? huudahti Hallpumi. — Simolanko? Ei, hyvä isäntä. Millä minä sen ostaisin? Ja mitä minä sillä tekisinkään? Se on niin syrjässä. Olisipa edes niin- kuin tämä Joutsia . . .

Sanat luisuivat vahingossa hänen suustaan eikä hän saanut niitä takaisin, vaikka itsekin taisi katua varomattomuuttaan. Hän rupesi kiireesti sopertamaan, että eihän Simolassa ole metsääkään. Mutta nuori isäntä oli ehtinyt kuulla sanat ja ne jäivät kuin polttoraudalla painetuiksi hänen sieluunsa.

— Tällaisella paikalla ei taloja olekaan! ihaili kauppias. — Olipa se oikein onni, että minäkin jouduin tähän asumaan.

Ei Juhasta enää lähtenyt irti mitään. Yksin sai kauppias puhella. Hänen tarkoituksensa oli käynyt Juhalle selväksi: Joutsiaa hän käyttäili. Pian kai Joutsian edessä oli tällainen samanlainen huutokauppa.

Jota likemmä Simolaa tultiin, sitä synkemmäksi kävi Juhan mieli. Portille hän pysähtyi: ei ollut halua mennä pihan piiriin. Miehet siellä remusivat kuin markkinoilla ainakin, tupakoivat ja näyttivät tyytyväisiltä. Simola itse oli seassa, kulki lakitta päin ja tarjoili tupakkaa. Oli hän jo jonkin verran humalassa. Kun hän läheni aitaa, jonka taakse Juha oli pysähtynyt, pelästyi Juha niin, että hän kääntyi ympäri ja riensi tielle, Hän ei saanut katselluksi Simolaa kasvoihin. Hän pelkäsi, että Santtu taasen rupeaisi huutamaan niinkuin eilen: taloni vievät! taloni vievät!

Päästyään jonkin matkan päähän hiljensi Juha askeliaan ja hänen mieleensä tuli kysymys: miksi olivat kaikki muut iloisia ja tyytyväisiä — minä vain kuljen kuin haamu, minä en osaa nauraa enkä puhella, tuskin saan toisen kysymykseen vastatuksi? Mikä minun on? Miksi minä olen toisenlainen kuin muut?

Hän ei osannut vastata kysymyksiinsä.

Ahteen päällä tuli veli, Rason isäntä, vastaan. Hän tahtoi Juhaa rattailleen, huutokauppaan hän tietenkin oli menossa. Juhasta tuntui ensin siltä kuin hänen olisi pitänyt puhua kaikesta veljensä kanssa, mutta samassa

hän ymmärsi, ettei veli häntä käsittäisi. Ja hän jatkoi yksinään matkaa kotiin päin.

Minä olen toisenlainen kuin muut, ajatteli hän. Kallekin on aivan toista maata. Kalle on iloinen – ja iloinen minäkin olin ennen. Mikä minulle on tullut? Olenko hullu? Jokin minua kiusaa – mikä se oikeastaan on?

Annastiina tuli heti kysymään kelloa ja puhkesi valittelemaan, kun ei sitä ollut.

– Voi, voi, jos se menee kuinkakin halvalla ja jos joku toinen sen huutaa! Se olisi meillä ollut niin tarpeellinen... Kun minun aina on tehnyt sellaista mieleni, jo silloinkin, kun minä sitä Simolassa katselin... Vieläköhän minä ehtisin huutokauppaan, jos paikalla lähtisin?

Ja Annastiina panee todella pyhävaatteet ylleen ja lähtee huutokauppaan.

Pellolla Juha odottaa häntä kotiin: hän pelkää sitä kelloa! Kunhan joku toinen olisikin ehtinyt sen ostaa!

Mutta Annastiina sen huutaa, halvalla huutaakin, ja Joutsiaan se tuodaan. Juhasta se on kuin varastettu tai muu onnettomuutta tuottava kappale. Se on lakkaamatta muistuttamassa hänelle Simolan väen onnettomuutta.

Hallpumi rupesi silminnähävästi etsimään nuoren isännän seuraa. Yhtä mittaa oli hänellä olevinaan asiaa Joutsiaan.

– Isäntä kävisi nyt meillä! sanoi hän sanomistaan. Juhaa kiusasi hänen pyytämisensä ja hänen kasvoihinsa oikein koski, kun hänen piti näyttää ystävälliseltä kauppiaalle. Hän koetti tätä kaihtaa missä ikinä voi, mutta useinhan he sattuivat yhteen.

– Menisit nyt, sanoi Annastiina, – joskus Tulettäneen. Näkisit ihmisiä ja virkistyisit vähän.

Joskus Juha meni. Mutta mikä lieneekin ollut: ei hän virkistynyt. Varsinkin jäljestäpäin oli paha olla ja hävetti. Mitä ihmettä hän oikeastaan häpesi? Ei ollut mitään syytä.

Hänellä oli paha, onneton luonto.

Silloin se varsinkin tuli näkyviin, kun pappi, Ny-

lander ja Liljeblad eräänä iltana olivat Joutsiaassa vieraina.

Istuttiin salissa, tehtiin totit, nauru rämisi, maailman asiat juteltiin poikki ja halki, vanha Joutsia oli kuin taivaassa.

— Mitä Haimalaan kuuluu? kysäisi pappi äkkiä Juhalta ja nauroi sitä kysyessään.

Juha hämmästyí hänen rohkeaa kysymystään. Koko maailma tiesi, että Helenaa vartioitiin kuin mielipuolta, häntä täytyi pitää lukkojen takana, muuten hän olisi karannut entiseen kotiinsa tai hukuttanut itsensä. Yökaudet hän käveli suuressa salissa ja puheli Haimalan rouva-vainajan kanssa — eikö pastori ollut kuullut mitään näistä asioista vai koiruuttaanko hän kysyi?

Puna leimahti Juhan kasvoille, mutta hän hillitsi itsensä ja vastasi:

— Ei mitään liiemmäisiä.

— Joko on tiedossa perillisiä? jatkoi pastori ja nauroi taas.

Suonet Juhan ohimoilla tulivat täyteen verta ja käsi pusertui nyrkiksi. Mutta hän sai sentään vastatuksi:

— Ei maar vielä ...

Pastoria suututti vastauksen lyhyys ja väkinäinen ilme Juhan kasvoissa.

Juha koetti kyllä parastaan. Hän istui herrojen joukossa ja kehoitti heitä ottamaan lasia, mutta heidän remunsa vaikutti häneen ikään kuin olisi syydetty lokaa hänen silmilleen. Huomasivat sen herratkin, eivät he tahtoneet päästä oikealle juomatuulelle. Nuori isäntä vaikutti heidän joukossaan kuin kylmä kivi, joka upotetaan käyvään sahtiin.

— Hitto vieköön, virkkoi pastori ruotsiksi Liljebladille, — mikä ikävä ihminen se on tuo nuori isäntä! Se on ihan kuin personifioitu hammassärky. Aina kärsivän ja tuskastuneen näköinen, ei koskaan mitään elämäniloa, ei koskaan mitään repäisevää naurua ja antautumista elämään. Aina samaa kitkutusta ja nututusta... Äh, en minä jaksu sitä katsella!

— Hän on niitä kelpo ihmisiä, niitä malli-ihmisiä, vastasi Liljeblad. — Kyllä niistä nimismiehelle on vähimmin vastusta. Niistä voi suorastaan olla apuakin.

Ne ovat aina jonkinlaisia poliiseja. Nimismiehen kannalta katsottuna on hyvä, että niitä on! Mutta myönnän minä, etten viitsisi valita niitä vieraikseni, jos mielisin viettää hauskan illan! Hahhahhah!

— Äh! sanoi pappi. — Minä en viitsi katsella niitä kirkossakaan. Sinnekin ne tuovat sellaisen ikävystyttävän harmauden, että tukahuttaa ... Sellainen ihminen, joka ei koskaan horjahda minnekään päin, jolla ei koskaan ole syytä katua mitään, joka aina saattaa olla tyytyväinen itseensä ja vain tuomita muita — se on oikein ihmisen irvikuva ja sitä vastaan minä aina tulen taistelemaan, sillä se on pahempi sekä Jumalan että ihmisten edessä kuin julkein pahantekijä.

— Voi ehkä ymmärtää jotakin! huomautti Nylander, joka oli puhellut vanhan isännän kanssa.

Juha oli nimittäin läsnä, istui saman pöydän ääressä ja katseli kaiken aikaa puhujiin. Kyllä hän huomasi, että herrat kiihtyivät ja hiukan häntä epäilytti pastorin ääni, mutta ei hän käsittänyt, mistä he riitelivät.

— Ymmärtäköön! viskasi pastori vastaukseksi Nylanderin varoitukseen. — Yksi ainoa sellainen ihminen tuottaa enemmän vahinkoa kuin kymmenen varasta, sillä se levittää ympärilleen sitä sellaista tukahduttavaa, harmaata mallikelpoisuutta. Aaaa! Jumal'avita, pahin juopporenttu, pahin varas on minulle mieluisampi ...

— No mutta kiihdythän sinä nyt ihan turhanpäiten, selitteli Liljeblad. — Tämä mies, jota sinä tässä sätit, on ihan vaaraton. Se on lauha kuin lammas ja tyhmä kuin passi. Ei se ketään ihmistä vahingoita.

— Mutta se on ensimmäinen laatuaan tässä seurakunnassa ja se on jo ehtinyt pilata monen hetken minulta ... Minä huomaan, etten voi kärsiä sitä miestä! Enhän minä enää saa olla rauhassa missään. Aina on vastassani hapan naama. Muistatteko miltä hän näytti Simolan huutokaupassa? En minä ikinä unohda sitä naamaa, joka tuijotti sieltä aidan takaa. Olisi vähintään luullut huutokaupan olevan hänen omassa kodissaan.

— Että nyt viitsitte! huusi Nylander suomeksi.

— Mistäs herroille tuli kina? sanoi vanha Joutsia

ja kohotti lasiaan. — Juodaan nyt pois tätä Hallpumin parasta.

— Ne hullut, selitti Nylander, — riitelevät siitä, onko parempi että seurakunnassa on juoppoja ja roistoja vaiko kelpo ihmisiä.

Juha avasi harmaat silmänsä ja vei katsettaan vuoroin pastoriin, vuoroin Liljebladiin. Saattoi huomata, kuinka hartaasti hän koetti tunkea tuon vieraan kielen taa, joka seinänä oli häntä vastassa.

— Eipäs olekaan, huudahti nimismies, — kysymys siitä. Vaan pastori tässä sanoo, että suurin syntinen joka katuu, on parempi Jumalan edessä kuin itsevanhurskas ihminen.

Pastori purskahti nauruun ja joi lasinsa pohjaan. Juha katsoi häneen kummastuneena. Niin vakavista asioista oli ollut puhe, ja noin hän nauroi.

— Niinhän Jumalan sanassakin luetaan, sanoi Juha. — Mutta syntisen täytyy myöskin koettaa tehdä parannus, lisäsi hän.

— Emmehän me nyt, helkkarissa, ole kirkossa! huudahti Nylander. — Sinä saat, veli Sand, ensi saarnassasi selittää nämä asiat... Tahdotteko kuulla, mitä entinen rovasti sanoi, kun häistä meni suoraa päätä hautajaisiin ...?

Nylander kertoi ja vanha Joutsia, nimismies ja henkikirjuri itse nauroivat jutulle haljetakseen. Mutta pastori ja nuori isäntä olivat jääneet ulkopuolelle heidän nauruaan. He olivat pysähtyneet katsomaan toisiinsa. Pastorin puolelta oli katse kylmä ja kalsea, täynnä ylenkatsetta ja iva, Juhan puolelta epäilevä, arka ja ennen kaikkea hämmästynyt.

Mitä ... mitä ihmettä pastori tarkoitti?

Juhan posket kävivät kuumiksi, mutta hänen katseensa oli jo aivan tyyni ja hänen äänensä ystävällinen, kun hän kysyi:

— Mitä pastori katselee?

Pastorin silmissä leimahti ikään kuin hänen olisi tehnyt mieli vetää nuorta miestä korville. Mutta hän vain heilautti päätään ja suupielet värähtelivät.

— Eikö ole lupa katsella?

Juha kävi hämilleen.

— Totta kai... Eihän silmä osaa vie. Mutta minä ajattelin vain ...

Herrat eivät viipyneet kauan. Pastori oli kaiken iltaa ollut ärtyisä ja tahtoi pois aikaisin. Juha mietiskeli pitkän yönä, mitä herrat oikeastaan olivat tarkoittaneet. Kyllä hän oli huomannut, että pastori oli hänelle suutuksissa. Mutta mistä? ... Vaikka koko se sanakiista olisi tarkoittanut häntä! ... Häntäkö he pitivät roistona, vai olisivatkohan pitäneet sitä itsevanhurskaana? Juha ei ymmärtänyt.

Pari päivää ennen jouluaattoja tuli Hallpumska Joutsiaan maksamaan vuokraa. Huppuliina hartioilla hän istuutui kyökin penkille ja kertoi, että Hallpumi itse on kipeänä, muuten hän kyllä olisi tullut itse.

Siinä sitä oli näkemistä, kuinka eukko kaivoi kukkarostaan esille sitä viittä hopearuplaa ja kuinka se laskeksaan rahoja pöydänkulmalle moursusi ja naukui kuin vanha kissa.

— Tulin tässä tätä arentia tuomaan. Jaa, jaa... niin kovassa kuin se raha näihin aikoihin on! Monta askelta on siinäkin saanut ottaa, ennen kuin tämänkin rahan on saanut kokoon! Ihmiset ovat köyhiä, eivät ne jaksa ostaa, ja jos velaksi annat, niin sinne jää — eivät maksa! ... Luullaan, että sillä sellaisella liikkeellä kuin meidän on, rikastutaan — kuinkas sillä voi rikastua, kun niinkin halvalla antaa kuin meillä annetaan!

Hallpumska vietiin saliin ja hänelle tarjottiin kahvia. Siinä hän vilkuili ympärilleen ja naukui:

— Jaa, tuo on tuo kello sieltä Simolan huutokauhasta. Muistan minä, kuinka se siellä salin seinällä käydä naksutti. Paljoonkos se nousikaan? ... Jaa, no ei se sitten kallis ollut... Kuuluu taas se emäntä olevan niin huonona sairaana. Mikä lieene sellainen tauti, että se niin kaikkia pelästyelee. On taitanut sitäkin surra, kun sillä lailla joutuivat pois talosta...

Juha vastaa jollakulla harvalla sanalla hänen puheisiinsa ja tekee mielessään sen päätöksen, että jos hän vielä vuoden päästä elää ja on täällä Joutsiaassa, niin ainakin hän pakenee pois kotoa siksi päiväksi, jolloin Hallpumin väet tulevat maksamaan vuokraa. Tulettä-

neläiset kävivät hänestä päivä päivältä vastenmielisemmiksi.

Kevättalvesta tuli Akseli kotiin. Hän ajoi kaupungin kyytihevosella kuin hieno herra ja herran näköiseksi hän todella oli käynyt, tuskin häntä saattoi tunteakaan. Hän kävi tohvelipalttoossa ja kalosseissa ja kädessä oli sateenvarjo. Morsiamen kehui itsellään olevan, rikkaan ja kauniin. Hän oli ollut suuren tukkiyhtiön asiamiehenä ja sama yhtiö oli antanut hänen toimekseen koluta puhtaiksi maat Keihäsjärven ympärillä.

Annastiinalle tuli Akselista paljon vaivaa, sillä ei hän enää tyytynyt syömään keittiön pitkässä pöydässä muitten kanssa. Hän tahtoi arjet, pyhät syödä valkealta liinalta porstuanperäkamariissa ja aina piti pöydässä olla voita ja pyhäruokaa.

Alussa koetti Annastiina noudattaa hänen mieltänsä, ettei tulisi riitaa. Mutta riita tuli sittenkin, sillä Akseli haki sitä ja loukkasi nuorta isäntää minkä kerkisi.

Ei ollut Juhalle mieluista katsella tuota väkevää nuorta miestä, joka kaikki päivät venyi sängyssään tai istui Tulettänessä, pappilassa tai Liljebladilla. Vihainen oli isäkin pojalle.

Kello kuuteen aamulla hän kerrankin odotti Akselia juomaan kahvia, mutta kun ei poikaa silloin kuulunut, karkasi hän tämän kamariin, hakkasi ovia niin että paikat jyskivät ja huusi:

— Nousetkos, nulikka! Jos et laita itseäsi jalkeille, särjen oven ja lyön sinulta kintut poikki.

— Mitäs se kehenkään kuuluu, mitä minä teen? kuului Akselin ääni vastaan. — Minä teen mitä tahdon enkä tottele ketään.

Kalpeana seisoi Juha pihassa ja kuunteli elämää. Hänen niskansa kumartui ja hänen päänsä painui alas. Vihdoin hän kiireesti läksi hevostalliin. Sinne ei toki kuulunut mitään. Siellä sai silitellä Pekan hienoa karvaa ja tietää, ettei tarvinnut kuulla toraa. Oli se onni, ettei Pekka osannut puhua. Ties miksi se täällä olisi oppinut!

Ei vanha Joutsia ollut vävypoikaansaakaan ensinkään tyytyväinen.

— Ei sinussa vain näy olevan miestä saamaan pois tuota kauppiasta tuosta! nalkutti hän. — Ja siinä toivossa minä sinut kumminkin tänne otin. Etkös sinä näe, kuinka hän rikastuu? Ja me köyhdyimme köyhtyrnistämme. Mutta ei se koske sinuun, ei yhtään! Ei hänellä enää ole vaivaa kestikievaristakaan, mutta kaikki edut pitää entisellään, ei anna pois edes hollitupaa!

Mitäpä Juha sitten tällaiseen puheeseen saattoi vastata? Ei mitään!

— Noo, sanoi vanha isäntä ilkeästi. — Jollei sinussa ole miestä, niin ehkä vielä olisi minussa!

Ja hän löi rintakoppaansa, jotta rämähti.

Se oli se kontrahti, joka piteli... Jos, jos saisikin hävitetyksi koko kontrahdin... Se ei maar olisi synti eikä mikään, jos repisi sellaisen paperin. Viekkaudella he panivat hänet sen kirjoittamaan — viekkaudella hän sen hävittää. Sellaisesta teosta hän kyllä vastaa viimeisellä tuomiollakin. Ei se ole synti eikä mikään.

Vanhuksessa kypsyi vähitellen luja päätös, että hän repii sen. Hää! Sillä lailla hän sen punaisen pirun tuhoa! Kauppias aikoo tuhota Joutsian, mutta hän ehtii ennen! Kunpa vain tietäisi, missä hän sitä paperia säilyttää! Missäs muualla kuin keltaisessa piironki-romossaan!

Eerikki Aaprahaminpoika istuili taasen ahkerasti Tullettänessä. Simolan Santtu — hän se niin ikään aina vain siellä joi. Millä tuo nyt enää joikaan? Eihän hänellä enää mitään ollut! ... Eerikki Aaprahaminpoika oli päättänyt pitää kauppiasta silmällä ja hän vilkuili tarkasti hänen liikkeitään, kun hän mittaili sokeria, saippuaa, tupakanlehtiä ja viinaa, ja varsinkin kun hän kävi piirongillaan vaihtamassa rahoja. Siinä piirongissa paperit varmaan olivat! ... Mutta liian lyhyt oli aika, jolloin Eerikki Aaprahaminpoika jaksoi pysyä vakoili j amietteisään, sillä niin pian kuin hän joi, unohti hän päätöksensä. Kun hän seuraavana päivänä heräsi sängyssään, muistui kontrahtijuttu taasen hänen mieleensä ja häntä harmitti, ettei hän ollut pannut päätöstään täytäntöön. Mutta jota kauemmaksi aika venyi, sitä enemmän hänen mielensä lauhtui ja kaiketä hän taas olisi kokonaan unohtanut kostotuumansa, jollei

Hallpumi eräänä päivänä olisi palannut kaupungista, tavattoman suuri kuorma reessä.

Vanhus seisoj tiellä ja katseli, kuinka hevonen kamertamalla kulki eteenpäin.

Silloin karkasi salamana hänen päähänsä: mitähän kauppias taasen vedättää kotiin? Juomiako? Tietenkin! Ja kaikkinaista muutakin tavaraa, jolla hän taasen nylkee rahaa vaivaisilta syntisiltä.

Sinä iltana läksi vanhus Tulettäneen siinä varmassa päätöksessä, että nyt, nyt hän kuitenkin hävittää kontrahdin!

Sattui tulemaan oikea sudenilma. Krouvikamari oli ihan tyhjänä, ei edes Simolan Santtukaan ollut uskaltnut lähteä liikkeelle. Hallpumin väet olivat tyhjentäneet laatikkoja ja permannolle oli jäänyt oljen- ja heinänrippeitä. Kauppias oli väsyksissä, äreällä päällä ja jonkin verran humalassa. Vanha Joutsia istuutui pöydän ääreen, selin keisarinkuviin ja sotaherroihin, ja iski silmänsä piironkiin.

— Mitäs isäntä pitää tästä uudesta aineesta? kysyi kauppias jonkin ajan perästä.

— Eivät ne uudet koskaan vedä vertoja vanhoille, vastasi Joutsia lyhyesti.

Ja siihen keskustelu katkesi. Tuuli vinkui nurkissa, lapsi itki seinän takana.

— Kas sitä Simolan Santtua, sanoi kauppias muun puheenaiheen puutteessa ja tarkoittamatta mitään pahaa, — kun on malttnut pysyä poissa! Kun pysyisikin. Minä olen jo vallan tuskastunut siihen. Joisi täällä alvariaan ilmaiseksi, sillä mitähän siltä enää saa!

— Noo, vastasi vanha Joutsia hilliten itseään, — on sinulla varaa juottaa häntä ilmaiseksikin. Koko talonsa hän sinulle on juonut!

Kauppias naurahti ja koetti ymmärtää pistoksen vain pilapuheeksi.

— Niin kai! sanoi hän.

— Taitaisit sinä vain tahtoa juottaa itsellesi tämän Joutsiankin? pani vanhus ilkeästi.

— Mitäs minä sillä? nauroi kauppias väkinäisesti. — Johan minä tässä asun.

— Niin, johan sinä asut, johan sinä asut! Olet kuin

täi kipeän miehen päässä, tai lude sängyssä. Niin sinä syöt ja kaluat.

Isännän täytyi naurahtaa omaa sukkelaata vertaustaan. Vaikeampi oli kauppiiaan tällä kertaa selittää puheleikiksi. Hän kävi tulipunaiseksi kasvoiltaan ja oli jo ki-roamaisillaan, mutta sai sisunsa hillityksi, täytti lasin ja tyrkkäsi sen isännän eteen.

— Soh, juo pois eläkä kronise! sanoi hän ja hänen silmänsä kiiluivat.

— Juo itse! huusi vanha Joutsia vastaan ja nousi. Ja nyt särkyi sulkua ja sanoja tuli kuin pussin suusta.

— Näytä tänne kontrahti! Minä tahdon nähdä kontrahdin. Annatkos, punainen perkele!

Vanhus karkasi piironki-romolle, mutta avain oli pois suulta. Hän kouri sitä piirongin päältä, mutta ei tavannut sieltäkään. Silloin hän vimmoissaan iski kourat, kynnet saranoihin — mutta piironki pysyi suljetuna kuin tulevaisuus.

Huoneessa syntyi aika rytinä.

Eikä aikaakaan kun Hallpumin pieni lapsentyttö halki tuulen ja tuiskun lähetettiin Joutsian puolelle. Ryöppy oli vienyt tien tuiki tukkoon ja tyttöpahainen sai huppuroida hyvän aikaa ennen kuin pääsi perille. Itku kurkussa hän keittiön ovelta ilmoitti:

— Tulkaa korjaamaan pois vanhaa isäntää. Kun hän putosi tuolilta ja loukkasi itsensä pahasti. On suuri haava päässä!

Vanhus oli todella haavoittunut. Päästä vuoti verta, mutta pahin poltto oli oikeassa jalassa. Sitä ei sietänyt ensinkään liikuttaa. Joutsiaasta läksi liuta miehiä Hallpumin puolelle, mutta sitten huomattiin parhaaksi valjastaa hevonen ja liistereellä tuotiin äijä kotiin. Kylläpä hän huusi ja valitti! Ja kiroili kesken tuskiaan. Hallpumia kiroili, sitä punaista perkelettä. Hän haastaa hänet oikeuteen, nyt hän toki kerrankin saa palkkansa, nyt, nyt hän joutuu linnaan. Hän löi häntä pullolla päähän, sitten hän tönäisi piironginlaitaa vastaan ja tyrkkäsi alas tuolilta. Siinä jalka loukkaantui. Vaikka olisi poikki. Kyllä kai se poikki onkin, koska sitä noin kauheasti.., Saakeli...!

— Älä Jumalan tähden kiroa, rukoili Johanna. —

Kääntäkäämme mieleemme maallisista. Ehkä sinä piankin saat astua kaikkivaltiaan tuomarin eteen. Etkö tahতোis pappia?

— Pappiako? ähisi vanhus sängystään. Hän oli le-
veässä sängyssä miltei poikkipäin ja pää retkotti pa-
hasti, mutta ei hän antanut liikuttaa itseään, kun ja-
lassa oli niin hirmuinen poltto. — Vai Santiko minun
pitäisi tässä nähdä? Santin nimi on sen kirotun pape-
rin alla, Santi on samaa helvetin joukkoa kuin Hallpu-
mikin. Ennen ne paistetaan hornan kattilassa kuin
minä ... Iijijijijii...

Vaimo paljasti liankarvaisen ryijyn alta säären, joka
oli ihan sinettynyt, ja rupesi voitelemaan sitä linja-
mentillä ja viinalla. Mutta ei siitä ollut apua!

— Kun se lukkari edes tulisi! vaikeroi sairas. —
Menkää katsomaan eikö jo tule ...!

Lukkaria oli lähetetty noutamaan, sillä hän osasi hoi-
taa haavoja ja luunvikoja.

— Ei se vielä ole voinut ehtiä, sanoi vanha Manu,
joka hänkin oli pienessä porstuanperäkamarissa.

— Jumalan tuomio tämä on, pani vanha emäntä
hiljaa, ikään kuin itsekseen. — Kun ei ihminen muu-
ten osaa etsikon ajasta vaaria pitää, lähettää Herra vi-
hansa leimauksen. Kiitetty olkoon hänen nimensä, joka
ajallisella koettelemuksella alituisesti meitä puoleensa
vetää.

Rauhoittuihan äijä hiukan, kun lukkari sai hänen
jalkansa lastoihin. Mutta siinä sitä olikin kärsimistä,
kun hän sovitteli luuta paikoilleen! Silloin parkui sai-
ras aivan kauheasti. . . Ääneti söivät väet illallista keit-
tiössä, kaikkialla hajusi kamferille, linjamentille ja
viinalle. Juhasta tuntui joka paikassa niin tukahutta-
valta, ettei hän saanut olluksi missään. Ja hirmuista oli
kuulla sairaan huutoa! Hän pakeni ensin kuistille, mutta
kuuluihan se sinne. Hän nosti kauluksensa pystyyn ja
meni pihamaalle — siellä temmelsi tuuli, lumi lenteli
kiehkuroina pitkin solia, tasoitti tiensyvänteitä, loi toi-
siin paikkoihin nietoksia ja myllersi ilman niin sakeaksi,
ettei nähnyt kuin pari askelta eteensä.

Akseli oli käynyt laitapidäjällä ja palasi kotiin äkäi-
senä ja nälissään. Juha ilmoitti hänelle jo pihassa, mitä

oli tapahtunut. Ensi kertaa eläissään olivat langokset Juha ja Akseli yhtä mieltä. Akseli suuttui silmittömästi Hallpumille.

— Kyllä minä sille peijakkaalle näytän! uhitteli hän.

— Kyllä se nyt saa rökkiinsä! Minä menen sinne paikalla, kun ensin saan jotakin suuhuni.

Juha oli kiitollinen, että Akseli otti mennäkseen tiedustelemaan asiain kulkua, sillä muuten hänen itsensä olisi täytynyt mennä.

— Olisi se hyvä, jos sille kerran sanoisi oikein kovasti, puhui Juha.

Ei hän saanut sinutelluksi lankoaan. Ei hän koskaan ollut häntä sinutellut.

— Kyllä minä sanon! Ruveta minun isääni töni-mään ja hakkaamaan! mahtaili Akseli, yhä hotkiessaan vadista klimppiruokaa, jota oli lämmitetty päivälliseltä.

Akseli heitti palttoon hartioilleen ja läksi Tulettäneen. Jonkin ajan kuluttua rupesi Juha häntä odottamaan takaisin. Mutta eihän häntä kuulunut. Joku myöhästynyt reisumies ajoi hevosensa vajaan, koetti sitä siellä peitellä ja taivalsi sitten pirttiin. Sihisten, sohisten lenteli lumi pitkin hankien pintaa. Läpitunkevapa se tuuli nyt olikin! Juha koetti vielä kerran katsahtaa pellolle, eikö Akselia näkyisi, mutta harmaudessa ei näkynyt mitään mustaa kohtaa. Vihdoin avasi hän porstuan oven ja astui kuistille.

Kovasti tuli kamferilta ja linjamenteiltä. Porstuan-perästä kuului yhä hiljaista voivotusta: »aa ... aa ... aa...» tai valittavaa: »ja sinun edessä pahoin tehneet. Mutta älä muista meidän entisiä pahoja töitämme... Armahda sinuas meidän vaivaisten syntisten päällemme ...»

Keittiön pihdissä paloi päre pitkällä kaarella. Anna-stiina istui penkillä. Väsyneen näköinen hän oli.

— Eikös Akselia kuulu? sanoi hän ja käänsi kasvonsa pois tulijasta.

— On kai taas jäänyt juomaan.

Juha ravisteli lunta takistaan, tarttui kaljatuoppiin, joka oli pöydällä ja joi syvin siemauksin. Tänä iltana tuntui elämä taasen niin raskaalta, että ... että ...

Hän meni heidän makuukamariinsa. Eihän lääkkeen-

haju sinne tuntunut niin väkevänä. Kuin vanhan vaiston viemänä avasi hän taasen piironkinsa ja otti sieltä esiin kontrahdin. Se se oli kahle — se painoi! Se se oli kuin tulinen rauta — se poltti! Jollei sitä olisi ollut, olisi elämä tuntunut köykäiseltä kaikista harmeista huolimatta. Maantien tuolla puolen olisi ollut peltoa ja pellon takana metsä. Nyt sieltä loisti tulta ja siellä istuttiin pullojen ääressä ja hoilattiin.

Paperi rupesi jo likaantumaan kulumista, sitä oli siksi paljon pidelty. »Utrak ur protokol fört vit...» äänsi hän itsekseen. Hän osasi sen jo ulkoa. Ihan alkoi pyöräyttää, kun sitä katseli, ja kirjaimet hyppelivät kuin lumihietaleet sakealla lumisateella. Vasten hänen kasvojaan ne tuntuivat hyppelevän ja hänen tuli sekä kylmä että kuuma.

Äkkiä Annastiina raotti ovea.

Juha heräsi paikalla ajatuksistaan, peitti paperit käsisivarsillaan ja katsahti pelokkaana vaimoonsa. Samassa hän huomasi, että Annastiinan kasvot olivat ihan itkettynyt.

— Kaikki ne tulevat yht'aikaa, sanoi hän ja hänen äänensä oli omituisen kalsea.

Hän näytti aikovan lisätä jotakin, mutta ei sanonutkaan, kääntyi vain takaisin ja painoi oven lukkoon.

Tuskinpa oli Juha sentään saanut paperit piironkiin ja piippunsa täytetyksi, kun hän taasen ilmestyi siihen ovelle. Ei Juha huomannut, mitä ponnistuksia hän teki saadakseen puhetta suustaan. Joka kerta kun hänen piti puhua, oli tulla itku.

— Jätetään nyt sitten tämä talo, sai hän vihdoinkin sanotuksi. — Muutetaan pois Rasoon... Johan sinä sekaannut, kun aina tuon kontrahdin päällä virut... Ja minäkin jo väsyn ...

Ja siinä hän pudotti oven kiinni ja hävisi keittiöön.

Juha jäi tuijottamaan kynttilään, jossa oli pitkä karsi. Karsi oli päästään paksu, monihaarainen, hiiltyneitten lankojen nenissä oli pieniä nokipalloja kuten kukkasten ponsia. Juha niisti kynttilän sormillaan, heitti kärryävän karren pesään ja pyyhkäisi hyppyset housuihinsa. Huone tuli heti iloisemmaksi.

Mitähän se vaimo nyt sanoi...? Muuttaa pois tääl-

tä! ... Tarkoittikohan mitä sanoi? Ja sanoikohan hänen vain Juhan tähden vai olikohan hän todella itse saanut kyliänsä? ... Juhan olisi pitänyt ilostua, mutta ei hän voinut sitäkään. Hänen täytyi tietää, minkä tähden Annastiina oli tehnyt sellaisen päätöksen.

Keittiössä oli pimeä, vain pihdissä hehkui käpertynyt, sammuva karsi. Juha etsi. Ei Annastiina ollut keittiössä. Kuistilla Juha hänet tapasi. Hän nojasi päätään pihtipieleen ja itki katketakseen. Niin hän itki, että luuli sydämensä itkutyrskyjen mukana nousevan suuhun.

— Älähän nyt, älähän nyt, pani Juha. — Mitä sinä muuttamisesta puhut. Enhän minä muuttaa tahdo.

— Mutta minä tahdon. En minä voi tätä surkeutta katsella ... Minä olen väsynyt.

Juha yritti taluttaa häntä sisään, mutta ei hän tullut. Imi itsensä itsepintaisesti kiinni oven pieleen ja itki siinä.

— Kun minä ajattelen, että vieraat kulkevat tästäkin kuistista, sopersi hän ja itki entistä kiihkeämmin, — ja että Hallpumska lukitsee noita aittoja...

Juha oli hänen kanssaan aivan saatuna. Vasta sitten hän lakkasi itkemästä, kun vanha emäntä huusi häntä kamariin.

Juha käveli vielä hetkisen pihamaalla ja odotti Akselia kotiin, mutta ei häntä kuulunut. Vihdoin sulki Juha ovet ja läksi yksinään levolle.

Olisihan hänen pitänyt iloita. Olihan hän itsekin nähnyt, että Annastiina todella oli väsynyt tähän komentoon. Mutta ei hänen ollut hyvä nytkään. Mikä hänen oikeastaan oli?

VIII

Tällä kertaa kauppias oli levoton kahakan seurauksista. Akseli kyllä oli helposti rauhoitettu. Hän makasi humalassa krouvikamarin sängyssä kaikkien sotaherrojen alla, ei puhunut eikä pukahtanut. Mutta nuori isäntä! Ei olisi ollut varaa tällä kertaa suututtaa häntä, kun viinanpolton arentiaikakin sattui menemään umpeen

juuri tänä vuonna. Hallpumi ei koskaan ollut päässyt nuoren isännän perille. Mitähän hän oikeastaan tahtoi? Oli päältäpäin niin lauha ja hyvä katsella, mutta, mutta ... mikä oikeastaan lienee pohjaltaan ollut!

Kauppias odotteli isäntää kaiken aamua. Kyllä kai hän tulee kuulostamaan sitä eilistä tapausta. Tulkoon, tulkoon!

Juha tuli todella hämärissä, aamiaisen jälkeen. Hänellä oli kourassaan tyhjä pullo ja kauppias oli ystävällisenä ja lipevänä häntä vastassa jo pihamaalla.

— Isäntä on niin hyvä ja käy sisään, viserteli hän. — Ehkä mennäänkin salin puolelle, koska tuo tukkiherra tuossa vielä veteele hirsiä.

Kauppias nauroi omalle sukkeluudelleen. Hän olisi tahtonut johdattaa isännän suoraa päätä salin puolelle, mutta porstuan edessä oli suuri nietos. Heidän täytyi siis kuitenkin mennä krouvikamarin kautta, jossa Akseli kuorsasi ikään kuin olisi hirttä kiskottu.

Ihmeellistä, että kauppias aina vaikutti Juhaan sillä tavalla, ettei hän saanut asiataan toimitetuksi. Nytkin oli hän tullut vaatimaan kauppiasta tilille eilisestä menettelystä, eikä hän vielä ollut sanaa sanonut — kauppias vain oli puhua liepastellut. Tämä muistui Juhan mieleen keskellä krouvikamarin lattiaa ja hän seisahtui äkkiä.

— Oli se aika ilma eilen! sanoi kauppias samassa ja avasi salin oven.

— Oli, vastasi Juha neuvottomana ja käänteli käsisään tyhjää pulloa. — Entä, jatkoi hän sitten, — jos ensin panisitte tähän siirappia. Varoittivat kotona, etten unohtaisi, kun tahtovat keittää marjapuuroa vanhalle isännälle. Hänen rupesi tekemään sitä mieli.

Juha vilkaisi Hallpumiin.

— Mitenkäs isäntä nyt jaksaa? kysäisi kauppias huolestuneen näköisenä.

— Huonostihan hän jaksaa, vastasi Juha ja mietti itsekseen, lieneekö tuo kauppias sittenkin viaton!

— Voi, voi kuinka se oli ikävä asia se eilinen! sanoi kauppias, otti pullon ja jätti Juhan istumaan suureen saliin.

Siellä oli kylmä, kolkko ilma kuten ainakin asumatto-

massa huoneessa. Pilvinen päivä katseli sisään ikkunoista ja kaikki näytti harmaalta. Tässä salissahan kaupunkilaiset tavallisesti tanssivat Tapania. Siellä olikin hyvin vähän huonekaluja, oikein kai siltä varalta, että mahtui tanssimaan. Eräällä seinällä oli suuri, keltaiseksi maalattu kaappi, jossa mahtoi olla juomatavaroita, koska ilmassa aina oli hieno konjakin- ja viininsekainen haju; toisella keltainen, syrjästä vedettävä sohva, sitten puoli tusinaa tuoleja, pöytä, jolla oli lamppu, ja kahden istutettava, keltainen keinutuoli. Seinällä oli kuva, joka esitti Kristusta siunaamassa lapsia. Ympäri koko huoneen kiersi tuore vihreä murattiköynnös, jonka ruukku oli piilossa sohvän takana. Enemmän pistivät silmään kirjavista papereista tehdyt kukkaset, jotka koristivat ikkunaa.

Juha tarkasteli näitä kaikkia, sillä hän sai hyvän aikaa olla yksin. Vihdoin tuli kauppiaan pieni, hento lapsenpiika huoneeseen, kantaa raahustaen suurta tarjotinta, jolla oli pullo ja kolme lasia. Pullo ja lasit yrittivät lakkaamatta luisua toiselle kulmalle liukasta tarjotinta, joka lapsen voimille näytti olevan liian raskas kannettava. Se oli kalpea, tylsän näköinen tyttö, yllä ohut hameriekale. Juha hymyili sille ystävällistä hymyään. Ei taitanut silläkään lapsiraukalla olla liian hyviä päiviä! ... Pullon kyljessä oli korea paperikuva ja suulla tinapaperi. Mitä kallista ainetta lieene ollutkin!

Kauppias tuli sisään linkkuveitsi kädessä ja varustautui vetämään auki pulloa.

— Oli se oikein ikävä, jatkoi hän puhettaan, joka äsken oli jäänyt kesken, — että se niin kävi. Mutta vanha isäntä oli vähän liikaa saanut päähänsä ja rupesi niin taitamattomaksi, että vaati minulta meidän välistä kontrahattia revittäväkseen. No, kuinkas minä nyt laissa vahvistettua kontrahattia voin ruveta antamaan? Johan hän sellaisesta työstä olisi saanut linnaa . . . Mutta isäntä on nyt hyvä ja juo. Tämän pitäisi olla hyvää ainetta.

Juoma maistui todella hyvältä. Mutta väkevää se oli. Se poltti ensin kurkussa ja sitten aleni poltto tuuma tuumalta, kunnes mieli äkkiä lennähti ihmeellisen köy-käiseksi.

— Mitäs tämä oikein on? kysyi Juha iloisesti.

— Pietarin tuomisia. Tätä se kauppias aina juottaa minulle, se mistä minä ostan. Se on siitä puodista, mistä keisarillekin otetaan juomatavarat. Isäntä ottaa vain huoleti. Ei se pahaa tee!

Juha tunsii outoa iloa. Hän muuttui kuin toiseksi ihmiseksi. Elämä kävi keveäksi ja hänen olisi tehnyt mieli hyppiä. Tuntui jotenkin siltä kuin olkapäihin olisi kasvanut siivet. Hyvät ihmiset, kuinka oli mukavaa!

— Näkeekös kauppias minun siipiäni? sanoi Juha. — Ne ovat punertavat.

— Niin ovat, sanoi kauppias ja kaasi lisää hänen laasiinsa.

— Kannattaisivatkohan ne, jos yrittäisi lentää niillä? Hän nousi ylös ja kävi Hallpumin kaulaan.

— Mukava mieshän te olette, vaikka se appiukko aina sanoo teitä punaiseksi perkeleeksi. Mukava mies te olette.

Juha rupesi laulamaan, nousi ja yritti hypellä yhdellä jalalla. Hallpumi katosi hetkiseksi, mutta Juha luuli hänen kaiken aikaa olevan huoneessa ja jutteli hänelle.

Äkkiä ilmestyi hänen eteensä paperi ja kynä ja kauppias puheli viinanpoltosta ja kysyi, osaisiko isäntä kirjoittaa.

— Niinkuin tuomarin kirjuri! sanoi Juha ja nauroi.

Mutta tuskin hän oli ottanut kynän käteensä, kun hänen kasvonsa kävivät oudon mustanpuhuviksi. Hän ihan jäykistyi. Pää painui käsien varaan ja kyynärpäät lepäsivät raskaina paperin päällä. Hän kuvitteli istuvansa omassa kamarissaan, edessään onneton kontrahti.

— Utrak ur protokol för vit... tavaili hän ja jatkoi äkkiä: — Mitenkä tämä paperi on käynyt näin pieneksi? Minäkö sen olen repinyt..? Voi kuitenkin minua, jos... Minäkö sen olen repinyt! Kauppias haastaa kärejiin... Kuulkaas kauppias, jos kuitenkin sovittaisiin...!

— Ei isäntä nyt turhia, puheli kauppias ylen ystävällisenä. — Eihän tässä ole puhetta kärejistä. Sovusahan me isännän kanssa aina on eletty. Isäntä panee nyt vain nimensä alle.

— Jaa nimenikö? Ei, ei, hyvä kauppias, hoki Juha ja kävi kiinni päähänsä. — En minä! Mitäs minä enää! Johan vanha Joutsia pani puumerkkinsä! ... Ja siinä oli

papit ja vallesmannit todistamassa! ... Hei kuinka minun tukkani heiluu! Antakaa pois se paperi. Sitä on vielä jäljellä kolmekymmentäyksi vuotta... Minä olen jo kuollut, kun se loppuu. Enkä minä ole nähnyt yhtä vapauden päivää. Voi minua, voi... En yhtä vapauden päivää!

Juha rupesi itkemään kuin lapsi. Kyyneleet valuivat virtoina alas hänen poskiaa. Turhaan koetti kauppias lohduttaa, turhaan tarjota uutta lasia. Päinvastoin sylkäisi Juha entisenkin herkun suustaan.

— Minä kuolen, puheli hän. — Minun viimeinen hetkeni on tullut. Äää ...

Kauppias koppasi häntä käsivarresta ja talutti hänet ulos. Äää ...!

Siellä hän selvisi. Hän putosi äkkiä maan päälle, tunki pohjan jalkojensa alla, polttavan raskauden päässään ja hämärän muiston siitä, mitä oli tapahtunut. Hänhän oli tullut hakemaan siirappia ... Hänenhän oli pitänyt kuulostella, mitenkä vanha isäntä oli langennut. Ja seisoi-kin lumihangessa Hallpumin pihamaalla, lakitta päin, hiukset pörrössä.

Vastapäisillä portailla seisoi Akseli, kädet housuntaskuissa, ja katseli tyytyväisenä näytelmää. Ei hän vielä milloinkaan ollut niin hyväntahtoisesti hymyillyt langolleen.

— Siedätpäs sinä vähäisen! sanoi hän ja läksi, kädet yhä housuntaskuissa, tallustelemaan lumeen. — Menään sisään, otat ryypyn. Saat nähdä, kuinka se selvittää. Sinusta tulee vielä mies!

Heidän ympärilleen tuli muitakin miehiä, jotka olivat asialla puodissa.

Juha huomasi äkkiä tilansa ja . . . ei hän tietänyt lähteäkö pakoon vai ruvetako tervehtimään vai... Hänen kasvoilleen valui polttava häpeä.

— Isäntä tekee hyvin ja käy sisään, pyyteli Hallpumi.

— Tule pois! sanoi Akseli ja kävi hänen käsipuoleensa.

— Kun minä vain saisin lakkini, sanoi Juha hätäisesti. — Ja siirappini...

— Siirappi on jo lähetetty taloon, selitti kauppias.

— Taitaa puurokin olla valmiina, tokaisi väliin Hallpumska.

Juha muisti nyt, että oli ollut hämärä, kun hän tuli. Nyt oli suuri päivä. Hänen päässään oli paha raskaus ja jalat tuntuivat niin kankeilta, että olisi tehnyt mieli jäädä siihen paikkaan. Vihdoin hän sai lakin päähänsä ja lähti liikkeelle, mutta tie tuntui merkillisen käyrältä, vai vastamaako siinä lie ollut, vai mikä ... Eihän siinä ennen ollut vastamaata... Mutta kauppiashan tosiaan olikin pannut paperin hänen eteensä ... Mikä paperi se olikaan? Ja olikohan hän siihen kirjoittanut?

Hän oli jo ottanut muutaman epävarman askeleen kohtiin päin, kun hän äkkiä kääntyi ja kysyi:

— Kirjoitinkos minä?

Miehet, jotka eivät aavistaneet, mitä hän tarkoitti, purskahtivat suureen nauruun.

— Ei isäntä mitään ole kirjoittanut! selitti Hallpumi ja hymähti väkinäisesti.

— No, minä tulen auttamaan! huudahti Akseli, hypäsi parilla askeleella lankonsa rinnalle ja tarttui hänen käsivarteensa.

— Ihmettä kuinka sinä olet osannutkin elää näin vanhaksi ilman viinoja, puheli Akseli. — Olisit nähnyt senkin lö'än, minkä minä eilen otin. Enkä tänään ole mil-länikään! No, kyllä totut sinäkin!

Ei Annastiina uskonut silmiään, kun hän näki miehensä ja Akselin parhaimpina veljinä tulevan pihaan. Käsikynkittäin vain! Jopa nyt vallan kummia! Mitä olikaan tapahtunut?

Hän odotti heitä sisään, mutta kun ei heitä kuulunut, läksi hän etsimään.

Juha oli pitkänään Akselin sängyssä. Hän makasi suullaan ja Akseli seiso vieressä ja nauroi.

— Oletko vallan hullu? puheli hän. — Mitä tämä nyt sitten on? Ei se ole häpeä eikä mikään! Sinä totut, kun vähän useammin viljelet, niin ettei mene päähän. Mitä sinä nyt tästä!

Juhaa hävetti niin, ettei hän saanut katsotuksi vaimonsa. Annastiina lohdutti Akselin kanssa kilpaa, että mikä se yksi pikkuinen humala nyt on — häpeä eikä mikään! Mutta ei Juha tahtonut rauhoittua. Kun hän

vihdoin oli nukkunut pois pahimman päänskipunsa ja heräsi omassa sängyssään, selveni hänelle, että Tulettäne on vaarallinen paikka. Ei hän sinne enää mene, jos tänne Joutsiaan jäisikin. Koko Hallpumin puoli saa olla käymättömänä.

Niinä päivinä tapahtui, että Marjaanan mies, Lumian rusthollari äkisti kuoli. Sellaisen pulskan, terveen ja rotevan miehen kaasi tuoni niinkuin viikate taittaa korren vain. Koko suku oli kolkossa hämmästyksessä ja Marjaana surussa ja valituksessa, sillä hän oli todella rakastanut miestänsä. Omaiset kävivät vuoron perään lohduttamassa ja auttamassa häntä. Juha sattui Lumiaan juuri silloin, kun tuotiin arkku ja ruumis nostettiin arkuun. Oudolta kuului lasten nauru surutalossa, murtuneelta näytti muhkea Marjaana.

— Tottahan sinä nyt olet täällä yhtä päätä hautajaisien yli, sanoi hän veljelleen.

Juha punastui.

— En minä sentään taida, sanoi hän. — Kotona tarvitaan. Ei uskalla jättää taloa niin moneksi päiväksi.

Hänen oli ikävä, niin ikävä, että hänen itsensä täytyi sitä ihmetellä. Ennen hän oli oleskellut täällä Lumiassa viikkokausia ja nyt ei häntä mikään olisi pidellyt. Minne hänen sitten oikeastaan oli kiire? Eihän hän vuosikautteen ollut tietänyt, missä hänen kotinsa oikeastaan oli, Rasossa vaiko Joutsiassa — kaiketi kuitenkin Rasossa, vaikka hän Joutsiassa oli asunut! Joutsiaako hän ikävöi vaiko Rasoa, vaiko Annastiinaa? . . . Hänen mieleensä oli muistunut, että Joutsiassa tänään piti vedettämän lantaa pelloille, jos sattuisi hyvä ilma. Ja hyvä oli ilma, kerrassaan leuto ja lauha. Täytyi sentään olla valvomassa, kun oli sellainen työ.

Ei häntä enää mikään olisi pidättänyt. Tai eihän sisar koettanutkaan pidättää. Ymmärsihän hän, että talo tarvitsi isäntänsä.

Juhan mieli tuli merkillisen keveäksi heti, kun hän laski valjaat Pekan selkään ja talutti sen ulos tallista. Ihan täytyi ihmetellä sydämensä kovuutta: rakkaalta sisarelta oli kuollut mies eikä hän osannut surra sen enempää. Oli se todella ihmettä ja rumaakin!

Hänen ajatuksensa ehtivät Joutsiaan jo ensimmäistä virstaa ajaessa. Jokohan olivat saaneet halot kotiin metsästä? Olivatkohan heinät riittäneet, vai olikohan täytynyt noutaa uusia? Olikohan Annastiina muistanut lähettää kolme nelikkoa perunoita kaupunkiin Nyysteinin rouvalle? ... Isäntä oli ollut poissa kaksi päivää ja sinä aikana voi ehtiä tapahtua mitä hyvänsä... Tottahan Eprami oli ymmärtänyt sopia Manun kanssa. Kun olivat riitaantuneet vallan turhasta asiasta. Epramikin kun viitsi ruveta vanhaa miestä härnäämään: oli piilottanut Manun piipun ja käskenyt hänen noidilta kysyä, missä se oli. Tokihan Manu vähemmästäkin suuttui! ... Jokohan Omena oli poikunut? ... Hyvin sen pitäisi ruveta lypsämään. Hyvänä sitä vain on koetettu pitää ...

Pekko juoksi iloisesti kotiin päin ... Ohoh, tulee pian kevät, kun varikset jo raakkuvat maantiellä. Kas vain, kuinka niitä nyt onkin!

— Noo, Pekka, mitäs sinä nyt laiskottelet? Etkös ole tarpeeksesi seisonut kaurojen ääressä!

Pekka pölähtää juoksuun ja vie isännän mäelle, jonka alla metsä loppuu ja alkavat Rason vainiot... Niin, mitähän siitäkin veljen yrityksestä oikein tulee, kun hän nyt aikoo kylvää pellot heinälle ...

Jo päästään Rason tienhaaraan. Kaunis puukuja siitä vie kartanoon.

Pekka lönköttää hiljaa, ikään kuin ei se tietäisi, minne mennä ja miettisi sitä asiaa. Se nostelee ja heiluttelee korviaan. Juhakin käy uteliaaksi: minnekähän tuo menee? Hän päästää ohjakset höllälle ja ajattelee, mene nyt minne mieluummin tahdot.

Totta totisesti, ei hän itsekään tiedä, mikä noista paikoista on lähempänä hänen mieltään.

— Niin, Pekka, sanopa sinä se!

Tienhaaran kohdalla Pekka heittäytyy kulkemaan aivan käyden, ikään kuin antaakseen isännälleen tilaisuuden määrätä tien, mutta kun ei isännältä kuulu minikäänlaista viittausta, lönköttää Pekka tienhaaran sivu ...

— Kunnon Pekka! Kunnon Pekka!

Juha hymähtää ja hänen tekisi mieli silittää Pekan karvaa. Sillä sinne isännänkin mieli sentään tuntuu vetävän: Joutsiaa hänen on taitanut olla ikävä. Siihen on

sentään taitanut tulla totutuksi. Siitä on sentään taitanut tulla koti.

Kauniisti siintää Keihäsjärven jää ja sen takaa nousee kattoja ja rakennuksia ja ylinnä kohoa kirkon risti. Lumessa on hyvä keväinen haju. Taivas kaartuu harmaana: ei näy sineä, mutta ei ole tietoa sateestakaan . . . Kohta, kohta rupeaa näkymään Joutsiakin. . . No, Pekka, juoksepa nyt! . . . Että saadaan nähdä, vedättävätkö tänään navetasta . . . No nyt... Vedättävät: oikein! Karja kävelee pihamaalla, navetan ovi on auki ja siitä vie musta tie pellolle, jolla kohoa tunkioita...

Pieniltäpä ne näyttävät nuo tunkiot. Tai ehkeivät sentään ole pahoin pienet! . . . Kuormia tulee ja tyhjiä rekiä palaa navetalle päin. Soh, Pekka, kyllä sinä nyt jaksat juosta tämän lopputien. Hyvin sinua Lumiassa on pidetty!

Juhan mieli on käynyt köykäiseksi ja hartaaksi ja hän soisi hevosen menevän linnun siivillä.

Sillä nyt hän varmasti tuntee, että Joutsiasta on tullut koti. On se sentään hyvä, kun tietää jonkin asian varmasti. Illalla hän sen sanoo Annastiinalle. Tulee maar Annastiinankin hyvä mieli!

Ja nyt sitä totisesti on ruvettava oikein innolla asumaan. Hän panee likoon perintörahansa, viimeisetkin. Kaikki hän kaivaa maahan, kuten velikin Rasossa. Tottahan sitten joskus kasvaa korkoa. Jollei itselle, niin lapsille...

Hänen kasvoilleen läikähtää veri ja hän läiskäyttää ohjasperiä, vaikka Pekka ennestäänkin juoksee hyvää vauhtia.

— Sooh, Pekka, nyt ajetaan muhkeasti kotiin! Kotiin, kotiin! Nyt meillä on koti, Pekka!

Ei sitä totta totisesti uskoisi, että isäntä tulee talosta, jossa kuolema on vieraana. Hän tulee hyvillä mielin kuin ihminen, joka on saanut suuren lahjan.

Kun lämmin, ruoanhajuinen ilma keittiössä lehahti häntä vastaan, oli hänen hyvä kuin kissan, joka kelloittaa päivänpaisteessa. Ja kun hän oli saanut arkivaatteet ylleen ja pisteli lämmitettyä luukeittoa pöydän päässä, täytyi hänen pidättää itseään, ettei ruvennut nauramaan.

Hän soimasi itseään tästä lapsellisesta ja sopimattomasta mielentilasta. Lanko makasi kylmänä ja kotiväet olivat kokoontuneet Juhan ympärille kuulemaan uutisia surutalosta. Vanha emäntä oli vallan vesissä silmin. Mutta Juha oli iloinen, niin iloinen, niin iloinen! Sillä hän oli päässyt selville asiasta, joka kauan oli pitänyt häntä epäilyksessä: hän tiesi nyt, missä hänen kotinsa oli. Ja hän tunsu oudon voiman käsivarsissaan ja halun tarttua talikkoon ja lähteä navettaan muiden miesten joukkoon raatamaan.

Ilmeellisesti Juha sen päivän perästä muuttui! Tuskin häntä saattoi samaksi tuntea, niin toisenlaiseksi hän tuli. Hän oli tähän asti ollut ikään kuin tukahtumaisillaan veden alla — nyt hän oli saanut päänsä veden pinnan yli. Koska kerran oli pantu maailmaan, jossa kaikki olivat kuin sodassa, niin kai sitä täytyi hioa aseet ja puolustaa taloa.

Akseli komensi ruokaa entiseen tapaansa: hän ei rupea syömään sitä mitä rengit ja piijat. Hänen morsiamensa kotitalossakin syövät isäntäväet ja työväet eri pöydissä ja eri ruokaa.

Annastiina, joka pelkäsi riitaa, nouti kiireesti munia ja toimitti vesipadan tulelle. Mutta samassa Juha ehätti hänen eteensä ja sanoi jyrkästi:

— Ei tässä mitään erityisiä ruokia laiteta; joka ei tyydy yhteiseen ruokaan, olkoon ilman. Niin kauan kuin tämä pää on pystyssä, syövät tässä talossa palvelijat ja isäntäväet samassa pöydässä ja samaa ruokaa.

Kaikki hämmästyivät tällaista puhetta. Akseliltakin meni suu tukkoon, niin hän kummastui. Ei hän tottisesti olisi luullut tuossa vätyksessä olevan sen vertaa miestä! Sillä kertaa ei tullut riitaa, mutta kun isäntä eräänä päivänä sanoi, ettei hevonen jouda Akselin matkoille — ottakoon kestikievarista! — nousi hirmuinen rytinä.

— Mikä sinä luulet olevasi? huusi Akseli. — Tiedä, että minä olen tämän talon isäntä ja ajan tuollaiset räkänokat sikolättiin!

— Isäntä olen minä täällä, vastasi Juha. — Emme näy mahtuvan saman katon alle. Paras on, että otatte tavaranne ja muutatte muille maille.

Akseli jyryytti, elämöi, haukkui ja koetti tehdä jos minkälaista kiusaa. Isäntä ei ollut tietävinään. Hän oli työssä aamusta iltaan. Hän kävi vain käymälätietään sisässä ja istui vain aterioiden aikana pöydän ääressä. Muuten hän alituisesti oli liikkeellä. Häneen oli tarttunut oikea työn ilo.

— Kyllähän se yrittää, myönsi vanha Joutsia, joka entistä äreämpänä, keppien varassa liikkui pihan piirissä, — mutta mitäs sellaisesta isännyydestä on, kun ei edes isännän ääntä kuule koskaan! Vuoden se kohta tässä on ollut, mutta en maar minä vielä koskaan ole kuullut sen kenellekään kiljaisevan. Kukas nyt sellaista isäntää pelkää!

Annastiina nauroi.

— Saadaan nyt nähdä! sanoi hän niin luottavaisesti, että vanha isäntä, huuli pitkänään, jäi häneen katsomaan. Annastiinan kasvot olivat valoisat ja veitikkamaiset.

— Mitäs sinä nyt olet tietävinäsi? kysyi isä ja siristeli silmiään. Hän sai sen käsityksen, että Annastiina hautoi jotakin salaisuutta, joka ei ollut muiden kuin Juhan ja hänen tiedossaan. — Ennen aikaan lapset puhuivat vanhemmilleen tuumistaan ja töistään, nyt kuljetaan vain naurussa suin ja touhutaan, mutta ei puhuta, ei vaikka mikä olisi. Mitä vanhoista, menkööt hautaan!

— Ei meillä mitään erityisiä tuumia ole, vakuutti Annastiina. — Taloa vain aiotaan kovasti asua.

— Saako Juha ehkä periä jostakin? uteli vanhus äkäisesti. — Älä sinä kerro vanhalle isällesi! Älä! Pidä vain tiedot takanasi... Poishan minä menen, pois kuolemaan...

— No mitäs isä nyt... , koetti Annastiina lepyttää häntä.

Mutta vanhus otti kepit penkiltä vierestään ja läksi mennä koputtamaan kamariinsa.

Paitsi työintoa oli Juhalle tullut toinenkin into: halu saada tilinsä selväksi maailman kanssa. Hän tahtoi, että maailma tietäisi hänen aikovan pitää vaimonsa kotitaloa ja jättää sen perinnöksi lapsilleen. Hallpumin se oli ymmärrettävä ensimmäiseksi.

— Kunhan nyt vain saisin kaikki sanotuksi, mietti hän astellessaan kotiportista maantien poikki ja kulkiesaan Tulettäneä kohti. — Kunhan en minä nyt antaisi sotkea sanottaviani! Nyt suu puhtaaksi ja sitten saakin olla käymättä tämä puoli!

Puodin ovi oli raollaan ja valkeanvalo loisti raosta. Juha seisahtui keskelle pihaa, kuunteli. Puhuttiin. Ne ne olivat, kauppias ja Hallpumska. Toruivat.

Samassa tulla tölmähti kauppias ovesta. Isännän nähdessään rupesi hän pyyhkimään käsiään saappaidenvarsiin ja housuihin, hankasipa vielä takkinsa nurjaan puoleen, ennen kuin ojensi oikeansa isännälle.

Juha ei ensinkään uskaltanut kuunnella, mitä hän puhua mätti. Kauppias oli jo niin monta kertaa sotkenut hänen asiansa. Mutta tällä kertaa ei siitä saa tulla mitään! Nyt hän puhuu kaikki!

Ja antamatta kauppiaan lopettaa lausettaan rupesi Juha toimittamaan kuin henkensä uhalla.

— Minä tulin sitä ilmoittamaan, etten minä enää tästä puoleen salli mitään laittomuuksia tässä Joutsian maalla. Jos tahdotte pitää kauppaa, niin pitääkää oikeata puotia ja maksakaa verot, niinkuin muut kauppiaat tekevät.

Kauppias kävi kovin ihmeisiinsä, naurahti, hymähti ja vihdoin silottuivat kasvot silkosen sileiksi ja jäykiksi kuin lasi.

— Mitäs isäntä tarkoittaa? kysyi hän ikään kuin ei vielääkään olisi uskonut korviaan.

— Sitä minä tarkoitan mitä sanon. Tiedän minä varsin hyvin, että Joutsialla ennen on säilytettykin teidän tavaroitanne, etteivät kruunun miehet saisi käsiinsä. Mutta en minä enää sitä tee. Jos tahdotte kauppaa pitää, niin pitääkää julkisesti.

Kauppias kävi kovin loukkaantuneen näköiseksi.

— Pitäisihän isännän tietää, etten minä oman voittoni takia ole sitä veroa salannut. Minun ei olisi kannattanut antaa ihmisille tavaroita niin halvasta, jos vielä olisi pitänyt maksaa veroa. Ja onkos tämä nyt sitten kauppaa, mitä minä teen! Tällaista pientä myymistä vain, ihmisten mieliksi. Luuleeko isäntä, että minä tästä niin suuria hyödyn? Jääköön vain minun puolestani pois

koko kaupanpito. Taikka jos pidän, niin korotan hinnat ja annan ihmisten maksaa verot.

Nyt oli kauppias jo äreä. Puhuessaan hän viskeli niskojaan eikä pyytänyt Juhaa istumaankaan. He seisoivat molemmat krouvikamarin ovella. Hetkiseksi Juhalle tuli se tunne, että mitä hän nyt tässä kiusaa vanhaa miestä, mutta mikä lieneekin juuri silloin pannut hänet katsah-tamaan ikkunaan: repaleinen mies siellä tulla taival-si krouvia kohti. Se oli Simolan entinen isäntä. Ihan se tuli kuin muistutuksena Juhalle.

— Sitten minä niin ikään tahtoisin ajoissa sanoa, etten minä enää anna Joutsian viinanpoltto-oikeutta kenellekään, jatkoi Juha.

— Vai niin, vai niin. Sitä minä odotinkin! Itsekös isäntä aikoo polttaa?

Hallpumska, joka nähtävästi oli kuunnellut keskustelua, raotti ovia ja huusi:

— Pitäkää vain omanne! Keittäkää hyvästi!

Juha haki lakkiaan ja aikoi lähteä. Mutta samassa Hallpumskan käsi ilmaantui ovenpieleen. Se oli värissä ja jauhoissa, mitä hän lieneekin ollut tekemässä jauho-puodissa.

— Vai sellainenkos se Joutsian nuori isäntä olikin! Jota kehuttiin niin hyväksi! Luulette te nyt sillä viinanpoltolla hyvästikin rikastuvanne . . .

— Ähäh! keskeytti Simolan Santun ääni oven takaa.

— Ette saakaan Joutsiaa. Tuo Juha pitää sen itse! Ähäh!

— Suu kiinni, taikka ...! huusi kauppias.

Juha kiitti onneaan, kun pääsi ulos. Aika rähinä siellä kävi, ovet paukkuivat ja ihmiset huusivat. Vanhat akat, jotka asuivat kauppiaan rakennuspiirin sisäpuolella, tulivat tölleinsä oville ja katselivat siunaillen ympärilleen.

Nuori isäntä asteli nopeasti, pää kumarassa, katse täh-dähtynä maahan. Silloin tällöin risahti lasinen pullon-kaula säpäleiksi hänen jalkansa alla. Niin, niin, ei tee enää mieli tälle puolelle. Olkoon vain käymättä koko puoli!

Lumian rusthollarin hautajaisissa olivat pitäjäläiset kaikki koolla ja pastori Sand siunasi ruumiin. Haudalta tullessa odotti Lumiassa komea päivällinen suuressa pir-

tissä, joka oli koristettu kuusilla. Juha oli pitkin päivää huomaavinaan, että pastori häntä tarkasti, ikään kuin hänellä olisi ollut paha mielessä. Ja kauppias kieppui yhtä mittaa papin, vallesmannin ja Nylanderin ympärillä. Juha meni vaistomaisesti heidän tieltään – olkoot kuinka tahtovat! Kaipa kauppias on heille puhunut kaikki tyyntä – puhukoon!

Varsinkin istuessaan juttelemassa Haimalan isännän kanssa Juha huomasi, että pappi häneen katseli. Juha kyseli sisarestaan ja isäntä kertoi hänen olevan samantaisena vain: toisena päivänä vähän rauhallisempaa, toisena taas rajumpana. Mutta ei häntä koskaan uskaltanut jättää noin ihan oman onnensa nojaan. Vartioitava häntä oli kuin pientä lasta.

Juha tuijotti huolestuneena eteensä. Sääli hänen kävi sekä sisartaan että hänen miestänsä. Hän nosti hiljalleen katsettaan ja kohtasi juuri samassa hetkessä pastorin katseen. Pastorin silmäluomet olivat punaiset, silmät säkenöivät ja suupielissä oli pilkallinen piirto,

Juha heräsi äskeisistä ajatuksistaan ja hänen katseensa kävi järkeväksi ja kummastuneeksi. Mitä pastori minusta tahtoo? näytti se kysyvän. Mutta pastori ei vastannut mitään, käänsi vain päänsä. Jotakin pastorilla oli mielessä, mitä sitten lienee ollut.

Eräänä päivänä törmäsivät he äkkiarvaamatta yhteen maantiellä Tulettänen portilla. Juha huomasi pastorin niin myöhään, ettei hän päässyt livahtamaan pakoonkaan. Pastori tervehti ikään kuin ilkkuen ja Juhan kasvoille läikähti verta.

– Minä olen vain odottanut isäntää pappilaan, sanoi pastori ja suupielissä oli taasen se pilkallinen piirre.

Juhan katse oli avonainen ja hämmästynyt.

– Jaa pappilaanko? ... Ei ole sattunut asiaa.

– Ajattelin vain, että jos isäntä olisi tahtonut tulla sinnekin puhdistukselle ...

Juha ei ymmärtänyt.

– Mille puhdistukselle? kysyi hän.

– No, kun isäntä on käynyt tekemässä puhdasta Tulettäneessä ja kun Joutsian oman pojan on täytynyt muuttaa pois kotitalosta ja kun ...

Nyt Juha ymmärsi ja hänen kasvonsa lehahtivat tulipunaisiksi.

— Niin, jatkoi pastori ja sanat tulivat sihisten hampaitten välitse, — niin, miksei pappilassakin olisi kannattanut käydä? Korkeita tunkioitahan pappilan raitilla on.

— Mitäs pastori nyt pilkkaa, sai Juha vihdoin suustaan. — Enhän minä pyri kenenkään raitteja puhdistamaan. Kunhan saisin nämä omanikin ... Mutta pastori ei tiedä ... No niin, sama se on! Voinhan minä sen sanoakin: se on sellainen kova kontrahti painamassa tätä Joutsiaa, että joka sitä vastaan mieliä taistella, saa panna kovan kovaa vastaan. Pastorin oma nimi on sen kontrahdin alla. Että mitä ajattelittekin, hengen mies, silloin kun sellaiseen paperiin panitte nimenne.

Juha katseli pastoriin herkeämättä ja käsi oli nyrkinä hänen taskussaan. Hän oli niin kauan hautonut mielessään sitä asiaa ja hän oli niin paljon kärsinyt sen kontrahdin tähden, että hän oikein kevennyksekseen kerrankin sanoi tämän pastorille. Töki hän odotti, että pastori kalpenisi tai edes häpeäisi. Mutta pastori rupesi nauramaan.

— »Hengen mies» ... hoki hän ja ääni tuli taasen sihisten hampaiden välitse. — Vai eikö »hengen mies» saisi auttaa seurakuntalaisiaan maallisissakin asioissa? Vai eikö »hengen mies» saisi todistaa paperissa, joka asianomaisten molemminpuolisesta tahdosta tehdään? ... Mitä?

— Mutta meidän vanha isäntä oli humalassa, kun se paperi tehtiin ...

— Kuka sen on sanonut? Selvällä päällä me kaikki olimme, vaikka äijää sitten jälkeenpäin on yllytetty. Kyllä vanha isäntä sen tietää yhtä hyvin kuin minäkin ... Mutta mitähän me näistä asioista puhumme! Me kaksi emme kuitenkaan toisiamme ymmärrä. Me olemme niinkuin tuli ja vesi.

— Niinkuin tuli ja vesi, toisti Juha. — Vesi sammuttaa tulen ...

— Niin, sanoi pappi, — mutta liekit voivat myöskin niellä vesitilkkasen.

Juha katseli pappiin kulmiensa alta. Pastori nauroi,

jotta suuret, hoitamattomat hampaat loistivat mustan parran alta.

— Saa nyt sitten nähdä, kumpiko voittaa, tuli vaiko vesi, jatkoi pastori ilkkuvalla äänellään ja läksi ojentamatta Joutsian nuorelle isännälle edes kättään.

Juha jäi katselemaan hänen jälkeensä. Mitä ihmettä hän tarkoitti...? Tuli ja vesi... Vai ollaan sitä sodassa! No, ollaan sitten. Elämä näkyy olevan ainaista sotaa, siitä ei pääse...

Kaikista kummallisinta oli kuitenkin se, että Joutsian nuori isäntä uskalsi vastustaa itse Saarlan herraa. Eräänä päivänä, juuri kun Juha veljensä, Rason isännän kanssa suunnitteli, miten olisi paras rakentaa jyvääittoa, ilmestyi Saarlan kuski Joutsian eteen. Rason isäntä piti parhaimpana, että rakennettaisiin yhtä päätä kivistä, mutta Juhasta yritys oli liian rohkea. Se tulisi niin kalliiksi. Paras vain rakentaa sitä vanhaa mallia, rakennus koholleen maasta vahvojen hirsien varaan, etteivät hii-ret pääse. Veljeksillä oli neuvonantajanaan rakennuksia ymmärtävä mies, ja kaikki kolme olivat kokonaan näissä asioissa, kun Saarlan kuski ilmoitti, että majuri käskee isäntää Saarlaan.

— Koskas sinne pitäisi tulla? kysyi Juha.

— Niin sanottiin että tänään.

— Mutta johan nyt tulee ilta.

— Jaa, niin sanottiin.

Voi yhtä kaikki, kuinka olikin tullut riikinkukon näköiseksi tuo Mantan Janne! Kiiltävät napit sortuukissa, höyhentöyhtö lakissa. Ja miten se oli käynyt oman arvonsa tuntevaksi!

— Ei minun nyt sovi lähteä. Me ollaan täällä työssä, vastasi Juha ja veri kuohahti hänen kasvoilleen.

Tuskin hän olisi niitä sanoja tullut lausuneeksi, jollei veli, Rason isäntä, olisi seisonut ääressä. Kalle oli aina pitänyt herroja vertaisinaan tai alempana itseään.

— Huomenna minä voisin tulla, kun kuitenkin on mentävä myllyyn, jatkoi Juha. — Mikä nyt sitten on niin kiireellinen asia?

— Sitä en minä tiedä, mutta niin käskettiin sanoa, että heti paikalla Saarlaan...

Nyt suuttui Rason rusthollari.

— Sano, senkin riikinkukko, majurille, että jos on asiaa, niin tulkoon tänne. Tie on yhtä pitkä Saarlasta Joutsiaan kuin Joutsiasta Saarlaan.

— Sellaisen sananko minä vien? kysyi kuski niska kenossa ja piteli hevosta, joka malttamattomasti kaapi maata.

— Juuri sellaisen, sanoi Rason isäntä.

Mutta tuskin oli kuski kadonnut, kun Juhaa rupesi kaduttamaan.

— Jopa minä nyt taisin olla hävytön. Mikä minun nyt pani sanomaan sillä lailla!

— Se tekee niille hyvää! Opetä sinä ajoissa majurille, kuinka ihmisiä on kohdeltava!

Miehet eivät saattaneet aavistaa, mikä syy majurin käskyyn oli. Aivan hiljan oli majuri tullut Joutsian isäntää vastaan eikä silloin ollut puhunut mitään.

Turhaan vaivasivat miehet ajatustaan. Syynä majurin käskyyn oli päähänpisto, sellainen pikkuinen oikku, jollaisia voi johtua ainoastaan käskemään tottuneiden mieleen.

Oli tapahtunut, että pastori pitkistä ajoista oli hankkinut uudet vaatteet — Lumian leski se juuri oli maksanut rusthollarin hautaamisesta niin hyvin, että pastori niillä rahoilla saattoi teettää kokonaisen puvun — ja lähtenyt Saarlaan vieraaksi. Ei hän ollut käynyt siellä moneen aikaan, useammistakaan syistä. Hän oli ensin näkin ehtinyt vieraantua herrasväen seurasta ja hienoista tavoista. Hänelle oli rasitus syödä pöydässä, jossa piti varjella puhdasta pöytäliinaa ja hallita hammastarhaansa, ettei sieltä pääsisi luiskahtamaan jotakin pientä sopimatonta pilaa. Ja sitten — niin, sitten hänellä suorastaan ei ollut moneen aikaan ollut vaatteita, joilla olisi voinut esiintyä Editha-rouvan silmien edessä.

Oli syöty vankka päivällinen, oli nautittu kahvia likööreineen, oli tupakoitu. Puhe ei koko päivänä ollut tahtonut luistaa. Nimittäin majurilta ja pastorilta se kyllä olisi luistanut — he puhuivat hevosista, kilpaajoista ja maanviljelyksestä, eikä majurista ollut ensinkään vastenmielistä kuunnella pastorin juttuja seurakuntalaisista ja pappiskokemuksistaan. Hän tiesi niitä tukuittain, hullunkurisia juttuja, joille täytyi nauraa.

Mutta Editha-rouva ei nauranut. Hän istui pöydän päässä kuin poissaolevana, hienot, kalpeat kasvot surumielisessä hymyssä. Hän nähtävästi eli muistoissaan eikä nykyajassa.

Pian oli pastori kysynyt kaikki hänen kuulumisensa ja saanut tietää, että Greta oli Sveitsissä pensionaatissa, Gösta kadettikoulussa ja Magnus vain kaupungissa asioilla. Ja puhuessaan oli Editha-rouvan kasvoille vä-lähtänyt eloa ja punaa. Mutta kun pastori ja majuri taas menivät juttuihinsa, vaipui hän kalpeuteensa ja äänettömyyteensä.

Hän oli todella tullut miltei läpikuultavaksi, silmät olivat oudon suuret ja ikään kuin lasittuneet. Hiuksiin oli tullut harmaita hapsia. Iho oli yhä vielä sama puhdas ja pehmoinen, piirteet samat jalot kuin ennenkin, mutta koko ihminen vaikutti sammuneelta ja elottomalta. Pastorin valtasi outo ahdistus häntä katsellessaan. Hänen tuli sanomattoman sääli, hän olisi melkein tahtonut itkeä, kuten itketään rakastetun haudalla. Oikein tuntui helpotukselta, kun Editha-rouva jätti huoneen — hän ei sietänyt tupakansavua, ja herrat tupakoivat molemmat kuin savupiiput.

— Kas kuinka Magnus viipyy, sanoi majuri ja kat-sahti kelloaan. — On se sentään mukavaa, kun on poika, jonka voi noin vain lähettää kaupunkiin toimittamaan asioita. Magnus on kaiken vuotta välittänyt Saarlan viljakauppoja.

— Ja poikaan voi luottaa?

— Ehdottomasti. Palaa kotiin tuhansia taskussa ja toimittaa kaikki säntillisesti. En itse voisi toimia paremmin.

— Tarkoitin vain, sanoi pastori hymyillen, — että jos joskus unohtuisi toverien seuraan.

— Ymmärrän kyllä. Mutta se on niin ihmeellinen poika, ettei sillä ole tovereita. Siihen vaikuttaa ehkä, että hän on käynyt koulua Helsingissä, mutta onhan hän iloi-nen poika — hänellähän voisi olla tovereita. Mutta hän on vain niin kiinnostunut maatöistä ja . . . niin, hän seurustelee liiaksikin renkien kanssa. Editha varsinkin on ollut siitä hyvin pahoillaan,

Viimeiset sanat majuri lausui kuiskaten ja katseli ympärilleen.

— En minä puolestani ole viitsinyt ottaa häntä siitä kovalle, jatkoi hän samassa, — kun vanhenee, niin viisastuu!

Pastori istui mukavassa suuressa nojatuolissa vastapäätä majuria ja seurasi savuja, jotka sinisinä kiemuroina nousivat ylöspäin. Häneltä ei puuttunut mitään muuta kuin että hän hartaasti olisi halunnut ottaa kauluksen kaulastaan. Se oli niin kova ja se syöpyi syvälle lihavaan leukaan, kun yritti istua mukavasti. Äkkiä nousi hänen eteensä Magnus Ståhlen kuva — miten lie noussutkin! Kai siksi, että isä juuri oli puhunut pojastaan. Pitkä laiha poika ... ei mitään sukulaisuutta ylhäisen äidin kanssa eikä liioin mitään yhtäläisyyttä nautinnonhimoisen isän kanssa. Silmät harmaat, rotevaa tekoa, tukka pystyssä ... Ja samassa nousi pojan rinnalle Juha Kustaanpojan, Joutsian nuoren isännän hahmo. Mikä ihme ne toikin rinnan nuo kaksi aivan erilaista ihmistä! Ja kuitenkin — niissä oli jotakin samanlaista, jotakin yhteistä — ties taivas, mitä. Hän oli jo tuntenut sitä siellä Rason häissä, vaikkei tunne ollut puhjennut selväksi ajatukseksi.

— Se se on omituinen otus, se Joutsian nuori isäntä, virkkoi hän äkkiä majurille. — Tottahan veli muistaa? ... Se, jonka häissä olimme yhdessä viime kesänä ...

— No, kuinka niin? Eikö se ole ihan tavallinen kelpo talonpoika?

— On kyllä. On liiankin kelpo, sillä hän näkyy aikovan ruveta harjoittamaan jonkinlaista reformaattorintointia pitäjässä. Hän ahdistelee esimerkiksi Hallbomia ...

— Se tekee hyvää sille lurjukselle ... sanoi majuri ja nauroi.

— Tekisi kyllä, jos ...

Samassa katkaisi pastori lauseensa ja korjautui kohteliaampaan asentoon, sillä ovelle, savujen taakse ilmestyi Editha-rouva.

— Gösta, virkkoi hän tyynellä, sointuvalla äänellään.

— Vouti tahtoisin sinua tavata.

— Jahah, sanoi majuri ja nousi. — Minun pitääkin lähteä vähän ulos, puhukaa te nyt. Tai laulakaa. Ettehän vielä ole yhtään laulaneet!

Kun heidän laulamistaan mainittiin, oli kuin olisi kolkutettu oveen, jonka takana heidän muistojaan säilytettiin. Heidän kasvojensa ilme pehmeni, heidän ajatuksensa ikään kuin pysähtyivät, ja he jäivät pitkäksi aikaa äänettömyyteen, ikään kuin olisivat valmistautuneet pyhää toimitusta pitämään. Vihdoin teki Editha liikkeen kädellään. Pastori laski pois sikaarinsa ja seurasi häntä pienen etuhuoneen läpi saliin.

Se oli suuri, vanhanaikainen huone, jonka keskimmäisestä ikkunasta päästiin parvekkeelle. Seinillä oli perhekuvia kultakehyksissä, katossa kristallikruunu. Huonekalut olivat kevään tähden peitetyt valkeilla päällyksillä. Se teki huoneen kylmänpuhtaan näköiseksi. Kahdessa vastapäisessä nurkassa oli suuri valkoinen uuni ja uuninlaudalla posliinikoristuksia, kallisarvoisia pieniä esineitä, jotka pastori hyvin muisti heidän tuttavuutensa ensi ajoilta.

Editha istui soittokoneen ääreen — kuinka tuttu se oli sekin! — avasi kannen ja kääntyi pastoriin päin.

— Mitä otamme? sanoi hän ja hymyili.

Siinä hetkessä oli hän entinen Editha ja pastori joutui entisen lumouksen valtaan. Siinä hänen ihailevan katseensa alla punastui nainen kuin nuori tyttö ja silmiin tuli entisajan verhottu loiste.

— Editha, Editha! pääsi Jakob Sandilta tukahdute-
tusti...

Hän olisi tahtonut langeta maahan ja syleillä hänen jalkojaan. Mutta Editha vain painoi hänen kättään ja istuutui soittokoneen ääreen.

Seurasi tuttu alkusoitto... Tämä laulu oli määrännyt Jakob Sandin kohtalon.

Editha alkoi, hiljaa ja värisevin äänin. Jakob Sand seisoi hänen takanaan käsi hänen tuolinsa kullatulla selkänojalla. Huoneeseen, joka vielä äsken oli näyttänyt kylmältä, tuli äkkiä aurinko ja kukkivat ruusut ikkunalla loistivat punaisina kuin veri. Päivän säde heijastui peiliin ja siitä seinien kullattuihin kehyksiin, kat-

tokruunun monisärmäisiin laseihin ja Editha-rouvan hiuksiin.

Jakob Sandille tuli ihmeellinen vapautuksen tunne, tunne synnittömyydestä ja puhtaudesta. Jokohan hän oli kuolemaisillaan, jokohan hän oli astumaisillaan Jumalan eteen ja jokohan kaikki hänen syntinsä olivat annetut anteeksi? . . . Tuttu, rakastettu ääni värisi ikään kuin kaukaa ja kutsuen... Editha, Editha, kuollaan yhdessä, noustaan käsi kädessä kirkaaseen iäisyyteen ...!

Hänen piti yhtyä lauluun ja hän avasi huulensa ...

Käheä, särkynyt parahdus! Rämänä, ikään kuin olisi helistelty vanhaa romua!

Editha-rouvan kädet vaipuivat, hän kääntyi, ja silmät, jotka hän pastoriin loi, olivat täynnä pelästystä.

Pastori piteli käsiä kasvoillaan ja hengitti läähättäen.

Oli kuin heidän silmänsä sinä hetkenä olisivat avautuneet. Editha näki edessään lihavan miehen, jonka leuka ja kasvot olivat rasvoittuneet, huulet sinipunertavat, silmät verestävät. Kuinkapa tuosta kurkusta olisi voinut muuta lähteä kuin käheä, särkynyt parahdus! Rämisevä raunio oli koko mies! ...

Pastori puolestaan oli huomannut, että se unelmien morsian, jonka rinnalle hän oli tahtonut nousta, oli kuihtunut, veretön, harmaantunut nainen, kylmä ja eloton ...

Ilta-aurinko tulvi sisään salin valkeille huonekaluille ja puhtoisille seinille, ruusut ikkunassa helottivat. Mutta he tuijottivat toisiinsa kauhistuneina, ikään kuin puukonkärkeä olisi asetettu heidän kaulalleen ja vaadittu heiltä heidän henkeään. Sillä he olivat huomanneet, että laulun side heidän väliltään oli katkennut, että silta heidän henkiensä väliltä oli palanut pois. He tuijottivat toisiinsa kuin kaksi rauniota tulijätön tuhasta.

— Olemme käyneet vanhoiksi, pääsi vihdoin pastorilta ja hän antoi hitaasti sinipunervien, lihaviiden käsiensä vaipua alas.

Mutta Editha-rouvan silmistä tipahti kyynelkarpalo vaalealle kädelle, joka lepäsi sylissä.

— Kaikki on lopussa, sanoi hän niin hiljaa, että hän tuskin erotti omaa ääntään.

Ja kun hän nousi soittokoneen äärestä, tunsu hän ettei enää koskaan istuutuisi soittamaan sitä säveltä, joka kerran oli liittänut heidän sielunsa yhteen. Ja hänen silmiensä edessä oli ammottava tyhjyys.

Heille molemmille oli vapautus, kun majuri, hajuten sekä tallilta että navetalta tuli sisään.

— No, pastori, huusi hän reippaasti, — mitä sinun pitikään kertoa Joutsian nuoresta isännästä!

Silloin pastori kuin henkensä pelastukseksi rupesi soimaamaan Juha Kustaanpoikaa. Hänen täytyi saada ajaa johonkin epätoivoaan ja hän ajoi kaikki Juha Kustaanpoikaan, ikään kuin koko hänen elämänsä turhuus olisi ollut hänen syynsä. Hän vakuutti, että Joutsia oli itse-rakkain, itsevanhurskain, typerin, poroporvarillisin ja ikävin ihminen maailmassa. Suorastaan vaara paikkakunnalleen, suorastaan eräänlainen rutto. Ja Editha-rouva, joka Helenan tähden aina oli kantanut kaunaa Rason väkeen, kuunteli hehkuvu kasvoin ja päästi tuon tuostakin pienen huudahduksen.

— Minä odotan vain, kiihtyi pastori, — koska hän tulee mestaroimaan minunkin toimiani. Sillä minne minä menenkin, näen aina edessäni hänen ruumiinkan-tajankasvonsa.

— Mutta hyvät ihmiset, eikö häntä nyt millään saa pois täältä pitäjästä! huudahti Editha-rouva.

— Miten hänet saisi... jolleivät velkamiehet suosuisi hätyyttämään!

— Se on oikein sellaisen uudenaikaisen talonpojan perikuva — sellaisen leveän, raajan, itsetietoisen talonpojan!

He ärsyttivät toisiaan ja kiihtyivät kiihtymistään. Sillä he olivat epätoivoissaan, kohtalo kuristi heitä kulkusta ja heidän tuskaansa ikään kuin lievensi, kun he puolestaan saivat kuristaa jotakin toista. Ei armahtanut elämä heitä — eivät tahtoneet hekään armahtaa! Siksi he sättivät Joutsian isäntää.

Majuri oli aivan hämmästyksissään.

— Minä, totta puhuen, tuskin muistan, minkänäköinen hän onkaan, sanoi hän.

— Minäpä tahtoisin hänet nähdä, pääsi Edithalta kalseasti.

Ja Editha-rouva keksi, että Joutsian isäntää lähetettäisiin hakemaan.

— Älä nyt ole lapsellinen, sanoi majuri. — Ei ole sanottu, että hän tulisikaan.

— Eikö hän tulisi? leimahti Editha-rouva. — Eikö hän tulisi, jos me lähettäisimme hakemaan?

— Ei tulisi! vakuutti Sand.

— Tulisi kyllä, jos minä lähettäisin noutamaan, selitti majuri.

— Ei tulisi! vakuutti Sand yhä.

Jo kiihtyi majurikin.

— Hän tulee, jos minä tahdon, mutta minusta on turhaa häntä kutsua, kun ei hänelle ole asiaa.

— Koetetaan! rukoili Editha. — Minä tahtoisin nähdä, uskaltaisiko hän meitä vastustaa.

He kiistelivät puolen tuntisen.

Kuski lähetettiin Joutsiaan.

Tietäähän sen, että Saarlan herrasväet suuttuivat Joutsian isännälle. Asia tuli vielä mutkikkaammaksi sen vuoksi, että Magnus kotiin palatessaan asettui isännän puolelle.

Veljekset Juha ja Kalle eivät koskaan saaneet tietää, mitä asiaa Saarlan herralla olisi ollut Joutsian isännälle. Mutta pian alkoi Joutsiassa lappaa miehiä, jotka sanoivat asiansa suoraan silmiin.

Ensin tuli rikkaan Heikkilän isäntä. Hän tuli sanomaan irti lainaa.

Juha hätääntyi hiukan ja hänen poskipäänsä rupeivat hohtamaan. Hänestä oli vastenmielistä aina pyytää apua Kallelta. Mutta mikäpä auttoi!

Tuskin hän oli kuitenkaan saanut tämän asian järjestetyksi, kun tuli toinen velkamies, Ahtialan isäntä, samalle asialle.

Silloin Juha jo hätääntyi toden teolla. Mikä kumma heidät nyt pani kiristämään kaikki yht'aikaa? ... Kunnan ei olisi kauppias tai pappi yllyttänyt heitä!

Kolmas, pahin velkoja, Siiron lautamies, oli kuitenkin vielä tulematta, ja kun hän eräänä päivänä ilmesyi Joutsian pihaan, arvasi Juha paikalla, mitä hän tahtoi.

Lutamies oli kovin kohtelias, pyysi anteeksi ja selitti,

että hän rakentaisi uutta navettaa ja tarvitsisi rahojaan siihen. Tiesihän Juha, kuten tiesi koko Keihäsjärvi, että hänellä oli rahoja pankit täynnä . . .

Mutta ei tarvinnut muuta kuin nähdä Hallpumin ja Akselin katseet, niin tiesi, mistä irtisanomiset aiheutuivat. Akseli oli asettunut Tulettäneen. Eikä hänellä muuta työtä ollut kuin ostella tukkimetsiä ja vahingoittaa lankoa.

Juha hikoili ja tuskitteli. Ei tahtonut maittaa ruoka eikä uni eikä luistaa työ. Ei ollut niinkään helppoa mennä pyytämään apua veljeltä ja sisarten miehiltä, vaikka nämä olivatkin varoissaan. Aina sen sai sanotuksi, että anna kuormallinen heiniä, mutta tässä oli kysymys tuhansista ruplista.

Juhan miettiessä selviytymistä tukalasta tilasta rupesi hänen mieltään paisuttamaan hirveä, uusi tunne, jollaista ei hän ollut ajatellut itsessään löytyvänsäkään. Hän rupesi vihaamaan. Hän vihasi Akselia, hän vihasi kauppiasta, hänen perhettään, jopa hänen palvelijoitaankin. Kun olisi päässyt näkemästä Tulettänen rakennuksia! Mutta ne olivat alituisesti silmien alla, jos minne kääntyi.

Hän koetti pitää päätään sillä lailla, ettei näkisi Tulettäneä — viha teki hänet aivan lapsimaiseksi! Hän karttoi ja pakeni kauppiaan väkeä. Mutta kauppias laittautui kuin kiusanteolla hänen tielleen ja kun Juha vain hänet näki, leimahti hänen sisässään pahasti, päähän syöksyi verta ja kädet pullistuivat nyrkeiksi. Lie-nevätkö vanhemmat opettaneet lapsiaan, vai minkä tähden he lienevät tottuneet sellaisiksi, että he isännän astuessa ohitse ilmestyivät aidan taa, pistivät esiin kielsä ja härnäisivät. Silloin teki Juha Kustaanpojan mieli ottaa kivi ja nakata se menemään, ikään kuin he olisivat olleet harakoita tai variksia... Ja kun kauppiaan lantakuormaa vedätettiin rantaan ja Hallpumska iljankoisella tiellä asteli sen perässä, ajatteli Juha, että kun lankeaisikin niskansa nurin!

Ei saanut yhtä hetkeä olla kotosalla, jollei jokin ääni muistuttanut, että Hallpumin väet ovat naapurissa. Kun askaroitsi pihamaalla, niin kuului maantien toiselta puolen alituinen hoilotus ja huuto tai parku, sillä jolleivät

matkustajat siellä rähisseet, tappeli kauppias vaimonsa kanssa tai piiskasi lapsiaan . . . Jos väsyneenä heitti sänkyyn ruokasijalle, niin jo alkoi kuulua sanakiistaa. Eikös ollut sielläkin kauppias touhussa! Kun katsahti ikkunaan, niin näki Hallpumin olevan ostamassa viinaa ohikulkevalta mieheltä. Kymmenen . . . kaksitoista . . . viisitoista . . . yksikolmatta . . . laskevat miehet. Mutta riitaantuvat tuon tuostakin ja hosuvat käsillään. Tietysti kauppias taas on pyrkinyt tekemään koiruutta! Laskee tynnyristä tuoppiin viinaa, mutta pitää vatia alla, juoksuttaa yksin tein vadinkin puolilleen ja kaa-taa kaikki astiaansa. Tietenkin viinakauppias vastustamaan, mutta mitäpä hän Hallpumille mahtaa. Kyllä se poika aina puolensa pitää!

Juha seisoo ikkunassa katselemassa ja hänen sisäsään kiehuu tällainen ajatus: kuinka ihminen todella voi olla noin pahan hengen näköinen? Kuinka sinulle, hyvä naapuri, onkin annettu kaikki paholaisen tunnusmerkit: punatukka, punaparta ja tuollaiset viekkaat, vilkuilevat silmät?

On se siunattu päivä, jolloin pitkän talven jälkeen saa avata pimeän navetan ovet, päästää auki elukkojen kytkyet ja laskea ne luontoon, jossa aurinko paistaa, puut ovat hiirenkorvalla ja maahan puhkeaa vihreys. Ei tiedä eikä tunne sellaisen päivän iloa se, joka ei tiedä, miten vaivalloinen talvi on ollut.

Navetasta kuuluu mälinää ja huutoa, kun karjaa päästetään. Vanha Manu touhuu minkä ehtii tempuineen. Päivä paistaa, vasikat hyppivät jo kujalla, selkä koukussa, häntä kipparassa. Paimentyttö juoksee pitkät vihdat käsissä. Joka tienhaarassa, joka solalla pitää olla vartioimassa, etteivät elukat pääse sinne poikkeilemaan. Ne ovat kuin hulluina ilosta.

Juha seuraa elukoita kappaleen matkaa maantietä ja jää katsomaan niiden jälkeen. Metsä on vielä harmah-tava, nurmi arkana ja ikään kuin salassa, mutta lin-nut visertävät ja kuivien lehtien alla tiepuolella surisee, ryömii, puhkeaa, kumpuilee ja kihisee elämä. Lähde Jyrmän ahteen alla kohisee suurena kuin koski. Mustana on horha ja juhlallisena. Vaihtomaisesti liittää Juha kädet ristiin. On toki tullut kevät!

Äkkiä alkaa kuulua ajoa ja huutoja. Juopuneita! ajattele Juha. Ei rauhaa koskaan ...

Ne tulevat kaupungista. Kestikievarin liinaharja hevonen on edessä. Se nelistää märkänä, sieraimet levällään. Ohjaksissa reistaa kauppias Hallbom. Hänen rinnallaan istua retkottaa toinen mies, oikea käsi roikuen pyörissä.

Hei, hei — se se on menoa! Mennään kuin viimeistä päivää pakoon.

Salamana lentää Juhan mieleen ajatus: nyt sinun loppusi kumminkin tulee! Hirveä on horha tuossa vastassasi, syvä rytö on sinulle valmiina. Aja, aja, suoraa päätä, mullin mallin, pää murskaksi! ...

Ajatukset iskevät polttavina kipinäinä Juhan päähän, leimahtavat, sammuvat, kirvelevät ja jättävät tilaa uusille.

Onko tuo nyt ihminen, joka tuolla tulee? Itse piru se on ... Mene, mene mäsäksi hornaan ..! Juha siirtyy syrjään ja päästää hevosen tieltään. Se karkaa täyttä laukkaa mäen päälle, miehet huutavat ja piiska heiluu ...

Nyt... nyt ne kumminkin menivät! Nyt niistä kumminkin pääsi!

Juhan korvissa kohisee ja pauhaa. Hän käy kiinni päähänsä ja pitelee sitä, ettei se halkeaisi. . . Kuluu hyvän aikaa, ennen kuin hän uskaltaa nostaa silmiään.

Sinisenä kaartuu silloin taivas hänen päänsä päällä, leivoset nousevat pyöreinä pisteinä korkeuteen, niiden laulu helkkää, ikään kuin niiden suista putoilisi hopeaa. Juhlallisena kohisee lähde Jyrmän ahteen alla.

Mitä hän on tehnyt? Mihin he joutuivat? Juha kauhistuu sitä ajatellessaan. Ajoivatko he nurin eikä hän ehkäissyt? Hän päinvastoin toivotti heille kuolemaa. Hän teki jo murhateon sydämessään ...

Entä jos he ovat nurin niskoin horhassa. Silloin ... silloin on hän kadotuksen oma.

Päätään pidellen hän karkaa mäelle, katsahtaa hornaan. Ei mitään! Harmaa pensasrytö on ennallaan ja lähde pulppuaa iloisesti. He ovat pelastuneet.

Juha pyyhkii hikeä otsaltaan ja istuutuu kivelletien viereen. Mistä, mistä ovat häneen tulleet nämä hirveät

ajatukset? Eihän hän milloinkaan ennen suonut ihmisille pahaa. Hän ei edes ajatellutkaan toisista pahaa. Ja nyt kulkee hän murha mielessä...

Hänen päänsä painui käsien varaan ja hän itki.

Jumala on pannut hänelle ristin eikä hän tahdo sitä kantaa. Hän ei tahdo muistaa, mitä Herra sanassaan sanoo: »Minun on tuomio.» Ja hän on unohtanut, että tuhat vuotta on Herran edessä kuin yksi päivä.

Juha liitti kädet ristiin ja rukoili.

Pitkien, pitkien aikojen perästä tunsu hän taasen Jumalan läsnäolo.

IX

Kun Joutsian isännälle ja emännälle syntyi ensimmäinen lapsi, heräsi taloon kuin uusi elämä. Vanhemmat kävivät aivan kuin toisen näköisiksi. Eivät huoletkaan enää tuntuneet niin raskailta ja vastoinkäymisten kanssa taisteli kuin ilokseen.

Samaan aikaan otettiin taloon lasta hoitamaan Epramin sukulainen, nuori tyttö, Susanna. Tai oikeastaan hän vielä oli lapsi hänkin, ripilläkäymätön, köyhän torpan tyttö sydänmailta. Mutta pieni Susanna oli ymmärtäväinen tyttö.

Hänen äitinsä oli jumalaapelkääväinen ihminen ja opetti lapsia lukemaan. Koko pitäjä tunsu hänet nimeltä, vaikka hän asui niin sydänmaan povessa. Mutta juuri siksi hänet tunnettiin, että hän sai laiskatkin lapset oppimaan. Edellinen pappi oli lukusijoilla erityisesti häntä maininnut. Tämä Sand ei ollut pitänyt väliä, eihän hän vaatinut suurtakaan lukutaitoa. Mutta torpan vaimo oli sittenkin jatkanut opetustointaan. Jumala oli hänelle sen erityisesti määrännyt eikä siis se riippunut jonkun papin moitteesta tai kiitoksesta.

Susannan äidillä oli merkillinen voima pahojen henkien yli. Monesta pahankurisesta lapsesta hän vitsan ja Jumalan sanan avulla oli kasvattanut ihmisen. Kerrankin oli hänen opetettavanaan ollut oikein uppiniskainen ja tottelematon poika. Tämä saattoi kesken opettamista viskata aapiskirjan nurkkaan tai sylkeä silmille

kuin villikissa. Toki tomppelikin ymmärsi, että sitä lasta riivasi pahahenki! Muori käytti vitsaa — ei autanut! Hän keksi kuin keksikin uuden keinon: samassa kun poika heitti kirjan nurkkaan ja karkasi ikkunaan katsomaan, kuinka hevosta valjastettiin, sieppasi muori vesikipon, heitti kolme kertaa pojan päälle vettä ja huusi: »Mene ulos tästä lapsesta, sinä saastainen henki, äläkä sinuas enää hänen aseta.» Ja eikös pojasta sen jälkeen tullutkin kuin toinen lapsi: hän luki, totteli, oppi! Sellaista Herran henki saa aikaan!

Ja saman Herran hengen ja vitsan komennossa oli kasvanut pikku Susanna. Hän oli kiltti, kirkassilmäinen lapsi, laiha, hento ja kalpea kuin nälkävuoden lapset. Ja köyhänä vuonnahan hän olikin syntynyt. Ei hän Joutsiaassa lihonut. Kaiken päiväähän hän istui kuumassa huoneessa kehdon ääressä, jalka kehdon jalaksilla, hypypysissä sukankudin. Mutta aina hän oli iloinen ja tyytyväinen. Ja kuinka hän lauleli! Koko virsikirjan hän osasi ulkoa. Näki sen siitäkin, että hän oli koulumuorin tyttö. Hän rakasti sitä pikkuista Antti-poikaa, joka kehdoissa lihomistaan lihoi, voimistumistaan voimistui, oppi nauramaan, potkimaan, kaarestamaan. Antti ja Sanna pitivät koko talon ilossa ja naurussa, kuten isä piti leivässä ja särpimessä. Tuli äiti sisään miten pahoillaan hyvänsä — Antille täytyi aina nauraa, sillä Antti levitti kädet vastaan ja mongerteli. Tuli isä huoneeseen miten totisena tahansa — Antille täytyi aina hymähtää!

— Ovat olleet pahoja isälle, sanoi Sanna. — Isä on surullinen, isä itkee. Laitetaankos me, Antti, isä hyvälle mielelle? Laitetaan!

Ja kun isä tulee kehdon ääreen, niin nauretaan, pannaan kädet kaulaan, annetaan suuta! Antti osaa! Antti oppii istumaan, konttaamaan! Antti saa hampaita, rupeaa kulkemaan puuta myöten ... Tulkaas hyvät ihmiset katsomaan, kun Antti seisoo yksinään lattialla ...! Seisoo horjuvana ja peloissaan ja putoaa vihdoin äidin syliin ja purskahtaa itkuun pelkästä pelästyksestä. Isä toussuttaa Anttia.

— Onkos seppä kotona? sanoo isä, käy kiinni Antin ala-leukaan ja nykäyttää niin, että kolahtaa hammastarhassa.

Antti pääsee isän kanssa saunaan. Mennäänkö isän kanssa saunaan?

— Mennään!

Totta kai Antti tuntee saunan! Siellähän Anttia on kylvetetty alusta pitäen. Oikein hän on ollut lauteilla äidin kanssa, häntä on vihdottu niinkuin aikaihmissiä ja sitten pesty ja valeltu alhaalla. Mielelläänhän Antti saunaan menee.

Isä pistää pojan suuren nuttunsa sisään, joka on vuorattu laheilla villoilla, panee kätensä lujasti ympärille ja sitten sitä mennään, jotta lumi natisee ja narisee jalkojen alla ja revontulet räiskivät ja tähdet iskevät tulta päiden päällä. Huu kuinka on kylmä! Metsä on huurteessa, puut seisovat hiljaa ikään kuin pitelisivät vaippoja hartioillaan. Lumikentät siintävät ja hohtavat tuhansien kimmeltävien hileitten alla.

Nyt on kylmä reisumiesten hevosillakin. Kas kuinka peitteet niiden selässä ovat kuurassa! Ja tiukuset soivat kalseasti ja aisat natisevat kuin valitellen.

— Isä, sanoo Antti hennolla lapsenäänellä ja vain hänen päänsä pistää esiin turkista, — ovatko tähdet Jumalan silmiä? Sanna sanoo, että tähdet ovat Jumalan silmiä.

— Jahka Antti vähän kasvaa, niin Antti pääsee kouluun ja saa oppia tietämään, mitä tähdet ovat. Siihen asti Antti voi uskoa, että tähdet ovat kauniita kynttilöitä, joita Jumala sytyttää ihmisten iloksi.

— Isä, koska Antti pääsee kouluun?

— Jahka Antti kasvaa.

Saunan ovi narisee ja paukkuu, kun isä sen avaa. Lämmin liikkuu kuin köykäinen, musta vaate katonrajassa. Ei erota kiuasta, ei rahia, vesisaaveja eikä kippoja, jotka seisovat lattialla ikkunan alla. Sen verran saattaa erottaa tähtien valossa, jotka kuumottavat sisään pienestä ikkunasta, että siinä vieressä on kiiltäviä pintoja kuin peilejä. Ei erota kippoa, jossa vihdot hautuvat, ei rappusia, jotka johtavat lauteille. Mutta eipähän tarvitsekaan erottaa, kyllähän jokainen saunan tuntee, kyllähän jokainen tietää, mihin pistää kätensä löytääkseen höyryävän vihdan. Ja läähättäähän mahtava kiuas, suu auki. Hehkunhan siitä punaista valoa

yllin kyllin. Kiuas pihahattaa ja paukkuu, vari ryöppyää kattoon, vihdat läiskivät, koivunlehvän lemu liitelee ja leijaa. Sitten kaikki on hiljaa. Tuo hiljaisuus on hyvää kuin uni ja kirvoittaa sielua kuin ihmelääke. Hiki tunkee ulos ruumiista ja kiirii suloisesti kutitellen alas kasvoja, niskaa, selkää... Kuuma hautoo, hiljaisuus hyväilee, hämärä peittää kuin laheilla, mustilla villoilla. Siinä ei muista mitään, ei ajattele mitään.

Isä on Antille tehnyt pehmeän sijan vihdoista. Siinä Antti lekottelee, hänkin ääneti ja omissa ajatuksissaan.

— Isä, kuiskaa hän äkkiä ja nostaa päätään, — miksi aina saunassa ollaan niin hiljaa?

— Siksi, lapseni, että sauna on pyhä paikka.

Antin tekisi mieli kysyä, onko yhtä pyhä kuin kirkko, mutta hän ei uskalla, painaa vain päänsä takaisin lehville, nostaa toisen jalkansa ja alkaa leikitellä varpailaan.

— Annanko minä lisää löylyä? kysyy sauna-piika.

Mutta silloin on hiljaisuuden pyhyttä jo särjetty ja Antti uskaltaa kuiskata:

— Isä, onko sauna yhtä pyhä kuin kirkko?

Isä joutuu hiukan ymmälle eikä paikalla löydä vastausta.

— Kirkko on kaikkein pyhin, sillä se on Jumalan oma huone... mutta Jumalan silmä näkee saunaankin ja Jumala näkee ihmisten ajatukset unissakin.

Antti alkaa miettiä sitä asiaa, mutta ei pääse kauas, ennen kuin saunan edestä jo alkaa kuulua jalkojen töminää ja lumen narinaa: miehet tulevat saunaan. Silloin pannaan heti päre palamaan pihtiin.

Kun Antti taasen on isän suuren turkin sisässä ja asutetaan pihamaan poikki, pujotellen reisumiesten kuormien sivuitse, rämähtää kirkuva ääni äkkiä illan hiljaisuudessa. Pikku Antti hätkähtää ja kysäisee kiireesti:

— Isä, mikä se on? Sudetko...?

— Ei lapseni, eivät sudet sillä lailla ulvo. Kyllä ne ovat ihmiset, jotka Tulettänessä huutavat. Nyt meidän vielä täytyy sitä kuunnella, mutta kun sinä tulet suureksi, on Joutsiaassa hiljaista.

— Kuinka silloin on hiljaista?

Isä vaikenee vähän aikaa, ikään kuin ei hän itsekään tietäisi mitä vastata.

— Jumalan avulla, sanoo hän vihdoin, — ovat ajat silloin muuttuneet.

Poika oli muistellut susia siksi, että tämä vuosi oli niitä suuria susivuosia. Metsän pedot olivat käyneet niin rohkeiksi, että tulivat pihamaille, koppasivat koiran, lampaan tai vaikkapa lapsenkin suuhunsa. Sen tähden oli lapsia kovasti varoitettu menemästä kauas kuistin ovelta.

Viisas poika oli Antti. Hän oppi lukemaankin ihan kuin itsekseen. Jo neljän vuoden vanhana hän rupesi availemaan kirjoja ja kyselemään merkkejä.

— Älähän nyt! sanoi äiti, — ei sinun lukemisestasi vielä tule mitään. Jakkahan nyt tulet edes kuuden vuoden vanhaksi.

Jos Sanna vielä olisi ollut kiikuttamassa kehtoa, ei olisi ollut mitään hätää. Mutta Sanna oli korotettu karjapiiaksi ja lapsenpiiaksi oli otettu toinen keskenkasvui-nen tyttö, joka ei ollut koulumuorin lapsi. Tämä oli kovin huono lukemaan. Yksinään Antti siis sai tarkastella kirjoja. Välistä kun oltiin aterialla keittiön pitkän pöydän ääressä, tulla tupsahti poika isän ja äidin makuukamarista ja kysyi:

— Mikäs puustavi se on, joka on kuin kuokka? Ja yksi on niinkuin harava — mikäs se on?

— No, tuo nyt tänne kirja! sanoi isä.

Pojan lukuhuoli oli hänelle suuresti mieleen, hänen rintansa aivan paisui ilosta ja ylpeydestä, kun hän pienelle Antille sai neuvoa kirjainten nimet. Ei niitä tarvinnut kahta kertaa sanoa! Heti paikalla poika ne oppi. Eikä aikaakaan, kun hän jo sai selvän kirjasta.

— Antti! rääkkyi vanha Joutsia kamaristaan, — tule lukemaan vaarille! Anttiiii!

Vaari oli käynyt vanhaksi ja huonoksi. Kainalosauvojen avulla hän liikkui, oli äreä ja äkäinen, eikä kukaan tahtonut osata olla hänelle mieliksi. Tulettäneen hän kuitenkin aina ikävöi, ja kun siellä sitten humalassa oli tullut kiroilluksi ja pidetyksi pahaa elämää, seurasi katumuksen pää ja piti rukoilla ja lukea postil-laa.

Antti pelkäsi vaarin suurta postillaa. Se oli niin raskas, ettei sitä tahtonut jaksaa pidellä. Ja siinä oli niin pitkiä lukuja, ettei tahtonut saada niitä loppuun. Mutta lukea piti. Ennen oli muori lukenut, mutta muori oli jo kuollut. Vaari makasi pitkänään sängyssä ja hänen kätensä olivat ristissä rinnalla. Pian hän sulki silmänsä ja hengitti ihan kuin olisi nukkunut. Mutta jos Antti keskeytti lukunsa, heräsi hän paikalla. Ja silloin ei autanut muu kuin jatkaa.

Kun Antti oli saanut amenen suustaan, avasi vaari silmänsä ja hänen näytti olevan hyvin uni.

— Kuules, poika, sanoi hän, — menepäs ja avaa tuo kirstu tuolta... Noin! Nosta pois se kaulahuivi siitä ja se samettinen liivi! Mutta nosta koreasti, ettet hämää niitä tupakanlehtiä, jotka ovat toisella puolella... Vie nyt kätesi oikealle puolelle... Ei sinne! Etkös tiedä, mikä on oikea puoli? Uunin puolelle! No niin . . Siellä nurkassa on nahkainen kukkaro . . . Joko löydät? Mutta ota koreasti! No niin, tuo se tänne!

Ja kun vaari on saanut kukkaron käsiinsä, avaa hän hiljalleen sen siteet ja kaivaa sieltä esiin kymmenen pennin kuparirahan.

— Tuon sinä saat, poika . . . ! Ja vie sitten kukkaro takaisin paikoilleen . . . Panitkos samaan nurkkaan? Pane nyt paidat ja villahuivit ja sitten kirjat!

Ja sen sanottuaan kääntyy vaari toiselle kyljelleen ja menee uneen. Mutta Antti lentää kuin lintunen häkistä, juoksee isän tai äidin luo ja vie hänelle rahan:

— Pankaa talteen . . . Minä menen näillä rahoilla kouluun!

Ja sitten suin päin temmeltämään toisten lasten kanssa. Heitä on jo neljä lasta, Antti ja Erkki ja Helena ja Kalle . . . vaikka Kalle on niin pieni, ettei hän vielä kykene mihinkään... Ja kun sitten kauppiaan lapset ja Rason lapset ovat mukana, niin heitä on aika komppania lapsia! Rakennetaan joukolla tietä, rautatietä mäestä, missä muonamiesten asunnot ovat, maantielle. Ja niin hauskaa on tienteko, ettei äiti tahdo saada lapsia syömään enempää kuin nukkumaankaan.

Lapset ne olivat tuoneet aurinkoa Joutsiaan ja lapsi

se oli, joka pelasti Haimalan nuoren emännän. Pastori oli sitä aikoinaan ennustanut ja tämä ennustus kävi toteen. Helena oli niitä naisia, joiden elämän lapsi voi täyttää kokonaan.

Helena iloitsi ja riemuitsi jo kantaessaan lasta sydämensä alla. Pahat unet ja hirmuiset mielikuvat katosivat kokonaan ja tyyni, hiljainen onni tuli sijaan. Hän oli kaunis onnessaan, hän nuortui ihmeellisesti, hänestä säteili puhtaus, miltei pyhyys. Ja kun lapsi vihdoinkin oli hänen käsissään, kun hän kuuli sen elävän kitinän, oli hän niin autuas, ettei hän enää mitään toivonut, ei taivaasta eikä maan päältä. Hänen kaunis, hänen siunnattu lapsensa!

— Oi, äiti tahtoi syödä sinut suuhunsa! Tule tänne, niin äiti syö sinut!

Ja hän painoi sitä rintaansa vasten ja suuteli, suuteli väsymättä, milloinkaan saamatta nälkäänsä sammumaan. Hänen kaunis poikansa, hänen oma poikansa!

Ei hän kantanut kaunaa ketään vastaan. Kuinka olisi hän taitanut, hän, joka oli niin onnellinen! Hän olisi tahtonut pastori Sandia kastamaan pientä poikaansa. Hän ajatteli häntä hellällä ystävyydellä, ja olisi tahtonut näyttää hänelle lapsensa. Mutta omaiset panivat sitä vastaan.

Haimalassa pidettiin suuret ristiäiset. Sekä isännän omaiset että emännän sukulaiset tulivat lapsineen päivineen. Pitkät ruokapöydät olivat katetut suureen, herrasväkien aikaiseen saliin, jossa permanto oli leveistä, maalaamattomista hirsistä, seinäpaperit vaaleansiniset, katossa vanhanaikainen kynttiläkruunu ja ikkunoissa valkeat, kotikutoiset uutimet. Pitkin seiniä kulki valkeiksi maalattuja, selkänojalla varustettuja sohvia, ja viidestä ikkunasta näkyi raivaamaton puutarha jättiläispuineen ja pensasrytöineen sekä laaja järven selkä.

Eivät olleet sukulaiset moniin aikoihin olleet niin hauskoissa kutsuissa kuin näissä Haimalan ristiäisissä. Helena-raukasta oli aikoinaan ollut paljon murhetta — siksi kaiketi ilo nyt oli sitä suurempi hänen onnestaan.

Lähtiessä vei Helena veljensä erilleen ja kysyi:

— Kuinka pastori jaksaa?

— Ränstyy ränstymistään, vastasi Juha.

— Käykö hän missään ihmisissä? kysyi Helena taa-sen huolestuneena.

— Käyhän hän talonpojissa. Ei hän enää moniin aikoihin ole taitanut käydä Saarlassa.

Helenan kasvoille valui puna ja hän painoi alas silmänsä.

— Etkö sinä sanoisi terveisiä pastorille, kun satut näkemään? Minä soisin, että hän kävisi täällä. Minä niin tahtoisin, että hän näkisi lapsen. En minä hänelle ole enää vihainen. En ole kenellekään vihainen ... Sanothkos terveisiä minulta?

— Miksen minä sanoisi, koska sinä tahdot, vastasi Juha ja tunsu, että hänkin jo voi antaa pastorille anteeksi paljon, koska Helena kerran on tullut onnelliseksi.

Ja Juha vei Helenan terveiset pastorille.

— Vai oikeinkos pyysi käymään! huudahti pastori ja näytti ilostuvan. — Pitää käydä.

Hän tuli uteliaaksi ja olisi mielelläänkin käynyt Haimalassa, mutta hänellä oli Helenaan nähden hiukan sama tunne kuin ennen Edithaan — hän ei saanut men-nyksi huonoissa vaatteissa, paremmat oli hankit-tava.

Oli jo myöhäinen syksy, kun virkatoimet kerran vei-vät hänet Haimalaan päin. Emäntä oli silloin jo lakan-nut häntä odottamasta. Suuret puut pihamaalla ja puis-tossa olivat luoneet lehtensä maahan, joten tiet ja nur-mikot olivat aivan keltaisinaan. Taivas oli harmaa ja itkettänyt.

Sellaisena päivänä ajoi pastori Haimalan pihaan. Se oli vanhanaikaisen herraskartanon pihamaa, lihava koira karkasi haukkumaan vastaan ja puodin rappusille ilmes-tyi nainen lautanen kädessä, sormessa riipumassa suuri avain. Huomatessaan vieraan hän nähtävästi aikoi pu-jahtaa aittaau, mutta ei ehtinyt, kun jo Jaakko Sand rattailtaan huusi:

— Hyvää, päivää, emäntä.

Helena laski sekä lautasen että avaimen rappusille ja riensi rattaiden luo. Sama, sama hän oli kuin ennen! Sama keveä käynti, sama norja ruumis, ehkä sentään hiukan täyteläisempänä, samat verevät kasvot, loistavat silmät ja hiukset kiharoina ympäri valkean otsan —

mutta kuitenkin oli hänessä jotakin uuttakin, mitä lie-
nee ollut, jotakin tyyntä, pehmoista... Niin, kai se
juuri oli sitä äitiyyttä, sitä, jolla hän oli liittänyt elä-
mänsä sirpaleet yhteen eheäksi onneksi.

— Terve tulemastanne, pastori, sanoi hän hymyillen,
mutta ei katsonut vierastaan silmiin ja polttava hehku
oli hänen kasvoillaan. — Pastori on hyvä ja käy si-
sään... Matti tulee ottamaan pastorin hevosen ja panee
sen eteen kaurjoja.

Ja hän kiirehti keittiön kautta sisään ja pastori odotti
isolla rapulla, kunnes palvelustyttö tuli avaamaan. Se
oli siistinnäköinen, vanhanpuoleinen ihminen, nähtä-
västi emännän uskottu, sillä hän avasi salin oven ko-
tiutuneella varmuudella ja käski istumaan.

Suuri talo, varakas talo — sen näki ensi silmäykseltä.
Mutta emäntä — minne hän joutuikaan? Pastori odotti
häntä malttamattomana. Hänen oli emäntää ikävä, hä-
nen silmänsä janosivat häntä. Hän unohti, ettei hänellä
enää ollut oikeutta pitää Helenaa omanaan. Vuodet,
jotka olivat erottaneet heitä toisistaan, katosivat, ja
pastori vain halusi painaa päänsä hänen rintaansa vas-
ten, kietoa käsivarret hänen ympärilleen ja pyytää
häneltä anteeksi, että oli ollut poissa niin kauan.

Välähdykseltä muisti hän, että Helenahan on toisen
vihitty vaimo, mutta sen ajatuksen hylkäsi hän pai-
kalla. Helena on hänen omansa! Se on ainoa mahdol-
linen suhde heidän välillään ja ainoa oikea. Kaikki muu
on petosta... Myönnä vain, pikku Helena, että olet
odottanut minua kuin pelastajaa. Saat nähdä, saat
nähdä: nyt en enää päästä sinua.

Pastori nousi tuolistaan huohottavin rinnoin ja alkoi
astua edestakaisin suuressa huoneessa, jonka lattia oli
peitetty punaraitaisilla matoilla.

— Missä sinä viivyt? ajatteli hän. — Me olemme
liian kauan olleet erossa. Odota sinä... nyt minä kum-
minkin sinut otan.

Silloin avautui ovi ja Helena astui kynnykselle lapsi
sylissään.

— Minun täytyy pastorille näyttää pieni poikani...
Eikö se ole iso poika! Tui, tui, tui... No, Juha, nau-
rapa nyt... Se osaa jo nauraa... Noo, Juha, kuka

nyt on paha! Kuituseni. .! eihän se koskaan ennen ole ymmärtänyt vierastaa. Mutta täällä ei olekaan niin moneen aikaan käynyt vieraita ...

Pastori vilkaisi äidin mieliksi lapseen: ihan tavallinen lihava löntikkä. Satojen sellaisten päälaelle hän ristiessään oli valanut vettä. Minkä voimakkaan lapsen Helena olikin jaksanut synnyttää maailmaan! Äiti säteili, kun hän katseli lasta, pani suunsa suppuun, pisti esiin kiellensä pään, hymyili... eikä enää muistanut mitään muuta kuin lastaan.

Pastorin kädet vaipuivat ja hänen sydämensä ikään kuin taukosi sykkimästä. Hän tunsu pistävää, kalvavaa ikävää. Kaikki, joihin hän elämän varrella oli tarttunut, saadakseen käsilleen jotakin kiinteää kohtaa, olivat hänet hylänneet. Elämän erämaassa ei ole hänelle ketään, ei ketään, ei ketään! Sinä, Helena, olisit edes sinä voinut sääliä ja pysyä uskollisena.

Näin huusi pastorin sielu ja verestävistä silmistä puhui sanomaton suru. Mutta Helena ei edes katsonut häneen. Hän nauroi, hymyili, päästi pieniä lintumaisia ääniä ja loisti lastansa vastaan.

Pastoria kestitettiin komeasti Haimalassa. Yllin kyllin oli sekä ruokaa että juomaa. Ei kulunut puolta tuntia, ennen kuin tarjottiin jotakin uutta, milloin kahvia, milloin viiniä ja konvehtia, milloin uutta lajia viiniä ja kaakkua, milloin totia ja vihdoin illallista. Pastori totisesti ei voinut valittaa. Mutta kuitenkin läksi hän Haimalasta oka mielessään. Hän oli toivonut, että Helena olisi pysynyt hänelle uskollisempana! Häntä katke-roitti, että Helena saattoi olla niin täydellisesti onnellinen.

Lapsi, lapsi, se täytti nyt koko hänen mielensä — mutta entä jos lapsi kuolisi, kuinka kävisi sitten?

Turhaa oli pastorin kadehtia. Hän ei aavistanut mikä Helenaa odotti. Helenan onni oli itse asiassa oleva ylen lyhyt.

Puolen vuoden vanhaksi päästyään rupesi lapsi kuihtumaan. Mahdotonta oli tietää mistä syystä, sillä siinä ei näkynyt mitään vammaa. Ei se valittanut eikä itkenyt, mutta ei se myöskään nauranut eikä kaarestanut, kuten terveet lapset siinä iässä. Isä koetti sitä hypittää ja

äiti houkutella hymyilemään. Siitä ei tullut mitään. Lapsi näytti kärsivän. Kerran, kun äiti oli koettanut kaikkia keinojaan, hymyillyt, nauranut, kutitellut, vitkellyt kielellään, näyttänyt leikkikaluja ja lapsi vain tuijotti häneen suurin, tylsin silmin, joutui äiti niin epätoivoihinsa, että hän kävi kourin kiinni kehdon latoihin, painoi kasvonsa kehtoon ja purskahti itkuun.

— Lapsi, lapsi, mikä sinun on? Kun ei äiti ymmärrä...! vaikeroi hän.

Silloin lapsi parahti pahasti ja itki pitkän aikaa. Äiti ei ymmärtänyt, pitikö hänen surra vaiko iloita tästä elonmerkistä.

Helena katseli kaikkien muiden lapsia, jotka olivat siinä iässä, ja kyseli kautta rantain heidän äideiltään, oliko ollut sellaisia lapsia kuin Haimalan pikku Juha. Mutta ei ollut kenenkään lapsi ollut sellainen, Helena kävi lääkärinkin luona. Lääkäri määräsi huolellista hoitoa ja antoi lääkkeitä, joista ei saattanut huomata mitään vaikutusta. Mitä taas hoitoon tuli, ei äiti käsittänyt, miten hän saattaisi tehdä sen huolellisemmaksi.

Jota vanhemmaksi lapsi tuli, sitä selvemmin saattoi huomata, ettei se ollut kuin muut lapset. Se rupesi kävelemään ja puhumaan hyvin myöhään. Yksikseen se istuskeli ja leikki puupalikoilla. Ne olivat sille rakkaammat kuin kauniit leikkikalut, joita isä toi kaupungista. Ei se viihtynyt muiden lasten seurassa. Kun esimerkiksi Joutsian, Rason ja Ippilän lapsia oli käymässä Haimalassa ja niiden ilo helisi ympäri taloa, pelkäsi Helenan poika, pakeni äidin helmoihin ja rupesi itkeä kaihertamaan.

Jos tämä lapsi joskus olisi ollut edes jossakin pahan-teossa! Jos se olisi käynyt kiinni johonkin pöytäliinaan ja vetänyt sen alas kaikkine tavaroineen! Jos se joskus olisi tuskastunut ja suuttunut jollekin leikkikalulle ja laskettanut sen menemään rikki! — Mutta ei mitään sellaista! Lapsi istui minne sen istutti, makasi minne sen laski makaamaan, söi mitä suuhun pani. Helenan poika oli toisenlainen kuin muut lapset, se täytyi koko maailman huomata.

— Mikäs sitä vaivaa, kun ei se leiki? sanoivat kerjäläisakat.

— Kun ei sitä saada selville, mikä tauti siinä on, vastasi hoitaja. — Lääkärissäkin on käytetty kuinka monet kerrat, mutta eivät vain saa paranemaan.

— Jaa, jaa, näin suuren talon poika, päivittelivät akat. — Olisi kyllä varaa elättää. Mutta eihän se elä, näkeehän sen päältäpäinkin. Johan sillä on kuolema silmissä!

Äiti kuuli joka sanan, sillä hän pysytteli tavallisesti niin likellä lasta, että kuuli kaikki, mitä sen ympärillä tapahtui. Kerjäläisakan sanat viilsivät kuin veitsen terät... Mutta lapsen pitää elää! Jumala, Jumala, auta! Lapsi on pelastanut äidin avioliiton ensi vuosien hirveästä yöstä ja jos se kuolee, tulee yö takaisin...

— Niin, niin, tietäähän sen, sanoivat muonamiesten vaimot emännälle suoraan vasten silmiä, — kun emäntä silloin oli niin huonona.

Yhtä mittaa sanoivat armottomat ihmiset sen hänelle. Ikään kuin ei hän itse olisi sitä tietänyt!

— No, mitä siitä yhdestä, lohduttivat ihmiset. — Tulee toisia, jos se kuolisikin!

Mutta se ei saa kuolla! päätteli äiti. Ja hän kävi siihen kiinni, pusersi sitä epätoivoissaan vastaansa.

— Kun korjaisi vain Jumala pois, sanoi muuan köyhä vaimo, jonka lapsi monta vuotta oli potanut. — Parrempi kuolema kuin kipeän elämä. Hyvässä korjuussa ne lapset ovat, jotka saavat pieninä kuolla...

— Mutta ehkä Jumala vielä tekee pikku Juhan terveeksi! kuiskasi äiti ja hänen mielessään versoi uusi, vahva usko. — Jos äiti vie lapsensa Helsinkiin. Siellä on hyviä tohtoreja...

Pikku Juha vietiin Helsinkiin. Sekä isä että äiti olivat hänen mukanaan ja he kävivät kolmen tohtorin luona. Mutta siellä he vain saivat vahvistuksen pelolleen, jota he tähän asti tuskin olivat uskaltaneet sanoihin pukea. Lapsi oli tylsämielinen, parantumaton. Elää se kyllä silti saattoi. Mutta ihmistä ei siitä koskaan tulisi.

— Ei ollut onnea minun nimelläni, sanoi Joutsian isäntä sisarelleen. — Muistatko, kuinka sinä toivoit, että minun nimeni tekisi lapsen minun kaltaisekseni?

He istuivat kiikkulaudalla Haimalan puutarhassa, ja heidän edessään oli sininen järvenselkä. Aurinko pais-

toi lämpöisesti ja laineet kimmelsivät ja välkkyivät. Oli sunnuntai, ja koko talon väki, yksin lapsenhoitajakin, oli kirkossa.

Helena istui kädet ristissä ja seurasi silmillään pikku Juhaa, joka oli istumassa ruusupensaalla alla nurmella. Lapsen kädessä oli kaksi puista palikkaa ja niitä se sommitteli päälletysten. Siinä se taas oli istunut puolen tuntia kumminkin, liikkumattomana. Äidin kasvoissa kuvastui sanomaton tuska. Hän oli kalpea ja laihtunut, otsaan silmien välille oli syntynyt kaksi syvää piirtoa. Kyynel valui poskea alas. Lapsen sininen kolttu loisti iloisesti nurmelta, tuulenpuuska liehutteli sen pellavankarvaista tukkaa ja varisteli ruusupensaista valkoisia lehtiä sen päälaelle ja hartioille.

X

Nainen se pitkin matkaa oli ollut viittana Jakob Sandin, Keihäsjärven papin tiellä. Harvoin se oli kulkenut lyhty kädessä ja johtanut valoisille ylängöille. Jos sillä olikin ollut lyhty, niin Jakob Sand oli puhaltanut sen sammuksiin ja sitten oli riennetty kuumiin horhiin ... Nainen se oli, joka vihdoin tuli Jakob Sandin kompastuskiveksi. Mutta ei ylhäinen Editha-rouva eikä liioin Haimalan Helena. Vaan se oli Joutsian pieni piikatyttö, sen hurskaan äidin lapsi, Susanna.

Muisti pastori varsin hyvin sen syksyisen illan, jolloin hän hänet otti haltuunsa. Se tapahtui Tulettänessä ja siellä oli silloin paljon miehiä koolla ja elämä oli iloista, kuten aivan vanhoina, hyvinä aikoina. Oo, elämä Keihäsjärvellä oli viime aikoina käynyt niin ikäväksi ja siivoksi että inhotti! Vapaus oli vanhana talluksena poljettu jalkain alle ja erotus hyvän ja pahan välillä oli käynyt ihmisten lapsille niin epäselväksi, että he pelkäsivät kaikkea eivätkä uskaltaneet mennä minnekään — ei edes kirkkoon, sillä siellähän hallitsi Jakob Sand. No niin... kuka tuo tyttö lieenee ollutkaan, se oli joka tapauksessa nuori, verevä, veikeä lapsi. Hän tuntui kyllä tutulta, pastori muisteli jossakin nähneensä huivin alta pilkottavan paksun, pellavankarvaisen pal-

mikon. Olisiko tyttö toissa vuonna ollut rippikoulussa? Ei pastori muistanut varmaan.

Ilmeellinen taika on tuollaisessa nuoressa, koskemattomassa tytössä, sen pienessä kiemailussa ja sitten sen pelossa ... Tämä oli pelännyt häntä, sillä se oli todella ollut kokematon ja koskematon. Sellainen vanha, totunut naisten kesyttäjä kuin Jaakko Sand sen tunsikin käsiinsä, heti kun hän kiersi kätensä naisruumiin ympäri. Tyttö ei tahtonut taipua. Hänet oli lähetetty asialle ... Isäntä oli käskennyt joutua ... Tyttö oli itkenyt, hän oli luvannut huutaa, hän oli rukoillut sekä Jumalaa että sitä miestä, joka hänen edessään huohotti ja jota ei hän lehdon pimeydessä voinut nähdä ... Onneton lapsi, ei se ymmärtänyt, että pelastus kävi sitä mahdottomammaksi, jota enemmän hän itki ja rukoili ... Sittemmin unohtui koko tyttö, kuten kymmenet ennen häntä, kunnes pastori eräänä sunnuntaina keskellä saarnaansa huomasi hänet kirkon penkissä, vaipuneena itkemään. Mistä hän hänet tunsikin? Siitä, että huivi oli valunut päästä ja näkyviin oli tullut paksu, vaalea palmikko, jollaista ei ollut kenelläkään muulla hänen seurakunnassaan. Hän oli silloin illalla jo punninnut palmikkoa kädessään ... Tyttö-raukka itki katkerasti. Mikähän hänen oikein oli? Pastori miltei sulki, kun hän ajatteli tämän elämän kovuutta, ja kun hän luki saarnan jälkeisiä rukouksia, hän teki sen hartaana ja ajatteli kaiken aikaa tuota tyttöä.

Mutta kävi vaikeammaksi, kun hän huomasi, että hän tuli rippiväen joukkoon. Jos tyttö katsahtaa häneen, jos tyttö tuntee hänet, jos tämä karkaa ylös penkistä ... Pastori pelkäsi nuoren tytön silmiä, hänen kätensä vapisivat niin ettei hän tahtonut saada rippileipää hänen hampaisiinsa, ja kalkista läikkyi viiniä maahan, kun hän muutti sitä suusta suuhun. Jos ... jos tyttö luo häneen silmänsä, niin hän ... niin hän pyörtyy tai hän kivettyy siihen paikkaan ... ! Ei hän ollut ensinkään kaunis: kasvot olivat täynnä äkämiä, leveät kasvot, poskipäät pystyssä. Ainoastaan otsa oli puhdas ja siitä nousi pehmoinen pellavanvalkea tukka, joka katosi huivin alle ja valui paksuna palmikkona pitkin selkää. Kädet olivat puserruksissa nenäliinan ympärillä alttari-

pöydällä, karkeat, veripunaiset kädet suuren, kotikutoisen nenäliinan ympärillä, joka lisäksi oli itketty likomäräksi. Niissä kasvoissa oli ääretön avuttomuus, ääretön hyljättyys, ne hytkivät ja vääntyivät ja kurkussa kulahti vähän väliä, kun tyttö nieli kyyneliään. Ihmiset veisata vetelivät: Oo Jumalan karitsa, joka pois otat maailman synnit... Silmät turvonneina nousi tyttö alttaripöydän äärestä ja hoippui penkkiin. Pastori pakeni sakaristoon, haki kaapista pullonsa ja kulautti kurkkuunsa. Ja sen tiensä meni pahoinvointi ja hän ainoastaan ihmetteli, kuinka tyttö silloin illalla oli voinut tuntua niin viekoittelevalta. Mutta ainahan asiat päivänvalossa näyttävät toisilta kuin pimeässä.

Myöhemmin pastori näki kerran vilahdukselta tutun vaalean palmikon. Silloin hän kysyi, kuka tyttö oli, ja sai tietää, että hän palveli Joutsiaassa. Hän ei ollut käynyt rippikoulua Keihäsjärvellä, vaan naapuripitäjässä, koska sinne oli lyhyempi matka sieltä metsäkulmalta, missä hän asui.

Ikävä asia, että hän palveli Joutsiaassa. Joutsian mies oli käynyt pastorille yhä vastenmielisemmäksi, sillä hän juuri hiljaisella, näennäisesti vaatimattomalla käytöksellään täällä villitsi ihmisiä tekopyhyyteen ja itsevanhurskauteen. Niin juuri... Ja hän sai aikaan enemmän kuin olisi luullut yhden miehen ehtivän saada. Se yksi mies vaikutti kuin kahle sekä pastoriin että Hallbomiin, nimismieheen ja henkikirjuri Nylanderiin.

Eräänä aamuna kertoi Amanda, pastorin lihava taloudenhoitajatar, sellaista juttua, että Joutsian piika, se sellainen nuori Sanna-niminen tyttö, oli kadonnut. Sitä ei löydetty mistään.

— No, onko haettu? kysyi pastori ja ikään kuin hätähti.

— On.

— Kai se on mennyt kotiinsa.

— Kun ei se ole mennyt kotiinsa. Kuuluvat pelkäävän, että se on hukuttanut itsensä.

Pastorin mieleen juolahti puheet Helenasta. Kuinka monta kertaa hänen hukuttautumisestaan puhuttiinkaan! Ei ihminen sentään niinkään hukuta itseään! Hukuttiko Helena? Mitä vielä! Lastaan lellittelee par'aikaa

Haimalassa! Niin kai tekee se Joutsian piikatyttökin! Tätä ei pastori kumminkaan sanonut.

— Ovat hakeneet kaivot ja avannot, jatkoi Amanda.

— Eikä ole löytynyt.

— Kyllä routa porsaas kotiin ajaa, sanoi pastori. — No, mitä sinä katselet?

Amanda katseli pastoriin pitkään.

— No mitä sinä katselet! ärjäisi pastori uudelleen.

— En mitään, sanoi Amanda, veti alahuultaan pitemmälle ja läksi keittiöön.

Pastori nielaisi kirouksen, nousi, astui pariin kertaan lattian poikki ja meni sitten kaapille, jossa hän säilytti juomiaan. Hähhäh sentään! Hän tunsi olevansa kuin tervassa. Jos toista jalkaa nosti, niin toinen takerui. Jota kiihkeämmin koetti siirtää ajatusta muuhun, sitä pahemmin se sotkeutui siihen samaan. Kunhan ei tyttö sittenkin tekisi jotakin hullutusta! Hohhoh, Jakob Sand, mihin kaikkiin sinä sotkeudutkin!

Iltapäivällä, kun pastori seisoi ruokasalin ikkunassa, näki hän, että Joutsian hevosella ajettiin sivuitse tava-tonta kyytiä.

— Mihinkähän nyt on niin kiire? sanoi Amanda, joka pesi astioita keittiössä.

Pastori kuuli selvästi hänen puheensa ja aikoi jo ärjäistä, että »eivätkö joutsialaiset enää saisi ajaakaan ilman sinun lupaasi?» Mutta hän päästi ainoastaan pienen kirouksen ja meni huoneeseensa.

— Kun eivät olisi löytäneet Sannaa, jatkoi Amanda taas keittiössä, — ja menisi hakemaan vallesman-nia ...

— Herra siunatkoon kuitenkin! sanoi karjapiika siihen.

Pastori nousi tuimasti ja paiskasi kiinni keittiöön vievän oven, jotta ikkunat helisivät. Kyllä ne akat osaavat räpättää! Ettei niitä olisi tässä maailmassa... Eikös tuo mokomakin, tuo Amanda, lähtenyt pihalle tähystelemään! ... Kaivelee tuossa nyt hampaitaan ja katsoo ja katsoo... Pastori oli jo ikkunan ääressä ja koputtamaisillaan ruutuun, mutta malttoi mielensä. Ties mitä Amanda olisi ruvennut ajattelemaan! Hän katseli äsken muutenkin jo niin hävyttömästi... Jos lähtisi

tästä ulos____Mutta mihin? Tulettäne oli pahassa paikassa, itse Joutsian vieressä... No, jopa hän nyt oli tulemaisillaan lapseksi uudestaan, kun niin pelästyi sitä, että Amanda tähysteli maantielle! ... Mutta kas, nytpä tämä näkee jotakin, koska karkaa portille. Siihen pysähtyy huivitta päin, lämmittelee käsiä esiliinassaan ja hyppii vuorotellen toisella, vuorotellen toisella jalalla. Hullun näköinen se on, mokomakin! ... Voi sinuas, sinä pullea Amanda, sinuakin minä olen viitsinyt katsella! ...

Totta tosiaan, vallesmannia siellä tuodaan Joutsian hevosella. Amanda pysäyttää hevosen ja pastori näkee, kuinka hän huojuttaa päätään ja huitoo käsillään.

Pastorin päähän syöksyy veri niin tuimasti, että tuntuu siltä, kuin se pursuisi esiin ihon alta. Hetkisen perästä puistattaa kylmä häntä ja kädet käyvät likomäriksi. Nojaten kirjoituspöytänsä hän kuuntelee sydämensä lyöntejä, raskaita, epätasaisia lyöntejä kuin vasaran iskut... Kuolema tulee, ajattelee hän itsekseen. Hän koettaa liikkua, mutta ei pääse paikaltaan. Silmissä on kaikki mustaa, liikkuvaa.

Kuolema! ajattelee hän taasen ja outo lamaus lyö hänet. Mutta hetkisen perästä hän näkee pimeyden haihtuvan kuin mustan verhon, jota hiljaa vedetään sivu, ja samassa hän pääsee liikkeelle. Kuinka jalat painavatkin, kuinka huonoksi hän on käynyt!

Editha! parkaisee hän ilman ääntä ja hänen silmiensä ohitse välähtää jotakin valkoista. Seuraavassa hetkessä tulee se musta taas takaisin, se, joka on kuin kuolemaa, ja hänessä on tilaa vain yhdelle ajatukselle: kun pääsisikin kaapille! Ja hän panee kaikki voimansa liikkeelle saavuttaakseen tämän päämäärän, viimeisen elämässä: päästäksensä kaapille.

Pullo, pullo! Ei tarvitse lasiakaan! Kunhan hän vain löytää pullon... Kaapille! Kunhan pääsee keinutuille ensin ... Sitten on vain pari askelta! Ei lasiakaan . . . kunhan vain saa pullon!

Hää! Hän pääsee, hän pääsee! Siunattu pullo! Elämä palaa, lämmin, suloinen elämä. Se karkaa kuin tuli läpi luitten ja ytimien. Mies pääsee pystyyn, esineet pysyvät paikoillaan silmien edessä, permanto on taasen lujana jalkojen alla. Mies ojentuu suoraksi, eikä mi-

kään muu todista mennyttä myrskyä kuin sinertävä puna poskilla.

— Mitä sinä taas älmennät! tokaisee hän Amandalle vasten kasvoja, kun tämä juosta lönnköttää sisään ja jo tullessaan huutaa ja toimittaa:

— No, Herran tietten, kun se tyttö on hukuttanut itsensä! tulee Amandan suusta kuin koskesta. — Kun Joutsian miehet tänä aamuna menivät ruoppakuopalle, niin sieltä löysivät huivin, joka oli jäänyt lammikon pinnalle. Sitten rupesivat etsimään ja eivätkös löytäneetkin tyttöä! ... Se oli niin kovasti pelännyt vanhempiansa ... Arvelevat, että se siksi... Kun se oli, raukka, ollut niin kovasti jäätyneenä ruoppaan, etteivät tahtoneet irti saada ...

— Älä nyt huuda, keskeyttää pastori hänet vihdoin — Kuuleehan sitä nyt vähemmälläkin.

Amanda luo häneen vihaisen katseen ja katoaa keittiöön. Ja hetkisen perästä kuuluu vain etenevä ryty, kun piikojen askeleet ja äänet häviävät pirttiin.

Pastori koetti ottaa avukseen järkensä. Ehkei se asia ensinkään ollut sillä lailla. Tiesihän sen jokainen, mitenkä huhut muuttuivat kulkiessaan. Jos olisi lähtenyt Joutsiaan tiedustelemaan? Mutta ei maittanut se esitys ... Olisiko talonpoikaisihmisellä ollut niin paljon häpeäntuntoa ja hienotunteisuutta? Olisiko sellaisessa piikatytössä ollut niin paljon rohkeutta — niin, suorastaan rohkeutta? Ei hän saattanut sitä uskoa! Ei ole leikintekoa ottaa itseltään henki.

Pastori pääsi pian epäilyksistään, sillä Joutsiasta palatessa poikkesi nimismies Liljeblad pappilaan.

Kaikki, kaikki oli totta.

Ystävykset istuivat pastorin kamarissa kuten niin monena monituisena iltana ennenkin, samassa nahkasohvassa, jonka yläpuolella riippui Lutherin kuva ja pastorin ampuma-aseet. Heidän edessään olivat totivehkeet kuten niin monena monituisena iltana ennen, mutta puhe ei tahtonut luistaa.

— Hyi, sanoi nimismies ja sylkäisi. — On se koiran virka se minun virkani: nuuskin kaikkia haaskoja ja ... Hyi saakeli sentään!

Ja sitten hän kertoi minkä näköinen ruumis oli ollut.

Se oli ollut niin kiinni liejussa, että oli rautakangiila irroitettava. Eikä siitä osannut muuta eroittaa kuin silmien valkuaiset ja hiukset, jotka pääsivät irti ja laahasivat reen perässä kuin mikäkin kellertävä harja. Tavattomat hiukset sillä ihmisellä olikin!

Pastori istui äänetönnä ja kuunteli, kasvot kankeina. Nimismies loi häneen äkkiä katseensa. Molempien posket punoittivat juomisesta.

— Kunnan veliseni, virkkoi hän, — ikävintä tässä jutussa on se, että sekoittavat sinut siihen ...

Pastori koetti olla hämmästyvinään.

— Minut...!

— Niin, että sinä Tulettänessä ...

— Tiedän, tiedän.

— No, älä nyt noin pelästy! Kaipa sen helposti saa todistetuksi, ettet sinä sinä iltana ollut Tulettänessä.

— Oliko ... oliko tyttö sanonut mitään?

— Ei, eivät olleet saaneet häntä sanomaan, vaikka emäntäkin monta kertaa oli koettanut pyytää oikein kauniisti, kun tyttö oli niin onneton.

Pastori sivaltaa kädellä otsaansa ja hengittää helpommin. Mutta samalla kiihtyy tuska hänen sielussaan: hyvä tyttö se on ollut, arkaluontoinen tyttö. Kuinka kauhean onneton hän onkaan mahtanut olla!

— Vai niin, sanoo hän hajamielisesti.

— Niin, jatkaa Liljeblad. — Hallbomin väki sen helposti todistaa, sinä olet niin monet palvelukset tehnyt heille.

— Tiesi niitä Hallbomeja!

Nimismies purskahti nauruun.

— Kyllä minä ne takaan! Sinun pitää ennen kaikkea ottaa tämä asia järkevästi. Mitä sinä nyt tämmöisestä noin sydännyt? On niitä nähty pahempiakin! Ja kuulepas vielä! Olisi hyvä, jos sinä jollakin lailla voisit hie-roa sovintoa reingin, sen Epramin kanssa. Hän se on pahin. Kas, hän oli tytön sukulainen ja kaikesta päättäen pikiintynyt tyttöön. Hän murjotti niin mustasti, että luuli hänen aikovan syödä joka miehen. Hän se juuri käräjiin tahtoo. Minusta voisivat peittää unheeseen koko jutun: eihän tyttö enää siitä kostu, mitä hänelle nyt tehdään.

Mutta pastori oli jo niin humalassa, ettei hän tietänyt mistään. Hän rallatteli itsekseen ja näpäytti sormillaan ikään kuin ajaakseen lentoon kärpäsiä. Kun Liljeblad yritti lähteä pois, takertui hän tämän kaulaan ja rupesi itkemään.

— Älä jätä minua, veli. Minä kuolen tänä yönä.

Nimismies nouti Amandan ja yhdessä he johdattivat pastorin sänkyyn.

Tuli kauhea yö. Pastori makasi kuin paasien alla, ei hän voinut huutaa eikä valittaa, ei hän saanut edes hengitystä kulkemaan. Hän oli joka hetki tukehtumaisillaan ja hänen täytyi ponnistaa voimiaan äärimmilleen, ennen kuin rinnasta läksi ääntä.

— Aaa ... Auttakaa ...!

Amanda tölmäsi ylös unestaan ja sytytti tulta.

Pastori oli kasvoiltaan ihrankarvainen ja hiki pisaroi hänen otsaltaan. Amanda kostutti hänen ohimottaan kylmällä vedellä, antoi hänen haistella etikkaa ja murisi äreästi: »Kun ei anna ihmisten maata.»

Pastori virkistyi hiukan ja meni uudelleen uneen.

Hän painaa jotakin rintaansa vasten ja etsii sen niska. Siitä lähtee jotakin paksua, mustaa ... Se on ruoppaa, se on kylmää ... Jäätynneen lammikon pinnalla pilkottaa jokin vaate ... Näkyy punakirjavaa röijyä, näkyy pellavankeltaista tukkaa ... Tukka aukeaa ja alkaa laahata reen perässä ... Ruopan alta katselevat avonaiset silmät, nurin päässä ... Kaikkea tätä pitää pastori sylissänsä ja painaaa sitä rintaansa vasten ...

Amanda herää taasen pahaan parahdukseen ja sytyttää tulta. Ei tässä tänä yönä näy saavan nukkua! Selasta se on, kun juo kuin sika eikä tiedä määrää. Palakoon nyt tuli koko yön.

Yö on pitkä. Hiljaisuus hymisee, kynttilään tulee pitkä karsi, joka rupeaa räätisemään ja käryttämään. Amanda kuorsaa jonkinlaisella vuoteella, jonka hän on tehnyt lattialle ovensuuhun.

Hiiretkö ne nakertelevat uuninnurkassa? Jyrsivät, jyrsivät, juoksentelevat vinnillä, että jyskyy, toisesta päästä toiseen! Pastori käskee silmiänsä aukenemaan, hän tahtoo avata silmänsä ja nähdä: hän ei saa niitä auki! Kannot ovat kuin juotetut kiinni! Eivät aukea!

Mutta kansien läpi hän on näkevinään pienten hiirien hissuttavan esiin nurkista, pysähtyvän vuoteen ääreen katselemaan häntä... Niillä on mustat, liikkumattomat silmät kuin helmet... Niiden silmät menevät nurin!

Pastori karkaa ylös vuoteesta. Karsi kynttilässä on tuumaa pitkä ja käryää ja rätisee. Liekki leimuaa sen ympärillä, koko huone liikkuu, kiikkuu ja huojuu... Henget leijailevat ja liehuttavat harmaita vaippoja.

— Auttakaa! parahtaa pastori ja putoaa takaisin vuoteelleen.

— No mikä nyt taas on? ärisee Amanda. — Kuka käskää sillä lailla juomaan! Nooh... tuonko viinaa vai aarakkia, vai...?

Ja hän sylkäisee hyppysiinsä, niistää kynttilän, viskaa karren nurkkaan ja lähtee toiseen huoneeseen.

— Aijai, aijai, puhelee pastori itsekseen. — Minä en uskalla lausua sinun nimeäsi, sinä .. . ylhäisin. Olen sitä niin paljon turhaan lausunut. Jumala .. !

Aamupuoleen yötä hän vihdoin menee uneen, joka antaa voimia ja virkistää. Hämärissä herättää Amanda hänet ilmoittamalla, että Joutsian isäntä jo kauan on ollut täällä odottamassa. Hän tulee kirjoituttamaan ruumista.

Sitä ei Amandan laisinkaan tarvitsisi ilmoittaa, sen pastori kyllä arvaa muutenkin... On hän sentään tänään aika paljon parempi. Se oli kammottava se viime yö. Miten voikaan mielikuvitus päästä sellaiseen valtaan?

Hän on tullut vanhaksi ja raihnaaksi. Äää sentään, mikä ryttö ihminen on!

Nyt on edessä ilkeä tehtävä: istua kuuntelemassa itsevanhurskaan miehen selityksiä. Tai ehkäpä se nyt tulee se suursiivous... Äää sentään .. ! Tämä elämä on roskaa!

Juha oli lammasnahkaturkissa, musta kaulus jonkin verran auki, niin että paljas kaula näkyi. Hän istuutui tuolille ovensuuhun ja kierteli lakkia käsissään. Hänen hymynsä oli vähän väkinäistä ja odotus oli nostanut malttamattomuuden punan hänen poskilleen.

— Tottahan pastori jo on kuullut siitä kuolemantapauksesta, alkoi hän.

— Johan minä siitä vähän kuulin, vastasi pastori huolettomasti. Hän istui kirjoituspöytänsä ääressä ja kai-
veli paperiveitsen kärjellä hampaitaan. — Onhan se aika
ikävä tapaus.

— On. Kyllähän me sitä kauan pelättiin, että tyttö
jotakin tekee, kun se oli niin onnettomana. Ei se saanut
lohdutusta Jumalan sanasta eikä mistään.

— Vainaja ei muuten taitanut olla kirjoissa tässä pi-
täjässä? huomautti pastori.

Juha kertoo kaikki mitä tietää ja pappi tekee muis-
tiinpanoja hopeavartisella kynällä, jonka vihdoin laskee
kädestään tomuttuneelle, helmillä ommellulle kirjoitus-
matolle ... Mitähän tuo isäntä nyt aikoo? miettii hän
itseksensä katsellessaan Juhaa. Juha on todella sen nä-
köinen kuin hän aikoisi sanoa jotakin painavaa ja juh-
lallista. Hän näyttää itse kärsivän sanottavastaan eikä
pastori suinkaan aavista mitään hyvää. Kai hän nyt
vihdoin aikoo käydä siihen puhdistustyöhönsä!

— Amanda! huutaa pastori ruokasaliin päin. — etkö
sinä nyt jo tuo sitä?

Vaikeapa isännän todella on päästä puheen alkuun!
Hän asettaa käsivarret polvilleen, kiertelee lakkia kä-
sissään, oikaisee selkänsä suoraksi, katselee Lutheruk-
sen kuvaa ja tarkastaa ampumavehkeitä seinällä. Mutta
sanoja ei hän saa suustaan.

Kuinka merkillisesti kaikki kelpo ihmiset ovat tois-
tensa näköisiä! ajattelee pastori itseksensä katsellessaan
Juhaa. Magnus Ståhle esimerkiksi ja tuo talonpoikainen
isäntä tuossa muistuttavat suuresti toisiaan. Ties mistä
syystä. Ne ovat sitä tulevaisuuden kansaa, ne ovat ne,
jotka perivät maan ...

Amanda toi sisään pullon ja kaksi lasia. Ilman tarjo-
tinta läiskäyttää hän ne kirjoituspöydälle, jolla ennes-
tään on kaikenlaista romua.

— Ikäviä ne sellaiset tapaukset ovat! saa Juha vih-
doin suustaan.

— Ovat, vastaa pastori vakavasti.

— Onko pastori koskaan ajatellut syytä siihen, että
tämä meidän pitäjä on kuin pakanain maata?

— Lieneekö tämä huonompaa kuin muutkaan pitäjät!
sanoo pastori nauraen.

— Mutta eivät nämä tällaiset tapaukset todista kristillistä elämää. Ja kun niitä sattuu niin usein. Ei ole siitä kauan, kun Immolan renki tappoi oman veljensä ja Peräkulman kylän miehet rankkitiellä heittivät yhden tovereistaan hankeen paleltumaan ...

— No niin, hyvä naapuri, keskeyttää pappi. — Seurakunta on sekalainen. »Antakaa molempain kasvaa elon-aikaan asti, ja elonajalla sanon minä elomiehille: kootkaa ohdakkeet lyhteisiin poltettavaksi, mutta nisut korjatkaa minun aittaani», sanotaan Herran omassa sanassa.

Pastori sai kun saikin ne sanat suustaan. Hänen mielenmalttinsa ja kristillisyytensä palasivat vaistomaisesti paikalla, kun hän joutui rahvaan kanssa tekemisiin. Joutsia vaikenä, nojasi käsivarret polviinsa ja katseli saappaitaan.

— Mutta kun ei meidän seurakunnassa tunnu nisuja olevankaan, puhui hän taas. — Kun kaikki onkin vain ohdakkeita.

— Noo, eiköhän siellä Joutsiaassa liene nisujakin.

Pastori pani sanoihinsa aika paljon kärkeä ja Juha ymmärsi hänet paikalla. Hän vilkaisi pastoriin ja tuli ihan punaiseksi.

— Mutta kyllä siihen kyllästyy, sanoi hän tiukemmin, — kun joka päivä katselee sitäkin elämää Tulettäneessä. Siellähän tämäkin tyttöraukka tuhottiin.

Vai niin, ajatteli pastori, sinne sinä pyrit! Mutta ei pidä sinun ainakaan sitä voittoa saada, että minä sinun edessäsi seisaisin nolona.

— Jaa, jaa, sanoi hän. — Maailman pahuus on suuri. Mutta kenenkä syy se on, että Tulettäne Joutsian maalle joutui? Vanhan isännän! Minä kuulin omin korvin, kuinka hän rukoilemalla rukoili kauppias Hallbomia ottamaan kestikievarinpidon haltuunsa. Ei se kauppias ensinkään ollut tulossa, sillä ei se hollinpito kenellekään huvia ole... No niin, ja kuka käskää ihmisiä räyhäämään Tulettäneessä?

Juha ei puhunut mitään. Keskustelu meni jo toiseen suuntaan kuin hän oli tarkoittanut eikä hän tahtonut saada kiinni siitä kohdasta, jossa se häneltä hämääntyi.

— Mutta, sanoa tokaisi hän äkkiä, — kyllä sentään papin pitäisi koettaa olla esikuvaksi seurakunnalle.

Pastori katsoi häneen pitkään.

– Vai niinkös isäntä arvelee? Mutta pappikin on kai ihminen.

– Mutta ainaisen kanssakäymisen Jumalan kanssa pitäisi antaa hänelle voimia seisoa kiusauksia vastaan.

– Mutta jollei kanssakäyminenkään auta?

– Silloin ei rukous ole rukoiltu hengessä eikä totuudessa ...

Nyt se oli sanottu. Juuri tätä Juha niin kauan oli hautonut mielessään ja vaikea sitä oli ollut sanoa. Hän loi pastoriin tutkivan katseen ja odotti jännittyneenä, mitä tämä sanoisi. Mutta pastori ei sanonut mitään, purskahti vain nauruun.

Ja nauroi kauan. Nauroi! Se hävetti Juhaa paljon enemmän kuin jos hän olisi torunut. Sillä se todisti, ettei hän välittänyt hänen sanoistaan vähääkään ja että hän vain teki hänestä pilkkaa.

– Seurakunta elää niinkuin pappi elää, jatkoi isäntä.

– Vaikeata se on, kun pitää taistella luontoaan vastaan. Se on niin, että hammasta puree ja nyrkkiä pui. Mutta jollei sitä tee, niin sittenhän menee kaikki, menee käsistä, menee talo, koti, menevät lapset... Kaikki menee niinkuin Simolakin meni...

Äkkiä leimahti pastorin silmissä ja hän ojentui suoraksi ja kiivastui:

– Ihmisen ei koskaan pidä taistella luontoaan vastaan! Juuri siitä tulevat kaikki erehdykset ja harha-askleet. Se on suurin rikos, minkä ihminen voi tehdä...

Isäntä tuijotti pastoriin suurin silmin ja hänen kasvonsa kalpenivat.

– Mitä pastori nyt...? Tietäähän sen mitä ihmisen paha luonto tahtoo: se tahtoo juoda ja myllätä ja murhata... Mutta ihmisessä on hyväkin luonto. Pitää taistella sen hyvän luonnon puolesta...

– Juominen ja myllääminen ja murha ei ole mitään itsevanhurskauden ja tekopyhyyden ja lähimmäisen tuomitsemisen rinnalla...

Väri palasi isännän kasvoille ja hän tunsu pastorin sanojen tähtäävän suoraan itseensä. Pastorista henki tavaton uhma ja kosto. He katselivat toisiaan hetkisen

silmästä silmään ja hetki tuntui pitkältä, vaikkei se ollut kuin silmänräpäys.

— Mutta, virkkoi isäntä vihdoinkin ikään kuin rukoillen, — jos ihminen elää niinkuin pastori nyt sanoo oikeaksi, niin hänhän tuhoaa niin paljon muita ihmisiä. Niinkuin nyt sen meidän piikatyttömmekin kävi... Ja entä omaisten ...! Kuinka ...?

Juha vaikenä ja jäi tuijottamaan pastoriin. Tämä oli äkkiä muuttunut ikään kuin häntä olisi lyöty kasvoihin.

Pastori istui kirjoituspöytänsä ääressä, kasvot vihertävää, likaista lasiruutua vastaan. Lihava leuka riippui kappaleen matkaa alas rintaa, kasvot olivat pöhöttyneet, tuuheissa mustissa hiuksissa erottautui harmaita hapsia. Miehen yllä oli likainen paita, ylhäältä puuttui nappi, takin rintapielet olivat tahroja täynnä. Jopa oli mennyt surkeaksi Keihäs järven ennen niin muhkea pappi!

Oli jo suuri päivä eikä tulta olisi enää tarvittu. Mutta kynttilä palaa käryytti yhä kirjoituspöydällä kaikkinaisen kaman joukossa: siinä oli likainen kaulus, olkaimet, koiran kaulahihna rautavitjoineen, kirjoja, papereita, tupakantuhkaa ja pullo sekä kaksi lasia.

Pastori äänsi jotakin niin hiljaa, ettei Juha saattanut sitä kuulla. Hänen silmänsä tuijottivat ikään kuin tyhjyyteen ja niiden reunat olivat punaiset ja silmälaudat turvonneet.

Juhan tuli paha olla. Että hän olikin ruvennut lyömään noin lyötyä miestä.

— Ei pastori pahastu, sanoi hän ja nousi. — Pastori taitaa olla kipeä. Ei pastori pahastu. En minä ole tarkoittanut pahaa...

Pastorin outo, pingoittunut katse kääntyi isäntään, jonka kasvoilla oli hyväntahtoinen hymy.

Kuinka sillä miehellä oli kirkas otsa! Kuinka sen kasvoihin oli turvallista katsoa! Tuon hymyn lämmössä pastorin kasvot ikään kuin sulivat.

— En minäkään, sanoi pastori vihdoinkin vastaukseksi isännän viime sanoihin.

Juha yritti jo tulla ihan ymmälle, sillä ei hän käsittänyt pastoria. Mutta samassa tuli pastorin kasvoihin iloa ja hän muuttui äkkiä aivan ennalleen ja nousi reippaasti seisomaan. Ihmeellinen mies oli pastori: vasta

vallan lamassa ja äkkiä taasen pystyssä! . . . Isäntä oli jo lähtemäisillään, mutta muisti samassa:

— Niin, minunhan vielä piti puhua hautaamisesta. Olemme aikoneet haudata vainajan jonakin päivänä ensi viikolla. Tottahan siihen taasen saa haudata kirkon aidan taakse, minne ennenkin on haudattu tällaisia kuolleita. Kaipa ne nyt siksi saavat asian tutkituksi. Huomenna pitäisi tohtorin tulla kaupungista. Kun vain saisi ruumiin sulamaan siksi ja vähän siivotuksi sitä ruopasta. Jos pastori sitten olisi hyvä ja tulisi pitämään sitä toimitusta. Jos sopisi vähän puheessa lohduttaa niitä omaisia. Kyllä minä sitten pastorin vaivat palkitsen. Kai niitä huomenna tulee tänne katsomaan. On tämä niille kova kolaus, jos on kauhea sivullisillekin.

Nyt tulee kaikki takaisin, palaa koko se yöllinen painajainen! . . . Vai pitää hänen tyttö vielä haudatakin . . . Taikka kuopata, sillä eihän itsemurhaajia haudata... Hänen täytyy nähdä musta arkku upotettavan kuoppaan kirkon aidan taa. Häpeässä täytyy toimituksen tapahtua, ei sille raukalle lueta edes samoja lukuja kuin muille eikä sen arkun päälle panna edes vihittyä maata.

Tässä toimituksessa ei pastori saata olla osallisena! Jumaliste ei! Hän kuolee ja kaatuu siihen kuoppaan, jollei hän kuole jo ennemmin... Vaikka kuolisi nyt heti... Hän kuulee kummallista ääntä. On kuin mustat siivet taikka yölepakkojen nahkaiset evät kohisisivat ja räpyttelisivät hänen ympärillään. Kuoleman musta enkeli varmaan painuu hänen päällensä, katsoo häntä silmiin ja ojentaa kätensä ottamaan hänen sydäntään . . . Eikä hänen tarvitse muuta kuin puhalttaa, niin elämän liekki sammuu.

Isäntä on aikoja sitten mennyt. Mutta yhä istuu pastori tuolissaan, pää painuneena korkeaa selkänojaa vasten.

— Mitäpä siitä, jos ne valallaan puhdistavatkin hänet epäluuloista ja rangaistuksesta! Sen ne kyllä tekevät, sen hän kyllä uskoo: ovat ne ennenkin tehneet väärä valoja! Mutta jos tätä tällaista sieluntilaa jatkuu, niin tähän on helvetti maan päällä. Nyt hän näkee tällaisia jo valoisana päivänä — entäs sitten kun tulee yö!

— Aamiainen on pöydässä, ilmoittaa Amanda ja tuo muassaan paistetun sianlihan hajua.

Hän oli taasen kuullut uusia juttuja kuolemantapauksesta ja latelee niitä nyt pastorille. Manu siellä Joutsiassa on sentään merkillinen mies, kun hän tietää ihmisten kuolemankin edeltäkäsin. Eräänä iltana olivat väet kaikki istuneet pirtissä puhdetöidensä ääressä ja isäntäkin oli ollut siellä, mutta Sanna ei ollut — niin Manu tuli äkkiä sisään, puisteli ruumistaan ikään kuin olisi palellut ja sanoi: »Kuka taas kuolee, kun niin veistelee kirstunlautoja!» Miehet rupesivat kaikki nauramaan, mutta tytöt kysyivät pelästyksissään: »Missä?» »Tuolla riihen takana!» sanoi Manu. Siihen oli sitten Eprami nauraa tirskenut, että »kaikkia turhia!» Mutta eipäs naura enää kukaan. Kun se ruoppakuoppakin on riihen takana.

Pastori seiso i ruokakaapin ääressä, pullo kädessä ja otti ryydyn toisensa perästä. Kun Amanda sen huomasi, karkasi hän kiinni pulloon.

— Heretkää nyt jo! huusi hän. — Olette taas juovuksissa kun pitäjäläisiä tulee. On sitä viidessäkin ryyppyssä ...

— Menetkö hiiteen, akka! huusi pastori takaisin ja uhkasi häntä pullolla. — Minä juon niin paljon kuin tahdon.

Hän karkotti Amandan huoneesta ja söi ateriansa suurella melulla ja kolinalla. Sitten hän pani maata ja nukkui päivälliseen asti. Illansuussa kävi hän pirtit, navetat, hevostallit ja kyseli ja määräili, niin että palvelijat hämmästyivät. Mutta se oli sellaista, ettei hän tahtonut jäädä yksin. Ja yötä hän pelkäsi jo ennen kuin se oli tullutkaan. Tulettänessä oli moni ilta tähän asti kulunut rattoisasti ja hauskasti — sinne ei nyt ollut yrittäminenkään. Liljebladille — kuka sinne olisi uskaltanut lähteä! Siellä tietysti olisi saanut kuulla kaikki tarinat uudelleen.

Mutta tottakin; tänäänhän on saunapäivä. Se on oikein erinomaista, se. Saunassa tulee ihminen terveeksi.

Pastori valmistautui erityisellä varovaisuudella vastaanottamaan yötä. Hän ei illalliseksi syönyt siansorkkiakaan, joista hän niin paljon piti, sillä hän tahtoi

välttämättömästi saada unta. Ei hän sentään ollut terve. Hän tunsu sen koko ruumiissaan. Varmaankaan ei viikatemies ole kaukana ...

Sillä Joutsian miehellä oli niin kirkas otsa. Niin, niin ... Hän ja hänen kaltaisensa ne lopultakin voittavat. Ne ovat niitä, jotka eivät ole osanneet elää, mutta jotka sen sijaan osaavat kuolla. Ei niille miekkosille koskaan tule sellaista painajaista kuin niille, jotka ovat osanneet elämisen taidon. Hohojjaa, kuinka tämä Keihäs järvi tulee hyväntapaiseksi, jahka tästä viikatemies korjaa pois vanhan papin, Jakob Sandin... Äää sentään. Mutta hän ei vielä ole korjattu, hän elää vielä ja aikoo elää! Hän aikoo nukkua ja unen loppumattomasta lähteestä ammentaa voimia elämiseen.

Uni, mustasiipinen, ja mustasilmäinen, joka kulkee hiipimällä ja helistelee hiljaisuuden tiukua yössä, kuinka tervetullut se onkaan onnettomien vuoteiden ääreen! Mutta se menee vain onnellisten luo, niiden ylle levittää se laheat siipensä, niihin katselee syvine, rauhallisine silmineen, niiden korvan juuressa helistelee se hiljaisuuden tiukua. Yö, mustasiipinen, mustasilmäinen yö... ei se armahda niitä, jotka sitä huutavat luoksansa! Ei se sinäkään kovana yönä armahtanut Jaakko Sandia, Keihäs järven pappia.

Hän väänteli, käänteli ja hikoili vuoteessaan.

— Kun en minä uskalla lausua sinun nimeäsi, sinä kaikkein korkein! ähki hän.

— Editha, Editha! Sinäkin hylkäsit minut — tule edes sinä luokseni...!

— Helena! Minä olin kova sinulle, mutta sinä annoit aina anteeksi — armahda minua tällä hetkellä!

— Jos minä uskaltaisn huutaa sinua avukseni, sinä kaikkein korkein! ... Mutta minä en uskalla ...!

Ei ääntä, ei hiiskahdusta vanhassa pappilassa. Jo alkaa kuulua jotakin ... On kuin joku kehräisi ... kaukana ... hyrisee, hymisee, sihisee ... Ääni kasvaa. On kuin puitaisiin jossakin hyvin etäällä ... Sahataan. Ja taas hyrisee, hymisee, jyrisee. Jo kuuluu selvästi, että höylätään ... Kirkas terä karkaa pitkin laudan pintaa ja lastukiehkura lennähtää ilmaan. Terä kulkee itsensä, näkymätön käsi sitä vie ...

Kirstunlautoja! Paljon kirstunlautoja! Tyttönen, joka ruoppakuoppaan hyppäsi, ei paljoa tarvitse. Pieni oli tyttönen! Mutta sillä oli suuri tukka. Koko sen pienen tyttösen saattaa peittää niihin pellavankarvaisiin hiuksiin. Niin, ja entä sen lapsi ...! Kirstunlautoja, kirstunlautoja! ... Höylä käy, höylä käy — hei! Lastukiehkurat lentävät — hei! Kirstunlautoja suurelle miehelle! Suuri mies viedään kunnialla hautaan — hei hei! hautaan! Vihittyä multaa kirstun kannelle — hei! Kautiita puheita haudan partaalla — hei! ... Tyttönen kuopataan aidan taakse, missä siat tonkii ja vasikat tanssaa! Kirstunlautoja isälle, äidille, lapselle! Kirstunlautoja kaikille kolmelle! Nimeen isän, pojan, pyhän hengen, amen ...!

Höylä käy vimmatusti, laulu kohisee kuin myrskyn pauhina: hei, hei, hih, hei!

— Kun minä uskaltaisın huutaa avukseni kaikkein pyhintä nimeä! lennähtää pastorin päähän kuin salaman välähdys. — Sitten minä olisin pelastettu ... Auta ...!

Höylä käy yhä. Kirstunlautoja, kirstunlautoja! On kiire. Tyttönen odottaa laudalla riihessä ...! Suurta miestä ei lauta kannata, suuri mies pannaan suoraan arkkuun. Hihhihihi-hei!

Tulikirjaimilla kirjoitettuna välähtää pastorin silmien edessä nimi, jota ei hän ole uskaltanut lausua: Jeesus Kristus. Oi, jos hän saisi sen vaikkapa kuiskatuksi, niin se auttaisi häntä ja hän pelastuisi!

Mustasiipinen enkeli katselee häneen... Sen sulat ovat laheat ja suuret. Enkeli ojentaa kättään, ojentaa toista kättään, laskee ne Jakob Sandin ohimoille... Ne ovat kylmät kuin jää ja ne hivelevät polttavaa päätä. Enkeli katselee syvältä ... Hiussuortuva valuu olkapään yli... hiuksista valuu ruoppaa ja vettä ...

Jakob Sand kokoaa viimeiset voimansa ja huutaa äärimmäisessä hädässä:

— Jeesus Kristus!

Aamulla tavattiin Jakob Sand, Keihäsjärven pappi, hengettömänä vuoteestaan.

Kauppias Hallpumilla ja hänen Saarallaan oli paljon lapsia. Vanhin poika, Edvard, oli jo talon isäntänä. Isä oli ostanut hänelle Reipin talon, se kun sattui menemään erittäin halvalla. Toinen poika, Frans, kävi vielä koulua. Seuraavat lapset olivat tyttöjä ja askartelivat kodissa apuna, nuorimmat olivat juuri niitä, jotka talon lasten kanssa leikkivät tienteossa.

Ei lapsista aina ole iloa.' Se Edvard, Reipin nuori isäntä, hän se vasta tuottikin huolta! Hän joi kuin viimeistä päivää. Ei hänelle riittäneet mitkään rahat eikä häneen pystyneet mitkään puheet, eivät hyvät eivätkä pahat. Häntä oli koetettu ojentaa piiskaamallakin. Isä hutki häntä, vaikka hän jo oli suuri mies. Mutta ei autanut ei niin mikään. Muuten hän oli hyvänluontoinen ja ystävällinen poika. Pitäjäläiset pitivät hänestä enemmän kuin kenestäkään Tulettänen väestä ja kylän tytöt olivat kilvan häntä ottamassa. Mutta vanhemmat vihasivat häntä, kun hänestä oli niin paljon harmia.

Iloa tuotti sen sijaan Frans. Se se oli poika! Kuinka somasti hän jo lapsena oli osannut mittailla puodissa, puhella ihmisille ja hieroa kauppvoja! Ei totta totisesti kukaan päässyt menemään puodista ostamatta, kun pikku »Pranse» seisoi myymäläpöydän takana. Hän soitti suutaan, liikkui liukkaasti kuin kärppä, nauroi ja kehui tavaroita. Pranse oli kauppamieheksi syntynyt. Pranse voitti sillä alalla isänsäkin. Mutta hän oli lisäksi koulussakin etevä! Aina hän toi kotiin hyviä todistuksia ja opettajat suosivat häntä kaikella tavalla. Pransesta oli iloa. Pranse oli oikein vanhempiensa toivo.

Kolmas lapsista, Miina, oli hiljainen, kalpea tyttö. Heikko hän oli ollut koko ikänsä ja eräänä keväänä, kun Keihäsjärvi loi jäitään, hän sammui pois ja hänet kannettiin hautaan.

Oli muuten aivan erinomaista, kuinka kuolema juuri sinä keväänä teki puhdasta Tulettänen puolella. Sotamiehenleskiä ja niiden lapsia kuoli myötänään ja kauppiaan lapsista meni neljä yhteen kyytiin, niin että jo rupesi ihan hirvittämään, kun ei pitäjällä tiedetty mistään kulkutaudista ja Tulettäneessä kaatui toinen toisensa pe-

rästä. Se Edvartti olisi saanut kuolla! Siitä ei olisi ollut vahinkoa. Mutta hän jäi kuin jäikin eloon, jäi juomaan ja mellastamaan vanhempiensa harmiksi.

Ei ole tulettäneläisten ja joutsialaisten väli entises-tään parantunut. Naisväet sentään sopivat jotenkin, juo-vathan ne silloin tällöin kahvikupin toistensa luona ja kahvikuppi sovittaa monta pahaa, kun se tulee tarjo-tuksi oikeaan aikaan. Mutta isäntä ei pistä jalkaansa Tulettänen puolelle ja näkee sen selvästi hänen kasvois-taan, ettei hän mielellään näe Tulettänen väkeä omalla puolellaan.

— Saittekos mitään talosta? kysyy Hallpumska lap-siltaan, kun ne palaavat kotiin talosta, missä ovat olleet leikkimässä talon lasten kanssa.

— Annettiin meille kahvia.

— Olikos nisusta?

— Ei, mutta voileipäpilput emäntä pisti käteen.

— Olivatkos talonväet ystävällisiä?

— Olivat kyllä. Emäntä niisti tuon Hilman nenänkin.

— Entä sanoikos isäntä mitään?

— Ei sanonut. Eihän se koskaan sano mitään.

Niin, ei sano! Ei puhu eikä pukahda, ei hyvää eikä pahaa. Jo se vähempikin harmittaa. Eikä pistäisi jal-kaansa Tulettänen puolelle, vaikka mitä luvattaisiin. Kiittää kauniisti kun kutsutaan, mutta ei tule, ei vahin-gossakaan. Riihilleenkin kun menee, niin joka kerta te-kee kierroksen eikä mene Tulettänen pihamaan läpi, vaikka siitä olisi paljon lyhyempi matka.

Merkillisen hyvin nuori isäntä on menestynyt. Työtä hän tekee kuin muonamies, kulkee kuormien perässä kuin palkattu renki, kuokkii ja luo ojaa kilpaa työmies-ten kanssa. Ja kaiket iltaa hän istuu pirtissä puhdetöi-den ääressä. Ja siellä sitä sitten jutellaan maailman asioista. Kaikki mitä lehdissä on, pitää kerrottaman ren-geille ja piioille. Niinkuin ne niistä mitään ymmärtäisi-vät! Mutta isäntä tahtoo, että oltaisiin yhtä perhettä. Sen tähden syödään yhteisessä, pitkässä pöydässäkin. Ja siihen viedään vieraatkin. Saavat tyytyä!

Kaipa se halvaksi tulee sellainen! Mutta tuhlataan sitä taas kaikenlaisiin turhiin. Kalenterit pitää olla ja kirjat! Paikalla kun asiat rupesivat paranemaan, läh-

dettiin tilaamaan sanomalehtiä. Ja niitä sitten odotetaan! Ja hyvistä valtiollisista uutisista iloitaan, niin kuin maamies iloitsee hyvästä viljavuodesta. Ei kauppias sel-laista ymmärrä. Se se jotakin on, joka tuntuu omassa kukkarossa tai omassa nahassa! Mutta tämä tällainen — tyhjää!

Rason rusthollari käy alituisesti veljeään tervehti-mässä ja Joutsian isäntä taas vuorostaan häntä. Veljekset ovat niin hyvät keskenään, ettei puheesta heidän välil-lään tahdo koskaan loppua tulla. Se on oikein lapselli-sen näköistä, kun he pyhäisin tuntikausia astelevat yh-dessä maantiellä: toinen saattaa toista kotiin, mutta ei raskitakaan erota, vaan saatetaan ja saatetaan loppu-mattomiin.

— Mikä noita nyt taas kävelyttää tuossa? mouruaa Saara. — Eikös noita nyt millään saa lakkaamaan!

Tulettänen väkeä hermostuttaa ja harmittaa, kun isän-nät siinä astelevat edestakaisin. Hallpumilaiset ovat vai-nuavinaan, että he punovat juoniaan Tulettäneä vastaan. Mutta eihän miehiä voi kieltää astelemasta omien peltojensa halki valtamaantietä!

Sisarusten keskinäiset välit ovat yleensä olevinaan niin tavattoman hellät. Säännöllisesti käydään vieraissa, milloin Haimalassa, milloin Lumiassa, milloin Rasossa, Ippilässä tai Joutsiassa. Mennään lauantaina oikein jou-kolla, lapsetkin kaikki mukana, ja palataan sunnuntai-iltana. Terveisiä lähetellään yhtä mittaa ja tämä Jout-sian isäntä kirjoittaa esimerkiksi Haimalaan kirjeitäkin, ja emännät lähettelevät toisilleen tuliaisia.

Joutsiassa ollaan kaikin puolin nousemaan päin. Ensi vuodet isäntä kitui ja kitkutti, mutta nyt hänen peltonsa kasvavat, niin että pois tieltä vain! Haimalassa suree emäntä hiuksensa harmaiksi, kun ensimmäisestä lapsesta tuli sellainen tylsä. Mutta johan siellä on toisia lapsia ja rikas on talo! Lumiassa on lapset kuolleet yhtä kyy-tiä. Emäntä on ihan yksinään. Ovat kuolla kupsahta-neet kuten rusthollarikin kuoli! No niin, mikäpä emän-nän on hätänä — rikas emäntä! ... Ippilän isäntä on hauska mies ... hän vähän juoksenteleekin. Tulettä-neenkin pistäytyy silloin tällöin. Mutta Raso se vasta paisumistaan paisuu. Talokin on niin komea katsella

kuin linna. Rakennusta on kuin kokonaisessa kylässä ja Rason isäntä yllyttää veljeään, Joutsian isäntää, ainaiseen rakentamiseen. Jo pitäisi aikaa riittää huonetta Joutsiassakin: on uudet kivinavetat, on uudet jyväaitat, kellarit, hevostallit — riihirakennuksista puhumatta-kaan, jotka jo alkavat käydä vanhoiksi, ne kun ovat nuoren isännän ensimmäistä käsialaa.

Kaikista ihmeellisin muutos on kuitenkin tapahtunut Saarlassa majurin kuoltua. Siellä hallitsee nyt nuorempi poika, Maunu. Sellaisen ylpeän herrasväen poika, ja mikä talonpoikainen mies hänestä on tullut! Ylimpänä ystävänään hän pitää tätä Joutsiaa. Istutaan sunnuntai-iltakaudet yhdessä, ostetaan heinänsiementä yhdessä ja kolmisin Anttilan isännän kanssa toimitetaan kaikenlaisia pitäjän asioita, niinkuin uutta kirkkoa ja kansakouluja, siltoja ja teitä metsäkulmille. Ja niin käy Saarlan herra puettunakin, ettei häntä tahdo rengistä erottaa.

Mutta eipä jaksanut armo katsella uudenaikaista elämää Saarlassa! Helsinkiin muutti, sinne missä Kustaa-herrakin asuu. Kustaa-herra on siellä jo päässyt ylhäisiin virkoihin ja kuuluu naiseen rikkaan ja ylhäisen.

Vaan jättipä Saarlan armo ennen menoaan muistomerkin Keihäsjärvelle: pastori-vainajan haudalle istutti hän koreat, mustanpuhuvat kuuset. Kukapa pastori-raukan hautaa muuten olisi muistanutkaan! Pian olisi kumpu siitä tallattu tasaiseksi. Mutta eräänä päivänä — sen näki koko kylä — ajoi armo vaunuissaan kirkolle päin ja perässä tulivat rattaat, joissa kuljetettiin neljää koreaa kuusentainta. Kaikki arvelivat hänen ajavan istuttamaan niitä majurin haudalle ja Hallpumi vielä mietti itsekseen, että mihinkähän ne enää mahtuvat, kun haudalla jo on se mahdottoman suuri kivi, joka kuuluu maksaneen kaksi tuhatta markkaa! Mutta kuusetpa jou-tuivatkin Sand-vainajan haudalle. Haudankaivajan lapset olivat tirkistelleet portin raoista ja he näkivät, kuinka miehet upottivat taimet kuoppiin. Sitten lähetti armo pois kaikki ja jäi yksin myllertämään multa. Niillä valkoisilla käsillään, joita ei koskaan oltu rasi-tettu työssä! Sitten hän oli seisonut hyvän aikaa liik-kumattomana katselemassa työtään ja vihdoin pannut polvilleen ja painunut suulleen hautaturpeen päälle.

Kauan hän siinäkin oli ollut. Hevoset olivat jo malttamattomina kuopineet maata. Kun hän sitten vihdoinkin viimein erkani haudalta, olivat hänen silmänsä olleet ihan punaisina kuin itkemisen jäljeltä, ja hän oli ollut totinen kuin kuoleman enkeli, kun hän astui lasten ohitse ja pitkät mustat vaatteet lakaisivat maata.

Mutta kauniit kuuset sai vain pastori-vainaja haudalleen. Eivät ne olleet tavallisia kuusia, vaan joitakin ulkolaisia, hyvin mustanpuhuvia.

Yhtä kaikki kuitenkin, kuinka se maailma muuttuu!

Tulettänessäkin on elämä käynyt paljon hiljaisemmaksi kuin ennen. Ei yksin sen tähden, että viinanpoltto kiellettiin, sillä saahan viinaa rännistä, vaikkei niin hyvääkään ole. Mutta ihmiset ovat käyneet niin oudoiksi. On käynyt niinkuin pastorivainaja ennusti, että maailma tulee niin ikäväksi, ettei sitä viitsi katsella. Vanhat ihmiset ovat kuolleet pois tai makaavat halvatuina — niinkuin nimismies Liljebladkin, joka jo kuudetta vuotta on maannut liikkumattomana. Hänen virkaansa hoitaa mies, joka seurustelee Joutsian ja Saarlan herran kanssa ja silloin myöskin tietää, millainen on mies! — Ja jos nuoremmassa polvessa joku haluaisikin elää hauskemmin ja oman mielensä mukaan, niin sitä sanoo nykyinen maailma rentuksi ja roistoksi. Jos on ottanut lasin ja iloissaan laulelee, niin sitä sanotaan räyhäämiseksi. Ja viinasta varoitetaan niinkuin varastamisesta. Sellaista oppia saarnaa nykyinen pappikin keihäsjärveläisille, ja se oppi menee niihin niinkuin tupakka! Sandvainaja sanoi aivan oikein, että vapaus on poljettu jalkojen alle kuin vanha kinnas.

Tulettänen kauppias haluaisi mielellään elää entiseen iloiseen tapaan. Mutta hänellä on taasen haittana se, että terveys on pettänyt hänet. Tulee sellaisia aikoja, jolloin jalat turpoavat kuin pölkyiksi eikä pääse niillä mihinkään. Toisinaan hän pyörtyy ja on monta aikaa kuin kuollut. Mutta hän virkoaa taas ja ajoittain on hän sama reipas ja virkea kauppias Hallbom kuin entisinä hyvinä aikoina.

Kielletty on viinanpoltto ja kauppaa rajoitetaan minkä ehditään, mutta toki ei vielä ole kielletty lampaita kasvamasta villaa! Tuuheaa on takku lampaiden

selässä, vielä lyövät tytöt ja ämmät pirtaa Keihäsjärvellä, vielä kelpaavat kankaat ja langat kaupaksi keisari-kaupungissa. Hei vain, kauppias näyttää kuin näyttääkin maailmalle, että hän elää. Hänellä on jo kauan ollut uusi, nerokas tuuma, jolla hän vielä palauttaa entiset iloiset ajat. Viina on kielletty, viina-raukkaa ahdistetaan kuin metsän haukkaa. Mutta on toinen juoma, makea ja viaton, joka vasta on syntynyt ja joka voittaa tulevaisuuden: se on olut, se.

Kauppias itse puolestaan kyllä nauraa koko juomalle: se on lasten leikkiä! Mutta nuorten suihin, jotka eivät ole tunteneet puhtaan viinan makua, se hyvästi kelpaa. Mutta sitä ei hän sano muuta kuin sellaisille vanhoille ystäville kuin Liljebladille ja muille senaika-aisille. Kaikille muille hän kehuu olutta. Ja hänen suuri ajatuksensa on perustaa oluttehdas Keihäsjärvelle. Hän olisi sen jo aikoja sitten tehnyt, jollei olisi ollut kipeänä.

Yritys on jo alulla. Hän on sen takia tehnyt monet matkat kaupunkiin ja voittanut paljon rahamiehiä puolelleen. Keihäsjärven isännätkin ovat aika suosiollisia asialle — paitsi taasen tämä Joutsia. Hän on taaskin häntä vastaan, hän epäilee taasen tätä asiaa, vaikka viisaat ja oppineetkin ovat sen puolella. Joutsian isäntä on kuin onkin aina ollut kivenä hänen, kauppias Hallbomin, tiellä. Hän on siihen alituisesti kompastunut. Mikähän hän ilman tätä isäntää olisikaan? Puoli pitäjää olisi hänen hallussaan! Joutsian isäntä oli ensimmäinen, joka täällä nousi vastakynteen, ja nyt niitä on kymmeniä ja satoja! Kauppias totisesti vihaa Joutsian isäntää, kun hän vain alkaa ajatella, mitä kaikkia harmia hänestä on ollut.

Mutta hänpä taivuttaa Joutsian vielä tämän olutasian puolelle. Niin totta kuin hän on Tulettänen kauppias, niin hän sen tekee! Hän ei väsy eikä lakkaa, ennen kuin Joutsia on mukana yrityksessä. Ei hän tarvitse tämän rahoja — yhden ainoan osakkeen kun vain ottaisi, jotta voisi sanoa ihmisille, että Joutsiaakin on mukana. Kaikki luottaisivat silloin asiaan.

Kauppias päätti taaskin mennä Joutsiaa puhuttelemaan. Hän valitsi sellaisen ajan, jolloin tiesi isännän ole-

van erittäin lauhalla tuulella. Hän meni muutamia päiviä ennen Tuomaan markkinoita, juuri silloin, kun Joutsian vanhin poika, Antti, oli tullut kotiin koulusta. Isäntä rakasti suuresti lapsiaan, varsinkin Anttia. Hyvinhän poika olikin edistynyt! Kauppias oli vuokrannut kojut valmiiksi markkina-ajaksi, hänen tavarakuormansa olivat jo lähteneet ja itse hän oli menossa perässä. Ennen menoaan hän poikkesi Joutsiaan.

Isäntä oli todella tavattoman pehmeällä tuulella, sen näki jo hänen kasvoistaankin. Heti paikalla hän pyysi kauppiasta saliin istumaan ja kävi keittiössä toimittamassa vieraalle kahvia. Kauppias myhähteli itsekseen, sillä näin hyvin ei häntä vuosikausiin oltu vastaanotettu Joutsiaassa.

Mutta ei! Eipäs isäntä sittenkään taipunut uskomaan hyvää siitä uudesta yrityksestä, jota kauppias nyt kumminkin kolmannen kerran kävi kehumassa.

— Kunhan ei siitä tehtaasta vain tulisi harmia, sanoi isäntä. — Jos taas rupeavat juopottelemaan tässä.

— Kun se on sellainen juoma, ettei se mene päähän, selitti kauppias ja kiihtyi aivan tulipunaiseksi. — Se vain tekee ihmiset lihaviksi ja punaisiksi. Sitä saa juoda niinkuin vettä.

— En minä, en minä kuitenkaan, sanoi isäntä ja hymähti kovia sanoja lieventääkseen.

— Kyllä isäntä vielä sitä katuu, kun näette muiden rikastuvan.

Juhassa leimahti vanha viha taas liekkiin. Se leimahti aina, kun hän joutui silmästä silmään katsomaan kauppiasta. Mutta hän sai sisunsa hillityksi eikä puhunut mitään.

Kauppias näki parhaaksi välillä poiketa toiseen aiheeseen. Eiköpähän tuota nyt kuitenkin saa taipumaan!

— Jokos on tultu kotiin koulusta? kysyi hän mesissä suin.

— Johan poika tuli toissapäivänä, vastasi isäntä ja hänen piirteensä pehmenivät.

— Toi kai taas hyvän todistuksen?

— Toi kyllä, vastasi isäntä koettaen tehdä ääntään vaatimattomaksi.

Hän oli ylpeä Antista: paljaita kymmeniä ja yhdeksiä oli pojan todistuksessa.

— Hyviä todistuksia se aina toi se meidänkin Pranse. Eikös sitä ... sitä koululaista saisi nähdä?

Isäntä nousi tuolilta ovensuusta, jossa hänen vieraiden aikana oli tapana istua, astui tupakkapöydän luo, joka oli toisessa päässä huonetta ja laski sikaarinpätkän kädestään. Hänen kasvoillaan oli kaiken aikaa isänilon ja ylpeydensekainen hymy.

— Antti, virkkoi hän ja raotti ovea pihanpuoleiseen peräkamariin, — tule tervehtimään kauppiasta.

Tuoli jyrähti, kun poika noustessaan siirsi sitä. Hän oli pitkä, laiha poika, tummat hiukset pörrössä, ikään kuin sormia juuri olisi vedetty niiden läpi. Kotikutoiset vaatteet olivat käyneet pieniksi, housut olivat lyhyet, hihat eivät ulottuneet ranteisiinkaan. Nenäkakkulat tekivät pojan hiukan oppineen ja hajamielisen näköiseksi. Sitä paitsi hän oli aika lailla hämillään, kuten likinäköinen ihminen tavallisesti on, jos hänet äkkiarvaamatta yllätetään.

— Terveisiä Hämeenlinnasta, sanoi Antti ja punastui.

— No... jopa sitä on aika lailla kasvettu! sanoi kauppias, joka ei oikein tietänyt, sanoisiko Antiksi, kuten ennen, vai kutsuisiko jo herraksi. — Ja aina vain ollaan lukuhommissa. Koskas sitä sitten tullaan ylioppilaaksi?

— Ensi keväänä olisi tarkoitus.

— Vai jo ensi keväänä! Kun minusta tuntui siltä, että sinne oli vielä kokonainen vuosi. Niin, niin, kyllä ne ajat kuluvat!

Isä rykäisi ovensuussa ja painui jalallaan oikaisemaan suoraksi mattoa. Hän oli Antista niin iloisissa, että kyyneleet pyrkivät nousemaan kurkkuun.

— Siitä on tullut koko herra! sanoi kauppias ja taputti Anttia olalle. — Pitää nyt käydä meidän Pransea tervehtimässä, kun hän kotiin tulee. No niin, lisäsi hän samassa, kuinkas se meidän asiamme nyt käy, hyvä isäntä?

— Jaa sen oluttehtaan? sanoi isäntä ja ikään kuin heräsi. — En minä ... en minä sentään siihen nyt ru-

pea. Enhän minä voi estää teitä rakentamasta tuonne mäkeen, joka on teidän hallussanne, mutta minä en sellaisiin puutu.

Veri kohahti kauppiaan päähän. Häntä suututti niin että oikein huimasi. Itseään hilliten hän alkoi:

— Isäntä on aina ollut minua vastaan. On se aivan ihmeellistä, että aina, aina vain. Tämäkin nyt on niin selvä asia ja niin hyvä asia...

Joutsia tuijotti kauppiaaseen ikään kuin kärsien. Hänen kasvonsa kävivät sinertäviksi, aivan kuin hän olisi ollut kipeä. Tosin hän hymyili mutta väkinäisesti, niin ettei voinut tietää, oliko hän heti purskahtamaisillaan itkuun. Äkkiä leimahti hänen silmissään niin oudosti, että kauppiaan täytyi keskeyttää lauseensa.

— Voi olla, sanoi isäntä. — Minä en voi estää teitä tekemästä mitä tahdotte, mutta minä en puutu mihinkään.

Sanat tulivat kuin seinäksi vastaan. Ja niine hyvineen kauppiaan täytyi lähteä. Häntä sapetti, häntä suututti niin, että sydämeen koski, mutta minkäpä hän mahtoi. Oli jo kiirekin. Hänen täytyi saavuttaa kuormat, ennen kuin ne ehtivät kaupunkiin. Sillä Edvartti oli kaupungissa ja hän saattoi minä hetkenä hyvänsä myydä tavarat ja juoda rahat kurkkuunsa.

Kun kauppias astui eteiseen, lehahti häntä vastaan herneruoan haju. Joutsian rengit, viisi tukevaa miestä, tulivat ylös portaita ja kulkivat tömisten keittiöön. Sieltä näkyi pitkä ruokapöytä, reikäleipäkasat kummasakin päässä, keskellä höyryävät vadit.

Pieni poika kimpuroi ylös penkille ja huusi isää syömään.

Isä hymähti, mutta ei sanonut mitään. Hän saattoi kauppiaan kuistille ja kääntyi siitä sisään.

Oli jo hyvä rekikeli ja iloisesti soi kauppiaan kulunen mennessään. Keittiöstä saattoi hyvän aikaa nähdä reen, sillä aittarakennukset olivat siirretyt pois maantien edestä ja koivuja oli istutettu tietä vastaan.

— Mutta mikäs nyt on, virkkoi joku rengeistä, ennen kuin vielä oli ehditty nousta pöydästä, — kun kauppias palaa takaisin? Ja poika ajaa kuin viimeistä päivää.

Poika ajoi todella kuin viimeistä päivää ja itki, valitti, niin että kuului kauas.

— Missä kauppias on? ihmettelivät miehet Joutsian keittiössä. — Kauppiasta ei näy missään ... On, on, sentään ... Hän on pitkänään. Hän on tullut kipeäksi!

Ja kaikki heittivät päivällisensä ja läksivät kiireen kautta ulos.

Huonosti olivat asiat.

Kun oli päästy Jyrmän ahteen alle, oli kauppias parahtanut ja sanonut sydäimestään ottaneen kiinni niin pahasti. »Käännä kotiin!» oli hän huutanut ja sitten mennyt tainnoksiin. Muutaman kerran vielä oli äännähtänyt, mutta nyt oli Rason tienhaarasta asti maannut ihan äännetönnä. Lieneekö enää henkeäkään.

Oli, oli hän toki hengissä. Miehet kantoivat hänet sisään ja Saara juotti hänelle rommia. Se virkisti niin että kauppias pääsi pystyyn.

— Mitä te täällä teette! huusi hän ensi työkseen miehille. — Menkää hiiteen! Minä lähden markkinoille. Ei minulla vielä ole aikaa kuolla.

Totta se oli, ettei hänellä vielä ollut aikaa kuolla. Sillä kuormat olivat matkalla kaupunkiin, kojut tilatut, markkinat lihuomenna ja juoppo poika valmiina kaupungissa. Hevonen vain uudelleen valjaisiin!

— Muija, sanoi hän Saaralle, — tuo minulle voileipää! Närästää niin ... Muista sitten käydä maksamassa vuokra taloon.

— Mahdoit itse maksaa kun talossa kävit.

— Tuo ruokaa äläkä mokota.

Kauppias oli kyllä muistanut vuokran, mutta hän oli huomannut, että maksupäivä oli isännälle vastenmielinen ja siitä syystä ei hän ollut tahtonut ruveta vuokraa viemään, kun hänen piti puhua oluttehtaasta.

— Tuo nyt pian sitä ruokaa, että pääsen lähtemään! huusi hän jo keittiöön. — Ties mitä se Edvartti tekee, jos jää kuormien kanssa. Myy kaikki ja juo ...

Samassa muistui kauppiaan mieleen, että ovatkohan rahat kaikki vielä lompakossa? Ettei kyytipoika heittäö vain ollut varastanut mitään, kun hän Jyrmän ahteen alla niin pahasti sattui pyörtymään ... Kuka ne viikarit tietää ... Se olisi kyllä voinut oivaltaa, että nyt käy ottaminen ... Ja kauppias riensi tuon tiensä krouvikamariin, päästi alas piirongin oven, otti lompakon tas-

kustaan, sylkäisi sormiinsa ja rupesi laskemaan. Viisi-markkaset, kymmen-markkaset, kaikki eri setelilajit olivat eri pihkoissaan. Näyttivät olevan ihan kunnossa. Paras sentään laskea ...

Aijai kuinka pahasti taasen otti kiinni. Aijai kuitenkin! ... Maaailma musteni kauppiiaan silmissä ja hän putosi suin päin rahojensa päälle.

Saara tuli huoneeseen ja kutsui häntä syömään. Ei liikahda, ei ole kuulevinaan.

— No, tule nyt siitä, kun sellainen hätä oli olevinaan ... No, tokkos kuulet!

Hän tulee ääreen, pukkaa miestänsä selkään... Silloin retkahtaa kauppias maahan jotta romahtaa... Herra Jumala, se on ihan sininen kasvoiltaan, siinä ei enää ole henkeä!

Sillä lailla loppui Tulettänen haltija, kauppias Gustaf Hallbom.

Jonkin aikaa hänen vaimonsa vielä jatkoi liikettä, jopa teki pari Pietarin-matkaakin. Mutta kovin vähäiseksi kävi siitä puoleen elämä Tulettänessä. Paras poika, Pranse, luki eikä ottanut ruvetakseen hoitamaan puotia. Hän oli aina tahtonut päästä herraksi. Tämä Edvartti,.. ei, ei sitä osannut ajatellakaan sellaiseen!

Isäntä näytti toivovan, että Hallpumska muuttaisi pois Tulettänestä ennen kontrahtiajan loppumista. Mutta sellaisia ei Hallpumska ajatellutkaan. Hän eli päinvastoin siinä toivossa, että isäntä antaa hänen asua siinä kuolemaansa asti, vaikka kontrahti onkin loppunut.

XII

Katselet vuosia eteenpäin: kuinka pitkiltä ne näyttävät! Yksi vuosi murheessa ja huoleessa riittää tekemään uurteet nuoriin kasvohisi ja harmentamaan hiuksesi. Kymmenen vuotta: suo ilman pohjaa, meri ilman rantoja, erämaa ilman ääriä! Se on kuin peninkulmien tie, joka suorana lähtee silmiesi edestä ja joka näyttäytyy niin kauas kuin katseesi kantaa. Toivottomalta tuntuu sellainen taival.

Mutta kun se on kuljettu ja katsahdat jälkeesi, on

kaikki kuin unennäköä. Kuinka nuo vuodet ovatkaan menneet? Huomaamatta ovat valuneet käsistäsi kuin vesi!

Kun Juha Kustaanpoika eli isännyytensä ensi päivää, oli tulevaisuus näyttänyt hänestä ainaiselta yöltä: ei valonsädettä missään! Se päivä ja pitkä rivi seuraavia päiviä olivat kuin raskaita sadepisaroita rajuilman alussa. Jokainen oli täynnä kärsimystä, alennusta ja häpeää, jokainen oli läkähdyttämäisillään. Paljasta pimeää, paljasta orjuutta. Juha Kustaanpoika ei saattanut ajatella, että hän näkisi vapauden aamun, sen päivän, jolloin Tulettänen rytö raukeaisi. Ja katso, vuodet olivat vierineet ja se päivä oli likellä.

Kuinka malttamattomasti hän sitä odotti! Hän väsyi odotuksessaan, hän pelkäsi vieläkin, että jotakin tulisi väliin. Hän, vanha, harmaantunut mies, kävi aivan lapseksi, kun hän sitä katseli näin silmästä silmään. Se häikäisi häntä kuin aurinko.

Hän katseli sitä kuten lapsi katselee joulua, laskee viikot, laskee päivät ja aattopäivänä kyselemistään kysyy:

— Äiti, eikö himmeliä jo ripusteta kattoon? Eikö pahoja jo levitetä pirtin permannolle?

Ja äiti sitaisee joulukiireissään pellavaista päätä ja vastaa:

— Odota nyt, odota! Jahka tulee ilta.

Kuinka hitaasti se aika kuluu! Että hän vain eläisi, ettei kuolisi ennen vapaudenpäivän aamua! Sitten, sitten hän mielellään ummistaa silmänsä! ...

Entä mitä tekee hän Tulettänellä, jahka Hallpumilaiset ovat siitä poissa? Ottaako siihen uusia asukkaita? Ei, eikä otakaan! Kukapa siinä harakanpesässä enää voisi-kaan asua! Se on niin ränsistynyt että hirvittää: katot vuotavat, portaat murtuvat jalkojen alla, toiset hökkelit ovat jo rämähtäneet läjiin. Hän tasoittaa koko paikan maata myöten, hän kyntää sen pelloksi, kylvää siihen ruista ja apilasta. Juhan sydän sykkii ja posket palaavat, kun hän näitä ajattelee. Pelto välähtelee jo hänen silmissään heilimöivänä rukiina ja hänen kätensä pyrkivät menemään ristiin, ikään kuin hänen edessään olisi jouluaamuinen kirkko, jossa kymmenet kynttilät tuik-

kavat... Ja jahka hän saa sitä peltoa leikata! Se on kuitenkin sellainen ilo, että ...

Viimeisessä veronmaksussa toi Hallpumska esiin pyyntönsä.

— Ei suinkaan isäntä pane meitä pois tästä vaikka kontrahtiaika nyt loppuu? En suinkaan minä enää kauan elä.

Annastiinan kävi sääli Hallpumskaa. Sillä raukalla oli viime aikoina ollut paljon murhetta. Edvarttikin oli syksyllä kuollut järveen eikä vielä oltu löydettykään. Hallpumit olivat kuitenkin ehtineet tottua ja suostua paikkaan, kun niin monta vuotta siinä olivat asuneet. Vaikea olisi muutto ollut kenelle hyvänsä; jos vain meni omaan itseensä kuka tahansa, niin sen ymmärsi.

Juhan poskille nousi kuuma puna, kun hän näki sävyisän ilmeen Annastiinan kasvoissa. Vieläkö hänen tulisi pidentää odotusaikaa? Eikö hän jo tarpeeksi ole kärsinyt?

— En, en minä anna yhtään vuotta lisää, sanoi hän.

— Mutta mitäs vastusta meistä nyt sitten on, jos olemmekin eteenpäin? mankui Hallpumska.

— En minä voi siihen suostua, sanoi Juha.

— Voisinhan minä vähän lisätä veroa, ehdotti Hallpumska taas.

Juha lensi polttavan punaiseksi, ikään kuin häntä olisi hävettänyt. Keskustelu tuskastutti häntä sanomattomasti. Täytyihän hänen saada rytö siitä pois, kun se oli ollut hänen elämänsä määränä kaiken aikaa.

— Hakekaa vain itsellenne toinen paikka. En minä voi... nyt siihen suostua, mitä te pyydätte.

— Miksei isäntä anna meidän asua? kysyi Hallpumska kysymistään ja kaapi, hampaat paljaina, niskaansa. — Kun sai se Hilma-pahanenkin sellaisen juopon miehen. Voi, voi, kuinka sitä on raskasta katsella ...

Silloin leimahti Juha ikään kuin tuleen ja virkkoi:

— Niin, niin minustakin! Minä en enää jaksa sitä katsella.

Hän katui samassa, että oli päästänyt luontonsa valloilleen, mutta silloin se oli myöhäistä. Ei hänen sen-

tään olisi pitänyt vanhalle ihmiselle... Mutta mitä hän oli ruvennut häntä kiusaamaan.. ?

Annastiina sai aikaan, ettei Hallpumin väen lopulta kuitenkaan tarvinnut muuttaa kontrahdin mukaan, vaan vasta vapunpäivältä.

Se kevät oli hyvin varhainen. Keihäsjärvi loi jäänsä jo huhtikuussa, ja Yrjönpäivänä, jolloin oli kuulutettu huutokauppa Tulettäneen, oli järvi ihan auki. Se oli säteilevän kirkas päivä ja takapihoilla ja pientareilla nostivat nokkoset punertavia päitään. Tietkin olivat jo kuivat ja tomusivat ajaessa. Suviyöt olivat kaikki olleet sulat, tämä viimeinenkin. Kyllä kesäntulo nyt näytti erinomaisen kauniilta.

Juha asteli kotiin päin Jyrmän ahteelta. Hän oli lähtenyt varta vasten kävelemään, kun hänen sisässään oli sellainen levottomuus, ettei hän saanut olluksi yhdessä kohden. Hän pelkäsi, hän todella pelkäsi vieläkin, että jotakin tulisi väliin tai että tämä kaikki tyynni olisi unta. Ihmeellisesti oli aika kulunut, ihmeellisesti oli Jumala johdattanut... Viimeisen kerran katselee hänen silmänsä rytöä, joka on kasvanut hänen talonsa pellolle vuosikymmenien kuluessa. Siinä on pientä hökkeliä, suurta hökkeliä, poikki ja pitkin, mikä rakennus vivahtaa punaiseen, mikä keltaiseen, mikä on harmaantunut, mikä sammaltunut. Minkä katto on romahtanut alas toiselta kulmalta, minkä katto on turpeena ja kasvaa heinää, minkä kattoa on paikattu uusilla päreillä. Jotkut ikkunat ovat suuret, toiset pienet. Toiset ovat rikki, toiset ovat tukitut rievuilla.

Heti kun Hallpumskan kuormat ovat menneet, panee hän kaikki miehet, mitä ikinä talossa on, hajoittamaan rytöä. Sitten kynnetään maa ja hän kylvää sen vaikkapa kauralle. Kyllä se vielä ehtii. Kun Erkki pääsee maanviljelyskoulusta helluntaiksi kotiin ja Antti tulee Helsingistä, on koko paikka aukeana. Ei kiveä kiven päällä! Kyllä ne pojat hämmästyvät... Isäntä tuijottaa eteensä ja puna valautuu hänen poskilleen.

— No, tottahan isäntä lähtee avissiooniin! virkkaa ääni hänen vieressään, ja kirkolta päin tulla laahaa Santtu, Simolan entinen isäntä.

Hän on harmaapäinen, vaatteet risoina, hän vetää pe-

rässä toista jalkaansa ja hänen päänsä vapisee kaiken aikaa, ikään kuin sitä röykytettäisiin. Santtu saa kun-
nalta apua, mutta pitää siinä sivussa pientä kauppaa:
myy paperosseja, tulitikkuja, nuuskaa ja erinäisissä
tilaisuuksissa pientä rihkamaakin. Tavarat keikkuvat
laatikossa hänen kaulassaan ja kädessä hänellä on rau-
tapohjainen sauva. Ilman sitä sauvaa ei Santtu pääsisi
mihinkään!

Isäntä herää ajatuksistaan ja pistää kättä.

— Mitäs Santulle kuuluu?

— Vanha rauha vain... Nyt sitä sitten pidetään
avissioonina tuolla ...

Hän nyökäyttää päätään Tulettäneen päin ja sylkäi-
see. Isäntä ei uskalla avata suutaan, sillä hän ei osaisi
muuta kuin hihkaista ilosta. Eikä sitä sentään kehtaa
ruveta sillä lailla.

— Teki vain mieleni katsomaan, mitenkä tuokin pesä
hajoaa, sanoo Santtu ja hänen päänsä keikkuu ikään
kuin se olisi vieterien varassa.

— Niin aina, niin aina, panee Juha ja hänen sydä-
mensä hyppelee riemusta. — Jos mentäisiin sisään, eh-
dottaa hän sitten, — siellä on kyllä pannu kuumana.

Juha oli päättänyt lähteä kaupunkiin, pakoon koko
huutokauppa.

Mutta muiden joutsialaisten teki mieli Tulettäneen.
Kalle tahtoi nähdä, menisivätkö ne uudet, komeat he-
voskalut, jotka Edvartti vähää ennen kuolemaansa oli
ostanut, kylläkin halvalla, ja Helenaa halutti ostaa
Miina-vainajan pitsejä, joita tiedettiin hänen vuosikau-
sia virkanneen.

Nuoret menivät siis huutokauppaan ja isäntä läksi
kaupunkiin. Väkeä tuli häntä vastaan sekä hevosella
että jalan — toki jokaisen teki mieli olla näkemässä,
mitä kaikkea siellä Tulettäneessä oikein oli! — ja kaikki
ihmettelivät, että isäntä lähtee pois.

Juha syytti asioita. Eivät ne suinkaan olisi olleet kii-
reellisiä! Mutta hän ei saanut olluksi kotona.

Kun hän illansuussa palasi Joutsiaan, kohtasi hän
taas samat ihmiset. Toiset olivat rattailleen sälyttäneet
tuoleja tai pöytiä. Muuan emäntä piteli varovaisesti sy-
lissään koppaa: siinä oli nähtävästi jotakin särkyvää.

Keltainen kaappi-romo oli asetettu kahden pyöräparin päälle kuten hirsiä vedätettäessä, ja joku oli kääsiensä taakse köyttänyt leveän kiikkutuolin Hallpumin salista. Kuka piteli kärryn pohjalla jalkojensa välissä mahdottoman suurta pulloa, kuka kädessään lamppua tai seinäkelloa. Tuolien ja pöytien jalat törröttivät ällistyneinä taivasta kohti, ikään kuin olisivat tahtoneet kysyä, mitä nyt oli tulossa, kun heitä raahustettiin pe-sästä, johon tomu ja hämähäkinverkot vuosikymmeniä olivat heidät köyttäneet.

Monet tuttavat pysähtyivät puhuttelemaan isäntää. Ihan Joutsiaa jo harmitti, ettei hän ollut osannut vii-pyä niin kauan, että huutokaupasta tulijat olisivat eh-tineet kotiin asti. Kovasti oli ollut väkeä. Ja rojua! Mutta viisas mies se oli Pranse-herra. Hän osasi kiskoa hinnan jokaisesta rikkinäisestä kahvikupistakin,

Joutsiaassa ei muusta osattu puhua kuin huutokau-pasta.

Isäntä oli sytyttänyt piippunsa ja kuunteli sängyssä pitkänään lasten puheita. Hänen silmänsä olivat kiin-nittyneet piipun koppaan, joka kyti ja hehkui, sitten ne hiljalleen siirtyivät uuniin, jonka pellinnuorassa riippui pari sukkia, sitten seinille avaimiin. Oli siinä avainta, sekä suurta että pientä! Toiselle seinälle oli Erkki naulannut maanviljelyskoneitten kuvia. Kiinty-mättä luisuivat isännän silmät niiden ohii ikkunaan, jonka takaa näkyi syreenipensaita, ja pysähtyivät vih-doin kattoon.

— »Mikä oli?» hoki keittiössä Janne, nuorin Jout-sian lapsista, yhä matkien huutokauppamenoja. »Säly-koppa!» — »Kuka sai?» — »Pappilan Amanda.»

Isän täytyi naurahtaa. Hän irroitti piippua hampais-taan ja kysyi:

— Taisi vielä jäädä tavaraa huomiseksi?

— Voi, voi, kahdeksi, kolmeksi päiväksi vielä!

Niin, ei sitä tosiaan kukaan osaa aavistaa, mitä tuol-laiseen Tulettäneen, vinnille, aittoihin, ullakkoihin ja liitereihin vuosikymmenien kuluessa voi kerääntyä: ko-pallisittain tyhjiä pulloja, kopallisittain rikkinäisiä pos-liiniastioita ja kivivateja, vanhoja puuastioita, joista vanteet ovat varisseet tipotiehensä ja liitteet irvistele-

vät; pulloja, joiden pohjalla on säilynyt tilkkanen kim-röökiä, tärpättiä, puuöljyä, vihtrilliä tai muuta sellaista; vaatteita, käpertyneitä, valkeanvihreiksi käyneitä kengänjäänöksiä; hihnoja; sitolkkia, joista tippuu täyte; patoja, joiden pohjassa on reikä tai jotka ovat värissä; tuoleja ilman pinnoja ja pinnoja, jotka ovat lähteneet irti tuoleistaan; morsiuskukkavihko, tuohikontteja, koinsyömiä talluksia, kannettomia katkismuksia ja virsi-kirjoja, osia kangaspuista, kuten kaiteita, niisiä; haal-tuneita, likaisia höyhentyynyjä, joulukuusen jalka, Pranse-herran ylioppilaslakkeja ilman lyyryä, ja kra-vatteja ja jäniksennahkoja, joissa asustaa koi... Kaik-kea, kaikkea, mitä taitaa ajatella löytyvän talosta, josta ei koskaan ole raskittu heittää pois rikkinäistä kahvi-kuppia. Ja kaikkea tätä on vuosikausia peittänyt tomu ja hämähäkinverkko, kalvanut koi ja nakertaneet hii-ret.

Nyt on kaikki raahattu vinniltä saliin, jossa miehet tupakoivat ja tytöt tirsкуvat. Viskaali — Pranse-herra on jo viskaalina jossakin kaupungissa Itä-Suomessa — on järjestänyt kaikki sievästi: villoja on sidottu riepuihin, vanhat kengät, tallukset, sukat, rukkaset, yksin tuolinpinnatkin ovat sidotut kimppuihin. Viskaali on viisas mies. Hän se johtaa kauppaa salissa. Kyllä hän osaa kehua tavaraansa ja hankkia kaikelle ostajat.

— Noo, pojat, ylioppilaslakkeja! Koreita samettilak-keja, köykäisiä,, hyviä kesällä! ... Viisikolmatta pen-niä ... se on vähän! ... Kolmekymmentä ... viisikym-mentä! ... seitsemänkymmentäviisi! ... No niin ... hy-vän kaupan se poika teki...

— Villoja ... tällainen suuri mytty ... Noo ... jopa nyt hinnan keksikin se muori! ... Koreita villoja ... niistäkö lämpöisiä sukkia tulee ... !

Salissa käy nauru ja sinkoilee pilapuheita.

— Kesähän nyt tulee, kukas nyt villasukkia tar-vitsee ...

Ei viskaali niitä kuule. Villamytty on jo aikoja sit-en lentänyt muorin käteen ja kauppa käy eteenpäin. Mutta äkkiä herättää muori ja hänen villamyttynsä koko yleisön huomion. Muori on näet avannut mytyn ja ruvennut tarkastamaan villojaan.

— Phyi! parkaisee hän, sillä pilvenä lentävät koit häntä vastaan. — Pitäkää itse! Että kehtaattekin ihmisille myydä — koita.

Koko sali rämähtää nauruun. Akka älmentää niin, että kuolleetkin voisivat herätä, mutta viskaali vain ei ole kuulevinaan mitään. Hän on yhä täydessä touhussaan, kehuu paraikaa vanhoja liinoja ja kenkiä, jotka ovat sidotut kimpuihin... Vaikeapa näkyy olevan saada ihmisiä uskomaan, että niillä vielä maailmassa voisi olla jotakin virkaa! Viskaali seisoo tuolilla, huutaa ja hikoilee... Äkkiä avautuu suurella rähinällä ovi. Ei kukaan enää kuuntele akan äimentämistä, sillä nyt saapuu huutokauppaan iloisia tukkipoikia. Ryypyt ovat otetut jo valmiiksi ja rohkeutta on kurkun täydeltä. Tietämättä, mikä esine se onkaan, jota paraikaa tarjotaan, survaisivat pojat suustaan:

— Markka!

Ei tarjoa kukaan enempää... Vasara lankeaa pöytään. Pojat saavat kimpun vanhoja kaulaliinoja.

— Mitä nämä ovat? ... Helkkarissa — naimaliinoja.

— Naimaliinoja! nauravat muut ja kravatit lentelevät miehestä mieheen.

— No olipa siinä saalis!

— Minä jäin ilman! Milläs minä nyt menen naimaan? Vai onkos siellä vielä? ... Mutta en minä anna markkaa ... Viisikymmentä penniä ..!

Ei korota kukaan taaskaan ja vasara kolahtaa...

— Onkos nämä naimaliinoja? pääsee pojalta ja taas tarvitsee koko sali naurusta.

Poika on saanut kimpun tuolinpinnoja.

— Mitäs kapuloita nämä on? Hittoakos minä näillä?

— Huut helkkari sentään — mitä näillä tällaisilla tekee?

— Nyt menevät tuolit: ostakaa pois, kun ostitte pinnatkin! kehoittaa yleisö.

— Varokaa, ettette saa selkäänne!

Ja pojat jakavat pinnat miehestä mieheen ja kopistelevat niitä vastatusten, ja syntyy sellainen melu, että poliisin täytyy astua esiin. Pojat joutuvat pihamaalle, pitävät siellä peliään ja tulevat vihdoinkin keittiön kautta entiseen krouvikamariin, jossa Hallpumska pitää kahvi-

kauppaa. Ennestään on siellä pari tyttöä ja poikaa juomassa kahvia.

Hui kuinka se on noita-akan näköinen tuo, joka siinä pitää pääkomentoa! Mutta hyvää tavaraa hänellä on,... Hänellä on ryyppykin takanaan, jonka hän somasti ja viekkaasti kaataa maitokannusta kahvikuppiin. Onpa se viisas akka!

— Joutukaa, pojat, saliin, tirskuu joku ovelta, — siellä menee pälsit, kokonaiset pälsit!

— Hyvät pälsit ovatkin! kuuluu viskaalin ääni salista. — Sopulinnahkaa ja musta verkapäällys...

Pojat tölmäsivät suin päin saliin. He olivat menemäisillään nurin, sellaista kyytiä he tulivat. Alhaalla oli mustanaan ihmisiä, ylhäällä sakeanaan tupakansavua ja auringonpaistetta ja keskellä savua seisoi mies, joka piteli käsissään turkkia.

Oli jo huudettu kymmeneen markkaan.

— Kymmenen markkaa kymmenen penniä! huusi yksi pojista.

Yleisö nauroi. Pojat korottivat kymmenen penniä tai viisi penniä kerrallaan ja yleisön riemu yltyi yltymistään. Kun oli päästy viiteentoista markkaan, lankesi vasara.

Mutta voi sun suutari sentään sitä turkkia! Siitä sitä läksi koita ja karvat pölysivät kuin siemenet voikukista, kun niihin puhaltaa. Hyvät ihmiset sentään! ... Ja pojat ottivat kukin kourallisensa karvoja ja rupesivat heittelemään niitä pitkin huonetta. Mutta eivät vakavammat ihmiset sitä kärsineet ja poliisin oli taaskin tultava pitämään järjestystä.

Mutta kartanolla ei heitä kukaan häirinnyt ja siellä he myllersivät oikein mielin määrin. Heilläkin oli yleisönsä, sillä huutokauppalaisia oli siirtynyt katselemaan heidän temppujaan.

— Me naulataankin tämä pälsi tähän seinään niin kuin herrat naulaavat haukan levälleen tallinseinälle! keksi joku.

— Tämä onkin se Tulettänen herrojen tallihaukka.

— Nauvoja tänne. Kenellä on nauvoja?

— Minulla! Ruostuneita kuin pirun pajasta!

— Hei pojat, kivi tänne, millä lyön!

– Levälleen vain tallihaukka! Hahhahhahhah!

Turkki on pian levällään keskellä seinää. Tuuli liehuttaa liepeitä ja karvatöyhdöt lentävät.

– Näkevätpä muutkin, millaista tavaraa saadaan Tulettänen huutokaupasta.

– Se on sen vainajan turkki, selittää Santtu ja nostaa tutisevan päänsä korkeutta kohti. – Hän toi sen Pietarista ja kehui maksaneensa siitä kaksikymmentä ruplaa.

– Sen hän valehteli, sanoo Akseli, Joutsian poika ja entinen tukkiherra, jolla nyt on torppa Joutsian maalla. – Ei tuo koskaan ole maksanut kahtakymmentä ruplaa.

Kovin ränstynyt on Akselikin, laahaa perässään jalkaansa, kasvot ovat kellertävät, silmissä kuin kaihit. Ainoastaan hiukset ovat vielä kiiltävät ja mustat kuin teeren selkähöyhenet.

Äkkiä rämähtää ruutu ja Hallpumskan kasvot ilmes-tyvät lasin taakse.

– Hän on itse pirun anoppimuori! huutaa joku pojista.

– Katsokaas, katsokaas, kuinka sen suu käy!

– Se noituu meidät, pojat!

– Minä lasketan sitä kivellä!

– Älkää hiidessä, pojat!

Varoitus tulee myöhään; ruutu helisee jo rikki ja sirpaleet putoavat kiillelleen maahan... Mutta ei pidä luullakaan, ettei Hallpumska osaisi pitää puoliaan. Hän alkaa hänkin heitellä – tyhjillä pulloilla! Hyi olkoon! onpa se oikein pullosadetta!

Pojat tarttuvat mikä kiveen, mikä seipääseen, mikä laudanpalaseen ja aikovat antaa takaisin noitaämmälle, mutta tämä kutsuu avukseen poliisin ja silloin tulee pojille kiire. Saakelin ämmä ... se usutti poliisin! ... Hei, pojat, rattaille!

Pian ovat hevoset irroitettut puusta, jossa ovat olleet kiinni, ja rattaat täynnä rallattavia ja meluavia miehiä. Kun poliisi näkee, että he lähtevät liikkeelle, jää hän tyynesti katsomaan. Pojat puolestaan eivät enää pidä kiirettä.

He ovat ottaneet mukaansa tuolinpinnat ja kaula-

liinat ja muut saaliinsa huutokaupasta ja heiluttelevat niitä käsissään ... Mutta mikäs tämä onkaan tämä tällainen laudanpätkä? Siinä on jotakin kirjoitusta. Mikäs se onkaan mahtanut olla? Tienviittako vai...? Voi sun suutari sentään ... sehän on se vanha Tulettänen kyltti! Kuinka onkin lahonnut ja kulunut! »TULE TÄNE» siinä on ollut, saattaa sen vieläkin erottaa.

Pojat nostavat laudanpalasen korkealle ilmaan. Piiska läiskii ja laulu käy:

Ja tule tänne, tule!

Ja tule tänne, tule!

Juha seisoi pihamaallaan ja katseli heidän jälkeensä. Ja taasen tuntui hänestä siltä, että tämä kaikki on unenäköä ... Ettei hän vain heräisi!

Hän oli päättänyt järjestää niin, että rytöä alettaisiin hävittää niin pian kuin Hallpumskan kuormat vain olisivat poissa. Osa huoneita oli myyty torppareille tai itsellisille ja he olivat saaneet käskyn viipymättä toimittaa ne pois.

Isäntä oli ajatellut, että Tulettänen puoli helluntaiksi saataisiin kuntoon. Siksi tulevat pojat kotiin, Antti Hel-singistä, Erkki maanviljelysopistosta. Kyllä he hämmästyvät! He eivät voi tätä aavistaakaan.

Huutokauppaa kesti monta päivää. Isäntä kulki kuin kipeänä. Hän ei enää olisi malttanut odottaa. Emännän täytyi hänelle ihan nauraa.

— Jaksaa sitä nyt jonkin päivän odottaa, sanoi hän,
— kun on odottanut neljäkymmentä vuotta.

Isäntä ei olisi jaksanut odottaa. Viimeisenä yönä ei hän saanut unta silmiinsä. Hän nousi jo kukonlaulun aikana ja alkoi kierrellä pitkin pihoja.

Aamu oli lauha ja keväinen. Ei aurinko paistanut, mutta pilvistä putosi tuon tuostakin lämmin köykäinen sade. Ja sateen tauottua oli maailma kuin uusi, nurmikat täynnä välkkyviä vesihelmiä ja ilmassa nuorten koi-vunlehvien lemu. Lehtisilmukat puhkeilivat niin että melkein kuului, syreenit ja koiranputket olivat suurilia nupuilla, tuomista ja pihlajista puhumattakaan. Ja linnut riemuitsivat ja kisailivat! Järvi lepäsi tyynenä kuin sulatettu hopea.

Hallpumin puolellakin noustiin aikaisin ja kuorma toisensa perästä kulki Tulettänen portista kirkolle päin. Emäntä nouti Hallpumin väet lähtökahville ja hyvässä sovussa juteltiin salissa. Isäntä istui tapansa mukaan tuolilla ovensuussa, hymähti ja sanoi silloin tällöin jonkin sanan. Mutta ei hän tahtonut saada ajatuksiaan pysymään siinä mistä puhuttiin. Ne menivät vain rydön hävittämiseen.

Emäntä hyvästeli Hallpumilaisia naurussa suin ja kehoitti käymään talossa. Isäntä jätti heidät Jumalan haltuun ja saattoi portaille asti. Siihen hän jäi seisomaan.

Sataa rapisteli rankasti keväistä, lämmintä sadetta. Juha antoi sateen valella kasvojaan eikä pitänyt kiirettä. Hän seurasi silmillään rattaita, jotka etenivät pitkin tanhuaa, ohi jyvämäkasiinin, kunnes ne olivat kadonneet ahteen alle. Silloin hän astui ulos omasta portistaan, poikki maantien ja saapui Tulettänen portille. Siitä oli pinnoja poissa ja maali kulunut. Hän seisahtui sen eteen, ikään kuin olisi kavahtanut sitä avata.

Joka päivä ja monta kertaa päivässä hän oli astunut portin ohitse, hän oli saattanut nähdä sen aina, kun vain ikkunasta katsoi ulos, mutta kolmeenkymmeneen vuoteen ei hän ollut sitä avannut. Eikä hän ollut uskonut näkevänsä sitä päivää, jolloin hän siitä kulkisi. Ja katso, vuodet olivat menneet ja koko talo oli muuttunut, ja hän itse oli käynyt harmaapäiseksi mieheksi. Mutta hän sai tästä portista kuitenkin vielä kulkea, sillä vapauden päivä oli koittanut.

Tie rakennuksille oli täynnä oljenrippeitä, pullonsirpaleita ja muuta roskaa. Isäntä asteli hitaasti ja katseli nurmea, joka versoi kuivien lehtien alta. Kevät teki tuloaan.

Puotien, tallien ja ulkokuoneiden oviaukot töröttivät mustina joka taholta. Mikä katku niistä henkiä läähättikin, ikään kuin taistellen kevättä vastaan!

Isäntä kiertelee mietteissään pihaa, tulee keittiön rapusille, astuu sisään. Lattia on paksussa liassa, muuri savuttunut, katosta ja nurkista riippuu hämähäkinverkosäikeitä, seinäpaperit retkottavat. Omituisesti niissä rapisee ... Mitä kummaa .. ? Torakat, kodittomana nekin, siellä liikkuvat mustanpuhuvina kuin kiiltävät pa-

vut, sakarojaan heilutellen. Tavattomasti niitä onkin! ... Krouvikamarin oven alla ovat lattiapalkit kuluneet kuopille ja niihin paikkoihin, missä kauppialla ennen oli tapana juosta mittailemassa tavaroita, on uurtautunut ikään kuin tie permantoon ... Vaistomaisesti kääntyvät isännän silmät siihen nurkkaan, missä rahapiironki muinoin seisoi... Siinä se kai on seisonut näihin asti, koska seinäpaperi siinä on tummempaa... Tyhjänä on kamari nyt, mutta lamppuöljyn ja sillin haju on jäljellä.

Portti lisahtaa. Pitkä rivi miehiä astuu suoraa päätä Tulettäneä kohti, kirveet ja rautakanget olalla, käsivarilla nuorakimput.

Eprami, senkin tervaskanto, on taaskin eellimmäisenä.

— No miehet, sanoo isäntä, — mitä luulette: saadaankos rytö hajoitetuksi siksi kun pojat tulevat kotiin?

— Jaa helluntaiksiko? kysyy joku nuoremmista.

Eprami sylkeä roiskauttaa eteensä ja sanoo:

— Ei maar tässä enää vapunpäivänä ole kiveä kiven päällä.

Äkkiä vaikenevat kaikki ja jäävät suu auki kuuntelemaan. Käki kukkuu! Niin heleästi ei se kukukaan paitsi näin keväällä... Sadepisaratkin jo harventavat tuloaan, pilvet hajaantuvat hajaantumistaan ja hattaroiden alta ratkeaa näkyviin sininen taivas. Nyt on ilo ilmassa, metsässä, maassa!

Jo alkaa Tulettänen raitilla jyskyä ja rytistä. Isäntä kuuntelee ja astelee hiljalleen polkua riihelle päin. Kolmeenkymmeneen vuoteen ei hän ole sitä kulkenut. Silloin oli kauppias kaatanut harjun miltei paljaaksi ja nyt siinä on kaunis metsä. Kuinka ajat ovatkin kuluneet! Vapauden päivä on käsissä!

Leivonen visertää, kieppuu ja lirittää juuri hänen päänsä päällä. On kuin sen suusta putoaisi heliseviä helmiä. Ei näy kuin pieni piste taivasta vasten, mutta ääni soi suurena, heleänä ja täynnä riemua.

Juha ottaa lakin päästään ja sipaisee kädellä otsaansa. Että hän kuitenkin on saanut nähdä tämän siunatun päivän! Kuin unta se on ja ihmettä...

Mutta katso, Jumalan edessä on yksi päivä kuin tuhat vuotta ja tuhat vuotta kuin yksi päivä.

M U U A N Ä I T I

Ensimmäinen painos ilmestyi 1904

I

Kuinka minä rakastan tätä kaunista kotiani ja — kaunista mammaani! oli Allan kerran huudahtanut pala-
tessaan kuoron konserttimatkalta. Hän oli tölmännyt
sisään suin päin, matkalaukku oli lentänyt ensimmäiseen
nurkkaan, lakki jollekin pöydälle ja käsivarret olivat
kietoutuneet hovineuvoksettaren ympärille. Allan oli sä-
teillyt nuoruutta ja elämänhalua ja hänen syleillessään
oli äidin silmiin tullut kyyneliä, ilon ja onnen ja ylpey-
den kyyneliä.

— Kuinka minä rakastan tätä kaunista kotiani ja
— kaunista mammaani! oli Allan huudahtanut uudelleen
ja pitkäksi hetkeksi jäänyt katselemaan ympärilleen.

Se oli totta, mitä Allan oli sanonut: koti oli kaunis,
ja äiti, vaikkakin jo vanha ihminen, oli yhä miellyttävä,
milteipä kaunis nainen.

Mikäpä hänen, hovineuvoksetar Sophie Palmbladin,
sitten oli säilyessä miellyttävänä ja kauniina? Ne, jotka
ihmistä runtelevat ja kuluttavat enemmän kuin ajan
hammas, ovat usein murheet. Miltei kaikkia Sophie
rouvan ikäisiä ne olivatkin kolhineet kovin kourin.
Mutta häneen ne olivat koskeneet vain hipaisemalla.
Huoletonta hänen elämänsä oikeastaan oli ollut, ei kos-
kaan harmaita leipähuolia, aina taattu toimeentulo, ho-
vineuvoksen eläessä hienoin seurustelupiiri, mikä Hel-
singissä oli saatavana, ja hovineuvoksen kuoltua iloa
lapsista, jotka jo pian pääsivät täysi-ikäisiksi. Tyttä-
ret Märta ja Alfhild joutuivat hyviin naimisiin ja poi-
kaa, Allania, odotti suuri tulevaisuus. Hän oli aina ollut
ihmelapsi, Allan. Oi Allan, Allan, tyttöjen ihastus, tä-
tien ilo, äidin silmäterä, suomenmielisten ylpeys, johon

aina viitattiin, kun joku ivasi koko puoluetta kömpelyydestä ja tapojen puutteesta!

Hovineuvoksettaren päivät kuuluivat tyynesti ja iloisesti. Hänen elämänsä oli tasaista, miltei aurinkoista, kuten joskus sattuu iloisia syksyjä, jolloin taivas hymyilee korealle metsälle ja järvet lepäävät tyyninä. Hän järjesteli kodissa, asetti kukkasia maljakkoihin, pyyhkieli tomuja ja teki pienen muutoksen siellä täällä, vaihteen vuoksi. Koti oli vanhanaikainen, aistikas. Hän järjesteli hellin käsin, sillä joka esineessä oli muistoja. Hän rakasti kotiaan. Mutta ennen kaikkea hoiti hän sitä Allenin tähden, ainoan poikansa, pienen Allenin tähden. Hän tuli vieläkin kutsuneeksi häntä »pikku Aliksi», tämä kun oli nuorin lapsista. Alin piti viihtyä kodissa. Alin kamariin äiti tuhlassi erityistä huolenpitoa. Sieltä ei koskaan, ei pimeimpänä syyssydämenäkään saanut puuttua kukkasia.

Tyttyret, Märta ja Alfhild, kävivät miltei joka päivä äitiä katsomassa. Tavallisesti oli joku lapsista mukana. Kuinka herttaisia olivatkaan nuo lapset! Koko talon ne kyllä panivat nurin, kun tulivat oikein joukolla, mutta eihän niitä hennonnut kieltää temmeltämästä, kun ne olivat niin terveitä ja iloisia... Kun ei hovineuvoksettarella ollut vieraita tai kun ei hän itse ollut vieraissa ja kun ei kotoa enää saattanut löytää mitään järjestämistä, istuutui hän ruokasalin ikkunan ääreen, josta oli näköala Bulevardille, ja ryhtyi kutomaan jotakin pientä, pehmeää vaatekappaletta lapsenlapsille. Sellaista työtä hänellä riitti loppumattomiin.

Keittiössä hallitsi vanha Miina, joka oli palvellut hovineuvoksettarella parikymmentä vuotta. Hän oli uskollinen kuin koira, tuo vanha Miina, tosin vähän äreänlainen, mutta kuitenkin mallikelpoinen palvelijatar. Ei hovineuvoksettaren koskaan ollut tarvinnut kantaa sitäkään ristiä, jota emännät kantavat kelvottomien palvelijoiden takia. Miina oli jo alusta asti ollut perheen jäsen.

Mutta ei pidä kenenkään säästyä suruilta. Musta murhe astui jo hovineuvoksettarenkin kynnyksen yli, tuli odottamatta ja aavistamatta ja kävi salaiseksi, hivuttavaksi taudiksi.

Oli kevät ja Helsinki teki lähtöä maalle. Kaduilla jyrisi suuria kuormia, tuolien ja pöytien jalat pystyssä, taivasta kohti. Ihmisten asunnot olivat nurin narin. Ainoastaan hovineuvoksettaren koti oli täydessä kunnossa, sillä hän ei ollut tahtonut ryhtyä hävitystyöhön ennen kuin Ali olisi lähtenyt. Alillahan taas oli edessä kuoron konserttimatka.

Eräänä päivänä tuli hovineuvoksettarelle vieras, neiti Mili Mellin, Märthan luokkatoveri, kuiva lukunainen, silmälasit nenällä. Hovineuvoksetar oli aina vaistomaisesti pelännyt häntä, hän oli niin terävä ja kulmikas ja hänessä oli jotakin niin levotonta. Viime aikoina oli vastenmielisyyden tunne sentään vähentynyt, sillä Mili oli järkevä ja viisas nainen – ja Milillä oli veljentytär, viehättävä nuori tyttö, jota Allan katseli ja joka katseli Allania. Hovineuvoksetar otti tämän veljentyttären, Alicen, tähden aina mielellään vastaan neiti Mellinin ja tarjosi hänelle parasta, mitä talossa oli.

Tälläkin kertaa tuli salin pöydälle maljallinen kauniita hedelmiä ja niitä maistellessa liikkui keskustelu aivan rauhallisissa asioissa: kauniissa ilmassa ja Alfildin ja Märthan lapsissa. Mutta sitten tuli hovineuvoksetar koskettaneeksi Allanin konserttimatkaan ja silloin pingottui neiti Mellinin katse äkkiä. Ja hän rupesi omituisesti kierrellen kaarrellen puhumaan »vanhan ystävyysnimessä», sanoi säälivänsä Alicea, joka on niin kiintynyt Allaniin, mainitsi valoisia keväisiä öitä ja kosketti vihdoinkin »sellaisiin huonoihin paikkoihin, joita on laitakaupungilla...»

Aluksi ei hovineuvoksetar ymmärtänyt, mitä hän tarkoitti ja mihin hän oikeastaan pyrki. Joka tapauksessa vaikutti neiti Mellinin puhe häneen piinallisesti. Hän oli niitä vanhan ajan naisia, joita on varjeltu kaikesta pahasta ja joiden ei ole pitänyt saada tietää tämän maailman rumuudesta kuin hämärästi aavistamalla. Hänellä oli ollut hyvä, hieno koti. Hienostus oli mennyt hänen veriinsä. Hänen ei koskaan, ei uteliaisuudestaakaan, ollut tehnyt mieli tunkeutua kurkistamaan elämän pohjille. Jos hänen käteensä sattumalta oli eksynyt kirja, jossa puhuttiin arkaluontoisista asioista, oli hän inholla viskannut sen luotaan niin pian kuin oli

huomannut mihin suuntaan asiat kallistuivat. Kun nyt neiti Mellin ujostelematta alkoi puhua »huonoista paikoista» ja »huonoista naisista», punastui hän ja huomautti arasti, etteihän niitä sellaisia toki Suomessa olekaan . . . Voi olla Pariisissa ja muissa suurkaupungeissa . . .

Silloin hypähti neiti Mellin tuoliltaan, teki oudon liikkeen käsivarsillaan ja kiihtyi puhumaan:

— Voi, voi, eikö täti todella tiedä mitään? Vai Pariisissa ja suurkaupungeissa! . . . On sentään surullista, että sivistyneet äidit niin vähän tietävät poikiensa elämästä . . . !

Tämä kuului miltei jo syytökseltä. Hovineuvoksetar ojentui suuremmaksi ja loi neiti Melliniin nuhtelevan katseen. Puna hänen poskillaan tummeni tummenemistaan.

— Hyvä sinun on puhua, sanoi hän. Sinä et koskaan ole kasvattanut lapsia. Sinä olet aina istunut kirjojesi ääressä . . . Ja sitten . . . sinä olet tätä uutta polvea. Ei se ujostele mitään eikä sille ole mikään pyhää. Mutta näe ensin mihin tuloksiin uudet kasvatustavat johtavat ja tuomitse sitten! Minä puolestani olen varma siitä, ettei yhdenkään sivistyneen kodin poika mene . . . sellaisiin paikkoihin.

Hänen oli vaikea saada sanat suustaan ja hän loi ujostellen silmänsä maahan.

Neiti Mellin, lukujen kuihduttama, vanhanpuoleinen tyttönen, katui jo kovin sanojaan, tarttui hovineuvoksettaren käteen ja koetti ruveta sovittamaan.

— Ei täti pahastu! Hyvä täti, en tahtonut loukata. Mutta olemmehan siksi vanhat ystävät, että . . . Niin, minä nyt pidin velvollisuutenani kertoa tädille mitä Allanista puhutaan . . .

— Mitä Allanista puhutaan! toisti hovineuvoksetar soinnuttomasti, ikäänkuin ei hän taaskaan olisi käsitänyt mistä oli kysymys. Mutta samassa pakeni veri hänen kasvoiltaan, hän kalpeni silmänräpäyksessä kaiman valkeaksi. Ensi kerran eläessään menetti hän kaiken käsityksensä sopivaisuudesta. Hän kiihtyi niin, ettei tietänyt mitä teki. Hän käyttäytyi kuin oikullinen lapsi: tukki korvansa ja rupesi huutamaan:

— Se ei ole totta, se ei ole totta, se ei ole totta! Mustatkaa te miten paljon tahdotte muita, mutta *minun* poikaani te ette saa kajota... Te ette tunne häntä, minä vain hänet tunnen. Jättäkää hänet rauhaan... Ei, ei, ei, en tahdo kuulla mitään, en mitään...

Hovineuvoksetar purskahti itkuun. Neiti Mellinin yritykset sovittaa tai selittää olivat aivan turhat. Niin pian kuin hän suunsa avasi, tukki hovineuvoksetar korvansa ja toisteli, ettei hän tahdo kuulla mitään.

Neiti Mellin ei ollut mikään tunteellinen nainen, mutta hänen kävi sääli täti Palmbladiala. Ja hän miltei pelkäsi hänen sairastuvan, kun hän noin raivoisasti itki. Hän koetti puserrella hänen kättään, hän toi hänelle vettä. Vihdoin rauhoittui hovineuvoksetar niin paljon, että antoi Mili-neidin puhua.

Eihän hän ollut voinut käsittää, että täti olisi näin arka! Hänen oli käynyt niin kovin sääli Alicea, joka oli puhdas ja suloinen tyttö ja niin kiintynyt Allaniin.

Äkkiä lakkasi hovineuvoksetar itkemästä, kuivasi kyyneleensä ja näytti kokoavan tahtonsa.

— Mitä sinä nyt sitten olet kuullut Allanista? ... Mistä te nyt sitten syytätte minun Allan raukkaani?

Hänen äänessään oli niin paljon katkeruutta, niin paljon syvää loukkaantumusta, että Mili hetkiseksi jäi neuvottomana häneen katsomaan.

— Mutta onko tädillä voimia nyt kuulla minua? sanoi hän vihdoin. — Ehkä en tällä kertaa puhu enempää, kun täti on näin heikko ... ?

Mutta hovineuvoksetar oli jo käynyt uteliaaksi. Nyt ei hän enää päästänyt neiti Melliniä käsistään ennen kuin sai tietää kaikki.

Eihän se oikeastaan mitään niin merkillistä ollut. Sillä laillahan miehet yleensä elävät. Niin, niin... Suurin osa sivistyneitäkin miehiä, niitä, jotka istuvat luottamusviroissa ja johtavat yleisiä asioita. Mutta Alicen tähden se tässä tapauksessa oli väärin ... No niin, lauantain ja sunnuntain välisenä yönä oli nähty Allanin erään silinteripäisen herrasmiehen kanssa ajavan ulos sellaisen huonomaineisen paikan portista. Allanilla oli ollut ylioppilaslakki päässä — yö oli jo niin valoisa, että oli mahdoton erehtyä — molemmat olivat olleet humalassa.

Hovineuvoksetar kuunteli kankeana, joka piirre jäykäksi pingoittuneena. Lauantain ja sunnuntain välisenä yönä ... Niin, Allan oli todella silloin ollut poissa kotoa. Mutta häntä ei siksi yöksi oltu kotiin odotettukaan. Hän oli jo edeltäkäsinkin ilmoittanut jäävänsä Edi Sjöbergin luo yöksi. Edi oli hyvä poika, hänen ystävänsä ja osakuntatoverinsa. Edi oli vuorostaan välistä ollut yötä Allanin luona. Heillä oli niin paljon yhteisiä harastuksia ja he juttelivat usein myöhään yöhön, kun yhteen sattuivat.

— Vai niin, vai niin, pani Mili-neiti ja nyökäytteli päätään, ikäänkuin kaikki mitä hovineuvoksetar kertoi olisi soveltunut hänen laskuihinsa. — Onko täti koskaan kysynyt, mistä asioista he juttelevat myöhään yöhön? Voisi olla hauska tietää ...

— Kuinka sinä saatat olla noin paha ja katkera! pääsi hovineuvoksettarelta ja hänen äänensä vapisi jo, ikäänkuin itku olisi ollut tulossa.

— Se silinteripää herra on juuri voinut olla se ystävä, sanoi Mili-neiti.

Hovineuvoksettaren päähän iski siinä hetkessä ajatus, joka pani tuskan hien pusertumaan hänen otsaltaan. Edi Sjöberg oli todella kandidaattitutkinnon suoritettuaan hankkinut silinterin.

— Ei, ei, ei! huusi hovineuvoksetar ikäänkuin omaa syntyvää epäilystään torjuakseen. — Se on mahdotonta! Näyttäköön miltä hyvänsä, se ei ole totta! Helsingissä on satoja ylioppilaslakkeja ja silinterejä... mutta minun poikani se ei ole ollut!

Neiti Mellin hymähti.

— Niin sanoo varmaan jokainen sivistyneen kodin äiti.... Mutta voihan täti kysyä Allanilta.

— Kysyä Allanilta! toisti hovineuvoksetar ja jäi tuijottamaan Miliin, pelästyneenä kuin aaveeseen.

Se se todella puuttuisi! Tarkoittiko Mili todella, että hän tekisi pojalleen sellaisen kysymyksen, kysymyksen, jota ei hän kehtaa ääneen lausua oman itsensä kuullen? Silloin olisi myöskin hänen ja Allanin lämmin suhde lopussa. Se olisi Allanin rakkauden ja kunnituksen kuolinisku. Allan on niin puhdas ja viaton. Hän voisi kysyä vastaan: mitä, mamma, tarkoitat? Mitä

siellä talossa sitten on? ... Huono paikka — mitä se on? Ja mitä äiti vastaisi kaikkeen tähän? Hovineuvoksetarta inhoitti niin, että sydänalaan koski. Häntä hävetti niin, että teki mieli peittää kasvot käsillään. E, ei, ei! Hirsipuuhun hänet saadaan kuljettaa ennen kuin hän Allanille näistä asioista puhuu. Ja hänen kasvonsa olivat kirkkaat ja levolliset, kun hän ne Miliin loi, sillä niistä loisti äidinrakkauden luottamus. Hän oli vakuumuttu poikansa puhtaudesta.

— Mutta, keskeytti neiti Mellin kuivasti ja asiallisesti, — ettekö te sitten koskaan puhu Allanin kanssa elävästä elämästä?

Hovineuvoksetarta alkoi taasen hävettää ja värit vaihtelivat yhtä mittaa hänen kasvoillaan. Hän rupesi hermostuneesti hypistelemään pöytäliinan tupsuja.

— Eikö elämässä nyt todella ole muuta elävää? pääsi häneltä. — Mitä elämää se on? Häpeää mieluummin ... Kyllä minun ja poikani väli on selvä, kyllä minä tiedän mitä hänelle puhun. En minä rupea omaa poikaani turmelemaan.

Viime sanoissa oli taas niin paljon katkeruutta, että neiti Mellinin piti ruveta pyytelemään anteeksi. Ei hän ollut tarkoittanut pahaa. Mutta eiköhän kuitenkin pitäisi ottaa selvää asiasta. Sellainen elämä on häpeällistä ja lisäksi vaarallista. Siinä voi saada kaikenlaisia tarttuvia tauteja... Se tulee hyvin kalliiksi. Ja Alicen tähden ...

Hovineuvoksetar istui kuin piinapenkissä, vaikka hän hillitsi itseänsä eikä enää käyttäytynyt kuin oikullinen lapsi. Sanat »tarttuvia tauteja» ja »se tulee hyvin kalliiksi" toivat todellisuuden niin kauhistuttavan likelle, että aivan rupesi kääntämään mieltä. Ja kun Mili sitten mainitsi Alicen, valtasi hovineuvoksettaren aivan uusi pelko. Aikooko Mili ehkä kertoa juttunsa Alicellekin? Nykyajan naisilta voi odottaa mitä tahansa. Se se puuttuisi! Alice ja Allan ovat miltei kihloissa: äiti vain odottaa sitä hetkeä, jolloin Allan tulee ilmoittamaan hänelle iloista uutista. Alice on herttainen tyttö, hyvin kasvatettu, hyvästä perheestä, eikä ilman varojakaan. Alice on aivan nuori, vasta kahdeksantoista ikäinen, mutta hän on koulupenkiltä asti rakastanut Allania ja

vain Allania. Se on kokonaan Allanin syy, etteivät he ole kihloissa. Allan ei ole tarpeeksi kiintynyt. Se on Allanin puolelta sellaista epämääräistä liehittelyä ja ajoittaista kylmenemistä. Mutta äiti toivoo sentään vielä ja perustaa toivonsa Alicen sitkeyteen ja uskollisuuteen. Kunhan ei nyt tämä kauhea juttu tulisi esteeksi tytön puolelta! ... Ei, ei suinkaan Mili sentään voi olla niin epähieno.

— Aiotko kertoa Alicelle? kysyi hovineuvoksetar vihdoin.

— En vielä tiedä.

Milin vastaus oli niin järkevän kuiva, että hovineuvoksetar joutui aivan mielikuuhuksiin. Vapisevin huulin hän kysyi:

— Olisiko sinulla todella sydäntä repiä rikki viattoman nuoren tytön unelmat?

Hovineuvoksetar erehtyi, kun luuli Mili Mellinin jäävän vastausta vaille. Mili-neiti vastasi täsmällisesti kuin tieteellisessä väittelytilaisuudessa:

— Olisiko tädillä sitten sydäntä antaa viattoman nuoren tytön mennä miehelle, joka ...

Hovineuvoksetar painoi kasvot käsiinsä ja lyyhistyi lamaan. Mitään näin kauheaa ei hän koskaan ollut kokenut. Ensin sellainen syytös Allanista ja nyt tällainen hänestä itsestään! Häinkö sydämetön? Kuinka monet monituiset köyhät olivat siunanneet hänen hyvyyttään! Eihän hän koskaan ollut sanonut pahaa sanaa kenellekään. Ja Alicelle, Alicelle on hän valmis antamaan rakkaimpansa, Alinsa, — ja tuo nainen tuossa syyttää häntä sydämettömyydestä Alicea kohtaan. Voi hyvä Jumala sentään, että hänen täytyy tällaistakin kokea! Elämä tuntui hänestä aivan toivottomalta, hän itki pakahduakseen. Hän ei enää kuullut, kuinka se nykyaikainen lasisilmä neiti pyyteli häneltä anteeksi, selitteli ja sovittelee. Hän vain itki. Kun hän vihdoin avasi silmänsä, seisoi vanha Miina hänen edessään, vesilasi kädessä, ja torui, että mitä se sellainen itkeminen on, kun pelästyttyä toisen niin, että on ihan siihen paikkaan kuolla ...

Helpostihan hovineuvoksetar Miinasta suoriutui. Pahempi olisi ollut, jos se uudenaikainen neiti vielä olisi

ollut täällä. Hänen edessään ei hän enää olisi voinut hilitä itseään, vaan. hän olisi puhunut epäkohteliaasti. Jumalan kiitos, että tämä olikin poissa!

Ikkuna Bulevardille oli auki ja puhkeavien lehtien lemu tunki huoneeseen. Ulkoilma virkisti polttavaa päätä ja kyyneleet valuivat rauhoittavammin.

Voi maailman pahuutta, voi ihmisten pahuutta! Ei luulisi kenenkään, joka Allanin on nähnyt, voivan levittää hänestä sellaista huhua.

Hovineuvoksettaren silmät nousivat suureen valokuvaan, joka riippui kirjoituspöydän yläpuolella. Se oli hänen miesvainajansa kuva. Hän kääntyi sen puoleen ikäänkuin apua anoen, mutta se tuijotti kylmänä eteensä, antamatta mitään neuvoa. Silloin nousi hovineuvoksetar kiireesti ja riensi pöydän ääreen, joka oli nurkassa, kuvan alla. Se oli siro, pieni kirjoituspöytä, täynnä tyttärien, vävypoikien ja heidän lastensa kuvia. Kaikki kukoistavia, nuoria ihmisiä! Ja kuinka herttaisilta lapset näyttivätään pyöreine, paljaine saarineen ja käsivarsineen! Tomuakin pyyhkiessä oli isoäidin monesti pitänyt pysähtyä hymyilemään lasten kuville, niin herttaisia ne olivat kuvissakin. Mutta tällä kertaa liukuivat hänen silmänsä rauhattomasti kaikkien lastenlasten ohitse, ja pysähtyivät Allanin, hänen ainoan poikansa kuvaan.

Tuossa oli Ali lapsena, pitkät, vaaleat kiharat liehuksessa hartioilla. Herttainen, suloinen lapsi, kuin enkeli katsella! Joka senkin kuvan näki, hänen täytyi tulla vakuutetuksi siitä, että huhu oli panettelua. Toisessa kuvassa oli Ali koulupoikana, tukka jo lyhyeksi leikattuna ja merimiespuku yllä. Sekin kuva todisti mielenpuhtautta. Kolmannessa kuvassa oli Ali ylioppilaslakki päässä, rintapielet täynnä kukkia. Kyyneleet valuivat vuolaina äidin silmistä ja hymy puhkesi kasvoille, kun hän sitä kuvaa katseli. Se oli ollut kaunis päivä, se, jolloin Ali tuli ylioppilaaksi.

Äiti ottaa kuvan käteensä ja painuu hartaasti sitä katselemaan. Oi kuinka hän rakastaa poikaansa! Nyt hän sen vasta oikein tuntee, kun hänen lastansa panelellaan. Ali on hänelle enemmän kuin kaikki muu yhteensä, enemmän kuin hänen kätensä tai jalkansa taikka

silmänsä. Hän voisi kadottaa ne kaikki mielummin kuin Alin... Ja äkkiä valtaa hänet halu rientää ikkunan luo, työntää se auki, nostaa kuva kaiken kansan nähtäväksi ja huutaa: katsokaa häntä! Kuka uskaltaa näistä kasvoista ajatella pahaa?

Eläisipä vain isävainaja! Kyllä hän maailmalle näyttäisi. Hän, hovineuvos Palmblad, hän oli ankara, tulinen herra, ei hän olisi kärsinyt tällaista häpeää!

Jota kauemmin äiti kuvaa katsoo, sitä tyyntymäksi hän tyyntyy. Hänen rakas, hänen puhtoinen poikansa!

Allan tuli sinä päivänä kotiin tavallista aikaisemmin. Äiti säpsähti kuullessaan hänen askeleensa ja läksi kii-reesti makuuhuoneeseen. Hän ikäänkuin pakeni. Hän ei tahtonut, että Allan näkisi hänet näin itkettyneenä. Ja hän veti alas uutimen ja rupesi valelemaan kasvojaan kylmällä vedellä. Hänen sydämensä löi ja vapisi. Häntä kalvoi ikäänkuin omantunnonvaiva. Hän oli ehkä sitenkin ajatellut jotakin pahaa Allanista.

Hän kuuli Allanin vihellellen astuvan ruokasaliin, sitten saliin, avaavan soittokoneen kannen ja alkavan harjoitella... Se oli nyt se uusi sävellys, joka oli saanut ensi palkinnon kuoron sävellyskilpailussa. Iloinen, valoisa sävellys. Ja kuinka Allanin ääni kantoi ja soi! Allan, Allan, hänen lapsensa, hänen rakas lapsensa!... Hovineuvoksetar joutui sellaiseen katumukseen ja hellyyden sekaiseen mielentilaan, että hänen olisi tehnyt mieli rientää saliin, hiljaa laskea kätensä Allanin silmille, sulkea hänet syliinsä ja pyytää häneltä anteeksi. Mutta varmaan hän siinä taas olisi purskahtanut itkuun. Ei, Ali ei mitenkään saa nähdä hänen itkeneen! Ali ei saa aavistaa mitään! Ja sen sijaan riensi hovineuvoksetar keittiöön ja käski Miinan laittaa illallisen pöytään ja tuoda pullon viiniä... Alin piti ikäänkuin hyvitykseksi saada jotakin, josta hän piti. Hän piti hyvästä viinistä ja se saattoi hovineuvoksettarelle itselleenkin olla terveellistä. Lääkäri oli sitä nimenomaan määrännytkin hänelle.

Ja tämän määräyksen annettuaan istuutui hovineuvoksetar tyyntyneempänä työpöytänsä ääreen ja rupesi

kutomaan pientä, vaaleaa röijyä Alfhildille, joka odotti kolmatta lastaan.

Allan lauloi. Hän osasi jo sävelen ja soitti säestyksenä koko kuoron osan. Mutta pian luopui hän nuoteista ja rupesi vapaasti muodostelemaan säestystä. Hän sai esiin sekä viehkeyttä että voimaa, sekä raivoisaa riemua että itkevää ikävää. Suuret lahjat sillä pojalla oli, hän olisi huoleti voinut antautua tällekin alalle ... Työ vaipui äidin helmaan ja hänen katseensa kiintyi puitten latvoihin, joissa puhkeili suuria, kellertäviä lehtisilmuja. Kevät oli ilmassa ja kevät soi Allanin laulussa. Ainoastaan hovineuvoksetaren mielessä oli outo alakuloisuus.

Hän tuli ajatelleeksi, että Ali taas pian lähtee. Hyvähän se on, että poika saa huvitella. Koskas sitten, jollei nyt nuorena! Kun on sellaiset lahjat kuin Alilla, niin miksei laulaisi ihmisten iloksi. Mutta samalla äitiä pelotti tämä uusi konserttimatka. Jospa hän aina, aina saisi pitää poikansa silmäinsä alla! Vaikka eipähän sitä tiedä kuinka suojattu on täälläkään. Ja epäilyksen kalvava mato alkoi taas kohottaa päätään hänen sielunsa pohjalta. Tunne oli niin outo, ettei hän itsekään selvään tietänyt mitä se oli, tiesi vain, että ahdisti kiusallisesti, pelotti ja hävetti.

Mutta pois pakeni pelko kuin yön peikko päivän tieltä, kun Ali astui huoneeseen. Äiti vaivutti kiireesti silmänsä työhön ja kutoi suurella ahkeruudella, jotteivät hänen kasvonsa mitään ilmaisisi. Ali toi huoneeseen ikäänkuin toista ilmaa, iloista, hilpeää ja rai-kasta.

Hän oli pitkä, solakka mies, iho puhdas kuin tytöllä, hiukset vaaleat ja sitaistut suoraan ylös, joten otsa jäi vapaaksi. Otsa korkea, puhdas ja kirkas. Se otsa todisti mielen viattomuutta, tyyneyttä ja lempeyttä, mutta suora, voimakas nenä tiesi lujutta, ja suupielissä leikitteli pieni pilkka – tai lieneekö ollut ylimielisyyttä – ja ennen kaikkea elämänhalu. Hänen silmiensä väri oli hiukan epämääräinen, milloin harmahtava, milloin sinertävä, milloin vihertävä. Yleensä eivät hänen silmänsä ilmaisseet paljoa, mutta kiivastuessa tuli niihin jokin peloittava, lasittunut ilme, joka vaikutti kuin

unettava myrkky. Hänen kasvonsa olivat pitkähköt, säännölliset täynnä vilkkautta ja eloa. Elämänilo seurasi hänen kintereillään ja tartutti ympäristön.

Hän seisahtui ikkunaan, hyräili ja katseli kadulle.

— Mamma, virkkoi hän äkkiä, — tapasin tänään kadulla Alicen ja saatoin hänet kotiin. Oletko nyt tyytyväinen?

Alicen nimeä mainitessa tuli hovineuvoksettaren taas paha olla. Miten lieene tullutkin, kun hän jo äsken oli ollut aivan tyyni.

— Mitäpähän mammasta, koetti hän sanoa niin luonnollisesti kuin suinkin. — Mutta etkö itse ole tyytyväinen?

— No niin ... Kunhan saisi sen tytön pukeutumaan vähän aistikkaammin. Hän sekoittaa mitä mahdottomimpia värejä. Se häiritsee minun silmääni. Ihan totta, mamma. Se on oikeastaan sinun syysi — sinä olet hemmotellut minut. Mitä oletkin totuttanut minut niin sopusointuisiin väreihin!

Hymy puhkesi jo pakottamatta hovineuvoksettaren huulille. Se Ali osasi niin ihmeellisesti lämmittää.

— Alice on niin nuori, selitti hovineuvoksetar. — Kaikissa nuorissa on jotakin kehittymätöntä. Kun minä olin hänen iässään, pukeuduin luultavasti yhtä epäaistikkaasti.

— Sitä en usko! huudahti Allan ja nauroi.

Jää oli jo kokonaan murtunut. He juttelivat vapaasti ja huolettomasti. Äidin täytyi tulla saliin, jotta Allan esittäisi hänelle kuoron uuden, palkitun sävellyksen, ja kun piti lähdettämään illalliselle, teki Allan äidilleen keikarimaisen kumarruksen ja talutti hänet pöytään. Ja syödessä he kilistelivät lasejaan kuin iloiset, hyvät toverit. Hovineuvoksetar oli heidän jutellessaan sulamistaan sulanut, aivan kuin aurinko olisi häneen paistanut. Hän ikäänkuin nuortui siinä rakkaimman lapsensa lemmen lämmössä. Hän teki niin nuoren vaikutuksen, että häntä tuskin olisi uskonut Allanin äidiksi — paremmin hän oli kuin vanhempi sisar.

Äkkiä virkkoi Allan:

— Kuinka ikävä, että minun vielä tänään pitää lähteä harjoituksiin! ... Kas, meidän täytyy nyt olla niin

ahkeria, kun miehet tuon tien hajaantuvat ja konserttimatka on käsissä viikon perästä.

Kuin pyyhkäisemällä hävisi hovineuvoksettaren kasvoista ja liikkeistä äskeinen nuortea sulo. Silmänräpäyksessä hän ikäänkuin kuihtui ja jäähtyi. Selittämätön ahdistuksen tunne oli hänet vallannut. Kuinka hartaasti hän olisi suonut, että Ali tänä iltana, vaikkapa vain tänä yhtenä iltana olisi jäänyt kotiin! Mutta hän ei sanonut mitään, eihän hän voinut, Ali olisi voinut ruveta epäilemään. Ja hän ponnisti vain kaikki voimansa salatakseen alakuloisuuttan. Kauhea epäily alkoi taasen jäytää ja nosti kyyneliä silmiin. Hänen täytyi nielemistään niellä ja ponnistella. Onneksi meni Allan heti illallisen jälkeen huoneeseensa.

Hovineuvoksetar koetti askarrella makuuhuoneessa, hän muutteli ja siirteli valokuvia kirjoituspöydällään. Hän ei uskaltanut päästää mielialaansa valloilleen. Sillä silloin olisi hän ollut hukassa: Ali olisi ruvennut kyslemään. Joka hetki oli peloittavan pitkä. Toiselta puolen olisi hän suonut Allanin viipymistään viipyvän kotona, toiselta puolen hän toivomalla toivoi, että aika kuluisi ja hän pääsisi jäämään yksin. Allaninhan oli kuitenkin mentävä!

Vihdoin viimein tuli Allan sanomaan hyvästi. Hän tuli päällystakki yllä, valkea lakki päässä. Äiti ponnisteli kaiken aikaa pysyäkseen tyynenä. Hänestä tuntui, että hänen kätensä painoivat kuin lyijy, kun hän ne laski poikansa olkapäille. Hänestä tuntui, että hän piteli kiinni suonenvedontapaisella kiihkolla. Ja kaiken aikaa taisteli hän tehdäkseen kätensä keveiksi. Nähtävästi se sentään onnistuikin, koskei Allan tuntunut mitään huomaavan... Kun hänen kätensä sitten olivat vaipuneet, tuli hänelle se tunne, että hänen uudelleen täytyy käydä kiinni Allaniin ja pidellä häntä niin, ettei hän ikinä, ikinä pääse irti. Tai ainakin hänen ensin täytyy saada puhua hänelle. Hänellä on niin paljon, niin paljon puhumista! Mutta samassa nousivat kyyneleet kurkkuun eikä hän olisi voinut saada sanaa suustaan, vaikka olisi tahtonutkin. Onneksi oli eteisessä niin hämärä, ettei Allan mitään huomannut.

— Nuku nyt aivan rauhassa, mamma, sanoi Allan

kiertäessään auki lukkoa. — Minä koetan pian tulla kotiin.

Ennen äiti todella oli voinut nukkua. Hänen unensa oli ollut tyynä ja suloista. Usein ei hän ollut kuullutkaan, koska Allan tuli kotiin. Joskus hän oli herännyt, vetänyt tulta tikkuun ja katsonut kelloa. Se oli ollut kaksitoista, yksi, kaksi, kolme, jopa enemmänkin. Ylioppilaselämä nyt on kuin onkin sellaista, oli hän ajatellut, vetänyt peitteen ylleen ja painunut takaisin uneen... Tänä yönä ei äidin silmiin tullut unta. Epäluulon siemen, niin tuntematon siihen asti, oli äkkiä itänyt hänen sieluunsa ja aikoi nähtävästi juurtua sinne olemaan. Hän taisteli vastaan: hän ei tahdo, ei tahdo, ei tahdo epäillä omaa lastaan! Mutta ennen kuin hän tiesikään, tapasi hän itsensä ajattelemasta: entä jollei Allan olekaan harjoituksissa... tai jos hän harjoituksista menee... Entä jollei hän lauantain ja sunnuntain välisenä yönä ollutkaan Edin luona, vaan...

— Ei, ei, ei! huusi hän äänettömässä tuskassa itselleen ja pusersi kätensä nyrkeiksi, ikäänkuin puolustautuakseen petoa vastaan. Hän väänteli ja hikoili vuoteessaan, veti yhtä mittaa tulta tikkuun ja katseli kelloa. Ei aika vielä milloinkaan ollut kulunut näin matelemalla!

Hän teroittaa korvansa kuulemaan, eikö Ali jo tule. Hän koettaa askelten joukosta, jotka kopisevat kadulla, erottaa Allanin askeleet. Henkeä pidätellen hän kuuntelee joka kerta, kun jotkut askeleet likenevät. Yö on hiljainen, kuuluu selvästi... Ohi menevät! Hetkiseksi hänen jännityksensä laukeaa ja sen kanssa lamaantuu toivo, mutta pian saa hän taasen kiinni toivon päästä ja kuuntelee, kuuntelee... Ei mitään!... Hän raapaisee tulta tikkuun, katsoo kelloa. Vasta puoli kaksitoista. Allan ei olisi voinut ehtiäkään. Nyt täytyy nukkua. Pian Ali tulee... Ja hovineuvoksetar koettaa kutsua silmiensä eteen lainehtivaa ruisvainiota. Siitä pitäisi saada unta. Hän kuvittelee sitä harmahtavan viheriää, savuaavaa kenttää, joka läikkyä ja lainehtii lämpöisessä tuulessa. Sitä riittää niin kauas kuin silmä kantaa. Pilvet kulkevat, joutuvat silloin tällöin auringon eteen ja aal-

toileva ala hämärtyy... Äkkiä särkyy koko kuva hänen silmistään ja tuntuu siltä kuin hänen täytyisi tukehtua. Hän työntää peitettä yltään, pääsee istualleen ja selviää.

Etteivät nämä kauheat ajatukset vain saisi sijaa hänen mielessään! Nyt tuntuu taas siltä kuin se kaikki olisi totta. Hän on vakuuttunut siitä, ettei se ole totta, mutta tuntuu siltä kuin olisi. Hänen vuoteensa ääressä on kuin aave, jonka näkee ja jota koettaa ajaa pois, vaikka tietää, että se on olematon.

Onko äiti sitten laiminlyönyt Allanin kasvatusta, koska tämä hakee huvituksia kodin ulkopuolelta? Onko hän ollut liian ankara vaiko liian leväperäinen? Onko se ollut paha, että hän niin rajattomasti on luottanut lapsensa? ... Mutta eihän hän ole voinut kuvitella, että tapahtuisi tällaista. Ja eihän hän vieläkään usko siihen! Mahdotonta, mahdotonta se on! Eiväthän he elä Pariisissa. Allan ei vielä ole ehtinyt Pariisissa käydäkään. Hän ei missään ole voinut oppia mitään tällaista. Se on niin tuiki mahdotonta. Kyllä hän tuon tien on kotona.

Ja taas alkaa äiti katsella kelloa ja seurata askelia kadulla. Ohi ne vain menevät...

Olisiko hänen pitänyt ruveta lastensa toveriksi ja puhua heidän kanssaan »elävästä elämästä», kuten se uuden ajan nainen sanoi? Paljastaa heille kaikki syvyydet, joita hän punastuu pimeässäkin ajatella. . . Ei, ei, ei! Elämä kyllä opettaa. Tyttäretkin ovat aikoinaan saaneet tietää kaikki mitä ovat tarvinneet. Allan . . . niin . . . Allan . . . mitä tietää hän elävästä elämästä? Kuka hänelle on sitä aukaissut? Ei kai kukaan... ei hän kai tiedä siitä mitään. Jollei koulussa olisi saanut oppia . . . Häneltä kuoli liian aikaiseen isä. Isän asia olisi ollut aukaista hänelle elävää elämää.

Äkkiä laukeavat Sophie rouvan kädet, jotka ovat olleet puserruksissa, ja hänen mieleensä välähtää kamaa, epämääräinen aavistus... Mutta samassa vie hän kädet ohimoilleen ja puhuu taas äänettömänä, hädisään itselleen. Ei, ei, ei! Hän ei tahdo epäillä mitään, ei tietää mitään! Mitä on kello? Allan voi tuossa paikassa tulla! ... Jokin ovi läiskähtää auki... Allan! Äiti odottaa, kyynärpäihinsä nojaten, kohollaan vuoteesta.

Mutta ei kuulu askelia portaista, ei avaimen rapinaa pantaessa avainta avaimenreikään — ei kuulu enää mitään. Ruokasalissa alkaa kello lyödä. Hän laskee sen lyönnit painamalla sormiaan vuoronperään peukaloa vastaan. Kaksitoista.

Allan lupasi pian tulla. Nyt hän jo voisi ruveta olemaan kotona.

Onhan hän, Sophie rouva, joskus ennenkin odotellut tällä tavalla. Mutta siitä on jo hyvin kauan. Silloin hän odotti kotiin miestänsä. Heidän avioliittonsa ensi kuukaudet olivat silloin juuri ehtineet mennä. Alfred oli ollut kiivas, kuumaverinen mies. Kuinka hän alussa oli pelännyt hänen hyväilyjään! Hän oli ollut tukahtumaisillaan miehensä hellyyteen. Ei, ei hän olisi suonut sellaista piinaa viholliselleenkaan, jos hänellä vihollisia olisi ollut... Mutta pian oli Alfred tyyntynyt ja Sophie rouva oli joutunut uuteen maailmaan. Lapset olivat anastaneet hänen koko olentonsa.

Äkkiä välähti hänen mieleensä muisto, joka jo oli parinkymmenen vuoden vanha ja johon ei hän koskaan ennen ollut kiinnittänyt huomiota.

Allan oli silloin pieni, oli sairaana. Lääkäri kyllä oli vakuuttanut, ettei ollut hengenvaaraa, mutta äiti oli sittenkin levoton ja valvoi yökaudet sairaan lapsensa ääressä. Eräänä yönä tuli lapselle outo kohtaous, kuume nousi äkkiä peloittavasti ja se alkoi hengittää läähättämällä, ikäänkuin ei olisi saanut ilmaa keuhkoihinsa. Äiti säikähti ja luuli lopun olevan tulossa.

Alfred teki työtä omassa huoneessaan. Hänen oli tapana valvoa yökaudet kirjoituspöytänsä ääressä. Sophie-rouva riensi ruokasaliin, tuli pimeään saliin ja suuntasi askeleensa kohti miehensä työhuoneen ovea, jonka avaimenreiästä loisti tulta. Hän astui ääneti, sillä hänen jalassaan oli pehmeät tohvelit... Huoneesta rupesi kuulumaan ääniä: hänen miehensä ääni ja naisen ääni. Nainen nauroi hillitysti. Toisissa oloissa olisi Sophie-rouva ehkä pysähtynyt kuuntelemaan, mutta näin hädissään lapsensa tilasta tarttui hän suoraa päätä kääkään ja aikoi riuhtaista oven auki. Ei auennut! Oli suljettu!

»Kuka siellä?» kuului Alfredin ääni tiukkana ja malttamattomana.

»Minä vain... Kun minusta Ali on tullut huonomaksi. Minä niin pelkään ...»

»Hetimitä paikalla ...» vastasi Alfred.

Sitten kuului jotakin liikettä ja ovea, joka vei porraskäytävään, aukaistiin. Hetimitä sen jälkeen tuli Alfred saliin ja he riensivät yhdessä makuuhuoneeseen.

Lapsella ei ollut mitään hätää. Kohtaus meni menojaan ja äiti rauhoittui.

»Kuinka kummallista!» virkkoi Sophie rouva aamulla miehelleen. »Kun minä yöllä likenin huonettasi, olin kuulevinani sieltä ääniä. Oli aivan kuin joku nainen olisi nauranut huoneessasi».

»Kuka siellä olisi ollut keskellä yötä!» vastasi hovineuvos. »Olet valvonut ja mielikuvituksesi on kiihoittunut.»

Siihen se silloin oli jäänyt ja hovineuvoksetar oli unohtanut koko asian. Nyt parinkymmenen vuoden perästä sukelsi kohtaus esiin, nyt, parinkymmenen vuoden perästä teki hovineuvoksetar johtopäätöksen: huoneessa oli nainen, oli keskellä yötä! Se ei ollut mielikuvitusta. Sinä päästit, Alfred, hänet porraskäytävään, kun minä kävin kiinni lukkoon ... Se nainen on voinut olla huoneessasi ennenkin!

Ei Sophie rouva enää itkenyt. Tulena kiersi veri hänen suonissaan ja päässä takoi ja kihisi. Missä hänen silmänsä oikeastaan olivat olleet, kun ei hän ollut mitään nähnyt, mitään kuullut, mitään ymmärtänyt? ... Alfredilla oli ollut tapana kesken työtään, keskellä yötä lähteä tunniksi tai pariksi kävelemään, — mihin hän silloin läksi? Saamaan raitista ilmaa, oli hän sanonut. Mutta entä jos hän oli mennytkin ... Tai... Mutta onko Helsinki nyt todella niinkuin Pariisi ja muut suurkaupungit?

Kuinka on kauheaa ajatella pahaa kuolleista! ... On kauheaa ajatella pahaa elävistäkin, ja eiväthän he kuitenkaan ole niin turvattomia kuin kuolleet. Ja ajatella pahaa ihmisestä, joka on ollut niin likellä, ollut oma mies ...!

— Allan! huusi äiti hädissään, huusi ilman ääntä ja

tukki suutaan lakanalla, jottei hänen läähättävä hengityksensääkään kuuluisi.

— Tule kotiin, tule kotiin, lapseni! Sillä muuten...

Ilmaa! Valoa! Taikka hän tulee hulluksi! Ja hän karkasi vuoteestaan, riensi ikkunan luo ja veti ylös uutimen.

Huoneeseen tulvi valoisa kevätaamu ja saattoi kuulla lintujen liverystä. Aurinko oli nähtävästi juuri nousut. Itse sen kiekkoa ei näkynyt, mutta talorivi toisella puolen katuja paistoi kirkkaassa valossa.

Teki hyvää nähdä aurinkoa ja päivän valoa. Tuntui turvalliselta katsella jykeviä talorivejä, joista tiesi, että ne pysyvät paikoillaan ja ovat sitä miltä ne näyttävät. Hovineuvoksetar hengitti syvään, tyyntyi, rauhoittui ja päätti jäädä tähän istumaan, kunnes Allan tulee.

Hänen korvaansa kuuluukin jo kavioiden kapsetta. Kadun päähän ilmestyy ajuri, joka likenemistään Ilkenne. Rattailla istuu ylioppilas, mutta kuka— sitä ei saata erottaa. Hovineuvoksetar on jo täydessä jännityksessä. Onko se Allan? Varmaan, varmaan! Täytyy jo olla.

Äkkiä pysäytetään hevonen keskelle katuja, ajaja astuu maahan ja maksaa. Se on Allan, ihan varmaan, Allanin vaalea kesätakki, Allanin pitkä, solakka varjalo... Mutta kuinka hän kävelee väsyneesti! Ja miksei hän ajanut perille saakka? Se ei voi olla Allan. Ja näyttää sittenkin olevan. Ylioppilas likenee likenemistään, häviää jo kotitalon seinien varjoon.

Hovineuvoksetar kuuntelee, kuuntelee henkeä pidätellen. Kunpa hän tulisikin! Ettei se vain olisi joku, joka menee sivu. Ettei se vain olisi näköhäiriötä! Ei, hän ei enää jaksa kestää tätä! Hän riuhtaisee itsensä pystyyn, hiipii ovelle, kiertää sen varovaisesti auki, juoksee ruokasalin läpi, eteenpäin, eteenpäin!

— Mamma! pääsee Allanilta, kun hän näkee portaiden kaidepuuhun nojautuneena äitinsä, hiukset valloillaan, kasvot kalpeina, silmät täynnä pelkoa. — Mamma, mamma, mitä on tapahtunut?

— Tule, sanoo äiti kuiskaten. — Minun täytyy nähdä sinut! Minun täytyy saada käsilläni koettaa sinua! Joudu...

Allan juoksee ylös portaita.

— Mamma ... mitä?

Äiti käy häneen kiinni, koettelee käsivarsia, käsiä, kiertää kädet hänen kaulaansa, katsoo silmiin...

— Mamma, sinähän olet kuumeessa, olet kipeä! Minä soitan heti professorille.

— Ei, ei, ei! Näin unta... Ali, sinä olet niin kalpea... Sinä ole juonut...

Allan säpsähtää.

— Mutta mamma... mikä sinun on? Vain pari lasia punssia. Äänen tähden. Ja johan minä kotona join viiniä. Tiedäthän, etten minä mikään absolutisti ole...

— Niin, niin, tiedän... Hänen tekisi mieli kysyä: mikset, lapseni, ajanut kotiin asti, vaan maksoit ajurille tuolla keskellä katua? Et tahtonut herättää mammaa

— siksikö teit niin?... Mutta eihän hän voi sellaista sanoa ja hän vain silittää Allanin otsaa ja toistelee: — Sinä olet nyt kotona, sinä olet nyt kotona, Ali...

— Mutta mamma, keskeyttää Allan hänet, — en ole koskaan nähnyt sinua tällaisena. Mikä sinun on? Kyllä minä nyt soitan lääkärille...

Äiti ei antanut soittaa.

Hovineuvoksetar tointui pian. Sillä kaikki asiat näyttivät kääntyvän parhain päin. Ensinnäkin oli Allan hyvin paljon kotona — ja alati katsellessaan hänen hilpeitä, puhtaita kasvojaan tuli äiti varmaksi huhujen perättömyydestä. Samalla unohtui koko se kamala yö, kuten unohtuu paha uni, ja hovineuvoksetar päästi jo aivan levollisena poikansa lähtemään kuoron konserttimatkalle.

Miltei joka päivä tuli äidille hauskoja näköalakortteja eri osista maata. Joka paikassa oli kuoro otettu vastaan suurella innostuksella.

Se oli sekin iloinen tapaus isoäidille, että Alfhildille syntyi niin suuri, herttainen poika. Sillä oli syntyessään pitkä, pikimusta tukka ja kuinka tavattoman rauhallinen ja hyväluontoinen lapsi se oli! Nukkui yöt ja antoi muiden nukkua. Ei itkenyt kuin nälissään.

Äiti oli jo maalla, kun Allan tuli konserttimatkaltaan. Hän tuli hiukan laihtuneena, mutta reippaana ja iloisena, ja hänen kertomuksistaan riitti hauskaa sekä nuo-

rille että vanhoille. Alfchild ja Märta asuivat aivan likellä, joten joka päivä oltiin yhdessä. Allan, kyllä hän osasi merkittävästi huvittaa ja virkistää! Mutta ei hän kauan malttanut olla maalla lepäämässä. Täytyi lähteä Helsinkiin lukemaan.

Äidin tuli häntä ikävä, mutta ei hän tuntenut vähääkään levottomuutta. Aave viime keväältä oli kokonaan kadonnut. Muutamien viikkojen perästä tuli Allan äitiään tervehtimään: hän oli käynyt huonon näköiseksi, silmien alustat olivat sinertävät ja katseessa oli jotakin levotonta. Silloin säikähti äiti ja aave viime keväältä palasi silmänräpäyksessä hänen eteensä. Kuka ties mihin poika siellä yksinään, ikävissään oli joutunut. Ja Sophie rouva päätteli: en enää saata jättää Allania yksin, minun täytyy lähteä Helsinkiin hänen mukaansa. En voi elää erilläni hänestä. Minä menehdyn levottomuuteen hänen tähtensä. Hänellä täytyy olla koti, jossa hän viihtyy.

Äiti esitti tuumansa niin varovaisesti kuin suinkin, mutta Allan pani heti jyrkästi vastaan.

— Ei, mamma, ei tule kysymykseenkään! Etkö muista kuinka sairas olit keväällä. Sinun täytyy virkistyä täällä maalla. Mikä hätä minulla on Helsingissä! Olen luke-
nut hiukan liiaksi — siinä kaikki!

Äiti käsitti, ettei hän voi seurata poikaansa herättämättä hänessä epäluuloa. Ja hän jäi maalle, mutta ei hänen kesänviettonsa ollut virkistystä. Hänen ajatuksensa olivat yhtä mittaa Allanissa ja mielikuvi-
tus hallitsi häntä kaiken aikaa. Hän kirjoitti Allanille monta kertaa viikossa, kertoi tarkalleen kaikki pikku tapahtumat jokapäiväisestä elämästä ja toivoi niillä sitovansa Allanin omaisiinsa. Tuon tuostakin lähetti hän hänelle leivoksia, joista tiesi hänen pitävän. Hän tahtoi uskoa, että nämä pienet rakkaudenosoitukset varjelevat rakastettua pahasta. Hän ei ollut mikään uskonnollinen nainen, mutta nyt rupesi hän rukoilemaan Allanin puolesta. Tuon tuostakin tapasi hän itsensä kädet ristissä kuiskaamassa: Jumala, varjele häntä! Eikä sittenkään hänen rauhansa palannut eikä epäily poistunut. Jos olisi voinut puhua jonkun ihmisen kanssa! Se olisi sentään keventänyt. Mutta kenelle sellaisesta kauheasta

asiasta olisi voinut puhua? Ei kenellekään! Täytyi painaa suu kiinni, sydän kiinni, kaikki niin lukkoon, ettei kasvoissakaan näkyisi mitään merkkejä levottomuudesta.

Hän painoi kiinni suunsa, sulki kaikki epäilykset sydämeensä. Ja siellä asuikin ainainen, kalvava tuska, joka kulutti hänen elämänsä lankaa.

II

Syksyllä äiti pääsi varmuuteen.

Hän oli vanhan Miinansa avuksi tuonut maalta nuoren tytön, Maijun. Hän oli sen huomannut, kun se tuli kauppaamaan marjoja helsinkiläisille herrasväille. Se oli oikein soma maalaistyttö, heleäihoinen, sinisilmä, vaaleatukka. Tietysti sille tyttöpahaiselle oli aivan odotamaton onni saada paikka Helsingistä. Eihän hän selaista ollut voinut uneksiakaan. Ja hän kasvoi äkkiä sekä omissa silmissään että vanhempiensa ja kyläläisten silmissä, ja kun tyttö kotirannasta lähtiessä seisoi uusissa, hovineuvoksetaren toimittamissa tamineissa laivasillalla huiskuttamassa nenäliinaa ja vuodattamassa kaipausten kyyneliä, niin vallitsi hänen sydämensä pohjalla ylpeydensekainen riemu.

Helsingissä sitten alkuaikoina tuntui sekä kolkolta että ikävältä. Olihan hovineuvoksetar hyvä, mutta Miina oli kiukkuinen ja häijy. Ei hänelle osannut olla mieliksi millään. Kotiin tuppasi niinikään olemaan ikävä. Sitten sentään rupesti aikakin kulumaan, kun sai vähän tuttavlia. Alakerran herrasväillä oli hauskoja tyttöjä. Iltapäivisin, kun päivällisaskareet olivat päättyneet, saattoi pistäytyä alakerran keittiöön. Tytöt olivat niin hyvät tekemään kiusaa ja naurattamaan.

Maiju nauroi, nauroi pakahtuakseen, niin hulluja ne tytöt monta kertaa puhuivat.

Tuli tuo ilo toki herrasväenkin korviin alakerran keittiöstä. Kerrankin sattui Allan istumaan äitinsä makuukamarin ikkunassa, kun nauru alhaalta alkoi helistä ja soida.

— Kuka kumma se noin nauraa? kysyi Allan ja hä-

nen suunsa meni vaistomaisesti nauruun ja silmiin tuli kummallinen loisto.

— Maijuhan se on, vastasi äiti ja katsahti poikaansa oudosti, ikäänkuin joku epämääräinen ajatus olisi herännyt.

— Aaa! pääsi Allanilta. — Nauraapa se heleästi. Ilmankos sillä on niin valkoiset hampaat.

Samana iltana sanoi hovineuvoksetar Maijulle, ettei pidä nauraa niin kauhean lujaan, että koko talo raiquu. Maalla se voi käydä päinsä, mutta ei se sovi kaupungissa.

Hovineuvoksetar sanoi tämän aivan ystävällisesti, mutta Maiju punastui korviaan myöten. Hän nähtävästi häpesi maalaisuuttaan.

Sen jälkeen hänen naurunsa kuului pidätettynä hihi-tyksenä. Ja vain välistä se ikäänkuin vahingossa pulpahti helisemään. Mutta samassa kuului naputus ruutuun ja makuukamarin ikkunaan ilmaantuivat hovineuvoksetaren kasvot. Hovineuvoksetar ravisti paheksuvasti päätään, mutta näytti sentään ystävälliseltä. Maijua enemmän hävetti kuin peloitti.

Oli jo syksy. Päivällä aurinko vielä lämmitti, mutta yöt olivat kylmät. Ihmiset järjestelivät pois kesätavaroitaan ja valmistautuivat ottamaan vastaan talvea.

Hovineuvoksettarella pesi Maiju ikkunoita. Hänen yllään oli ohut, sininen kesäpusero, hihat olivat käärityt kyynärpäihin asti, kaulus oli huolimattomasti auki. Hänen kasvonsa hehkuivat, hiussiekaleet liehuivat ympäri otsaa ja tukevat, työn kovettamat kädet olivat veripunaiset. Oli joudutettu pois tieltä nuoren herran akkunaa sillaikaa kun hän oli kaupungilla. Hovineuvoksetar itse oli järjestänyt pumpulit ja tarkastanut, että raot olivat hyvin tukitut. Allan-herran kamarin valmistuttua siirtyi Maiju saliin ja pesi siellä hiljalleen ikkunoita. Hovineuvoksetar läksi kaupungille.

Hän tuli kotiin hevosella, sillä hän oli tehnyt paljon ostoksia, ja meni sisään keittiön tietä, koska tavarat enimmäkseen kuuluivat sinne. Vanha Miina murisi hänelle jo heti vastaan, että se tyttö, se Maiju on niin hidas, ettei sitä jaksata katsella. Kaiken aikaa on hängannut salin ikkunoita. Hovineuvoksetar koetti rauhoit-

taa häntä selittämällä, että Maiju aika reippaasti oli pannut Allan-herran akkunat paikoilleen. Sitten hän riisui hansikkaansa, irroitti hatun nauhat ja läksi makuuhuoneeseensa, mennäkseen saliin Maijun työtä tarkastamaan. Tuskin oli hän päässyt kynnykselle, kun hänen silmänsä osuivat vastapäätä seisovaan peilikaappiin ja peilissä näki hän seuraavan kuvan: tuolissa istuu Allan ja Maiju on hänen polvellaan. Maijun posket palavat, hän hymyilee puoleksi ujoa, puoleksi mielistelevää hymyä ja näyttää yrittävän nousta. Mutta Allan pitelee kiinni ja painaa tytön poskea omaansa vasten. Allanin silmissä oli outo, peloittava loisto. Tämän kaiken huomasi äiti silmänräpäyksessä. Ovi salin ja makuuhuoneen välillä oli jäänyt raolleen ja siitä tämä kaikki näkyi.

Hovineuvoksetar jäi kuin kivettyneenä seisomaan. Hyvä ettei hän mennyt nurin tai parkaissut, sillä hänen kauhunsa oli ensi hetkessä niin suuri, että hän luuli pyörtyvänsä. Mutta hän tointui heti paikalla ja käsitti, että täytyy olla hiljaa, hiljaa. Samalla löi salamana hänen päähänsä: se on kaikki totta mitä ovat puhuneet Allanista! Hän on sen kaiken tehnyt! ... Hänen päässään iski kuin kipunoita, hänen ruumiissaan meni kaikki ikäänkuin sekaisin, veri tyrskähti hänen kasvoilleen, hänen kätensä kävivät hikeen ja sydäntä poltti kuin paisetta. Hän hiipi varpaillaan takaisin ruokasaliin ja siitä eteiseen. Hän pakeni ikäänkuin hän olisi tehnyt pahaa. Häntä pelotti ikäänkuin häntä olisi ajettu takaa. Äkkiä hän keksi, että täytyy astella hyvin lujaan ja kolistella tuoleja, jotta kuuluu ympäri talon. Sitten hän meni takaisin keittiön ovelle ja puhutteli Miinaa tarpeettoman lujalla äänellä.

Aaa! ... Ovat kuulleet. Allan tulee. Äiti pelkää häntä, äiti ei voi nähdä häntä. Pois, makuuhuoneeseen, ja ovi kiinni! Varovaisesti, ettei hän huomaa mitään... Jo kolistelee Maijukiin salissa. Nyt sillä on kiire. Oo sitä tyttöä! Tänään hän totisesti ajaa sen talosta! Hän luuli tuoneensa itse viattomuuden sieltä maan sydäimestä – ja tällainen se on!

– Mamma! kuuluu Allanin ääni oven takaa. – Joko sinä olet kotona? Kuinka sinä pääsit soittamatta?

- Odota vähän, saa äiti sanotuksi. – Tulen heti.
- Joko me pian syömmе? Minun on kauhean nälkä,
- Sano, että Miina tuo sisään ruuan.

On kuin joku toinen puhuisi hänen puolestaan, niin vieraalta kaikuu hänen äänensä.

Allanin on nälkä, ajattelee hän itsekseen. Allan tahtoo syödä... Kaikki on totta! Alfred oli sellainen ja hänen poikansa on sellainen. Kaikki on totta. Se viime-keväinen tuska ei ollut unta. Nyt minä olen nähnyt omilla silmilläni.

Hänen ruumiiseensa tulee omituinen kuumotus, sydäntä ahdistaa pahasti eikä keuhkoihin tahdo saada ilmaa. Kuolema! ... Niin, ei hän enää voi elää.

Äkkiä hänen mieleensä muistui Maiju ja hänen toimintahalunsa heräsi. Sitä keltotonta! Hänpä karkaa hänen kimppuunsa, kysyy miksi hänen poskensa hehkuvat ja lyö häntä sitten samaisille hehkuville poskille, lyö paljaalla kädellään, jotta läiskähtää ja punainen veri tirskahtaa esiin... Hän oli jo menemäisillään, mutta samassa hän muisti Allanin. Eikä mennyt.

Hän kuuli kuin unessa Miinan askeleet ja äänen, joka ilmoitti, että päivällinen on valmis. Samassa rupesi hän kuulemaan ääniä salista, heräsi, tuli uteliaaksi ja kuunteli. Miina torui Maijua, moitti hitaaksi ja huolimattomaksi. Hovineuvoksettaresta tuntui helpottavalta kuulla, että tyttöä toruttiin... Mitähän se osaa sanoa puolustukseksен? Ei mitään! Ei vastaa yhtään sanaa. Sillä on paha omatunto.

– Mamma!

Kuinka äiti pelästyi! Hän pelästyi oman poikansa ääntä. Se kuului taas oven takaa. Nyt hän käy kiinni lukkoon! ... Äiti oli huutamaisillaan. Hänen teki mieli paeta. Hän ei voi häntä nähdä! Hän kääntyi selin päin valoon ja oli etsivinään jotakin.

– Mamma, mitä sinä nyt etsit? Päivällinen on valmis ja minun on kovin nälkä.

Hänen äänensä oli tyyni ja hilpeä kuin ennen. Varmaan olivat kasvotkin yhtä kirkkaat kuin ennen.

– En ymmärrä minne panin kukkaroni, sopersi äiti. Allan rupesi nauramaan.

– Mutta mamma, tuletko sinä vanhoilla päivilläsi

hajamieliseksi! Tässähän se on! ... No, mitä sinä nyt etsit? Nenäliinaako ...? Se on tässä.

Ja taas Allan nauroi kirkkaasti ja huolettomasti, kiersi käsivartensa äidin ympäri ja koetti kieritellä häntä kuten ennen. Äidin täytyi väkisinkin nauraa, Allenin temput olivat niin tartuttavia, mutta nauru oli hermostunutta, itkunsekaista naurua.

— Päästä ... päästä mamma irti! huusi hän ja pyyhki kyyneliään.

Allan päästi hänet ja rupesi hypistelemään hänen hattuaan, joka oli jäänyt pöydälle. Äiti joutui toiseen päähän pientä huonetta ja sieltä hän varovaisesti uskalsi vilkaista poikansa kasvoihin. Ensin aivan lyhyesti. Sittemmin uudelleen ja pitemmältä.

Se äskeinen on sittenkin ollut erehdystä! Ehkei hän nähnytkään mitä luuli näkevänsä — se oli varmaan mielikuvitusta. Hänen silmänsä ovat pettäneet! Sillä Allenin katse ei voi pettää! Se on sama kirkas ja hilpeä kuin ennenkin. Se ei voi pettää. Kuinka hyvältä tämä tieto tuntuu!

Niin, kunhan Allan aina istuisi tuossa vastapäätä, puhelisi ja koko olennollaan vakuuttaisi! Kuinka äiti pelkää hänen lähtöään, sillä epäily on vaanimassa hänen takanaan ja odottaa vain hänen poistumistaan, astuakseen esiin...

Oikein! Heti kun Allan on mennyt, on kuva valmiina: Allan istumassa tuolilla ja hänen polvellaan Maiju, silmät maahan painuneina. Se kuva on kaikkialla minne katsoo, tuntuu siltä, ettei voi saada sitä mielestään, ei yöllä eikä päivällä.

Hänpä karkoittaa sen tytön talosta. Heti paikalla! Kadulle, vaikkapa yön selkään... Hänen täytyy saada lyödä sitä, sillä se on kiemaillut hänen poikansa edessä ja vetänyt hänet pauloihinsa! Tyttö on vielä salissa, tuolla seinän takana, kahistelee siellä ikkunapapereja! Hovineuvoksetar seisoo makuuhuoneessaan lukittujen ovien takana, vääntelelee käsiään ja painelee nyrkkejään hampaitaan vasten. Hän painelee niin lujaan, että puserrettuun nyrkkiin jää verestävät hampaansijat. Äkkiä hän riistää oven auki ja astuu ruokasaliin. Kulkee hil-

jaa, varovaisesti salin kynnykselle ja pysähtyy katsomaan.

Maiju liimailee papereja ikkunoihin. Hänenkin kasvoistaan saattaa lukea, että kaikki on totta! Ilmeessä on jotakin arkaa, pelästynyttä ja outoa. Se ilme on ollut tytön kasvoissa jo ennenkin, vaikkei hovineuvoksetar ole ymmärtänyt sen sisältöä. Eikä tyttö ole käynyt moneen aikaan nauramassa alakerran keittiössä... Nyt pitäisi nuhdesaarnan alkaa. Nyt juuri on oikea hetki, sillä Allankin on poissa. Nyt, nyt... Mutta hovineuvoksetar ei saa sanaa suustaan. Sanat sotkeutuvat kurkuun ja hänelle tulee se tunne, että se onkin tyttö, joka syyttää häntä. Sophie-rouvan valtaa ahdistus ja hätä ja hän pakenee makuusuojaansa painuakseen itkemään.

Niitä pitkiä, polttavia öitä, jotka seurasivat! Olihan äiti kärsinyt itkiessään maailman pahuutta, joka panetteli hänen viatonta poikaansa. Mutta mitä se olikaan tämän rinnalla! Tietää, että panettelulla oli pohja, tietää, että kaikki oli totta! Mutta ei tiedä mikä oikeastaan oli syynä häpeään, miten kauan sitä oli kestänyt ja miten sen saisi pyyhityksi pois... Sitä oli voinut kestää kauan, kestää vuosikymmeniä. Häpeä oli ollut kodissa ennen kuin lapsi syntyikään. Isä oli elänyt häpeässä... Olisipa äiti edes säästynyt tältä tiedolta, olisipa saanut pitää miehestään sen sovinnollisen muiston, mikä hänellä oli ollut. Oi, että hänen täytyikin alkaa vainajaa vihata, oi että hänen täytyikin alkaa vainajaa vakoilla! ... Sillä nyt hänen eteensä alkoi nousta pieniä piirteitä heidän avioliittonsa ajoilta, piirteitä, joita ei hän ennen ollut pitänyt minään. Jokunen sana, jokunen katse, hätävalhe silloin tällöin — ne liittyivät kaikki toisiinsa ja tukivat toisiaan. Oi Alfred, Alfred — taas jouduit kiinni! Sinä olet pettänyt vaimoasi koko ajan!

Mutta kuinka hän, Sophie-rouva, saattoikaan olla niin sokea, ettei mitään huomannut? Kuinka hän saattoi elää ilman epäilyksen varjoakaan, vaikka kaikki oli niin selvää? Lapset olivat niin kokonaan täyttäneet hänen elämänsä. Hän oli elänyt lapsissaan, niin kokonaan vajonnut heihin, ettei hän ollut huomannut mitä hänen

ympärillään tapahtui. Miehellä, aviomiehelle ei hänestä todella ollut jäänyt jäljelle mitään. Omatunto alkoi häntä soimata. Ehkä hänen laiminlyömisensä oli ollut syynä siihen, että Alfred etsi huvittelua kodin ulkopuolelta. Hän ei ehkä voinut viihtyä kodissaan. Koti oli aina ollut järjestyksessä, kaunis koti. Mutta lapset olivat pysyneet isälleen vieraina. Miksi...? Sitä ei äiti tietänyt. Ehkäpä siksi, että isä oli ollut niin vähän kotosalla. Hän oli niin kiivas ja ankara. Lapset pelkäsivät häntä. Äidin olisi pitänyt osata välittää ja yhdistää, mutta ei hän ollut siihen kyennyt. Tai: oliko hän oikeastaan koettanutkaan? Ei. Sillä hän ei ollut huomannut mitä puuttui.

Miksei, miksei, miksei hän ollut huomannut? Ja miksei hän ollut koettanut yhdistää perhettään? Jos ajoissa olisi alkanut, niin ehkäpä olisi onnistunut...

Välistä oli Alfred näyttänyt niin tuskastuneelta ja kärsivältä. Hänen piirteensä olivat silloin olleet kuin luusta veistetyt. Niiden takaa oli saattanut aavistaa ankaraa sieluntaistelua. Sophie-rouva oli sen kyllä huomannut ja hän oli siitä kärsinyt hänkin. Hänelle oli joskus tullut halu sanoa: mikä sinun on? Puhu minulle! Mutta sitten hän oli sen unohtanut, sillä lapset olivat tarvinneet häntä. Ja jonkun ajan perästä oli Alfred taas tullut enitselleen. Vaimo ei koskaan ollut päässyt miestänsä henkisesti likelle. Heidän avioliittonsa ensi aikoina oli vaimo rakastanut ja ikävöinyt rakkautta. Mutta samalla hän oli pelännyt miestänsä, sillä Alfred oli niin kiihkeä. Se oli sellaista, että kun hän oli poissa, ikävöi vaimo, mutta kun hän tuli, ei hän ollutkaan se, jota Sophie-rouva oli ikävöinyt. Ja niin he joutuivat yhä etemmäksi toisistaan. Jollei heille olisi syntynyt lapsia, olisivat he molemmat tulleet onnettomiksi. Lapset olivat ennättäneet Sophie-rouvan avuksi, mutta Alfred — niin, Alfred oli jäänyt yksin!

Voi kuinka hän oli mahtanutkin kärsiä yksinäisyydessään ja häpeässään! Vaimon olisi pitänyt nähdä hänen kärsimyksensä, koettaa lieventää ja auttaa...

Olisiko sekin ollut mahdollista? Ja tätä ajatellessa pääsi hovineuvoksettarelta äänetön parahdus: oi Alfred, kun sinä eläisit, että saisin sinun kanssasi puhua! Kun

saisin kysyä sinulta mikä se on, joka tekee, ettet tyydy kotiisi, vaimoosi ja lapsiisi, vaan että sinua vetää ulospäin ... huonoihin paikkoihin. Ja millä lailla olen minä syypää? ... Mikä se on joka vetää Allania, meidän lastamme? Hän tosin ei ole naimisissa. Mutta onko se puoli elämästä sitten miehelle niin suuri ja tärkeä? Miksemme me naiset siitä mitään tiedä? Vai tietävätkö ehkä muuta naiset paitsi me sivistyneet, me jotka olemme kasvatetut viattomuudessa ja sopivaisuudessa? Sekö se on sitä »elävää elämää», jota ilman ei mies voi tulla toimeen?

Niin, nyt hän muisti, että useat lääkäritkin ovat sitä mieltä, että miehen terveys kärsii ilman sitä elämää. Iljettävää sitä oli ajatella!

Kun olisi joku, jolle voisi puhua, jolta voisi kysyä ja saada selvitystä ...

Allan! Totta totisesti, hän puhuu Allanille! He eivät todella koskaan olekaan puhuneet syvällisemmistä asioista, aina vain pienistä arkipäivän tapahtumista, konserteista, teattereista tai uusista kirjoista. Jos he nyt voisivat tällaisestakin arasta asiasta puhella, niin he ymmärtäisivät toisensa täydellisesti, he tulisivat likemä toisiaan kuin koskaan ovat olleet, heidän välinsä tulisi ihan selväksi. Hänpä ottaa sen asian puheeksi Allanin kanssa. Vaikeaa on päästä alkuun, mutta hän tahtoo päästä ja hänen täytyy päästä! Ja kun hän oli saanut tämän päätetyksi, tuli hänen paljon parempi olla, oli kuin kivi olisi vieritetty hänen hartioiltaan.

Sellaiselta näytti yöllä, kun ei tullut unta ja mieli oli kiinni näissä asioissa. Mutta päivällä oli tuiki toisenlaista. Yöllisen päätöksen toimeenpaneminen kävi sitä mahdottomammaksi, jota kauemmas sitä siirsi. Kun oli valju, syksyinen keskipäivä, tuntui siltä, että on parempi puhua illalla, kun varjostin himmentää lampunvaloa. Mutta kun tuli ilta ja lamppu sytytettiin, tuntui siltä, että on parempi säästää keskustelu aamuun: aamulla ihminen on järkevämpi, illalla voi helposti vaikkapa purskahtaa itkuun. Mutta aamulla osottautui puhuminen aivan mahdottomaksi. Ei olisi kehdannut katsoa toista silmiinkään. Vihdoin päätti äiti valita hämärän hetken, teki jo suunnitelmansa ihan valmiiksi:

hän menee itse edellä saliin ja huutaa sitten ikäänkuin sivumennen vain: »kuule Allan, tule tänne!» Sitten hän sulkee ovet ja he istuvat vieretysten sohvaan. Äiti ottaa Allanin käden ja... niin, kuinka hän alkaa? Kun hän vain ajattelikin sitä hetkeä, pusertui tuskan hiki hänen otsalleen. Mutta hän kokosi voimansa ja jatkoi suunnitelmaansa. Kun hän on ottanut Allanin käden, sanoo hän: »Ali, oletko ajatellut, ettemme oikeastaan koskaan ole oikein suoraan ja peittelemättä puhuneet keskenämme ...»

Kerran hän jo oli valmistautunut vastaanottamaan asianomaista hämärän hetkeä. Hän kutsui salista ja Allan tuli. Ja Allan seiso i äitinsä edessä ja kysyi hilpeästi, mitä äiti tahtoi. Hovineuvoksetar piteli jännittyneenä kiinni tuolin selustasta, ikäänkuin hän olisi istunut lääkärin edessä ja odottanut hänen leikkausveitsensä iskua. Mutta sanoja ei hän saanut suustaan. Ei vaikka olisi siihen paikkaan tapettu!

- Mamma kulta, sinä kutsuit minua! toisti Allan.
- Laula minulle jotakin! pääsi äidiltä.
- Mitä minä laulaisin?

Senkin kysymyksen sai Allan toistaa.

- Mitä hyvänsä... mitä itse tahdot!

Mutta Allanin laulaessa nyyhki äiti avuttomana, lohduttomasti. Sillä eihän siitä keskustelusta tule mitään. Kyllä hän sen jo tietää. Hän ei voi, ei voi.

Hovineuvoksetar rupesi silmin nähden riutumaan. Omaisille tuli siitä oikea murhe. Kukoistavat tyttäret ja heidän miehensä, tirehtööri ja varatuomari, ryhtyivät tietenkin heti toimenpiteihin ja toivat taloon lääkärin. Hovineuvoksetar väitti itsepintaisesti, ettei häntä vaivaa mikään ja lääkäri määräsi rautaa ja suolakylpyjä. Ja sekä lääkäri että omaiset luulivat, että hänen toipumisensa riippui näiden määräysten noudattamisesta — hovineuvoksetar kyllä tiesi mistä kaikki riippui: Allasta, oliko Allan paljon kotona vaiko paljon poissa. Kun hovineuvoksetar voi paremmin, merkitsi se, että Allan oli ollut kotona ja kun hän huononi, tiesi se että Allan oli ollut poissa. Hovineuvoksettaren terveys saattoi yleensä olla toipumaan päin, sillä Allan istui todella

hyvin kiltisti kotona. Hän luki ahkerasti ja huvitti työn lomassa äitiään laululla. Hän koetti niinikään tuoda kotiin tovereita, joista tiesi äidin pitävän.

— Mamma, virkkoi hän kerran, — sinä et enää pidä Edistä. Mitä sinulla on häntä vastaan?

— Onko minulla jotakin häntä vastaan? pelästyi äiti.

— Olenko minä sitä sanonut?

— Mutta mamma, miksi sinä pelästyt? ... Et ole mitään sanonut, mutta olen luullut huomaavani.

Hovineuvoksetar pelästyi ikäänkuin joku äkkiä olisi nostanut verhoa ja alkanut paljastaa tätä häpeää.

— Ei minulla ole! koetti hän vakuuttaa.

Hän oli tullut sellaiseksi, että hän pelästyieli kaikkea. Jos joku loi häneen vakavan katseen, niin hän jo säpsähti ja odotti jotakin kauheaa. Jos hän kuuli kiireisiä askeleita, niin hän jo odotti onnettoman viestin olevan tulossa. Ja kaiken aikaa hautui hänen mielensä pohjalla ajatus Allanista.

Mahdollista, että Allan yhä vielä otti Maijun polvelleen. Sen täytyi väliaikaisesti saada tapahtua, kunnes hovineuvoksetar keksisi jonkun keinon. Paras olisi, että Allan menisi naimisiin. Toiselta puolen: mitä apua siitä oikeastaan olisi? Eipä auttanut Allanin isääkään, vaikka hänen vaimonsa oli sekä nuori että kaunis. Toiselta puolen: olisi se kuitenkin turva! Kunhan pikku Alice ymmärtäisi olla hiukan toisenlainen! Kunhan hän ymmärtäisi esimerkiksi pukeutua niin, ettei se Allania loukaksi. Allanin kehittynyt kauneudenaisti kärsi kaikenlaisista pikkuseikoista. Eihän Allan vielä ollut valmis, mutta hän voisi kihlaus aikanaan valmistua maisteriksi ja sitten helposti saada tuntia jossakin koulussa.

Joulun jälkeen pikku Alice tätinsä neiti Mellinin kanssa läksi ulkomaille. Hovineuvoksetar tahtoi välttämättömästi, että Allan menisi asemalle ja veisi hänelle kukkia.

— Älä vaadi minulta sitä! rukoili Allan. — Se tyttö kuvittelee taas ties mitä.

— No niin, sitten lähden minä itse ja vien kukkasia, selitti hovineuvoksetar harvinaisen päättävästi. — Minä pidän Alicesta, minä.

Allan läksi kuitenkin äitinsä mukaan ja hänen täytyi myöntää, että Alice oli odottamattoman sievä uudessa matkapuvussaan. Hän olikin tähän saakka kävellyt kuin koulutytty lyhyeksi käyneissä hameissa. Nyt sujui harmaa verkapuku nilkkoihin saakka, lämmintä huopahattua piteli pehmoinen harso, joka oli sidottu solmuun leuan alle, ja kukkia oli rinnalla sellaiset joukot, ettei tyttö tahtonut uskaltaa päättään liikuttaa. Hänen ympärillään oli suuri joukko tätejä ja serkkuja ja hän kulki sylistä syliin.

Kun tuli hovineuvoksetar Palmbladin vuoro sanoa hänelle hyvästi, kyyneltyivät Sophie-rouvan silmät. Alice suuteli häntä hellästi ja itki. Hän oli hiljalleen itkenyt kaiken aikaa jolloin hyvästijättöä oli kestänyt, itkenyt ja välillä hymyillyt. Sillä huviretkellehän hän oli lähdössä. Herttaiselta hän näytti seisoessaan etenevän vaunun sillalla, harso liehuen tuulessa ja pää nous-ten kuin kukkamättään keskeltä.

Ihmiset viipyivät vielä asemasillalla liehuttamassa nenäliinojaan. Mutta Allan tarttui äitinsä käsivarteen ja talutti hänet pois väkijoukosta. He kulkivat hyvän aikaa ääneti. Hovineuvoksetar vain tuon tuostakin pyyhki silmiään.

— Kylläpä sinä, mamma, pidät Alicesta! sanoi Allan vihdoin.

— Pidän, myönsi hovineuvoksetar ja ajatteli: pitäisitpä sinäkin, sinulle se olisi niin tarpeellista.

Hän todella oli kiintynyt Aliceen, Alice oli juuri sellainen nainen, jommoista hän Allanille toivoi. Nyt oli poissa Alicekin!

Allanilla ei näyttänyt olevan vähääkään halua naimisiin. Kun äiti joskus ikäänkuin leikillä siitä puhui, purskahti Allan nauruun ja sanoi, että hän kyllä menee naimisiin, jos mamma hankkii hänelle sellaisen tytön jollainen mamma oli nuorena.

Hovineuvoksetar todella ei keksinyt mitään muuta neuvoa kuin että Allanin täytyi saada leikitellä Majun kanssa, kunnes ilmaantuu joku muu keino. Väliaikaisesti vain! ... Kauheaa sitä oli ajatella, että Allan, hieno, sivistynyt poika, joka voisi saada tusinoittain morsiamia vertaistensa joukosta, tyytyy piikatyttöön.

Vieläpä äitinsä kodissa... ! Se oli törkeää, se oli iljetävää. Mutta täytyi kärsiä Allanin tähden.

Kärsivällisyyttä totisesti vaadittiin. Maiju oli käynyt emännälleen aivan sietämättömäksi. Ja toiselta puolen hovineuvoksettaren täytyi pelätä Maijua, ikäänkuin hän olisi ollut hänelle velkaa jotakin. Ja kaiken tämän ohessa hänen täytyi kohdella häntä ystävällisesti, ikäänkuin ei mitään olisi tapahtunut. Kuinka kauheisiin risti-riitoihin ihminen voikin joutua!

— Ettei hoovrootskakaan koskaan tuota marakattia toru, sanoi vanha Miina, joka päivä päivältä kävi kipeämmäksi ja äreämmäksi. — Mitä apua minulla siitä ryökinästä on? Eihän se muuta tee kuin seisoo peilin edessä, liiviään nyörää ja hiuksiaan polttaa. Minä vain en enää viitsi sitä katsella. Puhun sille kauniisti, koetan neuvoa — suuttuu ja antaa suut silmät täyteen. Minä vaan en jaksu sitä katsella. Paras että lähden pois, hoovrootska saa nähdä kuinka tulee toimeen sen kanssa.

— Mitä nyt sitten on tapahtunut?

— Ei nyt mitään erityistä, vastasi Miina rauhoittavammin, sillä hän huomasi, että hänen emäntänsä kalpenee. — Mutta kun nielemistäsi nielet kiukkuasi, niin lopulta läkähdyt, jollet puhua saa ... Eiköhän olisi paras panna pois koko tyttö? Se on käynyt suorastaan keltvottomaksi ...

Viime lauseensa Miina lausui kuiskaten. Mutta hovineuvoksetar piteli kiinni tuolista, sillä hänestä tuntui siltä kuin hän olisi ollut kaatumaisillaan. Mitä ihmettä Miina tarkoitti? Oliko hän todella huomannut jotakin? Mutta hovineuvoksetar ei uskaltanut kysyä. Hän sanoi vain:

— Niin, ehkä on paras panna hänet pois.

Vaan sitäpä ei ollut hyvä tehdä. Mitä olisi Allan ajatellut? Ja hovineuvoksettaren päähän välähti kuin salamana: jos panet pois tytön, rupeaa poikasi taas oleskelemaan ulkona!

Mistä tuo kamala ajatus tulikin? Olipa hän joutunut oikein helvettiin. Hän oli kuin tulella, ajatukset polttivat ja kirvelivät ikäänkuin olisi tulisilla raudoilla viil-
lelty.

Hän tuli vakuuttuneeksi siitä, että Allan viime aikoina oli ollut niin paljon kotona vain sentähden, että Maiju oli talossa. Maijua ei käynyt ajaminen pois. Vanha Miina sai väistyä. Hän oli erotessaan kaksikymmenvuotisesta palveluksestaan äreä ja kiukkuinen, tuskin hän kiitti lahjastakaan, jonka sai herrasväeltään muistoksi. Mutta kaikki hänen kiukkunsa tarkoitti vain Maijua. Hänelle ei hän antanut katsettakaan, vielä vähemmin hyvää sanaa, jäähyväisiksi. Lyhyesti hän hyvästeli emäntäänsä ja Allan-herraakin, mutta avatessaan ovea ja astuessaan alas portaita itki hän menehtyäkseen. Koskihan ero hovineuvoksettareenkin. Mutta se oli sentään pieni asia sen rinnalla, mikä hänen sielunsa pohjalla kalvoi ja söi.

Uni on onnellisten ihmisten ystävä ja armoton se voi olla onnettomille! Se väikkyi heidän ympärillään ja vilkuttaa valkeita siipiään — kuinka suloista olisi jos se niillä peittäisi väsyneen kasvot ja painaisi hänen silmänsä umpeen! Mutta se vain ilkkuu ja vilkkuu vieressä. Ja onneton viruu vuoteessaan, kärsii ja tuskittelee. Pahat näyt istuvat vuoteen laidalla ja pitävät vartiota.

Oliko ihme, ettei hovineuvoksetar saanut unta? Oliko ihme, että hän oli kuin pahan hengen kynsissä? Jos olisi voinut puhua jollekulle, jos olisi voinut kirjoittaa jollekulle. Mutta suu pysyi suljettuna ja jos olisi tahtonut kirjoittaa, ei käsi ikinä olisi totellut. Sitä ei ymmärrä kuin se, joka on kokenut samanlaisia oloja.

Kaiken tuskan ja kärsimyksen kautta tuli äiti siihen johtopäätökseen, että on onni, että Allan edes joksikin aikaa tyytyy Maijuun. Maiju on viaton tyttö, puhdas tyttö. Paljon parempi kuin naiset huonoissa paikoissa. Maiju on kotona ja Allan pysyy kotona. Ei mene rahaa eikä ole vaaraa kauheista taudeista. Ja äiti sulki silmänsä ja korvansa kaikelta.

Se hänen sentään pakostakin täytyi huomata, että Maiju kävi yhä epätasaisemmaksi. Välistä hän oli niin äreä, että viskeli ovia. Välistä hänen kasvoillaan oli tyyni, kirkas onni. Silloin hän nähtävästi kuvitteli, että nuori, hieno herra rakastaa häntä — ties vaikka olisi rohjennut uneksia, että hän hänet nai. On se sentään

liikaa! Toiselta puolen hovineuvoksettaren kiukku nousi, toiselta puolen hänen kävi sääli. Mutta tuohan on itse asiassa niin monen sievän kansannaisen kohtalo! Hän uneksii lyhyen unensa, että pääsee rouvaksi, mutta jou-
tuukin sitten työmiehen vaimoksi ja tulee ehkä onnelliseksi ... Tietysti Maijunkin onnenhetkiä aina vaani pelko. Usein hän näytti ikäänkuin lyyhistyneen lamaan eikä tahtonut antaa nähdä kasvojaan. Kai hän oli itkennyt ... Niin, niin, surullista se oli. Mutta surunsa on jokaisella ihmisellä ja jäähän hänelle kuitenkin koko elinajaksi se kaunis muisto, että sellainen mies kuin Allan on häntä rakastanut... tai jollei juuri rakastanut, niin pitänyt povellaan.

Hovineuvoksetar näki tytön, jonka hän puoli vuotta sitten kukoistavana ja terveenä oli maalta tuonut, kuihtumistaan kuihtuvan. Kauheaa sitä oli katsella. Hän koetti olla näkemättä, hän ei kysellyt mitään, ei ollut tietävinään eikä huomaavinaan. Mitä hän sitten olisi voinut tehdä? Hänellä ei ollut muuta neuvoa.

III

Hovineuvoksetar oli jo tottunut pelkoon ja epäilyksen tuskiin. Mutta miten hän sittenkin lienee ollut niin lapsellinen ja lyhytnäköinen, ettei hän käsittänyt vaaraa koko sen laveudessa: hänen päähänsä ei edes pälkähtänytkään, että hänen poikansa ja piikatyön suhteesta voisi olla seurauksia. Hän piti sitä sittenkin verraten viattomana — taikka ei viattomanakaan, mutta ei kuitenkaan niin kovin vaarallisena.

Senkin asian täytyi hänelle selvitä, että vaara oli tarjolla.

Eräänä iltana, kun hän saadakseen pitkää, unetonta yötään kulumaan oli istunut lukemassa tavallista myöhempään, huomasi hän, ettei hänen tulitikkulaatikossaan ollut kuin muutama tikku. Silloin hän päätti lähteä keittiöön hakemaan lisää. Ja hän otti kynttilän käteensä ja läksi hiljaa astelemaan.

Kummallista! Maiju valvoo vielä, vaikka on puoliyö, sillä palvelijanhuoneessa on tulta. Oven käydessä ilmes-

tyy tyttö kynnykselle, mutta päästää samassa huudon ja pakenee, ikäänkuin olisi aaveen nähnyt. Hovineuvoksetar yrittää ruveta häntä rauhoittamaan ja kysymään miksi hän näin kauan valvoo, kun samassa avautuu ruokasalin ovi ja kynnykselle ilmaantuu — Allan, paita-hihasillaan, ilman liiviä.

Sophie-rouvan silmissä mustenee ja hänet valtaa pyöräyttävä kipu. Sydänalaansa pidellen nojautuu hän keittiön muuria vasten ja koettaa saada henkeään kulkemaan. Tuntuu siltä kuin hänen täytyisi tukehtua. Allan on silmänräpäyksessä hänen rinnallaan, tukee häntä ja taluttaa vuoteeseen.

— Mutta mamma, mamma, rauhoittaa hän rauhoittamistaan, — mitä sinä pelästyit? Minunhan vain piti tulla ottamaan vettä. Kuka nyt sillä tavalla pelästyy! Maiju oli unohtanut tuoda minulle vettä.

— Minä, sopertaa äiti, — minä etsin tulitikkuja.

— Ja niitä oli Maiju unohtanut tuoda sinulle! kiihtyy Allan. — Kyllä se tyttö nyt ansaitsee aika läksytyksen.

— Ei, ei, koettaa äiti selittää. — Oli... muutamia...

Niin kauan jaksaa hän hillitä itseään, että pääsee vuoteeseen. Mutta siinä laukeaa jännitys ja hän nyyhkii ja väänteleä täydessä suonenvedossa. Hänen sielusaan käy yhä taistelu, sillä ajatus toimii kaiken aikaa. Hän tahtoo uskoa poikansa sanoihin. Mutta luottamus on poissa. Hän muistaa selvästi, ettei Allanin kädessä ollut lasia eikä kannua, ei edes kynttilääkään... Ja yhtäkkiä käsittää äiti, ettei hän vielä laisinkaan ole ymmärtänyt koko vaaraa. Pahin ei vielä ole tapahtunut. Voi tapahtua sekin!

Oi tätä elämää! ajattelee hän. Kun olisikin kuollut!

Hän tuntee, että peitettä korjaillaan hänen ympärilleen. Hänen kättään nostetaan ja päästetään taasen alas. Joku puhuu telefoonissa... Allan... Lääkärille varmaan! Silloin hovineuvoksetar kiskaisee auki silmänsä ja näkee, että Maiju askartelea hänen vuoteensa ääressä.

Kauhu tyrskähtää taas valloilleen, ikäänkuin käärme olisi luikerrellut esiin peitteen alta ja asettunut rinnan päälle katselemaan silmiin. Pakoon, pakoon! Sophie-rouvasta tuntui siltä, että hänen täytyy lähteä juoksemaan.

Pois, pois! Hän heittäytyi toiselle kyljelleen ja painoi kädet silmilleen. Eikä kuullut pitkään aikaan muuta kuin kohinan korvissaan ja sydämensä raskaat, läähättävät lyönnit. Sitten hän pusersi kiinni silmänsä. Niin lujaan hän ne painoi, etteivät ne ikinä enää aukenisi. Hän ei enää tahdo mitään nähdä, ei katsoa ketään silmiin. Hän ei voi! Niin tiiviisti painaa hän luomensa kiinni, ettei jää vähäistäkään rakoa. Sokea hän on! Sokea! Sokea!

Ja hänestä alkoi tuntua siltä, ettei hän saa auki silmiään. Hän olisi jo voinut katsella eteensä, sillä yksin Allan oli hänen luonaan, se toinen oli mennyt keittiöön, pois ... Mutta hän on sokea! ... Ja siinä tiedossa viipyi hän kauan aikaa, kuulematta muuta kuin kohinaa päässään, sydämensä lyöntejä ja Allanin hiljaista liikuntaa matolla. Äkkiä muistui hänen mieleensä, että minne Allan on soittanut, lääkärillekö vai tytöille, Märtaalle ja Alfhildille? Ja vieläkö Allan on ilman liiviä ja takkia? Ja silloin ponnisti äiti voimiaan niinkuin todella olisi pitänyt repäistä auki silmät, joiden luomet olivat liimautuneet kiinni. Hän sai silmänsä auki ja näki, että Allan oli pannut ylleen sekä liivin että takin. Se rauhoitti äitiä. Mutta ei hän saanut kysytyksi, kuka oli tulossa, lääkäri vaiko tytöt, Märta ja Alfhild ... Hän oli nukkuvinaan.

Hän kuuli Allanin menevän huoneeseensa, palaavan, seisovan vuoteen ääressä ja sitten asettuvan keinutuoliin. Kadulla ajettiin. Allan riensi ikkunaan ja kiirehti sitten eteiseen. Hän juoksi alas portaita, nähtävästi avaamaan alaovea... Kuka sieltä nyt tulee? Jos se on lääkäri, niin mitä kummaa hän vastaa hänelle? Selitäköön Allan kaikki niin hyvin kuin voi. Mutta jos professori aavistaa...! Hän on vanha ihmistuntija, varmaan hän vainuaa jotakin outoa ja huomaa, että totuus salataan. Tätä ajatellessa joutui hovineuvoksetar taasen sellaiseen ahdistukseen, että hiki puhkesi virtaamaan ruumiista. Häntä kylmäsi ja puistatutti ja kun hän kuuli askelten likenevän, peitti itsehillitsemiskyky kokonaan ja hän purskahti itkuun.

Hyvä vanha professori puheli rauhoittavasti. Jokainen hänen liikkeensäkin tyyntynyt. Ei häntä olisi tar-

vinnut pelätä, hän ei kysellyt mitään, selitti vain ymmärtävänsä kaikki: hovineuvoksetar oli pelästynyt, siinä kaikki. Tapahtuuhan sellaista! Kyllä tämä pian menee, parin päivän perästä hän on pystyssä.

Hovineuvoksetar sai rauhoittavia lääkkeitä, nukkui suloiseen uneen ja olisi voinut nousta jo seuraavana päivänä. Mutta »tytöt», Märta ja Alfhild viipyivät hänen luonaan koko päivän eivätkä päästäneet häntä vuoteesta. Niin, niin, he eivät tietäneet, he eivät aavistaneet... He luulivat, että hänen tautinsa paranisi nukkumalla vuoteessa. Ei sille ole parannusta. Ja jos se pahin on tulossa, miten sitten käykään?

Nähdä tyttö, Maiju, aina ja alituisesti edessään, käskeä häntä, sietää häntä, seurata hänen liikkeitään, tarkata hänen eleitään, vihata häntä niin että mieluimmin löisi ja ajaisi kadulle — ja kuitenkin sietää sietämistään, ääntä päästämättä!... Nähdä Allantin kirkkaat kasvot, kuulla hänen laulavan, kuulla hänen nauravan, nähdä hänen kohtelevan tyttöä kuten herran sopii palvelijatartaan — ja tietää, että kaikki on valhetta!

Tämä tila saattoi totisesti tehdä ihmisen mielipuo-leksi! Hovineuvoksetar riutuikin riutumistaan, vaikka hän seurasi kaikkia professorin määräyksiä. Ja ainainen itsehillitseminenkin kulutti ja kalvoi.

Pian tuli vielä lisäksi, että Allankin alkoi hermostua ja kadottaa mielenmalttinsa. Kaikenlaiset pikkuseikat saattoivat hänet raivostumaan. Hänen lautasensa äärestä saattoi puuttua veitsi — hän lensi tulipunaiseksi ja sai vaivoin pidätetyksi kirouksen. Ja äidin piti panna liikkeelle koko viihdytystaitonsa ennen kuin hän sai hänet jatkamaan ateriaa. Kerran kun hänen piti lähteä ulos, huomasi hän, ettei kalosseja oltu pyyhitty — silloin karkasi hän suinpäin keittiöön ja torui Maijua niin, että kuului läpi koko huoneiston.

— Mamma, sanoi hän kiivaasti äidilleen, — toimita pois tuo tyttö. Kohta minun pitää ruveta kiilloittamaan kenkänikin.

Kaikki viittasi siihen, että Allan oli saanut tarpeekseen Maijusta ja halusi hänestä päästä. Äiti käsitti, että hän Maijun tähden kammosi kotiaan ja viipyi poissa päivät pitkät, usein yötkin umpeensa. Sophie-rouva oli

heikompi kuin koskaan ennen, mutta hän pysytteli pystyssä, sillä hänellä ei ollut aikaa sairastaa. Hän eli jännitetyin hermostin, hänen *täytyi* kestää, sillä hänen täytyi pelastaa Allan, hänen täytyi keksiä joku keino.

Mutta onko siis se pahin nyt todella tulossa? Ja millä kumman tavalla hän saa Maijun pois talosta? Jos panee hänet pois muutta mutkitta, niin hän voi kostaa, voi tulla kertomaan emännälleen likaiset juttunsa, ehkäpä huutaa ne koko maailmalle. Se ei käy päinsä.

Olisipa kyllä syytäkin erottaa Maiju palveluksesta, niin huolimattomaksi hän on käynyt. Hän on kokonaan muuttunut. Häntä saa käskää monta kertaa ennen kuin hän panee käskyt täytäntöön. Hän ei muista mitään. Usein hän istuu keittiössä kuin puukappale ja hänelle saa huutamistaan huutaa, ennen kuin hän kuulee. Kerran sanoi hovineuvoksetar hänelle:

— Kello soi, mene avaamaan ovea.

Hän karkasi suinpäin vesijohdolle ja väänsi auki hanaan. Ja kun hovineuvoksetar yritti häntä nuhdella, katsoi hän häneen mielettömällä katseella. Hovineuvoksetar kerrassaan pelästyi. Kului hyvän aikaa, ennen kuin hän sai tytön ymmärtämään, mistä oli kysymys.

Moni perheenemäntä olisi varmaan vähemmistäkin sanonut piikansa irti palveluksesta. Mutta hovineuvoksetar ei saanut sanotuksi. Hän kuvitteli, että tyttö lähtee sinne maalle, mistä hän hänet toi, ja kertoo siellä kaikki. Ehkäpä hänen äitinsä tulee tänne ja vaatii tytön emännän tilille... Ei muuta neuvoa kuin niellä ja kärsiä, niellä ja kärsiä sellaista, jommoista ei emäntä saattaisi piikatytöltään kärsiä. Ja lisäksi koettaa sovittaa Allania, joka yhtä mittaa näyttää, että hän vaatii äitiä panemaan pois tytön talostaan.

Voi tätä tilaa, tätä tilaa! vaikeroi hovineuvoksetar pitkinä öinä yksinään. Unettominakin olivat yöt hänelle keventäviä, sillä hänen ei silloin tarvinnut teeskennellä eikä näytellä. Hän sai edes silloin päästää tuskansa valloilleen ja häiritsemättä miettiä keinoja. Jos olisi saanut edes jollekin puhua, joltakin kysyä neuvoja. Mutta ei saanut hiiskahtaakaan, ei kenellekään, ei kenellekään!

Ystävällinen vanha perhelääkäri tuli hänelle kuitenkin

kin lopulta avuksi. Kun hän turhaan oli käyttänyt käsillä olevia keinojaan, määräsi hän sekä hovineuvoksetaren että hänen poikansa ulkomaille kylvemään. Tämä sanoma tuli kuin taivaasta, iloinen sanoma ahdistuksessa oleville ihmisille. Se ratkaisi koko kysymyksen, hakkasi kuin miekalla halki koko solmun: talous oli jokikin aikaa hajoitettava, palvelustyttö pantava pois – sehän oli luonnollista!

Mutta hovineuvoksettaren oli sittenkin vaikea saada asia järjestetyksi. Ei olisi uskonut, että se oli niin vaikeaa! Hän suorastaan ei voinut. Pari kolme kertaa hän meni keittiöön varta vasten sanoakseen Maijulle, että hän kesäkuun ensi päivästä on vapaa palveluksestaan – mutta palasi tyhjin toimin. Hän ei voinut sanoa sitä. Hän pelkäsi Maijua!

Kerran, kun Maiju tuli ruokasaliin latomaan astioita kaappiin, istui hovineuvoksetar työpöytänsä ääressä kutomassa pientä, punaista sukkaa. Ja mitenkä hän silloin äkkiä lieneekin saanut vaikeat sanat suustaan. Ilman edelläkäypää valmistusta tulivat ne keveästi ja luonnollisesti ja vasta kun ne olivat lausutut, pelästyi hovineuvoksetar seurauksia.

Ei hänen olisi tarvinnut pelätä. Ei Maiju raivostunut, ei ruvennut edes itkemäänsäkään.

– Sitä minä jo olen odottanutkin, sanoi hän vihdoin hiljaa, ja jatkoi työtään.

– Niin, olethan sinä kuullut, että professori on määrännyt minut ulkomaille kylvemään.

Hetkeksi jäi Maiju emäntäänsä katsomaan.

Nyt, nyt hän sanoo jotakin... Nyt tulee se hirveä totuus! ajatteli hovineuvoksetar ja silmukat hänen käsityössään putoilivat putoilemistaan, sillä kaikki hyppi hänen silmissään. Maiju rupesi hypistelemään esiliinaansa ja taisteli jo kyyneliä vastaan.

Hovineuvoksettaren päähän välähti äkkiä tuuma ja hätäisesti, ennen kuin toinen ehti suutaan avata, virkkoi hän:

– Minä annan sinulle sitten vielä sata markkaa lahjaksi, koska näin keskellä vuotta joudut pois palveluksestasi ...

Silloin painuivat tytön kasvot esiliinaan, ja kuului

vain tukahutettu korahdus, ikään kuin joku olisi häntä kurkusta kuristanut.

— Kuule, Maiju, hätääntyi hovineuvoksetar sanomaan, — hyvä Maiju, älä nyt noin ...

Ja hän oli jo lisäämäisillään: saathan sinä nyt kyllä paikkoja Helsingissä! mutta sanat takertuivat kurkkuun ja hänen kävi tyttöä sanomattoman sääli. Kyyneleet yrittivät jo pusertua hänenkin silmiinsä. Hänen täytyi nousta ja rientää panemaan kätensä Maijun olkapäälle.

Ja siinä koskettaessaan tytön nytkivää ruumista, joka poltti ohuen kankaan alta, tuli hänelle tunne, että tämä nainen on likeinen, on omainen, joka hänen täytyy sulkea syliinsä. Se on hänen poikansa vaimo, hänen ainoan poikansa vaimo! Ja siinä tunteessa oli hänelle outo onnen väläys ja kyyneleetkin vuotivat suloisesti ja helposti. Hän oli jo ottamaisillaan itkevän naisen tytäreksensä, sulkemaisillaan hänet suurta äidinsydäntään vasten. Mutta hetki sammui kuin salama, tunne särkyi kuin kupla — ja seuraavassa hetkessä näki hovineuvoksetar kaikki todellisuuden kylmässä valossa ja pelästyivät ajatellessaan, mitä oli ollut tekemäisillään. Hän oli ollut vihkimäisillään palvelustyttönsä ainoan poikansa vaimoksi...!

Hovineuvoksetar vetäytyi äkkiä pois työstä kuin ruttoisesta. Ja Maijukin lieenee vaistomaisesti tuntenut, että sääli loppui, koska hän sen tiensä jätti huoneen.

Mutta hovineuvoksetar pakeni makuuhuoneeseensa, sulki ovet ja vaipui polvilleen permannolle. Ei hän enää itkenyt. Hän kytki kädet ristiin ja loi kuivat silmänsä taivasta kohti. Hän kysyi siinä, mikä oikeastaan oli hyvän Jumalan tarkoitus. Mitä Hän häneltä vaatii? Mihin tämä kaikki oikeastaan loppuu ja päättyy? Ulospääsyä ei näy missään.

Kuinka lyhyessä ajassa koko hänen elämänsä oli muuttunut! Hänen kotinsa oli ennen ollut mitä onnellisin: pelkkää iloa, hymyä ja päivänpaistetta, ei pahaa sanaa, tuskin väärinymmärryksen varjoa. Ja nyt: paljasta kidutusta, kärsimystä ja vaihetta. Kaikki paha oli alkanut silloin, kun Maiju taloon otettiin — ei! silloin, kun Mili Mellin tuli kauheine juttuineen, kun hän aukaisi äidin silmät. Oi, ettei hän saanut kulkea um-

nessa silmin elämänsä loppuun asti! Oi, ettei hän saanut elää hyvässä unessaan! Mitä apua siitä on kenellekään, että hän on valveilla ja kärsii? Jos hän voisikin olla Allanille joksikin tueksi — kuinka mielellään hän kärsisi! Mutta kun ei voi, kun ei voi! Ulkomaanmatka tuo edes jonkin verran lepoa. Pääsee irti edes Maijusta. Kuinka sitten syksyllä käy, se on sen ajan huoli. Tuleehan edes kesällä jonkin verran rauhaa.

Mutta rauhaa tuli jo aikaisemminkin, ja tuli sekä iloa että onnea. Pieni Alice sitä toi, siunattu pieni Alice!

Suomessa teki myöhästynyt kevät tuloaan, kun neiti Mili Mellin ja hänen veljentyttärensä palasivat ulkomailta. Siellä ulkona oli kaikki jo kukassa ja kukkaan oli siellä puhjennut Alicekin. Hän palasi pariisittarena sekä puvultaan että käytökseltään ja kun hän asteli kadulla, kääntyi koko Helsinki katsomaan taakseen. Kaikki tiesivät hänen palanneen Pariisista, ikään kuin se olisi ollut kirjoitettu hänen otsalleen.

Eikä ollut Alice vielä viikkoakaan ollut Helsingissä, kun tapahtui se mitä hovineuvoksetar aina oli toivonut: illansuussa kerran, kun puut Bulevardilla värisivät aukenevissa umpuissaan, tuli Allan äitinsä luo, tuli hehkuvien poskin, otsa loistaen ja silmissä entinen onnen kiilto.

Äiti kalpeni hänet nähdessään, sillä hän oli niin tottunut surusanomiin, ettei voinut käsittää juhlallisen ilmeen Allanin kasvoilla tietävän muuta kuin uutta onnettomuutta.

— Iloitse nyt, mamma! Minä ja Alice olemme kihloissa!

Hovineuvoksetar jäi tuijottamaan poikaansa ikään kuin ei olisi hänen sanojaan käsittänyt.

— Niin, niin, mamma! jatkoi Allan ja sulki hänet syliinsä.

Silloin purskahti äiti itkuun. Hän pusersi Allania vastaan, hän painoi päänsä hänen rinnalleen ja itki, itki. Allankin liikuttui ja kyynelissä valui pois heidän kauan kannettu, karvas tuskansa. Häpeä otetaan pois. Pieni Alice pelastaa heidät kaikki, pieni Alice tekee Allanin onnelliseksi. Siunattu pieni Alice!

Seuraavan päivän aamuna oli Alice luvannut tulla Sophie-tätiä tervehtimään. Ei olisi hovineuvoksetar suuremmalla hellyydellä voinut odottaa omaa lastaan kuin hän odotti tulevaa miniäänsä. Koti oli täynnä kukkasia, koruompelut, jotka laatikoista otettiin esiin vain juhlatilaisuuksia varten, olivat levitetyt sohvan selustoille ja pöydille. Hovineuvoksetar pukeutui vaaleaan kesäpukuunsa, joka oli teetetty ulkomaanmatkaa varten. Ja irtonaisia ruusuja, kaikkein kauneimpia, oli varattu Alicen hiuksiin.

Mutta Maiju! Maijuhan on talossa! Se ajatus tulee kuin pisara myrkkyä ilon pikariin... Maiju on voinut huomata nämä valmistukset. Maiju voi alkaa aavistaa jotakin. Maiju ei saa alkaa aavistaa! Hänet on siksi aikaa toimitettava pois talosta... vaikkapa jollekin asialle. Vain siksi aikaa, jolloin Alice on täällä. Hän saa lähteä viemään kirjettä Märtille Kaivopuistoon.

Maiju lähtee Kaivopuistoon ja hovineuvoksetar painaa rintaansa vasten Allanin tulevan vaimon, itkee yhdessä hänen kanssaan ja kertoo hänelle kuinka hän aina on toivonut Allanille juuri häntä eikä ketään muuta.

Alice ja Allan istuvat rinnan sohvassa. Alicen hiuksissa on vaaleita ruusuja. Alice nojaa päätään Allanin olkapäähän ja Allan pitelee hänen kättään. Päivä paistaa heihin. He puhuvat tulevaisuudestaan. Nyt aluksi kihlaus on pidettävä salassa ja vain likeisimmät saavat siitä tietää. Sitten syksyllä, kun täti ja Allan palaa-
vat ulkomailta, se julkaistaan.

— Kuinka sinä nyt, Ali, raskit lähteä mamman kanssa? sanoo hovineuvoksetar ja katselee heihin hymyillen ja kyyneliään kuivaellen.

— Mutta täti rakas! vastaa Alice sulhasensa puolesta.

— Minä olen oikeastaan nyt niin terve, etten enää tarvitsisi mitään kylpymatkaa, vakuuttaa hovineuvoksetar.

— Niin kai, sanoo Allan hymyillen. — Ehei, pikku mamma, kyllä me lähdemme. Minä olen täällä koko talven pelännyt ja vavissut tähtesi. Kyllä sinun nyt pitää tulla terveeksi.

Hovineuvoksettaren sydäntä kourii: hän muistaa taas,

että matkan täytyy tapahtua Maijun tähden, jotta työstä kunnolla pääsee eroon. Tuo tyttö, tuo tyttö on kuin painajainen.

Alice on onnellisesti poissa, hovineuvoksetar arkivaatteissaan ja juhla lopussa, kun Maiju palaa asialta. Mutta hän vainuaa sittenkin jotakin ja katselee oudosti ja tutkivasti emäntänsä ja nuoren herran mutkiin. Heidän kasvonsa ovat käyneet niin kirikkaiksi. He puhelevat niin hilpeästi. Ei heidän ilonsa ikinä tiedä hyvää hänelle.

Ja heidän ilonsa hymyillessä kuihtuu tyttö kuihtumistaan, niin kuin hento kasvi kuihtuu auringon paah-teessa, ilman sadetta. Joka päivä pyyhkäisee verevyyttä hänen poskiltaan ja ennen pitkää ovat hänen kasvonsa harmahtavat ja hänen silmissään asuu ainainen pelko ja ahdistus. Kauheaa häntä on katsella. Vieraatkin alkavat kysellä mikä häntä vaivaa. Hovineuvoksetar selittää, että hänen on ikävä lähteä Helsingistä, ja jouduttaa jouduttamistaan matkaa, vain päästäkseen häntä katsomasta.

Viimeisinä päivinä ennen herrasväen lähtöä tapahtuu Maijussa omituinen muutos. Hän on itkenyt itsensä kuiville, kylmyys, katkeruus ja tuska ovat sulaneet hänestä pois. Hän ei enää viskele ovissa eikä vaanien ja tarkastaen katsele herrasväkeään. Hän käy nöyräksi, palvelevaksi, ystävälliseksi, miltei iloiseksi. Mutta tuo ilo on niin outoa. Se on hänessä uutta, hiljaista, surumielistä.

Hovineuvoksetar ymmärtää kaiken! Kaiken, kaiken! Tyttö on taistellut, kärsinyt, tuskitellut. Nyt hän alistuu kohtaloonsa. Tai... olisiko se äitiyden koittava onni, joka hänen surkeaa elämänsä valaisee? ... Sitä ajatella joutuu hovineuvoksetar kuin pyörteeseen, jossa vastakkaiset voimat repivät eri tahoille. Toiselta puolen on tyttö hänelle omainen, likeinen, miltei pyhä — toiselta puolen vastenmielinen, iljettävä. Onneksi on jotakin, johon voi turvautua: ulkomaanmatka.

Lähdön edellisenä iltana, kun tavarat jo ovat kunnossa, kokoaa hovineuvoksetar voimansa ja kutsuu sisään Maijun. Hänen täytyy koota voimansa, vaikka Alfild ja Märta ovat hänen luonaan.

Maiju seisahtuu ruokasalin ovelle. Hänen kasvonsa ovat kalpeat, mutta tyynet ja ystävälliset.

— Kuulehan nyt, Maiju, alkaa hovineuvoksetar, — kun me nyt olemme menneet ja sinä olet täällä pessyt lattiat ja peittänyt ikkunat, niin vie sitten avain tirehtöörskalle.

Maiju ei puhu mitään, ainoastaan katsoo odottavasti.

— Ja tässä, jatkaa hovineuvoksetar, — sinä saat sen pienen lahjan, jonka sinulle lupasin.

Hän laskee pöydän kulmalle rahan. Vähään aikaan ei kuulu muuta kuin leikkivien lasten ääniä pihamaalta. Nuoret rouvat vaikenevat eikä hovineuvoksetarkaan enää virka mitään. Maiju on lentänyt tulipunaiseksi ja painanut katseensa permanttoa kohti. Hän ei liikahda paikaltaan eikä sano sanaakaan. Näyttää siltä kuin ei hän pääsisi liikkumaan ja kuin hänen kielensä olisi mykkä.

— Noo, Maiju, sanoo hovineuvoksetar rohkaisevasti, — tule nyt ottamaan.

Mutta samassa hän huomaa, ettei tyttö aio liikahtaa. Silloin hän kiireesti nousee, ottaa satamarkkasen pöydän kulmalta, rientää Maijun luo, painaa setelin hänen kouraansa ja työntää lempeästi tytön keittiöön.

Hovineuvoksetar on toivonut, että hänen rauhansa palaisi, kun hän saisi asiansa järjestetyksi Maijun kanssa. Allanin kihlaus on jo saanut aikaan ihmeitä. Hovineuvoksetar on toivonut, että tuosta sadan markan lahjastakin koitusi jotakin hyvää. Mutta vaikka hän on nähnyt Maijun tyynenä, miltei iloisena, vaikka Maiju on häntä kiittänyt ja luvannut matkustaa maalle, ei mielenrauhaa vain kuulu.

Yö on kirkas ja lempeä. Sophie-rouvaa väsyttää, mutta unta ei tule. Allan on poissa. Ovat menneet Korkeasaarelle. Ei hän Allanista ole levoton, sillä Alice on mukana. Heitä on siellä useita nuoria. Mutta muuten tuntuu niin kamalan ahdistavalta, ikään kuin ei huoneessa olisi ilmaa.

Äkkiä hän herää horroksistaan ja kuulee, että josakin itkee lapsi. Hän kuulee sen selvästi. Se on hätäänntyneen, avuttoman lapsen parkua ...

Allanin lapsen, Allanin lapsen! iskee samassa hänen päähänsä.

Sitä raukkaa palelee. Kun ei ympärillä ole kuin rääsyjä! Pienet kasvot ovat sinettyneet ja tuhansissa ryp-pysissä. Se itkee, se itkee!

Isoäiti nousee istualleen — ei mitään, ei ketään! Uuti-men raoista häämöittää hiljainen, hymisevä kevätyö ... Pahaa unta vain. Ei mitään muuta!

Ja isoäiti painuu peitteen alle, päästää helpotuksen huokauksen ja päättää nukkua. Mutta tuskin on hän silmänsä sulkenut, kun taasen alkaa kuulua itkua, hil-jaista, valittavaa, ikään kuin lapsen, joka on kuolemai-sillaan.

Jos Maijulle onkin syntynyt lapsi... ! Keittiöstä päin-hän itku kuuluu. Ja suinpäin karkaa Sophie-rouva vuo-teestaan ja rientää ruokasaliin kuuntelemaan. Siellä on häntä vastassa valkeneva aamu. Ikkunoista, joista uuti-met ovat poistetut, tulvehtii valo sisään yhdessä lintu-jen liveryyksen kanssa. Ei mitään muuta... Jumala, Jumala, onko hän tulemaisillaan hulluksi?

Sophie-rouva painaa kädet sydämelleen ja hengittää syvään. Sydän läähättää ja takoo ... Tekee hyvää nähdä aamuista valoa. Paras, ettei enää menekään vuoteeseen, sillä niin pian kuin sinne menee, alkaa taas kuulua itkua. Hän sukaisee ylleen aamuviitan ja istuutuu ikkunaan odottamaan Allania... Juuri vuosi sitten tämä kaikki alkoi. Juuri näihin aikomin. Siihen saakka oli elämä ol-lut paljasta onnea. Vuodessa, voi kuinka paljon ehtii vuodessa muuttua!

Yö kuluu vihdoinkin.

Mutta onneton äiti kuulee itkua jo aamullakin. Onko hän saanut korviinsa vetoa, vai mikä niiden on, kun niissä niin oudosti soi? Nyt, aamulla, keskellä matka-kiirettä, ihmistenkin aikana! Mutta se voi johtua siitä-kin ettei hän yöllä nukkunut. Ehkäpä se lakkaa, kun hän pääsee vieraisiin oloihin. Niin sanoisi varmaan pro-fessori.

Aamu menee humussa ja kiireessä. Hevoset odottavat jo kadulla. Toinen ajureista tulee kantamaan arkkuja Maijun avuksi. Hovineuvoksetar kulkee kuin unissaan. Hän tuntee, että hänen pitäisi olla ikävä erota kodis-

taan, mutta ei hän tunne mitään kaipausta. Hänen rintaansa on noussut ikään kuin tulppa, joka tuppautuu ylöspäin ja yrittää tukahuttaa. Hän nielee nielemistään, jottei se pääsisi kurkkuun asti.

Allan auttaa hänen ylleen takin ja laskee hänen käsi-varrelleen huopapeitteen. Itse hän eteisen pöydältä ottaa ruskean käsilaukkunsa ja hatturasiansa. Sitten hän painaa oven kiinni ja alkaa astua als portaita. Nielee, nielee, ettei nousisi kurkkuun... Alhaalla kadulla seisoo Maiju paljain päin, hiukset liehuen tuulella.

Nyt on saatava poikki viimeinen side: sanottava hyvästi tyttölle. Hovineuvoksetar komentaa kättään, joka ei tahdo totella, ja saa sen nousemaan. Hän saa suunsakin puhumaan ja toivottaa hyvää kesää. Mutta hän ei katso tyttöön, katsahtaa ohitse.

Allan on jo rattailla ja ojentaa kätensä äidilleen. Maiju tulee panemaan kiinni jalkapeittoa. Siinä antaa Allan hänelle kättä.

— No, hyvästi nyt, Maiju. Ja hauskaa kesää.

Samassa luiskahtaa hovineuvoksettaren katse niiaavaan tyttöön. Hänen poskillaan palaa kaksi punaista pilkkua. Silmät ovat itkettyneet. Nähtävästi ei tyttökään ole nukkunut koko yönä, vaan itkenyt. Ehkä se yöllinen olikin hänen nyyhkynsä! Tyttö raukka, kuinka yksin, yksin hän jää siihen kadulle, hiukset liehuen tuulella! Hyljätty, hyljätty tyttö! Hovineuvoksetar näkee kuin sumun läpi, kuinka hän lyyhistyy seinää vasten.

Hän koettaa repiä auki silmänsä, kiinnittää katseensa taloihin, jotka seisovat paikoillaan, vastaantulijoihin. Ei onnistu! Hänen silmissään on vain tuo nainen, joka niiaten ojentaa kätensä rattaiden edessä ja sitten lyyhistyy seinää vasten.

Allan puhelee reippaasti, ikään kuin hän olisi vapautunut taakasta.

— Onneksi tuulee maalta päin, selittää hän. — Ja eihän mammalla sitä paitsi ole taipumusta merikipuun. Ethän ollut merikipeä silloinkaan, kun te papan kanssa olitte ulkomaanmatkalla. Tehän kuljitte Ranskasta Englantiin. Se on paha väli se. Ei, kun minun reipas mammani kesti sen, niin kestää hän kyllä tämänkin.

Hovineuvoksetar kuuleet kaiken aikaa, mitä hän sanoo, mutta sanojen takaa kuuluu joku heikko sivusävel. Se on pienen lapsen valittavaa parkua. Se kuuluu jostakin kaukaa.

Siinä sitä siis nyt ollaan! Hän luuli vapautuvansa, kun pääsisi irti tytöstä. Mutta ei! Tuskan ääni seuraa. Kunnia on pelastettu, pieni Alice pesee pois ulkonaisen häpeän. Mutta äidin mielenrauha – palanneeko se koskaan?

Ei koskaan, ei koskaan! kuuluu äänettömänä vastauksena hänen sisimmistään. Vaikka hän pakenisi maailman ääriin, on hän hiljaisina öinä kuuleva itkua ja valitusta. Ja vaikka hän peittäisi silmänsä paksuilla vaatteilla, on hän näkevä sinertäväkasvoisen, avuttoman lapsen ja hyljätyn nuoren äidin lyyhistyneenä seinää vasten. Tämä kaikki seuraa häntä merten taa ja se palaa taas hänen mukanaan kotiin. Terveyttä hänelle – sitä ei ole!

Mitäpä hänestä! Kunhan Allan vain tulisi onnelliseksi! Mutta hän pelkää, pelkää...

Laivarannassa on vastassa sankka joukko: tyttäret miehineen, lapsia kukkakimput käsissä, Alice muodikkaassa kesäpuvussaan. Heidän taustanaan on valkea puhtoinen laiva siltoineen, jolla ihmisiä tungeskelee.

Hovineuvoksetar suutelee ja syleilee rakkaimpiaan ja hänen kyneleensä valuvat vuolaasti. Omaiset toivottavat hänelle terveyttä ja iloista kotiintuloa.

He eivät tiedä mitä tekevät. Hän, hän tietää kuinka turha koko tämä matka on, kuinka turha on terveyden toivo. Hänelle on ihan yhdentekevää, missä hän oleskelee. Sillä näky seuraa kaikkialle, itku seuraa kaikkialle. Tuskasta ei ole ulospääsyä, ei ole apua eikä parannusta.

MAILA TALVION KOOTUT TEOKSET

Eri osien sisällys on seuraava:

I osa

Haapaniemen keinu — Nähtyä ja tunnettua — Aili
— Kaksi rakkautta.

II osa

Kansan seassa — Pimeänpirtin hävitys — Juha
Joutsia — Muuan äiti.

III osa

Louhilinna — Tähtien alla.

IV osa

Puheita — Kirjava keto — Hämähäkki — Elämän
leikki — Valkea huvila.

V osa-

Suomesta pois — Kauppaneuvoksen kuoltua —
Eri teitä — Anna Sarkoila — Elinan häät — Kun
meidän kaivosta vesi loppuu — Talonhuijari —
Huhtikuun-Manta — Lempiäniemen tyttäret —
Viimeinen laiva.

VI osa

Yölintu — Niniven lapset — Elämän kasvot.

VII osa

Kultainen lyyra — Silmä yössä — Näkymätön
kirjanpitäjä — Yötä ja aamua.

VIII osa

Kurjet — Kihlasormus.

IX osa

Kirkonkello — Opin sauna.

X osa

Sydämet — Hiljentykäämme — Ne 45 000.

XI osa

Itämeren tytär.

XII osa

Linnoituksen iloiset rouvat — Lokakuun morsian
— Terveisiä.

XIII osa

Ruma Ankanpoikanen — Juhlavalkeat — Rukkaset
ja kukkaset.

TAMMÄ KENJA
ON LAINATTU
SATAKUNTALAISEN
C. J. J. J. J.
1888

MAILA TALVIO
KOOTUT
TEOKSET
II

